

Τίτλος πρωτοτύπου: Friedrich Nietzsche, *Also sprach Zarathustra*

Copyright για την παρούσα μετάφραση

και τον επίλογο:

Ζήσης Σαρίκας και

Εκδ. Νησίδες

37003 Σκόπελος

Τηλ. 0424-23277,23283

Διάθεση: Ν. Κατσάνος, Κέλητρον, Κέντρο Βιβλίου

Εξάντας, Συνεργασία

ISBN: 960-8480-37-X

ΦΡΙΝΤΡΙΧ ΝΙΤΣΣΕ

ΕΤΣΙ ΜΙΛΗΣΕ
Ο
ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ

Μετάφραση-Επίλογος: Ζήσης Σαρίκας

ΝΗΣΙΔΕΣ

Περιεχόμενα

[ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ]

<i>Πρόλογος του Ζαρατούστρα</i>	11
<i>Οι ομιλίες του Ζαρατούστρα</i>	25
Για τις τρεις μεταμορφώσεις	25
Για τις έδρες της αρετής	27
Για τους κήρυκες του άλλου κόσμου	30
Για τους περιφρονητές του σώματος	33
Για τις χαρές και τα πάθη	35
Για τον ωχρό εγκληματία	37
Για την ανάγνωση και τη γραφή	39
Για το δέντρο πάνω στο βουνό	41
Για τους κήρυκες του θανάτου	44
Για τον πόλεμο και τους πολεμιστές	46
Για το νέο είδωλο	48
Για τις μύγες της αγοράς	51
Για την αγνότητα	54
Για τον φίλο	56
Για τους χίλιους και έναν σκοπούς	58
Για την αγάπη προς τον πλησίον	61
Για το δρόμο του δημιουργού	63
Για τη γριά και τη νέα γυναικούλα	66
Για το δάγκωμα της οχιάς	68
Για το παιδί και τον γάμο	70
Για τον εθελούσιο θάνατο	72
Για την δωρήτρια αρετή	75

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Το παιδί με τον καθρέφτη	81
Στα νησιά των μακάρων	84
Για τους συμπονετικούς	87
Για τους ιερείς	90
Για τους ενάρετους	93
Για το σκυλόλι	96
Για τις ταραντούλες	99
Για τους φημισμένους σοφούς	102
Το νυχτερινό τραγούδι	105
Το τραγούδι του χορού	107
Το τραγούδι του τάφου	110
Για την αυτοϋπερνίκηση	113
Για τους μεγαλειώδεις ανθρώπους	116
Για τη χώρα της πνευματικής καλλιέργειας	119
Για την άμωμη γνώση	122
Για τους σοφούς	125

Για τους ποιητές	127
Για τα μεγάλα γεγονότα	130
Ο μάντης	134
Για τη λύτρωση	138
Για την ανθρώπινη εξυπνάδα/σωφροσύνη	143
Η σιωπηλότεατη ώρα	146
ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ	149
Ο ταξιδιώτης	149
Για το όραμα και το αίνιγμα	152
Για την αθέλητη μακαριότητα	157
Πριν από την ανατολή του ήλιου	161
Για την αρετή που σε κάνει μικρό	164
Στο όρος των ελαιών	170
Προσπερνώντας	173
Για τους αποστάτες	176
Η επιστροφή	180
Για τα τρία κακά	184
Για το πνεύμα του βάρους	189
Για τις παλιές και τις καινούριες πλάκες	193
Ο αναρρωνύων	212
Για τη μεγάλη επιθυμία	218
Το άλλο χορευτικό τραγούδι	221
Οι επτά σφραγίδες	225
ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΜΕΡΟΣ	229
Η προσφορά του μελιού	229
Η κραυγή της απελπισίας	233
Συζήτηση με τους βασιλιάδες	236
Η βδέλλα	240
Ο μάγος	243
Εκτός υπηρεσίας	249
Ο ειδεχθέστερος των ανθρώπων	253
Ο οικειοθελής ζητιάνος	258
Ο ίσκιος	262
Μεσημέρι	265
Ο χαιρετισμός	268
Το δείπνο	273
Για τον ανώτερο άνθρωπο	275
Το τραγούδι της μελαγχολίας	285
Για την επιστήμη	290
Ανάμεσά στις θυγατέρες της ερήμου	293
Το ξύπνημα	299
Η γιορτή του γαιδάρου	302
Το τραγούδι της μέθης	306
Το σημάδι	313
<i>Ζήσης Σαρίκας: Επίλογος</i>	317

ΕΤΣΙ ΜΙΛΗΣΕ Ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ

Ένα βιβλίο για όλους και για κανέναν

[ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ]

Πρόλογος του Ζαρατούστρα

1

Όταν έγινε τριάντα χρόνων ο Ζαρατούστρα, εγκατέλειψε τον τόπο που είχε γεννηθεί και τη λίμνη του τόπου του και πήγε στο βουνό. Εκεί απόλαυσε το πνεύμα του και τη μοναξιά του δίχως να κουραστεί, για δέκα ολόκληρα χρόνια. Στο τέλος όμως, η καρδιά του άλλαξε — κι ένα πρωί, καθώς ρόδιζε η αυγή, σηκώθηκε, παρουσιάστηκε μπροστά στον ήλιο και του μίλησε ως εξής:

«Εσύ, μεγάλο άστρο! Αν δεν είχες αυτούς που φωτίζεις, τι θα ήταν η ευτυχία σου;

Δέκα χρόνια ερχόσουν εδώ πάνω στη σπηλιά μου — μια μέρα θα βαρυσούν το φως σου και τούτον τον δρόμο, αν δεν υπήρχα εγώ, ο αετός μου και το φίδι μου.

Εμείς όμως σε περιμέναμε κάθε πρωί, σε απαλλάσσαμε από το περίσσειμά σου και σε ευλογούσαμε γι' αυτό.

Δες! Έχω μπουχτίσει τη σοφία μου, σαν την μέλισσα που έχει μαζέψει πάρα πολύ μέλι, έχω ανάγκη από χέρια που απλώνονται.

Θα μου άρεσε να προσφέρω απλόχερα και να μοιράζω, ώσπου εκείνοι που είναι σοφοί ανάμεσα στους ανθρώπους να χαρούν και πάλι την τρέλα τους και εκείνοι που είναι φτωχοί τον πλούτο τους.

Γι' αυτό πρέπει να κατεβώ στα βάθη: όπως κάνεις εσύ το βράδυ, όταν πηγαίνεις πίσω από τη θάλασσα και φέρνεις φως ακόμη και στον κάτω κόσμο, εσύ υπερβολικά πλούσιο άστρο!

Εγώ πρέπει, σαν εσένα, να *δύσω*, όπως λένε οι άνθρωποι, στους οποιούς θέλω να κατεβώ.

Δωσ' μου, λοιπόν, την ευλογία σου, εσύ ήρεμο μάτι, που μπορείς να βλέπεις δίχως φθόνο ακόμη και μιαν υπερβολικά μεγάλη ευτυχία!

Ευλόγησε το κύπελλο, που θέλει να ξεχειλίσει ώσπου το νερό να κυλήσει από μέσα του χρυσό και να φέρει παντού την αναλαμπή της αγαλλίασης σου!

Δες! Αυτό το κύπελλο θέλει πάλι να αδειάσει, κι ο Ζαρατούστρα θέλει πάλι να γίνει άνθρωπος.»

—Έτσι άρχισε η δύση του Ζαρατούστρα.

2

Ο Ζαρατούστρα κατέβηκε μόνος απ' το βουνό και δεν συνάντησε κανέναν. Όταν έφτασε όμως στα δάση, βρήκε ξαφνικά μπροστά του έναν γέρο που είχε αφήσει την άγια καλύβα του για να ψάξει για ρίζες στο δάσος. Κι είπε τότε ο γέρος στον Ζαρατούστρα:

«Δεν μου είναι ξένος αυτός ο ταξιδιώτης: πέρασε από δω πριν από μερικά χρόνια. Ζαρατούστρα τον έλεγαν έχει αλλάξει όμως.

Τότε πήγαινες τις στάχτες σου στο βουνό: σήμερα θέλεις να φέρεις τη φωτιά σου στις κοιλάδες; Δεν φοβάσαι την τιμωρία που περιμένει τον εμπρηστή;

Ναι, αναγνωρίζω τον Ζαρατούστρα. Καθαρό είναι το μάτι του και στο στόμα του δεν κρύβεται καθόλου αηδία. Δεν βαδίζει σαν χορευτής;

Αλλαγμένος είναι ο Ζαρατούστρα, έγινε παιδί ο Ζαρατούστρα, ένας άνθρωπος που ξύπνησε είναι ο Ζαρατούστρα: τι γυρεύεις τώρα κοντά σ' αυτούς που κοιμούνται;

Ζούσες στη μοναξιά σαν μέσα στη θάλασσα, και η θάλασσα σε κουβαλούσε. Αλίμονο, θέλεις τώρα να βγεις στη στεριά; Αλίμονο, θέλεις να σέρνεις πάλι μόνος το σώμα σου;»

Ο Ζαρατούστρα απάντησε: «αγαπώ τους ανθρώπους».

«Γιατί λοιπόν, είπε ο άγιος, πήγα εγώ στο δάσος και στην ερημιά; Δεν το 'κανα επειδή αγαπούσα πάρα πολύ τους ανθρώπους;

Τώρα αγαπώ τον θεό: τους ανθρώπους δεν τους αγαπώ. Ο άνθρωπος είναι για μένα ένα ατελές πράγμα. Η αγάπη για τον άνθρωπο θα με σκότωνε.»

Ο Ζαρατούστρα απάντησε: «τι μίλησα για αγάπη; Φέρνω ένα δώρο στους ανθρώπους.»

«Μη τους δίνεις τίποτε, είπε ο άγιος. Καλύτερα να τους ελαφρώσεις από κάτι και να το κουβαλάς μαζί τους — αυτό το πράγμα θα είναι το καλύτερο γι' αυτούς: αν βέβαια είναι καλό και για σένα!

Κι αν θέλεις να τους δώσεις, μη τους δώσεις τίποτε παραπάνω από μια ελεημοσύνη, και μάλιστα άφησέ τους να σου τη ζητιανέψουν!»

«Όχι, απάντησε ο Ζαρατούστρα, δεν δίνω ελεημοσύνη. Δεν είμαι αρκετά φτωχός για κάτι τέτοιο.»

Ο άγιος γέλασε με τον Ζαρατούστρα και είπε: «τότε κοίτα να τους κάνουν να δεχτούν τους θησαυρούς σου! Είναι δύσπιστοι απέναντι στους ερημίτες και δεν πιστεύουν ότι ερχόμαστε για να τους δωρίσουμε πράγματα.

Τα βήματά μας ηχούν γι' αυτούς υπερβολικά μοναχικά μες στα σοκάκια. Και όταν τη νύχτα ακούν στα κρεβάτια τους έναν άνθρωπο να περπατά, πολύ πριν ανατείλει ο ήλιος, σίγουρα αναρωτιούνται: πού πάει ο κλέφτης;

Μην πηγαίνεις στους ανθρώπους και μείνε στο δάσος! Ακόμη καλύτερα, πήγαινε στα ζώα. Γιατί δεν θέλεις να είσαι σαν εμένα — μια αρκούδα ανάμεσα στις αρκούδες, ένα πουλί ανάμεσα στα πουλιά;»

«Και τι κάνει ο άγιος στο δάσος;» ρώτησε ο Ζαρατούστρα.

Ο άγιος απάντησε: «κάνω τραγούδια και τα τραγουδώ, και όταν κάνω τραγούδια, γελώ, κλαίω, και γκρινιαάζω: έτσι δοξολογώ τον θεό.

Με τραγούδι, κλάμα, γέλιο και γκρινιάζω τον θεό, που είναι ο δικός μου θεός. Εσύ, όμως, τι δώρο μας φέρνεις;»

Όταν άκουσε ο Ζαρατούστρα αυτά τα λόγια, χαϊρέτησε τον άγιο και είπε: «τι θα είχα να σας δώσω; Γρήγορα όμως, αφήστε με να φύγω, μην τυχόν σας πάρω τίποτε!» — Κι έτσι χωρίστηκαν, ο γέρος και ο άντρας, γελώντας, ακριβώς όπως γελούν δυο αγόρια.

Μόλις όμως έμεινε μόνος ο Ζαρατούστρα, μίλησε έτσι στην καρδιά του: «Αν είναι δυνατόν! Αυτός ο γέρος άγιος δεν άκουσε ακόμη μέσα στο δάσος του ότι *ο θεός είναι νεκρός!*»

3

Όταν έφτασε ο Ζαρατούστρα στην πιο κοντινή πόλη, που βρισκόταν αμέσως μετά το δάσος, βρήκε πολύ λαό μαζεμένο στην κεντρική πλατεία: γιατί είχαν διαλαλήσει ότι θα έκανε την εμφάνισή του ένας σχοινοβάτης.

Κι ο Ζαρατούστρα είπε τα εξής στον λαό :

«Σας διδάσκω τον υπεράνθρωπο. Ο άνθρωπος είναι κάτι που πρέπει ξεπεραστεί. Τι κάνετε εσείς για να τον ξεπεράσετε;

Μέχρι τώρα, όλα τα όντα δημιούργησαν κάτι πάνω από τους εαυτούς τους: κι εσείς θέλετε να είστε η άμπωτη αυτής της μεγάλης πλημμυρίδας και προτιμάτε να γυρίσετε πίσω στο ζώο παρά να ξεπεράσετε τον άνθρωπο;

Τι είναι ο πίθηκος για τον άνθρωπο; Ένα αντικείμενο για περίγελο ή μια επώδυνη ντροπή. Και ακριβώς το ίδιο πρέπει να είναι ο άνθρωπος για τον υπεράνθρωπο: ένα αντικείμενο για περίγελο ή μια επώδυνη ντροπή.

Κάνετε το δρόμο από το σκουλήκι στον άνθρωπο, και πολλά είναι ακόμη μέσα σας σκουλήκι. Κάποτε ήσασταν πίθηκοι, και σήμερα ακόμη ο άνθρωπος είναι περισσότερο πίθηκος από κάθε πίθηκο.

Αλλά ακόμη και ο πιο σοφός από σας είναι ένα ερμαφρόδιτο και διχασμένο μείγμα φυτού και φαντάσματος. Σας είπα όμως εγώ να γίνετε φυτά ή φαντάσματα;

Δείτε, σας διδάσκω τον υπεράνθρωπο!

Ο υπεράνθρωπος είναι το νόημα της γης. Ας πει η θέλησή σας: ο υπεράνθρωπος *είναι* το νόημα της γης!

Σας εξορκίζω, αδελφοί μου, *μείνετε πιστοί στη γη* και μην πιστεύετε εκείνους που σας μιλούν για υπεργήινες προσδοκίες! Είναι δηλητηριαστές, είτε το ξέρουν είτε όχι.

Αυτοί περιφρονούν τη ζωή, είναι ετοιμοθάνατοι και δηλητηριασμένοι κι οι ίδιοι μαζί τους κουράστηκε η γη: *ας χαθούν λοιπόν!*

Άλλοτε, η βλασφημία κατά του θεού ήταν η μέγιστη βλασφημία, αλλά ο θεός πέθανε και μαζί του πέθαναν κι αυτοί οι βλάσφημοι. Το να βλασφημείς τη γη και να εκτιμάς περισσότερο τα σπλάχνα του αδιαπέραστου από το νόημα της γης, αυτό είναι τώρα το πιο φρικτό πράγμα.

Άλλοτε, η ψυχή κοιτούσε με περιφρόνηση το σώμα: και τότε ήταν αυτή η περιφρόνηση το ύψιστο πράγμα: — η ψυχή ήθελε το σώμα αδύνατο, απαίσιο, πεινασμένο. Έτσι πίστευε αυτή πως θα ξέφευγε και απ' αυτό και απ' τη γη.

Ω! η ψυχή αυτή ήταν κι ίδια ακόμη πιο αδύνατη, απαίσια και πεινασμένη: και η σκληρότητα ήταν η ηδονή αυτής της ψυχής!

Αλλά κι εσείς, αδελφοί μου, πείτε μου: τι κηρύσσει το σώμα σας για την ψυχή σας; Δεν είναι η ψυχή σας φτώχεια και βρομιά και αξιοθρήνητο βόλεμα;

Πράγματι, ο άνθρωπος είναι ένα βρόμικο ποτάμι. Πρέπει να είσαι θάλασσα για να μπορείς να δέχεται ένα βρόμικο ποτάμι δίχως να λερώνεται.

Δείτε, σας διδάσκω τον υπεράνθρωπο: αυτός είναι τούτη η θάλασσα, μέσα του μπορεί να βουλιάξει η μεγάλη σας περιφρόνηση.

Ποιο είναι το μέγιστο που μπορείτε να ζήσετε; Είναι η ώρα της μεγάλης περιφρόνησης. Η ώρα που ακόμη και η ευτυχία σας γίνεται αηδία, όπως και το λογικό σας και η αρετή σας.

Η ώρα που λέτε: "τι σημασία έχει η ευτυχία μου! Είναι φτώχεια και βρομιά και ένα αξιοθρήνητο βόλεμα. Η ευτυχία μου όμως έπρεπε να δικαιώνει από μόνη της την ενθαδική ύπαρξη!"

Η ώρα που λέτε: "τι σημασία έχει το λογικό μου! Επιθυμεί σφοδρά τη γνώση, όπως επιθυμεί το λιοντάρι την τροφή του; Είναι φτώχεια και βρομιά και ένα αξιοθρήνητο βόλεμα!"

Η ώρα που λέτε: "τι σημασία έχει η αρετή μου! Δεν μ' έκανε ακόμη να μαίνομαι. Πόσο κουράστηκα από το καλό μου κι απ' το κακό μου! Όλα αυτά, είναι φτώχεια και βρομιά και αξιοθρήνητο βόλεμα!"

Η ώρα που λέτε: "τι σημασία έχει η δικαιοσύνη μου! Δεν βλέπω να είμαι πυράκτωση και κάρβουνο. Ο δίκαιος όμως είναι πυράκτωση και κάρβουνο!"

Η ώρα που λέτε: "τι σημασία έχει ο οίκτος μου! Μήπως δεν είναι οίκτος ο σταυρός, πάνω στον οποίο θα καρφωθεί εκείνος που αγαπά τους ανθρώπους; Ο δικός μου οίκτος όμως δεν είναι σταύρωμα."

Μιλήσατε ποτέ έτσι; Φωνάξατε ποτέ έτσι; Αχ, να σας είχα ακούσει ποτέ να φωνάζετε έτσι!

Όχι η αμαρτία σας — η λιτότητά σας είναι εκείνη που φωνάζει προς τον ουρανό, η τσιγκουνιά σας ακόμη και μέσα στην αμαρτία σας είναι εκείνη που φωνάζει προς τον ουρανό!

Πού είναι λοιπόν η αστραπή, που σας γλείφει με τη γλώσσα της; Πού είναι η παραφροσύνη, με την οποία θα 'πρεπε να μολιαστείτε;

Δείτε, σας διδάσκω τον υπεράνθρωπο: αυτός είναι τούτη η αστραπή, αυτός είναι τούτη η παραφροσύνη!»

Μόλις τα είπε αυτά ο Ζαρατούστρα, φώναξε κάποιος μέσα από τον λαό: «ακούσαμε αρκετά για τον σχοινοβάτη άσε μας τώρα να τον δούμε!» Κι όλος ο λαός γέλασε με τον Ζαρατούστρα. Ο σχοινοβάτης όμως, που πίστευε ότι τα λόγια ήταν γι' αυτόν, στρώθηκε στη δουλειά.

4

Ο Ζαρατούστρα όμως κοίταζε τον λαό κι απορούσε. Ύστερα μίλησε έτσι:

«Ο άνθρωπος είναι ένα σκoinί, τεντωμένο ανάμεσα στο ζώο και στον υπεράνθρωπο — ένα σκoinί πάνω από μια άβυσσο.

Ένα επικίνδυνο δρασκέλισμα, ένα επικίνδυνο "καθ' οδόν", ένα επικίνδυνο κοίταγμα προς τα πίσω, μια επικίνδυνη ανατριχίλα και σταμάτημα.

Αυτό που είναι μεγάλο στον άνθρωπο είναι ότι αυτός είναι γεφύρι και όχι σκοπός: αυτό που μπορεί να αγαπήσει κανείς στον άνθρωπο είναι ότι αυτός είναι ένα *πέρασμα* και μια *δύση*.

Αγαλώ εκείνους που δεν ξέρουν να ζουν παρά δύνοντας, γιατί είναι εκείνοι που περνούν αντίπερα.

Αγαλώ τους μεγάλους καταφρονητές, επειδή αυτοί σέβονται περισσότερο και επειδή είναι βέλη της σφοδρής επιθυμίας για την άλλη όχθη.

Αγαλώ εκείνους που δεν ψάχνουν αμέσως πίσω από τα άστρα για να βρουν μια αιτία για να δύσουν/καταστραφούν και να γίνουν θύματα: αλλά εκείνους που θυσιάζονται στη γη, έτσι ώστε να γίνει κάποτε η γη γη του υπεράνθρωπου.

Αγαλώ εκείνον που ζει για να γνωρίζει και που θέλει να γνωρίσει, έτσι ώστε να ζήσει κάποτε ο υπεράνθρωπος. Και έτσι θέλει αυτός τη δύση/καταστροφή του.

Αγαλώ εκείνον που εργάζεται και εφευρίσκει, έτσι ώστε να χτίσει το σπίτι του υπεράνθρωπου και να προετοιμάσει γι' αυτόν τη γη, τα ζώα και τα φυτά: γιατί έτσι θέλει τη δύση του.

Αγαπώ εκείνον που αγαπά την αρετή του: γιατί η αρετή είναι θέληση για δύση και βέλος της σφοδρής επιθυμίας.

Αγαπώ εκείνον που δεν κρατά ούτε σταγόνα πνεύματος για τον εαυτό του, αλλά θέλει να είναι καθ' ολοκληρίαν το πνεύμα της αρετής του: έτσι διασχίζει αυτός, ως πνεύμα, το γεφύρι.

Αγαπώ εκείνον που κάνει την αρετή του κλίση του και μοίρα του: έτσι θέλει αυτός να ζήσει κι άλλο εν ονόματι της αρετής του και να μη ζήσει άλλο.

Αγαπώ εκείνον που δεν θέλει να έχει πάρα πολλές αρετές. Μια αρετή είναι περισσότερο αρετή από δύο αρετές, επειδή είναι περισσότερο κόμπος, από τον οποίο κρέμεται η μοίρα.

Αγαπώ εκείνον που η ψυχή του σπαταλιέται, που δεν θέλει ευχαριστίες και που δεν γυρίζει τίποτε πίσω: γιατί πάντα δίνει και δεν θέλει να προφυλάγεται.

Αγαπώ εκείνον που ντρέπεται όταν κερδίζει στα ζάρια και που ρωτά τότε: είμαι λοιπόν χαρτοκλέφτης; — γιατί θέλει να καταστραφεί.

Αγαπώ εκείνον που πετά πριν από τις πράξεις του χρυσά λόγια και που τηρεί πάντα περισσότερα απ' όσα υπόσχεται: γιατί θέλει την καταστροφή του.

Αγαπώ εκείνον που δικαιώνει αυτούς που θα 'ρθουν στο μέλλον και λυτρώνει εκείνους που πέρασαν κατά το παρελθόν: γιατί θέλει να καταστραφεί από τους συγκαιρινούς του.

Αγαπώ εκείνον που τιμωρεί τον θεό του, επειδή αγαπά τον θεό του: γιατί πρέπει να καταστραφεί από την οργή του θεού του.

Αγαπώ εκείνον που η ψυχή του είναι βαθιά ακόμη και στον τραυματισμό και που μπορεί να καταστραφεί και από ένα μικρό βίωμα: έτσι περνά πρόθυμα το γεφύρι.

Αγαπώ εκείνον που η ψυχή του ξεχειλίζει, έτσι που ξεχνά τον εαυτό του και όλα τα πράγματα είναι μέσα του: έτσι όλα τα πράγματα γίνονται η καταστροφή του.

Αγαπώ εκείνον που είναι ελεύθερος στο πνεύμα και στην καρδιά: έτσι το κεφάλι του δεν είναι παρά τα σπλάχνα της καρδιάς του, αλλά η καρδιά του τον σέρνει στην καταστροφή του.

Αγαπώ όλους εκείνους που είναι βαριές σταγόνες, που πέφτουν μία μία από το σκοτεινό σύννεφο, το κρεμάμενο πάνω απ' τους ανθρώπους: αναγγέλλουν πως έρχεται ο κεραυνός και ως κήρυκες χάνονται.

Δείτε, είμαι ένας κήρυκας του κεραυνού και μια βαριά σταγόνα από το σύννεφο: αυτός ο κεραυνός όμως ονομάζεται υπεράνθρωπος.»

5

Όταν είπε αυτά τα λόγια ο Ζαρατούστρα, ατένισε και πάλι τον λαό και έμεινε σιωπηλός. «Στέκονται μόνο», είπε στην καρδιά του, «και γελούν: δεν με καταλαβαίνουν, δεν είμαι το στόμα γι' αυτά τα αφτιά.

Πρέπει να τους σπάσει κανείς τα αφτιά πρώτα, ώστε να μάθουν να ακούν με τα μάτια; Πρέπει να κάνει κανείς έναν θόρυβο όπως τα τύμπανα ή οι κήρυκες της μετανοίας; Ή μήπως πιστεύουν μόνον εκείνους που τραυλίζουν;

Έχουν κάτι, για το οποίο είναι περήφανοι. Πώς το λένε λοιπόν αυτό που τους κάνει περήφανους; Το ονομάζουν καλλιέργεια, κι αυτό τους διακρίνει από τους γιδοβοσκούς.

Γι' αυτό δεν θέλουν να ακούν να λέγεται γι' αυτούς η λέξη "περιφρόνηση". Τότε λοιπόν θα μιλήσω στην περηφάνια τους.

Έτσι θα τους μιλήσω για το πιο περιφρονητέο πράγμα: αυτό είναι όμως ο *τελευταίος άνθρωπος*. »

Και ο Ζαρατούστρα μίλησε έτσι στον λαό :

«Έχει έρθει η ώρα να καθορίσει ο άνθρωπος τον σκοπό του. Έχει έρθει η ώρα να φυτέψει ο άνθρωπος τον σπόρο της πιο υψηλής προσδοκίας του.

Το έδαφος του είναι ακόμη αρκετά πλούσιο γι' αυτό το πράγμα. Αλλά μια μέρα αυτό το έδαφος θα γίνει φτωχό και εξημερωμένο, και κανένα ψηλό δέντρο δεν θα μπορέσει πια να αναπτυχθεί πάνω του.

Αλίμονο! Έρχεται ο καιρός που ο άνθρωπος δεν θα ρίχνει πια το βέλος της επιθυμίας πάνω από τον άνθρωπο και που θα ξεμάθει να σφυρίζει η χορδή του τόξου του!

Σας λέω: πρέπει να έχει κανείς ακόμη χάος μέσα του για να μπορέσει να γεννήσει ένα αστέρι που χορεύει. Σας λέω: υπάρχει ακόμη χάος μέσα σας.

Αλίμονο! Έρχεται η ώρα που ο άνθρωπος δεν θα μπορεί να γεννήσει πια κανένα άστρο. Αλίμονο! Έρχεται η ώρα του πιο περιφρονητέου ανθρώπου, που δεν μπορεί πια να περιφρονήσει τον εαυτό του.

Δείτε! σας δείχνω τον *τελευταίο άνθρωπο*.

"Τι είναι αγάπη; Τι είναι δημιουργία; Τι είναι επιθυμία; Τι είναι άστρο;" — αυτά ρωτά ο τελευταίος άνθρωπος και κλείνει το μάτι.

Η γη θα έχει γίνει τότε μικρή, και πάνω της θα πηδά ο τελευταίος άνθρωπος, που κάνει τα πάντα μικρά. Το γένος του είναι ανεξάλειπτο, σαν του φύλλου· ο τελευταίος άνθρωπος ζει περισσότερο απ' όλους.

"Εμείς εφηύραμε την ευτυχία" — λένε οι τελευταίοι άνθρωποι και κλείνουν το μάτι.

Εγκατέλειψαν τα μέρη, όπου ήταν σκληρή η ζωή: γιατί έχουν ανάγκη

τη ζεστασιά. Αγαπούν ακόμη τον πλησίον και τρίβονται πάνω του: γιατί χρειάζονται τη ζεστασιά.

Το να είσαι άρρωστος και το να έχεις δυσπιστία τούς φαίνεται αμαρτωλό πράγμα: βαδίζουν με περίσκεψη. Τρελός είναι λοιπόν εκείνος που εξακολουθεί να σκοντάφτει σε πέτρες ή σε ανθρώπους!

Λίγο δηλητήριο εδώ κι εκεί: αυτό προκαλεί ευχάριστα όνειρα. Και πολύ δηλητήριο στο τέλος: αυτό προκαλεί έναν ευχάριστο θάνατο.

Δουλεύουν ακόμη, γιατί η δουλειά είναι διασκέδαση. Φροντίζουν όμως ώστε η διασκέδαση να μην είναι κουραστική.

Δεν γίνονται πια πλούσιοι ή φτωχοί: και τα δύο είναι πολύ επώδυνα. Ποιος θέλει ακόμη να κυβερνά; Ποιος θέλει ακόμη να υπακούει; Και τα δύο είναι πολύ επώδυνα.

Κανένας βοσκός και ένα κοπάδι! Όλοι θέλουν το ίδιο, όλοι είναι το ίδιο: όποιος νιώθει αλλιώς, πηγαίνει εθελούσια στο φρενοκομείο.

"Άλλοτε, όλος ο κόσμος ήταν τρελός, λένε οι πιο πονηροί και κλείνουν το μάτι.

Είναι πανούργοι και ξέρουν όλα όσα έχουν συμβεί: έτσι δεν σταματούν να κοροϊδεύουν. Μαλώνουν ακόμα, αλλά συμφιλιώνονται αμέσως μετά — γιατί αλλιώς αυτό χαλάει το στομάχι.

Έχουν την ευχαριστησούλα τους για τη μέρα και την ευχαριστησούλα τους για τη νύχτα: αλλά σέβονται την υγεία.

"Εμείς εφηύραμε την ευτυχία" — λένε οι τελευταίοι άνθρωποι και κλείνουν το μάτι.»

Κι εδώ τελείωσε η πρώτη ομιλία του Ζαρατούστρα, που την λένε και «πρόλογο»: γιατί στο σημείο αυτό τον διέκοψαν οι κραυγές και η χαρά του πλήθους. «Δώσε μας αυτόν τον τελευταίο άνθρωπο, ω Ζαρατούστρα — έτσι φώναζαν — κάνε να γίνουμε αυτός ο τελευταίος άνθρωπος! Και σου χαρίζουμε τον υπεράνθρωπο!» Κι όλο το πλήθος αλάλαξε και κροτάλιζε τη γλώσσα. Ο Ζαρατούστρα όμως καταθλίφτηκε και είπε στην καρδιά του:

«Δεν με καταλαβαίνουν: δεν είμαι το στόμα για αυτά τα αφτιά.

Πολύν καιρό έζησα στο βουνό, πολύν καιρό άκουσα τα ρυάκια και τα δέντρα: και τώρα τους μιλώ σαν σε γιδοβοσκούς.

Ακίνητη είναι η ψυχή μου και φωτεινή σαν το βουνό το πρωί. Αυτοί όμως νομίζουν πως είμαι ψυχρός και με θεωρούν σκώπη που κάνει φρικτά χωρατά.

Και τώρα με κοιτούν και γελούν: και καθώς γελούν, με μισούν κιόλας υπάρχει πάγος στο γέλιο τους.»

6

Τότε όμως συνέβη κάτι που έκανε όλα τα στόματα να βουβαθούν και όλα τα μάτια να προσηλωθούν. Στο μεταξύ είχε αρχίσει τη δουλειά του ο σχοινοβάτης: είχε βγει από μια πορτούλα και βάδιζε πάνω σε ένα σχοινί τε-ντωμένο ανάμεσα σε δύο πύργους, που κρεμόταν πάνω από την κεντρική πλατεία και τον λαό. Καθώς βρισκόταν στη μέση του δρόμου του, άνοιξε ξανά η πορτούλα και ένας βοηθός με παρδαλά ρούχα, όμοιος με παλιάτσο, σάλταρε έξω και προχώρησε προς τον πρώτο με γοργά βήματα. «Προχώ-ρα, κουτσοπόδαρε», φώναξε με τρομερή φωνή, «προχώρα, τεμπέλη, λα-θρέμπορα, χλεμπονιάρη! Μη σε γαργαλήσω με τη φτέρνα μου! Τι κάνεις εδώ ανάμεσα στους πύργους; Η θέση σου είναι μέσα στον πύργο, θα έπρεπε να σε κλείσουν εκεί μέσα, φράζεις τον δρόμο σε έναν καλύτερο σου!» — Και με κάθε λέξη τον πλησίαζε ολοένα και περισσότερο· όταν όμως βρισκόταν μόνο ένα βήμα πίσω του, τότε συνέβη το φοβερό, που έκανε όλα τα στό-ματα να βουβαθούν και όλα τα μάτια να προσηλωθούν: έβγαλε μια κραυγή σαν διάβολος και πήδησε πάνω από εκείνον που του έφραζε τον δρόμο. Αυτός όμως, μόλις είδε τον αντίπαλο του να τον νικά κατ' αυτόν τον τρόπο, έχασε και το κεφάλι και το σχοινί μαζί· πέταξε το κοντάρι του και έπεσε πιο γρήγορα από τον άλλο στο κενό, ένας στρόβιλος από χέρια και πόδια. Η πλατεία και ο λαός έμοιαζαν με τη θάλασσα όταν την ταράζει η καταιγίδα: όλοι κυμάτισαν πέρα δώθε και σκόρπισαν, ιδίως στο μέρος όπου θα συντρι-βόταν το σώμα.

Ο Ζαρατούστρα όμως δεν κουνήθηκε από τη θέση του, και πλάι του ακριβώς έπεσε το σώμα, σε άθλια κατάσταση και συντριμμένο, αλλά όχι νεκρό ακόμη. Ύστερα από λίγες στιγμές, ο τραυματισμένος βρήκε τις αι-σθήσεις του και είδε τον Ζαρατούστρα γονατισμένο δίπλα του. «Τι κάνεις εδώ;», είπε στο τέλος, «το ήξερα εδώ και πολύν καιρό πως ο διάβολος θα μου έβαζε τρικλοποδιά. Τώρα με σέρνει στην κόλαση: θέλεις να τον εμποδί-σεις;»

«Στην τιμή μου, φίλε», απάντησε ο Ζαρατούστρα, «δεν υπάρχει τίπο-τε απ' όλα αυτά που λες: δεν υπάρχει διάβολος και κόλαση. Η ψυχή σου θα πεθάνει πιο γρήγορα από το σώμα σου: μη φοβάσαι τίποτε πια.»

Ο άνθρωπος κοίταξε με δυσπιστία. «Αν λες την αλήθεια», είπε μετά, «δεν χάνω τίποτε, αν χάσω την ζωή. Δεν είμαι τίποτε παραπάνω από ένα ζώο, που το έχουν μάθει να χορεύει με τα χτυπήματα και με λίγες μπουκιές φαΐ.»

«Όχι», είπε ο Ζαρατούστρα, «έκανες τον κίνδυνο επάγγελμά σου, κι αυτό το πράγμα δεν σηκώνει περιφρόνηση. Τώρα καταστρέφεις από το επάγγελμά σου: γι' αυτό θέλω να σε θάψω με τα ίδια μου τα χέρια.»

Μόλις τα είπε αυτά ο Ζαρατούστρα, ο ετοιμοθάνατος δεν είπε τίποτε άλλο· κούνησε όμως το χέρι, σαν να έψαχνε το χέρι του Ζαρατούστρα για να τον ευχαριστήσει.

7

Στο μεταξύ έπεσε το σούρουπο κι η πλατεία άρχισε να κρύβεται μες στο σκοτάδι: τότε ο λαός διαλύθηκε, γιατί ακόμη και η περιέργεια και η φρίκη κουράζονται. Ο Ζαρατούστρα όμως ήταν καθισμένος πλάι στον νεκρό, στο χώμα, βυθισμένος σε σκέψεις: έτσι ξέχασε την ώρα. Στο τέλος όμως νύχτωσε για τα καλά κι ένας κρύος αέρας φύσηξε πάνω από τον μονήρη. Τότε σηκώθηκε ο Ζαρατούστρα και είπε στην καρδιά του:

«Αλήθεια, ο Ζαρατούστρα έκανε σήμερα ωραίο ψάρεμα! Δεν έπιασε άνθρωπο, έπιασε όμως ένα πτώμα.

Ζοφερή είναι η ανθρώπινη ύπαρξη και πάντα δίχως νόημα: ένας παλιάτσος μπορεί να γίνει η μοίρα της.

Θέλω να διδάξω στους ανθρώπους το νόημα του Είναι τους: ποιος είναι ο υπεράνθρωπος, ο κερανός από το σκοτεινό σύννεφο άνθρωπος.

Είμαι όμως ακόμη μακριά τους, και το νόημα των σκέψεών μου δεν μιλά στις αισθήσεις τους. Για τους ανθρώπους είμαι ακόμη κάτι ανάμεσα σ' έναν τρελό κι ένα πτώμα.

Σκοτεινή είναι η νύχτα, σκοτεινοί είναι οι δρόμοι του Ζαρατούστρα. Έλα, σύντροφε παγωμένη και κοκαλιασμένη! Θα σε πάω στο μέρος όπου θα σε θάψω με τα ίδια μου τα χέρια».

8

Όταν τα είπε αυτά ο Ζαρατούστρα στην καρδιά του, φορτώθηκε το πτώμα στην πλάτη του και πήρε τον δρόμο. Δεν είχε προλάβει να κάνει εκατό βήματα, κι ένας άνθρωπος τον πλησίασε και του ψιθύρισε στ' αφτί — και, για δεξ! εκείνος που του μιλούσε ήταν ο παλιάτσος του πύργου. «Φύγε μακριά απ' αυτήν την πόλη, ω Ζαρατούστρα», του είπε, «εδώ σε μισούν πάρα πολλοί. Σε μισούν οι καλοί και οι δίκαιοι και σε αποκαλούν εχθρό τους και καταφρονητή τους: σε μισούν οι πιστοί της ορθής πίστης και σε αποκαλούν κίνδυνο για τον λαό. Η τύχη σου ήταν που γέλασαν σε βάρος σου: και, στ' αλήθεια, μιλούσες σαν παλιάτσος. Η τύχη σου ήταν που συνδέθηκες με τούτο το ψόφιο σκυλί καθώς τόσο πολύ εξευτελίστηκες, γλίτωσες ο ίδιος τον εαυτό σου για σήμερα. Φύγε όμως απ' αυτήν την πόλη — αλλιώς το πρωί θα πηδήσω πάνω από σένα, ένας ζωντανός πάνω από έναν πεθαμένο.» Και

μόλις τα είπε αυτά, ο άνθρωπος χάθηκε· ο Ζαρατούστρα όμως συνέχισε τον δρόμο του στα σκοτεινά σοκάκια.

Στην πύλη της πόλης τον συνάντησαν οι νεκροθάφτες: φώτισαν το πρόσωπο του με τον πυρσό τους, αναγνώρισαν τον Ζαρατούστρα και τον κορόιδεψαν πολύ. «Ο Ζαρατούστρα κουβαλάει το ψόφιο σκυλί: μπράβο του, που έγινε νεκροθάφτης. Γιατί τα δικά μας χέρια είναι πάρα πολύ καθαρά για τούτο το ψητό. Θέλει μήπως ο Ζαρατούστρα να κλέψει τη μπουκιά απ' το στόμα του διαβόλου; Ωραία λοιπόν! Και καλοφάγωτο! Φτάνει μόνο να μην είναι ο διάβολος καλύτερος κλέφτης απ' τον Ζαρατούστρα! — θα τους έκλεβε και θα τους καταβρόχθιζε και τους δυο!» Και γελούσαν μεταξύ τους φέρνοντας κοντά τα κεφάλια τους.

Ο Ζαρατούστρα δεν είπε τίποτε και συνέχισε τον δρόμο του. Αφού περπάτησε δυο ώρες, πλάι σε δάση και έλη, άκουσε τόσο πολύ τα πεινασμένα ουρλιαχτά των λύκων που πείνασε κι ο ίδιος. Έτσι, σταμάτησε σε ένα απομονωμένο σπίτι, μέσα στο οποίο άναβε ένα φως.

«Η πείνα με κυριεύει», είπε ο Ζαρατούστρα, «σαν κανένας άρπαγας. Στα δάση και στα έλη με κυριεύει η πείνα μου και στη βαθιά νύχτα.

Η πείνα μου έχει παράξενα κέφια. Συχνά μού έρχεται μετά το φαΐ, και σήμερα δεν μου ήρθε ολόκληρη τη μέρα: πού ήταν λοιπόν;»

Και με τα λόγια αυτά χτύπησε ο Ζαρατούστρα την πόρτα του σπιτιού. Ένας γέρος φάνηκε· είχε μαζί του φως και ρώτησε: «Ποιος έρχεται σε μένα και στον άσχημο ύπνο μου;»

«Ένας ζωντανός κι ένας νεκρός», είπε ο Ζαρατούστρα. «Δώσε μου να φάω και να πιω, ξέχασα να το κάνω τη μέρα. Εκείνος που ταΐζει τον πεινασμένο, ζωογονεί την ψυχή του: έτσι λέει η σοφία.»

Ο γέρος έφυγε, ξαναγύρισε όμως αμέσως προσφέροντας στον Ζαρατούστρα ψωμί και κρασί. «Εδώ είναι κακό μέρος για πεινασμένους», είπε. «Ζώα και άνθρωποι έρχονται σε μένα, τον ερημίτη. Πες όμως και στον σύντροφο σου να φάει και να πιει, είναι πιο κουρασμένος από σένα.» Ο Ζαρατούστρα απάντησε: «νεκρός είναι ο σύντροφος μου, θα μου είναι δύσκολο να τον πείσω.» «Αυτό δεν είναι δικό μου θέμα», είπε ο γέρος γκρινιάρικα «όποιος χτυπάει την πόρτα του σπιτιού μου, οφείλει να παίρνει ό,τι του προσφέρω. Φάτε και ώρα καλή!»

Ύστερα, ο Ζαρατούστρα περπάτησε άλλες δύο ώρες εμπιστευόμενος τον δρόμο και το φως των άστρων: γιατί ήταν συνηθισμένος να περπατά τη νύχτα και του άρσε να βλέπει καταπρόσωπο όλα τα κοιμισμένα πλάσματα. Μόλις όμως χάραξε η αυγή, ο Ζαρατούστρα βρέθηκε μέσα σε ένα βαθύ δάσος, και κανένας δρόμος δεν φαινόταν πια. Έτσι, απόθεσε τον νεκρό μέσα στην κουφάλα ενός δέντρου, στο ύψος της κεφαλής — γιατί ήθελε να τον προστατεύσει από τους λύκους — κι ο ίδιος ξάπλωσε στο χώμα, πάνω στα

βρύα. Και ευθύς αποκοιμήθηκε, με το σώμα κουρασμένο, αλλά την ψυχή ήρεμη.

9

Πολύ κοιμήθηκε ο Ζαρατούστρα, και δεν πέρασε μόνο η ροδαυγή πάνω από το πρόσωπό του αλλά και το πρωί. Στο τέλος όμως άνοιξε τα μάτια του: έκπληκτος κοίταξε ο Ζαρατούστρα το δάσος και τη σιγαλιά, έκπληκτος κοίταξε μέσα του. Κατόπιν, σηκώθηκε σβέλτα, όπως ένας ναυτικός που βλέπει ξαφνικά τη στεριά, και έβγαλε μια κραυγή χαράς: γιατί είδε μια καινούρια αλήθεια. Και έτσι μίλησε τότε στην καρδιά του:

«Ένα φως άναψε μέσα μου: συντρόφους χρειάζομαι και ζωντανούς — όχι νεκρούς συντρόφους και κουφάρια, που τα σέρνω μαζί μου όπου θέλω.

Ζωντανούς συντρόφους χρειάζομαι, που να με ακολουθούν, επειδή θέλουν να ακολουθήσουν τον εαυτό τους — κι εκεί που θέλω εγώ.

Ένα φως άναψε μέσα μου: να μη μιλά στον λαό ο Ζαρατούστρα, αλλά σε συντρόφους! Να μη γίνει ο Ζαρατούστρα βοσκός και σκύλος ενός κοπαδιού!

Να απομακρύνω δελεάζοντας πολλούς από το κοπάδι — γι' αυτό το πράγμα έχω έρθει. Ας θυμώσουν μαζί μου λαός και κοπάδι: αυτό που θέλει ο Ζαρατούστρα είναι να τον αποκαλέσουν άρπαγα οι βοσκοί.

Βοσκούς τούς λέω εγώ, αλλά εκείνοι αυτοαποκαλούνται καλοί και δίκαιοι. Βοσκούς τούς λέω εγώ: αλλά εκείνοι αυτοαποκαλούνται πιστοί της ορθής πίστης.

Κοιτάξτε τούς καλούς και δίκαιους! Ποιον μισούν περισσότερο; Εκείνον που θρυμματίζει τις πλάκες των αξιών τους, τον καταστροφέα, τον εγκληματία: αυτός εδώ όμως είναι ο δημιουργός.

Κοιτάξτε τους πιστούς όλων των πίστεων! Ποιον μισούν περισσότερο; Εκείνον που θρυμματίζει τις πλάκες των αξιών τους, τον καταστροφέα, τον εγκληματία: αυτός εδώ όμως είναι ο δημιουργός.

Συντρόφους ψάχνει να βρει ο δημιουργός και όχι κουφάρια, ούτε κοπάδια και πιστούς. Συνδημιουργούς ψάχνει να βρει ο δημιουργός, εκείνους που χαράζουν καινούριες αξίες πάνω σε καινούριες πλάκες.

Συντρόφους ψάχνει να βρει ο δημιουργός, κι ανθρώπους που θα θερίσουν μαζί του: γιατί όλα σ' αυτόν είναι ώριμα για θερισμό. Του λείπουν όμως τα εκατό δρεπάνια: γι' αυτό ξεριζώνει τα στάχυα και είναι θυμωμένος.

Συντρόφους ψάχνει να βρει ο δημιουργός, και τέτοιους που να ξέρουν να ακονίσουν τα δρεπάνια τους. Θα τους αποκαλέσουν εξολοθρευτές και καταφρονητές του καλού και του κακού. Αλλά αυτοί είναι που θερίζουν και

που κάνουν τις γιορτές.

Συντρόφους ψάχνει να βρει ο Ζαρατούστρα, που να δημιουργούν, να θερίζουν και να γιορτάζουν μαζί του: τι δουλειά έχει αυτός με κοπάδια και βοσκούς και κουφάρια!

Κι εσύ, πρώτε μου σύντροφε, αναπαύσου εν ειρήνη! Σ' έθαψα καλά μέσα στο κούφιο δέντρο σου, σε προφύλαξα καλά από τους λύκους.

Αλλά θα φύγω από κοντά σου, η ώρα πέρασε. Μεταξύ ροδαυγής και ροδαυγής μου ήρθε μια καινούρια αλήθεια.

Δεν πρέπει να είμαι μήτε βοσκός μήτε νεκροθάφτης. Δεν θέλω να ξαναμιλήσω με τον λαό· είναι η τελευταία φορά που μιλώ σε έναν νεκρό.

Θέλω να βρεθώ με τους δημιουργούς, με τους θεριστές, μ' εκείνους που κάνουν τις γιορτές: θέλω να τους δείξω το ουράνιο τόξο και όλα τα σκαλοπάτια που οδηγούν στον υπεράνθρωπο.

Θα τραγουδήσω το τραγούδι μου στον ερημίτη και σ' εκείνους που ζουν δυο δυο στην απομόνωση· κι όποιος έχει ακόμη αφτιά για να ακούσει το ανήκουστο, θα του γεμίσω την καρδιά με το βάρος της ευτυχίας μου.

Θέλω να πάω στον σκοπό μου, τραβώ τον δρόμο μου· θα προσπεράσω πηδώντας τους διστακτικούς και τους βραδυπορούντες. Ας είναι ο δρόμος μου η καταστροφή τους!

10

Αυτά είπε ο Ζαρατούστρα στην καρδιά του, όταν ο ήλιος μεσουρανούσε: τότε κοίταξε ερωτηματικά προς τα πάνω — γιατί άκουσε πάνω του την διαπεραστική κραυγή ενός πουλιού. Και, για κοίτα! Ένας αετός έκανε μεγάλους κύκλους στον αέρα και πάνω του κρεμόταν ένα φίδι, όχι σαν θήραμα αλλά σαν φίλος: γιατί κρατιόταν τυλιγμένο γύρω στον λαιμό του.

«Είναι τα ζώα μου!», είπε ο Ζαρατούστρα, χαρούμενος από καρδιάς.

«Το πιο περήφανο ζώο κάτω από τον ήλιο και το πιο έξυπνο ζώο κάτω από τον ήλιο — βγήκαν για κατόπτευση.

Θέλουν να μάθουν αν ζει ακόμη ο Ζαρατούστρα. Αλήθεια, ζω ακόμη;

Βρήκα περισσότερο κίνδυνο ανάμεσα στους ανθρώπους παρά ανάμεσα στα ζώα, ο Ζαρατούστρα παίρνει επικίνδυνους δρόμους. Ας με οδηγήσουν τα ζώα μου!»

Μόλις τα είπε αυτά ο Ζαρατούστρα, σκέφτηκε τα λόγια του άγιου στο δάσος, αναστέναξε και μίλησε έτσι στην καρδιά του:

«Αν μπορούσα να είμαι πιο έξυπνος! Αν μπορούσα να είμαι έξυπνος / σώφρων από φυσικού μου, όπως το φίδι μου!

Αλλά ζητώ κάτι αδύνατο: γι' αυτό παρακαλώ την περηφάνια μου να

πηγαίνει πάντα μαζί με την εξυπνάδα/σωφροσύνη μου!

Κι αν μια μέρα με παρατήσει η εξυπνάδα μου: — αχ, της αρέσει να πετάει μακριά! — ας μπορέσει τότε να πετάξει η περηφάνια μου μαζί με την τρέλα μου!

— Έτσι άρχισε η δύση του Ζαρατούστρα.

Οι ομιλίες του Ζαρατούστρα

Για τις τρεις μεταμορφώσεις

«Θα κατονομάσω για σας τρεις μεταμορφώσεις του πνεύματος: πώς το πνεύμα γίνεται καμήλα, και η καμήλα λιοντάρι, και, τέλος, το λιοντάρι παιδί.

Υπάρχουν πολλά βαριά φορτία για το ρωμαλέο πνεύμα, που είναι συνηθισμένο στα βάρη και που μέσα του κατοικεί ο σεβασμός: η δύναμή του ζητά το βαρύ και το βαρύτατο φορτίο.

Τι είναι βαρύ; έτσι ρωτά το συνηθισμένο στα βαριά φορτία πνεύμα, και να που γονατίζει, όμοιο με την καμήλα, και θέλει να το φορτώσουν καλά.

Τι είναι το βαρύτατο, ω ήρωες; Έτσι ρωτά το συνηθισμένο στα βαριά φορτία πνεύμα, ώστε να το φορτωθώ εγώ και να χαρώ τη δύναμή μου. Δεν είναι το εξής: το να εξευτελίζεται κανείς για να κάνει την έπαρσή του να υποφέρει; Δεν είναι εκείνο το άλλο: το να αφήσει την τρέλα του να λάμψει για να κοροϊδέψει τη σοφία του;

Ή μήπως είναι αυτό: το να εγκαταλείπεις την υπόθεσή σου όταν αυτή γιορτάζει τη νίκη της; Το να ανεβαίνεις σε ψηλά βουνά για να βάζεις σε πειρασμό τον πειρασμό;

Ή μήπως είναι αυτό: το να τρέφεσαι με βελανίδια και χλόη της γνώσης και, από αγάπη για την αλήθεια, να υποφέρει από πείνα η ψυχή σου;

Ή μήπως είναι αυτό: το να είσαι άρρωστος και να ξαποστέλνεις τους παρηγορητές και να συνδέεσαι με φίλια με κουφούς, που ποτέ δεν ακούν αυτό που θέλεις;

Ή μήπως είναι αυτό: το να βυθίζεσαι σε βρόμικο νερό, όταν αυτό είναι το νερό της αλήθειας, και να μην απομακρύνεις από πάνω σου κρύους βατράχους και ολόθερμους φρύνους;

Ή μήπως είναι αυτό: το να αγαπάμε αυτούς που μας περιφρονούν και να απλώνουμε το χέρι στο φάντασμα, όταν αυτό θέλει να μας κάνει να τρομάξουμε;

Όλα αυτά τα βαρύτατα φορτία κουβαλά το πνεύμα το συνηθισμένο στα βάρη: όμοιο με την καμήλα, που φορτωμένη τρέχει στη έρημο, τρέχει κι αυτό στη δική του έρημο.

Αλλά μέσα στην πιο απομονωμένη έρημο λαμβάνει χώρα η δεύτερη μεταμόρφωση: εδώ το πνεύμα γίνεται λιοντάρι, θέλει να κατακτήσει την ελευθερία του και να γίνει αφέντης στη δική του έρημο.

Εδώ ψάχνει να βρει τον τελευταίο του αφέντη: θέλει να γίνει εχθρός του κι εχθρός του τελευταίου θεού του, θέλει να παλέψει για τη νίκη με τον μεγάλο δράκοντα.

Ποιος είναι ο μεγάλος δράκοντας, που το πνεύμα δεν θέλει πια να τον αποκαλεί αφέντη και θεό; "Οφείλεις", ονομάζεται ο μεγάλος δράκοντας. Αλλά το πνεύμα του λιονταριού λέει "θέλω".

Το "οφείλεις" βρίσκεται πάνω στο δρόμο του, ένα ζώο γεμάτο χρυσές φολίδες, και πάνω σε κάθε φολίδα γυαλίζει με χρυσά γράμματα ένα "οφείλεις!"

Χιλιόχρονοι αξίες λάμπουν πάνω σ' αυτές τις φολίδες, και έτσι μιλά ο πιο ισχυρός απ' όλους τους δράκοντες: "κάθε αξία κάθε πράγματος — λάμπει πάνω μου".

"Κάθε αξία έχει ήδη δημιουργηθεί και κάθε δημιουργημένη αξία — είμαι εγώ. Στ' αλήθεια, κανένα "θέλω" δεν πρέπει να υπάρχει πια!" Έτσι μιλά ο δράκοντας.

Αδέλφια μου, σε τι χρειάζεται το λιοντάρι στο πνεύμα; Γιατί δεν αρκεί το φορηγό ζώο, αυτό που απαρνείται και είναι γεμάτο σεβασμό;

Να δημιουργήσει καινούριες αξίες — αυτό δεν μπορεί να το κάνει ούτε το λιοντάρι: μπορεί όμως να δημιουργήσει για τον εαυτό του ελευθερία για καινούριες δημιουργίες— αυτό μπορεί να το κάνει η δύναμη του λιονταριού.

Να δημιουργήσει την ελευθερία του και να αντιτάξει ένα άγιο όχι μπροστά στο καθήκον: γι' αυτό το πράγμα, αδελφοί μου, χρειάζεται το λιοντάρι.

Να αποκτήσει το δικαίωμα να δημιουργήσει καινούριες αξίες — αυτή είναι η πιο τρομερή κατάκτηση για ένα πνεύμα συνηθισμένο στα βάρη και στον σεβασμό. Αλήθεια, αυτό το πράγμα είναι για το πνεύμα μια αρπαγή και υπόθεση ενός αρπακτικού ζώου.

Άλλοτε αγαπούσε το "οφείλεις" ως το αγιότερο πράγμα του: τώρα πρέπει να βρει αυταπάτη και αυθαιρεσία ακόμη και στο αγιότερο πράγμα του, για να αρπάξει ελευθερία από την αγάπη του: γι' αυτήν την αρπαγή χρειάζεται το λιοντάρι.

Πείτε όμως, αδελφοί μου, τι μπορεί να κάνει το παιδί που δεν μπορεί να κάνει το λιοντάρι; Γιατί πρέπει να γίνει παιδί το αρπακτικό λιοντάρι;

Αθωότητα και λησμονιά είναι το παιδί, ένα καινούριο αρχίνισμα, ένα παιχνίδι, μια ρόδα που γυρίζει, μια πρώτη κίνηση, ένα άγιο ναι.

Ναι, για το παιχνίδι της δημιουργίας, αδελφοί μου, χρειάζεται να ειπωθεί ένα άγιο ναι: τη δική του θέληση θέλει τώρα το πνεύμα, τον δικό του κόσμο κερδίζει εκείνος που είναι χαμένος στον κόσμο.

Σας κατονόμασα τρεις μεταμορφώσεις του πνεύματος: πώς γίνεται το πνεύμα καμήλα, η καμήλα λιοντάρι, και το λιοντάρι, τελικά, παιδί.»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα. Και εκείνον τον καιρό έμενε σε μια πόλη που λεγόταν : Παρδαλή Αγελάδα.

Για τις έδρες της αρετής

Παίνευαν στον Ζαρατούστρα έναν σοφό, που ήξερε να μιλά καλά για τον ύπνο και για την αρετή: τον σέβονταν και τον αντάμιβαν πολύ γι' αυτό το πράγμα, και όλοι οι νέοι μαζεύονταν μπροστά στην έδρα από την οποία δίδασκε. Ο Ζαρατούστρα πήγε σ' αυτόν, και κάθισε μπροστά στην έδρα του μαζί μ' όλους τους νεαρούς. Και τότε μίλησε ο σοφός:

«Τιμή και σεβασμός προς τον ύπνο! Αυτό είναι το πρώτο πράγμα! Και απομακρυνθείτε από όλους εκείνους που κοιμούνται άσχημα και ξαγρυπνούν τη νύχτα!

Ακόμη κι ο κλέφτης ντρέπεται τον ύπνο: πάντα γλιστράει αθόρυβα μες στη νύχτα. Καμιά ντροπή όμως δεν νιώθει ο νυχτερινός φρουρός, δίχως ντροπή κουβαλά το κέρας του.

Το να κοιμάσαι δεν είναι ασήμαντη τέχνη: χρειάζεται, για να το πετύχεις, να αγρυπνάς όλη τη μέρα.

Δέκα φορές τη μέρα πρέπει να υπερνικάς τον εαυτό σου: αυτό προκαλεί μια καλή κούραση και είναι όπιο της ψυχής.

Δέκα φορές τη μέρα πρέπει να συμφιλιώνεσαι πάλι με τον εαυτό σου γιατί η υπερνίκηση είναι πίκρα, και εκείνος που δεν έχει συμφιλιωθεί κοιμάται άσχημα.

Δέκα αλήθειες πρέπει να βρίσκεις τη μέρα: γιατί αλλιώς, ακόμη και τη νύχτα ψάχνεις να βρεις την αλήθεια, και η ψυχή σου παραμένει πεινασμένη.

Δέκα φορές τη μέρα πρέπει να γελάς και να είσαι ευδιάθετος: αλλιώς θα σε ενοχλήσει τη νύχτα το στομάχι σου, αυτός ο πατέρας της θλίψης.

Λίγοι το ξέρουν αυτό: αλλά πρέπει να έχεις όλες τις αρετές για να κοιμάσαι καλά. Να ψευδομαρτυρήσω; Να μοιχέψω;

Να νιώσω ακόλαστα για την υπηρέτρια του πλησίον μου; Όλα αυτά θα τα πήγαιναν άσχημα με τον καλό ύπνο.

Κι ακόμη κι όταν έχεις όλες τις αρετές, πρέπει να καταλάβεις και κάτι άλλο: να στέλνεις, την κατάλληλη στιγμή, ακόμη και τις αρετές να κοιμηθούν.

Έτσι ώστε να μη μαλώνουν μεταξύ τους, τα περιποιητικά γυναικάκια! Και για να μη μαλώνουν και για σένα, δύστυχε!

Ειρήνη με τον θεό και με τον πλησίον: αυτό θέλει ο καλός ύπνος. Και ειρήνη ακόμη και με τον διάβολο του πλησίον! Ειδαλλιώς, θα τον έχεις στο κεφάλι σου τη νύχτα.

Τιμή και υπακοή στους ιθύνοντες, ακόμη και στραβοπόδαρους ιθύνοντες! Αυτό θέλει ο καλός ύπνος. Τι μπορώ να κάνω εγώ αν η εξουσία αρέσκεται

να βαδίζει πάνω σε στραβά πόδια;

Για μένα, καλύτερος βοσκός θα είναι πάντα εκείνος που οδηγεί τα πρόβατά του στο πιο πράσινο βοσκοτόπι: αυτό ταιριάζει με τον καλό ύπνο.

Δεν θέλω πολλές τιμές, ούτε μεγάλους θησαυρούς: αυτά ερεθίζουν την σπλήνα. Κοιμάται άσχημα όμως όποιος δεν έχει ένα καλό όνομα και έναν μικρό θησαυρό.

Μια μικρή συντροφιά είναι για μένα πιο ευπρόσδεκτη από μια κακή: πρέπει όμως να έρχονται και να φεύγουν την στιγμή που πρέπει. Αυτό ταιριάζει με τον καλό ύπνο.

Μου αρέσουν επίσης πολύ οι πτωχοί τω πνεύματι: προάγουν τον ύπνο. Μακάριοι είναι αυτοί, ιδίως όταν τους δίνουμε πάντα δίκιο.

Έτσι κυλά η μέρα για τον ενάρετο άνθρωπο. Όταν έρχεται η νύχτα, φυλάγομαι να μην καλέσω τον ύπνο! Ο ύπνος, αυτός που είναι ο αφέντης των αρετών, δεν θέλει να τον καλούν!

Αλλά σκέφτομαι τι έκανα και τι σκέφτηκα όλη τη μέρα. Μηρυκάζοντας, αναρωτιέμαι, υπομονετικός σαν αγελάδα: ποιες ήταν οι δέκα περιπτώσεις που υπερνίκησες τον εαυτό σου;

Και ποιες ήταν οι δέκα συμφιλιώσεις και οι δέκα αλήθειες και τα δέκα ξεσπάσματα γέλιου που έτερψαν την καρδιά σου;

Εξετάζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τα πράγματα και ταλανιζόμενος από σαράντα σκέψεις, με κυριεύει ξαφνικά ο ύπνος, αυτός ο ακάλεστος, ο αφέντης των αρετών.

Ο ύπνος με χτυπά στα μάτια: τότε αυτά βαραίνουν. Ο ύπνος αγγίζει το στόμα μου: τότε αυτό μένει ανοιχτό.

Αλήθεια, πατώντας στις μύτες των παπουτσιών έρχεται κοντά μου, ο πιο αγαπητός απ' όλους τους κλέφτες, και μου κλέβει τις σκέψεις μου: κι εγώ μένω τόσο ηλίθιος όσο ετούτη η έδρα.

Δεν μένω όμως για πολύ εκεί: πολύ γρήγορα ξεπλώνω.»

Όταν άκουσε ο Ζαρατούστρα τον σοφό να μιλά έτσι, γέλασε μέσα στην καρδιά του: γιατί ένα φως είχε ανάψει μέσα του. Και μίλησε έτσι στην καρδιά του:

«Αυτός ο σοφός με τις σαράντα σκέψεις μου φαίνεται σαν γελωτοποιός: πιστεύω όμως πως τα περί του ύπνου τα κατέχει καλά.

Ευτυχισμένος είναι όποιος κατοικεί κοντά σ' αυτόν τον σοφό! Ένας τέτοιος ύπνος είναι κολλητικός, μπορεί να σου κολλήσει περνώντας ακόμη και μέσα από τον πιο χοντρό τοίχο.

Μια σαγήνη κατοικεί επίσης στην έδρα του. Και όχι μάταια κάθισαν οι νέοι μπροστά στον κήρυκα της αρετής.

Η σοφία του λέει: να αγρυπνάτε για να κοιμάστε καλά. Κι αληθινά, αν η ζωή δεν είχε κανένα νόημα και έπρεπε να διαλέξω την ανοησία, τότε η α-

νοησία αυτή θα μου φαινόταν η πιο αξιολιάλεχτη.

Καταλαβαίνω τώρα καθαρά τι ζητούσαν άλλοτε όταν ζητούσαν δασκάλους της αρετής. Ζητούσαν καλόν ύπνο και οπιούχες αρετές!

Για όλους αυτούς τους φημισμένους σοφούς των εδρών, η σοφία ήταν ο ύπνος χωρίς όνειρα: δεν γνώριζαν κανένα καλύτερο νόημα της ζωής.

Και σήμερα ακόμη, υπάρχουν ορισμένοι, σαν αυτόν εδώ τον κήρυκα της αρετής, όχι όμως τόσο τίμιοι πάντα: ωστόσο, η εποχή τους πέρασε. Και δεν θα στέκονται για πολύ ακόμη όρθιοι: έχουν ξαπλώσει κιόλας.

Μακάριοι είναι αυτοί οι νυσταγμένοι: γιατί αμέσως θα αποκοιμηθούν. »

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για τους κήρυκες του άλλου κόσμου

Κάποτε έριξε και ο Ζαρατούστρα την αυταπάτη του εκείθεν των ανθρώπων, όπως κάνουν όλοι οι κήρυκες άλλων κόσμων.

«Ο κόσμος μού φαινόταν τότε έργο ενός θεού που υποφέρει και βασανίζεται.

Ο κόσμος μού φαινόταν τότε όνειρο και ποίημα ενός θεού" χρωματιστός καπνός μπροστά στα μάτια ενός θείκου ανικανοποίητου.

Καλό και κακό και ηδονή και πόνος και εγώ και εσύ — όλα αυτά μού φαινόταν χρωματιστός καπνός μπροστά σε δημιουργικά μάτια. Ο δημιουργός θέλησε να αποστρέψει το βλέμμα του από τον εαυτό του και να κοιτάξει αλλού — τότε δημιούργησε τον κόσμο.

Μεθυστική χαρά για εκείνον που υποφέρει είναι να αποσπάσει τα μάτια του από τον πόνο του και να ξεχαστεί. Μεθυστική χαρά και αυτολησμονιά μού φάνηκε κάποτε ο κόσμος.

Αυτός ο κόσμος, ο αιωνίως ατελής, αντανάκλαση μιας αιώνιας αντίφασης και ατελής αντανάκλαση — μια μεθυστική χαρά για τον ατελή δημιουργό του, αυτό μού φάνηκε πως ήταν ο κόσμος.

Έτσι έριξα κι εγώ κάποτε την αυταπάτη μου εκείθεν του ανθρώπου, σαν όλους τους κήρυκες των άλλων κόσμων. Εκείθεν του ανθρώπου αληθινά;

Αχ, αδελφοί μου, αυτός ο θεός, τον οποίο εγώ δημιούργησα, ήταν ανθρώπινο έργο και ανθρώπινη παραφροσύνη, όπως όλοι οι θεοί!

Άνθρωπος ήταν, και απλώς ένα φτωχό κομμάτι από άνθρωπο και από εμένα: από την ίδια μου τη στάχτη και από την ίδια μου την ανθρακιά βγήκε το φάντασμα αυτό και, αλήθεια!, δεν μού ήρθε από το επέκεινα!

Τι συνέβη, αδελφοί μου; Υπερνίκησα τον εαυτό μου, τον εαυτό μου που υπέφερε, κουβάλησα την στάχτη μου στο βουνό, επινόησα μια πιο φωτεινή φλόγα. Και για δεξ! Το φάντασμα εξαφανίστηκε από μπροστά μου!

Πόνος θα ήταν τώρα και βάσανο σε μένα, που ανελάμβανα από την αρρώστια, να πιστεύω σε τέτοια φαντάσματα: πόνος θα ήταν για μένα τώρα και εξευτελισμός. Έτσι μιλώ στους κήρυκες των άλλων κόσμων.

Πόνος θα ήταν και ανικανότητα — αυτά δημιούργησαν όλους τους άλλους κόσμους κι εκείνη η σύντομη παραφροσύνη της ευτυχίας, που τη γνωρίζει μόνον εκείνος που υποφέρει περισσότερο απ' όλους.

Κούραση, που με ένα πήδημα μόνο θέλει να φτάσει στα έσχατα, με ένα θανάσιμο πήδημα, μια φτωχή και αδαής κούραση, που δεν θέλει πια ούτε

να θέλει: αυτή δημιούργησε όλους τους θεούς και τους άλλους κόσμους.

Πιστέψτε με, αδελφοί μου! Το σώμα ήταν εκείνο που απελπίστηκε για το σώμα, που ψαχούλεψε με τα δάκτυλα ενός μαγεμένου πνεύματος πέρα ως πέρα τους έσχατους τοίχους.

Πιστέψτε με, αδελφοί μου! Το σώμα ήταν εκείνο που απελπίστηκε για τη γη — που άκουσε να του μιλά η κοιλιά τού Είναι.

Και τότε θέλησε με το κεφάλι, και όχι μόνο με το κεφάλι, να περάσει μέσα από τους έσχατους τοίχους και να πάει στον "άλλο κόσμο".

Αυτός όμως ο "άλλος κόσμος" είναι καλά κρυμμένος από τον άνθρωπο, αυτός ο κόσμος από τον οποίο απουσιάζει ο άνθρωπος, αυτός ο κόσμος που είναι απάνθρωπος, που είναι ένα ουράνιο μηδέν και η κοιλιά τού Είναι δεν μιλά καθόλου στον άνθρωπο, παρά μόνον ως άνθρωπος.

Αληθινά, όλο το Είναι δύσκολα μπορεί να αποδειχτεί και δύσκολα να υποχρεωθεί να μιλήσει. Πείτε μου, αδελφοί μου, το πιο παράξενο πράγμα δεν είναι εκείνο που είναι καλύτερα αποδειγμένο;

Ναι, αυτό το εγώ και η αντίφαση και η σύγχυση του εγώ είναι αυτά που μιλούν με περισσότερη εντιμότητα για το Είναι του, αυτό το εγώ που δημιουργεί, που θέλει, που αξιολογεί, αυτό το εγώ που είναι το μέτρο και η αξία των πραγμάτων.

Και αυτό το πιο έντιμο Είναι, το εγώ — αυτό μιλά για το σώμα, και θέλει ακόμα το σώμα, ακόμη κι όταν ονειρεύεται και φαντασιοκοπεί και φτερουγίζει με τσακισμένα φτερά.

Όλο και πιο έντιμα μαθαίνει να μιλά, το εγώ: κι όσο περισσότερο μαθαίνει, τόσο περισσότερο βρίσκει λόγια και τιμές για το σώμα και για τη

Μια καινούρια περηφάνια μού δίδαξε το εγώ μου, την οποία διδάσκω στους ανθρώπους: να μη χώνουν το κεφάλι μέσα στην άμμο των ουράνιων πραγμάτων, αλλά να το κρατούν ορθό, ελεύθερο, ένα γήινο κεφάλι, που δημιουργεί το νόημα της γης!

Μια καινούρια θέληση διδάσκω στους ανθρώπους: να θέλουν εκείνον τον δρόμο που πήρε τυφλά ο άνθρωπος, και να τον αποκαλούν καλό και να μη φεύγουν απ' αυτόν λαθραία, όπως κάνουν οι άρρωστοι και οι ετοιμοθάνατοι!

Άρρωστοι και ετοιμοθάνατοι ήταν αυτοί που περιφρόνησαν το σώμα και τη γη και επινόησαν το ουράνιο και τις λυτρωτικές σταγόνες αίματος: αλλά ακόμη κι αυτά τα γλυκά και ζοφερά δηλητήρια τα πήραν από το σώμα κι από τη γη!

Από την αθλιότητά τους ήθελαν να φύγουν μακριά, και τα άστρα βρίσκονταν πολύ μακριά. Τότε αναστέναξαν: "Ω! να υπήρχαν ουράνιοι δρόμοι για να γλιστρούσαμε σε ένα άλλο Είναι και σε μια άλλη ευτυχία!" — τότε

επινόησαν τα τερτίπια τους και τα αιματηρά ποτάκια τους!

Πίστεψαν στο εξής πως απαλλάχτηκαν από το σώμα τους και απ' αυτήν την γη, αυτοί οι αγάριστοι. Σε ποιον χρωστούσαν όμως τον σπασμό και την τέρψη της απαλλαγής τους; Στο σώμα τους και σ' αυτήν την γη.

Πράος είναι ο Ζαρατούστρα με τους αρρώστους. Αληθινά, δεν εξοργίζεται με τους τρόπους με τους οποίους παρηγοριούνται ή δείχνουν αγάριστοι. Ας γίνουν αναρρώνοντες και υπερνικητές κι ας δημιουργήσουν ένα ανώτερο σώμα!

Ο Ζαρατούστρα δεν εξοργίζεται ούτε με τον αναρρώνοντα, όταν τρυφερά ακολουθεί με τα μάτια την αυταπάτη του και τα μεσάνυχτα γλιστρά κοντά στον τάφο του θεού του: αλλά για μένα τα δάκρυά του δεν είναι παρά αρρώστια και άρρωστο κορμί.

Πολλοί άρρωστοι υπήρχαν πάντα ανάμεσα σ' εκείνους που ονειροπολούν και γυρεύουν θεό· με μανία μισούν εκείνον που φτάνει στη γνώση και εκείνην την αρετή που είναι νεότερη απ' όλες και ονομάζεται εντιμότητα.

Συνεχώς κοιτάζουν προς τα πίσω σε σκοτεινές εποχές: τότε, ασφαλώς, η αυταπάτη και η πίστη ήταν άλλο πράγμα· η παράφορα του λογικού ήταν εξομοίωση με τον θεό και η αμφιβολία ήταν αμάρτημα.

Τους γνωρίζω πάρα πολύ καλά αυτούς τους όμοιους με τον θεό: θέλουν να τους πιστέψουν, θέλουν η αμφιβολία να είναι αμάρτημα. Γνωρίζω επίσης πάρα πολύ καλά σε τι πιστεύουν περισσότερο.

Αληθινά, στο σώμα πιστεύουν περισσότερο και όχι σε "άλλους κόσμους" και σε λυτρωτικές σταγόνες αίματος· και το ίδιο τους το σώμα είναι γι' αυτούς πράγμα καθ' εαυτό.

Αλλά είναι γι' αυτούς άρρωστο πράγμα: και θα έβγαιναν πρόθυμα από το ίδιο τους το δέρμα. Γι' αυτό ακούν τους κήρυκες του θανάτου και κηρύσσουν οι ίδιοι "άλλους κόσμους".

Ακούστε καλύτερα, αδελφοί μου, τη φωνή του υγιούς σώματος: είναι μια φωνή πιο έντιμη και πιο καθαρή.

Το υγιές σώμα μιλά πιο καθαρά και πιο έντιμα, αυτό που είναι τέλειο, αυτό που είναι ορθογωνισμένο: και μιλά για το νόημα της γης.»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για τους περιφρονητές του σώματος

«Θέλω να πω δυο λόγια στους περιφρονητές του σώματος. Κατά τη γνώμη μου, αυτό που πρέπει να κάνουν δεν είναι να αλλάξουν τον τρόπο που μαθαίνουν και τον τρόπο που διδάσκουν, αλλά να πουν αντίο στο σώμα τους— κι έτσι να γίνουν βουβοί.

Είμαι σώμα και ψυχή", αυτό λέει το παιδί. Και γιατί να μη μιλούμε σαν τα παιδιά;

Αλλά εκείνος που έχει ξυπνήσει, εκείνος που ξέρει, λέει: "είμαι σώμα πέρα για πέρα, και τίποτε άλλο και η ψυχή δεν είναι παρά μια λέξη για κάτι που ανήκει στο σώμα".

Το σώμα είναι ένα μεγάλο λογικό, μια πολλότητα που έχει ένα νόημα, ένας πόλεμος και μια ειρήνη, ένα κοπάδι και ένας βοσκός.

Το μικρό σου λογικό, αδελφέ μου, το οποίο ονομάζεις "πνεύμα", είναι κι αυτό ένα μικρό εργαλείο και παιχνίδι του μεγάλου λογικού σου.

"Εγώ" λες και είσαι περήφανος για τη λέξη αυτή. Αλλά το μεγαλύτερο, το οποίο δεν θέλεις να πιστέψεις, είναι το σώμα σου και το μεγάλο λογικό του: αυτό δεν λέει εγώ, αλλά το κάνει.

Αυτό που αισθάνεται η αίσθηση, αυτό που γνωρίζει το πνεύμα, δεν έχει ποτέ μέσα του το τέλος/σκοπό του. Η αίσθηση όμως και το πνεύμα θα ήθελαν να πειστούν ότι είναι τέλη/σκοποί όλων των πραγμάτων: τόση είναι η ματαιοδοξία τους.

Αίσθηση και πνεύμα δεν είναι παρά εργαλεία και παιχνίδια: πίσω τους βρίσκεται ακόμη ο εαυτός. Ο εαυτός ψάχνει επίσης με τα μάτια των αισθήσεων, ακούει επίσης με τα αφτιά του πνεύματος.

Ο εαυτός πάντα ακούει και ψάχνει: συγκρίνει, υποτάσσει, κατακτά, καταστρέφει. Κυριαρχεί και είναι επίσης ο κυρίαρχος του εγώ.

Πίσω από τις σκέψεις και τα αισθήματά σου, αδελφέ μου, στέκεται ένας ισχυρός αφέντης, ένας άγνωστος σοφός— ονομάζεται εαυτός. Μέσα στο σώμα σου κατοικεί αυτός, το σώμα σου είναι αυτός.

Υπάρχει περισσότερο λογικό στο σώμα σου παρά στην καλύτερη σοφία σου. Και ποιος ξέρει λοιπόν γιατί χρειάζεται το σώμα σου ακριβώς την καλύτερή σου σοφία;

Ο εαυτός σου γελά με το εγώ σου και με τα περήφανα άλματά του. "Τι είναι για μένα αυτά τα άλματα και τα πετάγματα του σκέπτεσθαι;" λέει αυτός: "μια παρακαμπτήριο στο δρόμο που οδηγεί στον σκοπό μου. Είμαι το καπίστρι του εγώ και ο υποβολέας των εννοιών του."

Ο εαυτός λέει στο εγώ: "τώρα νιώσε πόνο!" Και τότε υποφέρει αυτό και συλλογίζεται πώς θα μπορούσε να μην υποφέρει πια — και γι' αυτό το πράγμα ακριβώς πρέπει να σκέφτεται.

Ο εαυτός λέει στο εγώ: "Τώρα νιώσε χαρά!" Τότε χαίρεται αυτό και συλλογίζεται πώς θα μπορούσε να χαίρεται συχνότερα — και γι' αυτό το πράγμα ακριβώς πρέπει να σκέφτεται.

Θέλω να πω δυο λόγια στους περιφρονητές του σώματος. Το ότι περιφρονούν, αυτό προκαλεί την εκτίμηση τους. Τι είναι λοιπόν αυτό που δημιούργησε την εκτίμηση και την περιφρόνηση και την αξία και τη θέληση;

Ο δημιουργικός εαυτός δημιούργησε την εκτίμηση και την περιφρόνηση, δημιούργησε τη χαρά και τον πόνο. Το δημιουργικό σώμα δημιούργησε το πνεύμα ως ένα χέρι της θέλησής του.

Ακόμη και μέσα στην τρέλα σας και την περιφρόνησή σας, εσείς περιφρονητές του σώματος, υπηρετείτε τον εαυτό σας. Σας λέω: ο εαυτός σας ο ίδιος θέλει να πεθάνει και παρατά τη ζωή.

Δεν μπορεί πια να κάνει αυτό που θέλει περισσότερο: να δημιουργήσει πέρα από τον εαυτό του. Αυτό θέλει περισσότερο, αυτό είναι όλος του ο ζήλος.

Αλλά τώρα είναι πολύ αργά γι' αυτό: έτσι ο εαυτός σας θέλει να καταστραφεί, ω περιφρονητές του σώματος.

Θέλει να καταστραφεί ο εαυτός σας, και γι' αυτό γίνετε περιφρονητές του σώματος! Γιατί δεν μπορείτε να δημιουργήσετε πια πέρα από σας.

Και γι' αυτό οργίζεστε με τη ζωή και με τη γη. Υπάρχει ένας αυθεντικός φθόνος στο λοξό βλέμμα της περιφρόνησής σας.

Δεν παίρνω τον δρόμο σας, περιφρονητές του σώματος! Δεν μου προσφέρετε κανένα γεφύρι προς τον υπεράνθρωπο!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για τις χαρές και τα πάθη

«Αδελφέ μου, αν έχεις μια αρετή και είναι η δική σου αρετή, τότε αυτήν δεν την έχεις κοινή με κανέναν.

Ασφαλώς, θέλεις να την πεις με το όνομά της και να την χαϊδέψεις· θέλεις να την πιάσεις από το αφτί και να διασκεδάσεις μαζί της.

Και, για κοίτα! Τώρα έχεις το όνομά της κοινό με το λαό και έγινες λαός και κοπάδι με την αρετή σου!

Καλύτερα θα 'κανες να πεις: "ανείπωτο και δίχως όνομα είναι αυτό που προκαλεί βάσανο και γλυκύτητα στην ψυχή μου και αυτό που είναι επίσης η πείνα των σπλάχνων μου".

Ας είναι πολύ ψηλά η αρετή σου για την οικειότητα των ονομάτων: και αν πρέπει να μιλήσεις γι' αυτήν, να μη ντραπείς να ψελλίσεις γι' αυτήν.

Έτσι μίλα και ψέλλιζε: "αυτό είναι το δικό μου αγαθό, το αγαπώ, μου αρέσει απόλυτα έτσι, έτσι μόνο θέλω το αγαθό.

Δεν το θέλω σαν τον νόμο ενός θεού, δεν το θέλω σαν ανθρώπινο καταστατικό και αναγκαιότητα: δεν πρέπει να είναι για μένα οδοδείκτης για υπεργίνεσ χώρες και παραδείσους.

Είναι μια γήινη αρετή αυτή που αγαπώ: λίγη οξύνοια υπάρχει σ' αυτήν και το ελάχιστο από το κοινό λογικό.

Αλλά αυτό το πουλί έφτιαξε την φωλιά του σε μένα: γι' αυτό το αγαπώ και το χαϊδεύω — τώρα κάθεται σε μένα πάνω στα χρυσά αβγά του."

Έτσι πρέπει να ψελλίζεις και να παινεύεις την αρετή σου.

Κάποτε είχες πάθη και τα ονόμαζες κακά. Τώρα όμως έχεις μόνο τις αρετές σου: γεννήθηκαν από τα πάθη σου.

Τον ύψιστο σκοπό σου τον τοποθέτησες στην καρδιά αυτών των παθών: τότε αυτά έγιναν οι αρετές και οι χαρές σου.

Είτε ήσουν από το γένος των χολερικών είτε από το γένος των φιλήδονων είτε από το γένος των φανατικών της πίστης είτε των φιλέκδικων: στο τέλος, όλα τα πάθη σου θα γίνονταν αρετές και όλοι οι διάβολοι σου άγγελοι.

Κάποτε είχες άγρια σκυλιά στο κελάρι σου: στο τέλος όμως μεταμορφώθηκαν σε πουλιά και χαριτωμένες τραγουδίστριες.

Από τα δηλητηριώδη σου διύλισες το βάλαμο σου· άρμεξες την αγελάδα Θλίψη — τώρα πίνεις μόνο το γλυκό γάλα των μαστών της.

Και τίποτε κακό δεν θα γεννηθεί στο εξής από σένα, παρά μόνο το κακό που γεννιέται από τον αγώνα των αρετών σου.

Αδελφέ μου, αν έχεις τύχη, τότε έχεις μια αρετή και τίποτε παραπάνω: έτσι περνάς πιο εύκολα το γεφύρι.

Είναι διάκριση να έχεις πολλές αρετές, αλλά και δύσκολη μοίρα και κάποιιο πήγαν στην έρημο και αυτοκτόνησαν, επειδή είχαν κουραστεί να είναι οι μάχες και τα πεδία των μαχών των αρετών.

Αδελφέ μου, είναι ο πόλεμος και η μάχη κακά πράγματα; Αναγκαίο όμως είναι αυτό το κακό, αναγκαίος είναι ο φθόνος και η δυσπιστία και η συκοφαντία ανάμεσα στις αρετές σου.

Δες, πόσο πολύ επιθυμεί το ύψιστο καθεμιά από τις αρετές σου: θέλει ολόκληρο το πνεύμα σου για να είναι αυτό κήρυκός της, θέλει ολόκληρη τη δύναμή σου στην οργή, στο μίσος και στην αγάπη.

Κάθε αρετή ζηλεύει την άλλη, και η ζήλια είναι φρικτό πράγμα. Ακόμη και οι αρετές μπορούν να χαθούν από την ζήλια.

Όποιον περικυκλώνει η φλόγα της ζήλιας, αυτός στρέφει στο τέλος, σαν τον σκορπιό, εναντίον του εαυτού του το δηλητηριώδες κεντρί του.

Αχ, αδελφέ μου, δεν έχεις δει ακόμη ούτε μια αρετή να συκοφαντεί και να μαχαιρώνει τον εαυτό της;

Ο άνθρωπος είναι κάτι που πρέπει να ξεπεραστεί: και γι' αυτό πρέπει να αγαπάς τις αρετές σου — γιατί απ' αυτές θα χαθείς.»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για τον ωχρό εγκληματία

«Δεν θέλετε να σκοτώσετε, εσείς δικαστές και θυσιαστές, πριν το ζώο κουνήσει το κεφάλι του; Δείτε, ο ωχρός εγκληματίας κούνησε το κεφάλι του: μέσα στη ματιά του μιλά η μεγάλη περιφρόνηση.

"Το εγώ μου είναι κάτι που πρέπει να υπερνικηθεί: το εγώ μου είναι για μένα η μεγάλη περιφρόνηση του ανθρώπου." Ιδού τι λένε τα μάτια του.

Το ότι έκρινε ο ίδιος τον εαυτό του, ήταν η υψηλότερη στιγμή του: μην αφήνετε το εξυψωμένο να ξαναπέσει χαμηλά!

Δεν υπάρχει άλλη λύτρωση για όποιον υποφέρει τόσο από τον εαυτό του εκτός από έναν γρήγορο θάνατο.

Η θανάτωση, για σας δικαστές, πρέπει να είναι μια πράξη οίκτου και όχι εκδίκησης. Και όταν σκοτώνετε, φροντίζετε να δικαιώνετε εσείς οι ίδιοι την ζωή!

Δεν αρκεί να συμφιλιώνεστε μ' εκείνον που σκοτώνετε. Η λύπη σας ας είναι αγάπη για τον υπεράνθρωπο: έτσι δικαιώνετε το ότι εξακολουθείτε να ζείτε!

"Εχθρός", πρέπει να λέτε, αλλά όχι "αχρείος": "άρρωστος", αλλά όχι "παλιάνθρωπος": "τρελός", αλλά όχι "αμαρτωλός".

Κι εσύ, κόκκινε δικαστή, αν ήθελες να πεις δυνατά ό,τι έκανες ήδη με τη σκέψη σου: τότε ο καθένας θα φώναζε: "απαλλάξτε μας απ' αυτήν τη βρομιά και το δηλητηριώδες σκουλήκι!"

Άλλο πράγμα είναι όμως η σκέψη, άλλο η πράξη και άλλο η εικόνα της πράξης. Η ρόδα της αιτιότητας δεν γυρίζει ανάμεσά τους.

Μια εικόνα κάνει τον ωχρό αυτόν άνθρωπο ωχρό. Βρισκόταν στο ύψος της πράξης του όταν την έκανε: από τη στιγμή όμως που την έκανε, δεν μπορούσε πια να υποφέρει την εικόνα της.

Στο εξής έβλεπε τον εαυτό του σαν τον εκτελεστή μιας μόνο πράξης. Αυτό το πράγμα εγώ το ονομάζω παραφροσύνη: η εξαίρεση έγινε ουσία του.

Η χαραγμένη γραμμή υπνωτίζει την κότα το κάμωμα που έκανε αυτός, υπνώτισε το φτωχό λογικό του — αυτό το πράγμα εγώ το ονομάζω παραφροσύνη μετά την πράξη.

Ακούστε, εσείς δικαστές! Υπάρχει και μια άλλη παραφροσύνη: αυτή είναι πριν από την πράξη. Α, δεν έχετε μπει αρκετά βαθιά σ' αυτήν την ψυχή!

Έτσι μιλά ο κόκκινος δικαστής: "γιατί όμως σκότωσε αυτός ο εγκληματίας; Ήθελε να ληστεύσει". Εγώ όμως σας λέω: η ψυχή του ήθελε αίμα κι όχι ληστεία: διψούσε για την ευτυχία του μαχαιριού!

Το φτωχό του λογικό όμως δεν κατάλαβε αυτήν την παραφροσύνη και τον έπεισε: "Τι σημασία έχει το αίμα;" είπε: "δεν θέλεις τουλάχιστον να κάνεις κι εσύ μια ληστεία; Να πάρεις εκδίκηση;"

Κι αυτός άκουσε το φτωχό λογικό του: τα λόγια του τον βάραιναν σαν μολύβι — τότε λήστεψε, αφού σκότωσε. Δεν ήθελε να ντρέπεται για την παραφροσύνη του.

Και τώρα πάλι τον βαραίνει το μολύβι του σφάλματος του, και πάλι το φτωχό του λογικό είναι τόσο άκαμπτο, τόσο μουνδιασμένο, τόσο βαρύ.

Αν μπορούσε μοναχά να κουνήσει το κεφάλι του, τότε το βάρος του θα κυλούσε κάτω: ποιος όμως κουνά αυτό το κεφάλι;

Τι είναι αυτός ο άνθρωπος; Μια στοιβία από αρρώστιες, που διαμέσου του πνεύματος βγαίνουν έξω στον κόσμο: εκεί θέλουν να πιάσουν τη λεία τους.

Τι είναι αυτός ο άνθρωπος; Ένα κουβάρι από άγρια φίδια, που σπάνια έχουν ειρήνη μεταξύ τους — τότε φεύγουν το καθένα μόνο του και ψάχνουν να βρουν τη λεία τους μέσα στον κόσμο.

Δείτε το φτωχό αυτό σώμα! Όλα όσα υπέφερε και πόθησε, τα ερμήνευσε αυτή η φτωχή ψυχή — τα ερμήνευσε σαν να ήταν δολοφονική ηδονή και πόθος για την ευτυχία του μαχαιριού.

Όποιος αρρωσταίνει τώρα, κυριεύεται από το κακό, το τωρινό κακό: θέλει να κάνει κακό μ' αυτό που κάνει στον ίδιο κακό. Υπήρξαν όμως άλλες εποχές και άλλο καλό και κακό.

Κάποτε κακό ήταν η αμφιβολία και η θέληση για τον εαυτό. Τότε ο άρρωστος γινόταν αιρετικός και μάγος: υπέφερε ως αιρετικός και ως μάγος και ως τέτοιος ήθελε να κάνει τους άλλους να υποφέρουν.

Αυτό όμως δεν θέλει να μπει στα αφτιά σας: μου λέτε ότι αυτό θα έβλαπτε όσους είναι καλοί ανάμεσά σας. Αλλά τι με νοιάζουν εμένα οι καλοί σας άνθρωποι!

Πολλά πράγματα στους καλούς σας μου προκαλούν αηδία, και ασφαλώς όχι το κακό που έχουν. Θα ήθελα να είχαν κι αυτοί μια παραφροσύνη από την οποία να καταστρέφονταν, όπως αυτός εδώ ο ωχρός εγκληματίας!

Αληθινά, θα ήθελα να λεγόταν η παραφροσύνη τους αλήθεια ή πίστη ή δικαιοσύνη: αλλά έχουν την αρετή τους για να ζήσουν πολύ μέσα σε ένα α-ξιοθρήνητο βόλεμα.

Είμαι ένα περίφραγμα στο ποτάμι: ας πιαστεί από μένα όποιος μπορεί! Δεν είμαι όμως το δεκανίκι σας.»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για την ανάγνωση και τη γραφή

«Απ' όλα όσα έχουν γραφτεί αγαπώ μόνο αυτό που γράφει κανείς με το αίμα του. Γράφε με αίμα: και θα νιώσεις ότι το αίμα είναι πνεύμα.

Δεν είναι εύκολο να καταλάβεις το ξένο αίμα: απεχθάνομαι τους τεμπέληδες που διαβάζουν.

Όποιος γνωρίζει τον αναγνώστη, αυτός δεν κάνει πια τίποτε για τον αναγνώστη. Άλλος ένας αιώνας αναγνώστες — και θα βρομίσει και το ίδιο το πνεύμα.

Το ότι καθένας έχει το δικαίωμα να μάθει να διαβάζει, αυτό είναι κάτι που στην πορεία χαλάει όχι μόνο το γράφειν αλλά και το σκέπτεσθαι.

Κάποτε το πνεύμα ήταν θεός, μετά έγινε άνθρωπος και τώρα γίνεται πια πλέμπα.

Όποιος γράφει με αίμα και αποφθέγματα, αυτός δεν θέλει να τον διαβάζουν, αλλά να τον μαθαίνουν από στήθους.

Στο βουνό ο πιο σύντομος δρόμος είναι από κορυφή σε κορυφή: αλλά γι' αυτό το πράγμα πρέπει να έχεις μακριά πόδια. Τα αποφθέγματα πρέπει να είναι κορυφές: κι αυτοί, για τους οποίους λέγονται αυτά, πρέπει να είναι μεγάλοι και ψηλόκορμοι.

Ο λεπτός και καθαρός αέρας, ο κοντινός κίνδυνος και το πνεύμα το γεμάτο από χαρούμενη κακία: αυτά πάνε καλά μαζί.

Θέλω να έχω γύρω μου στοιχειά, γιατί είμαι θαρραλέος. Το θάρρος, που διώχνει τα φαντάσματα, δημιουργεί για τον εαυτό του στοιχειά — το θάρρος θέλει να γελά.

Δεν αισθάνομαι πια τα πράγματα όπως εσείς: το σύννεφο αυτό, που βλέπω κάτω μου, αυτή η μαυρίλα και το βάρος, για τα οποία γελώ — αυτό ακριβώς είναι το σύννεφο που θα φέρει καταιγίδα σε σας.

Βλέπετε προς τα πάνω, όταν ποθείτε την ανύψωση. Κι εγώ βλέπω προς τα κάτω, γιατί είμαι ανυψωμένος.

Ποιος από σας μπορεί να γελά και συγχρόνως να είναι ανυψωμένος;

Εκείνος που ανεβαίνει στα πιο ψηλά βουνά, γελά με όλες τις τραγωδίες, είτε είναι πραγματικές είτε παίζονται.

Θαρραλέους, ανέμελους, είρωνες, βίαιους — έτσι μας θέλει η σοφία: είναι μια γυναίκα και αγαπά πάντα μόνο τον πολεμιστή.

Μου λέτε: "είναι δύσκολο να σηκώσει κανείς τη ζωή". Προς τι όμως τότε έχετε το πρωί την περηφάνια σας και το βράδυ την υποταγή σας;

Είναι δύσκολο να σηκώσει κανείς τη ζωή: μα μην είστε πια τόσο τρυφεροί!

Είμαστε όλοι όμορφοι κουβαλητές γάιδαροι και γαϊδούρες.

Τι κοινό έχουμε με τον κάλυκα του τριαντάφυλλου, που τρέμει επειδή έπεσε πάνω του μια σταγόνα δροσιάς;

Είναι αλήθεια: αγαπούμε τη ζωή, επειδή είμαστε συνηθισμένοι όχι στη ζωή αλλά στην αγάπη.

Πάντα υπάρχει λίγη παραφροσύνη στην αγάπη. Αλλά και πάντα υπάρχει λίγο λογικό στην παραφροσύνη.

Και εμένα επίσης, που έχω καλή διάθεση απέναντι στη ζωή, μου φαίνεται ότι οι πεταλούδες και οι σαπουνόφουσκες και τα ανθρώπινα όντα που μοιάζουν μ' αυτές γνωρίζουν περισσότερο απ' τους άλλους την ευτυχία.

Να βλέπεις να πετούν αυτές οι ανάλαφρες ψυχούλες, τρελές, τρυφερές και ευκίνητες — αυτό προκαλεί στον Ζαρατούστρα δάκρυα και τραγούδια.

Θα πίστευα μόνο σ' έναν θεό που θα ήξερε να χορεύει.

Κι όταν είδα τον διάβολο μου, τον βρήκα σοβαρό, εμβριθή, βαθύ, επίσημο: ήταν το πνεύμα του βάρους — μέσω αυτού πέφτουν όλα τα πράγματα.

Δεν σκοτώνει κανείς με την οργή αλλά με το γέλιο. Εμπρός, ας σκοτώσουμε το πνεύμα του βάρους!

Έμαθα να περπατώ: από τότε αφήνω τον εαυτό μου να τρέχει. Έμαθα να πετώ: από τότε δεν περιμένω να με σπρώξουν για να αλλάξω θέση.

Τώρα είμαι ελαφρός, τώρα πετώ, τώρα βλέπω τον εαυτό μου κάτω μου, τώρα μέσω εμού χορεύει ένας θεός.»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για το δέντρο πάνω στο βουνό

Ο Ζαρατούστρα είχε δει ότι ένας νέος προσπαθούσε να τον αποφύγει. Κι έτσι που περπατούσε ένα απόγευμα μόνος του προς τα βουνά που περιτριγύριζαν την πόλη που λεγόταν "Παρδαλή Αγελάδα", για δεξ, βρήκε κάπου εκεί αυτόν τον νέο να κάθεται ακουμπισμένος σε ένα δέντρο, βλέποντας με κουρασμένο βλέμμα τον κάμπο. Ο Ζαρατούστρα αγκάλιασε τον κορμό του δέντρου όπου καθόταν ο νέος και μίλησε έτσι:

«Αν ήθελα να κουνήσω αυτό το δέντρο με τα χέρια μου, δεν θα τα κατάφερνα.

Ο άνεμος όμως, που δεν τον βλέπουμε, το τυραννά και το λυγίζει όπως θέλει. Αόρατα χέρια μας λυγίζουν και μας τυραννούν και μας με τον χειρότερο τρόπο.»

Τότε σηκώθηκε πάνω ταραγμένος ο νέος και είπε: «ακούω τον Ζαρατούστρα, που τώρα ακριβώς τον σκεφτόμουν». Ο Ζαρατούστρα απάντησε:

«γιατί φοβάσαι; Με τον άνθρωπο συμβαίνει ό,τι και με το δέντρο.

Όσο πιο πολύ θέλει να ανεβεί στα ύψη και στη διαύγεια τόσο πιο δυνατά χώνονται οι ρίζες του μέσα στη γη, προς τα κάτω, στα σκοτάδια, στα βάθη — στο κακό. »

«Ναι, στο κακό!» φώναξε ο νέος. «Πώς είναι δυνατόν να ανακάλυψες την ψυχή μου;»

Ο Ζαρατούστρα χαμογέλασε και είπε: «μερικές ψυχές δεν τις ανακαλύπτει κανείς ποτέ, αν δεν τις επινοήσει πρώτα».

«Ναι, στο κακό!» φώναξε πάλι ο νέος.

«Είπες την αλήθεια, Ζαρατούστρα. Δεν έχω πια εμπιστοσύνη στον εαυτό μου, από τότε που θέλω το ύψος, και κανένας δεν μου έχει εμπιστοσύνη πια — πώς συμβαίνει αυτό;

Αλλάζω υπερβολικά γρήγορα: το σήμερα μου αντιβαίνει στο χθες μου. Συχνά υπερπηδώ τα σκαλοπάτια όταν ανεβαίνω — αυτό δεν μου το συγχωρεί κανένα σκαλοπάτι.

Όταν είμαι ψηλά, τότε είμαι πάντα μόνος μου. Κανένας δεν μιλά μαζί μου, η παγωνιά της μοναξιάς με κάνει να τρέμω. Τι θέλω λοιπόν στα ύψη;

Η περιφρόνησή μου και η επιθυμία μου μεγαλώνουν μαζί όσο πιο ψηλά ανεβαίνω, τόσο πιο πολύ περιφρονώ αυτόν που ανεβαίνει. Τι θέλει λοιπόν αυτός στα ύψη;

Πόσο ντρέπομαι για το ανέβασμα και τα σκοντάμματά μου! Πόσο κοροϊδεύω την λαχανιασμένη μου αναπνοή! Πόσο μισώ εκείνους που πετούν!

Πόσο κουρασμένος είμαι στα ύψη;»

Εδώ σώπασε ο νέος. Κι ο Ζαρατούστρα παρατηρούσε το δέντρο, κάτω από το οποίο στέκονταν, και μίλησε έτσι:

«το δέντρο αυτό στέκεται μοναχικό εδώ στο βουνό· φύτρωσε ψηλά, πάνω από τον άνθρωπο και το ζώο.

Και αν ήθελε να μιλήσει, δεν θα έβρισκε κανέναν που να το καταλάβει: τόσο ψηλά φύτρωσε.

Τώρα περιμένει και περιμένει — τι περιμένει λοιπόν; Κατοικεί πολύ κοντά στην έδρα των σύννεφων: περιμένει τον πρώτο κεραυνό;»

Μόλις τα είπε αυτά ο Ζαρατούστρα, φώναξε ο νέος κάνοντας βίαιες χειρονομίες: «ναι, Ζαρατούστρα, λες την αλήθεια. Την καταστροφή μου ήθελα, όταν ήθελα να ανεβώ στα ύψη, κι εσύ είσαι ο κεραυνός που περιμένα! Δες πώς έγινα από τότε που εμφανίστηκες. Ο *φθόνος* μου για σένα με κατέστρεψε!» — Έτσι μίλησε ο νέος και έκλαιγε πικρά. Ο Ζαρατούστρα όμως έβαλε το χέρι του στους ώμους του και τον πήρε μαζί του.

Αφού περπάτησαν λίγη ώρα μαζί, ο Ζαρατούστρα βάλθηκε να μιλά έτσι:

«αυτό μου σκίζει την καρδιά. Το βλέμμα σου μιλά καλύτερα από τα λόγια σου για όλον τον κίνδυνο που διατρέχεις.

Ακόμη δεν είσαι ελεύθερος, ακόμη *αναζητάς την* ελευθερία. Η αναζήτησή σου σε έκανε ξενύχτη και υπερβολικά ξυπνητό.

Στα ελεύθερα ύψη θέλεις να ανεβείς, η ψυχή σου διψά για άστρα. Αλλά και τα άσχημα ένστικτά σου διψούν για ελευθερία.

Τα άγρια σκυλιά σου θέλουν την ελευθερία· γαβγίζουν από ευχαρίστηση μέσα στην αποθήκη, όταν το πνεύμα σου προσπαθεί να ανοίξει όλες τις φυλακές.

Για μένα είσαι ακόμα ένας φυλακισμένος, που φαντάζεται την ελευθερία του: αχ, η ψυχή τέτοιων φυλακισμένων γίνεται οξύνους, αλλά και πανούργια και άσχημη.

Πρέπει να εξαγνιστεί ακόμη κι εκείνος που το πνεύμα του έχει απελευθερωθεί. Πολλή φυλακή και μούχλα υπάρχει ακόμη μέσα του: ακόμη και τα μάτια του πρέπει να γίνουν καθαρά.

Ναι, γνωρίζω τον κίνδυνο που διατρέχεις. Αλλά σε εξορκίζω στην αγάπη μου και στην ελπίδα μου: μην πετάς ούτε την αγάπη ούτε την ελπίδα σου!

Αισθάνεσαι ακόμα ευγενής, και ευγενείς αισθάνονται ακόμα και οι άλλοι, εκείνοι που σε εχθρεύονται και ρίχνουν κακά βλέμματα. Να ξέρεις πως σε όλων το δρόμο βρίσκεται ένας ευγενής.

Ακόμη και στο δρόμο των καλών βρίσκεται ένας ευγενής: και όταν ακόμη τον αποκαλούν αυτοί καλό, θέλουν να τον παραμερίσουν.

Κάτι καινούριο θέλει να δημιουργήσει ο ευγενής και μια καινούρια αρετή. Το παλιό θέλει ο καλός, και να διατηρηθεί το παλιό.

Όμως ο κίνδυνος που διατρέχει ο ευγενής δεν είναι να γίνει καλός, αλλά ιταμός, χλευαστής, καταστροφέας.

Αχ, γνώρισα ευγενείς που έχασαν την πιο υψηλή ελπίδα τους. Και τώρα συκοφαντούν όλες τις υψηλές ελπίδες.

Από τότε κι έπειτα έζησαν αναιδώς μέσα σε σύντομες απολαύσεις, και πάρα πολύ δύσκολα μπορούσε ένας σκοπός τους να ξεπεράσει τη διάρκεια μιας μέρας.

"Το πνεύμα είναι και ηδονή" — έτσι έλεγαν. Τότε έσπασαν τα φτερά του πνεύματος τους: και τώρα σέρνεται αυτό γύρω γύρω και βρομίζει τα πάντα ροκανίζοντας.

Κάποτε σκέφτονταν να γίνουν ήρωες: τώρα έχουν γίνει φιλήδονοι. Ο ήρωας είναι γι' αυτούς τώρα φρίκη και τρόμος.

Σε εξορκίζω όμως στην αγάπη μου και στην ελπίδα μου: μην πετάξεις τον ήρωα που είναι μέσα στην ψυχή σου! Κράτησε ιερή την ύψιστη ελπίδα σου!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για τους κήρυκες του θανάτου

«Υπάρχουν κήρυκες του θανάτου: και η γη είναι γεμάτη από ανθρώπους που πρέπει να τους κηρύττεις να αποστρέφονται τη ζωή.

Γεμάτη είναι η γη από περιττούς, χαλασμένη είναι η ζωή από εκείνους που είναι υπερβολικά πολυάριθμοι. Ας τους απομακρύνουν από τούτη τη ζωή με το δέλεαρ της "αιώνιας ζωής".

"Κίτρινους": έτσι ονομάζουν τους κήρυκες του θανάτου, ή "μαύρους". Εγώ θέλω όμως να σας τους δείξω και με άλλα χρώματα.

Υπάρχουν εκείνοι που είναι τρομεροί, που φέρνουν μαζί τους το αρπακτικό ζώο και που δεν έχουν άλλη επιλογή από τις ηδονές και το αυτοκατασπάραγμα.

Δεν έχουν γίνει ακόμη άνθρωποι, αυτοί οι τρομεροί: ας κηρύττουν λοιπόν ότι πρέπει να αποστρεφόμεστε την ζωή κι ας φύγουν οι ίδιοι απ' αυτήν!

Υπάρχουν οι φθισικοί της ψυχής: δεν προλαβαίνουν να γεννηθούν κι αρχίζουν να πεθαίνουν και αποζητούν τις διδασκαλίες της κούρασης και της αποποίησης.

Θέλουν ευχαρίστως να πεθάνουν κι εμείς πρέπει να επιδοκιμάσουμε την επιθυμία τους! Ας προσέξουμε να μην ξυπνήσουμε αυτούς τους νεκρούς και να μη βλάψουμε αυτά τα ζωντανά φέρετρα!

Συναντούν έναν άρρωστο ή έναν γέρο ή ένα πτώμα κι αμέσως λένε "η ζωή απορρίπτεται!"

Αλλά τώρα αναιρούνται αυτοί και το μάτι τους, που δεν βλέπει παρά το ένα πρόσωπο στην ενθαδική ύπαρξη.

Τυλιγμένοι σε βαθιά μελαγχολία και ποθώντας τα μικρά τυχαία γεγονότα, που φέρνουν τον θάνατο: έτσι περιμένουν σφίγγοντας τα δόντια.

Ή πάλι: απλώνουν το χέρι για να πάρουν ζαχαρωτά και συγχρόνως κοροϊδεύουν τα παιδιάστικα καμώματά τους: κρέμονται από το αχυροκάλαμο που είναι η ζωή τους και συγχρόνως κοροϊδεύουν το ότι κρέμονται ακόμη από ένα αχυροκάλαμο.

Η σοφία τους λέει: "είναι τρελός όποιος μένει στη ζωή, αλλά εξίσου τρελοί είμαστε κι εμείς! Κι αυτό ακριβώς είναι το πιο τρελό πράγμα στη ζωή!"

"Η ζωή είναι απλώς πόνος" — έτσι λένε άλλοι και δεν λένε ψέματα: φροντίστε λοιπόν, *εσείς*, να πάψετε να είστε. Φροντίστε λοιπόν να σταματήσει η ζωή, που είναι μόνο πόνος!

Κι ας μιλήσει έτσι η διδασκαλία της αρετής σας: "οφείλεις να αυτοκτονή-

σεις! Οφείλεις να κλέψεις τον εαυτό σου από σένα!"

"Η φιληδονία είναι αμαρτία" — έτσι λένε εκείνοι που κηρύττουν τον θάνατο — "πρέπει να αποσυρθούμε και να μην κάνουμε παιδιά!"

"Το να γεννάς είναι κουραστικό" — λένε οι άλλοι — "προς τι να γεννάμε; Μόνο δυστυχημένους φέρνουμε στον κόσμο!" Κι αυτοί επίσης είναι κήρυκες του θανάτου.

"Χρειάζεται ο οίκτος" — έτσι λένε οι τρίτοι. "Πάρτε ό,τι έχω! Πάρτε ό,τι είμαι! Τόσο λιγότερο θα με δεσμεύει η ζωή!"

Αν ήταν αυτοί θεμελιακά οικτίρμονες, τότε θα έκαναν τους πλησίον τους να αηδιάσουν με τη ζωή. Κακοί — αυτό θα ήταν η αληθινή τους καλοσύνη.

Θέλουν όμως να απαλλαχτούν από τη ζωή: τι τους νοιάζει αν με τις αλυσίδες και τα δώρα τους δένουν άλλους ακόμη πιο σφικτά μ' αυτήν;

Κι εσείς επίσης, για τους οποίους η ζωή είναι άγρια δουλειά και ανησυχία: δεν έχετε κουραστεί πολύ από τη ζωή; Δεν είστε πολύ ώριμοι για το κήρυγμα του θανάτου;

Όλοι εσείς, που αγαπάτε την άγρια δουλειά και το γρήγορο, το καινούριο, το άγνωστο — δύσκολα αντέχετε τον εαυτό σας, η φιλοπονία σας είναι κατάρα και θέληση να ξεχάσετε τον ίδιο τον εαυτό σας.

Αν πιστεύατε περισσότερο στη ζωή, θα παραδινόσασταν λιγότερο στη στιγμή. Αλλά δεν έχετε αρκετό περιεχόμενο μέσα σας για να περιμένετε — ούτε για να τεμπελιάξετε!

Παντού ακούγεται η φωνή εκείνων που κηρύττουν τον θάνατο: και η γη βρίθει από ανθρώπους που ταιριάζει να τους κηρύττει τον θάνατο.

Ή την "αιώνια ζωή": το ίδιο είναι για μένα— αρκεί μόνο να πάνε γρήγορα κατά κει!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για τον πόλεμο και τους πολεμιστές

«Δεν θέλουμε να φυλαγόμαστε ούτε από τους καλύτερους εχθρούς μας ούτε από εκείνους τους οποίους αγαπάμε από τα βάθη της καρδιάς. Αφήστε με λοιπόν να σας πω την αλήθεια!

Αδέλφια μου στον πόλεμο! Σας αγαπώ από καρδιάς, είμαι και ήμουν όμοιος σας. Και είμαι επίσης ο καλύτερος εχθρός σας. Αφήστε με λοιπόν να σας πω την αλήθεια!

Γνωρίζω το μίσος και τον φθόνο της καρδιάς σας. Δεν είσατε αρκετά μεγάλοι ώστε να μη γνωρίζετε το μίσος και τον φθόνο. Ας είστε λοιπόν αρκετά μεγάλοι ώστε να μη ντρέπεστε γι' αυτό!

Κι αφού δεν μπορείτε να είστε άγιοι της γνώσης, ας είστε τουλάχιστον πολεμιστές της. Αυτοί είναι οι σύντροφοι και οι πρόδρομοι μιας τέτοιας α-γιοσύνης.

Βλέπω πολλούς στρατιώτες: θα ήθελα να δω πολλούς πολεμιστές! "Ομοιόμορφη στολή" ονομάζεται αυτό που φορούν: ας μην είναι ομοιόμορφο αυτό που κρύβουν από κάτω!

Για μένα, πρέπει να είστε από εκείνους που το μάτι τους ψάχνει να βρει συνεχώς έναν εχθρό — τον δικό σας εχθρό. Και σε μερικούς από εμάς, βλέπεις το μίσος με την πρώτη ματιά.

Τον εχθρό σας πρέπει να ψάξετε να βρείτε, τον πόλεμό σας πρέπει να κάνετε, και υπέρ των σκέψεών σας! Κι αν υποκύψει η σκέψη σας, τότε πρέπει η εντιμότητά σας να ψάλει ακόμα τον θρίαμβό της!

Πρέπει να αγαπάτε την ειρήνη ως ένα μέσο για καινούριους πολέμους. Και περισσότερο τη βραχύχρονη από τη μακρόχρονη ειρήνη.

Δεν σας συνιστώ την δουλειά αλλά τον αγώνα. Δεν σας συνιστώ την ειρήνη αλλά τη νίκη. Ας είναι η δουλειά σας αγώνας, ας είναι η ειρήνη σας νίκη!

Μπορεί κανείς να σωπαίνει και να κάθεται ήσυχος μόνο όταν έχει τόξο και βέλη: αλλιώς φλυαρεί και τσακώνεται. Ας είναι νίκη η ειρήνη σας!

Λέτε ότι η καλή υπόθεση είναι εκείνη που εξαγιάζει ακόμη και τον πόλεμο. Εγώ σας λέω: ο καλός πόλεμος είναι εκείνος που εξαγιάζει οποιανδήποτε υπόθεση.

Ο πόλεμος και το θάρος έχουν κατορθώσει περισσότερα μεγάλα πράγματα απ' ό,τι η αγάπη προς τον πλησίον. Όχι ο οίκτος σας, αλλά η ανδρεία σας είναι εκείνη που μέχρι σήμερα έσωσε αυτούς που είχαν περιπέσει σε δυστυχία.

"Τι είναι καλό;" ρωτάτε. Το να είσαι ανδρείος είναι καλό. Αφήστε τα κοριτσάκια να λένε: "καλό είναι ό,τι είναι όμορφο και συγχρόνως συγκινητικό".

Σας λένε άκαρδους: αλλά η καρδιά σας είναι αυθεντική και μου αρέσει η ντροπαλότητα της εγκαρδιότητας σας. Ντρέπεστε για την πλημμυρίδα σας, κι άλλοι ντρέπονται για την άμπωτή τους.

Είστε άσχημοι; Έστω, αδελφοί μου! Τυλιχτείτε λοιπόν το υπέροχο, τον μανδύα του άσχημου!

Και όταν η ψυχή σας μεγαλώνει, τότε γίνεται επηρμένη, και στο μεγαλείο σας υπάρχει κακία. Σας ξέρω.

Μέσα στην κακία, ο επηρμένος συναντιέται με τον ανίσχυρο. Δεν καταλαβαίνουν όμως ο ένας τον άλλο. Σας ξέρω.

Πρέπει να έχετε μόνον εχθρούς που αξίζει να μισείτε, όχι όμως εχθρούς για να τους περιφρονείτε. Πρέπει να είστε περήφανοι για τους εχθρούς σας: γιατί τότε τα κατορθώματα του εχθρού σας θα είναι και δικά σας.

Η εξέγερση — αυτό είναι η ευγένεια του σκλάβου. Η δική σας ευγένεια σας είναι η υπακοή! Και η ίδια η διαταγή σας σας είναι υπακοή!

Σ' έναν καλό πολεμιστή το "οφείλεις" ηχεί πιο ευχάριστα από το "θέλω". Και καθετί που σας είναι αγαπητό φροντίστε να κάνετε να σας το διατάξουν.

Η αγάπη σας για τη ζωή σας είναι αγάπη για την υψηλότερη ελπίδα σας: και υψηλότερη ελπίδα σας σας είναι η υψηλότερη σκέψη της ζωής!

Αλλά την υψηλότερη ελπίδα σας πρέπει να αφήσετε να σας την διατάξω εγώ — κι είναι η εξής: ο άνθρωπος είναι κάτι που πρέπει να ξεπεραστεί.

Ζείτε λοιπόν τη ζωή της υπακοής και του πολέμου! Τι νόημα έχει μια μακρόχρονη ζωή! Ποιος πολεμιστής θέλει να τον λυπηθούν!

Δεν σας λυπάμαι, σας αγαπώ από τα βάθη της καρδιάς, αδελφοί μου στον πόλεμο!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για το νέο είδωλο

«Υπάρχουν κάπου ακόμη λαοί και αγέλες, όχι όμως σε μας, αδελφοί μου: σε μας υπάρχουν κράτη.

Κράτος; Τι είναι αυτό; Εντάξει λοιπόν! Ανοίξτε τώρα τα αφτιά σας, γιατί θα σας πω ό,τι έχω να σας πω για το θάνατο των λαών.

Κράτος λέγεται το πιο ψυχρό απ' όλα τα ψυχρά τέρατα. Και ψυχρά επίσης ψεύδεται και τούτο το ψέμα βγαίνει σερνάμενο από το στόμα του: "εγώ, το κράτος, είμαι ο λαός".

Ψέμα είναι αυτό! Δημιουργοί ήταν εκείνοι που δημιούργησαν τους λαούς και που κρέμασαν μια πίστη και μια αγάπη πάνω απ' αυτούς: έτσι υπηρέτησαν τη ζωή.

Καταστροφείς είναι εκείνοι που στήνουν παγίδες για τους πολλούς και ονομάζονται κράτος: κρεμούν από πάνω τους ένα σπαθί κι εκατό ορέξεις.

Όπου υπάρχει ακόμη λαός, δεν καταλαβαίνει το κράτος και το μισεί σαν κακό μάτι και σαν αμαρτία απέναντι στα ήθη και τα δικαιώματα.

Αυτό το σημάδι σάς δίνω: κάθε λαός μιλά τη γλώσσα του σχετικά με το καλό και το κακό: ο γείτονας του δεν την καταλαβαίνει. Η γλώσσα του, επινοήθηκε μέσα στα ήθη και στα δικαιώματα.

Αλλά το κράτος ψεύδεται σε όλες τις γλώσσες του καλού και του κακού και ό,τι και να πει, ψεύδεται - και επίσης ό,τι έχει, το έχει κλέψει.

Όλα είναι ψεύτικα στο κράτος: με κλεμμένα δόντια δαγκώνει, το δαγκανιάρικο. Ψεύτικα είναι και τα σπλάχνα του.

Σύγχυση των γλωσσών του καλού και του κακού: αυτό το σημάδι σάς δίνω ως σημάδι του κράτους. Αληθινά, τη θέληση για θάνατο δείχνει αυτό το σημάδι! Αληθινά, γνέφει στους κήρυκες του θανάτου!

Γεννιούνται υπερβολικά πολλοί άνθρωποι: για τους περιττούς εφευρέθηκε το κράτος!

Δείτε λοιπόν πώς τους προσελκύει, αυτούς τους υπερβολικά πολλούς! Πώς τους καταβροχθίζει και τους μασά και τους ξαναμασά!

"Πάνω στη γη δεν υπάρχει τίποτε μεγαλύτερο από μένα: εγώ είμαι το δάχτυλο του θεού, αυτό που βάζει τάξη" — έτσι ουρλιάζει το τέρας. Και δεν πέφτουν στα γόνατα μόνον εκείνοι που έχουν μακριά αφτιά και κοντή όραση!

Αχ, και σε σας επίσης, μεγάλες ψυχές, ψιθυρίζει τα ξοφερά ψέματά του! Αχ, μαντεύει τις πλούσιες καρδιές, που πρόθυμα σπαταλιούνται!

Ναι, ακόμη και σας σάς μαντεύει, νικητές του παλιού θεού! Κουραστή-

κατε στον αγώνα και τώρα η κούραση σας υπηρετεί το νέο είδωλο!

Ήρωες και αξιοσέβαστους ανθρώπους θα ήθελε να έχει γύρω του το νέο είδωλο! Αρέσκειται να λιάζεται στο ηλιόφως των καλών συνειδήσεων — το ψυχρό τέρας!

Θέλει να σας τα δώσει όλα, αν εσείς το λατρεύετε, το νέο είδωλο: επίσης αγοράζει τη λάμψη της αρετής σας και το βλέμμα των περήφανων ματιών σας.

Θέλει να σας βάλει δόλωμα στους υπεράριθμους! Ναι, ένα διαβολικό τέχνασμα εφευρέθηκε εδώ, ένα άλογο του θανάτου, που βροντά κάτω από τα φανταχτερά στολίδια των θεϊκών τιμών.

Ναι, ένας θάνατος για τους πολλούς εφευρέθηκε εδώ, που καυχιέται πως είναι ζωή: αληθινά, μια εγκάρδια υπηρεσία στους κήρυκες του θανάτου!

Κράτος ονομάζω αυτό, όπου όλοι πίνουν δηλητήριο, καλοί και κακοί: κράτος, όπου όλοι χάνουν τον εαυτό τους, καλοί και κακοί: κράτος, όπου η αργή αυτοκτονία όλων — ονομάζεται "ζωή".

Δείτε λοιπόν αυτούς τους περιττούς! Κλέβουν τα έργα των εφευρετών και τους θησαυρούς των σοφών: πνευματική καλλιέργεια ονομάζουν την κλεψιά τους — κι όλα τα κάνουν αρρώστια και αποτυχία!

Δείτε λοιπόν αυτούς τους περιττούς! Άρρωστοι είναι πάντα, ξερνούν τη χολή τους και το ονομάζουν αυτό εφημερίδα. Κατασπαράζουν ο ένας τον άλλο και δεν μπορούν καν να τον χωνέψουν.

Δείτε λοιπόν αυτούς τους περιττούς! Πλούτη αποκτούν και όμως γίνονται όλο και πιο φτωχοί. Δύναμη θέλουν και προπαντός τον μοχλό της δύναμης, πολύ χρήμα — αυτοί οι ανίκανοι!

Δείτε πώς σκαρφαλώνουν, αυτοί οι ευκίνητοι πίθηκοι! Σκαρφαλώνουν ο ένας πάνω στον άλλο κι έτσι παρασύρονται στη λάσπη και στο βυθό.

Όλοι θέλουν να ανεβούν στο θρόνο: αυτό είναι η τρέλα τους — λες και η ευτυχία κάθεται στο θρόνο! Συχνά κάθεται η λάσπη στο θρόνο — και επίσης συχνά ο θρόνος πάνω στη λάσπη.

Τρελοί είναι όλοι τους για μένα και πίθηκοι που σκαρφαλώνουν και υπερβολικά θερμόαιμοι. Άσχημα μου μυρίζει το είδωλο σας, το ψυχρό τέρας: άσχημα μου μυρίζουν όλοι αυτοί μαζί, οι ειδωλολάτρες.

Αδέλφια μου, θέλετε λοιπόν να πνιγείτε μέσα στις αναθυμιάσεις των στομάτων και των ορέξεών τους: καλύτερα να σπάσετε τα παράθυρα και να πηδήσετε έξω, στον καθαρό αέρα!

Απομακρυνθείτε λοιπόν από την άσχημη μυρωδιά! Μακριά από την ειδωλολατρία των περιττών!

Απομακρυνθείτε λοιπόν από την άσχημη μυρωδιά! Μακριά από τον αγνό αυτών των ανθρωποθυσιών!

Για τις μεγάλες ψυχές, η γη είναι ακόμη ελεύθερη. Άδειες είναι ακόμη πολλές θέσεις για ερημίτες, μόνους ή δυο δυο, τις οποίες περιβάλλει η μρωδιά ήσυχων θαλασσών.

Για τις μεγάλες ψυχές, ελεύθερη είναι ακόμη μια ελεύθερη ζωή. Αληθινά, όποιος κατέχει λίγα, κατέχεται εξίσου λίγο: ευλογημένη να είναι η μικρή φτώχεια!

Εκεί που σταματά το κράτος, εκεί αρχίζει ο άνθρωπος, εκείνος που δεν είναι περιττός: εκεί αρχίζει το τραγούδι του απαραίτητου, η μοναδική και αναντικατάστατη μελωδία.

Εκεί όπου *σταματά* το κράτος — κοιτάξτε λοιπόν, αδελφοί μου! Δεν τα βλέπετε, το ουράνιο τόξο και το γεφύρι του υπεράνθρωπου;»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για τις μύγες της αγοράς

«Φύγε, φίλε μου, στη μοναξιά σου! Σε βλέπω κουφαμένο από το θόρυβο των μεγάλων ανδρών και σουβλισμένο από τα κεντριά των μικρών.

Με αξιοπρέπεια ξέρουν να σιωπούν μαζί σου το δάσος και ο βράχος. Γίνε και πάλι όμοιος με το δέντρο που αγαπάς, αυτό με τα πλατιά κλαδιά: σιωπηλό και με τα αφτιά στημένα κρέμεται πάνω απ' τη θάλασσα.

Εκεί που σταματά η μοναξιά, εκεί αρχίζει η αγορά κι εκεί όπου αρχίζει η αγορά, αρχίζει και ο θόρυβος των μεγάλων θεατρίνων και το βούισμα των δηλητηριωδών μυγών.

Στον κόσμο, τα καλύτερα πράγματα δεν αξίζουν τίποτε, αν δεν υπάρχει ένας που να τα βγάλει στη σκηνή: μεγάλους άνδρες ονομάζει ο λαός αυτούς τους σκηνοθέτες.

Ο λαός καταλαβαίνει ελάχιστα το μεγάλο, δηλαδή το δημιουργικό. Έχει αισθητήριο όμως για όλους τους σκηνοθέτες και τους θεατρίνους των μεγάλων υποθέσεων.

Γύρω από τους εφευρέτες καινούριων αξιών περιστρέφεται ο κόσμος: αόρατα περιστρέφεται. Ο λαός όμως και η φήμη περιστρέφονται γύρω από τους θεατρίνους: αυτή είναι η πορεία του κόσμου.

Πνεύμα έχει ο ηθοποιός, αλλά λίγη συνείδηση του πνεύματος.

Πιστεύει πάντα σ' αυτό με το οποίο κάνει τους άλλους περισσότερο να πιστεύουν — να πιστεύουν *σ' αυτόν!*

Αύριο θα έχει μια καινούρια πίστη και μεθαύριο μια πιο καινούρια. Έχει γρήγορες αισθήσεις, σαν τον λαό, και ευμετάβλητες διαθέσεις.

Ανατρέπω — αυτό σημαίνει γι' αυτόν: αποδεικνύω. Τρελαίνω — αυτό σημαίνει γι' αυτόν: πείθω. Και από όλα τα επιχειρήματα, το αίμα είναι γι' αυτόν το καλύτερο.

Μια αλήθεια, που γλιστρά μόνο μέσα σε λεπτά αφτιά, αυτός την ονομάζει ψέμα και μηδέν. Στ' αλήθεια, πιστεύει μόνο σε θεούς, που κάνουν μεγάλο πάταγο στον κόσμο!

Γεμάτη από επίσημους παλιάτσους είναι η αγορά — και ο λαός περηφανεύεται για τους μεγάλους άνδρες του! Είναι γι' αυτόν οι κύριοι της στιγμής.

Η στιγμή όμως τους πιέζει: έτσι σε πιέζουν κι αυτοί. Κι από σένα θέλουν επίσης ένα ναι ή ένα όχι. Αλίμονο, θέλεις να βάλεις την καρέκλα σου ανάμεσα στο υπέρ και στο κατά;

Μη ζηλεύεις αυτούς τους άκαμπτους και πιεστικούς, εσύ που αγαπάς

την αλήθεια! Η αλήθεια ποτέ ως τώρα δεν κρεμάστηκε από το μπράτσο ενός άκαμπτου.

Ξαναγύρνα στην ασφάλειά σου για να γλιτώσεις απ' αυτούς τους αιφνιδιαστές: μόνο στην αγορά πέφτει ξαφνικά επάνω μας ένα ναι; ή ένα όχι;

Αργόσυρτα είναι τα βιώματα όλων των βαθιών πηγαδιών: οφείλουν να περιμένουν πολύ ώσπου να μάθουν τι πέφτει στα βάθη τους.

Μακριά από την αγορά και τη φήμη συμβαίνει καθετί μεγάλο: μακριά από τη αγορά και τη φήμη κατοικούσαν πάντα οι εφευρέτες καινούριων αξιών.

Φύγε, φίλε μου, στη μοναξιά σου: σε βλέπω κατατρυπημένο από δηλητηριώδεις μύγες. Φύγε προς τα εκεί που φυσά δριμύς, δυνατός αέρας!

Φύγε στη μοναξιά σου! Έζησες πολύ κοντά στους μικρούς και τους αξιοθρήνητους. Φύγε μακριά από την αόρατη εκδίκησή τους! Εναντίον σου, αυτοί δεν είναι τίποτε άλλο από εκδίκηση.

Μη σηκώνεις πια το χέρι εναντίον τους! Είναι αμέτρητοι κι ο κλήρος σου δεν είναι να γίνεις μυοσκοτώστρα.

Είναι αμέτρητοι αυτοί οι μικροί και αξιοθρήνητοι και αρκετά περήφανα κτίρια τα κατέστρεψαν ήδη οι σταγόνες της βροχής και τα αγριόχορτα.

Δεν είσαι πέτρα, αλλά ήδη γέμισες τρύπες από πολλές σταγόνες. Θα ραγίσεις και θα σπάσεις από πολλές σταγόνες ακόμα.

Σε βλέπω κουρασμένο από τις δηλητηριώδεις μύγες: σε βλέπω ματωμένο και γδαρμένο σε εκατό μεριές και η περηφάνια σου δεν θέλει να θυμώσει.

Με πάσα αθωότητα, αίμα θέλουν από σένα, για αίμα διψούν οι αναιμικές ψυχές τους — και σε τσιμπούν με πάσα αθωότητα.

Αλλά εσύ, που είσαι βαθύς, υποφέρεις πολύ βαθιά και στις μικρές πληγές: και πριν ακόμη γιατρευτείς, σέρνεται πάνω στο χέρι σου το ίδιο δηλητηριώδες σκουλήκι.

Νομίζω πως είσαι πολύ περήφανος για να σκοτώσεις αυτούς τους λαίμαργους. Πρόσεξε όμως, μη γίνει μοίρα σου να σηκώνεις όλη τη δηλητηριώδη αδικία τους!

Βομβούν γύρω σου και με τους επαίνους τους: ενοχλητικός είναι ο έπαινος τους. Θέλουν να βρίσκονται κοντά στο δέρμα σου και στο αίμα σου.

Σε κολακεύουν όπως έναν θεό ή έναν διάβολο· κλαυθμηρίζουν μπροστά σου όπως μπροστά σε έναν θεό ή έναν διάβολο. Και τι έγινε! Είναι κόλακες και κλαψιάρηδες και τίποτε άλλο.

Συχνά κάνουν επίσης τους αξιαγάπητους μαζί σου. Αλλά αυτό ήταν πάντα η εξυπνάδα των δειλών. Ναι, οι δειλοί είναι έξυπνοι!

Σκέφτονται πολύ για σένα με την στενή τους ψυχή — πάντα είσαι γι'

αυτούς αμφίβολος! Οτιδήποτε σκέφτεται κανείς πολύ, γίνεται στο τέλος αμφίβολο.

Σε τιμωρούν για όλες τις αρετές σου. Σου συγχωρούν πρόθυμα μόνο — τις γκάφες σου.

Επειδή είσαι ήπιος και δίκαιος, λες: "είναι αθώοι για τη μικρή τους ύπαρξη". Αλλά η στενή τους ψυχή σκέφτεται: "ένοχη είναι κάθε μεγάλη ύπαρξη".

Κι όταν είσαι ήπιος επίσης, νιώθουν πως τους περιφρονείς και σου ανταποδίδουν την ευεργεσία σου με κρυφές κακές πράξεις.

Η βουβή περηφάνια σου δεν ταιριάζει ποτέ με το γούστο τους· νιώθουν αγαλλίαση όταν καμιά φορά είσαι αρκετά μετριόφρονas για να είσαι ματαιόδοξος.

Ό,τι αναγνωρίζουμε σε έναν άνθρωπο, το αναφλέγουμε επίσης. Φυλάξου λοιπόν από τους μικρούς!

Μπροστά σου νιώθουν μικροί, και η ποταπότητά τους κρυφοκαίγεται και φλέγεται εναντίον σου με αόρατη εκδίκηση.

Δεν παρατήρησες πόσο συχνά γίνονται βουβοί, όταν τους πλησιάζεις, και πώς χάνουν τη δύναμή τους, όπως ο καπνός από μια φωτιά που σβήνει;

Ναι, φίλε μου, είσαι η κακή συνείδηση των πλησίον σου: γιατί είναι ανάξιοι σου. Γι' αυτό σε μισούν και θα 'θελαν ευχαρίστως να σου πιουν το αίμα.

Οι πλησίον σου θα είναι πάντα δηλητηριώδεις μύγες· αυτό που είναι μεγάλο σε σένα — αυτό το ίδιο πρέπει να τους κάνει πιο δηλητηριώδεις και ολοένα πιο όμοιους με μύγες.

Φύγε, φίλε μου, στη μοναξιά σου, κι εκεί όπου φυσά δριμύς και δυνατός αέρας. Δεν είναι ο κλήρος σου να γίνεις μυγοσκοτώστρα.»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για την αγνότητα

«Αγαπώ το δάσος. Δύσκολο είναι να ζεις στις πόλεις: εκεί υπάρχουν πάρα πολλοί με ερωτική έξαψη.

Δεν είναι καλύτερο να πέσεις στα χέρια ενός δολοφόνου, παρά στα όνειρα ενός θηλυκού που βρίσκεται σε ερωτική έξαψη;

Δείτε τους λοιπόν αυτούς τους άντρες: το μάτι τους το λέει — δεν ξέρουν τίποτε καλύτερο στη γη, από το να κοιμούνται με ένα θηλυκό.

Βόρβορος υπάρχει στον πάτο της ψυχής τους κι αλίμονο, αν ο βόρβρος τους έχει και πνεύμα!

Τουλάχιστον να ήσασταν τέλειοι σαν τα ζώα! Η αθωότητα όμως ανήκει στα ζώα.

Σας συμβουλεύω να σκοτώσετε τις αισθήσεις σας; Σας συμβουλεύω την αθωότητα των αισθήσεων.

Σας συμβουλεύω την αγνότητα; Η αγνότητα είναι σε μερικούς αρετή, αλλά σε πολλούς σχεδόν ελάττωμα.

Αυτοί οι τελευταίοι συγκρατούνται βέβαια: αλλά η σκύλα ηδυπάθεια διαφαίνεται, γεμάτη ζήλια, μέσα σε ό,τι κάνουν.

Ακόμη και στα ύψη της αρετής τους και ως μέσα στο ψυχρό πνεύμα, τους ακολουθεί αυτό το τέρας και η διχόνοια που φέρνει μαζί του.

Και πόσο περίτεχνα ξέρει η σκύλα ηδυπάθεια να ζητιανεύει ένα κομμάτι πνεύμα, όταν της αρνιούνται ένα κομμάτι κρέας!

Αγαπάτε τις τραγωδίες και ό,τι σχίζει την καρδιά; Εγώ είμαι δύσπιστος απέναντι στη σκύλα σας.

Έχετε, νομίζω, υπερβολικά σκληρά μάτια, και κοιτάτε με λαγνεία εκείνους που υποφέρουν. Η λαγνεία σας δεν μεταμφιέστηκε μήπως για να πάρει το όνομα του οίκτου;

Και σας λέω και τούτη την παραβολή: δεν είναι λίγοι εκείνοι που θέλοντας να κυνηγήσουν τους διαβόλους τους έγιναν οι ίδιοι γουρούνια.

Σε όποιον η αγνότητα πέφτει βαριά, σ' αυτόν δεν πρέπει να συνιστάται: ώστε να μη γίνει αυτή ο δρόμος προς την κόλαση — δηλαδή προς το βόρβορο και την ερωτική έξαψη της ψυχής.

Μιλώ για βρόμικα πράγματα; Αυτό για μένα δεν είναι το χειρότερο.

Εκείνος που φτάνει στη γνώση κατεβαίνει απρόθυμα στα νερά της αλήθειας, όχι όταν αυτή είναι βρόμικη, αλλά όταν είναι ρηχή.

Αληθινά, υπάρχουν άνθρωποι εκ βαθέων αγνοί: έχουν ηπιότερη καρδιά και γελούν πιο πρόθυμα και πιο πλούσια από σας.

Γελούν επίσης και με την αγνότητα και λένε: "τί είναι αγνότητα;
Δεν είναι τρέλα η αγνότητα; Αυτή όμως η αγνότητα ήρθε σε μας, δεν
πήγαμε εμείς σ' αυτήν.

Σ' αυτήν την φιλοξενούμενη προσφέραμε κατάλυμα και καρδιά: τώρα
κάθεται σε μας — ας μείνει όσον καιρό θέλει!"»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για τον φίλο

«Ένας είναι πάντα πάρα πολύς γύρω μου» — έτσι σκέφτεται ο ερημίτης. "Το ένα, μια φορά, πάντα — γίνεται με τον καιρό δύο!"

Το εγώ και ο εαυτός μου είναι πάντα έτοιμα να συζητήσουν με υπερβολική ζέση: πώς να το αντέξει κανείς αυτό, αν δεν υπάρχει ένας φίλος;

Ο φίλος είναι πάντα για τον ερημίτη ένας τρίτος: ο τρίτος είναι ο φελλός που εμποδίζει την συζήτηση των δύο να πάει στον βυθό.

Αχ, υπάρχουν πάρα πολλοί βυθοί για κάθε ερημίτη. Γι' αυτό επιθυμούν τόσο πολύ έναν φίλο και το ύψος του.

Η πίστη μας στον άλλο προδίδει αυτό που θα θέλαμε να είμαστε, την πίστη μας στον εαυτό μας. Η λαχτάρα μας για έναν φίλο είναι ο προδότης μας.

Και συχνά θέλει κανείς με την αγάπη απλώς να υπερπηδήσει το φθόνο. Και συχνά επιτίθεται κανείς και κάνει έναν εχθρό για να κρύψει ότι είναι ο ίδιος ευάλωτος.

"Ας είσαι τουλάχιστον εχθρός μου!" — έτσι μιλά ο αληθινός σεβασμός, που δεν τολμά να ζητήσει τη φιλία.

Αν θέλει κανείς να έχει έναν φίλο, πρέπει επίσης να θέλει και να κάνει πόλεμο για χάρη του: και για να κάνεις πόλεμο, πρέπει να *μπορείς νι*. είσαι εχθρός.

Πρέπει ακόμη να τιμά κανείς τον εχθρό στον φίλο του. Μπορείς να πλησιάσεις πολύ τον φίλο σου, δίχως να περάσεις στο δικό του μέρος;

Στον φίλο του πρέπει κανείς έχει τον καλύτερο εχθρό του. Όταν τον αντιμάχεσαι, τότε πρέπει να είναι περισσότερο κοντά του η καρδιά σου.

Θέλεις να μη φοράς κανένα ρούχο μπροστά στον φίλο σου; Πρέπει να είναι τιμή για τον φίλο σου το ότι του δίνεσαι όπως είσαι; Γι' αυτό όμως σε στέλνει στο διάβολο!

Όποιος δεν ξέρει να κρύβεται καθόλου, εξοργίζει: τόσο πολύ έχετε το λόγο σας να φοβάστε τη γύμνια! Ναι, αν ήσασταν θεοί, τότε θα είχατε το δικαίωμα να ντρέπεστε για τα ρούχα σας!

Δεν μπορείς να στολιστείς αρκετά καλά για τον φίλο σου: γιατί πρέπει να είσαι γι' αυτόν ένα βέλος και μια επιθυμία για τον υπεράνθρωπο.

Είδες τον φίλο σου ήδη να κοιμάται — για να μάθεις τι όψη έχει; Γιατί αλλιώς, τι είναι το πρόσωπο του φίλου σου; Είναι το δικό σου πρόσωπο, πάνω σ' έναν τραχύ και ατελή καθρέφτη.

Είδες τον φίλο σου ήδη να κοιμάται; Δεν φοβήθηκες που είχε αυτήν

την όψη; Ω, φίλε μου, ο άνθρωπος είναι κάτι που πρέπει να ξεπεραστεί.

Στην τέχνη του μαντέματος και στην τέχνη του σωπάσματος ο φίλος πρέπει να είναι μάστορας: δεν πρέπει να θέλεις να τα βλέπεις όλα. Το όνειρό σου πρέπει να σου αποκαλύπτει τι κάνει ο φίλος σου στον ξύπνο.

Ας είναι μάντεμα ο οίκτος σου: ώστε να μάθεις πρώτα αν ο φίλος σου θέλει τον οίκτο. Ίσως να αγαπά σε σένα το άθραυστο μάτι και το βλέμμα της αιωνιότητας.

Ο οίκτος για τον φίλο ας κρύβεται κάτω από ένα σκληρό κέλυφος, πρέπει να του σπάσεις τα δόντια. Έτσι θα έχει αυτός ο οίκτος τη λεπτότητα και τη γλυκύτητά του.

Είσαι καθαρός αέρας και μοναξιά και ψωμί και γιατρικό του φίλου σου; Υπάρχουν μερικοί που δεν μπορούν να ελευθερωθούν από τις δικές τους αλυσίδες και όμως είναι ελευθερωτές των φίλων τους.

Είσαι σκλάβος; Τότε δεν μπορείς να είσαι φίλος. Είσαι τύραννος; Έτσι δεν μπορείς να έχεις φίλους.

Για πάρα πολύ καιρό ένας σκλάβος και ένας τύραννος ήταν κρυμμένοι μέσα στη γυναίκα. Γι' αυτό η γυναίκα δεν είναι ακόμη ικανή για τη φιλία: γνωρίζει μόνο την αγάπη.

Στην αγάπη της γυναίκας υπάρχει αδικία και τυφλότητα απέναντι σε καθετί το οποίο δεν αγαπά. Ακόμη και στη μεστή από γνώση αγάπη της γυναίκας υπάρχει πάντα, δίπλα στο φως, αιφνιδιαστική επίθεση και κεραυνός και νύχτα.

Ακόμη δεν είναι ικανή η γυναίκα για φιλία: γάτες είναι ακόμη οι γυναίκες, και πουλιά. Ή, στην καλύτερη περίπτωση, αγελάδες.

Ακόμη δεν είναι ικανή η γυναίκα για φιλία. Αλλά, για πείτε μου, εσείς άνδρες, ποιος από σας είναι ικανός για τη φιλία;

Ω, αλίμονο στη φτώχεια σας, άνδρες, και στην τσιγκουνιά της ψυχής σας! Όσα δίνετε στον φίλο σας, εγώ θα τα δώσω στον εχθρό μου και πάλι δεν θα γίνω φτωχότερος.

Υπάρχει συντροφικότητα: μακάρι να υπήρχε και φιλία!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για τους χίλιους και έναν σκοπούς

Πολλές χώρες είδε ο Ζαρατούστρα και πολλούς λαούς: έτσι ανακάλυψε το καλό και το κακό πολλών λαών. Ο Ζαρατούστρα δεν βρήκε πάνω στη γη καμιά δύναμη μεγαλύτερη από το καλό και το κακό.

«Κανένας λαός δεν θα μπορούσε να ζήσει δίχως πρώτα να εκτιμά αν θέλει όμως να συντηρηθεί, δεν πρέπει να εκτιμά όπως εκτιμά ο γείτονάς του.

Πολλά που κρίνονται καλά από τον τάδε λαό, κρίνονται από έναν άλλο επονείδιστα και αξιοπεριφρόνητα: ιδού τι ανακάλυψα. Είδα πολλά πράγματα να ονομάζονται κακά σε ένα μέρος και να ντύνονται με την πορφύρα των τιμών σε ένα άλλο.

Ποτέ δεν κατάλαβε κανένας τον γείτονά του: πάντα απορούσε η ψυχή του με την τρέλα και την κακία του γείτονά του.

Ένας πίνακας των αγαθών κρέμεται πάνω από κάθε λαό. Κοίτα, είναι ο πίνακας των υπερνικήσεών του κοίτα, είναι η φωνή της θέλησής του για δύναμη.

Αξιέπαινο είναι καθετί που θεωρεί αυτός δύσκολο· ονομάζει καλό καθετί που είναι απαραίτητο και δύσκολο και εξυμνεί ως άγιο καθετί που μας σώζει από τη μεγαλύτερη ανάγκη, το πιο σπάνιο, το πιο δύσκολο.

Αυτό που τον κάνει να κυριαρχεί και να νικά και να λάμπει, προκαλώντας φρίκη και φθόνο στον γείτονά του: αυτό το θεωρεί υψηλό, πρώτο, μέτρο, νόημα όλων των πραγμάτων.

Αλήθεια, αδελφέ μου, αν έχεις αναγνωρίσει την ανάγκη και τη χώρα και τον ουρανό και τον γείτονα ενός λαού: τότε έχεις μαντέψει επίσης τον νόμο των υπερνικήσεών του και γιατί πηγαίνει προς την ελπίδα του ανεβαίνοντας αυτήν την σκάλα.

"Πρέπει πάντα να είσαι ο πρώτος και να ξεπερνάς τους άλλους: η ζηλόφθονη ψυχή σου δεν πρέπει να αγαπά κανέναν εκτός από τον φίλο — αυτό έκανε την ψυχή ενός Έλληνα να ανατριχιάζει και τον οδηγούσε στο μοнопάτι του μεγαλείου του.

"Να λες την αλήθεια και να τα πηγαίνεις καλά με το τόξο και το βέλος" — αυτό ήταν συγχρόνως αγαπητό και δύσκολο για εκείνον τον λαό από τον οποίο προέρχεται το όνομά μου — το όνομα που είναι για μένα συγχρόνως αγαπητό και δύσκολο.

"Να τιμάς τον πατέρα και την μητέρα σου και να υπακούς στο θέλημά τους ως την ρίζα της ψυχής σου": αυτόν τον πίνακα της υπερνίκησης κρέμασε ένας άλλος λαός από πάνω του κι έγινε έτσι ισχυρός και αιώνιος.

"Να είσαι πιστός και για χάρη της πίστης να δίνεις την τιμή και το αίμα σου ακόμη και για κακά κι επικίνδυνα πράγματα": δεχόμενος αυτήν την διδασκαλία ένας άλλος λαός νίκησε τον εαυτό του και νικώντας έτσι τον εαυτό του έγινε έγκυος και βαρύς από μεγάλες ελπίδες.

Αλήθεια, οι άνθρωποι έδωσαν στον εαυτό τους όλο το καλό και το κακό τους. Αλήθεια, δεν το πήραν, δεν το βρήκαν, δεν έπεσε πάνω τους σαν φωνή από τον ουρανό.

Ο άνθρωπος έδωσε αξίες στα πράγματα για να διατηρήσει τον εαυτό του — αυτός έδωσε στα πράγματα νόημα, ένα ανθρώπινο νόημα! Γι' αυτό ονομάζεται "άνθρωπος", δηλαδή αυτός που αποτιμά.

Το αποτιμάν είναι δημιουργείν: ακούστε το, εσείς οι δημιουργοί! Η αποτίμηση είναι ο θησαυρός και το στολίδι όλων των αποτιμημένων πραγμάτων.

Μόνο με την αποτίμηση υπάρχει αξία: και δίχως την αποτίμηση θα ήταν κούφιο το καρύδι της ενθαδικής ύπαρξης. Ακούστε το, εσείς οι δημιουργοί!

Αλλαγή των αξιών — αυτό είναι αλλαγή των δημιουργών. Εκείνος που οφείλει να είναι δημιουργός, πάντα καταστρέφει.

Δημιουργοί ήταν πρώτα οι λαοί και αργότερα μόνον άτομα· στ' αλήθεια, το ίδιο το άτομο είναι το πιο πρόσφατο δημιούργημα.

Οι λαοί κρεμούσαν άλλοτε μια πλάκα αξιών από πάνω τους. Η αγάπη που θέλει να κυριαρχεί και η αγάπη που θέλει να υπακούει δημιούργησαν μαζί τις πλάκες αυτές.

Η ηδονή του κοπαδιού είναι παλιότερη από την ηδονή του εγώ: και για όσον καιρό η καλή συνείδηση θα ονομάζεται κοπάδι, μόνο η κακή συνείδηση θα λέει: εγώ.

Στ' αλήθεια, το πονηρό εγώ, το εγώ χωρίς αγάπη, που θέλει να βρει το όφελός του στο όφελος των πολλών: αυτό δεν είναι η πηγή προέλευσης του κοπαδιού, αλλά η καταστροφή του.

Πάντα άνθρωποι που αγαπούσαν και δημιουργούσαν ήταν εκείνοι που δημιουργούσαν το καλό και το κακό. Η φωτιά της αγάπης και η φωτιά της οργής καίνε στα ονόματα όλων των αρετών.

Πολλές χώρες είδε ο Ζαρατούστρα και πολλούς λαούς: καμιά μεγαλύτερη δύναμη δεν βρήκε ο Ζαρατούστρα στη γη από τα έργα εκείνων που αγαπούν: "καλό" και "κακό" είναι τα ονόματά τους.

Στ' αλήθεια, η δύναμη αυτού του επαίνου κι αυτής της μομφής είναι ένα τέρας. Πείτε μου, αδελφοί μου, ποιος θα το νικήσει; Πείτε μου, ποιος θα βάλει χαλινάρι στους χίλιους λαιμούς αυτού του ζώου;

Χίλιοι σκοποί υπήρξαν μέχρι τώρα, γιατί υπήρξαν χίλιοι λαοί. Δεν λείπει πια παρά το χαλινάρι για τους χίλιους λαιμούς, λείπει ο ένας σκο-

πός. Για την ώρα, η ανθρωπότητα δεν έχει ακόμα σκοπό.

Πείτε μου, όμως, αδελφοί μου: αν ο σκοπός εξακολουθεί να λείπει από την ανθρωπότητα, δεν λείπει άραγε τότε και η ίδια;»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για την αγάπη προς τον πλησίον

«Σπρώχνεστε γύρω από τον πλησίον σας και έχετε ωραία λόγια γι' αυτό το πράγμα. Εγώ όμως σας λέω: η αγάπη σας προς τον πλησίον είναι η κακή αγάπη για τον εαυτό σας.

Καταφεύγετε στον πλησίον σας για να ξεφύγετε από τον εαυτό σας και αυτό θέλετε να το κάνετε αρετή: εγώ όμως διαβλέπω την «ανιδιοτέλειά» σας.

Το εσύ είναι παλιότερο από το εγώ: το εσύ έχει ανακηρυχτεί άγιο, το εγώ όμως όχι ακόμα: γι' αυτό ο άνθρωπος πηγαίνει προς τον πλησίον.

Σας συνιστώ μήπως την αγάπη προς τον πλησίον; Προτιμώ να σας συστήσω τη φυγή από τον πλησίον και την αγάπη προς τον πιο μακρινό!

Ψηλότερα από την αγάπη προς τον πλησίον βρίσκεται η αγάπη προς τον μακρινό και τον μελλοντικό: ψηλότερα από την αγάπη προς τους ανθρώπους βρίσκεται η αγάπη προς τα πράγματα και τα φαντάσματα.

Αυτό το φάντασμα, που τρέχει μπροστά σου, αδελφέ μου, είναι ομορφότερο από σένα γιατί δεν του δίνεις τη σάρκα και τα κόκαλά σου; Αλλά φοβάσαι και τρέχεις στον πλησίον σου.

Δεν ανέχεστε τον εαυτό σας και δεν τον αγαπάτε αρκετά: θέλετε να εξαπατήσετε τον πλησίον σας και να τον οδηγήσετε στην αγάπη και να χρωσθείτε με την πλάνη του.

Θα ήθελα να μην ανέχεστε κανενός είδους πλησίον και τον γείτονά του θα έπρεπε να κάνετε φίλο σας τον εαυτό σας και την ξέχειλη καρδιά του.

Καλείτε έναν μάρτυρα όταν θέλετε να μιλήσετε καλά για τον εαυτό σας και όταν τον έχετε εξαπατήσει και σκέφτεται καλά πράγματα για σας, τότε σκέφτεστε κι εσείς καλά για τον εαυτό σας.

Δεν ψεύδεται μόνον εκείνος που μιλά εναντίον της συνείδησής του, αλλά ιδίως εκείνος που μιλά εναντίον του ασύνειδού του. Κι έτσι μιλάτε για τον εαυτό σας στις καθημερινές συναναστροφές σας και ξεγελάτε τον γείτονα μαζί με τον εαυτό σας.

Ιδού τι λέει ο γελωτοποιός/τρελός: "Η συναναστροφή με τους ανθρώπους χαλάει τον χαρακτήρα, ιδιαίτερα όταν δεν έχει κανείς χαρακτήρα".

Ο ένας πηγαίνει στον πλησίον, επειδή ψάχνει να βρει τον εαυτό του, και ο άλλος, επειδή θέλει να χάσει τον εαυτό του. Η άσχημη αγάπη σας προς τον εαυτό σας κάνει τη μοναξιά σας φυλακή.

Εκείνοι που είναι πιο μακριά είναι αυτοί που πληρώνουν την αγάπη σας προς τον πλησίον και όταν βρεθείτε πέντε μαζί, πρέπει πάντα να πεθάνει ένας έκτος.

Δεν μου αρέσουν ούτε οι γιορτές σας: βρήκα πάρα πολλούς θεατρίνους εκεί, κι οι θεατές επίσης συμπεριφέρονταν συχνά σαν θεατρίνοι.

Δεν σας διδάσκω τον πλησίον, αλλά τον φίλο. Είθε να είναι για σας ο φίλος μια γιορτή της γης και ένα προαίσθημα για τον υπεράνθρωπο.

Σας διδάσκω τον φίλο και την ξέχειλη καρδιά του. Αλλά πρέπει να ξέρει κανείς να είναι σφουγγάρι, όταν θέλει να αγαπηθεί από μια ξέχειλη καρδιά.

Σας διδάσκω τον φίλο, μέσα στον οποίο ο κόσμος στέκεται ήδη έτοιμος, τον φίλο που είναι ένα περίβλημα του καλού — τον δημιουργούντα φίλο, που έχει πάντα να χαρίσει έναν έτοιμο κόσμο.

Και με τον τρόπο με τον οποίο ξετυλίχτηκε γι' αυτόν ο κόσμος, έτσι τυλίγεται πάλι, σε ομόκεντρους κύκλους, ως το γίγνεσθαι του καλού διαμέσου του κακού, ως το γίγνεσθαι των σκοπών διαμέσου του τυχαίου.

Το μέλλον και το πιο μακρινό ας είναι για σένα η αιτία του σήμερα σου: στον φίλο σου πρέπει να αγαπάς τον υπεράνθρωπο ως την αιτία σου.

Αδέλφια μου, δεν σας συνιστώ την αγάπη προς τον πλησίον: σας συνιστώ την αγάπη προς τον πιο μακρινό.»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για τον δρόμο του δημιουργού

«Θέλεις να απομονωθείς, αδελφέ μου; Θέλεις να ψάξεις το δρόμο που οδηγεί στον εαυτό σου; Καθυστέρησε ένα λεπτό και άκουσέ με.

"Όποιος ψάχνει, εύκολα χάνεται κι ο ίδιος. Κάθε απομόνωση είναι ενοχή": έτσι μιλάει το κοπάδι. Και πολύν καιρό ανήκες στο κοπάδι.

Η φωνή του κοπαδιού θα αντηχεί ακόμη μέσα σου. Και όταν θα πεις: "δεν μοιράζομαι πια μια συνείδηση μ' εσάς", αυτό θα είναι ένα παράπονο και ένας πόνος.

Κοίτα, κι αυτόν τον πόνο τον γέννησε η μία συνείδηση; και η τελευταία αναλαμπή αυτής της συνείδησης καίει ακόμη πάνω στη θλίψη σου.

Θέλεις όμως να ακολουθήσεις το δρόμο της θλίψης σου, που είναι ο δρόμος προς τον εαυτό σου; Τότε δείξε μου ότι έχεις το δικαίωμα και τη δύναμη γι' αυτό το πράγμα!

Είσαι μια καινούρια δύναμη κι ένα καινούριο δικαίωμα; Μια πρώτη κίνηση; Ένας τροχός που κυλά μόνος του; Μπορείς επίσης να αναγκάσεις τ' αστέρια να περιστρέφονται γύρω από σένα;

Αχ, υπάρχει τόσο πολλή φιλήδονη επιθυμία για τα ύψη! Υπάρχουν τόσο πολλοί σπασμοί των φιλόδοξων! Δείξε μου ότι δεν είσαι απ' αυτούς τους φιλήδονους κι απ' αυτούς τους φιλόδοξους!

Αχ, υπάρχουν τόσες μεγάλες σκέψεις, που δεν κάνουν τίποτε παραπάνω απ' ό,τι μια φούσκα: φουσκώνουν και γεμίζουν κενό.

Ονομάζεις τον εαυτό σου ελεύθερο; Θέλω να ακούσω την κυρίαρχη σκέψη σου και όχι ότι απαλλάχτηκες από έναν ζυγό.

Είσαι από κείνους που έχουν το δικαίωμα να απαλλαχτούν από έναν ζυγό; Υπάρχουν μερικοί που έχασαν την τελευταία αξία τους, όταν πέταξαν από πάνω τους την υποτέλειά τους.

Ελεύθερος από τι; Τι τον νοιάζει τον Ζαρατούστρα! Φωτεινό όμως πρέπει να μου αναγγείλει το μάτι σου: ελεύθερος προς τι;

Μπορείς να δώσεις στον εαυτό σου το καλό και το κακό σου και να κρεμάσεις, όπως έναν νόμο, τη θέλησή σου από πάνω σου; Μπορείς να είσαι κριτής του εαυτού σου και εκδικητής του νόμου σου;

Είναι φοβερό να είναι κανένας μόνος με τον κριτή και τον εκδικητή του δικού του νόμου. Έτσι ρίχνεται ένα αστέρι στο κενό διάστημα και στην παγωμένη ανάσα της μοναξιάς.

Σήμερα υποφέρεις ακόμη από τους πολλούς, εσύ ο ένας; σήμερα έχεις ακόμη ολόκληρο το θάρρος και τις ελπίδες σου.

Κάποτε όμως θα σε κουράσει η μοναξιά, κάποτε θα καμφθεί η περηφάνια σου και θα τρίξει το θάρρος σου. Κάποτε θα φωνάξεις "είμαι μόνος!"

Κάποτε δεν θα βλέπεις πια το ύψος σου, αλλά θα βλέπεις από πολύ κοντά αυτό που είναι χαμηλό· ό,τι υψηλό υπάρχει μέσα σου θα σε κάνει να φοβάσαι σαν να 'ναι φάντασμα. Κάποτε θα φωνάξεις "όλα είναι ψεύτικα!"

Υπάρχουν αισθήματα που θέλουν να σκοτώσουν τον μοναχικό· αν δεν το καταφέρουν, τότε πρέπει να πεθάνουν τα ίδια! Είσαι ικανός όμως να γίνεις δολοφόνος;

Γνωρίζεις, αδελφέ μου, ήδη τη λέξη "περιφρόνηση"; Και το μαρτύριο της δικαιοσύνης σου, που σε υποχρεώνει να είσαι δίκαιος με ανθρώπους που σε περιφρορούν;

Αναγκάζεις πολλούς να αλλάξουν γνώμη για σένα αυτό σου το χρεώνουν πικρά. Πηγες κοντά τους και όμως πέρασες δίπλα τους: αυτό δεν θα σου το συγχωρήσουν ποτέ.

Πηγαίνεις πάνω απ' αυτούς: αλλά όσο ψηλότερα ανεβαίνεις, τόσο μικρότερο σε βλέπει το μάτι του φθόνου. Αυτόν που πετά όμως μισούν περισσότερο.

"Πώς θέλετε να είστε δίκαιοι απέναντι μου!" — πρέπει να πεις — "διαλέγω την αδικία σας σαν τη μερίδα που μου ταιριάζει."

Αδικία και βρομιά ρίχνουν απάνω στον μοναχικό: αλλά, αδελφέ μου, αν θέλεις να είσαι αστέρι, τότε δεν πρέπει να τους φωτίζεις λιγότερο γι' αυτόν τον λόγο!

Και φυλάξου από τους καλούς και τους δίκαιους! Τους αρέσει να σταυρώνουν εκείνους που εφευρίσκουν την ίδια τους την αρετή — μισούν τον μοναχικό.

Φυλάξου επίσης και από την άγια απλότητα! Γι' αυτήν καθετί που δεν είναι απλό είναι ανίερο· ευχαρίστως παίξει επίσης με τη φωτιά — τις πυρές.

Και φυλάξου επίσης από τις εφόδους της αγάπης σου! Πάρα πολύ γρήγορα τείνει ο μοναχικός το χέρι σ' εκείνον που τον συναντά.

Σε μερικούς ανθρώπους δεν πρέπει να δίνεις το χέρι, αλλά μόνο το πόδι: και θέλω το πόδι σου" να 'χει αρπακτικά νύχια.

Ο χειρότερος όμως εχθρός που μπορείς να συναντήσεις, θα είσαι πάντα εσύ ο ίδιος· εσύ ο ίδιος παραμονεύεις τον εαυτό σου μέσα σε σπηλιές και σε δάση.

Μοναχικέ, περπατάς στο δρόμο που οδηγεί στον εαυτό σου! Κι ο δρόμος σου περνά μπροστά από σένα τον ίδιο και από τους επτά διαβόλους σου!

Εσύ ο ίδιος θα είσαι αιρετικός για τον εαυτό σου και μάγος και μάντης και γελωτοποιός και γεμάτος αμφιβολίες και ανίερος και αχρείος.

Πρέπει να θέλεις να καείς στην ίδια σου την φλόγα: πώς θα 'θελες να ξαναγίνεις νέος, αν δεν έχεις γίνει πρώτα στάχτη!

Μοναχικέ, περπατάς στο δρόμο του δημιουργού: θέλεις να δημιουργήσεις έναν θεό για σένα από τους επτά διαβόλους σου!

Μοναχικέ, περπατάς στο δρόμο εκείνου που αγαπά: τον εαυτό σου αγαπάς και γι' αυτό τον περιφρονείς, όπως περιφρονούν μόνον εκείνοι που αγαπούν.

Εκείνος που αγαπά θέλει να δημιουργεί, γιατί περιφρονεί! Τι ξέρει από αγάπη εκείνος που δεν είναι καθόλου υποχρεωμένος να περιφρονεί αυτό που αγαπά!

Μαζί με την αγάπη σου και με τη δημιουργία σου, πήγαινε στη μοναξιά και μόνον αργότερα θα σε ακολουθήσει κουτσαίνοντας και η δικαιοσύνη.

Πήγαινε στη μοναξιά σου με τα δάκρυά μου, αδελφέ μου; Αγαπώ εκείνον που θέλει να δημιουργήσει πάνω από τον ίδιο του τον εαυτό και καταστρέφεται γι' αυτό.»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για τη γριά και τη νέα γυναικούλα

«Γιατί γλιστράς τόσο φοβισμένα μέσα στο λυκαυγές, Ζαρατούστρα; Και τι κρύβεις με τόσες προφυλάξεις κάτω από τον μανδύα σου;

Είναι ένας θησαυρός που σου έκαναν δώρο; Ή μήπως ένα παιδί σου, που μόλις γεννήθηκε; Ή μήπως τραβάς κι εσύ ο ίδιος τον δρόμο των κλεφτών, εσύ ο φίλος των κακών;»

«Αλήθεια, αδελφέ μου! μίλησε ο Ζαρατούστρα, είναι ένας θησαυρός, που μου χάρισαν: μια μικρή αλήθεια είναι αυτό που κουβαλώ.

Είναι όμως δύστροπη, σαν μικρό παιδί και να της κρατήσω το στόμα, φωνάζει πολύ δυνατά.

Καθώς τραβούσα σήμερα το δρόμο μου, μόνος, την ώρα που έδνε ο ήλιος, αντάμωσα μια γριούλα, που έτσι μίλησε στην ψυχή μου:

"Ο Ζαρατούστρα είπε πολλά και σ' εμάς τις γυναίκες' ωστόσο, δεν μας μίλησε ποτέ για τη γυναίκα."

Κι εγώ της απάντησα: "Για τη γυναίκα πρέπει να μιλά κανείς μόνο στους άντρες".

"Μίλα και σε μένα για τη γυναίκα" είπε εκείνη "είμαι αρκετά γριά, για να το ξεχάσω αμέσως μετά."

Κι εγώ υποχώρησα στην επιθυμία της γριούλας και της μίλησα έτσι:

Όλα στη γυναίκα είναι αίνιγμα, και όλα στη γυναίκα έχουν μία λύση: ονομάζεται εγκυμοσύνη.

Ο άντρας είναι για τη γυναίκα ένα μέσο: ο σκοπός είναι πάντα το παιδί. Τι είναι όμως η γυναίκα για τον άντρα;

Ο αληθινός άντρας θέλει δύο πράγματα: τον κίνδυνο και το παιχνίδι. Γι' αυτό θέλει τη γυναίκα σαν το πιο επικίνδυνο παιχνίδι.

Ο άντρας πρέπει να είναι εκπαιδευμένος για τον πόλεμο και η γυναίκα για την αναψυχή του πολεμιστή: όλα τα άλλα είναι τρέλα.

Οι υπερβολικά γλυκοί καρποί — αυτοί δεν αρέσουν στον πολεμιστή. Γι' αυτό του αρέσει η γυναίκα' πικρή είναι ακόμη και η πιο γλυκιά γυναίκα.

Η γυναίκα καταλαβαίνει τα παιδιά καλύτερα απ' ό,τι ο άνδρας' αλλά ο άνδρας είναι περισσότερο παιδί από τη γυναίκα.

Μέσα στον αληθινό άντρα είναι κρυμμένο ένα παιδί που θέλει να παίξει. Εμπρός, ω γυναίκες, ανακαλύψτε το παιδί μέσα στον άντρα!

Ένα παιχνίδι ας είναι η γυναίκα, καθαρό και φινό, όμοιο με πολύτιμη πέτρα, φωτισμένο από τις αρετές ενός κόσμου που δεν υπάρχει ακόμα.

Η ακτίνα ενός άστρου ας λάμπει στην αγάπη σας! Η ελπίδα σας ας

λέει: "αχ, να μπορούσα να γεννήσω τον υπεράνθρωπο!"

Ας υπάρχει ανδρεία στην αγάπη σας! Με την αγάπη σας θα αντιμετωπίσετε εκείνον που σας εμπνέει φόβο.

Ας υπάρχει τιμή στην αγάπη σας! Συνήθως λίγα καταλαβαίνει η γυναίκα από τιμή. Αλλά ας είναι το εξής πράγμα η τιμή σας: να αγαπάτε πάντα περισσότερο απ' όσο σας αγαπούν και να μην είστε ποτέ δεύτερες.

Ο άντρας ας φοβάται την γυναίκα, όταν εκείνη αγαπά: τότε κάνει εκείνη κάθε θυσία, και θεωρεί κάθε άλλο πράγμα άνευ αξίας.

Ο άντρας ας φοβάται την γυναίκα, όταν εκείνη μισεί: γιατί στο βάθος της ψυχής του ο άντρας είναι μόνο κακός, ενώ η γυναίκα άσχημη.

Ποιον μισεί περισσότερο η γυναίκα; — Έτσι μίλησε το σίδερο στον μαγνήτη: "εσένα μισώ περισσότερο, γιατί τραβάς, αλλά δεν είσαι αρκετά δυνατό για να τραβήξεις πάνω σου".

Η ευτυχία του άντρα λέει: θέλω. Η ευτυχία της γυναίκας λέει: εκείνος θέλει.

"Κοίτα, μόλις τώρα ολοκληρώθηκε ο κόσμος!" — έτσι σκέφτεται οποιαδήποτε γυναίκα, όταν υπακούει με όλη την αγάπη της.

Και πρέπει να υπακούει η γυναίκα και να βρίσκει ένα βάθος για την επιφάνειά της. Η ψυχή της γυναίκας είναι σκέτη επιφάνεια, μια ευκίνητη, παραγμένη πέτσα πάνω σ' ένα ρηχό νερό.

Η διάθεση του άντρα είναι όμως βαθιά, το ρέμα του μουγκρίζει μέσα σε υπόγεια κοιλώματα: η γυναίκα μαντεύει τη δύναμή του, αλλά δεν την καταλαβαίνει.

Τότε η γριούλα μου απάντησε: "ο Ζαρατούστρα είπε πολλά όμορφα πράγματα και ιδίως γι' αυτές που είναι αρκετά νέες για κάτι τέτοιο.

Είναι παράξενο ο Ζαρατούστρα γνωρίζει λίγο τις γυναίκες, κι όμως έχει δίκιο γι' αυτές! Συμβαίνει μήπως κι αυτό επειδή τίποτε δεν είναι αδύνατο στην γυναίκα;

Και τώρα δέξου, για το ευχαριστώ, μια μικρή αλήθεια! Είμαι αρκετά γριά για να σου την πω!

Τύλιξε την καλά, και κράτα κλειστό το στόμα της: γιατί αλλιώς φωνάζει πολύ δυνατά η μικρή αυτή αλήθεια."

"Δώσε μου, γυναίκα, τη μικρή σου αλήθεια!", είπα εγώ. Και έτσι μίλησε η γριούλα:

"Πηγαίνεις σε γυναίκες; Μην ξεχνάς το μαστίγιο!"»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για το δάγκωμα της οχιάς

Μια μέρα που έκανε ζέστη, ο Ζαρατούστρα είχε αποκοιμηθεί κάτω από μια συκιά, με τα μπράτσα του ακουμπισμένα πάνω στο πρόσωπο του. Τότε ήρθε μια οχιά και τον δάγκωσε στο λαιμό. Ο Ζαρατούστρα φώναξε από πόνο. Μόλις τράβηξε το μπράτσο από το πρόσωπο, είδε το φίδι: τότε εκείνο αναγνώρισε τα μάτια του Ζαρατούστρα, συστράφηκε αδέξια και θέλησε να γλιστρήσει από κει. «Μα όχι», είπε ο Ζαρατούστρα «δεν σε ευχαρίστησα ακόμη! Με ξύπνησες την κατάλληλη στιγμή, είναι μακρύς ακόμη ο δρόμος μου.» «Ο δρόμος σου είναι λίγος», είπε η οχιά θλιμμένα «το δηλητήριό μου σκοτώνει.» Ο Ζαρατούστρα γέλασε. «Πότε πέθανε ένας δράκοντας από το δάγκωμα ενός φιδιού;» είπε. «Πάρε όμως πίσω το δηλητήριο σου! Δεν είσαι αρκετά πλούσια για να μου το χαρίσεις.» Τότε το φίδι τυλίχτηκε ξανά στο λαιμό του και του ρούφηξε την πληγή.

Όταν το διηγήθηκε αυτό μια μέρα ο Ζαρατούστρα στους μαθητές του, τον ρώτησαν: «και ποιο είναι, ω Ζαρατούστρα, το ηθικό δίδαγμα της ιστορίας σου;» Τότε ο Ζαρατούστρα απάντησε ως εξής:

«Καταστροφέα της ηθικής με αποκαλούν οι καλοί και οι δίκαιοι: η ιστορία μου είναι μη ηθική.

Όταν έχετε έναν εχθρό, μη του ανταποδίδετε το κακό με καλό: γιατί αυτό θα τον έκανε να ντραπεί. Αλλά να του αποδείξετε ότι σας έκανε κάτι καλό.

Καλύτερα να οργίζεστε παρά να ταπεινώνετε! Κι αν σας καταριούνται, δεν μ' αρέσει να θέλετε μετά να τους ευλογήσετε. Καλύτερα να τους καταραστείτε κι εσείς λίγο!

Κι αν σας κάνουν καμιά μεγάλη αδικία, προσθέστε σ' αυτήν πέντε μικρές! Είναι φρικτό να βλέπεις έναν μόνο του, που τον συντρίβει η αδικία.

Το ξέρετε; Μια μοιρασμένη αδικία είναι ήδη μισό δίκιο. Και την αδικία πρέπει να την παίρνει/πάνω του εκείνος που μπορεί να τη σηκώσει!

Μια μικρή εκδίκηση είναι πιο ανθρώπινο πράγμα από το να μην υπάρχει καθόλου εκδίκηση. Και αν η τιμωρία δεν είναι και δικαίωμα και τιμή για τον παραβάτη, τότε δεν μου αρέσει το είδος της τιμωρίας που επιβάλετε.

Ευγενέστερο είναι να δίνει κανείς άδικο στον εαυτό του παρά να βρίσκει δίκιο, ιδίως όταν έχει δίκιο. Μόνο που πρέπει να είναι κανείς αρκετά πλούσιος γι' αυτό.

Δεν μου αρέσει η ψυχρή δικαιοσύνη σας και με το μάτι των δικαστών

σας με κοιτάζει πάντα ο δήμιος και το κρύο του τσεκούρι.

Πείτε, πού βρίσκεται η δικαιοσύνη, ποιος είναι αγάπη με μάτια που βλέπουν;

Βρείτε την λοιπόν για μένα, αυτήν την αγάπη που δεν κουβαλά μόνο κάθε τιμωρία αλλά και κάθε ενοχή!

Βρείτε την λοιπόν για μένα, αυτήν την δικαιοσύνη που αθώνει τους πάντες, εκτός από τους δικαστές!

Θέλετε να ακούσετε και τούτο; Για εκείνον που θέλει να είναι εκ βαθέων δίκαιος, γι' αυτόν ακόμη και το ψέμα γίνεται φιλία για τους ανθρώπους.

Πώς μπορώ όμως να είμαι εκ βαθέων δίκαιος; Πώς μπορώ να δίνω στον καθένα το δικό του! Ας μου είναι αρκετό αυτό: δίνω στον καθένα το δικό μου.

Τέλος, αδελφοί μου, προσέξτε να μην κάνετε καμιά αδικία σε βάρος όλων των ερημιτών! Πώς θα μπορούσε να ξεχάσει ένας ερημίτης; Πώς θα μπορούσε να προβεί σε αντίποινα;

Ένας ερημίτης είναι σαν βαθύ πηγάδι. Είναι εύκολο να ρίξει κανείς μια πέτρα μέσα εκεί αν πάει όμως στον πάτο, πείτε μου, ποιος θα πάει να την ξανανεβάσει;

Προσέχετε να μην προσβάλετε τον ερημίτη! Αν όμως το κάνετε, τότε σκοτώστε τον κιόλας!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για το παιδί και τον γάμο

«Έχω μια ερώτηση για σένα μόνο, αδελφέ μου: σαν σκαντάγιο ρίχνω την ερώτηση αυτή στην ψυχή σου, για να μάθω πόσο βαθιά είναι.

Είσαι νέος και επιθυμείς παιδί και γάμο. Εγώ όμως σε ρωτώ: είσαι ένας άνθρωπος που έχει το δικαίωμα νευ ποθεί ένα παιδί;

Είσαι ο νικηφόρος, ο κυρίαρχος του εαυτού σου, ο αφέντης των αισθήσεών σου, ο κύριος των αρετών σου; Αυτό σε ρωτώ.

Ή μήπως είναι το ζώο και η ζωική ανάγκη που μιλούν μέσα στην επιθυμία σου; Ή μήπως η μοναξιά ή η διχόνοια με τον εαυτό σου;

Θέλω η νίκη σου και η ελευθερία σου να λαχταρούν ένα παιδί. Ζωτανά μνημεία πρέπει να χτίσεις για την νίκη και την απελευθέρωσή σου.

Πρέπει να χτίσεις πάνω από τον εαυτό σου. Πρώτα όμως πρέπει να είσαι χτισμένος εσύ ο ίδιος, ορθογωνισμένος σε σώμα και ψυχή.

Δεν πρέπει μόνο να φυτεύεις τον εαυτό σου, αλλά και να φυτεύεις κάτι ανώτερο από σένα. Ας σε βοηθήσει σ' αυτό ο κήπος του γάμου!

Ένα ανώτερο σώμα πρέπει να δημιουργήσεις, μια πρώτη κίνηση, έναν τροχό που να κυλά μόνος του — έναν δημιουργό πρέπει να δημιουργήσεις.

Γάμος: έτσι ονομάζω εγώ τη θέληση των δύο να δημιουργήσουν το ένα, που είναι περισσότερο απ' αυτούς που το δημιούργησαν. Αμοιβαίο σεβασμό ονομάζω τον γάμο εκείνων που θέλουν μια θέληση.

Αυτό ας είναι το νόημα και η αλήθεια του γάμου σου. Αυτό όμως που οι υπερβολικά πολυάριθμοι, αυτοί οι περιττοί, ονομάζουν γάμο — αχ, πώς το ονομάζω εγώ;

Αχ, αυτή η φτώχεια της ψυχής για δύο! Αχ, αυτή η βρομιά της ψυχής για δύο! Αχ, αυτό το αξιοδάκρυτο βόλεμα για δύο!

Όλα αυτά τα ονομάζουν γάμο και λένε πως οι γάμοι τους συνάφτηκαν στον ουρανό.

Εμένα όμως δεν μου αρέσει αυτός ο ουρανός των περιττών! Όχι, δεν μου αρέσουν αυτά τα ζώα που πιάστηκαν στα ουράνια δίχτυα!

Μακριά από μένα ας μείνει κι ο θεός που έρχεται κουτσαίνοντας για να ευλογήσει αυτό που καθόλου δεν ένωσε!

Μη γελάτε με τέτοιους γάμους! Ποιο παιδί δεν θα είχε λόγους να κλαίει για τους γονείς του;

Άξιος μού φάνηκε αυτός ο άντρας και ώριμος για το νόημα της γης: όταν όμως είδα τη γυναίκα του, η γη μου φάνηκε τρελοκομείο.

Ναι, θα ήθελα να κλονίζεται από σπασμούς η γη, όταν ξευγαρώνουν

ένας άγιος και ένα κουτορνίθι.

Τούτος εδώ ξεκίνησε σαν ήρωας για να βρει αλήθειες και στο τέλος έπιασε ένα μικρό στολισμένο ψέμα. Το ονόμασε γάμο του.

Εκείνος ο άλλος ήταν επιφυλακτικός στις συναναστροφές του και προσεκτικός στις επιλογές του. Ξαφνικά όμως χάλασε για πάντα τις παρέες του: το ονόμασε αυτό γάμο του.

Εκείνος εκεί έψαχνε να βρει μια υπηρέτρια με τις αρετές ενός αγγέλου. Ξαφνικά όμως έγινε η υπηρέτρια μιας γυναίκας, και τώρα είναι, κι από πάνω, ανάγκη να γίνει αυτός άγγελος.

Προσεκτικούς βρήκα τώρα όλους τους αγοραστής, και όλοι έχουν πανούργα μάτια. Και ο πιο πανούργος όμως αγοράζει τη γυναίκα του στα τυφλά.

Πολλές βραχύχρονες τρέλες — αυτό ονομάζεται σε εσάς έρωτας. Και ο γάμος σας βάζει τέλος σε πολλές βραχύχρονες τρέλες, σαν μια μακρόχρονη βλακεία.

Η αγάπη σας για τη γυναίκα και η αγάπη της γυναίκας για τον άντρα: αχ, να μην ήταν συμπόνια για καλυμμένους και υποφέροντες θεούς! Τις περισσότερες φορές όμως, δεν υπάρχουν παρά δύο ζώα που μαντεύουν το ένα το άλλο.

Ακόμη όμως και η καλύτερη αγάπη σας δεν είναι ένα εκστατικό σύμβολο και μια επώδυνη πυράκτωση. Είναι ένας πυρσός, που πρέπει να σας δείχνει με το φως του υψηλότερους δρόμους.

Πρέπει κάποτε να αγαπήσετε πέρα από τον εαυτό σας! *Μάθετε* λοιπόν πρώτα να αγαπάτε! Και γι' αυτό πρέπει να πιείτε το πικρό ποτήρι της αγάπης σας.

Πίκρα υπάρχει στο ποτήρι ακόμη και της καλύτερης αγάπης: έτσι φτιάχνει αυτή την λαχτάρα για τον υπεράνθρωπο, έτσι σου προκαλεί δίψα, εσένα δημιουργέ!

Δίψα του δημιουργού, βέλος και λαχτάρα για τον υπεράνθρωπο: μίλα, αδελφέ μου, είναι αυτό η θέλησή σου για γάμο;

Άγια είναι για μένα μια τέτοια θέληση κι ένας τέτοιος γάμος.»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για τον εθελούσιο θάνατο

«Πολλοί πεθαίνουν πολύ αργά, και μερικοί πολύ νωρίς. Ξένο είναι ακόμη για μας το ρητό: "πέθανε στην ώρα σου!"

Πέθανε στην ώρα σου: αυτό διδάσκει ο Ζαρατούστρα.

Ασφαλώς, όποιος δεν έζησε ποτέ στην ώρα του, πώς θα μπορούσε να πεθάνει στην ώρα του; Ας ήταν να μην είχε γεννηθεί ποτέ! — Αυτό συμβουλεύω στους περιττούς.

Κι οι περιττοί όμως κάνουν τους σπουδαίους με τον θάνατό τους, ακόμη και το πιο κούφιο καρύδι θέλει να το σπάσουν.

Όλοι παίρνουν τον θάνατο στα σοβαρά: μα ο θάνατος δεν είναι ακόμη γιορτή. Οι άνθρωποι δεν έμαθαν ακόμη πώς καθαγιάζονται οι πιο ωραίες γιορτές.

Σας δείχνω τον διεκπεραιωτή θάνατο, που γίνεται κεντρί και υπόσχεση για τους ζωντανούς.

Ο διεκπεραιωτής πεθαίνει τον θάνατο του, νικηφόρος, περικυκλωμένος από εκείνους που ελπίζουν και υπόσχονται.

Έτσι θα 'πρεπε να μαθαίνει κανείς να πεθαίνει και δεν θα 'πρεπε να υπάρχει γιορτή εκεί που ένας τέτοιος ετοιμοθάνατος δεν θα καθαγιάζε τους όρκους των ζωντανών.

Το να πεθαίνεις κατ' αυτόν τον τρόπο είναι το καλύτερο· το δεύτερο όμως είναι: να πεθαίνεις στον αγώνα και να σκορπίζεις μια μεγάλη ψυχή.

Αλλά και για τον αγωνιζόμενο και για τον νικητή εξίσου μισητός είναι ο τριζοδόνης θάνατός σας, που πλησιάζει έρποντας σαν κλέφτης — και όμως έρχεται σαν αφέντης.

Σας παινεύω τον θάνατό μου, τον εθελούσιο θάνατο, που έρχεται σ' εμένα, επειδή *εγώ* το θέλω.

Και τότε θα θέλω; — Όποιος έχει έναν σκοπό κι έναν κληρονόμο, αυτός θέλει τον θάνατο στην ώρα του για σκοπό και κληρονόμο.

Και, από σεβασμό για τον σκοπό και τον κληρονόμο, δεν θα κρεμάσει πια ξερά στεφάνια στο ιερό της ζωής.

Αληθινά, δεν θέλω να μοιάζω με τους σχοινοπλόκους: τραβούν το νήμα τους σε μάκρος και καθώς το κάνουν αυτό, πηγαίνουν οι ίδιοι πάντα προς τα πίσω.

Μερικοί πάλι είναι υπερβολικά γέροι για τις αλήθειες και τις νίκες τους· ένα ξεδοντιασμένο στόμα δεν έχει πια δικαίωμα για καμιά αλήθεια.

Κι όποιος θέλει να αποκτήσει φήμη, πρέπει να αποχαιρετήσει την

κατάλληλη ώρα τις τιμές και να εφαρμόσει την δύσκολη τέχνη τού να φύγει την κατάλληλη ώρα.

Πρέπει να σταματήσει κανείς να αφήνει να τον τρώνε, όταν έχει την καλύτερη γεύση: αυτό τό ξέρουν εκείνοι που θέλουν να τους αγαπούν για πολύν καιρό.

Υπάρχουν βέβαια ξινά μήλα, που η μοίρα τους θέλει να περιμένουν ως την τελευταία μέρα του φθινοπώρου: και ταυτόχρονα ωριμάζουν, κιτρινίζουν και ζαρώνουν.

Σ' άλλους γερνά πρώτα η καρδιά και σ' άλλους το πνεύμα. Και μερικοί είναι γέροι ήδη από τα νιάτα τους: αλλά το να είσαι νέος αργά, διατηρεί το να είσαι νέος για πολύν καιρό.

Σ' ορισμένους αποτυγχάνει η ζωή: ένα δηλητηριώδες σκουλήκι τούς κατατρώνει την καρδιά. Ας προσπαθήσουν τουλάχιστον να τα καταφέρουν καλύτερα στο θάνατό τους.

Ορισμένοι δεν γλυκαίνουν ποτέ, και σαπίζουν ήδη από το καλοκαίρι. Η δειλία είναι εκείνη που τους κάνει να κολούν στο κλαδί τους.

Υπερβολικά πολλοί ζουν και υπερβολικά πολλοί κρέμονται από τα κλαδιά τους. Ας ερχόταν μια καταιγίδα να πετάξει κάτω απ' το δέντρο όλους αυτούς τους σάπιους και σκουληκιασμένους!

Ας έρχονταν κήρυκες του *γρήγορου* θανάτου! Αυτοί θα ήταν για μένα οι αληθινές καταιγίδες και τιναχτές του δέντρου της ζωής! Ακούω όμως να κηρύττουν μόνο τον αργό θάνατο και την υπομονή με ό,τι είναι "γήινο".

Αχ, κηρύσσετε την υπομονή με το γήινο; Αυτό το γήινο είναι που έχει υπερβολική υπομονή μ' εσάς, βλάσφημα στόματα!

Αληθινά, πολύ νωρίς πέθανε εκείνος ο Εβραίος, τον οποίο τιμούν οι κήρυκες του αργού θανάτου: και από τότε για πολλούς έγινε μοιραίο το ότι πέθανε πολύ νωρίς.

Γνώρισε μόνο τα κλάματα και τη βαρυθυμία του Εβραίου, μαζί με το μίσος των καλών και των δικαίων — ο Εβραίος Ιησούς: γι' αυτό τον κυρίεψε η λαχτάρα για θάνατο.

Ας έμενε ακόμη στην έρημο και μακριά από τους καλούς και τους δικαίους! Ίσως να μάθαινε να ζει και να αγαπά τη γη — και, προσέτι, το γέλιο!

Πιστέψτε με, αδελφοί μου! Πέθανε πολύ νωρίς: αυτός ο ίδιος θα απαρνιόταν τη διδασκαλία του, αν έφτανε στη δική μου ηλικία! Ήταν αρκετά ευγενής για μια τέτοια αποποίηση!

Ήταν όμως ακόμη ανώριμος. Ο νέος άνθρωπος αγαπά ανώριμα και ανώριμα μισεί τον άνθρωπο και τη γη. Η ψυχή του και τα φτερά του πνεύματός του είναι ακόμη δεμένα και βαριά.

Στον άντρα όμως υπάρχει περισσότερο παιδί απ' όσο στον νέο, και

λιγότερη δυσθυμία: καλύτερα καταλαβαίνει από θάνατο και ζωή.

Ελεύθερος για τον θάνατο και ελεύθερος στον θάνατο, ένας άγιος που λέει όχι, όταν δεν είναι ώρα πια για το ναι: έτσι καταλαβαίνει αυτός τι είναι ζωή και θάνατος.

Ο θάνατος σας ας μην είναι βλασφημία ενάντια στον άνθρωπο και τη γη, φίλοι μου: αυτό ζητώ από το μέλι της ψυχής σας.

Στον θάνατο σας πρέπει να λάμπουν ακόμη και το πνεύμα και η αρετή σας, σαν το κοκκίνισμα του δειλινού γύρω από τη γη: αλλιώς ο θάνατος σας δεν θα πετύχει.

Έτσι θέλω και εγώ ο ίδιος να πεθάνω, ώστε εσείς, φίλοι μου, να αγαπήσετε περισσότερο τη γη για χάρη μου και θέλω να ξαναγίνω γη, για να βρω ανάπαυση σ' αυτήν που με γέννησε.

Στ' αλήθεια, έναν σκοπό είχε ο Ζαρατούστρα, έριξε την μπάλα του: τώρα εσείς, φίλοι, είστε οι κληρονόμοι του σκοπού μου, σ' εσάς ρίχνω τη χρυσή μπάλα μου.

Αυτό που μου αρέσει περισσότερο, φίλοι μου, είναι να σας βλέπω να ρίχνετε την χρυσή μπάλα! Κι έτσι καθυστερώ λίγο ακόμη πάνω στη γη: συγχωρέστε το μου αυτό!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για την δωρήτρια αρετή

1

Όταν αποχαιρέτησε ο Ζαρατούστρα την πόλη, που την αγαπούσε η καρδιά του και που το όνομά της ήταν: «Η Παρδαλή Αγελάδα» — τον ακολούθησαν και τον συνοδεύσαν πολλοί που έλεγαν πως ήταν μαθητές του. Έτσι έφτασαν σ' ένα σταυροδρόμι: τότε τους είπε ο Ζαρατούστρα ότι από κει και πέρα ήθελε να προχωρήσει μόνος του γιατί ήταν φίλος των μοναχικών πορειών. Οι μαθητές του όμως του έδωσαν, αποχαιρετώντας τον, ένα μπαστούνι, στου οποίου τη χρυσή λαβή ένα φίδι τυλιγόταν γύρω από τον ήλιο. Ο Ζαρατούστρα χάρηκε με το μπαστούνι και στηρίχτηκε πάνω του ύστερα, μίλησε έτσι στους μαθητές του:

«Πείτε μου, λοιπόν: πώς έγινε το χρυσάφι η ύψιστη αξία; Επειδή είναι σπάνιο κι άχρηστο και λαμπερό και με γλυκιά λάμψη: πάντα δωρίζει.

Μόνο σαν εικόνα της ύψιστης αρετής απέκτησε το χρυσάφι την ύψιστη αξία. Σαν το χρυσάφι λάμπει το βλέμμα του δωρητή. Η λάμψη του χρυσασφιού κλείνει την ειρήνη ανάμεσα στον ήλιο και στη σελήνη.

Σπάνια είναι η ύψιστη αρετή και άχρηστη, λαμπερή είναι και με γλυκιά λάμψη: μια δωρήτρια αρετή είναι η ύψιστη αρετή.

Αληθινά, σας καταλαβαίνω, μαθητές μου: επιδιώκετε, όπως εγώ, την δωρήτρια αρετή. Τι κοινό έχετε εσείς με τις γάτες και τους λύκους;

Αυτό είναι η δίψα σας: να γίνετε οι ίδιοι θυσιαστήριες προσφορές και δώρα: και γι' αυτό έχετε δίψα να σωρεύσετε όλα τα πλούτη μέσα στην ψυχή σας.

Ακόρεστα η ψυχή σας λαχταρά θησαυρούς και στολίδια, επειδή η αρετή σας είναι ακόρεστη στο να θέλει να δωρίζει.

Αναγκάζετε όλα τα πράγματα να έρθουν προς εσάς και μέσα σας, έτσι ώστε να ξεπηδήσουν πάλι από την κρήνη σας ως δώρα της αγάπης σας.

Αληθινά, μια τέτοια δωρήτρια αγάπη πρέπει να γίνει ληστής όλων των αξιών αλλά εγώ ονομάζω υγιή και άγιο αυτόν τον εγωισμό.

Υπάρχει ένας άλλος εγωισμός, υπερβολικά φτωχός, πεινασμένος, που θέλει πάντα να κλέβει, εκείνος ο εγωισμός των αρρώστων, ο άρρωστος εγωισμός.

Με τα μάτια του κλέφτη κοιτάζει καθετί που λάμπει με την απληστία της πείνας κοιτάζει εκείνον που έχει να φάει πλούσια και πάντα πλησιάζει κρυφά το τραπέζι εκείνων που δωρίζουν.

Αρρώστια κι αόρατο εκφυλισμό εκφράζει αυτή η επιθυμία ἄρρωστο σώμα φανερώνει η κλέφτικη απληστία αυτού του εγωισμού.

Πείτε μου, αδελφοί μου: τι είναι για μας άσχημο και άσχημότατο; Δεν είναι ο *εκφυλισμός*; — Και πάντα τον εκφυλισμό μαντεύουμε εκεί που λείπει η ψυχή που δωρίζει.

Προς τα πάνω πάει ο δρόμος μας, πάνω από το είδος, προς το υπερ-είδος. Αλλά μας προκαλεί φρίκη το εκφυλισμένο πνεύμα που λέει: "Όλα για μένα".

Προς τα πάνω πετά το δικό μας πνεύμα: έτσι γίνεται εικόνα του σώματος μας, εικόνα μιας ανύψωσης. Εικόνες τέτοιων ανυψώσεων είναι τα ονόματα των αρετών.

Έτσι διασχίζει το σώμα την ιστορία, ένα γιγνόμενο κι ένα μαχόμενο. Και το πνεύμα — τι είναι για το σώμα; Είναι ο κήρυκας των μαχών και των νικών του, είναι ο σύντροφος και ο αντίπαλος του.

Σύμβολα είναι όλα τα ονόματα του καλού και του κακού: δεν εκφράζουν, μόνο γνέφουν. Τρελός είναι όποιος θέλει να πάρει τη γνώση απ' αυτά!

Προσέξτε, αδελφοί μου, κάθε ώρα που το πνεύμα σας θέλει να μιλήσει με εικόνες: εκεί βρίσκεται η απαρχή της αρετής σας.

Τότε το σώμα σας είναι ανυψωμένο και αναστημένο με την τέρψη του μαγεύει το πνεύμα, το οποίο γίνεται δημιουργός και εκτιμητής και εραστής και ενεργέτης όλων των πραγμάτων.

Όταν η καρδιά σας πλατιά και γεμάτη κοχλάζει, όμοια με ποτάμι, ευλογία αλλά και κίνδυνος για εκείνους που κάθονται κοντά στην όχθη: εκεί βρίσκεται η απαρχή της αρετής σας.

Όταν έχετε υψωθεί πάνω από τον έπαινο και τη μομφή και η θέλησή σας θέλει να κυβερνά όλα τα πράγματα, σαν την θέληση ενός ανθρώπου που αγαπά: εκεί βρίσκεται η απαρχή της αρετής σας.

Όταν περιφρονείτε αυτό που είναι ευχάριστο και το μαλακό κρεβάτι, και όταν δεν μπορείτε να πλαγιάσετε αρκετά μακριά από το μαλακό: εκεί βρίσκεται η απαρχή της αρετής σας.

Όταν είστε εκείνοι που θέλουν μία θέληση και ονομάζετε αναγκαιότητα αυτήν την τροπή κάθε ανάγκης: εκεί βρίσκεται η απαρχή της αρετής σας.

Αλήθεια, αυτή είναι ένα καινούριο καλό και κακό! Αληθινά, ένα καινούριο βαθύ μουρμουρητό και η φωνή μιας καινούριας πηγής!

Δύναμη είναι αυτή η καινούρια αρετή· μια κυρίαρχη σκέψη είναι που περιβάλλεται από μια έξυπνη/σώφρονα ψυχή: ένας χρυσός ήλιος και γύρω του τυλιγμένο το φίδι της γνώσης.»

2

Εδώ ο Ζαρατούστρα σώπασε λιγάκι και κοίταξε με αγάπη τους μαθητές του. Κατόπιν συνέχισε να μιλά έτσι: και η φωνή του ήταν αλλαγμένη.

«Μείνετε πιστοί στη γη, αδελφοί μου, με τη δύναμη της αρετής σας! Η δωρήτρια αγάπη σας και η γνώση σας ας υπηρετήσουν το νόημα της γης! Έτσι σας παρακαλώ και σας εξορκίζω.

Μην την αφήνετε να πετά μακριά από το γήινο και να χτυπά τα φτερά της πάνω στους αιώνιους τοίχους! Αχ, πόσο πολλή αρετή δεν πετά πάντα μακριά!

Οδηγείστε, όπως κάνω εγώ, την αρετή που έχει πετάξει και πάλι πίσω στη γη — ναι, πίσω στο σώμα και στη ζωή: ώστε να δώσει στη γη το νόημά της, ένα ανθρώπινο νόημα!

Μέχρι τώρα, με εκατό διαφορετικούς τρόπους πέταξε μακριά και έκανε λάθη το πνεύμα, σαν την αρετή. Αχ, στο σώμα μας κατοικούν ακόμη όλες αυτές οι παραπλανήσεις και τα λάθη: έγιναν σώμα μας και θέλησή μας.

Μέχρι τώρα, με εκατό διαφορετικούς τρόπους δοκιμάστηκε και παραπλανήθηκε το πνεύμα, σαν την αρετή. Ναι, μια δοκιμή ήταν ο άνθρωπος. Αχ, πολλή άγνοια και πλάνη έγιναν σώμα μας!

Όχι μόνο το λογικό χιλιετιών — αλλά και η τρέλα χιλιετιών ξεσπά μέσα μας. Είναι επικίνδυνο να είσαι κληρονόμος.

Ακόμη αγωνιζόμαστε βήμα βήμα με την γιγάντισσα Τύχη, και την ανθρωπότητα την κυριαρχούσε μέχρι τώρα το α-νόητο, το δίχως νόημα.

Το πνεύμα σας και η αρετή σας ας υπηρετήσουν το νόημα της γης, αδελφοί μου: κι ας καθιερώσετε για κάθε πράγμα μια καινούρια αξία! Γι' αυτό πρέπει να γίνετε αγωνιστές! Γι' αυτό πρέπει να γίνετε δημιουργοί!

Δια της γνώσης, το σώμα εξαγνίζεται κάνοντας δοκιμές με τη γνώση, ανυψώνεται στον γινώσκοντα όλα τα ένστικτα καθαγιάζονται του ανυψωμένου η ψυχή γίνεται χαρούμενη.

Γιατρέ, βοήθα τον εαυτό σου: έτσι βοηθάς και τον ασθενή σου. Η καλύτερή του βοήθεια ας είναι το να βλέπει με τα μάτια του εκείνον που γιατρεύεται μόνος του.

Υπάρχουν χίλια μονοπάτια που ποτέ δεν περπατήθηκαν μέχρι τώρα χίλιες υγιείς και κρυμμένα νησιά της ζωής. Ο άνθρωπος και η γη των ανθρώπων δεν έχουν εξαντληθεί και δεν έχουν ανακαλυφθεί ακόμη.

Να αργυρνάτε και να ακούτε, ερημίτες! Έρχονται από το μέλλον άνεμοι με μυστικά φτερουγίσματα και στα λεπταίσθητα αφτιά έρχονται καλές ειδήσεις.

Εσείς ερημίτες του σήμερα, εσείς αποσυρμένοι, μια μέρα θα γίνετε λαός: από σας, που διαλέξατε τον εαυτό σας, θα γεννηθεί μια μέρα ένας εκλε-

κτός λαός: — κι απ' αυτόν τον λαό ο υπεράνθρωπος.

Αληθινά, ένας τόπος ανάρρωσης πρέπει να γίνει η γη! Και ήδη την περιβάλλει μια καινούρια μυρωδιά, μια μυρωδιά που φέρνει τη γιατρεία — και μια καινούρια ελπίδα!»

3

Μόλις είπε τα λόγια αυτά, ο Ζαρατούστρα σώπασε, όπως κάποιος που δεν έχει πει ακόμη την τελευταία του λέξη για πολλή ώρα κουνούσε το μπαστούνι του με το χέρι του διστακτικά. Στο τέλος μίλησε έτσι: — και η φωνή του είχε αλλάξει.

«Μόνος θα πορευτώ τώρα, μαθητές μου! Κι εσείς θα πορευτείτε από δω και πέρα ο καθένας μόνος του! Έτσι θέλω να γίνει.

Αληθινά, σας συμβουλεύω: απομακρυνθείτε από μένα και φυλαχτείτε από τον Ζαρατούστρα! Κι ακόμη καλύτερα: να ντρέπεστε γι' αυτόν! Ίσως να σας εξαπάτησε.

Ο άνθρωπος της γνώσης δεν πρέπει να αγαπά μόνο τους εχθρούς του, αλλά και να μπορεί να μισεί τους φίλους του.

Ανταμείβει κανείς άσχημα τον δάσκαλο όταν μένει πάντα μαθητής. Και γιατί δεν θέλετε να μαθήσετε τον στέφανό μου;

Με σέβετε τι θα γίνει όμως αν μια μέρα πέσει κι ανατραπεί ο σεβασμός σας; Φυλαχτείτε μη σας συνθλίψει ένα άγαλμα!

Λέτε πως πιστεύετε στον Ζαρατούστρα; Αλλά τι σημασία έχει ο Ζαρατούστρα! Είστε οι πιστοί μου: τι σημασία έχουν όμως όλοι οι πιστοί!

Δεν είχατε αναζητήσει ακόμη τον εαυτό σας; τότε με βρήκατε. Αυτό κάνουν όλοι οι πιστοί γι' αυτό μετράει τόσο λίγο οποιαδήποτε πίστη.

Τώρα, σας καλώ να με χάσετε και να βρείτε τον εαυτό σας και μόνον όταν θα με έχετε όλοι απαρνηθεί, θα θελήσω να επιστρέψω κοντά σας.

Αληθινά, με άλλα μάτια, αδελφοί μου, θα ψάξω εκείνους που έχασα με μια άλλη αγάπη θα τους αγαπήσω τότε.

Και μια μέρα θα ξαναγίνετε φίλοι μου και παιδιά μιας ελπίδας: τότε θα ξανάρθω για τρίτη φορά κοντά σας για να γιορτάσω μαζί σας το μεγάλο μεσημέρι.

Και το μεγάλο μεσημέρι είναι η στιγμή όπου ο άνθρωπος βρίσκεται στη μέση της πορείας του ανάμεσα στο ζώο και στον υπεράνθρωπο και όπου γιορτάζει τον δρόμο του προς το δειλινό ως την ύψιστη ελπίδα του: γιατί είναι ο δρόμος προς ένα καινούριο πρωινό.

Τότε, εκείνος που δύει θα ευλογήσει τον εαυτό του, γιατί θα είναι ένας που περνά απέναντι και ο ήλιος της γνώσης θα μεσουρανή τότε πάνω του.

"Νεκροί είναι όλοι οι θεοί: τώρα θέλουμε να ζήσει ο υπεράνθρωπος"
— ας είναι αυτό στο μεγάλο μεσημέρι η έσχατη θέλησή μας!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΕΤΣΙ ΜΙΑΗΣΕ Ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ

Ένα βιβλίο για όλους και για κανέναν

«—... και μόνον όταν θα με έχετε όλοι απαρνηθεί, θα θελήσω να επιστρέψω κοντά σας.

Αληθινά, με άλλα μάτια, αδελφοί μου, θα ψάξω εκείνους που έχασα με μιαν άλλη αγάπη θα τους αγαπήσω τότε.»

Ζαρατούστρα, Πρώτο μέρος, «Για την δωρήτρια αρετή»

Το παιδί με τον καθρέφτη

Κατόπιν, ο Ζαρατούστρα γύρισε πίσω στο βουνό και στη μοναξιά της σπηλιάς του και αποτραβήχτηκε απ' τους ανθρώπους: περιμένοντας, σαν ένας σπορέας, που έχει σπείρει τους σπόρους του. Η ψυχή του όμως γέμισε ανυπομονησία κι επιθυμία για εκείνους που αγαπούσε: γιατί είχε ακόμη πολλά να τους δώσει. Αυτό ακριβώς είναι το πιο δύσκολο: από αγάπη να κλείσεις το ανοιχτό χέρι σου και ως δωρητής να διατηρήσεις την αιδημοσύνη σου.

Έτσι πέρασαν μήνες και χρόνια για τον ερημίτη η σοφία του όμως μεγάλωσε και η πληρότητά της του προκαλούσε πόνο.

Ένα πρωί όμως ξύπνησε ήδη πριν από την ροδαυγή, συλλογίστηκε ώρα πολλή στο στρώμα του και στο τέλος μίλησε στην καρδιά του:

«Γιατί φοβήθηκα τόσο μέσα στο όνειρο μου και ξύπνησα; Δεν με πλησίασε ένα παιδί που κρατούσε έναν καθρέφτη;

"Ω, Ζαρατούστρα", μου είπε το παιδί, "κοιτάξου σ' αυτόν τον καθρέφτη!"

Εγώ όμως, μόλις κοιτάχτηκα στον καθρέφτη, φώναξα και η καρδιά μου αναστατώθηκε: γιατί δεν είδα τον εαυτό μου εκεί μέσα, αλλά το μουσούδι και το σαρκαστικό γέλιο ενός διαβόλου.

Αληθινά, πάρα πολύ καλά καταλαβαίνω το σημάδι και την προειδοποίηση του ονείρου: η *διδασκαλία* μου είναι σε κίνδυνο, η ήρα θέλει να περάσει για σιτάρι!

Οι εχθροί μου έγιναν δυνατοί και παραμόρφωσαν τη διδασκαλία μου, έτσι που οι πολυαγαπημένοι μου θα πρέπει να ντρέπονται για τα δώρα που τους έδωσα.

Έχασα τους φίλους μου ήρθε η ώρα να ψάξω να βρω εκείνους που έχασα!»

Με τα λόγια αυτά πήδησε πάνω ο Ζαρατούστρα, όχι όμως σαν κάποιος που πνίγεται και θέλει αέρα, αλλά σαν οραματιστής και τραγουδιστής που τον κυριεύει το πνεύμα. Έκπληκτοι τον κοίταξαν ο αετός του και το φίδι του: γιατί σαν την ροδανγή μια ευτυχία απλωνόταν στο πρόσωπο του.

«Τι μου συνέβη λοιπόν, ζώα μου; — είπε ο Ζαρατούστρα. Δεν άλλαξα! Δεν μου 'ρθε η μακαριότητα σαν ανεμοζάλη;

Τρελή είναι η ευτυχία μου και τρελά πράγματα θα πει: είναι πολύ νεαρή ακόμα — γι' αυτό να 'σαι υπομονετικός μαζί της!

Πληγωμένος είμαι από την ευτυχία μου: όλοι όσοι υποφέρουν ας γίνουν γιατροί μου!

Πρέπει τώρα να ξανακατεβώ στους φίλους μου και επίσης στους εχθρούς μου! Ο Ζαρατούστρα πρέπει να μιλήσει πάλι και να δωρίσει και να κάνει το καλύτερο για τους αγαπημένους του!

Η ανυπόμονη αγάπη μου κυλά σε ποτάμια, προς τα κάτω, προς την ανατολή και προς τη δύση. Από τα σιωπηλά βουνά και τις θύελλες του πόνου κατεβαίνει μουγκρίζοντας η ψυχή μου στις κοιλάδες.

Πάρα πολύ καιρό επιθυμούσα και κοίταξα μακριά. Πάρα πολύ καιρό ανήκα στη μοναξιά: έτσι ξέμαθα να σιωπώ.

Στόμα έγινα από την κορυφή ως τα νύχια, μούγκρισμα ενός χειμάρρου που πέφτει από ψηλά βράχια: θέλω να ρίξω τα λόγια μου κάτω στις κοιλάδες.

Κι ας ριχτεί το ποτάμι της αγάπης σε κλειστά μέρη! Πώς είναι δυνατόν να μη βρει στο τέλος ένα ποτάμι το δρόμο για τη θάλασσα!

Μια λίμνη είναι μέσα μου, μια μοναχική, αυτάρκης λίμνη: αλλά το ποτάμι της αγάπης την παρασέρνει προς τα κάτω — προς τη θάλασσα!

Καινούριους δρόμους παίρνω, καινούρια λόγια μού έρχονται σαν όλους τους δημιουργούς, κουράστηκα απ' τις παλιές γλώσσες. Το πνεύμα μου δεν θέλει να βαδίζει πια πάνω σε φθαρμένες σόλες.

Κάθε λόγος κυλάει για μένα υπερβολικά αργά: — πηδώ στο άρμα σου, καταιγίδα! Και σένα ακόμη θέλω να μαστιγώσω με την κακία μου!

Σαν κραυγή και σαν αλαλαγμός θέλω να περάσω πάνω από πλατιές θάλασσες, ώσπου να βρω τα νησιά των μακάρων όπου κάθονται οι φίλοι μου:

— κι ανάμεσά τους οι εχθροί μου! Πόσο αγαπώ τώρα τον καθένα στον οποίο αρκεί έστω να μιλήσω! Και οι εχθροί μου ανήκουν στη μακαριότητά μου.

Κι όταν θέλω να ανεβώ στο πιο άγριο άλογο μου, το ακόντιό μου με βοηθά τότε καλύτερα: αυτό είναι ο έτοιμος ανά πάσα στιγμή υπηρέτης του

ποδιού μου:

— το ακόντιο που ρίχνω πάνω στους εχθρούς μου! Πόσο ευγνώμων είμαι προς τους εχθρούς μου, που μπορώ επιτέλους να το ρίξω πάνω τους!

Υπερβολικά μεγάλη ήταν η ένταση του συννέφου μου: ανάμεσα στα γέλια των κεραυνών του θέλω να ρίξει στην άβυσσο χαλάζι.

Τότε το στήθος μου θα φουσκώσει, τρομερό, και θα φυσήξει την καταιγίδα του πάνω απ' τα βουνά: έτσι θα ανακουφιστεί.

Αληθινά, σαν την καταιγίδα έρχεται η ευτυχία μου και η ελευθερία μου! Οι εχθροί μου όμως πρέπει να πιστέψουν ότι το κακό λυσομανά πάνω απ' τα κεφάλια τους.

Ναι, κι εσείς φίλοι μου θα τρομάξετε από την άγρια σοφία μου και ίσως το βάλετε κι εσείς στα πόδια μαζί με τους εχθρούς μου.

Αχ, να ήξερα να σας φέρω πίσω παίζοντας τη φλογέρα του βοσκού! Αχ, να μάθαινε η λέαινά μου, που λέγεται σοφία, να βρυχάται τρυφερά!

Μάθαμε ήδη τόσα πράγματα μαζί!

Η άγρια σοφία μου γκαστρώθηκε πάνω σε ερημικά βουνά πάνω σε τραχιές πέτρες γέννησε το πιο νέο της παιδί.

Τώρα τρέχει σαν τρελή μέσα στην σκληρή ερημιά και ψάχνει, ψάχνει ακατάπαυστα για μαλακό χορτάρι — η γριά άγρια σοφία μου!

Πάνω στο μαλακό χορτάρι των καρδιών σας, φίλοι μου! — πάνω στην αγάπη σας θα ήθελε να βάλει να ξαπλώσει ό,τι πιο αγαπημένο έχει!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Στα νησιά των μακάρων

«Τα σύκα πέφτουν απ' τα δέντρα, είναι καλά και γλυκά και καθώς πέφτουν, ανοίγει η κόκκινη φλούδα τους. Ένας βοριάς είμαι για τα ώριμα σύκα.

Έτσι, σαν τα σύκα, πέφτουν πάνω σας αυτές οι διδασκαλίες: ρουφήξτε τώρα τον χυμό τους και την γλυκιά τους σάρκα! Φθινόπωρο είναι γύρω και καθαρός ουρανός κι απομεσήμερο.

Δείτε τι αφθονία γύρω μας! Κι είναι ωραίο να κοιτάς, μέσα από την υπεραφθονία, πέρα, προς τις μακρινές θάλασσες.

Κάποτε έλεγαν θεός, όταν κοιτάζαν μακρινές θάλασσες· τώρα όμως εγώ σας διδάσκω να λέτε: υπεράνθρωπος.

Ο θεός είναι μια εικασία· εγώ όμως θέλω οι εικασίες να μην πηγαίνουν μακρύτερα από τη δημιουργική θέλησή σας.

Μπορείτε να δημιουργήσετε έναν θεό; — Τότε σταματείστε να μου μιλάτε για θεούς! Μπορείτε όμως σίγουρα να δημιουργήσετε τον υπεράνθρωπο.

Ίσως όχι τον ίδιο τον εαυτό σας, αδελφοί μου! Μπορείτε όμως να μεταμορφωθείτε σε πατέρες και προγόνους του υπεράνθρωπου: κι αυτό ας είναι το καλύτερο δημιούργημά σας!

Ο θεός είναι μια εικασία: εγώ όπως θέλω η ιδιότητά σας να εικάζετε να είναι περιορισμένη μέσα στα όρια του σκεπτού.

Μπορείτε να σκεφτείτε έναν θεό; — Αυτό όμως σημαίνει τη θέλησή σας για αλήθεια, τη θέλησή σας να μετασχηματιστούν όλα τα πράγματα σε πράγματα σκεπτά, ορατά, αισθητά για τον άνθρωπο! Πρέπει να σκέπτεστε ως το τέρμα των αισθήσεών σας!

Κι αυτό που ονομάζετε κόσμο κι αυτό πρέπει να αρχίσετε να το δημιουργείτε: πρέπει να γίνει αυτός το λογικό σας, η εικόνα σας, η θέλησή σας, η αγάπη σας! Κι αληθινά, για τη μακαριότητά σας, ω εσείς γιγνώσκοντες!

Και πώς θέλετε να αντέξετε την ζωή δίχως αυτήν την ελπίδα, εσείς γιγνώσκοντες; Εκ γενετής δεν ήταν δυνατόν να γεννηθείτε ούτε στο ασύλληπτο ούτε στο ά-λογο.

Αλλά, για να σας ανοίξω εντελώς την καρδιά μου, φίλοι μου: αν υπήρχαν θεοί, πώς θα άντεχα εγώ να μην είμαι θεός! Άρα, δεν υπάρχουν θεοί.

Αυτό το συμπέρασμα έσυρα τώρα όμως με σέρνει εκείνο.

Ο θεός είναι μια εικασία: ποιος όμως θα μπορούσε να δεχτεί όλην την ταλαιπωρία της εικασίας αυτής δίχως να πεθάνει; Θέλει να αφαιρέσει κανείς από τον δημιουργό την πίστη του και από τον αετό το πέταμά του στις

αετίσιες εσχαιές;

Ο θεός είναι μια σκέψη, που καθετί ίσιο το κάνει στραβό και καθετί που στέκεται το κάνει να περιστρέφεται. Πώς; Ο χρόνος θα ήταν φευγάτος και καθετί φθαρτό θα ήταν σκέτο ψέμα;

Το να σκέφτεσαι αυτό το πράγμα είναι δίνη και ίλιγγος για τα ανθρώπινα κουφάρια και για το στομάχι τάση για εμετό: αληθινά, αρρώστια της περιδίνησης ονομάζω εγώ το να κάνει κανείς τέτοιες εικασίες.

Τις ονομάζω κακές και απάνθρωπες: όλες αυτές τις διδασκαλίες για τον Ένα και πλήρη και ακίνητο και κορεσμένο και άφθαρτο!

Καθετί άφθαρτο — αυτό δεν είναι παρά μια παραβολή! Και οι ποιητές ψεύδονται πάρα πολύ.

Για τον χρόνο όμως και για το γίνεσθαι πρέπει να μιλούν οι καλύτερες παραβολές: ένας έπαινος πρέπει να είναι αυτές και μια δικαίωση καθετί φθαρτού!

Το να δημιουργείς — αυτή είναι η μεγάλη λύτρωση από τον πόνο και το αλάφρωμα της ζωής. Για να υπάρξει όμως ο δημιουργός, χρειάζεται πόνο και πολλή μεταμόρφωση.

Ναι, πρέπει να υπάρχει πολύς πικρός θάνατος μέσα στη ζωή σας, ω δημιουργοί! Έτσι γίνεστε συνήγοροι και δικαιωτές καθετί φθαρτού.

Για να είναι ο ίδιος ο δημιουργός το νεογέννητο παιδί, πρέπει επίσης να θέλει να είναι η έγκυος και ο πόνος της εγκύου.

Αλήθεια, μέσα από εκατό ψυχές βάδισα τον δρόμο μου και μέσα από εκατό κούνιες και ωδίνες τοκετού. Είπα ήδη αρκετές φορές αντίο, γνωρίζω εκείνες τις τελευταίες ώρες που σχίζουν την καρδιά.

Αυτό όμως θέλει η δημιουργική μου θέληση, η μοίρα μου. Ή, για να σας το πω πιο ειλικρινά: ακριβώς μια τέτοια μοίρα — θέλει η θέλησή μου.

Καθετί που αισθάνεται υποφέρει σε μένα και είναι φυλακισμένο μέσα μου: η θέλησή μου όμως έρχεται πάντα σε μένα ως ελευθερωτής μου, ως εκείνος που μου φέρνει τη χαρά.

Το να θέλεις απελευθερώνει: αυτό είναι το αληθινό δίδαγμα από τη θέληση και την ελευθερία — αυτό σας διδάσκει ο Ζαρατούστρα.

Το να μη θέλεις πια και το να μην αποτιμάς πια και να μη δημιουργείς πια! αχ, ας μείνει εσαεί μακριά από μένα αυτή η μεγάλη κούραση!

Ακόμη και στο γινώσκειν αισθάνομαι εγώ την ευχαρίστηση της θέλησής μου με τη γέννηση και το γίνεσθαι κι αν υπάρχει αθωότητα στη γνώση μου, αυτό συμβαίνει επειδή υπάρχει μέσα της θέληση για γέννηση.

Αυτή η θέληση με τράβηξε μακριά από τον θεό και τους θεούς· τι θα υπήρχε για να δημιουργήσουμε αν υπήρχαν θεοί;

Η ένθερμη όμως θέληση για δημιουργία με οδηγεί πάντα προς τον άνθρωπο· όπως το σφυρί έλκεται από την πέτρα.

Αχ, εσείς άνθρωποι, στην πέτρα κοιμάται για μένα μια εικόνα, η εικόνα των εικόνων μου! Αχ, γιατί πρέπει να κοιμάται στην πιο σκληρή, στην πιο ειδική πέτρα;

Τώρα το σφυρί μου χτυπά σκληρά τους τοίχους της φυλακής του. Απ' την πέτρα πετιούνται κομμάτια — τι μ' ενδιαφέρει εμένα αυτό;

Θέλω να αποτελειώσω την εικόνα: γιατί ένας ίσκιος ήρθε κοντά μου — το πιο σιωπηλό, το πιο ελαφρό πράγμα ήρθε σε μένα κάποτε!

Η ομορφιά του υπεράνθρωπου ήρθε σε μένα σαν ίσκιος. Αχ, αδελφοί μου! Τι μ' ενδιαφέρουν εμένα πια — οι θεοί!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για τους συμπονετικούς

«Φίλοι μου, ήρθε μια σκωπτική κουβέντα στον φίλο σας: "κοιτάξτε τον, τον Ζαρατούστρα! Δεν βαδίζει ανάμεσά μας σαν να ήμασταν ζώα;"

Καλύτερα όμως θα ήταν να λεγόταν: "ο γιγνώσκων βαδίζει ανάμεσα στους ανθρώπους σαν να βαδίζει ανάμεσα σε ζώα".

Ο ίδιος ο άνθρωπος όμως ονομάζεται για τον γιγνώσκοντα: το ζώο που έχει κόκκινα μάγουλα.

Πώς του συνέβη αυτό; Δεν είναι επειδή πάρα πολλές φορές χρειάστηκε να νιώσει ντροπή;

Ω, φίλοι μου! Έτσι μιλά ο γιγνώσκων: ντροπή, ντροπή, ντροπή — αυτή είναι η ιστορία των ανθρώπων!

Και γι' αυτό το λόγο ο ευγενής άνθρωπος επιβάλλει στον εαυτό του να μη ντροπιάζει: επιβάλλει στον εαυτό του τη ντροπή μπροστά σε όλους όσοι υποφέρουν.

Αληθινά, δεν μου αρέσουν οι συμπονετικοί, που είναι μακάριοι μέσα στη συμπόνια τους: τούς λείπει υπερβολικά η ντροπή.

Αν πρέπει να είμαι συμπονετικός, τότε δεν θέλω να με ονομάζουν έτσι κι αν είμαι συμπονετικός, τότε αυτό ας γίνεται από μακριά.

Ευχαρίστως καλύπτω επίσης το κεφάλι μου και φεύγω από κει, πριν με αναγνωρίσουν: και σας λέω να κάνετε το ίδιο, φίλοι μου!

Μακάρι να έφερνε η μοίρα μου στο δρόμο μου πάντα ανθρώπους που δεν υποφέρουν, σαν εσάς, και τέτοιους με τους οποίους να *μπορώ* να μοιραστώ την ελπίδα και το φαγητό και το μέλι!

Αληθινά, έκανα το ένα ή το άλλο για εκείνους που υποφέρουν: πάντα όμως μου φαινόταν ότι θα 'κανα καλύτερα, αν μάθαινα να χαιρόμαι περισσότερο.

Από τότε που υπάρχουν άνθρωποι, ο άνθρωπος χάρηκε πολύ λίγο: αυτό και μόνο, αδελφοί μου, είναι το προπατορικό μας αμάρτημα!

Και όσο περισσότερο μαθαίνουμε να χαιρόμαστε, τόσο περισσότερο ξεμαθαίνουμε να κάνουμε κακό στους άλλους και να σχεδιάζουμε κακά γι' αυτούς.

Γι' αυτό πλένω το χέρι μου, που βοήθησε εκείνους που υποφέρουν, γι' αυτό ξέπλυνα επίσης την ψυχή μου.

Γιατί, βλέποντας τον υποφέροντα να υποφέρει, ντράπηκα για την ίδια την ντροπή του και όταν τον βοήθησα, παραβίασα σκληρά την περηφάνια του.

Το να έχεις μεγάλες υποχρεώσεις απέναντι σε κάποιον δεν σε κάνει ευγνώμονα αλλά εκδικητικό· κι αν δεν ξεχαστεί η μικρή ευεργεσία, βγαίνει

απ' αυτήν ένα σαράκι.

"Να είστε σεμνοί σ' αυτά που παίρνετε! Να διακρίνετε απ' αυτά που παίρνετε!" — έτσι συμβουλευώ εκείνους που δεν έχουν τίποτε να δώσουν.

Εγώ όμως είμαι δωρητής: ευχαρίστως προσφέρω σε φίλους ως φίλος.

Ας έρχονται όμως κι ας μαζεύουν μόνοι τους τους καρπούς από το δέντρο μου οι ξένοι και οι φτωχοί: αυτό ντροπιάζει λιγότερο.

Οι ζητιάνοι όμως θα έπρεπε να εξαλειφθούν εντελώς! Αλήθεια, θυμώνει κανείς τόσο όταν τούς δίνει όσο κι όταν δεν τους δίνει.

Το ίδιο και οι αμαρτωλοί και οι κακές συνειδήσεις! Πιστέψτε με, φίλοι μου: τα δαγκώματα της συνείδησης μάς μαθαίνουν να δαγκώνουμε.

Το χειρότερο όμως είναι οι μικρές σκέψεις. Αληθινά, είναι καλύτερο να κάνεις κάτι κακό από το να σκεφτείς κάτι μικρό!

Ασφαλώς λέτε: "η ευχαρίστηση που δίνουν οι μικρές κακίες μάς γλιτώνει από το να κάνουμε κάποιες μεγάλες κακές πράξεις". Ακριβώς όμως σ' αυτήν την περίπτωση δεν θα 'πρεπε να θέλουμε να γλιτώνουμε.

Σαν απόστημα είναι η κακή πράξη: πονάει, προκαλεί φαγούρα και στο τέλος ανοίγει — μιλά τίμια.

"Δες, είμαι αρρώστια" — έτσι λέει η κακή πράξη αυτή είναι η εντιμότητα της.

Η μικρή σκέψη όμως είναι όμοια με μανιτάρι: σέρνεται και κρύβεται και δεν θέλει να είναι πουθενά — ώσπου ολόκληρο το σώμα να σαπίσει και να μαραθεί από μικρά μανιτάρια.

Αυτόν όμως που τον είχε κυριέψει ο διάβολος, τού λέω τούτη τη λέξη στο αφτί: "είναι ακόμη καλύτερο να μεγαλώσεις τον διάβολο σου! Ακόμη και για σένα υπάρχει ένας δρόμος προς το μεγαλείο!"

Αχ, αδελφοί μου! Ξέρει κανείς για τον καθένα κάτι πάρα πολύ! Και μερικοί γίνονται διάφανοι για μας, κι όμως χρειάζονται ακόμη πολλά για να μπορέσουμε να τους διαπεράσουμε.

Είναι δύσκολο να ζεις με τους ανθρώπους, επειδή είναι πολύ δύσκολο να σιωπάς.

Και δεν είμαστε περισσότερο ανεπιεικείς απέναντι σ' εκείνους που μας πάνε κόντρα όσο απέναντι σ' εκείνους που μας είναι εντελώς αδιάφοροι.

Αν έχεις όμως έναν φίλο που υποφέρει, τότε να είσαι αναπαντήριο για τον πόνο του, ταυτόχρονα όμως ένα σκληρό κρεβάτι, ένα κρεβάτι εκστρατείας: έτσι θα του είσαι πιο χρήσιμος.

Κι αν ένας φίλος σου σου κάνει κάτι κακό, τότε πες: "σε συγχωρώ για ό,τι μου έκανες: το ότι όμως το έκανες αυτό στον εαυτό σου — πώς θα μπορούσα να το συγχωρήσω!"

Έτσι μιλά κάθε μεγάλη αγάπη: υπερνικά και τη συγγνώμη και την συμπόνια.

Πρέπει να κρατά κανείς γερά την καρδιά του· γιατί αν την αφήσει να τρέχει, πολύ γρήγορα θα χάσει το κεφάλι του!

Αχ, πού στον κόσμο έγιναν μεγαλύτερες τρέλες απ' ό,τι στους συμπονετικούς; Και τι στον κόσμο προκάλεσε περισσότερο πόνο από τις τρέλες των συμπονετικών;

Αλίμονο σ' όσους αγαπούν και δεν έχουν ακόμη ένα ύψος, που να βρίσκεται πάνω από την συμπόνια τους!

Έτσι μου μίλησε κάποτε ο διάβολος: "και ο θεός έχει την κόλασή του: είναι η αγάπη του για τους ανθρώπους".

Και πρόσφατα άκουσα να λένε τούτη την κουβέντα: "ο θεός είναι νεκρός· ο θεός πέθανε από τη συμπόνια του για τους ανθρώπους".

Έτσι, να φυλάγεστε από τη συμπόνια: *απ' αυτήν έρχεται ένα βαρύ σύννεφο πάνω στους ανθρώπους!* Αληθινά, καταλαβαίνω τα σημάδια της κακοκαιρίας!

Προσέξτε επίσης τούτον τον λόγο: κάθε μεγάλη αγάπη βρίσκεται πάνω απ' όλον τον οίκτο που μπορεί να έχει: γιατί το αντικείμενο της αγάπης της, θέλει πρώτα να το δημιουργήσει!

"Τον ίδιο μου τον εαυτό προσφέρω στην αγάπη μου, *και τον πλησίον μου σαν εμένα*" —αυτά τα λόγια λένε όλοι οι δημιουργοί.

Όλοι οι δημιουργοί όμως είναι σκληροί.»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για τους ιερείς

Και μια μέρα ο Ζαρατούστρα έγενεψε στους μαθητές του και τους είπε αυτά τα λόγια:

«εδώ είναι ιερείς: και ακόμη κι αν είναι εχθροί μου, περάστε από μπροστά τους σιωπηλοί και με κοιμισμένα σπαθιά!

Ακόμη κι ανάμεσα σ' αυτούς υπάρχουν ήρωες· πολλοί απ' αυτούς έχουν υποφέρει υπερβολικά: έτσι θέλουν να κάνουν και τους άλλους να υποφέρουν.

Κακοί εχθροί είναι: τίποτε δεν είναι πιο εκδικητικό από την ταπεινοφροσύνη τους. Και εύκολα λερώνεται εκείνος που τους επιτίθεται.

Το αίμα μου όμως είναι συγγενικό με το δικό τους: και θέλω να τιμάται το αίμα μου ακόμη και μέσα στο δικό τους.»

Και μόλις προσπέρασαν εκείνοι, ο Ζαρατούστρα ένιωσε πόνο· και δεν είχε παλέψει πολλή ώρα με τον πόνο του, όταν άρχισε να μιλά έτσι:

«μου προκαλούν λύπη αυτοί οι ιερείς. Δεν ταιριάζουν επίσης με το γούστο μου· αυτό όμως είναι το λιγότερο για μένα, από τότε που είμαι ανάμεσα στους ανθρώπους.

Υποφέρω όμως και υπέφερα μαζί τους· φυλακισμένοι είναι, νομίζω, και σημαδεμένοι. Εκείνος που ονομάζουν σωτήρα τούς έριξε στα δεσμά:

στα δεσμά ψεύτικων αξιών και δολερών λέξεων! Αχ, να βρισκόταν κάποιος να τους σώσει από τον σωτήρα!

Κάποτε πίστεψαν πως είχαν αράξει σε ένα νησί, όταν η θάλασσα τους κουνούσε απ' όλες τις μεριές· κοιτάζτε όμως, ήταν ένα κοιμισμένο τέρας!

Ψεύτικες αξίες και δολερές λέξεις: αυτά είναι τα χειρότερα τέρατα για τους θνητούς — πολύν καιρό κοιμάται και περιμένει μέσα σ' αυτά η μοίρα.

Στο τέλος όμως έρχεται και ξυπνά και τρώει και καταβροχθίζει όλους εκείνους που έχτισαν καλύβες πάνω του.

Ω, δείτε λοιπόν αυτές τις καλύβες που έχτισαν οι ιερείς! Εκκλησίες ονομάζουν τις αρωματισμένες τους σπηλιές.

Ω, αυτό το παραποιημένο φως, αυτός ο πνιγηρός αέρας! Εδώ όπου η ψυχή δεν έχει το δικαίωμα να πετάξει προς τα ύψη της!

Ιδού τι διατάζει η πίστη τους: "ανεβείτε τη σκάλα με τα γόνατα, εσείς αμαρτωλοί!"

Αληθινά, προτιμώ να βλέπω ακόμη και ξεδιάντροπους παρά τα αντεστραμμένα μάτια της ντροπής και της ευλάβειάς τους!

Ποιος δημιούργησε τέτοιες σπηλιές και τέτοιες σκάλες μετάνοιας; Δεν ήταν εκείνοι που ήθελαν να κρυφτούν και που ντρέπονταν μπροστά στον

καθαρό ουρανό;

Και μόνον όταν ο καθαρός ουρανός θα κοιτάξει πάλι μέσα από τσακισμένες στέγες το χορτάρι και τις κόκκινες παπαρούνες πάνω στους γκρεμισμένους τοίχους — θα στρέψω πάλι την καρδιά μου προς τους τόπους αυτού του θεού.

Ονόμασαν θεό ό,τι τους εναντιωνόταν και τους έκανε κακό: και, αλήθεια, υπήρχε πολύς ηρωισμός στη λατρεία τους!

Και δεν ήξεραν να αγαπούν τον θεό τους με άλλον τρόπο από το να καρφώνουν τον άνθρωπο στον σταυρό!

Σκέφτηκαν να ζήσουν σαν πτώματα και τύλιξαν στα μαύρα το κουφάρι τους και στα λόγια τους ακόμη μυρίζω την άσχημη μυρωδιά των νεκροθαλάμων.

Κι όποιος ζει κοντά τους, ζει κοντά σε μαύρα έλη, όπου ο βάτραχος τραγουδά το γλυκό τραγούδι του με βαθιά μελαγχολία.

Καλύτερα τραγούδια θα έπρεπε να μου τραγουδούν για να μάθω να πιστεύω στον σωτήρα τους: θα έπρεπε να βλέπω πώς οι μαθητές του έχουν βρει την σωτηρία!

Θα ήθελα να τους δω γυμνούς: γιατί μόνον η ομορφιά έχει δικαίωμα να κηρύττει την μετάνοια. Αλλά ποιον πείθει αυτή η μασκαρεμένη θλίψη!

Αληθινά, οι ίδιοι οι σωτήρες τους δεν ήρθαν από την ελευθερία και από τον έβδομο ουρανό της ελευθερίας! Αληθινά, οι ίδιοι δεν βάδισαν ποτέ πάνω στους τάπητες της γνώσης!

Το πνεύμα αυτών των σωτήρων έγινε από χάσματα σε κάθε χάσμα όμως τοποθέτησαν την αυταπάτη τους, το παραγέμισμά τους, το οποίο ονόμασαν θεό.

Το πνεύμα τους είχε πνιγεί μέσα στον οίκτο τους, και όταν φούσκωναν και παραφούσκωναν από οίκτο, κολυμπούσε πάντα στην επιφάνεια μια μεγάλη τρέλα.

Με ζήλο και με κραυγές έσπρωχναν το κοπάδι τους να περνά από το μονοπάτι τους: λες και υπήρχε μόνον ένα μονοπάτι προς το μέλλον! Αληθινά, κι αυτοί οι βοσκοί δεν ήταν παρά πρόβατα!

Μικρά πνεύματα και πλατιές ψυχές είχαν αυτοί οι βοσκοί: τι μικρές χώρες ήταν μέχρι τώρα, όμως, αδελφοί μου, ακόμη και οι πιο πλατιές ψυχές!

Με ματωμένα σημάδια χάραξαν τον δρόμο που πήραν, και η τρέλα τους δίδασκε ότι η αλήθεια αποδεικνύεται με αίμα.

Το αίμα είναι όμως ο χειρότερος μάρτυρας της αλήθειας: το αίμα δηλητηριάζει και την πιο καθαρή διδασκαλία και την κάνει αυταπάτη και μίσος των καρδιών.

Και όταν ένας περνά μέσα απ' τη φωτιά για χάρη της διδασκαλίας του

— τι αποδεικνύει αυτό! Περισσότερο αληθινό είναι να βγαίνει η διδασκαλία σου από την ίδια σου την πυρκαγιά!

Πνιγνή καρδιά και κρύο κεφάλι: εκεί που συναντιούνται αυτά, γεννιέται ο άνεμος που λέγεται "Σωτήρας".

Αληθινά, υπήρξαν μεγαλύτεροι και από υψηλότερη γενιά απ' αυτούς που ονομάζει σωτήρες ο λαός, αυτούς τους ανέμους που παρασέρνουν τα πάντα στο διάβα τους!

Ακόμη κι από μεγαλύτερους απ' όλους τους σωτήρες πρέπει να σωθείτε, αδελφοί μου, αν θέλετε να βρείτε το δρόμο που οδηγεί στην ελευθερία!

Ποτέ δεν υπήρξε ως τώρα ένας υπεράνθρωπος. Έχω δει γυμνούς τον πιο μεγάλο και τον πιο μικρό άνθρωπο:

Ακόμη μοιάζουν πάρα πολύ μεταξύ τους. Αληθινά, ακόμη και τον πιο μεγάλο τον βρήκα — υπερβολικά ανθρώπινο!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για τους ενάρητους

«Πρέπει να κοιμάται κανείς με βροντές και ουράνια πυροτεχνήματα και να μιλά με κοιμισμένες αισθήσεις.

Η φωνή της ομορφιάς όμως μιλά χαμηλόφωνα: γλιστρά μόνο μέσα στις πιο ξυπνητές ψυχές.

Σήμερα η ασπίδα μου τραντάχτηκε σιγανά και γέλασε: αυτό είναι το άγιο γέλιο και τρεμούλιασμα της ομορφιάς.

Για σας, ενάρητοι, γέλασε σήμερα η ομορφιά μου και έτσι ήρθε η φωνή της σ' εμένα: "ακόμη θέλουν — να πληρωθούν!"

Ακόμη θέλετε να πληρωθείτε, ενάρητοι! Θέλετε αμοιβή για την αρετή σας κι ουρανό για τη γη και αιωνιότητα για το σήμερά σας;

Και τώρα είστε οργισμένοι μαζί μου, επειδή διδάσκω ότι δεν υπάρχει αμοιβή και μισθοδότης; Κι αληθινά, δεν διδάσκω ούτε ότι η αρετή είναι η αμοιβή του εαυτού της.

Αχ, γι' αυτό το πράγμα πενθώ: στην καρδιά των πραγμάτων έχωσσαν την αμοιβή και την τιμωρία — ακόμη και στο βάθος των ψυχών σας, ω ενάρητοι!

Αλλά σαν το ρύγχος του κάπρου, ο λόγος μου θα αναμοχλεύσει το βάθος των ψυχών σας: νύ θέλω να με ονομάσετε.

Όλα όσα μένουν μυστικά μέσα σας πρέπει να βγουν στο φως: κι όταν θα είστε ξαπλωμένοι στον ήλιο, ανασκαμμένοι και κομματιασμένοι, το ψέμα σας θα χωριστεί από την αλήθεια σας.

Γιατί αυτή είναι η αλήθεια σας: είστε *υπερβολικά καθαροί* για τη βρομιά των λέξεων: εκδίκηση, τιμωρία, αμοιβή, αντίποινα.

Αγαπάτε την αρετή σας, όπως η μητέρα το παιδί της: ακούστηκε όμως ποτέ μια μητέρα να θέλει να πληρωθεί για την αγάπη της;

Η αρετή σας είναι ο πιο αγαπημένος σας εαυτός. Η δίψα του δαχτυλιδιού υπάρχει μέσα σας: για να φτάσει τον εαυτό του καμπυλώνει και γυρίζει κάθε δαχτυλίδι.

Και σαν το αστέρι που σβήνει είναι κάθε έργο της αρετής σας: το φως του έχει ακόμη δρόμο, είναι ακόμη καθ' οδόν — και πότε δεν θα είναι στο δρόμο;

Έτσι και το φως της αρετής σας είναι ακόμη στο δρόμο, έστω κι αν έχει τελειώσει το έργο. Ας είναι λησμονημένο και πεθαμένο: η φωτεινή αχτίδα του ζει ακόμη και ταξιδεύει.

Να είναι η αρετή ο εαυτός σας, και όχι ένας ξένος, μια επιδερμίδα, έ-

νας μανδύας: αυτή είναι η αλήθεια που βγαίνει από τα βάθη της ψυχής σας, ω ενάρετοι!

Σίγουρα όμως υπάρχουν κι εκείνοι που η αρετή τους είναι ο σπασμός κάτω από τις μαστιγίες: κι έχετε ακούσει πάρα πολύ τις κραυγές που μπήγουν!

Και υπάρχουν άλλοι που ονομάζουν αρετή την τεμπελιά που πιάνει τα ελαττώματά τους κι όταν το μίσος και η ζήλια τους τεντώνουν καμιά φορά τα μέλη τους, τότε η "δικαιοσύνη" τους ξυπνά και τρίβει τα κοιμισμένα μάτια της.

Και υπάρχουν άλλοι που σέρνονται προς τα κάτω: οι διάβολοι τους τούς τραβούν. Όσο περισσότερο όμως βουλιάζουν, τόσο περισσότερο λάμπουν τα μάτια τους και λαχταρούν τον θεό τους.

Αχ, ακόμη και οι δικές τους κραυγές έφτασαν στ' αφτιά σας, ω ενάρετοι: "ό,τι δεν είμαι, αυτό, αυτό είναι για μένα θεός και αρετή!"

Και υπάρχουν άλλοι, που έρχονται βαριά, με δυνατά τριξίματα, σαν κάρρα που κατεβαίνουν φορτωμένα πέτρες: αυτοί μιλούν πολύ για αξιοπρέπεια και αρετή — το φρένο τους το ονομάζουν αρετή!

Και υπάρχουν άλλοι, που μοιάζουν με ξυπνητήρια που κουρντίζονται κάνουν το τικ τακ τους και θέλουν να ονομάζεται αρετή το τικ τακ αυτό.

Αληθινά, αυτοί μου δίνουν ευχαρίστηση: όπου βρίσκω τέτοια ρολόγια, τα κουρντίζω με τις κοροϊδίες μου κι αυτά πρέπει μετά να βομβίζουν!

Και άλλοι είναι περήφανοι για τη λίγη δικαιοσύνη τους και εν ονόματι αυτής βλαστημούν όλα τα πράγματα: έτσι που ο κόσμος πνίγεται μέσα στην αδικία τους.

Αχ, πόσο αηδιαστικά τρέχει η λέξη "αρετή" από το στόμα τους! Και όταν λένε: "είμαι δίκαιος", αυτό ηχεί πάντα σαν "εκδικήθηκα".

Με την αρετή τους θέλουν να βγάλουν τα μάτια των εχθρών τους: και υψώνονται μόνο για να χαμηλώνουν τους άλλους.

Και υπάρχουν, πάλι, άλλοι που κάθονται στο βούρκο τους, και ακούς τη φωνή τους να βγαίνει έτσι μέσα απ' τα καλάμια: "αρετή — αυτό σημαίνει να κάθεσαι ήσυχος μέσα στο βούρκο.

Δεν δαγκώνουμε κανέναν και απομακρύνουμε εκείνον που θέλει να δαγκώσει και για όλα τα πράγματα έχουμε τη γνώμη που μας δίνουν".

Κι υπάρχουν, πάλι, εκείνοι που αγαπούν τις χειρονομίες και σκέφτονται: η αρετή είναι ένα είδος χειρονομίας.

Τα γόνατά τους δεν σταματούν να λυγίζουν και τα χέρια τους ενώνονται για να λατρέψουν την αρετή, αλλά η καρδιά τους δεν ξέρει τίποτε γι' αυτό.

Και υπάρχουν, πάλι, εκείνοι που θεωρούν αρετή το να λένε: "η αρετή είναι αναγκαία" αλλά κατά βάθος πιστεύουν ότι μόνον η αστυνομία είναι αναγκαία.

Και μερικοί που δεν μπορούν να δουν το υψηλό στον άνθρωπο, ονομάζουν αρετή το να βλέπεις από πολύ κοντά ό,τι χαμηλό υπάρχει στον άνθρωπο: έτσι, ονομάζουν αρετή το κακό τους μάτι.

Και μερικοί θέλουν να οικοδομηθούν και να ισιώσουν και το ονομάζουν αυτό αρετή: και άλλοι θέλουν να ανατραπούν — και το ονομάζουν αυτό επίσης αρετή.

Με τέτοιο τρόπο που σχεδόν όλοι πιστεύουν πως έχουν μερτικό στην αρετή και τουλάχιστον ο καθένας θέλει να είναι γνώστης σχετικά με το καλό και το κακό.

Ο Ζαρατούστρα όμως δεν ήρθε για να πει σ' όλους αυτούς τους ψεύτες και σ' όλους αυτούς τους παλιάτσους: "τι ξέρετε *εσείς* για την αρετή; Τι *μπορείτε* να ξέρετε για την αρετή;"

Αλλά ήρθε για να σας κάνει, φίλοι μου, να βαρεθείτε τις παλιές λέξεις που σας έμαθαν οι παλιάτσοι και οι τρελοί:

Να βαρεθείτε τις λέξεις "αμοιβή", "αντίποινα", "τιμωρία", "εκδίκηση μέσα σε κάθε δικαιοσύνη".

Να βαρεθείτε να λέτε: "για να είναι καλή μια πράξη, πρέπει να είναι ανιδιοτελής".

Αχ, φίλοι μου! Ας είναι ο εαυτός *σας* μέσα στην πράξη *σας*, όπως είναι η μητέρα στο παιδί: αυτό πρέπει να είναι, κατά τη γνώμη μου, η λέξη *σας* για την αρετή!

Αληθινά, *σας* πήρα εκατό λέξεις και τα πιο αγαπητά παιχνίδια της αρετής *σας* και τώρα οργίζεστε μαζί μου, όπως κάνουν τα παιδιά.

Έπαιζαν στη θάλασσα — και τότε ήρθε ένα κύμα και άρπαξε το παιχνίδι τους και το τράβηξε στα βάθη: και τώρα κλαίνε.

Το ίδιο όμως κύμα θα τους φέρει καινούρια παιχνίδια και θα σκορπίσει μπροστά τους καινούρια πολύχρωμα κοχύλια!

Έτσι θα παρηγορηθούν κι όπως αυτά, έτσι κι εσείς, φίλοι μου, θα έχετε τις παρηγοριές *σας* — και καινούρια πολύχρωμα κοχύλια!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για το σκυλολόι

«Η ζωή είναι μια πηγή χαράς· εκεί όμως που πίνει και το σκυλολόι, όλα τα πηγάδια είναι δηλητηριασμένα.

Μου αρέσει καθατί καθαρό αλλά δεν αντέχω να βλέπω τα στόματα με τα δόντια που τρίζουν και τη δίψα των ακάθαρτων.

Έριξαν τα μάτια τους βαθιά στα πηγάδια: τώρα ανεβαίνει ως εμένα το αντιπαθητικό τους χαμόγελο.

Έχουν δηλητηριάσει το άγιο νερό με την ακολασία τους: και καθώς ονόμασαν χαρά τα βρόμικα όνειρό τους, δηλητηρίασαν ακόμη και τις λέξεις.

Η φλόγα γίνεται απρόθυμη όταν πλησιάζουν τις υγρές καρδιές τους στη φωτιά· το ίδιο το πνεύμα κοχλάζει και καπνίζει εκεί όπου το σκυλολόι πλησιάζει τη φωτιά.

Γλυκερός και παραώριμος γίνεται στα χέρια τους ο καρπός: το βλέμμα τους ρίχνει τα φύλλα των καρποφόρων δέντρων και μαδάει τις κορυφές τους.

Και μερικοί, που αποστράφηκαν τη ζωή, αποστράφηκαν μόνο το σκυλολόι: δεν ήθελαν να μοιραστούν τα πηγάδια και τη φλόγα και τους καρπούς με το σκυλολόι.

Και μερικοί, που ήρθαν σαν καταστροφείς, και σαν θύελλα από χαλάζι πάνω σ' όλα τα καρπερά χωράφια, δεν ήθελαν παρά να χώσουν το πόδι τους μέσα στο στόμα του σκυλολογιού για να του στουπώσουν το λαρύγγι.

Και η μπουκιά που με ζόρισε περισσότερο στο να την καταπιώ δεν ήταν το να μάθω ότι η ίδια η ζωή έχει ανάγκη από εχθρότητα και θάνατο και σταυρούς μαρτυρίου:

Αλλά μια μέρα ρώτησα και σχεδόν πνίγηκα από την ερώτησή μου: πώς; Η ζωή έχει *ανάγκη* ακόμη και το σκυλολόι;

Χρειάζονται τα δηλητηριασμένα πηγάδια και οι δύσοσμες φωτιές και τα λερωμένα όνειρα και τα σκουλήκια στο ψωμί της ζωής;

Όχι το μίσος μου, αλλά η αηδία μου καταβρόχθισε την ζωή μου! Αχ, πολλές φορές κουράστηκα από το πνεύμα όταν έβρισκα ακόμη και το σκυλολόι πνευματώδες!

Και γύρισα την πλάτη στους κυριαρχούντες, όταν είδα τι ονομάζουν σήμερα κυριαρχία: το να εμπορεύεσαι και να παζαρεύεις την δύναμη — με το σκυλολόι!

Κατοίχησα ανάμεσα σε ξενόγλωσσους λαούς, με κλειστά αφτιά: για να μου μείνει ξένη η γλώσσα τους της εμπορίας και του παζαρέματος της δύναμης.

Και με βουλωμένη τη μύτη μου πέρασα με κακή διάθεση μέσα από όλα τα χθεσινά και τα σημερινά: αληθινά, όλα τα σημερινά και τα χθεσινά μυρίζουν την άσχημη μυρωδιά του σκυλολογιού που γράφει!

Όμοιος με σακάτη, που έγινε κουφός και τυφλός και βουβός: έτσι έζησα εγώ για πολύ καιρό, για να μη ζήσω με το σκυλολόι της δύναμης και του γραψίματος και της ηδονής.

Με πολύ κόπο ανέβηκε το πνεύμα μου σκάλες, και με πολλή προσοχή· ελεημοσύνες της ηδονής ήταν η ανακούφιση του· και η ζωή γλιστρούσε μπροστά απ' τον τυφλό ακολουθώντας τον ρυθμό του μαστουνιού του.

Τι μου συνέβη λοιπόν; Πώς λυτρώθηκα από την αηδία; Ποιος ξανάβινωσε το μάτι μου; Πώς πέταξα στα ύψη, όπου κανένα σκυλολόι δεν κάθεται πια κοντά στην πηγή;

Η ίδια μου η αηδία μού έδωσε φτερά και και δυνάμεις που με πάνε κοντά στις πηγές; Αληθινά, στα πιο μεγάλα ύψη έπρεπε να πετάξω για να ξαβρώ την πηγή της χαράς!

Ω, τη βρήκα, αδελφοί μου! Εδώ, στα πιο μεγάλα ύψη, κυλά για μένα η πηγή της χαράς! Και υπάρχει μια ζωή όπου μπορεί κανείς να πιει δίχως το σκυλολόι!

Σχεδόν πάρα πολύ ορμητικά κυλάς για μένα, πηγή της χαράς! Συχνά αδειάζεις την κούπα, ενώ θέλεις να τη γεμίσεις!

Κι έχω ακόμη να μάθω να σε πλησιάζω με περισσότερη ταπεινότητα: πάρα πολύ ορμητικά κυλά η καρδιά μου προς εσένα:

Η καρδιά μου, μέσα στην οποία φλέγεται το καλοκαίρι μου, το σύντομο, ζεστό, μελαγχολικό, τρισμακάριο καλοκαίρι μου: πόσο λαχταρά τη δροσιά σου η καλοκαιρινή καρδιά μου!

Πέρασε η διστακτική θλίψη της άνοιξής μου! Πέρασε η κακία των χιονονιφάδων μου τον Ιούνιο! Καλοκαίρι έγινα ολόκληρος και καλοκαιρινό μεσημέρι!

Ένα καλοκαίρι στα πιο ψηλά ύψη με κρύες πηγές και μακάρια σιγαλιά: ω, ελάτε, φίλοι μου, για να γίνει ακόμη πιο μακάρια η σιγαλιά!

Γιατί αυτό είναι το ύψος *μας* και η πατρίδα *μας*: πολύ ψηλά κατοικούμε εμείς και σε μέρος απρόσιτο για τους ακάθαρτους και τη δίψα τους.

Ρίξτε τώρα την καθαρή ματιά σας στην πηγή της χαράς μου, φίλοι μου! Πώς θα ήταν δυνατό να θολώσει απ' αυτό; Αντίθετα, οφείλει να μας στείλει πίσω το χαμόγελο της καθαρότητάς *της*.

Στο δέντρο που λέγεται μέλλον χτίζουμε τη φωλιά *μας*: αετοί θα μας φέρνουν, σ' εμάς τους ερημίτες, τροφή με τα ράμφη τους!

Αληθινά, όχι τροφή από εκείνη που θα μπορούσαν να φάνε μαζί *μας* οι ακάθαρτοι! Φωτιά θα νόμιζαν πως τρώνε και θα ζεματούσαν τα στόματά τους!

Αληθινά, δεν έχουμε εδώ έτοιμες κατοικίες για τους ακάθαρτους! Σπήλαιο από πάγο θα ήταν για τα σώματα και τα πνεύματά τους η ευτυχία μας!

Και σαν δυνατοί άνεμοι θέλουμε να ζούμε από πάνω τους, γείτονες των αετών, γείτονες του χιονιού, γείτονες του ήλιου: έτσι ζουν οι δυνατοί άνεμοι.

Και όμοιος με άνεμο θέλω μια μέρα να φυσήξω ανάμεσά τους και με το πνεύμα μου να πάρω την ανάσα από το πνεύμα τους: αυτό θέλει το μέλλον μου.

Αληθινά, ο Ζαρατούστρα είναι ένας ισχυρός άνεμος για τα χαμηλώματα και συμβουλεύει στους εχθρούς του και σε καθετί που φτύνει και ξερνά: "προσέξτε μη φτύσετε χοντρά στον άνεμο!"»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για τις ταραντούλες

«Δες! Αυτή είναι η φωλιά της ταραντούλας! Θέλεις να δεις και την ίδια; Εδώ κρέμεται το δίχτυ της: μόλις την αγγίσεις, τρέμει.

Να που έρχεται μόνη της: καλωσόρισε, ταραντούλα! Μαύρο κάθεται στην πλάτη σου το τρίγωνο, το έμβλημά σου ξέρω επίσης τι κάθεται στην ψυχή σου.

Εκδίκηση κάθεται στην ψυχή σου: ό,τι δαγκώσεις, σκεπάζεται από μαύρη πέτσα το δηλητήριο σου τυραννά με εκδίκηση την ψυχή!

Έτσι, με παραβολές, σας μιλώ, εσάς που τυραννάτε την ψυχή, εσάς κήρυκες της *ισότητας*! Για μένα είστε ταραντούλες και καλυμμένοι φιλέκδικοι!

Εγώ όμως θα βγάλω στη φόρα το κάλυμμα σας: γι' αυτό σάς γελώ καταπρόσωπο, μ' όλο το γέλιο μου που προέρχεται από τα ύψη.

Γι' αυτό τραβώ το δίχτυ σας, για να σας κάνει η λύσσα σας να βγείτε από τη φωλιά της ψευτιάς σας και για να πηδήσει η εκδίκησή σας πίσω από τη λέξη σας "δικαιοσύνη".

Κι αυτό για να *λυτρωθεί ο άνθρωπος από την εκδίκηση*: Αυτό είναι, για μένα, το γεφύρι προς την υψηλότερη ελπίδα και ένα ουράνιο τόξο έπειτα από μακρόχρονες κακοκαιρίες.

Οι ταραντούλες όμως θέλουν κάτι άλλο. "Να γεμίσει ο κόσμος απ' τις κακοκαιρίες της εκδίκησής μας: αυτό ακριβώς ονομάζουμε εμείς δικαιοσύνη" — έτσι λένε μεταξύ τους οι ταραντούλες.

"Θέλουμε να εκδικούμαστε και να εξυβρίζουμε όλους όσους δεν είναι όμοιοι μ' εμάς"— έτσι υπόσχονται μέσα τους οι ταραντουλίστικες καρδιές.

Και "θέληση για ισότητα" — αυτό πρέπει να είναι στο εξής το όνομα για την αρετή και θέλουμε να υψώσουμε τις κραυγές μας ενάντια σε καθετί που έχει δύναμη!"

Η τυραννική τρέλα της αδυναμίας κραυγάζει και σ' εσάς για "ισότητα": οι πιο κρυφές διακαείς επιθυμίες σας για τυραννία μεταμφιέζονται σε λόγια περί αρετής!

Έμφροντις έπαρση, συγκρατημένος φθόνος, ίσως η έπαρση και ο φθόνος των πατέρων σας: μέσα από σας ξεπηδούν αυτά σαν φλόγα και τρέλα της εκδίκησης.

Ό,τι αποσιώπησε ο πατέρας, εκφράζεται με τα λόγια του γιου και πολλές φορές διαπίστωσα πως ο γιος ήταν το αποκαλυμμένο μυστικό του πατέρα.

Μοιάζουν με ενθουσιώδεις: αυτό που ενθουσιάζεται όμως δεν είναι η καρδιά — αλλά η εκδίκηση. Και όταν γίνονται λεπτοί και ψυχροί, δεν τους κάνει λεπτούς και ψυχρούς το πνεύμα — αλλά ο φθόνος.

Η ζήλια τους τους οδηγεί επίσης στα μονοπάτια των στοχαστών κι αυτό είναι το χαρακτηριστικό γνώρισμα της ζήλιας τους — πάντα πάνε πολύ μακριά: ώστε στο τέλος η κούρασή τους αναγκάζεται να κοιμηθεί πάνω στο χιόνι.

Σε κάθε παράπονό τους ηχεί η εκδίκηση, και σε κάθε έπαινό τους υπάρχει η πρόθεση να κάνουν κακό και το να είναι δικαστές τους φαίνεται ευτυχία.

Σας δίνω λοιπόν αυτήν τη συμβουλή, φίλοι μου: να δυσπιστείτε απέναντι σε όλους στους οποίους είναι ισχυρό το ένστικτο να τιμωρούν!

Είναι λαός κακού είδους και καταγωγής· στο πρόσωπό τους βλέπετε να μιλά ο δήμιος και το κυνηγόσκυλο.

Να δυσπιστείτε απέναντι σε όλους που μιλούν πολύ για τη δικαιοσύνη τους! Αληθινά, από τις ψυχές τους δεν λείπει μόνο το μέλι.

Και όταν αυτοί αυτοαποκαλούνται "καλοί και δίκαιοι", μην ξεχνάτε ότι για να γίνουν φαρισαίοι δεν τους λείπει τίποτε άλλο — από δύναμη!

Φίλοι μου, δεν θέλω καθόλου να αναμειχθώ και να μπερδεύομαι με άλλους.

Υπάρχουν μερικοί που κηρύσσουν τη διδασκαλία μου για τη ζωή: και συγχρόνως είναι κήρυκες της ισότητας και ταραντούλες.

Αν και κάθονται στις φωλιές τους, αυτές οι δηλητηριώδεις αράχνες, με την πλάτη τους στραμμένη στη ζωή, μιλούν υπέρ της ζωής: το κάνουν επειδή αυτός είναι ο τρόπος τους για να κάνουν κακό.

Θέλουν έτσι να κάνουν κακό σ' εκείνους που έχουν τώρα τη δύναμη: γιατί οι τελευταίοι αυτοί είναι καλύτερα εξοικειωμένοι με το κήρυγμα του θανάτου.

Αν ήταν τα πράγματα αλλιώς, τότε οι ταραντούλες θα δίδασκαν κάτι άλλο: και ακριβώς αυτές ήταν κάποτε οι καλύτεροι συκοφάντες του κόσμου και πυρπολητές των αιρετικών.

Δεν θέλω να ανακατεύομαι και να μπερδεύομαι μ' αυτούς τους κήρυκες της ισότητας. Γιατί έτσι μου μιλά η δικαιοσύνη: "οι άνθρωποι δεν είναι ίσοι."

Κι ούτε πρέπει να γίνουν ίσοι! Τι θα ήταν η αγάπη μου για τον υπεράνθρωπο, αν μιλούσα διαφορετικά;

Πάνω σε χίλια γεφύρια και δρόμους πρέπει να χιμούν προς το μέλλον, και ολοένα και περισσότεροι πόλεμοι και ανισότητες πρέπει να μπαίνουν ανάμεσά τους: ιδού πώς με κάνει να μιλώ η μεγάλη μου αγάπη!

Επινοητές εικόνων και φαντασμάτων πρέπει να γίνουν στις έχθρες

τους, και με τις εικόνες και τα φαντάσματα τους πρέπει να διεξάγουν τον ύψιστο αγώνα ο ένας εναντίον του άλλου!

Καλό και κακό, πλούσιο και φτωχό, υψηλό και ευτελές, και όλα τα ονόματα των αξιών: όπλα πρέπει να είναι και βροντερά σημάδια τού ότι η ζωή πρέπει συνεχώς να ξεπερνά τον εαυτό της!

Η ίδια η ζωή θέλει να οικοδομηθεί και να ανεβεί στα ύψη με στύλους και σκαλοπάτια: θέλει να κοιτάξει προς μακρινούς ορίζοντες και να ανακαλύψει μακάριες ομορφιές — γι' αυτό της χρειάζονται τα ύψη!

Και επειδή χρειάζεται το ύψος, χρειάζονται σκαλοπάτια και η αντίσταση των σκαλοπατιών σ' εκείνους που τα δρασσελίζουν! Η ζωή θέλει να ανεβεί και ανεβαίνοντας να ξεπεράσει τον εαυτό της.

Και δείτε λοιπόν, φίλοι μου! Εδώ όπου βρίσκεται η φωλιά της ταραντούλας ορθώνονται τα ερείπια ενός αρχαίου ναού — δείτε λοιπόν με φωτισμένα μάτια!

Αληθινά, όποιος σήκωσε κάποτε εδώ σε ύψος την σκέψη του, πέτρα την πέτρα, ήξερε για το μυστικό όλης της ζωής τόσα όσα και ο σοφότερος των ανθρώπων!

Αγώνας και ανισότητα πρέπει να υπάρχουν ακόμη και στην ομορφιά, και πόλεμος για τη δύναμη και για την επικράτηση: αυτό μάς διδάσκει αυτός εδώ με την σαφέστερη παραβολή.

Με τι θεϊκό τρόπο συντρίβονται εδώ οι θόλοι και οι αψίδες μέσα στον αγώνα τους: πώς αγωνίζονται ο ένας εναντίον του άλλου με φως και σκιά, οι θεϊκοί αγωνιζόμενοι —

έτσι, με τον ίδιο σίγουρο και ωραίο τρόπο, ας είμαστε εχθροί, φίλοι μου! Θεϊκά θα αγωνιζόμαστε ο ένας *εναντίον* του άλλου!

Αλίμονο! Να που δάγκωσε και μένα τον ίδιο η ταραντούλα, η παλιά μου εχθρά! Με θεϊκή σιγουριά και ομορφιά με δάγκωσε στο δάχτυλο!

"Πρέπει να υπάρχει τιμωρία και δικαιοσύνη — έτσι σκέφτεται αυτή: δεν θα τραγουδηθούν άδικα εδώ τραγούδια προς τιμήν της έχθρας!"

Ναι, η ταραντούλα εκδικήθηκε! Κι αλίμονο! Τώρα θα κάνει την ψυχή μου να στρίψει από την επιθυμία για εκδίκηση!

Για να *μην* στρίψω όμως, φίλοι μου, δέστε με γερά σ' αυτήν την κολόνα! Προτιμώ να είμαι ένας στυλίτης παρά ένας στρόβιλος της μανίας για εκδίκηση!

Αληθινά, ο Ζαρατούστρα δεν είναι κυκλώνας ή ανεμοστρόβιλος: κι αν είναι χορευτής, ποτέ δεν είναι χορευτής ταραντέλας!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για τους φημισμένους σοφούς

«Εσείς, όλοι οι φημισμένοι σοφοί, έχετε υπηρετήσει τον λαό και τη δεισιδαιμονία του λαού — και όχι την αλήθεια! Και γι' αυτό ακριβώς σας απέτισαν τιμές.

Και γι' αυτό επίσης ανέχτηκαν την απιστία σας, γιατί ήταν ένα χωράτο και ένας κυκλοτερής δρόμος προς τον λαό. Έτσι κι ο αφέντης αφήνει τους δούλους του να κάνουν τα δικά τους και μάλιστα διασκεδάζει με τις ζωηρότητές τους.

Αλλά αυτός τον οποίο μισεί ο λαός είναι ό,τι ο λύκος για τους σκύλους: είναι το ελεύθερο πνεύμα, ο εχθρός των δεσμών, εκείνος που δεν λατρεύει τίποτε, εκείνος που μένει στα δάση.

Το να τον κυνηγήσουν από τη φωλιά του — αυτό το ονόμαζε ανέκαθεν ο λαός "αίσθηση του δικαίου": και πάντα ερεθίζει εναντίον του τα σκυλιά με τα πιο κοφτερά δόντια.

"Γιατί η αλήθεια είναι εκεί: αφού ο λαός είναι εκεί! Αλίμονο, αλίμονο σ' εκείνον που αναζητά!" — αυτά τα λόγια ακούγονταν ανέκαθεν.

Θελήσατε, ω φημισμένοι σοφοί, να δώσετε δίκιο στον λαό σας για ό,τι σέβεται: και το πράγμα αυτό το ονομάσατε "θέληση για αλήθεια"!

Κι η καρδιά σας πάντα έλεγε στον εαυτό της: "από τον λαό προέρχομαι: από εκεί μου ήρθε επίσης και η φωνή του θεού".

Σκληροτράχηλοι και έξυπνοι/σώφρονες, όμοιοι με τον γαίδαρο, ήσαν παντα οι συνήγοροι του λαού.

Και μερικοί δυνατοί, που ήθελαν να τα έχουν καλά με τον λαό, έξεψαν μπροστά από τα άλογά τους — ένα γαϊδουράκι, έναν φημισμένο σοφό.

Και τώρα θα ήθελα, ω φημισμένοι σοφοί, να πετάξετε επιτέλους από πάνω σας τη λεοντή!

Το τομάρι τού αρπακτικού ζώου, το ποικιλόστικτο, και τις τριχωτές τούφες εκείνου που ψάχνει, εξερευνά, κατακτά.

Αχ, για να μάθω να πιστεύω στην "φιλαλήθειά" σας, πρέπει πρώτα να συντρίψετε τη θέλησή σας για σεβασμό.

Φιλαλήθη, έτσι ονομάζω εγώ αυτόν που πηγαίνει σε έρημους από τις οποίες απουσιάζει ο θεός και που έχει συντρίψει την καρδιά του, η οποία επιθυμεί να δείχνει σεβασμό.

Μέσα στην κίτρινη άμμο και καμένος από τον ήλιο, κρυφοκοιτάζει, διφασμένος, τα πλούσια σε πηγές νησιά, όπου ζώντα όντα ξαποσταίνουν κάτω από βαθύσκια δέντρα.

Η δίψα του όμως δεν τον πείθει να γίνει όμοιος μ' αυτούς τους ικανοποιημένους από την καλοζωία: γιατί όπου υπάρχουν οάσεις, υπάρχουν και είδωλα.

Πεινασμένο, βίαιο, μοναχικό, άθεο: αυτό θέλει η θέληση του λιονταριού για τον εαυτό του.

Ελεύθερη από την ευτυχία των υπηρετών, απαλλαγμένη από θεούς και λατρείες, άφοβη και φοβερή, μεγάλη και μοναχική: τέτοια είναι η θέληση του φιλαλήθους.

Ανέκαθεν, οι φιλαλήθεις, τα ελεύθερα πνεύματα, κατοικούσαν στην έρημο, ως αφέντες της ερήμου· στις πόλεις όμως κατοικούν οι καλοθρεμμένοι, φημισμένοι σοφοί — τα φορτηγά ζώα.

Πάντα δηλαδή σέρνουν σαν γάιδαροι — τα κάρρα του *λαού!*

Δεν θυμώνω γι' αυτό μαζί τους: κατά τη γνώμη μου όμως, παραμένουν πάντα υπηρέτες και ζεμένοι, ακόμη κι όταν λάμπουν από τα χρυσά χαλινάρια.

Και πολλές φορές ήταν καλοί υπηρέτες και αξιέπαινοι. Γιατί έτσι μιλά η αρετή: "αν πρέπει να είσαι υπηρέτης, τότε ψάξε να βρεις εκείνον στον οποίο θα είναι πιο χρήσιμες οι υπηρεσίες σου!

Το πνεύμα και η αρετή του κυρίου σου πρέπει να μεγαλώσουν, λόγω του ότι *εσύ* είσαι ο υπηρέτης του: έτσι μεγαλώνεις κι εσύ ο ίδιος με το πνεύμα του και την αρετή του!"

Κι αληθινά, ω φημισμένοι σοφοί, υπηρέτες του λαού! Εσείς οι ίδιοι μεγαλώσατε με το πνεύμα και την αρετή του λαού — και ο λαός μέσα από σας! Προς τιμήν σας το λέω αυτό!

Λαός όμως παραμένετε για μένα ακόμη και στις αρετές σας, λαός με ασθενικά μάτια — λαός, που δεν ξέρει καθόλου τι είναι πνεύμα!

Πνεύμα είναι η ζωή που κόβεται η ίδια σε ζωή: από το ίδιο της το βάσανο αυξάνεται η δική της γνώση — το ξέρατε αυτό;

Και η ευτυχία του πνεύματος είναι τούτο: να είστε αλειμμένοι και καθγιασμένοι από τα δάκρυα σε θυσιαστήριο ζώο — το ξέρατε αυτό;

Και η τυφλαμάρα του τυφλού και το ψάξιμο του και το πασπάτεμά του μαρτυρούν τη δύναμη του ήλιου, που κοίταζε κάποτε — το ξέρατε αυτό;

Και με βουνά πρέπει να μάθει να *χτίζει* ο γιγνώσκων! Λίγο είναι το ότι το πνεύμα μετακινεί βουνά — το ξέρατε αυτό;

Εσείς γνωρίζετε μόνο τις σπίθες του πνεύματος: δεν βλέπετε όμως το αμόνι, που είναι το πνεύμα, και τη σκληρότητα του σφυριού του!

Αληθινά, δεν γνωρίζετε την περηφάνια του πνεύματος! Ακόμη λιγότερο όμως θα υποφέρατε τη μετριοφροσύνη του πνεύματος, αν ήθελε καμιά φορά να μιλήσει!

Και ποτέ δεν είχατε το δικαίωμα να ρίξετε το πνεύμα σας σε έναν

λάκκο από χιόνι: δεν ήσασταν αρκετά θερμοί για κάτι τέτοιο! Έτσι, δεν ξέρετε και τα θέλγητρα του ψύχους του.

Σε όλα, όμως, κάνετε, κατά τη γνώμη μου, υπερβολικά τους οικείους με το πνεύμα και τη σοφία την κάνετε πολλές φορές ένα φτωχοκομείο και νοσοκομείο για κακούς ποιητές.

Δεν είσαστε αετοί: γι' αυτό δεν μάθατε την ευτυχία που υπάρχει στον τρόπο του πνεύματος. Και όποιος δεν είναι πουλί, δεν πρέπει να φωλιάζει πάνω από αβύσσους.

Μου φαίνεστε χλιαροί: αλλά το ρεύμα κάθε βαθιάς γνώσης είναι κρύο. Κρύα σαν τον πάγο είναι τα πιο βαθιά πηγάδια του πνεύματος: είναι δρόσισμα των ζεστών χεριών εκείνων που δρουν.

Στέκεστε εκεί, αξιοσέβαστοι, άκαμπτοι, και με ίσιες πλάτες, ω φημισμένοι σοφοί! — δεν σας σπρώχνει κανένας δυνατός αέρας και θέληση.

Δεν είδατε ποτέ πανί να προχωρά πάνω στη θάλασσα, φουσκωμένο, στρογγυλεμένο, τρεμουλιαστό από την ορμή του ανέμου;

Όμοια με το πανί, τρεμουλιάζοντας από την ορμή του πνεύματος, προχωρά η σοφία μου πάνω στη θάλασσα — η άγρια σοφία μου!

Εσείς, όμως, υπηρέτες του λαού, εσείς φημισμένοι σοφοί — πώς θα μπορούσατε να προχωρήσετε μαζί μου!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Το νυχτερινό τραγούδι

«Είναι νύχτα: τώρα μιλούν πιο δυνατά όλες οι πηγές που αναβλύζουν. Και η ψυχή μου είναι μια πηγή που αναβλύζει.

Είναι νύχτα: τώρα ξυπνούν όλα τα τραγούδια εκείνων που αγαπούν. Και η ψυχή μου είναι το τραγούδι ενός όντος που αγαπά.

Κάτι άσβεστο, κάτι ασίγαστο υπάρχει μέσα μου· θέλει να ακουστεί δυνατά. Μια λαχτάρα για αγάπη υπάρχει μέσα μου, που μιλά η ίδια τη γλώσσα της αγάπης.

Είμαι φως: αχ, να ήμουν νύχτα! Αλλά αυτή είναι η μοναξιά μου, να είμαι περικυκλωμένος από φως.

Αχ, να ήμουν σκοτεινός και νυχτερινός! Πόσο θα ήθελα να βυζάξω τους μαστούς του φωτός!

Ακόμη και εσάς θα ήθελα να ευλογήσω, μικρά σπινθηροβόλα αστέρια και φωτεινά σκουλήκια, εκεί πάνω! — και θα χαιρόμουν από το φως που θα μου χαρίζατε.

Ζω όμως μέσα στο δικό μου φως, πίνω πάλι τις φλόγες που ξεπηδούν από μέσα μου.

Δεν γνωρίζω την ευτυχία εκείνου που παίρνει και πολλές φορές ονειρεύτηκε πως το να κλέβεις πρέπει να δίνει περισσότερη ευτυχία από το να παίρνεις.

Αυτή είναι η φτώχεια μου, να μην ξεκουράζεται ποτέ το χέρι μου από το να δωρίζει· αυτός είναι ο φθόνος μου, να βλέπω μάτια που περιμένουν και τις φωτισμένες νύχτες της λαχτάρας.

Ω, δυστυχία όλων των δωρητών! Ω, σκοτεινίασμα του ήλιου μου! Ω, επιθυμία για επιθυμία! Ω, ακόρεστη πείνα μέσα στον κορεσμό!

Παίρνουν από μένα: αγγίζω όμως ακόμη τις ψυχές τους; Υπάρχει μια άβυσσος ανάμεσα στο δίνω και το παίρνω· και η μικρότερη άβυσσος είναι εκείνη που γεφυρώνεται δυσκολότερα.

Μια πείνα μεγαλώνει από την ομορφιά μου: θα ήθελα να κάνω κακό σ' εκείνους που φωτίζω, θα ήθελα να ληστέψω εκείνους στους οποίους πρόσφερα δώρα: έτσι πεινώ για κακία.

Να τραβώ πίσω το χέρι μου, όταν κάποιο άλλο χέρι απλώνεται προς αυτό· διστάζοντας σαν τον καταρράκτη, που διστάζει ακόμη και στην πτώση του: έτσι πεινώ για κακία.

Ιδού η εκδίκηση που στοχάζεται η αφθονία μου· ιδού η μοχθηρία που ξεπηδά από τη μοναξιά μου.

Η ευτυχία μου να δωρίζω πέθανε από το να δωρίζω, η αρετή μου κουράστηκε η ίδια από την υπεραφθονία της!

Όποιος δωρίζει πάντα, διατρέχει τον κίνδυνο να χάσει τη ντροπή όποιος μοιράζει πάντα, κάνει κάλους στα χέρια και την καρδιά από το πολύ μοίρασμα.

Τα μάτια μου δεν ξεχειλίζουν πια δάκρυα μπροστά στη ντροπή εκείνων που ζητούν το χέρι μου έχει γίνει πολύ σκληρό για το τρεμούλιασμα των γεμάτων χεριών.

Πού πήγαν τα δάκρυα των ματιών μου και το χνούδι της καρδιάς μου; Ω, μοναξιά όλων των δωρητών! Ω, σιωπή όλων εκείνων που φωτίζουν!

Πολλοί ήλιοι διαγράφουν τους κύκλους τους στο έρημο διάστημα: σε καθετί, που είναι σκοτεινό, μιλούν με το φως τους — για μένα σιωπούν.

Ω, αυτή είναι η έχθρα του φωτός προς καθετί που φωτίζει, ακολουθώντας ανελέητα την τροχιά του.

Άδικος από τα βάθη της καρδιάς του προς καθετί που φωτίζει: κρύος για τους άλλους ήλιους — έτσι βαδίζει κάθε ήλιος.

Όμοιοι με καταιγίδα πετούν οι ήλιοι πάνω στις τροχιές τους, αυτή είναι η πορεία τους. Ακολουθούν την ανελέητη θέλησή τους, αυτή είναι η ψυχρότητά τους.

Ω, μόνον εσείς, όντα σκοτεινά, όντα νυχτερινά, δημιουργείτε τη θέρμη από καθετί που φωτίζει! Ω, μόνον εσείς πίνετε γάλα και ανακούφιση από τους μαστούς του φωτός!

Αχ, πάγος είναι γύρω μου, το χέρι μου καίγεται απ' αυτό που είναι παγωμένο! Αχ, δίψα είναι μέσα μου, λαχταρά τη δίψα σας!

Είναι νύχτα: αχ, γιατί πρέπει να είμαι φως! Και δίψα για το νυχτερινό! Και μοναξιά!

Είναι νύχτα: τώρα αναβλύζει σαν πηγή από μέσα μου η διακαής επιθυμία μου — η επιθυμία μου να μιλήσω.

Είναι νύχτα: τώρα μιλούν πιο δυνατά όλες οι πηγές που αναβλύζουν. Και η ψυχή μου είναι μια πηγή που αναβλύζει.

Είναι νύχτα: τώρα ξυπνούν όλα τα τραγούδια εκείνων που αγαπούν. Και η ψυχή μου είναι το τραγούδι ενός όντος που αγαπά.»

Έτσι τραγούδησε ο Ζαρατούστρα.

Το τραγούδι του χορού

Ένα βράδυ ο Ζαρατούστρα πέρασε μέσα από το δάσος με τους μαθητές του και καθώς έψαχνε να βρει μια πηγή, δες, έφτασε ξαφνικά σε ένα πράσινο λιβάδι, που το περιτριγύριζαν δέντρα και σιωπηλοί θάμνοι: εκεί χόρευαν κορίτσια μεταξύ τους. Μόλις αναγνώρισαν τα κορίτσια τον Ζαρατούστρα, σταμάτησαν τον χορό· εκείνος όμως προχώρησε με φιλικές χειρονομίες προς το μέρος τους και τους είπε τα εξής:

«Μη σταματάτε τον χορό, χαριτωμένα κορίτσια! Δεν ήρθε κοντά σας κανένας οχληρός με κακό μάτι, ούτε και κανένας εχθρός κοριτσιών.

Είμαι ο συνήγορος του θεού μπροστά στον διάβολο: αυτός είναι όμως το πνεύμα του βάρους. Πώς θα μπορούσα εγώ, ω ανάλαφρες, να είμαι εχθρός των θεϊκών χορών; Ή των κοριτσιστικων ποδιών, με τους όμορφους αστράγαλους;

Σίγουρα είμαι δάσος και νύχτα σκοτεινών δέντρων: όποιος όμως δεν φοβάται το σκοτάδι μου, βρίσκει ακόμη και τριανταφυλλιές κάτω από τα κυπαρίσσια μου.

Βρίσκει επίσης τον μικρό θεό, που είναι ο πιο αγαπητός των κοριτσιών: είναι ξαπλωμένος δίπλα στην πηγή, σιωπηλός, με κλειστά μάτια.

Αληθινά, κοιμήθηκε ενώ ήταν ολοφώτεινη μέρα, ο τεμπέλης! Μήπως παρακυνήγησε πεταλούδες;

Μην οργίζεστε μαζί μου, όμορφες χορεύτριες, αν παιδεύω λιγάκι τον μικρό θεό! Θα φωνάξει βέβαια και θα κλάψει — αλλά είναι έτοιμος να γελάσει ακόμη και μέσα στο κλάμα!

Και με δάκρυα στα μάτια, θα σας ζητήσει έναν χορό και εγώ ο ίδιος θα τραγουδήσω ένα τραγούδι για τον χορό του:

ένα χορευτικό τραγούδι και σατιρικό άσμα για το πνεύμα του βάρους, τον ύψιστο και παντοδύναμο διάβολό μου, για τον οποίο λένε ότι είναι "ο κύριος του κόσμου"».

Και τούτο το τραγούδι τραγούδησε ο Ζαρατούστρα, καθώς ο Έρωσ και τα κορίτσια χόρευαν.

«Στα μάτια σου κοίταξα τώρα, ω ζωή! Και μου φάνηκε πως βυθίστηκα στο απύθμενο.

Αλλά εσύ με ανέβασες πάνω με το χρυσό σου αγχίστρι γέλασες κοροϊδευτικά, όταν σ' ονόμασα απύθμενη.

"Αυτό λένε όλα τα ψάρια, είπες· ό,τι δεν καταφέρνουν *αυτά* να μετρήσουν

είναι απύθμενο.

Εγώ όμως είμαι μόνο μεταβαλλόμενη και άγρια και σε όλα γυναίκα, και καθόλου ενάρετη:

Αν και για σας, τους άντρες, είμαι η 'βαθιά' ή η 'πιστή', η 'αιώνια', η 'μυστηριώδης'.

Εσείς οι άντρες όμως, μάς χαρίζετε πάντα τις δικές σας αρετές — αχ, εσείς ενάρετοι!"

Έτσι γελούσε, η απίστευτη· αλλά ποτέ δεν πιστεύω ούτε αυτήν ούτε το γέλιο της, όταν μιλά άσχημα για τον εαυτό της.

Και καθώς μιλούσα, με τέσσερα μάτια, με την άγρια σοφία μου, μου είπε θυμωμένη: "Θέλεις, επιθυμείς, αγαπάς, γι' αυτό και μόνο *επαινείς* τη

ζωή!

Κόντεψα να της απαντήσω άσχημα και να πω, σ' αυτήν τη θυμωμένη, την αλήθεια· και δεν μπορεί κανείς να απαντήσει πιο άσχημα απ' όσο όταν λέει "την αλήθεια" στη σοφία του.

Έτσι έχουν τα πράγματα ανάμεσα σ' εμάς τους τρεις. Εκ βαθέων αγαπώ μόνο τη ζωή — και, αληθινά, ιδίως όταν τη μισώ!

Είμαι όμως καλός με τη σοφία μου, και πολλές φορές υπερβολικά καλός: αυτό συμβαίνει, επειδή μου θυμίζει πολύ τη ζωή!

Έχει τα μάτια της, το γέλιο της, και μάλιστα το χρυσό της αγκιστράκι: τι να κάνω που μοιάζουν τόσο οι δυο τους;

Και όταν με ρώτησε κάποτε η ζωή: Ποια είναι λοιπόν αυτή η σοφία; — τότε είπα πρόθυμα: "αχ, ναι, η σοφία!

Διψούν γι' αυτήν και δεν την χορταίνουν, τη βλέπουν μέσα από πέπλα, πάνε να την τσακώσουν με δίχτυα.

Είναι όμορφη; Πού να ξέρω! Προσελκύει όμως στο δόλωμά της και τους πιο γέρικους κυπρίνους.

Είναι μεταβαλλόμενη και ισχυρογνώμων πολλές φορές την είδα να δαγκώνει τα χείλη της και να χτενίζει ανάποδα τα μαλλιά της.

Ίσως είναι κακή και ψεύτικη, και σε όλα θηλυκό· όταν όμως μιλά η ίδια άσχημα για τον εαυτό της, τότε ακριβώς γοητεύει περισσότερο."

Όταν τα είπα αυτά στη ζωή, γέλασε με κακία και έκλεισε τα μάτια. "Για ποιον μιλάς, λοιπόν, είπες· μήπως για μένα;

Ακόμη κι αν είχες δίκιο — μπορεί να μου το πει κανείς *αυτό* έτσι κατάμουτρα; μίλα όμως τώρα και για τη σοφία σου!"

Αχ, και άνοιξες πάλι τα μάτια σου, ω αγαπημένη ζωή! Και μου φάνηκε πως βυθιζόμουν πάλι στο απύθμενο.»

Έτσι τραγούδησε ο Ζαρατούστρα. Όταν όμως τελείωσε ο χορός και έφυγαν τα κορίτσια, απόμεινε θλιμμένος.

«Ο ήλιος έχει δύσει εδώ και ώρα, είπε στο τέλος· το λιβάδι είναι υγρό, ψυχρός αέρας έρχεται από τα δάση.

Κάτι άγνωστο με περιτριγυρίζει και με κοιτάζει σκεφτικά. Τι! Ζεις ακόμη, Ζαρατούστρα;

Γιατί; Προς τι; Από πού; Για πού; Πού; Πώς; Δεν είναι τρέλα, να ζεις ακόμη;

Αχ, φίλοι μου, το βράδυ είναι αυτό που ρωτά από μέσα μου. Συγχωρέστε τη θλίψη μου!

Βράδιασε: συγχωρέστε με που βράδιασε!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Το τραγούδι του τάφου

«Εκεί κάτω είναι το νησί των τάφων, το σιωπηλό: εκεί είναι και οι τάφοι της νιότης μου. Εκεί θέλω να πάω ένα αιιθαλές στεφάνι της ζωής.»

Παίρνοντας αυτήν την απόφαση μέσα στην καρδιά μου, διέσχισα τη θάλασσα.

Ω, εσείς, πρόσωπα και απρόσμενες εμφανίσεις της νιότης μου! Ω, εσείς, ματιές της αγάπης όλες, θεϊκές στιγμές! Πώς μου πεθάνατε τόσο γρήγορα! Σας σκέφτομαι σήμερα, όπως τους νεκρούς μου.

Από σας, νεκροί που περισσότερο αγαπώ, μού έρχεται ένα γλυκό άρωμα, που λύνει την καρδιά μου και τα δάκρυά μου. Αληθινά, δονεί και λύνει τη καρδιά του μοναχικού ναυσιπλόου.

Πάντα είμαι ο πιο πλούσιος και ο πιο αξιοζήλευτος — εγώ, ο πιο μοναχικός! Γιατί σας *είχα* και με *έχετε* ακόμη: πείτε μου, για ποιον άλλον έπεσαν, εκτός από μένα, τέτοια κόκκινα μήλα από το δέντρο;

Πάντα είμαι ο κληρονόμος και το επίγειο βασίλειο της αγάπης σας, ανθίζοντας, καθώς σας θυμάμαι, από πολύχρωμες άγριες αρετές, ω εσείς οι πιο αγαπημένοι μου!

Αχ, ήμασταν φτιαγμένοι για να μένουμε κοντά, ω άγνωστα και γλυκά θαύματα και δεν ερχόσασταν σε μένα και στην διακαή επιθυμία μου σαν δειλά πουλιά — αλλά ως εμπιστευόμενα στον εμπιστευόμενο!

Ναι, φτιαγμένοι για την εμπιστοσύνη, σαν εμένα, και για τρυφερές αιωνιότητες: πρέπει εγώ τώρα να σας δώσω το όνομα που ταιριάζει στην απιστία σας, ω εσείς, θεϊκές ματιές και στιγμές: κανένα άλλο όνομα δεν έμαθα ακόμα.

Αληθινά, πολύ γρήγορα μού πεθάνατε, ω φευγαλέοι. Ωστόσο, δεν φύγατε από μένα κι εγώ δεν έφυγα από σας: αθώοι είμαστε, κι εσείς κι εγώ, μέσα στην απιστία μας.

Για να σκοτώσουν *εμένα*, στραγγάλισαν εσάς, εσάς ωδικά πτηνά των ελπίδων μου! Ναι, εναντίον σας, πιο αγαπημένοι μου, έριχνε πάντα βέλη η κακία — για να χτυπήσει την καρδιά μου!

Και την χτύπησε! Πάντα ήσασταν το πιο αγαπημένο πράγμα για μένα, αυτό που είχα στην κατοχή μου, αυτό που με είχε στην κατοχή *του*: γι' αυτό έπρεπε να πεθάνετε νέοι και πάρα πολύ νωρίς!

Έριξαν βέλη πάνω στο πιο τρωτό πράγμα που κατείχα: σ' εσάς, που το δέρμα σας μοιάζει με χνούδι, και περισσότερο με το χαμόγελο, που πεθαίνει με μια ματιά!

Τούτη τη λέξη όμως θέλω να πω στους εχθρούς μου: τι είναι οποιαδήποτε ανθρωποκτονία μπροστά σ' αυτό που μου κάνατε!

Αυτό που μου κάνατε είναι χειρότερο από κάθε ανθρωποκτονία μου πήρατε το ανεπίστρεπτο: — αυτό σας λέω, εχθροί μου!

Σκοτώσατε τις οπτασίες και τα πιο αγαπημένα θαύματα της νιότης μου! Μου πήρατε τους συμπαίκτες μου, τα μακάρια πνεύματα! Στη μνήμη τους αποθέτω αυτό το στεφάνι και αυτήν την κατάρα.

Αυτήν την κατάρα εναντίον σας, εχθροί μου! Δεν κάνατε μήπως σύντομη την αιωνιότητά μου, σαν τον ήχο που σβήνει μέσα στην κρύα νύχτα! Μου ήρθε μόνο σαν ματιά από θεϊκά μάτια — σαν στιγμή!

Έτσι μίλησε μια μέρα η καθαρότητά μου — την κατάλληλη ώρα: "θεϊκά πρέπει να είναι για μένα όλα τα όντα".

Τότε πέσατε πάνω μου, βρόμικα φαντάσματα! Αχ, πού πέταξε άραγε εκείνη η κατάλληλη ώρα!

"Όλες οι μέρες πρέπει να είναι για μένα άγιες" — έτσι είπε μια μέρα η σοφία της νιότης μου: αληθινά, ήταν λόγια μιας χαρούμενης σοφίας!

Τότε όμως, εσείς, εχθροί μου, μου κλέψατε τις νύχτες μου και τις πουλήσατε στο άυπνο μαρτύριο: αχ, πού πέταξε άραγε εκείνη η χαρούμενη σοφία;

Κάποτε λαχταρούσα να δω καλούς οιωνούς απ' τα πουλιά: και φέρατε τότε πάνω από το δρόμο μου μια τερατώδη, σιχαμερή κουκουβάγια. Αχ, πού πέταξε η τρυφερή λαχτάρα μου;

Κάποτε υποσχέθηκα να απαρνηθώ κάθε αηδία: τότε μετατρέψατε τους γείτονες και τους πλησίον μου σε αποστήματα. Αχ, πού πέταξε τότε η πιο ευγενής υπόσχεσή μου;

Σαν τυφλός ακολούθησα κάποτε μακάριους δρόμους: τότε πετάξατε ακαθαρσία πάνω στο δρόμο του τυφλού: και τώρα του προκαλεί αηδία το παλιό μονοπάτι του τυφλού.

Και όταν έκανα αυτό που ήταν το πιο δύσκολο για μένα και γιόρταξα τις νίκες που είχα πετύχει πάνω στον εαυτό μου: τότε κάνατε εκείνους που μ' αγαπούσαν να φωνάξουν ότι τους έκανα το μεγαλύτερο κακό.

Αληθινά, αυτό κάνατε πάντα: μου πικραίνατε το καλύτερο μου μέλι και χαλούσατε το μόχθο των καλύτερων μελισσών μου.

Στην αγαθοεργία μου στέλνατε πάντα τους πιο αναιδείς ζητιάνους: γύρω από τον οίκτο μου βάζατε πάντα να σπρώχνονται οι πιο αθεράπευτοι ξεδιάντροποι. Έτσι πληγώσατε τις αρετές μου μέσα στην πίστη τους.

Κι όταν πρόσφερα θυσία ό,τι πιο ιερό είχα: η "ευσέβεια" σας έσπευδε τότε να προσφέρει τις πιο παχιές προσφορές της: έτσι που ό,τι πιο ιερό είχε πνιγόταν μέσα στον καπνό του λίπους σας.

Και κάποτε θέλησα να χορέψω, όπως δεν χόρευα ποτέ: θέλησα να

χορέψω πάνω απ' όλους τους ουρανούς. Τότε μεταπείσατε τον πιο αγαπημένο μου τραγουδιστή.

Και να που τραγουδύησε με θλιβερό, ζοφερό τρόπο· αχ, σάλπισε μέσα στ' αφτιά μου σαν δυσσίωνο κόρνο!

Φονικέ τραγουδιστή, όργανο της κακίας, αθώοτατε! Ήμουν έτοιμος για τον καλύτερο χορό: κι εσύ σκότωσες με τους ήχους σου την έκστασή μου!

Μόνο με το χορό ξέρω να πω την παραβολή των ύψιστων πραγμάτων: — και τώρα έμεινε η ύψιστη παραβολή μου ανείπωτη στα μέλη μου!

Η ύψιστη ελπίδα μου έμεινε ανείπωτη και αλύτρωτη! Και πέθαναν όλες οι οπτασίες και οι παρηγοριές της νιότης μου!

Πώς το άντεξα; Πώς άντεξα και ξεπέρασα τέτοιες πληγές; Πώς αναστήθηκε η ψυχή μου από τέτοιους τάφους;

Ναι, υπάρχει μέσα μου κάτι άτρωτο, που τίποτε δεν μπορεί να το θάψει, κάτι που ανατινάξει βράχους: αυτό είναι *η θέλησή μου*. Σιωπηλή και αναλλοίωτη βαδίζει μέσα στα χρόνια.

Θέλει να βαδίζει με το βήμα της, πάνω στα πόδια μου, η γριά μου θέληση· το πνεύμα της είναι σκληρόκαρδο και άτρωτο.

Άτρωτος είμαι μόνο στη φτέρνα μου. Κι εσύ ξεις πάντα και μένεις όμοια του εαυτού, εσύ η πιο υπομονετική! Πάντα καταφέρνεις να βρίσκεις δρόμο ανάμεσα στους τάφους!

Ζει ακόμη μέσα σου το αλύτρωτο της νιότης μου· και σαν ζωή και νιότη κάθεται εδώ ελπίζοντας, πάνω στα κίτρινα χαλάσματα των τάφων.

Ναι, είσαι ακόμη για μένα ο χαλαστής όλων των τάφων: χαιρέ, θέλησή μου! Και μόνον όπου υπάρχουν τάφοι, υπάρχουν αναστάσεις.»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για την αυτοϋπερνίκηση

«Ονομάζετε "θέληση για αλήθεια" ό,τι σας τραβά και σας κάνει να φλέγεστε, ω σοφότατοι;

Θέληση για να κάνετε σκεπτό καθετί που είναι: έτσι ονομάζω εγώ τη θέλησή σας!

Θέλετε να *κάνετε* κατ' αρχήν σκεπτό καθετί που είναι: γιατί αμφιβάλ-
λετε, με δίκαιη δυσπιστία, αν είναι ήδη σκεπτό.

Όλα αυτά όμως πρέπει να υποταχθούν και να λυγίσουν μπροστά σας!
Έτσι θέλει η θέλησή σας. Να γίνουν ομαλά και υποταγμένα στο πνεύμα,
σαν καθρέφτης του και αντανάκλασή του.

Αυτή είναι όλη η θέλησή σας, σοφότατοι, ως μια θέληση για δύναμη-
ακόμη κι όταν μιλάτε για καλό και κακό και για αποτιμήσεις αξιών.

Θα θέλατε βέβαια να δημιουργήσετε τον κόσμο μπροστά στον οποίο θα
μπορούσατε να γονατίσετε: αυτή είναι η τελευταία ελπίδα σας και η τελευ-
ταία μέθη σας.

Οι άσοφοι, δηλαδή ο λαός — αυτοί μοιάζουν με τον ποταμό, τον ο-
ποίο κατεβαίνει μια βάρκα: και στη βάρκα κάθονται επίσημες και μεταμφιε-
σμένες οι αποτιμήσεις των αξιών.

Πάνω στον ποταμό του γίνεσθαι βάλατε τη θέλησή σας και τις αξίες
σας: και αυτό που πιστεύει ο λαός για καλό και κακό μού το προδίδει μια
παλιά θέληση για δύναμη.

Εσείς οι σοφότατοι βάλατε τέτοιους ταξιδιώτες σ' αυτή τη βάρκα και
τους δώσατε μεγαλοπρέπεια κι περήφανα ονόματα — εσείς και η κυριαρ-
χική θέλησή σας!

Τώρα ο ποταμός πάει παρακάτω τη βάρκα σας: *οφείλει* να την πάει.
Λίγο μετράει αν αφρίζει το κύμα που σπάει κι αν αντιστέκεται θυμωμένο
στην καρίνα!

Δεν είναι ο ποταμός ο κίνδυνος σας και το τέλος του καλού και του κα-
κού σας, ω σοφότατοι: αλλά η ίδια σας η θέληση, η θέληση για δύναμη —
η ανεξάντλητη και δημιουργική θέληση της ζωής.

Για να καταλάβετε όμως τι έχω να πω για το καλό και το κακό: γι'
αυτό θέλω να σας πω και κάτι για τη ζωή και για τη φύση καθετί ζώντος.

Ακολούθησα καταπόδι ό,τι είναι ζων, περπάτησα τους μεγαλύτερους
και τους μικρότερους δρόμους για να γνωρίσω τη φύση του.

Με έναν καθρέφτη με εκατό έδρες μάζεψα το βλέμμα του, όταν το στό-
μα του ήταν κλειστό: προκειμένου να μου μιλήσουν τα μάτια του. Και τα

μάτια του μού μίλησαν.

Εκεί όμως που έβρισκα αυτό που είναι ζων, άκουγα πάντα να μιλούν για υπακοή. Καθετί ζων είναι κάτι που υπακούει.

Και αυτό εδώ είναι το δεύτερο: δέχεται διαταγές εκείνος που δεν μπορεί να υπακούσει στον εαυτό του. Αυτή είναι η φύση τού ζώντος.

Και αυτό είναι το τρίτο που άκουσα: ότι είναι πιο δύσκολο να διατάξεις παρά να υπακούς. Και όχι μόνο επειδή εκείνος που διατάζει σηκώνει το βάρος όλων εκείνων που υπακούουν, και επειδή το βάρος αυτό τον συντρίβει εύκολα:

αλλά και επειδή κάθε διαταγή μού φαίνεται απόπειρα και τόλμημα και πάντα όταν διατάζει το ζων, ρισκάρει το ίδιο.

Ναι, ακόμα και όταν διατάζει τον εαυτό του: ακόμη και τότε πρέπει να εξιλεωθεί για το ότι διατάζει. Πρέπει να γίνει δικαστής και εκδικητής και θύμα των ίδιων του των νόμων.

Πώς γίνεται αυτό; αναρωτιέμαι. Τι είναι αυτό που πείθει το ζων να υπακούει και να διατάζει και, όταν διατάζει, να εξακολουθεί να εφαρμόζει την υπακοή;

Ακούστε τα λόγια που έχω να σας πω, εσείς σοφότατοι! Εξετάστε σοβαρά αν έχω εισχωρήσει στην ίδια την καρδιά της ζωής και ως τις ρίζες της καρδιάς της!

Όπου βρήκα το ζων, εκεί βρήκα θέληση για δύναμη· ακόμη και στη θέληση του δούλου βρήκα τη θέληση να γίνει αφέντης.

Το πιο αδύνατο υπηρετεί το πιο δυνατό: για να το κάνει αυτό, πείθεται από τη θέλησή του να είναι με τη σειρά του αφέντης αυτού που είναι ακόμη πιο αδύνατο: αυτήν τη χαρά μόνο δεν μπορεί να απαρνηθεί.

Και όπως το μικρότερο παραδίδεται στο μεγαλύτερο, ώστε το μεγαλύτερο να αποκομίζει χαρά και δύναμη από το μικρότερο: έτσι και το μεγαλύτερο παραδίδεται και διακινδυνεύει την ζωή του για χάρη της δύναμης.

Έτσι παραδίδεται το πιο μεγάλο: ώστε να είναι τόλμημα και κίνδυνος και παιχνίδι ζαριών με τον θάνατο.

Κι όπου υπάρχουν θυσία και υπηρεσία και βλέμματα αγάπης: ακόμη κι εκεί υπάρχει η θέληση να είσαι κύριος. Από κρυφά μονοπάτια γλιστρά έτσι ο πιο αδύνατος μέσα στο φρούριο και ως την καρδιά του πιο δυνατού— και κλέβει δύναμη.

Και η ίδια η ζωή μού είπε αυτό το μυστικό: "Κοίτα, είπε, εγώ είμαι αυτό το οποίο πρέπει πάντα να υπερνικά τον εαυτό του.

Ασφαλώς, το ονομάζετε αυτό θέληση για γέννηση ή ώθηση προς τον σκοπό, προς το πιο υψηλό, το πιο μακρινό, το πιο πολυειδές: όλα αυτά είναι όμως ένα πράγμα και ένα μυστικό.

Προτιμώ να δύσω/χαθώ παρά να απαρνηθώ αυτό το ένα και αληθινά,

εκεί που υπάρχει φθορά και φυλλορροή, για δεξ, εκεί θυσιάζεται η ζωή — στη δύναμη!

Το ότι πρέπει να είμαι αγώνας και γίγνεσθαι και σκοπός και αντίθεση στους σκοπούς — αλίμονο, όποιος μαντεύει τη θέλησή μου, μαντεύει επίσης ποιους *στραβούς* δρόμους πρέπει να πάρει αυτή!

Ό,τι δημιουργώ και πώς το αγαπώ — αμέσως πρέπει να γίνω αντίπαλος του και αντίπαλος της αγάπης μου: έτσι θέλει η θέλησή μου.

Κι εσύ επίσης, γιγνώσκοντα, δεν είσαι παρά ένα μονοπάτι και οι πατημασιές της θέλησής μου: αληθινά, η θέλησή μου για δύναμη βαδίζει πάνω στα πόδια της θέλησής σου για αλήθεια!

Ασφαλώς, δεν άγγισε την αλήθεια εκείνος που πέταξε προς το μέρος της τη λέξη "θέληση για ενθαδική ύπαρξη": η θέληση αυτή — δεν υπάρχει!

"Γιατί: αυτό που δεν είναι, αυτό δεν μπορεί να θέλει αυτό όμως που είναι στην ενθαδική ύπαρξη, πώς θα μπορούσε να θέλει να βρεθεί στην ενθαδική ύπαρξη!"

Μόνον εκεί που είναι ζωή, είναι επίσης και θέληση: όχι όμως θέληση για ζωή, αλλά — αυτό σας διδάσκω — θέληση για δύναμη!

Για το ζων πολλά πράγματα μετρούν περισσότερο από την ίδια τη ζωή — όμως, αυτό που μιλά μέσα απ' αυτήν την εκτίμηση είναι — η θέληση για δύναμη!"

Έτσι με δίδαξε μια μέρα η ζωή: και μ' αυτό, ω σοφότατοι εσείς, λύνω το αίνιγμα της καρδιάς σας.

Αληθινά, σας λέω: Καλό και κακό, που θα ήταν άφθαρτα — δεν υπάρχουν! Από μόνα τους οφείλουν πάντα να υπερπηδούν τον εαυτό τους.

Με τις αξίες σας και με τις λέξεις σας για το καλό και το κακό ασκείτε βία, εσείς εκτιμητές των αξιών: κι αυτό είναι η κρυφή αγάπη σας και η λάμψη, το τρεμούλιασμα και το ξεχειλίσμα της ψυχής σας.

Αλλά μια μεγαλύτερη δύναμη αναπτύσσεται από τις αξίες σας και μια καινούρια υπερνίκηση: πάνω της σπάει το αβγό και το τσόφλι του.

Κι όποιος πρέπει να είναι δημιουργός στο καλό και στο κακό: αληθινά, αυτός πρέπει να γίνει πρώτα ένας καταστροφέας και να συντριβεί αξίες.

Έτσι το ύψιστο κακό ανήκει στην ύψιστη καλοσύνη: αυτή όμως είναι η δημιουργική.

Ας μιλήσουμε λοιπόν, σοφότατοι εσείς, γι' αυτό, έστω κι αν λίγα πράγματα είναι χειρότερα απ' αυτό. Το να σιωπούμε είναι ακόμη χειρότερο — όλες οι αποκρυμμένες αλήθειες γίνονται δηλητηριώδεις.

Κι ας συντριφτούν όλα όσα μπορούν να συντριφτούν πάνω στις αλήθειες μας! Υπάρχουν ακόμη τόσα σπίτια για χτίσιμο!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για τους μεγαλειώδεις ανθρώπους

«Ήρεμος είναι ο βυθός της θάλασσας μου: ποιος θα μάντευε ότι κρύβει μέσα του αστεία τέρατα;

Ασάλευτα είναι τα βάθη μου: λάμπουν όμως από πλέοντα αινίγματα και γέλια.

Έναν μεγαλειώδη είδα σήμερα, έναν επίσημο, έναν μετανοούντα του πνεύματος: ω, πόσο γέλασε η ψυχή μου με την ασχήμια του!

Με φουσκωμένο στήθος και όμοιος μ' εκείνους που παίρνουν βαθιά ανάσα: έτσι στεκόταν εκεί ο μεγαλειώδης και σιωπούσε:

με άσχημες αλήθειες να κρέμονται, θηράματά του, και πλούσιος σε σχισμένα ρούχα πολλά αγκάθια κρέμονταν απάνω του — δεν είδα όμως κανένα τριαντάφυλλο.

Δεν έμαθα ακόμη το γέλιο ούτε την ομορφιά. Κατηφής γύρισε ο κυνηγός αυτός από το δάσος της γνώσης.

Γύρισε σπίτι του έπειτα από αγώνα με άγρια θηρία: αλλά μέσα από τη σοβαρότητά του κοιτάζει ακόμα ένα άγριο θηρίο — ένα άγριο θηρίο που δεν έχει υπερνικηθεί!

Σαν τίγρης στέκεται ακόμη εκεί, που θέλει να πηδήσει· εγώ όμως δεν τις αντέχω αυτές τις τεντωμένες ψυχές, δεν ταιριάζουν με το γούστο μου όλοι αυτοί που τραβιούνται προς τα πίσω.

Και μου λέτε, φίλοι, ότι "περί γούστων και χρωμάτων ουδείς λόγος"; Όλη η ζωή όμως είναι ένας καβγάς γύρω από τα γούστα και τα χρώματα!

Το γούστο: αυτό είναι βάρος και συγχρόνως ζυγαριά και εκείνος που ζυγίζει και αλίμονο σε καθετί ζων, που θα ήθελε να ζει χωρίς καβγά για το βάρος για τη ζυγαριά και για εκείνον που ζυγίζει!

Όταν θα κουραζόταν από το μεγαλείο του αυτός ο μεγαλειώδης: τότε μόνο θα άρχιζε η ομορφιά του — και τότε μόνο θα ήθελα να τον δοκιμάσω και να τον βρω γευστικό.

Και μόνον όταν θα αποστραφεί τον εαυτό του, θα πηδήσει πάνω από τη σκιά του — και, αληθινά!— καταμεσής στον ήλιο *του*.

Πάρα πολύ καιρό κάθισε στη σκιά, τα μάγουλα αυτού του μετανοούντος του πνεύματος έγιναν κατάχλομα· κόντεψε να πεθάνει από την πείνα περιμένοντας.

Υπάρχει ακόμη περιφρόνηση στο μάτι του και αηδία κρύβει στο στόμα του. Ξεκουράζεται βέβαια τώρα, αλλά η ξεκούρασή του δεν έχει φτάσει ακόμη στον ήλιο.

Θα έπρεπε να κάνει ό,τι και ο ταύρος και η ευτυχία του θα έπρεπε να οσφραίνεται τη γη και όχι την περιφρόνηση της γης.

Θα ήθελα να τον δω σαν άσπρο ταύρο, που προχωρά μπροστά από το αλέτρι ξεφυσώντας και μουγκανίζοντας: και το μουγκανητό του θα υμνούσε καθετί γήινο!

Το πρόσωπο του είναι ακόμη σκοτεινό η σκιά του χεριού του παίζει πάνω του. Σκεπασμένη από σκιά είναι ακόμη η έκφραση του ματιού του.

Η ίδια του η δράση είναι ακόμη η σκιά που τον βαραίνει: το χέρι σκοτεινιάζει τον δρώντα. Δεν έχει υπερνικήσει ακόμη την δράση του.

Σίγουρα, αυτό που αγαπώ σ' αυτόν είναι ο σβέρος του ταύρου: θέλω όμως τώρα να δω και το μάτι του αγγέλου.

Πρέπει ακόμη να ξεμάθει τη θέλησή του να είναι ήρωας: ένας ανυψωμένος πρέπει να είναι για μένα και όχι μόνον ένας μεγαλειώδης: — ας τον ανύψωνε ο ίδιος ο αιθέρας, αυτόν τον άβουλο άνθρωπο!

Δάμασε τέρατα, έλυσε αινίγματα: θα έπρεπε όμως να λύσει και τα δικά του τέρατα και αινίγματα, θα έπρεπε να τα μεταμορφώσει σε ουράνια παιδιά.

Η γνώση του δεν έχει μάθει ακόμη να χαμογελά και να μην έχει ζήλια ακόμη δεν έχει ηρεμήσει μέσα στην ομορφιά το ορμητικό του πάθος.

Αλήθεια, η επιθυμία του δεν πρέπει να σιωπά και να βυθίζεται στον κορεσμό, αλλά στην ομορφιά! Η χάρη ανήκει στη μεγαλοψυχία εκείνου που το πνεύμα του είναι στραμμένο σε μεγάλα πράγματα.

Με το μπράτσο πάνω στο κεφάλι: έτσι θα έπρεπε να αναπαύεται ο ήρωας, έτσι θα έπρεπε επίσης να ξεπερνά την ανάπαυσή του.

Ακριβώς όμως για τον ήρωα, το ωραίο είναι το πιο δύσκολο πράγμα. Το ωραίο είναι απρόσιτο σε κάθε βίαιη θέληση.

Λίγο περισσότερο, λίγο λιγότερο: αυτό ακριβώς είναι εδώ πολύ, αυτό είναι εδώ το ουσιώδες.

Το να στέκεστε όρθιοι με νωθρούς μυς και με ξεξεμένη θέληση: αυτό είναι το πιο δύσκολο για σας, μεγαλειώδεις εσείς!

Όταν η δύναμη γίνεται ελεήμων και κατεβαίνει στο ορατό: ομορφιά ονομάζω εγώ αυτό το κατέβασμα.

Και από κανέναν δεν θέλω τόσο την ομορφιά όσο ακριβώς από σένα, δυνατέ: η καλοσύνη σου ας είναι η έσχατη νίκη σου πάνω στον εαυτό σου.

Σε ξέρω ικανό για κάθε κακό: γι' αυτό θέλω από σένα το καλό.

Αληθινά, πολλές φορές γέλασα με τους ανήμπορους, που νομίζουν πως είναι καλοί, ενώ έχουν παράλυτα πόδια!

Πρέπει να προσπαθήσεις να μιμηθείς την αρετή του κίονα: όλο και πιο όμορφη και λεπτή γίνεται, αλλά και πιο σκληρή και ευκολοκουβάλητη, όσο πιο πολύ ανεβαίνει.

Ναι, εσύ μεγαλειώδη, κάποτε θα γίνεις όμορφος και θα κρατάς τον καθρέφτη μπροστά στην ίδια σου την ομορφιά.

Τότε η ψυχή σου θα ανατριχιάσει από θεϊκές ορέξεις- και θα υπάρχει λατρεία ακόμη και μέσα στη ματαιοδοξία σου!

Αυτό είναι όντως το μυστικό της ψυχής: μόνο όταν την εγκαταλείψει ο ήρωας, την πλησιάζει, μέσα σε όνειρο — ο υπερήρωας.»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για τη χώρα της πνευματικής καλλιέργειας

«Πολύ μακριά πέταξα μέσα στο μέλλον: μια φρίκη με κυρίεψε.

Κι όταν κοίταξα γύρω μου, δεξ! Να που ο χρόνος ήταν ο μόνος μου συγκαρινός.

Τότε πέταξα προς τα πίσω, γυρίζοντας — και με όλο πιο μεγάλη βιασύνη: έτσι ήρθα σε σας, ω τωρινοί, και στη χώρα της πνευματικής καλλιέργειας.

Για πρώτη φορά είχα ένα βλέμμα για σας και μια καλή διάθεση: αληθινά, ήρθα με λαχτάρα στην καρδιά.

Πώς όμως μού συνέβη αυτό; Όσο κι αν φοβόμουν — έπρεπε να γελάσω! Ποτέ δεν είχε δει το μάτι μου κάτι τόσο παρδαλόχρωμο!

Γέλασα και γέλασα, ενώ το πόδι μου έτρεμε ακόμη, όπως και η καρδιά μου: "εδώ είναι, βέβαια, η πατρίδα όλων των χρωματοδοχείων!" — είπα.

Με πενήντα τρόπους βαμμένοι στο πρόσωπο και στα μέλη: έτσι καθόσασταν εκεί, αφήνοντάς με άναυδο, ω τωρινοί!

Και με πενήντα καθρέφτες γύρω σας, που κολάκευαν και αναπαρήγαγαν το παιχνίδι των χρωμάτων σας!

Αληθινά, δεν μπορούσατε να φοράτε καμιά καλύτερη μάσκα, ω τωρινοί, απ' αυτήν που είναι το ίδιο σας το πρόσωπο! Ποιος θα μπορούσε — να σας *αναγνωρίσει!*

Ζωγραφισμένοι ολόκληροι με τα σημάδια του παρελθόντος, και τα σημάδια αυτά βαμμένα από πάνω με καινούρια σημάδια: έτσι κρύβεστε από όλους τους ερμηνευτές σημαδιών!

Αλλά ακόμη κι αν είναι κανείς εξεταστής σωθικών: ποιος θα πίστευε πως έχετε εσείς σωθικά! Φαίνεστε φτιαγμένοι από χρώματα και από κολημένα χαρτιά.

Όλες οι εποχές και οι λαοί φαίνονται πολύχρωμοι μέσα από τα πέπλα σας: όλα τα έθιμα και οιπίστεις μιλούν παρδαλά μέσα στις χειρονομίες σας.

Όποιος σας απογύμνωνε από πέπλα και επενδύτες και χρώματα και χειρονομίες: θα του έμενε από σας ακριβώς όσο θα του χρειαζόταν για να τρομάξει τα πουλιά.

Αληθινά, εγώ ο ίδιος είμαι το τρομαγμένο πουλί, που σας είδε μια μέρα ολόγυμνους και δίχως χρώματα: και πέταξα μακριά, όταν ο σκελετός μου έγγεψε με αγάπη.

Θα προτιμούσα να ήμουν μεροκαματιάρης στον κάτω κόσμο και κοντά στους ίσκιους του άλλοτε! — οι κάτοικοι του κάτω κόσμου είναι πιο παχείς

και πιο μεστοί από σας!

Αυτό, ναι αυτό είναι η πίκρα των σωθικών μου, ω τωρινοί: δεν μπορώ να σας αντέξω ούτε ολόγυμνους ούτε ντυμένους!

Καθετί που είναι ανησυχητικό στο μέλλον, και καθετί που τρώμαξε ποτέ πουλιά που είχαν χάσει το δρόμο τους, είναι αληθινά πιο καθησυχαστικό και οικείο από την "πραγματικότητά" σας.

Γιατί έτσι μιλάτε: "είμαστε πραγματικοί πέρα για πέρα, και δίχως πίστη και πρόληψη": έτσι φουσκώνετε το στήθος σας — αχ, έστω κι αν δεν έχετε καθόλου στήθος!

Ναι, πώς θα μπορούσατε να πιστεύετε, εσείς πασαλειμμένοι με χρώματα! — εσείς που δεν είστε παρά οι ζωγραφιές όλων εκείνων των πραγμάτων τα οποία έγιναν ποτέ αντικείμενα πίστης;

Είστε μεταβαλλόμενες αναιρέσεις της ίδιας της πίστης, και σπάτε τα κόκαλα όλων των σκέψεων. *Αναξιόπιστους*: έτσι σας ονομάζω εγώ, ω πραγματικοί!

Όλες οι εποχές φλυαρούν μεταξύ τους μέσα στα πνεύματά σας: και τα όνειρα και η φλυαρία όλων των εποχών ήταν πιο πραγματικά από τον ξύπνο σας!

Είσατε στείροι: *γι' αυτό* σας λείπει η πίστη. Εκείνος όμως που όφειλε να δημιουργήσει, είχε πάντα τα όνειρα αλήθειας του και τα σημάδια των αστεριών — και πίστευε στην πίστη!

Είστε μισάνοιχτες πόρτες, μπροστά στις οποίες περιμένουν νεκροθάφτες. Κι αυτή είναι η πραγματικότητά σας: "καθετί αξίζει να καταστραφεί".

Αχ, πώς στέκεστε εκεί, ω στείροι, πόσο αδύνατοι στα παιδιά! Και κάποιος ανάμεσά σας το είχαν καταλάβει από μόνοι τους.

Και είπαν: "ενώ κοιμόμουν, μήπως ήρθε ένας θεός και κρυφά μου αφάιρεσε κάτι; Κάτι αρκετό, αλήθεια, για να πλάσει μ' αυτό ένα θηλυκό!

Παράξενη είναι η φτώχεια των παιδιών μου!" έτσι είπαν ήδη μερικοί τωρινοί.

Ναι, μου φαίνεστε για γέλια, εσείς τωρινοί! Και ιδίως όταν παραξενεύεστε για τον εαυτό σας!

Κι αλίμονό μου, αν δεν μπορούσα να γελάσω για την έκπληξή σας, κι αν έπρεπε να πω καθετί αηδιαστικό από τις γαβάθες σας!

Θέλω όμως να σας πάρω ελαφριά, επειδή έχω κάτι *βαρύ* να σηκώσω και τι σημασία έχει αν κάτσουν σκαθάρια και φτερωτά σκουλήκια πάνω στον μπόγο μου!

Αλήθεια, δεν μπορεί να γίνει βαρύτερος! Και δεν πρόκειται να μου έρθει από σας, ω τωρινοί, η μεγάλη κούραση.

Αχ, πού πρέπει να ανεβώ ακόμη με τη λαχτάρα μου! Πάνω από όλα

τα βουνά κοιτάζω γυρεύοντας πατρικές και μητρικές γαίες.

Πατρίδα όμως δεν βρήκα πουθενά: δεν στέκομαι σε καμιά πολιτεία και όλες οι πύλες σημαίνουν για μένα αναχώρηση.

Ξένοι μού είναι και χωρατό οι τωρινοί, προς τους οποίους με έσπρωχνε πριν από λίγο η καρδιά μου και είμαι εξορισμένος από κάθε πατρική και μητρική γη.

Έτσι, δεν αγαπώ πια παρά τη *γη των παιδιών* μου, που δεν έχει ανακαλυφθεί ακόμη και βρίσκεται στην πιο μακρινή θάλασσα: αυτήν λέω στα πανιά μου να ψάξουν να βρουν, δίχως διακοπή.

Με τα παιδιά μου θέλω να επανορθώσω το ότι είμαι παιδί των πατέρων μου: και με όλο το μέλλον — για *αυτό* το παρόν!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για την άωμη γνώση

«Καθώς ανέβηκε χτες ψηλά το φεγγάρι, φαντάστηκα πως ήθελε να γεννήσει έναν ήλιο: τόσο φαρδύ και φουσκωμένο απλωνόταν στον ορίζοντα.

Ένα ψέμα ήταν όμως η εγκυμοσύνη του· και θα πίστευα ότι μέσα στο φεγγάρι υπάρχει μάλλον άντρας παρά γυναίκα.

Ασφαλώς, είναι και λίγο άντρας, αυτός ο φοβισμένος νυχτοπερπατητής. Αληθινά, με άσχημη συνείδηση περνά πάνω απ' τις στέγες.

Γιατί είναι λάγνος και ζηλιάρης, ο καλόγερος που κατοικεί στο φεγγάρι, ποθεί πολύ τη γη και όλες τις χαρές των ερωτευμένων.

Όχι, δεν μ' αρέσει αυτός ο κεραμιδόγατος! Αλήθεια, μου προκαλούν αηδία όλοι όσοι γλιστρούν μέσα από μισοκλεισμένα παράθυρα!

Ευσεβής και σιωπηλός βαδίζει πάνω στους τάπητες των αστεριών: — δεν μ' αρέσουν όμως τα αντρικά πόδια που περπατούν σιγανά, που δεν ακούγονται καν τα σπιρούνια τους.

Τα βήματα κάθε τίμιου άντρα μιλούν: ο γάτος όμως περνά κλεφτά απ' το έδαφος. Κοίτα, σαν τον γάτο έρχεται το φεγγάρι καταδώ και ανέντιμα.

Αυτήν την παραβολή λέω σε εσάς, ευαίσθητοι υποκριτές, που ζητάτε την "καθαρή γνώση!" Εσάς εγώ σας ονομάζω λάγνους!

Κι εσείς αγαπάτε τη γη και το γήινο: το μάντεψα! — στην αγάπη σας όμως υπάρχει ντροπή και κακή συνείδηση - μοιάζετε με το φεγγάρι!

Έχουν πείσει το πνεύμα σας να περιφρονει το γήινο, όχι όμως και τα σπλάχνα σας: *αυτά* όμως είναι το πιο δυνατό πράγμα που έχετε!

Και τώρα το πνεύμα σας ντρέπεται να είναι υποταγμένο στα σπλάχνα σας, και για να ξεφύγει από τη ντροπή του ακολουθεί κρυφούς και πλανεύρους δρόμους.

"Το ύψιστο θα ήταν για μένα — έτσι λέει το ψευδολόγο πνεύμα σας στον εαυτό του — να κοιτώ τη ζωή δίχως πόθο και όχι σαν το σκύλο με κρεμασμένη γλώσσα:

Να είμαι ευτυχισμένος κοιτάζοντας, με νεκρή θέληση, δίχως το άδραγμα και την απληστία του εγωισμού — ψυχρός και σταχτόγκριζος σε όλο το σώμα, αλλά με τα μάτια μεθυσμένα από φεγγάρι!

Το προσφιλέστερο για μένα θα ήταν — έτσι αυταπατάται ο απατημένος — να αγαπώ τη γη, όπως την αγαπά το φεγγάρι, και να αγγίξω την ομορφιά της μόνο με τα μάτια.

Και άωμη γνώση όλων των πραγμάτων ονομάζεται για μένα το να μη θέλω τίποτε από τα πράγματα: εκτός από το να έχω το δικαίωμα να

απλώνομαι μπροστά τους σαν καθρέφτης με εκατό μάτια."

Ω, ευαίσθητοι υποκριτές, ω λάγνοι! Λείπει η αθωότητα από την επιθυμία σας: γι' αυτό συκοφαντείτε την διακαή επιθυμία!

Αληθινά, δεν αγαπάτε τη γη σαν δημιουργοί, σαν γεννήτορες, σαν κάποιοι που χαίρονται με το γίγνεσθαι!

Πού υπάρχει αθωότητα; Εκεί όπου υπάρχει θέληση για γέννηση. Και εκείνος που θέλει να δημιουργήσει πέρα από τον εαυτό του, αυτός έχει για μένα την καθαρότερη θέληση.

Πού υπάρχει ομορφιά; Εκεί που *οφείλω να θέλω* με όλη μου τη θέληση εκεί που θέλω να αγαπήσω και να χαθώ, ώστε μια εικόνα να μη μείνει μόνο εικόνα.

Να αγαπήσεις και να χαθείς: Θέληση για αγάπη: αυτό σημαίνει να θέλεις και τον θάνατό σου. Έτσι σας μιλώ εγώ, άνανδροι!

Τώρα όμως θέλει ο εunuχισμένος ανδρισμός σας να ονομάζεται "θεωρηση"! Και ό,τι μπορούν να ψηλαφήσουν τα λιπόψυχά σας μάτια, πρέπει να βαφτιστεί "ωραίο"! Ω, εσείς που λερώνετε τα ευγενή ονόματα!

Αλλά η κατάρα σας θα είναι, ω άωμοι, ω οπαδοί της καθαρής γνώσης, το να μη γεννήσετε ποτέ τίποτε: κι ας είστε ξαπλωμένοι πλατιά και φουσκωμένοι στον ορίζοντα!

Αληθινά, έχετε το στόμα σας γεμάτο με ευγενείς λέξεις: και εμείς πρέπει να πιστέψουμε πως η καρδιά σας ξεχειλίζει, ψεύταροι;

Αλλά οι *δικές μου* λέξεις είναι ασήμαντες, περιφρονημένες, στραβές λέξεις πρόθυμα μαζεύω ό,τι πέφτει απ' το τραπέζι σας την ώρα που τρώτε.

Χάρη σ' αυτές μπορώ πάντα — να λέω την αλήθεια στους υποκριτές! Ναι, τα ψαροκόκαλα, τα κελύφη και τα αγκάθια μου μού είναι αρκετά για να γαργαλήσω τη μύτη των υποκριτών!

Άσχημος αέρας υπάρχει πάντα γύρω σας και γύρω από τα φαγητά σας: οι λάγνες σκέψεις σας, τα ψέματά σας και οι μυστικότητάς σας είναι μέσα στον αέρα!

Τολμείτε λοιπόν πρώτα να πιστέψετε στους εαυτούς σας — τους εαυτούς σας και τα σπλάχνα σας! Όποιος δεν πιστεύει στον εαυτό του, λέει πάντα ψέματα.

Κρεμάσατε τη μάσκα ενός θεού μπροστά σας, ω "καθαροί": στη μάσκα ενός θεού κατέφυγε το αποτρόπαιο κρικωτό σκουλήκι σας.

Αληθινά, εξαπατάτε, ω "θεωρησιακοί"! Ακόμη κι ο Ζαρατούστρα απατήθηκε κάποτε από τα θεϊκά τομάρια σας· δεν μάντεψε το κουβάρι από φίδια με το οποίο ήταν στουπωμένα.

Κάποτε πίστευα ότι μια ψυχή θεού έπαιξε στα παιχνίδια σας, ω οπαδοί της καθαρής γνώσης! Κάποτε πίστευα ότι δεν ήξερα καλύτερη τέχνη από τη δική σας!

Η απόσταση μού έκρυβε τους ρύπους των φιδιών και την αηδιαστική μυρωδιά: και δεν ήξερα ότι τριγύριζε εδώ ο δόλος μιας λάγνας σαύρας.

Αλλά *σας πλησίασα*: τότε ξημέρωσε για μένα — και τώρα ξημερώνει και για σας — τελειώνουν οι ερωτοδουλειές του φεγγαριού!

Κοιτάξτε λοιπόν! Πιασμένο επ' αυτοφώρω και χλομό στέκεται εκεί — μπροστά στη ροδαυγή!

Γιατί, να που έρχεται αυτή, η φλογερή — η αγάπη *του* για τη γη έρχεται! Αθωότητα και απληστία δημιουργού είναι κάθε αγάπη του ήλιου!

Κοιτάξτε λοιπόν, πόσο ανυπόμονα ανεβαίνει πάνω από τη θάλασσα! Δεν νιώθετε την δίψα και τη ζεστή ανάσα της αγάπης του;

Θέλει να βυζάξει τη θάλασσα και να πει τα βάθη της στο δικό του ύψος: η επιθυμία της θάλασσας υψώνεται με χίλια στήθη.

Η θάλασσα *θέλει* να τη φιλήσει και να τη βυζάξει η δίψα του ήλιου *θέλει* να γίνει άνεμος και ύψος και μονοπάτι του φωτός και φως η ίδια!

Αληθινά, όμοιος με τον ήλιο, αγαπώ τη ζωή και κάθε βαθιά θάλασσα.

Κι αυτό ονομάζω *εγώ* γνώση: κάθε βάθος πρέπει να ανεβεί ως — το ύψος μου!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για τους σοφούς

«Καθώς κοιμόμουν, ένα πρόβατο βάλθηκε να τρώει το στεφάνι του κισσού που φορούσα στο κεφάλι μου — έτρωγε και συνάμα μιλούσε: "ο Ζαρατούστρα δεν είναι πια σοφός".

Μίλησε και έφυγε, γεμάτο περιφρόνηση και περηφάνια. Ένα παιδί μου το διηγήθηκε αυτό.

Μ' αρέσει να ξαπλώνω εδώ όπου παίζουν τα παιδιά, πλάι στον γκρεμισμένο τοίχο, ανάμεσα σε γαϊδουράγκαθα και κόκκινες παπαρούνες.

Ένας σοφός είμαι ακόμα για τα παιδιά, καθώς και για τα γαϊδουράγκαθα και τις κόκκινες παπαρούνες. Αθώα είναι, ακόμα και μέσα στην κακία τους.

Δεν είμαι όμως πια για τα πρόβατα: έτσι το θέλει ο κλήρος μου — ας είναι ευλογημένος!

Γιατί αυτή είναι η αλήθεια: εγκατέλειψα το σπίτι των σοφών: και χτύπησα την πόρτα πίσω μου.

Πολύν καιρό κάθισε η ψυχή μου πεινασμένη στο τραπέζι τους όχι, δεν μοιάζω μ' αυτούς, δεν είμαι φτιαγμένος για τη γνώση σαν για να σπάζω καρύδια.

Αγαπώ την ελευθερία και τον αέρα πάνω από τη δροσερή γη: κοιμάμαι καλύτερα πάνω σε βοδινά τομάρια παρά πάνω στις αξιοπρέπειες και στις τιμές τους.

Είμαι πάρα πολύ θερμός και καμένος από τις δικές μου σκέψεις: πολλές φορές η ανάσα μου κόβεται. Τότε πρέπει να βγω στον ανοιχτό αέρα, μακριά από όλα τα σκονισμένα δωμάτια.

Αυτοί όμως κάθονται κρύοι, στην κρύα σκιά: θέλουν να είναι σε όλα μόνο θεατές και προσέχουν να μην κάθονται εκεί όπου ο ήλιος πυρώνει τα скаλοπάτια.

Όμοιοι μ' εκείνους που στέκονται στους δρόμους και κοιτάζουν τον κόσμο που περνά: έτσι περιμένουν κι αυτοί και κοιτούν με ανοικτό στόμα σκέψεις που τις σκέφτηκαν άλλοι.

Αν τους πιάσεις με το χέρι, βγάζουν σκόνη σαν σακκιά αλεύρι, και δίχως να το θέλουν: ποιος όμως μάντεψε πως η σκόνη τους προέρχεται από σιτάρι και από τη χρυσή τέρψη των καλοκαιρινών χωραφιών;

Όταν κάνουν τους σοφούς, με κάνουν και ανατριχιάζω τα μικρά τους αποφθέγματα και οι μικρές τους αλήθειες: στη σοφία τους υπάρχει συχνά μια μυρουδιά σαν από βούρκο: και αληθινά, άκουσα ήδη τον βάτραχο να

κοάζει από κει μέσα!

Είναι επιδέξιοι, έχουν έξυπνα δάχτυλα: τι θέλει η δική μου απλότητα πλάι στην πολυπλοκότητά τους! Τα δάχτυλά τους καταλαβαίνουν από κάθε νήμα και κούμπωμα και ύφανση: έτσι πλέκουν τις κάλτσες του πνεύματος!

Είναι καλά ρολόγια: αρκεί απλώς να φροντίζεις να τα κουρντίζεις σωστά! Τότε δείχνουν αλάθητα την ώρα και κάνουν θόρυβο.

Σαν μύλοι δουλεύουν και σαν γουδοχέρια: αρκεί να τους ρίχνεις καρπό! — Ξέρουν ήδη να σπάζουν τον καρπό και να τον κάνουν λεπτή άσπρη σκόνη.

Κοιτάζουν καλά ο ένας τα δάχτυλα του άλλου και δεν έχουν καμιά εμπιστοσύνη, ακόμη και στον καλύτερό τους. Εφευρίσκουν μικροπονηριές και στήνουν καρτέρι σ' εκείνους που η γνώση τους περπατά πάνω σε χωλά πόδια — σαν αράχνες καρτερούν.

Τους είδα να ετοιμάζουν πάντα δηλητήριο με περίσκεψη και πάντα βάζουν γυάλινα γάντια σ' αυτήν την περίπτωση στα δάχτυλά τους.

Ξέρουν επίσης να παίζουν με "φτιαγμένα" ζάρια και με τόσο ξήλο τούς βρήκα να παίζουν, που λούζονταν στον ιδρώτα.

Είμαστε ξένοι μεταξύ μας, και οι αρετές τους με αηδιάζουν περισσότερο από τις κιβδηλίες και τα "φτιαγμένα" ζάρια τους.

Και όταν κατοικούσα ανάμεσά τους, πάλι κατοικούσα πάνω απ' αυτούς. Γι' αυτό με εχθρεύονται.

Δεν θέλουν να ακούσουν τίποτε για το ότι κάποιος περπατά πάνω από τα κεφάλια τους: κι έτσι έβαλαν ξύλα, χώμα και Κοπριές ανάμεσα σ' εμένα και τα κεφάλια τους.

Έτσι έπνιξαν τον θόρυβο των βημάτων μου: και οι σοφοί ήταν εκείνοι που, μέχρι σήμερα, με άκουσαν πιο άσχημα απ' όλους.

Όλα τα ελαττώματα και τις αδυναμίες των ανθρώπων τις έβαλαν ανάμεσα σ' εκείνους και σ' εμένα: — "ψευδοπάτωμα" το λένε αυτό στα σπίτια τους.

Μολαταύτα όμως, εγώ περπατώ με τις σκέψεις μου πάνω απ' τα κεφάλια τους κι αν ακόμη περπατούσα πάνω στα δικά μου σφάλματα, θα ήμουν και πάλι πάνω απ' αυτούς και τα κεφάλια τους.

Γιατί οι άνθρωποι δεν είναι ίσοι: έτσι λέει η δικαιοσύνη. Κι ό,τι θέλω εγώ, αυτοί δεν θα έπρεπε να το θέλουν!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για τους ποιητές

«Από τότε που γνώρισα καλύτερα το σώμα — είπε ο Ζαρατούστρα σ' έναν από τους μαθητές του — το πνεύμα είναι για μένα μόνο ούτως ειπείν πνεύμα και καθετί "άφθαρτο"— είναι μόνο μια παραβολή.»

«Σ' έχω ακούσει κι άλλοτε να το λες αυτό, απάντησε ο μαθητής και είχες προσθέσει "αλλά οι ποιητές ψεύδονται υπερβολικά." Γιατί είπες λοιπόν ότι οι ποιητές ψεύδονται υπερβολικά;»

«Γιατί; απάντησε ο Ζαρατούστρα. Ρωτάς γιατί; Δεν ανήκω σ' εκείνους που έχει κανείς το δικαίωμα να ρωτά το γιατί τους.

Είναι λοιπόν το βιόμά μου του χτες; Πάει πολύς καιρός που βίωσα τις αιτίες των γνωμών μου.

Δεν θα έπρεπε να είμαι ένα βαρέλι μνήμης, αν ήθελα να έχω τις αιτίες μου μαζί μου;

Είναι ήδη πολύ για μένα να διατηρώ τις γνώμες μου και όλο και κάποιο πουλί θα μου φύγει.

Και μερικές φορές βρίσκω στον περιστερεώνα μου ένα ζώο τρυπωμένο εκεί, που μού είναι ξένο και που τρέμει όταν ακουμπώ το χέρι μου πάνω του.

Τι σου είπε λοιπόν κάποτε ο Ζαρατούστρα; Ότι οι ποιητές ψεύδονται υπερβολικά; — Και ο Ζαρατούστρα όμως είναι ποιητής.

Πιστεύεις πως είπε εδώ την αλήθεια; Γιατί την πιστεύεις;»

Ο μαθητής απάντησε: «πιστεύω στον Ζαρατούστρα». Ο Ζαρατούστρα όμως κούνησε το κεφάλι και χαμογέλασε.

«Η πίστη δεν με κάνει μακάριο, είπε, τουλάχιστον η πίστη σε μένα.

Αν υποθεθεί όμως πως κάποιος είπε με κάθε σοβαρότητα πως οι ποιητές ψεύδονται υπερβολικά: έχει δίκιο — ψευδόμαστε υπερβολικά.

Ξέρουμε επίσης πολύ λίγα και μαθαίνουμε δύσκολα: γι' αυτό πρέπει να λέμε ψέματα.

Και ποιος από μας τους ποιητές δεν θα νόθευε το κρασί του; Πολλά δηλητηριώδη μείγματα έγιναν στα κελάρια μας, πολλά απεριγράπτα πράγματα ετοιμάστηκαν.

Κι επειδή ξέρουμε λίγα, μας αρέσουν οι πτωχοί τω πνεύματι, ιδιαίτερα όταν είναι νεαρές γυναικούλες!

Και είμαστε άπληστοι και για τα πράγματα που διηγούνται οι γριούλες τα βράδια. Αυτό το ονομάζουμε μέσα μας αιώνιο θήλυ.

Και σαν να υπήρχε ένα ιδιαίτερο κρυφό πέρασμα για τη γνώση, πέρασμα

που *θάβεται* για εκείνους που μαθαίνουν κάτι, πιστεύουμε στο λαό και στη "σοφία" του.

Αυτό όμως πιστεύουν όλοι οι ποιητές: ότι όποιος στήνει αφτί ξαπλωμένος στο χορτάρι ή σε μοναχική πλαγιά, μαθαίνει κάτι από τα πράγματα που βρίσκονται μεταξύ ουρανού και γης.

Κι αν τους έρχονται τρυφερές συγκινήσεις, οι ποιητές πιστεύουν πάντα ότι η ίδια η φύση είναι ερωτευμένη μαζί τους:

και ότι γλιστράει στο αφτί τους για να τους πει μυστικά πράγματα και ερωτιάρικα κολακευτικά λόγια: γι' αυτό φουσκώνουν το στήθος τους και περηφανεύονται μπροστά σ' όλους τους θνητούς!

Αχ, υπάρχουν τόσο πολλά πράγματα μεταξύ ουρανού και γης, τα οποία έχουν ονειρευτεί μόνον οι ποιητές!

Και ιδίως *πάνω* από τον ουρανό: γιατί όλοι οι θεοί είναι παραβολές και μαγειρέματα των ποιητών!

Αληθινά, πάντα κάτι μας τραβά — δηλαδή, προς το βασίλειο των σύννεφων: πάνω σ' αυτά αποθέτουμε τα πολύχρωμα τομάρια μας και τα ονομάζουμε κατόπι θεούς και υπεράνθρωπους:

Είναι βέβαια αρκετά ελαφριοί για αυτές τις καρέκλες! — όλοι αυτοί οι θεοί και οι υπεράνθρωποι.

Αχ, πόσο βαρέθηκα όλα τα ανεπαρκή πράγματα που θέλουν με το ζόρι να είναι γεγονότα! Αχ, πόσο βαρέθηκα τους ποιητές!»

Μόλις μίλησε έτσι ο Ζαρατούστρα, ο μαθητής του θύμωσε μαζί του αλλά έμεινε σιωπηλός. Σώπασε και ο Ζαρατούστρα και το μάτι του είχε στραφεί προς τα μέσα, λες και έβλεπε πολύ μακριά. Στο τέλος αναστέναξε και πήρε ανάσα.

«Είμαι από το σήμερα και από το χθες, είπε τότε: υπάρχει όμως κάτι μέσα μου που είναι από το αύριο και από το μεθαύριο και από το κάποτε στο μέλλον.

Βαρέθηκα τους ποιητές, τους παλιούς και τους νέους: επιφανειακοί είναι για μένα όλοι και ρηχές θάλασσες.

Δεν σκέφτηκαν αρκετά τα βάθη: γι' αυτό δεν βυθίστηκε το αίσθημά τους ως τον πυθμένα.

Λίγη ηδυπάθεια και λίγη πλήξη: αυτός ήταν ο καλύτερος στοχασμός τους.

Όλο το γκλιν γκλιν που κάνουν οι άρπες τους είναι για μένα ανάσα και πέρασμα φαντασμάτων τι έμαθαν μέχρι τώρα από τον πυρετό των ήχων!

Επίσης, δεν μου φαίνονται αρκετά καθαροί: αναταράζουν και θολώνουν όλα τους τα νερά για να φαίνονται βαθιά.

Και τους αρέσει να περνούν για συμφιλιωτές: για μένα όμως παραμέ-

νουν μεσίτες και ανακατωσούρες και μεσοβέζικοι και ακάθαρτοι!

Αχ, έριξα το δίχτυ μου στη θάλασσά τους και ήθελα να πιάσω καλά ψάρια πάντα όμως ανέβαζα το κεφάλι ενός παλιού θεού.

Έτσι, η θάλασσα έδωσε μια πέτρα στον πεινασμένο. Κι αυτοί οι ίδιοι μπορεί να προέρχονται από τη θάλασσα.

Ασφαλώς, βρίσκει κανείς και μαργαριτάρια σ' αυτούς: γι' αυτό μοιάζουν άλλωστε τόσο πολύ με σκληρά οστρακοειδή. Και πολλές φορές βρήκα σ' αυτούς αντί για ψυχή αλυμυρά φλέματα.

Έμαθαν από τη θάλασσα ακόμη και τη μαιτιοδοξία της: μήπως δεν είναι η θάλασσα το παγώνι των παγωνιών;

Ανοίγει την ουρά του ακόμη και μπροστά στον ασημότερο βούβαλο: ποτέ δεν κουράζεται το παγώνι αυτό από την κίνηση της ασημένιας-μεταξωτής βεντάλιας του.

Πεισματάρικα την κοιτάζει το βουβάλι, η ψυχή του είναι κοντά στην άμμο, ακόμη πιο κοντά στους θάμνους, αλλά ακόμη πιο κοντά στο βούρκο.

Τι το ενδιαφέρει η ομορφιά και η θάλασσα και το στόλισμα του παγωνιού! Αυτήν την παραβολή λέω στους ποιητές.

Αληθινά, το πνεύμα τους είναι το παγώνι των παγωνιών και μια θάλασσα μαιτιοδοξίας!

Θεατές θέλει το πνεύμα του ποιητή: ας είναι και βούβαλοι!

Αλλά εγώ το βαρέθηκα αυτό το πνεύμα: και βλέπω πως πρόκειται να βαρεθεί και το ίδιο του τον εαυτό.

Είδα ήδη τους ποιητές να αλλάζουν και να στρέφουν τη ματιά τους εναντίον του εαυτού τους.

Είδα να έρχονται μετανοούντες του πνεύματος: γεννήθηκαν από τους ποιητές.»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για τα μεγάλα γεγονότα

Υπάρχει ένα νησί στη θάλασσα — όχι μακριά από τα νησιά των μακάρων του Ζαρατούστρα — πάνω στο οποίο καπνίζει αδιάκοπα ένα ηφαίστειο· γι' αυτό λέει ο λαός, και ιδίως οι γριούλες του λαού, ότι είναι στημένο σαν ογκώδης βράχος μπροστά στην πύλη του κάτω κόσμου: μέσα όμως από το ηφαίστειο περνάει το στενό μονοπάτι που οδηγεί σ' αυτήν την πύλη του κάτω κόσμου.

Τον καιρό λοιπόν που ο Ζαρατούστρα έμενε στα νησιά των μακάρων, συνέβη να αγκυροβολήσει ένα πλοίο στο νησί, στο οποίο ορθώνεται το βουνό που καπνίζει — και το πλήρωμά του βγήκε στη στεριά για να κυνηγήσει κουνέλια. Κατά το μεσημέρι όμως, όταν ο καπετάνιος και οι ναύτες του ήταν πάλι όλοι μαζί, είδαν ξαφνικά έναν άνδρα να έρχεται προς το μέρος τους από τον αέρα, και μια φωνή να λέει καθαρά: «είναι ώρα! Είναι η ύψιστη ώρα!» Όταν όμως η μορφή ήταν πολύ κοντά τους — περνούσε γρήγορα, από τον αέρα, σαν σκιά, προς την κατεύθυνση που βρισκόταν το ηφαίστειο — αναγνώρισαν, με τη μεγαλύτερη σαστιμάρα, πως ήταν ο Ζαρατούστρα· γιατί τον είχαν δει ήδη όλοι τους, εκτός από τον καπετάνιο, και τον αγαπούσαν, έτσι όπως αγαπά ο λαός: κατά το ήμισυ με αγάπη και κατά το ήμισυ με φόβο.

«Κοιτάξτε! είπε ο γερο-τιμονιέρης, ο Ζαρατούστρα πάει για την κόλαση!»

Τον ίδιο καιρό περίπου που οι ναυτικοί αυτοί αποβιβάστηκαν στο νησί της φωτιάς, διαδόθηκε η φήμη πως ο Ζαρατούστρα είχε εξαφανιστεί· κι όταν ρώτησαν τους φίλους του, εκείνοι απάντησαν πως μια νύχτα ανέβηκε σ' ένα πλοίο, δίχως να πει πού ήθελε να πάει.

Έτσι γεννήθηκε μια ανησυχία· ύστερα από τρεις μέρες όμως, στην ανησυχία αυτή προστέθηκε η ιστορία των ναυτικών — και τώρα όλος ο κόσμος έλεγε πως τον Ζαρατούστρα τον είχε πάρει ο διάβολος. Οι μαθητές του γέλασαν βέβαια γι' αυτές τις διαδόσεις· και μάλιστα ένας απ' αυτούς είπε: «Θα έλεγα μάλλον ότι ο Ζαρατούστρα πήρε τον διάβολο». Βαθιά στην ψυχή τους ήταν όμως όλοι γεμάτοι ανησυχία και λαχτάρα γι' αυτόν: έτσι, η χαρά τους ήταν μεγάλη, όταν φάνηκε ο Ζαρατούστρα την πέμπτη μέρα ανάμεσά τους.

Κι αυτή είναι η διήγηση της συνομιλίας του Ζαρατούστρα με το σκυλί της φωτιάς.

«Η γη, είπε αυτός, έχει δέρμα· και το δέρμα αυτό έχει αρρώστιες. Για παράδειγμα, μια από τις αρρώστιες αυτές ονομάζεται "άνθρωπος".

Και μια άλλη απ' τις αρρώστιες αυτές ονομάζεται "σκυλί της φωτιάς": γι' αυτήν την αρρώστια οι άνθρωποι είπαν πολλά ψέματα και άφησαν να τους πουν πολλά ψέματα.

Για να λύσω αυτό το μυστήριο, πέρασα πάνω από τη θάλασσα: κι είδα γυμνή την αλήθεια, αληθινά! από την κορυφή ως τα νύχια.

Όσον αφορά το σκυλί της φωτιάς, τα ξέρω όλα τώρα· ξέρω επίσης και για όλους τους ξεβρασμένους διαβόλους, που θέλουν να τα ανατρέψουν όλα και που δεν τους φοβούνται μοναχά οι γριούλες.

"Βγες από τα έγκατά σου, σκυλί της φωτιάς! φώναξα, και ομολόγησε πόσο βαθιά είναι αυτά τα βάθη! Από πού έρχεται αυτό που βγάζεις από τα ρουθούνια σου;

Πίνεις πολύ από το νερό της θάλασσας: αυτό φανερώνει η αλμυρή ευλωτία σου! Στ' αλήθεια, παίρνεις υπερβολικά την τροφή σου από την επιφάνεια για σκυλί του βάθους που είσαι!

Το πολύ πολύ να σε πάρω για εγγαστρίμυθο της γης: και πάντα όταν άκουγα για ξεβρασμένους διαβόλους που θέλουν να τα ανατρέψουν όλα, τους έβρισκα όμοιους μ' εσένα: αλμυρούς, ψεύτες και ρηχούς.

Ξέρετε να μουγκρίζετε και να σκοτεινιάζετε με στάχτες! Είστε οι καλύτεροι καυχησιάρηδες και έχετε μάθει μέχρι κορεσμού την τέχνη να κάνετε την λάσπη να βράζει.

Παντού όπου είστε εσείς, πρέπει να υπάρχει κοντά λάσπη και πολλά πράγματα σπογγώδη, σπηλαιώδη και συμπιεσμένα: όλα αυτά θέλουν ελευθερία.

"Ελευθερία", αυτό μουγκρίζετε όλοι με τη μεγαλύτερη ευχαρίστηση: εγώ όμως ξέμαθα να πιστεύω στα "μεγάλα γεγονότα", όποτε υπάρχουν γύρω τους πολλά μουγκρίσματα και πολύς καπνός.

Και πίστεψε με, φίλε μου, θόρυβε της κόλασης! Τα μέγιστα γεγονότα — δεν είναι οι πιο θορυβώδεις, αλλά οι πιο σιωπηλές ώρες μας.

Όχι γύρω από τους εφευρέτες καινούριων θορύβων, αλλά γύρω από τους εφευρέτες καινούριων αξιών περιστρέφεται ο κόσμος· *σιωπηλά* περιστρέφεται.

Και παραδέξου το! Λίγα πράγματα είχαν συμβεί πάντα, όταν διαλυόταν ο θόρυβος και ο καπνός σου. Τι σημασία έχει που έγινε μούμια μια πόλη και έπεσε ένα άγαλμα στη λάσπη.

Και τούτη τη λέξη ακόμη λέω στους καταστροφείς των αγαλμάτων. Η μεγαλύτερη τρέλα είναι να ρίχνεις αλάτι στη θάλασσα και αγάλματα στη λάσπη.

Στη λάσπη της περιφρόνησής σας κειτόταν το άγαλμα: αυτό όμως ακριβώς είναι ο νόμος του, να αντλήσει από την περιφρόνηση πάλι ζωή και ζωντανή ομορφιά!

Με θεϊκότερα χαρακτηριστικά στέκεται τώρα και με περισσότερη γοητεία, που την οφείλει στον πόνο· και αληθινά! Θα σας πει και ευχαριστώ που το γκρεμίσατε, ω καταστροφείς!

Τούτη τη συμβουλή όμως δίνω στους βασιλιάδες και στις εκκλησίες και σε καθετί που έχει εξασθενήσει από την ηλικία και την αρετή — αφήστε να σας γκρεμίσουν! Έτσι θα ξανάρθετε στη ζωή και σε σας θα ξανάρθει — η αρετή!

Έτσι μίλησα μπροστά στο σκυλί της φωτιάς: τότε με διέκοψε μουγκρίζοντας και με ρώτησε: "Εκκλησία; Τι είναι αυτό;"

"Εκκλησία; απάντησα εγώ, είναι ένα είδος κράτους, και μάλιστα το πιο ψευδολόγο. Μη μιλάς όμως καθόλου, υποκριτικό σκυλί! Ξέρεις το είδος σου καλύτερα απ' τον καθένα!

Ένα υποκριτικό σκυλί σαν εσένα είναι το κράτος: σαν εσένα, του αρέσει να μιλά με καπνούς και ουρλιάσματα — για να κάνει, σαν εσένα, να πιστέψουν ότι μιλά από την κοιλιά των πραγμάτων.

Γιατί το κράτος θέλει πάση θυσία να είναι το σπουδαιότερο ζώο πάνω στη γη· και το πιστεύουν. "

Μόλις τα είπα αυτά, το σκυλί της φωτιάς έκανε σαν να τρελάθηκε από το φθόνο. "Πώς; φώναξε, το σπουδαιότερο ζώο πάνω στη γη; Και το πιστεύουν κιόλας;" Κι έβγαλε τόσους ατμούς και φρικτές κραυγές απ' το λαρύγγι του που πίστεψα πως θα πνιγόταν από τον θυμό και το φθόνο.

Στο τέλος ησύχασε κάπως και το αγκομαχητό του λιγότεψε αμέσως όμως μόλις ησύχασε, είπα γελώντας:

"Θυμώνεις, σκυλί της φωτιάς: άρα έχω δίκιο για σένα!

Και για να μην πάψω να έχω δίκιο, άκου τι έχω να σου πω για ένα άλλο σκυλί της φωτιάς: αυτό μιλά πραγματικά μέσα από την καρδιά της γης.

Χρυσάφι βγάζει η ανάσα του και χρυσή βροχή: έτσι θέλει η καρδιά του. Τι είναι γι' αυτό η στάχτη, ο καπνός και τα καυτά φλέματα!

Γέλια φτερουγίζουν από μέσα του σαν πολύχρωμα σύννεφα περιφρονεί τους λαρυγγισμούς, τα ξεράσματα και τους κοιλόπονους σου!

Το γέλιο όμως και το χρυσάφι — τα παίρνει από την καρδιά της γης: γιατί, για να το ξέρεις — *η καρδιά της γης είναι από χρυσάφι.* "

Μόλις τα άκουσε αυτά το σκυλί της φωτιάς, δεν μπόρεσε να μ' ακούσει άλλο. Ντροπιασμένο, έβαλε την ουρά στα σκέλια, έκανε ένα χαμηλόφωνο γαβ γαβ, και σύρθηκε μέσα στην σπηλιά του. »

Αυτά διηγήθηκε ο Ζαρατούστρα. Οι μαθητές του όμως δεν τον άκουσαν καλά καλά, τόσο μεγάλη ήταν η επιθυμία τους να τους διηγηθεί για τους ναυτικούς, τα κουνέλια και τον ιπτάμενο άνδρα.

«Τι να σκεφτώ εγώ γι' αυτό! είπε ο Ζαρατούστρα. Μήπως είμαι φάντασμα;

Πρέπει όμως να ήταν η σκιά μου. Δεν ακούσατε κιόλας κάτι για τον ταξιδιώτη και τη σκιά του;

Σίγουρο πάντως είναι τούτο: τη σκιά μου πρέπει να την κρατώ πιο κοντή — αλλιώς θα χαλάσει τη φήμη μου. »

Και άλλη μια φορά κούνησε ο Ζαρατούστρα το κεφάλι και απορούσε. «Τι να σκεφτώ εγώ γι' αυτό!» είπε πάλι.

«Γιατί τότε φώναξε το φάντασμα: "είναι ώρα! είναι η ύψιστη ώρα!"

Για ποιο πράγμα είναι λοιπόν η ύψιστη ώρα;»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Ο μάντης

«—και είδα μια μεγάλη θλίψη να κυριεύει τους ανθρώπους. Οι καλύτεροι βαρέθηκαν τα έργα τους.

Διαδιδόταν μια διδασκαλία, που τη συνόδευε μια πίστη: "όλα είναι κενά, όλα είναι όμοια, όλα πέρασαν!"

Κι από όλους τους λόφους, η ηχώ επαναλάμβανε: "όλα είναι κενά, όλα είναι όμοια, όλα πέρασαν!"

Μαζέψαμε βέβαια τη σοδειά μας: γιατί όμως σάπισαν και μαύρισαν όλοι οι καρποί μας; Τι έπεσε από το κακό φεγγάρι την τελευταία νύχτα;

Μάταιη ήταν όλη η εργασία, δηλητήριο έγινε το κρασί μας, κακό μάτι κιτρίνισε τα χωράφια και τις καρδιές μας.

Ξεραθήκαμε όλοι κι αν πέσει φωτιά επάνω μας, βγάζουμε σκόνη σαν την στάχτη: — ναι, ακόμη και τη φωτιά την κάναμε να βαρεθεί.

Όλα τα πηγάδια στέρεψαν για μας, κι η θάλασσα πισωγύρισε. Όλο το έδαφος θέλει να σχιστεί, αλλά τα βάθη δεν καταπίνουν τίποτε!

"Αχ, πού είναι μια θάλασσα, στην οποία θα μπορούσε ακόμη να πνιγεί κανείς": έτσι ηχεί το παράπονο μας — πέρα, πάνω από τα ρηχά έλη.

Αληθινά, έχουμε ήδη βαρεθεί πάρα πολύ για να πεθάνουμε: τώρα αργυπνούμε και συνεχίζουμε να ζούμε — σε τάφους!»

Έτσι μιλούσε ένας μάντης που άκουσε ο Ζαρατούστρα και η μαντεία του μπήκε στην καρδιά του και τον άλλαξε. Θλιμμένος περιπλανιόταν και κουρασμένος κι έγινε σαν εκείνους, για τους οποίους είχε μιλήσει ο μάντης.

«Αληθινά, είπε στους μαθητές του, λίγο χρειάζεται για να έρθει αυτό το μακρύ λυκόφως. Αχ, πώς να σώσω το φως μου και να το φέρω από την άλλη μεριά!

Για να μη μου σβήσει μέσα σ' αυτήν τη θλίψη! Πρέπει να είναι φως για πιο μακρινούς κόσμους και για ακόμη πιο μακρινές νύχτες!»

Με τέτοια στην καρδιά του τριγύριζε ο Ζαρατούστρα εδώ κι εκεί και τρεις μέρες δεν έφαγε ούτε ήπια, δεν αναπαύτηκε καθόλου και έχασε τη μιλιά του. Στο τέλος έπεσε σε βαθύ ύπνο. Οι μαθητές του όμως κάθονταν γύρω του ξενυχτώντας και περίμεναν με έγνοια να τον δουν αν θα ξυπνούσε, αν θα τους ξαναμιλούσε κι αν θα ήταν γιατρεμένος από τη θλίψη του.

Αυτά τα λόγια είπε όμως ο Ζαρατούστρα όταν ξύπνησε: η φωνή του ήταν σαν να ερχόταν από πολύ μακριά στους μαθητές του.

«Ακούστε λοιπόν το όνειρο που είδα, φίλοι, και βοηθήστε με να μαντέψω το νόημά του!

Είναι ακόμη αίνιγμα για μένα τούτο το όνειρο· το νόημα του είναι κρυμμένο μέσα του και κλεισμένο και δεν πετά ακόμη πάνω του με ελεύθερα φτερά.

Ονειρεύτηκα ότι είχα απαρνηθεί κάθε ζωή. Είχα γίνει νυχτοφύλακας και νεκροφύλακας εκεί, στον μοναχικό βουνίσιο πύργο του θανάτου.

Εκεί πάνω φυλούσα τα φέρετά του· οι πνιγηρές θολωτές αίθουσες ήταν γεμάτες από τέτοια σημάδια νίκης. Μέσα από γυάλινα φέρετρα με κοίταζε η υπερνικημένη ζωή.

Ανέπνεα την μυρωδιά σκονισμένων αιωνιοτήτων: βαριά και σκονισμένη κειτόταν η ψυχή μου. Και τίνος η ψυχή θα μπορούσε να πάρει αέρα εκεί μέσα!

Το φέγγος του μεσονυχτιού ήταν συνεχώς γύρω μου, και δίπλα του καθόταν οκλαδόν η μοναξιά και τρίτη, μια ρογχώδης σιωπή θανάτου, η χειρότερη από τις φίλες μου.

Κλειδιά κρατούσα, τα πιο σκουριασμένα απ' όλα τα κλειδιά και τα χρησιμοποιούσα για να ανοίξω τις πιο τριζάτες απ' όλες τις πόρτες.

Ο ήχος, όμοιος με φρικτό τριγμό, διέτρεχε τους μακριούς διαδρόμους, όταν άνοιγαν τα φύλλα της πόρτας: εχθρικά έκρωξε το πουλί αυτό, δεν ήταν πρόθυμο να ξυπνήσει.

Το πιο φρικτό και καρδιοσπαρακτικό όμως ήταν όταν όλα σιωπούσαν πάλι και ησύχαζαν, και εγώ καθόμουν μόνος μέσα σ' αυτήν τη μοχθηρή σιωπή.

Έτσι περνούσε και γλιστρούσε για μένα ο χρόνος, αν υπήρχε ακόμα χρόνος: πού να ξέρω! Στο τέλος όμως συνέβη κάτι που με ξύπνησε.

Τρεις φορές ακούστηκαν χτυπήματα στην πόρτα, σαν βροντές, τρεις φορές αντιλάλησαν οι θόλοι κάνοντάς τα να ακουστούν σαν ουρλιαχτά: τότε πήγα προς την πόρτα.

Βραχνά! φώναξα, ποιος φέρνει τη στάχτη του στο βουνό; Βραχνά! Βραχνά! Ποιος φέρνει τη στάχτη του στο βουνό;

Και γύριξα το κλειδί και προσπαθούσα να ανοίξω την πόρτα και κουραζόμουν. Μα η πόρτα δεν άνοιγε ούτε ένα δάχτυλο.

Τότε ένας βίαιος άνεμος άνοιξε μεμιάς τα φύλλα της: ουρλιάζοντας, σφυρίζοντας, διαπερνώντας, μου πέταξε ένα μαύρο φέρετρο:

Και μέσα στο σφύριγμα, στο ουρλιαχτό και στο σκούξιμο το φέρετρο άνοιξε και πετάχτηκαν από μέσα χιλίων λογίων γέλια.

Και χίλιες φάτσες παιδιών, αγγέλων, κουκουβαγιών, γελωτοποιών και πεταλούδων, που ήταν μεγάλες σαν παιδιά, γελούσαν, κοροΐδευαν και βόμβιζαν εναντίον μου.

Τότε τρόμαξα φρικτά: έπεσα καταγής. Και φώναζα από φρίκη, όπως δεν είχα φωνάξει ποτέ.

Αλλά η ίδια η κραυγή μου με ξύπνησε: — και συνήλθα.»

Έτσι διηγήθηκε ο Ζαρατούστρα το όνειρο του και μετά σόπασε: γιατί δεν ήξερε ακόμα το νόημα του ονείρου του. Ο πιο αγαπημένος του μαθητής όμως, πετάχτηκε απάνω γρήγορα, πήρε το χέρι του Ζαρατούστρα και είπε:

«Η ίδια σου η ζωή εξηγεί αυτό το όνειρο, ω Ζαρατούστρα!

Μήπως δεν είσαι, εσύ ο ίδιος, ο άνεμος με το στριγκό σφύριγμα, που ανοίγει τις πόρτες του πύργου του θανάτου;

Μήπως δεν είσαι, εσύ ο ίδιος, το φέρετρο, το γεμάτο πολύχρωμες κα-
κίες και αγγελικούς μορφασμούς της ζωής;

Αληθινά, όμοιος με χιλίων λογίων παιδικά γέλια έρχεται ο Ζαρατού-
στρα σ' όλους τους νεκροθαλάμους, γελώντας μ' αυτούς τους νυχτοφύλακες
και τους νεκροφύλακες και μ' όλους εκείνους που κροταλίζουν ζοφερά κλει-
διά.

Θα τους τρομάξεις και θα τους ανατρέψεις με τα γέλια σου η λιπο-
θυμία και το ξύπνημα θα αποδείξουν τη δύναμή σου πάνω τους.

Και επίσης, όταν θα έρθει το μακρύ λυκόφως και η θανάσιμη κούραση,
εσύ δεν θα δύσεις/χαθείς από τον ουρανό μας, ω συνήγορε της ζωής!

Μας έκανες να δούμε καινούρια αστέρια και καινούριες νυχτερινές λα-
μπρότητες· αληθινά, το ίδιο το γέλιο άπλωσες πάνω μας σαν πολύχρωμη
τέντα.

Στο εξής, πάντα θα αναβρύζει παιδικό γέλιο από τα φέρετρα· στο εξής,
πάντα θα φυσά ένας δυνατός αέρας νικηφόρα πάνω σε κάθε θανάσιμη
κούραση: του αέρα αυτού είσαι εσύ ο πύργος και ο μάντης!

Αληθινά, *τους ίδιους τους εχθρούς σου ονειρεύτηκες*: αυτό ήταν το πιο
βαρύ σου όνειρο!

Όπως όμως ξύπνησες εσύ απ' αυτούς και ήρθες στον εαυτό σου, έτσι κι
αυτοί πρέπει να ξυπνήσουν από μόνοι τους — και να έρθουν σε σένα!»

Έτσι μίλησε ο μαθητής· και όλοι οι άλλοι μαζεύτηκαν γύρω από τον
Ζαρατούστρα και του έπιασαν τα χέρια και ήθελαν να τον πείσουν να
αφήσει το κρεβάτι και τη θλίψη και να επιστρέψει κοντά τους. Ο Ζαρατού-
στρα όμως έμενε ανακαθισμένος στο στρώμα του και το βλέμμα του ήταν
παράξενο. Σαν κάποιος που επέστρεφε στον τόπο του από μακρινά ξένα,
κοιτούσε τους μαθητές του και εξέταζε τα πρόσωπό τους· κι ακόμη δεν
μπορούσε να τους αναγνωρίσει. Όταν όμως τον σήκωσαν και τον έβαλαν
να σταθεί στα πόδια του, για δεξ, το μάτι του άλλαξε μεμιάς· κατάλαβε
ό,τι είχε συμβεί, χάιδεψε τη γενειάδα του και είπε με δυνατή φωνή:

«Καλά! Όλα αυτά θα γίνουν στην ώρα τους· γι' αυτό φροντίστε,
μαθητές μου, να κάνουμε ένα καλό γεύμα και όσο το δυνατόν γρηγορότερα!
Έτσι σκέπτομαι να εξιλεωθώ για τα άσχημα όνειρα!

Ο μάντης όμως πρέπει να φάει και να πιει στο πλάι μου: και αληθινά, θέλω να του δείξω μια θάλασσα, μέσα στην οποία μπορεί να πνιγεί!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα. Τότε όμως κοίταξε πολλή ώρα κατάματα τον μαθητή που είχε εξηγήσει το όνειρό του και κούνησε το κεφάλι.

Για τη λύτρωση

Μια μέρα, καθώς περνούσε ο Ζαρατούστρα το μεγάλο γεφύρι, τον περικύκλωσαν οι σακάτηδες και οι ζητιάνοι, κι ένας καμπούρης του μίλησε μ' αυτά τα λόγια:

«δες, Ζαρατούστρα! Κι ο λαός μαθαίνει από σένα και αποκτά πίστη στη διδασκαλία σου: αλλά για να σε πιστέψει πλήρως, χρειάζεται ακόμη ένα πράγμα — πρέπει να πείσεις κι εμάς τους σακάτηδες! Εδώ τώρα μπορείς να κάνεις μια ωραία εκλογή κι αληθινά έχεις μπροστά σου μια περίπτωση με πολλές δυνατότητες! Μπορείς να θεραπεύσεις τυφλούς και χωλούς να τους κάνεις να τρέξουν και από εκείνον που έχει πάρα πολλά πίσω του μπορείς ίσως να αφαιρέσεις λίγα: — νομίζω πως αυτό θα ήταν ο σωστός τρόπος για να κάνεις τους σακάτηδες να πιστέψουν στον Ζαρατούστρα!»

Ο Ζαρατούστρα όμως έτσι απάντησε σ' εκείνον που είχε μιλήσει: «όταν βγάλεις από τον καμπούρη την καμπούρα του, του βγάζεις και το πνεύμα του — έτσι διδάσκει ο λαός. Και όταν δώσεις στον τυφλό τα μάτια του, τότε πολλά άσχημα πράγματα βλέπει πάνω στη γη: έτσι που αναθεματίζει εκείνον που τον γιάτρεψε. Αυτός όμως που κάνει τον χωλό να τρέξει, του κάνει το μεγαλύτερο κακό: γιατί μόλις μπορέσει να τρέξει, θα τρέξουν μαζί του και τα ελαττώματά του — αυτό διδάσκει ο λαός για τους σακάτηδες. Και γιατί να μη διδαχτεί και ο Ζαρατούστρα από τον λαό, όταν ο λαός διδάσκεται από τον Ζαρατούστρα;

Για μένα όμως, από τότε που βρίσκομαι ανάμεσα στους ανθρώπους, το πράγμα που μετρά λιγότερο είναι να βλέπω: "αυτός εδώ δεν έχει ένα μάτι και εκείνος ένας αφτί και ένας τρίτος το πόδι, και υπάρχουν κι άλλοι που έχουν χάσει τη γλώσσα, τη μύτη ή το κεφάλι."

Βλέπω και είδα χειρότερα και μερικά τόσο αποκρουστικά, που δεν θα ήθελα να μιλήσω για το καθένα ούτε όμως να σωπάσω για μερικά: δηλαδή, για ανθρώπους που τους λείπουν τα πάντα, εκτός από ένα που το έχουν σε υπερβολικό βαθμό — ανθρώπους, που δεν είναι τίποτε άλλο από ένα μεγάλο μάτι ή μια μεγάλη μούρη ή μια μεγάλη κοιλιά ή κάτι άλλο μεγάλο — σακάτηδες από την ανάποδη τους ονομάζω εγώ κάτι τέτοιους.

Και καθώς ερχόμουν από τη μοναξιά μου και διέσχιζα για πρώτη φορά αυτό εδώ το γεφύρι: τότε, δεν πίστευα στα μάτια μου και έβλεπα και ξανάβλεπα και είπα στο τέλος: "αυτό είναι ένα αφτί! Ένα αφτί τόσο μεγάλο όσο ένας άνθρωπος!" Κοίταξα ακόμη καλύτερα: και πράγματι, κάτω από το

αφτί κινιόταν ακόμη κάτι που ήταν μέχρι δακρύων μικρό και άθλιο και λιπόσαρκο. Και πραγματικά, το τεράστιο αφτί βρισκόταν πάνω σε έναν μικρό και λεπτό μίσχο — ο μίσχος όμως ήταν ένας άνθρωπος! Κι εκείνος που θα έβαζε ένα φακό μπροστά στο μάτι, θα μπορούσε να αναγνωρίσει ακόμη και ένα μικρό φθονερό πρόσωπο και θα έβλεπε μια κορδωμένη μικρή ψυχή να ταλαντεύεται πάνω στο μίσχο. Ο λαός μου έλεγε όμως ότι το μεγάλο αφτί δεν ήταν απλώς ένας άνθρωπος, αλλά ένας μεγάλος άνθρωπος, μια μεγαλοφυΐα. Εγώ όμως ποτέ δεν πίστευα στον λαό, όταν μιλούσε για μεγάλους ανθρώπους — και επέμενα στην πεποίθησή μου πως ήταν ένας σακάτης από την ανάποδη, ο οποίος τα είχε όλα σε πολύ μικρό βαθμό, εκτός από ένα, που το είχε σε υπερβολικό.»

Μόλις είπε ο Ζαρατούστρα τα λόγια αυτά στον καμπούρη και σ' εκείνους των οποίων ήταν αυτός φερέφωνο και συνήγορος, στράφηκε με βαθιά δυσαρέσκεια στους μαθητές του και είπε:

«αληθινά, φίλοι μου, βαδίζω ανάμεσα στους ανθρώπους σαν ανάμεσα σε σπασμένα κομμάτια και ανθρώπινα μέλη!

Το φρικτότερο πράγμα για τα μάτια μου είναι το ότι βρίσκω κομματιασμένο τον άνθρωπο και διασκορπισμένο εδώ κι εκεί, όπως σε ένα πεδίο μάχης και σφαγής.

Και το μάτι μου φεύγει από το τώρα και πάει στο άλλοτε: βρίσκει πάντα το ίδιο: κομμάτια και σκόρπια μέλη και φρικτές συγκυρίες — αλλά κανέναν άνθρωπο!

Το τώρα και το άλλοτε πάνω στη γη — αχ! φίλοι μου — αυτό είναι το πιο ανυπόφορο πράγμα *για μένα* και δεν θα μπορούσα πλέον να ζω, αν δεν ήμουν κάποιος που βλέπει αυτό που πρέπει να έρθει.

Κάποιος που βλέπει, που θέλει, που δημιουργεί, ένα μέλλον ο ίδιος και μια γέφυρα για το μέλλον — και αχ, και σαν ένας σακάτης πάνω σ' αυτό το γεφύρι: όλα αυτά μαζί είναι ο Ζαρατούστρα.

Κι εσείς οι ίδιοι αναρωτιέστε συχνά: "ποιος είναι για μας ο Ζαρατούστρα; Πώς πρέπει να ονομάζεται για μας;" Και όπως έγινε και μ' εμένα, δώσατε ερωτήσεις για απαντήσεις.

Είναι κάποιος που υπόσχεται; Ή κάποιος που εκπληρώνει; Κάποιος που κατακτά; Ή κάποιος που κληρονομεί; Ένα φθινόπωρο; Ή ένα υνί; Ένας γιατρός; Ή ένας που άρρωστος που γίνεται καλά;

Είναι ένας ποιητής; Ή ένας φιλαλήθης; Ένας ελευθερωτής; Ή ένας δαμαστής; Ένας καλός; Ή ένας κακός;

Βαδίζω ανάμεσα στους ανθρώπους ως κομμάτια του μέλλοντος: εκείνου του μέλλοντος που βλέπω εγώ.

Και αυτό είναι όλη μου η ποίηση και ο αγώνας: να συγκεντρώσω και να ενώσω σε ένα ό,τι είναι κομμάτι και αίνιγμα και φρικτό τυχαίο γεγονός.

Και πώς θα άντεχα να είμαι άνθρωπος αν ο άνθρωπος δεν ήταν και ποιητής και αν δεν ήξερε να λύνει αινίγματα και να λυτρώνει από το τυχαίο!

Το να λυτρώνεις εκείνους που πέρασαν και να αναδημιουργείς κάθε "ήταν" σε "έτσι το ήθελα!" — ιδού τι θα μπορούσε να ονομάζεται για μένα λύτρωση!

Θέληση — έτσι ονομάζεται ο ελευθερωτής και κομιστής της χαράς: ιδού τι σας δίδαξα, φίλοι μου! Και τώρα μάθετε και τούτο: η ίδια η θέληση είναι ακόμη ένας αιχμάλωτος.

Το να θέλεις απελευθερώνει: πώς ονομάζεται όμως αυτό που ρίχνει και τον ελευθερωτή στις αλυσίδες;

"Ηταν": αυτό είναι το όνομα του τριξίματος των δοντιών της θέλησης και της πιο μοναχικής θλίψης της. Ανήμπορη απέναντι σ' εκείνο που έγινε — είναι κακός θεατής κάθε πράγματος που έχει περάσει.

Η θέληση δεν μπορεί να θέλει το πισωγύρισμα — το ότι δεν μπορεί να σπάσει το χρόνο και την επιθυμία του χρόνου — αυτό είναι η πιο μοναχική θλίψη της θέλησης.

Η θέληση απελευθερώνει: τι επινοεί η ίδια η θέληση για να απαλλαχτεί από τη θλίψη της και για να χλευάσει τα δεσμά της;

Αχ, κάθε αιχμάλωτος γίνεται τρελός! Με τρελό τρόπο λυτρώνεται και η αιχμάλωτη θέληση.

Το ότι ο χρόνος δεν γυρίζει πίσω, αυτό της προκαλεί αγανάκτηση "αυτό που ήταν" — έτσι ονομάζεται η πέτρα, την οποία δεν μπορεί να κυλήσει.

Κι έτσι κυλάει πέτρες από αγανάκτηση και δυσαρέσκεια και εκδικείται εκείνο το οποίο δεν αισθάνεται, αντίθετα απ' αυτήν, αγανάκτηση και δυσαρέσκεια.

Έτσι, η θέληση, ο ελευθερωτής, έγινε κακοποιός: και εκδικείται καθετί το οποίο είναι ικανό να υποφέρει, για το ότι αυτή δεν μπορεί να γυρίσει πίσω.

Αυτό, ναι, μόνον αυτό είναι η ίδια η *εκδίκηση*: η απέχθεια της θέλησης για το χρόνο και το "ήταν".

Αληθινά, μια μεγάλη τρέλα κατοικοεδρεύει μέσα στη θέλησή μας και το γεγονός ότι η τρέλα αυτή έμαθε το πνεύμα, έγινε η κατάρα καθετί ανθρώπινου!

Το πνεύμα της εκδίκησης: φίλοι μου, αυτός ήταν μέχρι τώρα ο καλύτερος στοχασμός των ανθρώπων κι όπου υπήρχε πόνος, έπρεπε να υπάρχει πάντα τιμωρία.

"Τιμωρία": στην πραγματικότητα, έτσι ονομάζεται η ίδια η εκδίκηση με μια ψεύτικη κουβέντα προσποιείται πως είναι καλή συνείδηση.

Και επειδή υπάρχει πόνος και σ' εκείνον που θέλει, πόνος που οφείλε-

ται στο ότι δεν μπορεί να θέλει το πισωγύρισμα — όλη η θέληση και η ζωή η ίδια θα έπρεπε να ήταν τιμωρία.

Και σωριάζονταν το ένα σύννεφο μετά το άλλο πάνω στο πνεύμα: ώσπου στο τέλος η τρέλα κήρυττε: "όλα περνούν, γι' αυτό όλα αξίζουν να περνούν!"

"Κι αυτό είναι η ίδια η δικαιοσύνη, εκείνος ο νόμος του χρόνου, που τον υποχρεώνει να καταβροχθίζει τα ίδια τα παιδιά του": κήρυττε επίσης η τρέλα.

"Τα πράγματα είναι τακτοποιημένα με ηθικό τρόπο, σύμφωνα με το δίκαιο και την τιμωρία. Ω, πού είναι η λύτρωση από τη ροή των πραγμάτων και από την τιμωρία που είναι η "ενθαδική ύπαρξη"; "Έτσι κήρυττε η τρέλα.

"Μπορεί να υπάρχει λύτρωση, όταν υπάρχει ένα αιώνιο δίκαιο; Αχ, αμετακίνητη είναι η πέτρα που λέγεται "ήταν": αιώνιες πρέπει να είναι όλες οι τιμωρίες!" Έτσι κήρυττε η τρέλα.

"Καμιά πράξη δεν μπορεί να εκμηδενιστεί: πώς θα μπορούσε να γίνει αυτό μέσω της τιμωρίας! Αυτό, αυτό είναι το αιώνιο που υπάρχει στην τιμωρία που λέγεται "ενθαδική ύπαρξη", το ότι δηλαδή και η πράξη πρέπει να είναι αιωνίως πράξη και ενοχή!

"Εκτός κι αν, στο τέλος, λυτρωθεί η θέληση από τον εαυτό της και γίνε θέληση για μη θέληση": το ξέρετε όμως, αδελφοί μου, αυτό το παραμύθι που τραγουδάει η τρέλα!

Σας οδήγησα μακριά απ' αυτά τα παραμύθια, όταν σας δίδαξα: "Η θέληση είναι ένας δημιουργός".

Κάθε "ήταν" είναι ένα κομμάτι, ένα αίνιγμα, ένα φορικό τυχαίο — ώσπου να πει επ' αυτού η δημιουργική θέληση : "εγώ όμως το ήθελα έτσι αυτή!

— Όσπου να πει επ' αυτού η δημιουργική θέληση: "εγώ όμως το θέλω έτσι αυτό! Έτσι θα το θέλω!"

Μίλησε όμως ήδη έτσι; Και πότε θα συμβεί αυτό; Ξεξεύτηκε ήδη η θέληση από την ίδια της την τρέλα;

Έγινε ήδη η θέληση ελευθερωτής και κομιστής χαράς για τον εαυτό της; Ξέμαθε το πνεύμα της εκδίκησης και κάθε τρίξιμο δοντιών;

Και ποιος της δίδαξε τη συμφιλίωση με το χρόνο και κάτι ανώτερο από κάθε συμφιλίωση;

Κάτι ανώτερο από κάθε συμφιλίωση πρέπει να θέλει η θέληση, που είναι θέληση για δύναμη: πώς γίνεται όμως αυτό; Ποιος της δίδαξε να θέλει να γυρίσει πίσω;»

Σ' αυτό το σημείο του λόγου του όμως, συνέβη να σωπάσει ξαφνικά ο

Ζαρατούστρα, δείχνοντας σαν κάποιος εξαιρετικά φοβισμένος. Με τρομαγμένα μάτια κοίταζε τους μαθητές του· το βλέμμα του διαπερνούσε θαρρείς με βέλη τις σκέψεις και τις σκέψεις πίσω από τις σκέψεις τους. Έπειτα από λίγο όμως, γέλασε πάλι και είπε κατευνασμένος:

«Είναι δύσκολο να ζεις με ανθρώπους, γιατί το να σωπαίνεις είναι τόσο δύσκολο. Ιδιαίτερα για έναν φλύαρο.»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα. Ο καμπούρης όμως είχε ακούσει την ομιλία κι είχε κρυμμένο το πρόσωπό του· όταν όμως άκουσε τον Ζαρατούστρα να γελά, σήκωσε τα μάτια του με περιέργεια και είπε αργά:

«Γιατί όμως μιλά αλλιώς σ' εμάς και αλλιώς στους μαθητές του;»

Ο Ζαρατούστρα απάντησε: «Τι περίεργο υπάρχει σ' αυτό! Με καμπούρηδες πρέπει να μιλά κανείς καμπούρικά!»

«Καλά, είπε ο καμπούρης· και με μαθητές πρέπει να φλυαρεί κανείς μαθητικά.»

Γιατί όμως μιλά ο Ζαρατούστρα αλλιώς στους μαθητές του — και αλλιώς στον εαυτό του;»

Για την ανθρώπινη εξυπνάδα/σωφροσύνη

«Όχι το ύψος: ο κατήφορος είναι το φοβερό!

Ο κατήφορος, όπου το βλέμμα ρίχνεται προς τα κάτω και το χέρι σηκώνεται *προς τα πάνω* για να πιάσει. Εκεί η ψυχή παθαίνει ίλιγγο μπροστά στη διπλή της θέληση.

Αχ, φίλοι μου, μαντεύετε κι εσείς τη διπλή θέληση της καρδιάς μου;

Αυτό, αυτό είναι ο κατήφορός *μου* και ο κίνδυνός μου: το ότι το βλέμμα μου ρίχνεται προς τα ύψη, και το χέρι μου κρατιέται και στηρίζεται — στα βάθη!

Στους ανθρώπους γαντζώνεται η θέλησή μου, με αλυσίδες δένομαι πάνω στους ανθρώπους, επειδή σέρνομαι προς τον υπεράνθρωπο: γιατί εκεί θέλει να πάει η άλλη θέλησή μου.

Και *γ'* αυτό ζω τυφλός ανάμεσα στους ανθρώπους: σαν να μην τους γνώριζα: για να μη χάσει εντελώς το χέρι μου την πίστη του στο στέρεο.

Δεν σας γνωρίζω, άνθρωποι: αυτό το σκοτάδι και αυτή η παρηγοριά απλώνονται συχνά γύρω μου.

Κάθομαι στην πύλη, στη διάθεση κάθε παλιάνθρωπου, και ρωτώ: ποιος θέλει να με εξαπατήσει;

Η πρώτη μου ανθρώπινη εξυπνάδα/σωφροσύνη είναι ότι άφησα να με εξαπατούν, για να μη φυλάγομαι συνεχώς από τους απατεώνες.

Αχ, αν φυλαγόμουν από τον άνθρωπο: πώς θα μπορούσε ο άνθρωπος να είναι μια άγκυρα για το μπαλόني μου! Πάρα πολύ εύκολα θα μπορούσα να αποσπαστώ και να ανεβώ προς τα ύψη!

Πάνω από τη μοίρα μου υπάρχει αυτή η πρόνοια, δηλαδή ότι πρέπει να είμαι δίχως περίσκεψη.

Και όποιος ανάμεσα στους ανθρώπους δεν θέλει να πεθάνει από δίψα, πρέπει να μάθει να πίνει από όλα τα ποτήρια και όποιος θέλει να μείνει καθαρός ανάμεσα στους ανθρώπους, πρέπει να ξέρει να πλένεται και με βρόμικο νερό.

Και πολλές φορές έτσι μίλησα στον εαυτό μου για να τον παρηγορήσω: "εμπρός λοιπόν! Όρθια, γέριχη καρδιά! Μια δυστυχία σου έτυχε: να την χαρείς σαν να ήταν — ευτυχία σου!"

Αυτή όμως είναι η άλλη μου ανθρώπινη εξυπνάδα/σωφροσύνη: περιποιούμαι τους *ματαιόδοξους περισσότερο* από τους περήφανους.

Η πληγωμένη ματαιοδοξία δεν είναι η μητέρα όλων των τραγωδιών; Όπου πληγώνεται όμως η περηφάνια, εκεί φυτρώνει κάτι καλύτερο από την περηφάνια.

Για να φαίνεται όμορφη η ζωή, πρέπει να παίζεται καλά το παιχνίδι της: γι' αυτό όμως χρειάζονται καλοί ηθοποιοί.

Βρήκα πως όλοι οι ματαιόδοξοι είναι καλοί ηθοποιοί: παίζουν και θέλουν να ευχαριστιούνται οι άλλοι να τους βλέπουν — όλο το πνεύμα τους προσκολλάται σ' αυτήν την θέληση.

Παίζουν τον εαυτό τους, τον επινοούν μ' αρέσει να κοιτάζω τη ζωή κοντά τους — αυτό γιατρεύει τη μελαγχολία.

Γι' αυτό περιποιούμαι τους ματαιόδοξους: επειδή είναι γιατροί για τη μελαγχολία μου και με κρατούν κοντά στον άνθρωπο, όπως σε ένα θέαμα.

Και έπειτα: ποιος μετρά όλο το βάθος της μετριοφροσύνης του ματαιόδοξου! Είμαι καλός μαζί του και τον συμπονώ για τη μετριοφροσύνη του.

Από σας θέλει να μάθει την πίστη του στον εαυτό του· τρέφεται από τα βλέμματά σας, τρώει τον έπαινο από τα χέρια σας.

Πιστεύει ακόμη και τα ψέματά σας, όταν εσείς ψεύδεστε καλά γι' αυτόν: γιατί κατά βάθος αναστενάζει η καρδιά του: "τι είμαι εγώ!"

Και αν η αληθινή αρετή είναι εκείνη που αγνοεί τον εαυτό της: τότε, ο ματαιόδοξος αγνοεί τη μετριοφροσύνη του!

Αυτό είναι όμως η τρίτη μου ανθρωπίνη εξυπνάδα/σωφροσύνη: να μην αφήσω τη φοβία σας να με κάνει να σιχαθώ τη *θέα των κακών*.

Είμαι ευτυχισμένος όταν βλέπω τα θαύματα που κλωσά ο ζεστός ήλιος: τίγρεις και φοίνικες και κροταλίες.

Ακόμη και μέσα στους ανθρώπους υπάρχουν ωραία γεννήματα του ζεστού ήλιου και πολλά αξιοθαύμαστα στους κακούς.

Ακριβώς όπως οι πιο σοφοί από σας δεν μου φάνηκαν και τόσο σοφοί: έτσι βρήκα την κακία των ανθρώπων κατώτερη από τη φήμη της.

Και πολλές φορές ρώτησα κουνώντας το κεφάλι μου: γιατί κροταλίζετε ακόμη, κροταλίες;

Αληθινά, υπάρχει ακόμη και για το κακό ένα μέλλον! Και το πιο καυτό μεσημέρι δεν αποκαλύφτηκε ακόμα για τον άνθρωπο.

Υπάρχουν αρκετά πράγματα, σήμερα, τα οποία θεωρούνται οι χειρότερες κακίες και όμως δεν έχουν παρά δώδεκα πόδια πλάτος και τρεις μήνες μήκος! Κάποτε όμως θα 'ρθουν στον κόσμο μεγαλύτεροι δράκοι.

Γιατί, για να μη λείπει από τον υπεράνθρωπο ο δράκος του, ο υπερδράκος, που του αξίζει: γι' αυτό το πράγμα πρέπει πολλοί ζεστοί ήλιοι να ρίξουν την πυρά τους πάνω από υγρά, παρθένα δάση!

Πρέπει πρώτα να γίνουν οι αγριόγατοι σας τίγρεις και οι δηλητηριώδεις φρύνοι σας κροκόδειλοι: γιατί στον καλό κυνηγό ταιριάζει καλό κυνήγι!

Και αληθινά, ω καλοί και δίκαιοι! Υπάρχουν πολλά πράγματα αξιογέλαστα σε εσάς και πρώτα ο φόβος σας γι' αυτό που μέχρι τώρα ονομαζόταν "διάβολος"!

Τόσο ξένη είναι η ψυχή σας προς το μεγάλο, που ο υπεράνθρωπος θα σας φαινόταν *φοβερός* μέσα στη καλοσύνη του!

Κι εσείς σοφοί και γνώστες, θα φεύγατε μπροστά στο λιοπύρι της σοφίας, μέσα στο οποίο με ηδονή λούζει τη γύμνια του ο υπεράνθρωπος!

Ω ύψιστοι άνθρωποι, που συνάντησαν ποτέ τα μάτια μου! Αυτή είναι η αμφιβολία μου για σας και το μυστικό μου γέλιο: μαντεύω πως θα ονομάσετε τον υπεράνθρωπο μου — διάβολο!

Αχ, βαρέθηκα αυτούς τους ύψιστους και άριστους: λαχταρώ να πετάξω ψηλά πάνω από το "ύψος" τους, τραβώντας για τον υπεράνθρωπο!

Με κυρίεψε φρίκη όταν είδα γυμνούς αυτούς τους άριστους: τότε φύτρωσαν πάνω μου φτερά για να πετάξω μακριά, προς μακρινά μέλλοντα.

Σε πιο μακρινά μέλλοντα, σε πιο μεσημεριάτικα μεσημέρια απ' όσα ονειρεύτηκε ποτέ καλλιτέχνης: προς τα κει όπου οι θεοί θεωρούν ντροπή κάθε ρούχο!

Θέλω όμως να σας δω μεταμφιεσμένους, *εσάς τους* πλησίον και συνανθρώπους. Και καλά στολισμένους, και ματαιόδοξους και αξιοπρεπείς, σαν τους "καλούς και δίκαιους".

Και μεταμφιεσμένος θα κάθομαι και εγώ ανάμεσά σας — για να *παργνωρίζω* και εσάς και τον εαυτό μου: αυτή είναι η τελευταία μου ανθρώπινη εξυπνάδα/σωφροσύνη.»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Η σιωπηλότετη ώρα

«Τι μου συνέβη, φίλοι μου; Με βλέπετε ταραγμένο, σαν διωγμένο, απρόθυμο και μαζί πειθήνιο, έτοιμο να φύγω — αχ, να φύγω μακριά από σας!

Ναι, για άλλη μια φορά, πρέπει να αποτραβηχτεί ο Ζαρατούστρα στη μοναξιά του: δίχως ευχαρίστηση όμως γυρίζει τώρα η αρκούδα στη σπηλιά της!

Τι μου συνέβη; Ποιος λοιπόν με διατάζει; — Αχ, η θυμωμένη αφέντρα μου το θέλει αυτό, μού μίλησε: σας είπα ποτέ το όνομά της;

Χτες το βράδυ μού μίλησε η σιωπηλότετη ώρα μου: αυτό είναι το όνομα της φοβερής αφέντρας μου.

Και να τι συνέβη — γιατί πρέπει να σας τα πω όλα, για να μην σκληρύνει η καρδιά σας εναντίον εκείνου που ξαφνικά σας εγκαταλείπει!

Ξέρετε τον τρόπο εκείνου που κοιμάται;

Τρομάζει από την κορυφή ως τα νύχια, επειδή το έδαφος υποχωρεί κάτω από τα πόδια του και το όνειρο αρχίζει.

Αυτό σας το λέω σαν παραβολή. Χτες, την πιο σιωπηλή ώρα, υποχώρησε το έδαφος κάτω από τα πόδια μου: το όνειρο άρχισε.

Ο δείκτης προχωρούσε, το ρολόι της ζωής μου έπαιρνε αναπνοή — ποτέ δεν είχα ακούσει τέτοια σιωπή γύρω μου: τόσο που η καρδιά μου φοβήθηκε.

Τότε κάτι μού μίλησε δίχως φωνή: "το ξέρεις αυτό, Ζαρατούστρα;"

Κι εγώ φώναξα από φόβο μπροστά σ' αυτό το ψιθύρισμα, και το αίμα έφυγε από το πρόσωπο μου: έμεινα όμως σιωπηλός.

Τότε κάτι μου μίλησε και πάλι δίχως φωνή: "το ξέρεις αυτό, Ζαρατούστρα, αλλά δεν το λες!" Και εγώ απάντησα στο τέλος σαν ισχυρογνώμων: "ναι, το ξέρω, αλλά δεν θέλω να το πω!"

Τότε μου μίλησε πάλι δίχως φωνή: "δεν θέλεις, Ζαρατούστρα; Είναι αλήθεια αυτό; Μην κρύβεσαι μέσα στην ισχυρογνωμοσύνη σου!"

Και εγώ έκλαιγα και έτρεμα σαν παιδί και είπα: "αχ, θα το ήθελα, αλλά πώς να το μπορέσω; Συγχώρεσε μου μόνο αυτό! Είναι πάνω από τις δυνάμεις μου!"

Τότε μου μίλησε πάλι αυτό δίχως φωνή: "ποιος σε λογαριάζει εσένα, Ζαρατούστρα! Πες τον λόγο σου και άντε στα τσακίδια!"

Και εγώ απάντησα: "αχ, είναι δικός μου ο λόγος; Ποιος είμαι εγώ; Περίμενα κάποιον πιο άξιο· δεν είμαι άξιος ούτε καν για να τσακιστώ πάνω

Τότε αυτό μου μίλησε πάλι δίχως φωνή: "ποιος σε λογαριάζει εσένα; Δεν είσαι για μένα αρκετά ταπεινός. Η ταπεινοφροσύνη έχει το σκληρότερο δέρμα."

Και εγώ αποκρίθηκα: "και τι δεν τράβηξε ως τώρα το δέρμα της ταπεινοφροσύνης μου! Κατοικώ στους πρόποδες του ύψους μου: πόσο ψηλές είναι οι κορυφές μου; Κανένας δεν μου το έχει πει ακόμη. Ξέρω όμως καλά τις κοιλάδες μου."

Τότε μου μίλησε πάλι δίχως φωνή: "ω Ζαρατούστρα, εκείνος που έχει να κινήσει βουνά, κινεί και κοιλάδες και χαμηλώματα."

Κι εγώ απάντησα: "ο λόγος μου δεν κίνησε ακόμη κανένα βουνό, και ό,τι είπα δεν άγγισε τους ανθρώπους. Πήγα βέβαια προς τους ανθρώπους, ακόμη όμως δεν τους έφτασα."

Τότε μου μίλησε πάλι δίχως φωνή: "τι ξέρεις εσύ γι' αυτό! Η δροσιά πέφτει στη χλόη όταν η νύχτα είναι στην πιο σιωπηλή στιγμή της."

Κι εγώ απάντησα: "με κοροΐδεψαν, όταν βρήκα και τράβηξα τον δικό μου δρόμο και αληθινά τα πόδια μου έτρεμαν τότε."

Και έτσι μου μίλησαν: ξέμαθες το δρόμο. Τώρα ξεμαθαίνεις και το περπάτημα!"

Τότε μου μίλησε πάλι δίχως φωνή: "ποιος λογαριάζει τις κοροΐδιές τους! Είσαι ένας που έχει ξεμάθει την υπακοή: τώρα πρέπει να διατάξεις!"

Δεν ξέρεις ποιον έχουν ανάγκη περισσότερο: αυτόν που διατάζει κάτι μεγάλο.

Το να πραγματοποιείς κάτι μεγάλο είναι δύσκολο: αλλά το δυσκολότερο είναι να διατάξεις κάτι μεγάλο.

Αυτό είναι το πιο ασυγχώρητο πράγμα σε σένα: το ότι έχεις τη δύναμη και δεν θέλεις να κυριαρχήσεις."

Και εγώ αποκρίθηκα: "μου λείπει η φωνή του λιονταριού για να διατάξω."

Τότε μου μίλησε πάλι σαν ψίθυρος: "οι σιωπηλότερες λέξεις είναι εκείνες που φέρνουν την καταιγίδα. Σκέψεις, που έρχονται με πόδια περιστεριών, οδηγούν τον κόσμο."

Ω Ζαρατούστρα, πρέπει να πηγαίνεις σαν ίσκιος εκείνου που θα έρθει αναγκαστικά: έτσι θα διατάξεις και θα προχωρείς διατάζοντας."

Και εγώ απάντησα: "ντρέπομαι".

Τότε μου μίλησε πάλι δίχως φωνή: "πρέπει να γίνεις ακόμη παιδί και δίχως ντροπή."

Η περηφάνια της νιότης είναι ακόμη πάνω σου, αργά έγινες νέος: όποιος όμως θέλει να γίνει παιδί, πρέπει ακόμη να υπερνικήσει και τη νιότη του."

Κι εγώ σκεφτόμουν ώρα πολλή και έτρεμα. Στο τέλος όμως είπα αυτό

που είχα πει στην αρχή: "δεν θέλω".

Τότε ακούστηκε ένα γέλιο γύρω μου. Αλίμονο, πόσο μου ξέσχισε τα σπλάχνα και μου σπάραξε την καρδιά το γέλιο αυτό!

Και μου μίλησε για τελευταία φορά: "ω Ζαρατούστρα, οι καρποί σου είναι ώριμοι, εσύ όμως δεν είσαι ώριμος για τους καρπούς σου!

Γι' αυτό πρέπει να γυρίσεις πίσω στη μοναξιά: γιατί πρέπει να ωριμάσεις καλά."

Και πάλι γέλασε και πέταξε: ύστερα όλα σάπασαν γύρω μου, και η σιωπή ήταν θαρρείς διπλή. Εγώ πάντως ήμουν ξαπλωμένος στο έδαφος, και ο ιδρώτας κυλούσε από τα μέλη μου.

—Τώρα τα ακούσατε όλα, και το λόγο για τον οποίο πρέπει να επιστρέψω στη μοναξιά μου. Δεν σας απέκρυψα τίποτε, φίλοι μου.

Μ' ακούσατε όμως επίσης να σας λέω *ποιος* είναι ο πιο εχέμυθος από τους ανθρώπους — και θέλει να είναι!

Αχ, φίλοι μου! Είχα ακόμη κάτι να σας πω, είχα ακόμη κάτι να σας δώσω! Γιατί δεν σας το δίνω; Είμαι λοιπόν τσιγκούνης;»

Όταν όμως είπε αυτά τα λόγια ο Ζαρατούστρα, τον κυρίεψε η δύναμη του πόνου και το ότι πλησίαζε η στιγμή που θα αποχωριζόταν τους φίλους του, σε σημείο που τον πήραν τα κλάματα δυνατά και κανένας δεν ήξερε πώς να τον παρηγορήσει. Τη νύχτα όμως έφυγε μόνος του και παράτησε τους φίλους του.

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΕΤΣΙ ΜΙΛΗΣΕ Ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ

Ένα βιβλίο για όλους και για κανέναν

Βλέπετε προς τα πάνω, όταν ποθείτε την ανύψωση. Και εγώ βλέπω προς τα κάτω, γιατί είμαι ανυψωμένος.

Ποιος από σας μπορεί να γελά και συγχρόνως να είναι ανυψωμένος;

Εκείνος που ανεβαίνει στα πιο ψηλά βουνά, γελά με όλες τις τραγωδίες, είτε είναι πραγματικές είτε παίζονται.

Ζαρατούστρα, Πρώτο μέρος, «Για την ανάγνωση και τη γραφή»

Ο ταξιδιώτης

Ήταν περίπου μεσάνυχτα, όταν πήρε ο Ζαρατούστρα το δρόμο πάνω από τη ράχη του βουνού, ώστε νωρίς το πρωί να φτάσει στην άλλη ακτή: γιατί από εκεί ήθελε να πάρει το πλοίο. Υπήρχε εκεί πράγματι ένας καλός όρμος, στον οποίο αγκυροβολούσαν πρόθυμα και ξένα πλοία: έπαιρναν από τα νησιά των μακάρων κι όσους ήθελαν να φύγουν από κει και να διασχίσουν τη θάλασσα. Καθώς λοιπόν ανηφόριζε ο Ζαρατούστρα στο βουνό, συλλογιζόταν όλα τα μοναχικά ταξίδια που είχε κάνει πεζός από τότε που ήταν νέος και πόσα βουνά και ράχες και κορυφές είχε ανεβεί ως εκείνην τη στιγμή.

«Είμαι ένας ταξιδιώτης κι ένας ορειβάτης, είπε στην καρδιά του, δεν αγαπώ τις πεδιάδες και φαίνεται δεν μπορώ να κάτσω ήσυχος πολύν καιρό.

Και ό,τι και να μου έρθει ως μοίρα και ως βίωμα — ένα ταξίδι θα υπάρχει μέσα του και μια ορειβασία: σε τελευταία ανάλυση δεν βιώνει κανείς παρά τον εαυτό του.

Πέρασε ο καιρός που μπορούσαν να υπάρχουν τυχαία γεγονότα για μένα, και τι *θα μπορούσε* να μου συμβεί τώρα που να μην είναι ήδη δικό μου!

Επιστρέφει τώρα, έρχεται επιτέλους στο σπίτι του, σε μένα — ο ίδιος μου ο εαυτός, και ό,τι απ' αυτόν ήταν πολύν καιρό μακριά και σκορπισμένο ανάμεσα σε όλα τα πράγματα και τυχαία γεγονότα.

Κι ένα ακόμη ξέρω: τώρα στέκομαι μπροστά στην τελευταία κορυφή μου και μπροστά σ' αυτό που ήταν αποταμιευμένο περισσότερο χρόνο από καθετί άλλο για μένα. Αχ, πρέπει να ακολουθήσω τον πιο σκληρό μου δρόμο! Αχ, άρχισα το πιο μοναχικό ταξίδι μου!

Όποιος είναι όμως από το δικό μου είδος, δεν αποφεύγει μια τέτοια ώρα: την ώρα που του λέει: "μόνο τώρα παίρνεις το δρόμο σου για το μεγαλείο· κορυφή και άβυσσος — αυτά τα δύο έχουν γίνει τώρα ένα!"

Παίρνεις το δρόμο σου για το μεγαλείο: τώρα εκείνο που ήταν ο έσχατος κίνδυνός σου έχει γίνει το έσχατο καταφύγιο σου!

Παίρνεις το δρόμο σου για το μεγαλείο: τώρα, το ότι δεν υπάρχει πίσω σου κανένας δρόμος πια, πρέπει να γίνει το καλύτερο θάρρος σου!

Παίρνεις το δρόμο σου για το μεγαλείο· εδώ κανένας δεν πρέπει να σε πάρει από πίσω! Το ίδιο το πόδι σου έσβησε πίσω του το δρόμο, και πάνω του είναι γραμμένη η λέξη : Αδύνατο.

Κι αν σου λείψουν πια όλες οι σκάλες, πρέπει να μάθεις να ανεβαίνεις πάνω στο ίδιο το κεφάλι σου: Πώς αλλιώς θα ήθελες να ανεβείς ψηλότερα;

Στο ίδιο σου το κεφάλι και πέρα πάνω από την ίδια σου την καρδιά! Τώρα, ό,τι πιο ήπιο υπάρχει σε σένα πρέπει να γίνει ό,τι πιο σκληρό.

Όποιος προστάτευσε πολύ τον εαυτό του, αρρώστησε στο τέλος από την πολλή του προφύλαξη. Ευλογημένο να είναι ό,τι σε κάνει σκληρό! Δεν επαινώ τη χώρα όπου ρέει — βούτυρο και μέλι!

Χρειάζεται να μάθεις να *αποστρέφεις τα μάτια* από τον εαυτό σου για να βλέπεις *πολλά*: — τούτη η σκληρότητα είναι απαραίτητη σε κάθε ορειβάτη.

Όποιος όμως έχει αδιάκριτο βλέμμα, καθώς αναζητά τη γνώση, πώς μπορεί να δει σε όλα τα πράγματα κάτι παραπάνω από τις επιφανειακές αιτίες τους!

Εσύ όμως, Ζαρατούστρα, θέλησες να δεις το θεμέλιο και το πίσω μέρος όλων των πραγμάτων: γι' αυτό πρέπει να ανεβείς πάνω από τον ίδιο τον εαυτό σου — πιο πέρα, πιο ψηλά, ώσπου να έχεις *κάτω* σου τα αστέρια σου!

Ναι! Να βλέπω από πάνω τον εαυτό μου και τα άστρα μου: ιδού τι θα μπορούσε να είναι για μένα η *κορυφή* μου, ιδού τι μου απομένει ως η *τελευταία κορυφή* μου!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα στον εαυτό του, καθώς ανέβαινε, παρηγορώντας την καρδιά του με σκληρά μικρά γνωμικά: γιατί η καρδιά του ήταν πληγωμένη όσο ποτέ άλλοτε. Και μόλις έφτασε στη ράχη του βουνού, για κοίτα, εκεί απλωνόταν μπροστά του η άλλη θάλασσα: και αυτός στάθηκε σιωπηλός πολλή ώρα. Η νύχτα όμως ήταν ψυχρή και φωτεινή και αστερόφωτη σ' εκείνο το ύψος.

«Αναγνωρίζω τον κληρο μου, είπε στο τέλος με λύπη. Εντάξει! Είμαι έτοιμος! Αρχίζει η τελευταία μου μοναξιά.

Αχ, αυτή η μαύρη, λυπημένη θάλασσα κάτω μου! Αχ, αυτή η κυοφορούσα, νυχτερινή δυσθυμία! Αχ, μοίρα και θάλασσα! Σε σας πρέπει τώρα να *κατεβώ!*

Στέκομαι μπροστά στο ψηλότερο βουνό μου και μπροστά στο μακρύτερο ταξίδι μου: γι' αυτό πρέπει να κατεβώ πιο βαθιά απ' όσο κατέβηκα ποτέ:

— Πιο βαθιά στον πόνο απ' όσο κατέβηκα ποτέ, ως μέσα στο πιο μαύρο κύμα του! Έτσι το θέλει η μοίρα μου: Εντάξει! Είμαι έτοιμος.

Από πού έρχονται τα ψηλότερα βουνά; έτσι ρωτούσα κάποτε. Τότε έμαθα ότι έρχονται από τη θάλασσα.

Αυτή η μαρτυρία είναι γραμμένη στις πέτρες και στα τοιχώματα των κορυφών τους. Από το βαθύτατο πρέπει να φτάσει το ύψιστο στο ύψος του. »

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα στην κορυφή του βουνού, όπου έκανε κρύο: μόλις έφτασε όμως κοντά στη θάλασσα, και στάθηκε επιτέλους μόνος κάτω από τους σκοπέλους, ένιωσε κουρασμένος από το δρόμο και πιο γεμάτος επιθυμία από ποτέ άλλοτε.

«Όλα κοιμούνται ακόμα, είπε' ακόμη και η θάλασσα κοιμάται. Μεθυμένο από τον ύπνο και ξένο με κοιτάζει το μάτι της.

Η ανάσα της είναι όμως ζεστή, το αισθάνομαι. Και αισθάνομαι επίσης ότι ονειρεύεται. Συστρέφεται πάνω σε σκληρά μαξιλάρια, καθώς ονειρεύεται.

Άκου, άκου! Πώς αναστενάζει λόγω των κακών αναμνήσεων! Ή μήπως των κακών προσδοκιών;

Αχ, είμαι θλιμμένος μαζί σου, ζοφερό τέρας, και τα έχω με τον εαυτό μου εξαιτίας σου.

Αχ, γιατί να μην είναι αρκετά δυνατό το χέρι μου! Πρόθυμα, αλήθεια, θα σε λύτρωνα από τα κακά όνειρα!»

Και καθώς μιλούσε έτσι ο Ζαρατούστρα, γέλασε με μελαγχολία και πικρία για τον ίδιο του τον εαυτό. «Πώς! Ζαρατούστρα! είπε, θέλεις να τραγουδήσεις παρηγοριές ακόμη και για τη θάλασσα;

Αχ, αγαπησιάρη τρελέ Ζαρατούστρα, εσύ που ξεχειλίζεις από χαρούμενη εμπιστοσύνη! Τέτοιος όμως ήσουν πάντα: πάντα πλησιάζεις γεμάτος εμπιστοσύνη όλα τα φρικτά πράγματα.

Κάθε τέρας θέλησες και να το χαϊδέψεις ακόμα. Λίγη ζεστή ανάσα, λίγη απαλή γούνα στα πόδια: και αμέσως ήσουν έτοιμος να το αγαπήσεις και να το προσελκύσεις.

Η αγάπη είναι ο κίνδυνος του πιο μοναχικού, η αγάπη για καθετί, αρκεί να ξει! Για γέλια είναι πράγματι η τρέλα μου και η μετροφροσύνη μου στην αγάπη!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα και γέλασε πάλι: τότε όμως σκέφτηκε τους φίλους του που είχε εγκαταλείψει — και θύμωσε με τις σκέψεις του θεωρώντας πως μ' αυτές τους είχε αδικήσει. Και ευθύς συνέβη να αρχίσει να κλαίει εκείνος που γελούσε: ο Ζαρατούστρα έκλαψε πικρά από θυμό και επιθυμία.

Για το όραμα και το αίνιγμα

1

Όταν διαδόθηκε ανάμεσα στους ναύτες ότι ο Ζαρατούστρα ήταν απάνω στο πλοίο — γιατί μαζί του είχε ανεβεί και ένας άλλος άντρας από τα νησιά των μακάρων— γεννήθηκε μεγάλη περιέργεια και προσδοκία. Ο Ζαρατούστρα όμως έμεινε σιωπηλός δύο μέρες και ήταν ψυχρός και βουβός από τη θλίψη του: έτσι, δεν απαντούσε ούτε στις ματιές ούτε στις ερωτήσεις τους. Το βράδυ όμως της δεύτερης μέρας άνοιξε πάλι τα αφτιά του, αν και σώπαινε ακόμα: γιατί υπήρχαν πολλά παράξενα και επικίνδυνα πράγματα να ακούσεις πάνω σ' αυτό το πλοίο, που ερχόταν από μακριά και ήθελε να πάει ακόμα μακρύτερα. Ο Ζαρατούστρα όμως ήταν φίλος όλων εκείνων που κάνουν μακρινά ταξίδια και δεν μπορούν να ζήσουν δίχως κίνδυνο. Και, για κοίτα, με το να ακούει λύθηκε στο τέλος η γλώσσα του και έσπασε ο πάγος της καρδιάς του: τότε άρχισε να μιλάει έτσι:

«σε σας, τους αναζητητές, τους τολμηρούς εξερευνητές και σ' όσους μπάρκαραν κάποτε με πανούργα πανιά σε τρομακτικές θάλασσες,

σε σας, τους μεθυσμένους από αινίγματα, που χαίρεστε το σκιδόφως, που η ψυχή σας προσελκύεται από τον ήχο του αυλού προς κάθε απατηλό βάραθρο:

επειδή δεν θέλετε να ψηλαφήσετε με δειλό χέρι και να ακολουθήσετε ένα νήμα και, εκεί όπου μπορείτε να *μαντέψετε*, απεχθάνεστε να *ξεκαθαρίζετε*,

σε σας μόνο θα διηγηθώ το αίνιγμα που *είδα* — το όραμα του πιο μοναχικού.

Περνούσα πριν από λίγο μέσα από ένα λυκόφως που είχε χρώμα πτώματος — σκυθρωπός και σκληρός, με σφιγμένα χείλη. Δεν έδυσε μόνον ένας ήλιος για μένα.

Ένα μονοπάτι, που ανέβαινε πεισματικά μέσα απ' τα χαλίκια, ένα κακό, μοναχικό μονοπάτι, που δεν επέτρεπε πια να φυτρώνουν ούτε χορτάρια ούτε θάμνοι: ένα ορθινό μονοπάτι έτριζε κάτω από το πείσμα των ποδιών μου.

Βουβά, βαδίζοντας πάνω από το κοροϊδευτικό σύρσιμο των χαλικιών, συνθλίβοντας την πέτρα που το έκανε να γλιστρά: έτσι πάσχιζε το πόδι μου να προχωρήσει προς τα πάνω.

Προς τα πάνω: σε πείσμα του πνεύματος, που το τραβούσε προς τα κάτω, προς την άβυσσο, του πνεύματος του βάρους, του διαβόλου μου, του

θανάσιμου εχθρού μου.

Προς τα πάνω: μολονότι καθόταν πάνω μου, μισός νάνος, μισός τυφλοπόντικας, παραλυτικός, παραλύων, σταλάζοντας μολύβι στο αφτί μου, σταλάζοντας σκέψεις σαν σταγόνες μολύβι μέσα στο κεφάλι μου.

"Ω Ζαρατούστρα, μουρμούριζε κοροϊδευτικά, συλλαβή τη συλλαβή, ω εσύ, πέτρα της σοφίας! Ρίχνεσαι ψηλά, αλλά κάθε πέτρα που ρίχνεται είναι υποχρεωμένη να πέσει!

Ω Ζαρατούστρα, πέτρα της σοφίας, σφεντονισμένη πέτρα, εσύ που συντρίβεις τα άστρα! Τον ίδιο τον εαυτό σου ρίχνεις τόσο ψηλά, αλλά κάθε πέτρα που ρίχνεται — είναι υποχρεωμένη να πέσει!

Καταδικασμένος στον εαυτό σου και στον λιθοβολισμό σου: ω Ζαρατούστρα, μακριά ρίχνεις την πέτρα — αλλά *πάνω σου* θα ξαναπέσει αυτή!"

Εκεί πάνω σώπασε ο νάνος κι αυτό κράτησε πολλή ώρα. Η σιωπή του όμως με πίεξε και το να είσαι μαζί με άλλον έναν σε τέτοιες περιπτώσεις είναι πιο μοναχικό πράγμα από το να είσαι μόνος!

Ανέβαινα, ανέβαινα, ονειρευόμουν, σκεφτόμουν — όλα όμως με πίεζαν. Έμοιαζα με άρρωστο, που τον κουράζει το άσχημο μαρτύριο του και που τον ξυπνά από τον ύπνο του ένα ακόμη πιο άσχημο όνειρο.

Υπάρχει όμως κάτι μέσα μου, που το ονομάζω θάρρος: μέχρι τώρα αυτό σκότωνε μέσα μου κάθε δυσθυμία. Το θάρρος αυτό με έκανε τέλος να σταθώ ακίνητος και να πω: "νάνε! Εσύ! Ή εγώ!"

Το θάρρος είναι όντως ο καλύτερος φονιάς — το *θάρος*, που επιτίθεται: γιατί σε κάθε επίθεση υπάρχει ο ήχος του παιχνιδιού.

Ο άνθρωπος όμως είναι το πιο θαρραλέο ζώο: έτσι υπερνίκησε όλα τα ζώα. Με τον ήχο του παιχνιδιού του υπερνίκησε και κάθε πόνο ο ανθρώπινος πόνος όμως είναι ο πιο βαθύς πόνος.

Το θάρρος σκοτώνει ακόμη και τον ίλιγγο στο χείλος των αβύσσων: και πού δεν βρίσκεται ο άνθρωπος σε χείλη αβύσσων! Το ίδιο το να βλέπεις δεν είναι — να βλέπεις αβύσσους;

Το θάρρος είναι ο καλύτερος φονιάς: το θάρρος σκοτώνει ακόμη και τη συμπόνια. Η συμπόνια όμως είναι η πιο βαθιά άβυσσος: όσο πιο βαθιά βλέπει ο άνθρωπος μέσα στη ζωή, τόσο πιο βαθιά βλέπει και μέσα στον πόνο.

Το θάρρος όμως είναι ο καλύτερος φονιάς, το θάρρος που επιτίθεται: σκοτώνει ακόμη και τον θάνατο, γιατί λέει: "*αυτό* ήταν η ζωή; Καλά! Άλλη μια φορά!"

Σε τέτοιες αποφάνσεις όμως υπάρχει πολύς ήχος του παιχνιδιού. Ο έχων ώτα ακούειν, ακουέτω.

2

«Στάσου! Νάνε! είπα. Εγώ! Ή εσύ! Εγώ όμως είμαι ο δυνατότερος απ' τους δυο μας: δεν ξέρεις την αβυσσαλέα σκέψη μου! *Αυτήν* — δεν θα μπορούσες να την υπομείνεις!"

Τότε συνέβη αυτό που με έκανε πιο ελαφρό: γιατί ο νάνος πήδηξε από τον ώμο μου, ο περίεργος! Και κάθισε ανακούκουρδα σε μια πέτρα μπροστά μου. Εκεί ακριβώς υπήρχε μια πύλη, όπου σταθήκαμε.

"Κοίταξε την πύλη αυτή! Νάνε! συνέχισα: έχει δύο όψεις. Δύο δρόμοι συναντιούνται εδώ: κανένας δεν τους ακολούθησε ακόμα ως το τέλος.

Αυτό το μακρύ μονοπάτι προς τα πίσω διαρκεί μια αιωνιότητα. Και τούτο το μακρύ μονοπάτι προς τα εμπρός διαρκεί μια άλλη αιωνιότητα.

Οι δρόμοι αυτοί είναι αντίθετοι μεταξύ τους: συγκρούονται ακριβώς στο κεφάλι τους: — κι εδώ, σ' αυτήν την πύλη συναντιούνται. Το όνομα της πύλης υπάρχει γραμμένο επάνω: "Στιγμή".

Όποιος όμως θα ακολουθούσε έναν απ' αυτούς τους δρόμους — πηγαίνοντας ολοένα και πιο πέρα, ολοένα και πιο μακριά: πιστεύεις, νάνε, ότι οι δρόμοι αυτοί θα είναι για πάντα αντίθετοι μεταξύ τους;"

"Καθετί που είναι ίσιο λέει ψέματα, μουρμούρισε ο νάνος με περιφρόνηση. Κάθε αλήθεια είναι καμπύλη, ο ίδιος ο χρόνος είναι ένας κύκλος."

"Εσύ, πνεύμα του βάρους! είπα θυμωμένος, μην κάνεις τα πράγματα τόσο ελαφριά! Αλλιώς σ' αφήνω να κάθεσαι εκεί που κάθεσαι, κουτσοπόδαρε — εγώ σε έφερα τόσο ψηλά!"

Κοίτα, συνέχισα, τούτη τη στιγμή! Απ' αυτήν την πύλη που λέγεται Στιγμή ένα μακρύ αιώνιο μονοπάτι πάει *προς τα πίσω*: *πίσω* μας απλώνεται μια αιωνιότητα.

Δεν πρέπει όλα τα πράγματα που *μπορούν* να τρέχουν, να έχουν περάσει ήδη μια φορά τρέχοντας απ' αυτό το μονοπάτι; Δεν πρέπει όλα τα πράγματα που *μπορούν* να συμβούν, να έχουν συμβεί, γίνει, περάσει ήδη μια φορά τρέχοντας;

Κι αν όλα υπήρξαν ήδη: τότε τι πιστεύεις, νάνε, γι' αυτήν τη στιγμή; Δεν πρέπει κι αυτή η πύλη να έχει υπάρξει ήδη;

Και δεν είναι όλα τα πράγματα έτσι σφικτά δεμένα, ώστε αυτή η στιγμή να σέρνει πίσω της όλα τα πράγματα που πρόκειται να έρθουν; *Αρα* — και τον ίδιο τον εαυτό της;

Γιατί, όλα τα πράγματα που *μπορούν* να τρέξουν: οφείλουν να τρέξουν άλλη μια φορά σ' *όλο το μήκος* αυτού του μακριού μονοπατιού!

Κι αυτή η αργοκίνητη αράχνη, που σέρνεται κάτω από το φως του φεγγαριού, και αυτό το ίδιο το φως του φεγγαριού, και εγώ κι εσύ μπροστά στην πύλη, ψιθυρίζοντας μαζί, ψιθυρίζοντας για αιώνια πράγματα — δεν πρέπει να υπήρξαμε ήδη όλοι;

— Και δεν πρέπει να ξαναρθούμε και να τρέξουμε σ' εκείνο το άλλο μονοπάτι, ευθεία μπροστά μας, σ' εκείνο το μακρύ φοβερό σοκάκι — δεν πρέπει να ξαναρχόμαστε αιωνίως;"

Έτσι μιλούσα, με ολοένα και πιο χαμηλή φωνή: γιατί φοβόμουν τις ίδιες μου τις σκέψεις και τις σκέψεις πίσω από τις σκέψεις μου. Τότε ξαφνικά, άκουσα, πολύ κοντά, ένα σκυλί να ουρλιάζει.

Άκουσα ποτέ ένα σκυλί να ουρλιάζει έτσι; Η σκέψη μου έτρεξε προς τα πίσω. Ναι! Όταν ήμουν παιδί, στην πιο μακρινή παιδική ηλικία:

— τότε άκουσα ένα σκυλί να ουρλιάζει έτσι. Και το είδα επίσης, με τις τρίχες σηκωμένες, το κεφάλι προς τα πάνω, να τρέμει, μέσα στα πιο σιωπηλά μεσάνυχτα, όπου ακόμη και τα σκυλιά πιστεύουν στα φαντάσματα:

— έτσι που μου προκάλεσε τον οίκτο. Είχε βγει το ολόγιομο φεγγάρι, νεκρικά σιωπηλό, πάνω από το σπίτι, κι είχε σταθεί άφωνο, μια στρογγυλή πυρά — σιωπηλό πάνω στην επίπεδη στέγη, σαν πάνω σε ξένη ιδιοκτησία:

— αυτό τρόμαξε τότε το σκυλί: γιατί τα σκυλιά πιστεύουν σε κλέφτες και φαντάσματα. Κι όταν το άκουσα πάλι να ουρλιάζει έτσι, με κυρίεψε και πάλι οίκτος.

Πού ήταν τώρα ο νάνος; Και η πύλη; Και η αράχνη; Και όλο το ψιθύρισμα; Ονειρευόμουν; Ξυπνούσα; Μεμιάς ήμουν όρθιος ανάμεσα σε άγριους σκοπέλους, μόνος, έρημος, μέσα στο πιο έρημο φεγγαρόφωτο.

Εκεί όμως κειτόταν ένας άνθρωπος! Και να! Το σκυλί, πηδώντας, με ορθωμένη τρίχα, κλαυθμηρίζοντας — τώρα με έβλεπε να έρχομαι — τότε ούρλιαξε πάλι, τότε φώναξε: άκουσα ποτέ ένα σκυλί να φωνάζει έτσι βοήθεια;

Και, αληθινά, ό,τι είδα εκεί, δεν το είχα δει ποτέ άλλοτε. Είδα έναν νεαρό βοσκό που συστρεφόταν, πνιγόταν, σπαρταρούσε, με παραμορφωμένο πρόσωπο ένα μαύρο, βαρύ φίδι κρεμόταν από το στόμα του.

Είδα ποτέ τόσο πολλή αηδία και χλομή φρίκη πάνω σε ένα πρόσωπο; Μάλλον είχε κοιμηθεί. Τότε θα γλίστρησε το φίδι μέσα στο λαρύγγι του — και κόλλησε εκεί.

Το χέρι μου τράβηξε το φίδι και τράβηξε: άδικα! δεν μπορούσε να τραβήξει το φίδι από το λαρύγγι. Τότε κάτι φώναξε από μέσα μου: "δάγκωσέ το! Δάγκωσέ το!"

"Κόψ' του το κεφάλι! Δάγκωσέ το!" — έτσι φώναζε κάτι μέσα μου η φρίκη μου, το μίσος μου, η αηδία μου, η συμπόνια μου, όλο το καλό και το κακό μου φώναζε με μια φωνή από μέσα μου.

Εσείς, οι τολμηροί γύρω μου! Εσείς οι αναζητητές, εσείς που αποπειράστε, κι εσείς που μπαρκάρατε με πανούργα πανιά σε ανεξερεύνητες θάλασσες! Εσείς που χαίρεστε τα αινίγματα!

Μαντέψτε για μένα το αίνιγμα, που είδα τότε, εξηγήστε μου το όραμα

του πιο μοναχικού!

Γιατί ένα όραμα ήταν και μια πρόβλεψη: τί είδα τότε υπό μορφήν παραβολής; Και ποιος είναι εκείνος που πρέπει να έρθει μια μέρα;

Ποιος είναι ο βοσκός, που μέσα στο λαρύγγι του γλίστρησε το φίδι; *Ποιος* είναι ο άνθρωπος, που μέσα στο λαρύγγι του θα γλιστρήσει ό,τι πιο δύσκολο, ό,τι πιο μαύρο υπάρχει;

— Ο βοσκός όμως δάγκωσε, όπως τον συμβούλεψε η κραυγή μου' και δάγκωσε δυνατά! Έφτυσε μακριά, πολύ μακριά το κεφάλι του φιδιού: και σηκώθηκε μ' ένα πήδημα.

Δεν ήταν πια βοσκός, δεν ήταν πια άνθρωπος — ήταν ένας μεταμορφωμένος, ένας λουσμένος στο φως, που *γελούσε!* Ποτέ στη γη δεν γέλασε άνθρωπος όπως αυτός!

Ω αδελφοί μου, άκουσα ένα γέλιο, που δεν ήταν γέλιο ανθρώπου, — και τώρα με τυραννά μια δίψα, μια λαχτάρα, που δεν θα κατευναστεί ποτέ.

Η λαχτάρα μου γι' αυτό το γέλιο με τυραννά: ω, πώς θα αντέξω να ζω ακόμα! Και πώς θα το άντεχα να πεθάνω τώρα!"

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για την αθέλητη μακαριότητα

Με τέτοια αινίγματα και πίκρες στην καρδιά διέσχιζε ο Ζαρατούστρα τη θάλασσα. Όταν όμως ήταν τεσσάρων ημερών ταξίδι μακριά από τα νησιά των μακάρων και από τους φίλους του, είχε πια υπερνικήσει όλο τον πόνο του: νικητής και πατώντας γερά τα πόδια του στεκόταν και πάλι όρθιος μπροστά στη μοίρα του. Και τότε μίλησε ο Ζαρατούστρα έτσι στην ολόχαρη συνείδησή του :

«είμαι και πάλι μόνος και θέλω να είμαι, μόνος με τον καθαρό ουρανό και την ελεύθερη θάλασσα και πάλι είναι απομεσήμερο γύρω μου.

Απομεσήμερο βρήκα για πρώτη φορά, κάποτε, τους φίλους μου, και ήταν πάλι απομεσήμερο όταν τους ξαναβρήκα: την ώρα που όλο το φως γίνεται πιο σιωπηλό.

Γιατί, ό,τι από την ευτυχία βρίσκεται ακόμη στο δρόμο, μεταξύ ουρανού και γης, ψάχνει τώρα για καταφύγιο μια φωτεινή ψυχή: από ευτυχία έχει γίνει τώρα όλο το φως πιο σιωπηλό.

Ω απομεσήμερο της ζωής μου! Κάποτε κατέβηκε και η ευτυχία μου στην κοιλάδα για να βρει ένα καταφύγιο: τότε βρήκε αυτές τις ανοιχτές, φιλόξενες ψυχές.

Ω απομεσήμερο της ζωής μου! Τι δεν θα 'δυνα για να είχα ένα πράγμα: αυτή τη ζωντανή φυτεία των σκέψεών μου. και αυτό το πρωινό φως της ύψιστης ελπίδας μου!

Συντρόφους έψαχνε άλλοτε ο δημιουργός και παιδιά της ελπίδας του: και, για δεξ, αποδείχτηκε πως δεν θα μπορούσε να τα βρει, αν δεν τα δημιουργούσε πρώτα ο ίδιος.

Το ίδιο κι εγώ βρίσκομαι στη μέση του έργου μου, πηγαίνοντας στα παιδιά μου και επιστρέφοντας απ' αυτά: για χάρη των παιδιών οφείλει ο Ζαρατούστρα να ολοκληρώσει τον εαυτό του.

Γιατί εκ βαθέων αγαπά κανείς μόνο το παιδί του και το έργο του και όπου υπάρχει μεγάλη αγάπη για τον εαυτό, αυτό είναι σημάδι κυοφορίας: έτσι βρήκα πως είναι τα πράγματα.

Ακόμα πρασινίζουν τα παιδιά μου στην πρώτη τους άνοιξη, όρθια και κοντά το ένα στο άλλο, και κινούμενα όλα μαζί από τους αγέρηδες, τα δέντρα του κήπου μου και της καλύτερης μου γης.

Και αληθινά! Όπου τέτοια δέντρα στέκονται το ένα δίπλα στο άλλο, εκεί υπάρχουν νησιά των μακάρων!

Κάποτε όμως θα τα μεταφυτέψω και θα τα βάλω το καθένα μόνο του: για να μάθει τη μοναξιά, και το πείσμα και την περισκεψη.

Γεμάτο ρόζους και κυρτωμένο και με ευλύγιστη σκληράδα το θέλω τότε να ορθώνεται κοντά στη θάλασσα, ένας ζωντανός φάρος μιας ανίκητης ζωής.

Εκεί όπου οι καταιγίδες ρίχνονται στη θάλασσα και τα ρύγχη των βουών πίνουν νερό, εκεί πρέπει ο καθένας να αγρυπνά μέρα και νύχτα για τη δοκιμασία και τη γνώση *του*.

Πρέπει να είναι δοκιμασμένος και αναγνωρισμένος, για να δει αν ανήκει στο δικό μου είδος κι αν είναι της ίδιας καταγωγής μ' εμένα — αν είναι κύριος μιας μακρόχρονης θέλησης, σιωπηλός ακόμη και όταν μιλά, και υποχωρητικός κατά τρόπο που να *παίρνει* ακόμη κι όταν δίνει:

— για να γίνει μια μέρα σύντροφος μου και κάποιος που εργάζεται και γιορτάζει μαζί με τον Ζαρατούστρα: κάποιος που γράφει τη θέλησή μου πάνω στις πλάκες μου: για την πιο ολοκληρωμένη ολοκλήρωση όλων των πραγμάτων.

Και για χάρη του και για χάρη των ομοίων του πρέπει εγώ ο ίδιος να *ολοκληρωθώ*: γι' αυτό αποφεύγω τώρα την ευτυχία μου και δίνομαι σε κάθε δυστυχία — στην τελευταία *μου* δοκιμασία και γνώση.

Και αληθινά, ήταν καιρός να φύγω: και η σκιά του ταξιδιώτη και η πιο μακρά διάρκεια και η πιο σιωπηλή ώρα — μού έλεγαν όλες: "είναι η ύψι-στη στιγμή!"

Ο άνεμος φύσηξε προς τα μένα μέσα από την κλειδαρότρυπα και είπε "έλα!" Η πόρτα άνοιξε με δόλο και είπε "πήγαινε!"

Εγώ κειτόμουν αλυσοδεμένος στην αγάπη μου για τα παιδιά μου: η λαχτάρα μού έβαλε αυτό το βρόχο, η λαχτάρα για αγάπη, για να γίνω λεία των παιδιών μου και να χαθώ σ' αυτά.

Λαχτάρα — αυτό σημαίνει για μένα: να χαθώ. *Έχω εσάς, παιδιά μου!* Σ' αυτό το έχειν τα πάντα πρέπει να είναι σιγουριά και τίποτε λαχτάρα.

Φλογερός όμως βρισκόταν πάνω μου ο ήλιος της αγάπης μου, μες στο ζουμί του έβραζε ο Ζαρατούστρα — τότε σκιά και αμφιβολία πέταξαν από πάνω μου μακριά.

Ποθούσα ήδη το κρύο και τον χειμώνα: " ω, να μ' έκαναν πάλι να τουρτουρίζω και να χτυπώ τα δόντια μου το κρύο και ο χειμώνας!" αναστέναζα: τότε παγωμένες ομίχλες σηκώθηκαν από μέσα μου.

Το παρελθόν μου έσπασε τους τάφους του, αρκετοί πόνοι μου, που είχαν θαφτεί ζωντανοί, ξύπνησαν: ήταν απλώς αποκοιμισμένοι, σκεπασμένοι από τα σάβανά τους.

Έτσι όλα μου φώναζαν με σημάδια: "είναι ώρα!" — Εγώ όμως — δεν άκουγα: ώσπου στο τέλος η άβυσσός μου άρχισε να κουνιέται και η

σκέψη μου με δάγκωσε.

Αχ, αβυσσαλέα σκέψη, που είσαι η σκέψη μου! Πότε θα βρω τη δύναμη να σ' ακούω να σκάβεις δίχως να τρέμω πια;

Ως το λαρύγγι χτυπά η καρδιά μου, όταν σ' ακούω να σκάβεις! Ακόμη κι η σιωπή σου θέλει να στραγγαλίσει, εσύ που η σιωπή σου είναι άβυσσος!

Δεν έχω τολμήσει ακόμη ποτέ να σε καλέσω έξω: είναι αρκετό που σε κουβαλούσα — μαζί μου! Δεν ήμουν ακόμη αρκετά δυνατός για την έσχατη ευδιαθεσία και την έσχατη τόλμη του λιονταριού.

Το βάρος σου ήταν για μένα πάντα αρκετά φοβερό: μια μέρα όμως θα βρω τη δύναμη και τη φωνή του λιονταριού, που θα σε καλέσει έξω!

Όταν θα το υπερνικήσω αυτό, τότε θα θελήσω να υπερνικήσω ακόμη μεγαλύτερα πράγματα και μια νίκη θα είναι η σφραγίδα της ολοκλήρωσής μου!

Στο μεταξύ περιπλανιέμαι ακόμα σε αβέβαιες θάλασσες η τύχη με κολακεύει, η γλυκομίλητη κοιτώ προς τα μπρος και προς τα πίσω — δεν βλέπω ακόμη κανένα τέλος.

Η ώρα του τελευταίου αγώνα μου δεν έχει φτάσει ακόμα — ή μήπως έρχεται όπου να 'ναι; Αληθινά, με μοχθηρή ομορφιά με κοιτάζουν γύρω γύρω η θάλασσα και η ζωή!

Ω απομεσήμερο της ζωής μου! Ω ευτυχία πριν από το βράδυ! Ω λιμάνι στη μέση της θάλασσας! Ω ειρήνη μέσα στην αβεβαιότητα! Πόσο δύσπιστος είμαι απέναντι σας!

Αληθινά, είμαι δύσπιστος απέναντι στη μοχθηρή ομορφιά σας! Μοιάζω με τον ερωτευμένο, που δυσπιστεί απέναντι σ' ένα πολύ γλυκό χαμόγελο.

Όπως ο ζηλιάρης σπρώχνει την αγαπημένη του μπροστά του, τρυφερός ακόμη και μέσα στη σκληρότητά του, έτσι σπρώχνω και γω αυτή τη μακάρια ώρα μπροστά μου.

Φύγε από δω, εσύ μακάρια ώρα! Μ' εσένα μού ήρθε και μια μακαριότητα παρά τη θέλησή μου! Πρόθυμος να δεχτώ τον βαθύτερο πόνο μου στέκομαι εδώ: ήρθες σε ακατάλληλη στιγμή!

Φύγε από δω, ω μακάρια ώρα! Βρες καλύτερα κατάλυμα εκεί κάτω — στα παιδιά μου! Βιάσου! Και ευλόγησέ τα με την ευτυχία μου πριν βραδιάσει!

Βραδιάζει κιόλας: ο ήλιος δύει. Έφυγε — η ευτυχία μου!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα. Και περίμενε τη δυστυχία του όλη τη νύχτα: άδικα όμως. Η νύχτα έμεινε φωτεινή και ήρεμη, και η ίδια η ευτυχία τον πλησίαζε ολοένα και περισσότερο. Προς το ξημέρωμα όμως γέλασε ο Ζαρατούστρα στην καρδιά του και είπε κοροϊδευτικά: «η ευτυχία τρέχει πίσω μου. Αυτό συμβαίνει επειδή εγώ δεν τρέχω πίσω από τις γυναίκες. Η ευτυχία όμως είναι γυναίκα».

Πριν από την ανατολή του ηλίου

«Ω ουρανέ πάνω μου, εσύ καθαρέ! Βαθύ! Εσύ, άβυσσε φωτός! Καθώς σε ατενίζω ανατριχιάζω από θεϊκές επιθυμίες.

Να ριχτώ στο ύψος σου — αυτό είναι το βάθος μου! Να κρυφτώ μέσα στην καθαρότητά σου — αυτή είναι η αθωότητά μου!

Τον θεό καλύπτει η ομορφιά σου: έτσι κρύβεις τα άστρα σου! Δεν μιλάς: *έτσι* μου διδάσκεις τη σοφία σου.

Ανέτειλες βουβός σήμερα για μένα, πάνω από τη βουερή θάλασσα, η αγάπη σου και η αιδώς σου μιλούν τη γλώσσα της αποκάλυψης στη βουερή ψυχή μου.

Ήρθες ωραίος σε μένα, καλυμμένος μέσα στην ομορφιά σου, μου μίλησες βουβός, αποκαλυπτικός μέσα στη σοφία σου:

Ω, πώς δεν μάντεψα καθετί ντροπαλό που υπάρχει μέσα στην ψυχή σου! *Πριν* από τον ήλιο ήρθες σε μένα, τον πιο μοναχικό.

Είμαστε φίλοι από την αρχή: κοινά μάς είναι η θλίψη και η φρίκη και το βάθος, ακόμη και ο ήλιος μάς είναι κοινός.

Δεν μιλούμε μεταξύ μας, επειδή ξέρουμε πάρα πολλά: ανταλλάσσουμε την σιωπή μας και με χαμόγελα ανακοινώνουμε ο ένας στον άλλο τη γνώση μας.

Δεν είσαι το φως της φωτιάς μου; Δεν είσαι η αδελφή ψυχή της διόρασής μου;

Μαζί τα μάθαμε όλα μαζί μάθαμε να ανεβαίνουμε πάνω από μας για να πάμε προς τα μας και να χαμογελάμε ασυννέφιαστα:

— να χαμογελάμε ασυννέφιαστα προς τα κάτω με φωτεινά μάτια και από μίλια μακριά, όταν αχνίζουν κάτω μας σαν βροχή ο εξαναγκασμός, ο σκοπός και η ενοχή.

Και βάδισα μόνος μου: *για τι* πεινούσε η ψυχή μου τις νύχτες και στους λαθεμένους δρόμους; Και όταν ανέβαινα στα βουνά, *ποιον* έψαχνα να βρω εκεί, αν όχι εσένα;

Και όλες οι πορείες μου και οι αναρριχήσεις μου: μόνο μια ανάγκη ήταν αυτό και ένα βοήθημα του αδέξιου: — να *πετάξει* μόνη της θέλει ολόκληρη η θέλησή μου, να *πετάξει* μέσα σε *σένα!*

Και τι μισούσα περισσότερο από τα σύννεφα που περνούν και από όλα όσα σε κηλιδώνουν; Μισούσα ακόμη και το μίσος μου, επειδή κι αυτό σε κηλίδωνε!

Οργίζομαι με τα διαβατάρικα σύννεφα, αυτούς τους αγριόγατους που

αθόρυβα γλιστρούν: παίρνουν από σένα και από μένα ό,τι κοινό έχουμε — το ανήκουστο, απεριόριστο ναι και αμήν που λέμε.

Οργιζόμαστε μ' αυτούς τους μεσίτες και ανακατωσούρες, τα διαβατάρικα σύννεφα: αυτούς τους μεσοβέζικους, που δεν έμαθαν ποτέ να ευλογούν ούτε να καταριούνται από τα βάθη της καρδιάς τους.

Καλύτερα να κάθομαι μέσα σε ένα βαρέλι κάτω από κλεισμένους ουρανοί, καλύτερα να κάθομαι στο βάθος της αβύσσου δίχως ουρανό, παρά να βλέπω εσένα, ουρανό του φωτός, σκεπασμένο από διαβατάρικα σύννεφα!

Και πολλές φορές πόθησα να τα σταματήσω με τα χρυσά ελάσματα της αστραπής, έτσι ώστε να χτυπήσω το τύμπανο, όμοιος με τη βροντή, πάνω στις τεντζερένιες κοιλιές τους:

— ένας θυμωμένος τυμπανιστής, γιατί αυτά μου κλέβουν το Ναι! και το Αμήν! σου, ω ουρανό, που είσαι από πάνω μου, ω καθαρέ! Ω φωτεινέ! Ω άβυσσε φωτός! — επειδή αυτά σου κλέβουν το Ναι! και το Αμήν! μου.

Γιατί προτιμώ τη φασαρία και τη βροντή και τις βλαστήμιες του καιρού παρά αυτήν την προσεκτική και διστακτική ηρεμία της γάτας· και μεταξύ των ανθρώπων επίσης, μισώ περισσότερο όλους τους ύπουλους και μεσοβέζικους και διστακτικούς, όλα τα διαβατάρικα σύννεφα.

Και "όποιος δεν μπορεί να ευλογεί, αυτός πρέπει να μάθει να καταριέται" — αυτή η φωτεινή διδασκαλία μου έπεσε από τον φωτεινό ουρανό, αυτό το άστρο λάμπει ακόμη και τις μαύρες νύχτες στον ουρανό μου.

Εγώ είμαι όμως κάποιος που ευλογεί και λέει ναι, αρκεί εσύ να είσαι γύρω μου, εσύ καθαρέ!, φωτεινέ! άβυσσε φωτός — σε όλες τις αβύσσους έχω μαζί μου το ναι μου, που ευλογεί.

Έγινε εκείνος που ευλογεί και που λέει ναι: και γι' αυτό το πράγμα πάλεψα πολύν καιρό και ήμουν παλαιστής, προκειμένου να μπορέσω να έχω τα χέρια ελεύθερα για να ευλογώ.

Αυτή είναι όμως η ευλογία μου: να στέκομαι πάνω από κάθε πράγμα σαν ο δικός του ουρανό, ο θόλος του, η γαλάζια καμπάνα του και η αιώνια βεβαιότητά του: και μακάριος είναι όποιος ευλογεί έτσι!

Γιατί όλα τα πράγματα είναι βαφτισμένα στην πηγή της αιωνιότητας και πέρα από το καλό και το κακό· το ίδιο το καλό και το κακό όμως δεν είναι παρά ενδιάμεσες σκιές και υγρές θλίψεις και διαβατάρικα σύννεφα.

Αληθινά, ευλογία είναι και όχι βλασφημία, όταν διδάσκω: "πάνω από όλα τα πράγματα στέκεται ο ουρανό τύχη, ο ουρανόσ αθωότητα, ο ουρανόσ κατά τύχη, ο ουρανόσ τόλμη".

"Κατά τύχη" — ιδού η πιο παλιά ευγένεια του κόσμου, την οποία ξανάδωσα σε όλα τα πράγματα, ελευθερώνοντάς τα από την υποτέλεια στον σκοπό.

Αυτήν την ελευθερία και την ουράνια ευδιαθεσία τοποθέτησα σαν

γαλάξια καμπάνα πάνω απ' όλα τα πράγματα, όταν δίδασκα ότι πάνω από αυτά και μέσω αυτών καμιά "αιώνια θέληση" — δεν θέλει.

Αυτήν την τόλμη και αυτήν την τρέλα τοποθέτησα στη θέση αυτής της θέλησης, όταν δίδασκα: "σε όλα τα πράγματα ένα είναι αδύνατο — η λογικότητα!"

Λίγο λογικό εξάλλου, ένας σπόρος της σοφίας σκορπισμένος από άστρο σε άστρο — αυτό το προζύμι είναι ανακατεμένο σε όλα τα πράγματα: χάριν της τρέλας, η σοφία είναι ανακατεμένη σε όλα τα πράγματα!

Λίγη σοφία είναι βέβαια δυνατή· αλλά αυτήν τη μακάρια βεβαιότητα βρήκα σε όλα τα πράγματα: προτιμούν να *χορεύουν* με τα πόδια της τύχης.

Ω ουρανό πάνω μου, εσύ ο καθαρός! ο υψηλός! Καθαρότητά σου είναι για μένα να μην υπάρχει καμιά αιώνια αράχνη του λογικού και ιστός αράχνης του λογικού:

να είσαι για μένα μια αίθουσα χορού για θεϊκά τυχαία, να είσαι ένα θεϊκό τραπέζι για θεϊκά ζάρια και παίκτες ζαριών!

Κοκκινίζεις; Είπα πράγματα που δεν μπορούν να ειπωθούν; Βλαστήμηση, ενώ ήθελα να σ' ευλογήσω;

Ή μήπως είναι η ντροπή για δύο που σ' έκανε να κοκκινίσεις; — Μου λες να σωπάσω και να φύγω, επειδή τώρα — έρχεται η *μέρα*;

Ο κόσμος είναι βαθύς: — και βαθύτερος απ' όσο φαντάστηκε ποτέ η μέρα. Δεν μπορεί να μιλά το καθετί ενώπιον της μέρας. Η μέρα όμως έρχεται: ας χωριστούμε λοιπόν!

Ω ουρανό πάνω μου, εσύ ντροπαλέ, εσύ πυρακτωμένε! Ω εσύ, ευτυχία μου πριν από την ανατολή του ηλίου! Η μέρα έρχεται: ας χωριστούμε λοιπόν!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για την αρετή που σε κάνει μικρό

1

Όταν ο Ζαρατούστρα βρέθηκε πάλι στη στεριά, δεν πήγε κατευθείαν στο βουνό του και στη σπηλιά του, αλλά έκανε πολλούς δρόμους και έθεσε ερωτήματα και πληροφορήθηκε για τούτο και για τ' άλλο, έτσι που είπε για τον εαυτό του, χωρατεύοντας: «για δεξ ένα ποτάμι, που κάνοντας πολλές στροφές ξαναγυρίζει στην πηγή του!» Γιατί ήθελε να μάθει τι είχε συμβεί στο μεταξύ *στο ανθρώπινο ον*: αν είχε γίνει μεγαλύτερο ή μικρότερο. Και μια φορά είδε μια σειρά από καινούρια σπίτια ξαφνιάστηκε τότε και είπε:

«τι σημαίνουν τα σπίτια αυτά; Αληθινά, καμιά μεγάλη ψυχή δεν τα τοποθέτησε εδώ ως σύμβολο του εαυτού της!

Μήπως τα έβγαλε κανένα χαζό παιδί από το κουτί των παιχνιδιών του; Ας τα βάλει τότε κανένα άλλο παιδί πάλι μέσα στο κουτί του!

Και τούτα τα δωμάτια και οι κάμαρες: είναι δυνατόν να μπαίνουν και να βγαίνουν *άντρες* απ' αυτά; Μου φαίνονται φτιαγμένα για κούκλες από μετάξι ή για λαίμαργες γάτες, που επιτρέπουν να είναι κανείς λαίμαργος γι' αυτές.»

Και ο Ζαρατούστρα στάθηκε εκεί ακίνητος και σκεφτόταν. Στο τέλος είπε θλιμμένος: «*όλα έχουν γίνει μικρότερα!*

Παντού βλέπω χαμηλότερες πόρτες: όποιος είναι του είδους *μου*, περνά βέβαια και απ' αυτές — πρέπει όμως να σκύψει!

Ω, πότε θα επιστρέψω στην πατρίδα μου, όπου δεν θα είμαι πια υποχρεωμένος να σκύβω — υποχρεωμένος να σκύβω μπροστά *σους μικρούς!*» Και ο Ζαρατούστρα αναστέναξε και κοίταξε μακριά.

Την ίδια μέρα όμως έκανε την ομιλία του για την αρετή που σε μικραίνει.

2

«Περνώ μέσα απ' αυτόν τον λαό κρατώντας τα μάτια μου ανοιχτά: δεν με συγχωρούν που δεν ζηλεύω τις αρετές τους.

Με δαγκώνουν, επειδή τους λέω: στους μικρούς ανθρώπους χρειάζονται μικρές αρετές — κι επειδή δύσκολα μπορώ να καταλάβω ότι

χρειάζονται οι μικροί άνθρωποι!

Μοιάζω ακόμη με τον πετεινό σε ξένο κοτέτσι, τον οποίο και οι κότες ακόμη τον τσιμπούν γι' αυτό όμως δεν τα βάζω με τις κότες.

Είμαι ευγενικός μαζί τους, όπως και με κάθε μικρή δυσαρέσκεια το να είσαι γεμάτος αγνάθια απέναντι σ' αυτό που είναι μικρό μου φαίνεται σοφία κατάλληλη για έναν σκαντζόχοιρο.

Όλοι μιλούν για μένα, όταν το βράδυ κάθονται γύρω από τη φωτιά — μιλούν για μένα, κανένας όμως δεν σκέφτεται — εμένα!

Αυτή είναι η καινούρια σιωπή που έμαθα: η φασαρία τους γύρω μου απλώνει έναν μανδύα πάνω από τις σκέψεις μου.

Θορυβούν μεταξύ τους: "τι θέλει από μας αυτό το σκοτεινό σύννεφο; Ας προσέξουμε μη μας φέρει καμιά επιδημία!"

Και πρόσφατα, μια γυναίκα τράβηξε το παιδί της πάνω της, επειδή ήθελε να έρθει σε μένα: "πάρτε μακριά τα παιδιά! φώναξε* τέτοια μάτια καψαλίζουν τις ψυχές των παιδιών".

Βήχουν όταν μιλώ: πιστεύουν πως ο βήχας είναι ένσταση εναντίον των ισχυρών ανέμων — δεν μαντεύουν τίποτε από το βουητό της ευτυχίας μου!

"Δεν έχουμε ακόμη καθόλου χρόνο για τον Ζαρατούστρα" — έτσι ενίστανται τι αξίζει όμως ένας χρόνος που "δεν έχει χρόνο" για τον Ζαρατούστρα;

Και όταν με εγκωμιάζουν: πώς θα μπορούσα να αποκοιμηθώ πάνω στα εγκώμιά τους; Το εγκώμιο είναι για μένα μια αγκαθωτή ζώνη: εξακολουθεί να μου προκαλεί φαγούρα ακόμη κι όταν τη βγάζω.

Και τούτο επίσης έμαθα ανάμεσά τους: εκείνος που επαινεί προσποιείται πως ανταποδίδει αυτό που του δίνουν, αλλά στην πραγματικότητα θέλει να του δώσουν περισσότερα!

Ρωτήστε το πόδι μου, αν του αρέσουν τα εγκώμιά τους και τα δελεαστικά τους λόγια. Αληθινά, δεν του αρέσει ούτε να χορεύει ούτε να μένει ακίνητο σύμφωνα με έναν τέτοιο ρυθμό και ένα τέτοιο τικ τακ.

Θα ήθελαν να με δελεάσουν και να με επαινέσουν για να φτάσω στις μικρές αρετές τους θα ήθελαν να πείσουν το πόδι μου για το τικ τακ της μικρής ευτυχίας.

Περνώ μέσα απ' αυτόν τον λαό και κρατώ τα μάτια ανοιχτά: έγιναν πιο μικροί και γίνονται όλο και πιο μικροί: — αυτό όμως προκύπτει από το δόγμα τους για την ευτυχία και την αρετή.

Γιατί είναι μετριοπαθείς και στην αρετή τους — επειδή θέλουν το βόλεμά τους. Με το βόλεμα όμως ταιριάζει μόνον η μετριοπαθής αρετή.

Μαθαίνουν βέβαια με τον τρόπο τους να περπατούν και να πηγαίνουν μπροστά: *κουτσαμάρα* τους το ονομάζω εγώ αυτό. Έτσι γίνονται εμπόδιο σε όποιον βιάζεται.

Και μερικοί απ' αυτούς πηγαίνουν μπροστά κοιτάζοντας συγχρόνως πίσω τους, με άκαμπτο λαιμό: θα ήθελα να ριχτώ πάνω τους.

Τα πόδια και τα μάτια δεν πρέπει να ψεύδονται, ούτε να αλληλοκατηγορούνται για ψεύδος. Υπάρχει όμως πολλή ψευτιά στους μικρούς ανθρώπους.

Μερικοί απ' αυτούς θέλουν, αλλά οι περισσότεροι είναι επιβεβλημένοι από κάποια αλλότρια θέληση. Μερικοί είναι αυθεντικοί, οι περισσότεροι όμως είναι κακοί ηθοποιοί.

Υπάρχουν ηθοποιοί δίχως να το ξέρουν ανάμεσά τους και ηθοποιοί δίχως να το θέλουν — οι αυθεντικοί είναι πάντα σπάνιοι, ιδίως οι αυθεντικοί ηθοποιοί.

Λίγα αντρικά πράγματα υπάρχουν εδώ: γι' αυτό ανδροποιούνται οι γυναίκες τους. Γιατί μόνον εκείνος που είναι αρκετά άνδρας μπορεί, μέσα στη γυναίκα, να λυτρώσει — τη γυναίκα.

Και αυτή είναι η χειρότερη υποκρισία που βρήκα σ' αυτούς: το ότι ακόμη κι εκείνοι που διατάζουν, υποκρίνονται πως έχουν τις αρετές εκείνων που υπηρετούν.

"Υπηρετώ, υπηρετείς, υπηρετούμε" — έτσι προσεύχεται εδώ ακόμη και η υποκρισία εκείνων που έχουν την κυριαρχία — και αλίμονο αν ο πρώτος αφέντης δεν είναι *παρά μόνο ο* πρώτος υπηρέτης!

Αχ, ακόμη και μέσα στις υποκρισίες τους περιπλανήθηκε η περιέργεια του ματιού μου και καλά μάντεψα όλη τη μυγίσια ευτυχία τους και το ζουζούνισμά τους στα φωτισμένα από τον ήλιο τζάμια των παράθυρων.

Βλέπω τόση καλοσύνη, τόση αδυναμία! Τόση δικαιοσύνη και οίκτο, τόση αδυναμία!

Είναι ολοστρόγγυλοι, γεμάτοι δικαιοσύνη και καλοσύνη ο ένας για τον άλλο, ολοστρόγγυλοι, δίκαιοι και καλοί, όπως είναι οι κόκκοι άμμου για άλλους κόκκους άμμου.

Να αγκαλιάζουν με μετριοπάθεια μια μικρή ευτυχία — αυτό ονομάζουν "παραίτηση"! και συνάμα αρχίζουν να υποβλέπουν με μετριοπάθεια μια καινούρια μικρή ευτυχία.

Κατά βάθος θέλουν απλοϊκά ένα πράγμα ιδίως: να μην τους κάνει καμένα κακό. Έτσι περιποιούνται τον καθένα και του κάνουν καλό.

Αυτό είναι όμως *ανανδρία*, έστω κι αν ονομάζεται "αρετή".

Κι όταν μιλούν καμιά φορά τραχιά, αυτοί οι μικροί άνθρωποι: *εγώ ακούω εκεί μόνο τη βραχνάδα τους* — κάθε ρεύμα αέρα τους κάνει να βραχνιάζουν.

Είναι έξυπνοι/σώφρονες, οι αρετές τους έχουν έξυπνα δάχτυλα. Αλλά τους λείπουν οι γροθιές, τα δάχτυλό τους δεν ξέρουν να κρύβονται πίσω από γροθιές.

Αρετή είναι γι' αυτούς ό,τι ταπεινώνει και εξημερώνει: γι' αυτό έκαναν τον λύκο σκύλο και τον ίδιο τον άνθρωπο το καλύτερο κατοικίδιο ζώο του ανθρώπου.

"Βάζουμε την καρέκλα μας στη μέση — αυτό μου λέει το ικανοποιημένο χαμόγελό τους — και εξίσου μακριά από θνήσκοντες ξιφομάχους και από ευχαριστημένες γουρούνες."

Αυτό όμως είναι — *μετριότητα*: έστω κι αν ονομάζεται μέτρο.

3

«Περνώ μέσα απ' αυτόν τον λαό και αφήνω να πέσουν κάποια λόγια: αλλά αυτοί δεν ξέρουν ούτε να τα πάρουν ούτε να τα φυλάξουν.

Απορούν που δεν ήρθα να βλαστημήσω τις ηδονές και τα ελαττώματα: και αληθινά, δεν ήρθα επίσης καθόλου για να σας προφυλάξω από τους πορτοφολάδες!

Απορούν που δεν είμαι έτοιμος να τροχίσω και να ακονίσω την εξυπνάδα τους: σαν να μην είχαν αρκετούς πονηρούς, που η φωνή τους τρίζει για μένα σαν πετροκόντυλο!

Και όταν φωνάζω: "καταραστείτε όλους τους άνανδρους διαβόλους που είναι μέσα σας και που ευχαρίστως κλαυθμηρίζουν και σταυρώνουν τα χέρια και αφιερώνονται σε λατρείες": εκείνοι φωνάζουν: "ο Ζαρατούστρα είναι άθεος".

Και ιδίως το φωνάζουν αυτό οι διδάσκαλοι της παραίτησης: ακριβώς όμως στο αφτί αυτονών μου αρέσει να φωνάζω: ναι! *Είμαι* ο Ζαρατούστρα, ο άθεος!

Αυτοί οι δάσκαλοι της παραίτησης! Όμοιοι με ψείρες σέρνονται προς καθετί που είναι μικρό, άρρωστο και ψωραλέο: και μόνον η αηδία μου με εμποδίζει να τους τσακίσω.

Καλά! Αυτό είναι το κήρυγμά μου για τα αφτιά σας: *είμαι ο Ζαρατούστρα, ο άθεος*, που λέει "ποιος είναι πιο άθεος από μένα για να χαρώ τη διδασκαλία του;"

Είμαι ο Ζαρατούστρα, ο άθεος: πού θα βρω τον όμοιο μου; Και είναι όμοιοι μου όλοι εκείνοι που δίνουν στον εαυτό τους τη θέλησή τους και αποβάλλουν κάθε παραίτηση.

Είμαι ο Ζαρατούστρα, ο άθεος: βράζω κάθε τυχαίο στο δικό μου τσουκάλι. Και μόνον όταν βράσει καλά, το καλωσορίζω ως τροφή μου.

Και αληθινά, αρκετά τυχαία ήρθαν με σκοπό να κυριαρχήσουν πάνω μου: η *θέλησή* μου όμως μίλησε πιο κυριαρχικά σ' αυτά — και τώρα ικετεύουν γονατιστά

— ικετεύοντας να βρουν καταφύγιο και καρδιά σε μένα, και κολακευτικά μιλώντας: "δες λοιπόν, ω Ζαρατούστρα, πώς ο φίλος έρχεται στο φίλο!"

Γιατί όμως να μιλώ εδώ όπου κανένας δεν έχει τα αφτιά μου! Και γι' αυτό θέλω να φωνάξω μακριά σε όλους τους ανέμους:

Γίνεστε ολοένα και μικρότεροι, εσείς μικροί άνθρωποι! Γίνεστε θρύψαλα, εσείς που αγαπάτε το βόλεμά σας! Σίγουρα θα χαθείτε

— από τις πολλές μικρές αρετές σας, από τις πολλές μικρές παραλείψεις σας, από τις πολλές μικρές παραιτήσεις σας!

Οι υπερβολικές περιποιήσεις, οι υπερβολικές υποχωρήσεις: αυτό είναι το έδαφος σας! Αλλά για να γίνει μεγάλο ένα δέντρο, χρειάζονται σκληροί βράχοι για να πιάσει σκληρές ρίζες!

Και ό,τι παραλείπετε, υφαίνει στον ιστό όλου του ανθρώπινου μέλλοντος· ακόμη και το μηδέν σας είναι ένας αράχινος ιστός και μια αράχνη, που ζει από το αίμα του μέλλοντος.

Και όταν παίρνετε, είναι σαν να κλέβετε, εσείς μικροί ενάρτεροι· ακόμη όμως και ανάμεσα στους παλιάνθρωπους μιλά η τιμή: "πρέπει κανείς να κλέβει μόνον εκεί όπου δεν μπορεί να λεηλατήσει".

"Αυτό δίνεται" — ιδού άλλη μια διδασκαλία της παραίτησης. Εγώ όμως σας λέω, εσάς που αγαπάτε το βόλεμά σας: αυτό παίρνεται και θα παίρνει ολοένα και περισσότερα από σας!

Αχ, αν μπορούσατε να απαλλαχτείτε από κάθε μισή θέληση και να αποφασίζατε υπέρ της αδράνειας όπως και υπέρ της δράσης!

Αχ, αν μπορούσατε να καταλάβετε τα λόγια μου: "κάνετε πάντα ό,τι θέλετε — να είστε όμως πρώτα από εκείνους που *μπορούν να θέλουν!*"

"Να αγαπάτε πάντα τον πλησίον σας σαν τον εαυτό σας — να είστε όμως πρώτα από εκείνους που *αγαπούν τον εαυτό τους*—

που αγαπούν με τη μεγάλη αγάπη, που αγαπούν με τη μεγάλη περιφρόνηση!" Έτσι μιλά ο Ζαρατούστρα, ο άθεος.

Γιατί όμως να μιλώ εδώ όπου κανένας δεν έχει τα αφτιά μου! Εδώ είναι ακόμα μια ώρα νωρίτερα για μένα.

Είμαι ο πρόδρομος του εαυτού μου μέσα σ' αυτόν τον λαό, το ίδιο μου το λάλημα του πετεινού μέσα σε σκοτεινά δρομάκια.

Αλλά η ώρα σας έρχεται! Και έρχεται και η δική μου! Από ώρα σε ώρα γίνονται πιο μικροί, πιο φτωχοί, πιο άγονοι — φτωχό χορτάρι! φτωχό έδαφος!

Και *σε λίγο* δεν θα είναι πια παρά ξερό χορτάρι και στέπα, και, αλήθεια! κουρασμένοι από τους εαυτούς τους — και διψασμένοι περισσότερο για *φωτιά παρά* για νερό!

Ω ευλογημένη ώρα του κεραυνού! Ω μυστικό της προμεσημβρίας! —

θα τους κάνω μια μέρα φωτιές που τρέχουν και κήρυκες με φλογερές γλώσσες:

— Θα κηρύττουν μια μέρα με φλογερές γλώσσες: Έρχεται, ζυγώνει το μεγάλο μεσημέρι! »

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Στο όρος των ελαιών

«Ο χειμώνας, ένας φρικτός φιλοξενούμενος, κάθεσαι στο σπίτι μου· μελανά είναι τα χέρια μου από τη χειραψία της φιλίας του.

Τον τιμώ, τον φρικτό αυτόν φιλοξενούμενο, μού αρέσει όμως να κάθομαι μόνος μου. Μου αρέσει να του ξεφεύγω και όποιος τρέχει *καλά*, του ξεφεύγει!

Με ζεστά πόδια και ζεστές σκέψεις τρέχω προς τα εκεί όπου ο άνεμος σταματά — προς την ηλιόλουστη γωνιά του όρους των ελαιών μου.

Εκεί γελώ για τον σοβαρό φιλοξενούμενο μου και είμαι αρκετά καλός για να τον αφήσω στο σπίτι, ώστε να πιάσει τις μύγες για χάρη μου και να σβήσει πολλούς μικρούς θορύβους.

Δεν υποφέρει, πράγματι, όταν ένα κουνούπι θέλει να τραγουδήσει ή μάλιστα δύο ακόμη και τα σοκάκια τα κάνει έρημα, έτσι που το φεγγαρόφωτο φοβάται τη νύχτα.

Ένας σκληρός φιλοξενούμενος είναι — εγώ όμως τον τιμώ, και δεν προσκυνώ, σαν τους μαλθακούς, το είδωλο της φωτιάς με τη χοντρή κοιλιά.

Καλύτερα να χτυπούν λίγο τα δόντια παρά να προσκυνάς είδωλα! — έτσι το θέλει ο δικός μου τρόπος. Και ιδιαίτερα τα έχω με όλα τα φλογερά, αχνιστά, ασφυκτικά είδωλα της φωτιάς.

Εκείνον που αγαπώ, τον αγαπώ καλύτερα τον χειμώνα παρά το καλοκαίρι· καλύτερα και πιο ψυχωμένα κοροϊδεύω τους εχθρούς μου από τότε που κάθεσαι ο χειμώνας στο σπίτι μου.

Ψυχωμένα πράγματι, ακόμη κι όταν *σέρνομαι στο κρεβάτι μου*: εκεί γελά και ενεργεί απροσχεδίαστα ακόμη και η σκεπασμένη ευτυχία μου· γελά ακόμη και το γεμάτο ψέματα όνειρο μου.

Εγώ — κάποιος που σέρνεται; Ποτέ στη ζωή μου δεν σύρθηκα μπροστά στους δυνατούς και αν είπα ψέματα, το έκανα από αγάπη. Γι' αυτό είμαι χαρούμενος ακόμη και στο χειμωνιάτικο κρεβάτι.

Ένα ταπεινό κρεβάτι με ζεσταίνει περισσότερο από ένα πλούσιο, γιατί είμαι ζηλιάρης απέναντι στη φτώχεια μου. Και τον χειμώνα είναι αυτή πιο πιστή σ' εμένα.

Με μια κακία αρχίζω κάθε μέρα μου, κοροϊδεύω τον χειμώνα με ένα κρύο μπάνιο: γι' αυτό γκρινιάζει ο σοβαρός οικογενειακός φίλος μου.

Μου αρέσει επίσης να τον γαργαλώ με ένα κεράκι: για να αφήσει επιτέλους τον ουρανό να φανεί μέσα από το σταχτόγκριζο ημίφως.

Είμαι ιδιαίτερα κακός το πρωί: την πρώτη ώρα, όταν ο κουβάς τρίζει στο πηγάδι και τα άλογα με τη ζεστή ανάσα χλιμιντρούν μέσα στα γκριζα σοκάκια:

— περιμένω τότε με ανυπομονησία να ανοίξει επιτέλους για μένα ο φωτεινός ουρανός, ο χειμωνιάτικος ουρανός με την άσπρη γενειάδα, ο ασπρομάλλης γέρος

— ο χειμωνιάτικος ουρανός, ο σιωπηλός, που συχνά αποσιωπά και τον ήλιο του!

Μήπως απ' αυτόν έμαθα τη μακρόχρονη φωτεινή σιωπή; Ή μήπως την έμαθε εκείνος από μένα; Ή μήπως την ανακάλυψε ο καθένας μας μόνος του;

Η καταγωγή όλων των καλών πραγμάτων είναι χιλιόμορφη — όλα τα καλά, όχι προσχεδιασμένα, πράγματα ξεπηδούν από την ηδονή μέσα στην ενθαδική ύπαρξη: πώς να μην το κάνουν πάντα — μόνο μια φορά!

Ένα καλό και μη προσχεδιασμένο πράγμα είναι η μακρά σιωπή, και, σαν τον χειμωνιάτικο ουρανό, να κοιτάς με ματιά καθαρή και στρογγυλή:

— σαν τον χειμωνιάτικο ουρανό, να αποσιωπάς τον ήλιο του και την άκαμπτη θέληση του ήλιου του: αληθινά, αυτήν την τέχνη και αυτήν τη χειμωνιάτικη απροσχεδίαστη χαρά τις έμαθα *καλά!*

Η πιο αγαπημένη μου κακία και τέχνη είναι ότι έμαθα στη σιωπή μου να μην προδίδεται από τη σιωπή.

Κροταλίζοντας λέξεις και ζάρια, εξαπατώ εκείνους που περιμένουν επίσημα: η θέληση και ο σκοπός μου πρέπει να ξεφύγουν από την προσοχή όλων αυτών των αυστηρών εποπτών.

Για να μη δει κανένας το βάθος μου και την έσχατη θέλησή μου — γι' αυτό επινόησα τη μακρά φωτεινή σιωπή.

Συνάντησα αρκετούς πονηρούς, που έκρυβαν το πρόσωπο και θόλωναν τα νερά τους, ώστε κανένας να μη μπορεί να δει μέσα τους και ως το βάθος.

Σ' αυτούς όμως ακριβώς πήγαν οι πιο πονηροί δύσπιστοι και καρυσθοράστες: σ' αυτούς ακριβώς ψάρεψαν τα πιο κρυμμένα ψάρια!

Αλλά οι φωτεινοί, οι τολμηροί, οι διάφανοι — αυτοί είναι για μένα οι πιο έξυπνοι σιωπηλοί: ο βυθός τους είναι τόσο *βαθύς*, που ακόμη και το πιο διαυγές νερό δεν τον προδίδει.

Ω χειμωνιάτικε ουρανό, σιωπηλέ, με την άσπρη γενειάδα, ω ασπρομάλλη με το στρογγυλό μάτι πάνω μου! Ω ουράνια εικόνα της ψυχής μου και της απροσχεδίαστης διάθεσής της!

Και δεν *πρέπει* να κρύβομαι, όμοιος με κάποιον που έχει καταπιεί χρυσάφι — ώστε να μη μου ανοίξουν την ψυχή;

Δεν *πρέπει* να φορώ ξυλοπόδαρα, ώστε να μη *βλέπουν* τις μακριές μου

γάμπες — όλα αυτοί οι φθονεροί και οι θλιβεροί που είναι γύρω μου;

Αυτές οι καπνισμένες, σπιτίσιες, μεταχειρισμένες, πρασινισμένες από τον καιρό και καταβεβλημένες από τις φροντίδες ψυχές — πώς *θα μπορούσε* ο φθόνος τους να αντέξει την ευτυχία μου!

Έτσι, τους δείχνω μόνο τον πάγο και τον χειμώνα πάνω στις κορυφές μου — και *όχι* το ότι το βουνό μου τυλίγει γύρω του και όλες τις ζώνες του ήλιου!

Ακούν μόνο τις χειμωνιάτικες καταιγίδες μου να σφυρίζουν: και *όχι* το ότι εγώ ταξιδεύω και πάνω από θερμές θάλασσες, σαν τους γεμάτους επιθυμίες, βαριούς και φλογερούς νοτιάδες.

Λυπούνται μάλιστα για τα ατυχήματα και τα τυχαία μου: αλλά η *δική μου* ομιλία λέει: "αφήστε το τυχαίο να έρθει σε μένα: ανυπόμονο είναι, σαν μικρό παιδάκι!"

Πώς *θα μπορούσαν* να αντέξουν την ευτυχία μου, αν δεν την έντυνα με ατυχήματα και χειμωνιάτικες ανάγκες και σκούφους από δέρμα άσπρης αρκούδας και μανδύες χιονισμένων ουρανόων!

— αν δεν λυπόμουν ακόμη και για τον *οίκτο τους*: τον οίκτο αυτών των φθονερών και θλιβερών!

— αν δεν αναστέναζα εγώ ο ίδιος και δεν κροτάλιζα τα δόντια μου από το κρύο μπροστά τους και αν δεν *αφηνόμουν* υπομονετικά να τυλιχτώ από τον οίκτο τους!

Αυτή είναι η σοφή καλή διάθεση και η καλή θέληση της ψυχής μου: το ότι δεν *κρύβει* τον χειμώνα της και τις παγωμένες καταιγίδες της: δεν κρύβει ούτε τις χιονίστρες της.

Η μοναξιά του ενός είναι η φυγή του άρρωστου· η μοναξιά του άλλου είναι η φυγή *μπροστά στον* άρρωστο.

Ας με *ακούν* να χτυπώ τα δόντια και να αναστενάζω από το χειμωνιάτικο κρύο όλοι αυτοί οι φτωχοί φθονεροί παλιάνθρωποι που με περιβάλλουν! Με τέτοιους στεναγμούς και χτύπημα των δοντιών φεύγω μακριά ακόμη και από τα ζεσταμένα τους δωμάτια.

Ας με λυπούνται και ας αναστενάζουν για τις χιονίστρες μου: "στον πάγο της γνώσης θα τον δούμε να *παγώνει!*" — έτσι μοιρολογούν.

Στο μεταξύ, εγώ τρέχω με ζεστά πόδια, προς όλες τις κατευθύνσεις, πάνω στο όρος των ελαιών μου: στην ηλιόλουστη γωνιά του όρους των ελαιών μου τραγουδώ και κοροϊδεύω κάθε οίκτο.»

Έτσι τραγούδησε ο Ζαρατούστρα.

Προσπερνώντας

Έτσι, βαδίζοντας αργά ανάμεσα σε πολύ λαό και μέσα από πολύμορφες πόλεις, επέστρεψε ο Ζαρατούστρα, ακολουθώντας πλάγιους δρόμους, στο βουνό του και στη σπηλιά του. Και να που έφτασε, απροσχεδιάστα, στην πύλη της *μεγάλης πόλης*: εδώ όμως ένας τρελός πήδησε αφρίζοντας πάνω του με απλωμένα χέρια και του έφραξε το δρόμο. Αυτός ήταν όμως ο ίδιος εκείνος τρελός, τον οποίο ο λαός ονόμαζε "πίθηκο του Ζαρατούστρα": γιατί πιθήκιζε κάπως τη σύνθεση και το ρυθμό των ομιλιών του Ζαρατούστρα και του άρεσε επίσης να δανείζεται από τον θησαυρό της σοφίας του. Ο τρελός όμως μίλησε έτσι στον Ζαρατούστρα:

«Ω Ζαρατούστρα, εδώ είναι η μεγάλη πόλη: εδώ δεν έχεις να κερδίσεις τίποτε και έχεις όλα να τα χάσεις.

Γιατί θέλεις να περπατήσεις μέσα σ' αυτήν τη λάσπη; Σπλαχνίσου τα πόδια σου! Φτύσε καλύτερα στην πύλη της πόλης και — κάνε μεταβολή!

Εδώ είναι η κόλαση για τις σκέψεις των ερημιτών: εδώ ψήνονται ζωντανές οι μεγάλες σκέψεις και μαγειρεύονται σε μικρές μερίδες.

Εδώ σαπίζουν όλα τα μεγάλα αισθήματα: εδώ πρέπει να ακούγονται να κροταλίζουν μόνο μικρά κροταλιστά ξερά αισθήματα!

Δεν μυρίζεις ήδη την οσμή των σφαγείων και των μαγειρείων του πνεύματος; Η πόλη αυτή δεν αχνίζει ολόκληρη από την άχνα του σφαγμένου πνεύματος;

Δεν βλέπεις τις ψυχές να κρέμονται σαν χαλαρά βρόμικα κουρέλια; — Και απ' αυτά τα κουρέλια κάνουν και εφημερίδες!

Δεν ακούς πώς το πνεύμα έχει γίνει εδώ λογοπαίγνιο; Ξερνά αηδιαστικά αποπλύματα από λέξεις! — Και απ' αυτά τα αποπλύματα κάνουν ακόμη και εφημερίδες.

Ερεθίζονται οι μεν με τους δε και δεν ξέρουν, προς τι; Εξάπτονται οι μεν με τους δε και δεν ξέρουν, γιατί; Χτυπούν τους τενεκέδες τους, κουνούνίζουν το χρυσάφι τους.

Είναι κρύοι και αναζητούν ζεστασιά στο ρακί ζεσταίνονται και ψάχνουν να βρουν δροσιά σε παγωμένα πνεύματα είναι όλοι αρρωστιάρηδες και μολυσμένοι από τις κοινές γνώμες.

Όλες οι ορέξεις και τα ελαττώματα είναι εδώ σαν στο σπίτι τους: υπάρχουν όμως κι εδώ ενάρτετοι, υπάρχουν πολλές διορισμένες και απασχολούμενες αρετές:

πολλές διορισμένες αρετές, με δάχτυλα που γράφουν, με πισινούς κατάλληλους για να κάθονται και για να περιμένουν, αρετές που ανταμείβονται

με μικρά παράσημα και με παραγεμισμένες και δίχως πισινούς κορούλες.

Υπάρχει επίσης εδώ πολλή ευσέβεια και πολλή ευλαβής χαμερπής κολακεία, πολύ μεγάλη φάμπρικα κολακειών για τον θεό των στρατών.

"Από πάνω", είναι αλήθεια, σταλάζει το άστρο και το ελεήμον σάλιο προς τα πάνω λαχταρά να πάει κάθε άναστρο στήθος.

Το φεγγάρι έχει την αυλή του, και η αυλή έχει τα εξαμβλώματά της προς καθετί όμως που προέρχεται από την αυλή προσεύχεται ο ζήτουλας λαός και η διορισμένη ζητιάνικη αρετή.

"Υπηρετώ, υπηρετείς, υπηρετούμε" — έτσι προσεύχεται κάθε διορισμένη αρετή προς τον ηγεμόνα: ώστε να κρεμαστεί επιτέλους στο στενό στήθος το άστρο της υπηρεσίας.

Το φεγγάρι όμως στρέφεται ακόμη γύρω από καθετί γήινο: αυτό όμως είναι το χρυσάφι των μικρέμπορων. Ο θεός των στρατών δεν είναι θεός των

ράβδων χρυσού ο ηγεμόνας

σκέφτεται, αλλά ο μικρέμπορος — διευθύνει!

Στο όνομα καθετί που είναι φωτεινό και ισχυρό και καλό σε σένα, ω Ζαρατούστρα! Φτύσε σ' αυτήν την πόλη των μικρεμπόρων και κάνε μεταβολή!

Εδώ όλο το αίμα κυλά ήδη σάπιο, χλιαρό, αφρισμένο, μέσα απ' όλες τις φλέβες: φτύσε την μεγάλη πόλη, που είναι η μεγάλη γούρνα, όπου αφρίζουν όλα τα απόβλητα!

Φτύσε την πόλη των συντριμμένων ψυχών και των στενών στηθιών, των δηκτικών ματιών, των κολλωδών δαχτύλων

— την πόλη των ενοχλητικών, των ξεδιάντροπων, των φωνακλάδων, υπερδιεγερμένων φιλόδοξων:

— όπου σαπίζει καθετί που είναι σαθρό, αισχρό, λάγνο, σκοτεινό, χαλασμένο, σπυριάρικο, συνωμοτικό:

— φτύσε την μεγάλη πόλη και κάνε μεταβολή!»

Εδώ όμως διέκοψε ο Ζαρατούστρα τον τρελό που άφριξε και του έφραξε το στόμα.

«Σταμάτα επιτέλους! φώναξε ο Ζαρατούστρα, μ' αηδιάζει εδώ και πολλή ώρα η ομιλία σου και ο τρόπος σου!

Γιατί έμεινες τόσο καιρό μέσα στο βούρκο, ώστε να υποχρεωθείς να γίνεις κι εσύ ο ίδιος βάτραχος και φρύνος;

Δεν κυλά και μέσα στις δικές σου φλέβες ένα σάπιο αφρισμένο αίμα από βούρκο, αφού έμαθες να κοάζεις και να βλαστημάς έτσι;

Γιατί δεν πήγες στο δάσος; Ή γιατί δεν πήγες να οργώσεις τη γη; Η θάλασσα δεν είναι γεμάτη από καταπράσινα νησιά;

Περιφρονώ την περιφρόνηση σου κι αν με προειδοποίησες — γιατί δεν

προειδοποίησες και τον εαυτό σου;

Μόνον από την αγάπη πρέπει να πετάξει η περιφρόνηση μου και το πουλί-οιωνός μου: όχι όμως από τον βούρκο!

Σε ονομάζουν πίθηκό μου, ω τρελέ που αφρίζεις: εγώ όμως σε ονομάζω γουρούνι μου που γρυλίζει — με το γρύλισμα θα καταστρέψεις στο τέλος και το εγκώμιο μου για την τρέλα.

Τι ήταν λοιπόν αυτό που σ' έκανε να γρυλίζεις; Το ότι κανένας δεν σε *κολάκεψε* αρκετά: γι' αυτό έκατσες κοντά σ' αυτές τις ακαθαρσίες, για να έχεις μπόλικες αφορμές για να γρυλίζεις

— για να έχεις αφορμές για πολλή *εκδίκηση!* Πράγματι, η εκδίκηση, ω ματαιόδοξε τρελέ, είναι όλο σου το άφρισμα: καλά σε κατάλαβα!

Αλλά τα λόγια σου *με* βλάπτουν, ακόμη κι εκεί όπου έχεις δίκιο! Κι αν ακόμα τα λόγια του Ζαρατούστρα *είχαν* χίλιες φορές δίκιο: εσύ με τα λόγια μου *θα έκανες πάντα — άδικο!*»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα και κοίταξε τη μεγάλη πόλη, αναστέναξε και έμεινε σιωπηλός πολλή ώρα. Στο τέλος μίλησε έτσι:

«Με αηδιάζει κι εμένα αυτή η μεγάλη πόλη και όχι μόνο αυτός ο τρελός. Και στους δύο δεν υπάρχει τίποτε για να βελτιωθεί, τίποτε για να χειροτερέψει.

Αλίμονο σ' αυτήν τη μεγάλη πόλη! — Και θα ήθελα να δω την πύρινη στήλη από την οποία θα κατακαεί!

Γιατί τέτοιες πύρινες στήλες πρέπει να έρθουν πριν από το μεγάλο μεσημέρι. Κι αυτό όμως έχει την ώρα του και τη μοίρα του.

Αυτή τη διδασκαλία σου δίνω, όμως, τρελέ, ως αποχαιρετισμό: εκεί όπου δεν μπορεί κανείς να αγαπά, εκεί πρέπει — *να προσπερνά!*»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα και προσπέρασε τον τρελό και τη μεγάλη πόλη.

Για τους αποστάτες

«Αχ, όλα όσα ήταν πριν από λίγο πράσινα και πολύχρωμα σε τούτο το λιβάδι, κείτονται τώρα μαραμένα και γκρίζα; Και πόσο πολύ μέλι της ελπιδας δεν πήρα από δω για να το κουβαλήσω στο μελισσοκόφινό μου!

Οι νέες αυτές καρδιές είναι ήδη γερασμένες — και όχι γερασμένες! μόνο κουρασμένες, συνηθισμένες, βολεμένες: το ονομάζουν αυτό "ξαναγίναμε ευσεβείς".

Δεν πέρασε πολύς καιρός που τις έβλεπα να βγαίνουν με ανδρεία πόδια χωρίς το πρωί: αλλά τα πόδια της γνώσης τους κουράστηκαν και τώρα κατέληξαν να συκοφαντούν ακόμη και την πρωινή τους ανδρεία!

Αληθινά, μερικοί απ' αυτούς σήκωναν κάποτε το πόδι τους σαν τον χορευτή, τους έγνεφε το γέλιο της σοφίας μου: και ξαφνικά άρχισαν να γίνονται σκεφτικοί. Σε λίγο τους είδα κυρτούς — να σέρνονται προς τον σταυρό.

Γύρω από το φως και την ελευθερία πετούσαν άλλοτε, σαν κουνούπια και νεαροί ποιητές. Λίγο πιο γερασμένοι, λίγο πιο κρύοι: και ιδού που έγιναν θρησκόληπτοι και υποκριτές και σπιτόγατοι.

Να τους έλειψε η καρδιά, επειδή εμένα με κατάπια η μοναξιά σαν φάλαινα; Να στήθηκε το αφτί τους γεμάτο επιθυμία και για πολύν καιρό, αλλά *μάταια*, για να ακούσει εμένα και τα καλέσματα της τρομπέτας μου και τα ντελαλίσματά μου;

— Αχ! Πάντα είναι λίγοι εκείνοι που η καρδιά τους διατηρεί για καιρό το θάρρος και την ευδιαθεσία της και σε τέτοιους ανθρώπους παραμένει και το πνεύμα τους υπομονετικό. Οι υπόλοιποι όμως είναι *δειλοί*.

Οι υπόλοιποι: αυτοί είναι πάντα οι περισσότεροι, οι καθημερινοί, οι περιττοί, οι περίσσιοι — όλοι αυτοί είναι *δειλοί*!

Όποιος είναι του είδους μου, θα συναντήσει στο δρόμο του και τα βιώματα του είδους μου: έτσι που οι πρώτοι του σύντροφοι θα είναι, σίγουρα, πτώματα και παλιάτσοι.

Οι δεύτεροι του σύντροφοι όμως— αυτοί θα ονομάζονται *πιστοί του*: ένα ζωντανό σμήνος, πολλή αγάπη, πολλή τρέλα, πολύς αμούστακος σεβασμός.

Όποιος ανάμεσα στους ανθρώπους είναι του είδους μου, δεν πρέπει να δέσει την καρδιά του σ' αυτούς τους πιστούς όποιος γνωρίζει το εφήμερο και δειλό ανθρώπινο είδος, δεν θα πιστέψει σ' αυτές τις ανοίξεις, σ' αυτά τα ανθισμένα λιβάδια.

Αν μπορούσαν διαφορετικά, θα το ήθελαν και διαφορετικά. Τα μεσοβέξικα καταστρέφουν καθετί ακέραιο. Το ότι τα φύλλα μαραίνονται — για ποιο λόγο να παραπονιόμαστε γι' αυτό!

Άφησέ τα να πάνε και να πέσουν, ω Ζαρατούστρα, και μην παραπονήσαι! Καλύτερα να φυσάς με τον άνεμο που κάνει τα φύλλα να βουίζουν

— φύσα ανάμεσα σ' αυτά τα φύλλα, ω Ζαρατούστρα: ώστε καθετί μαρμμένο να φύγει γρηγορότερα από μπροστά σου!»

2

«Ξαναγίναμε ευσεβείς» — έτσι ομολογούν αυτοί οι αποστάτες και μερικοί απ' αυτούς είναι πάρα πολύ δειλοί για να το ομολογήσουν αυτό.

Αυτούς τούς κοιτώ στα μάτια — σ' αυτούς λέω καταπρόσωπο και στα κόκκινα μάγουλά τους: είστε από εκείνους που ξανά προσεύχονται!

Είναι όμως ντροπή να προσεύχεται κανείς! Όχι για όλους, αλλά για σένα και για μένα και για όποιον έχει την ηθική του συνείδηση στο κεφάλι του. Για σένα είναι ντροπή να προσεύχεσαι!

Το ξέρεις καλά: ο δειλός διάβολος που είναι μέσα σου και που του αρέσει το σταύρωμα των χεριών ή η τοποθέτησή του πάνω στα γόνατα, εκείνος που του αρέσει το βόλεμά του: αυτός ο δειλός διάβολος σού λέει "υπάρχει θεός!"

Ταυτόχρονα όμως ανήκεις σ' εκείνους που φοβούνται το φως, τους οποίους το φως δεν τους αφήνει ποτέ σε ησυχία τώρα πρέπει να βυθίζεις το κεφάλι κάθε μέρα πιο βαθιά στη νύχτα και στις αναθυμιάσεις!

Και αληθινά, διάλεξες καλά την ώρα: διότι να που άρχισαν να πετούν τα νυχτοπούλια. Η ώρα ήρθε για όλο το πλήθος εκείνων που φοβούνται το φως, η ώρα του βραδιού, η ώρα της γιορτής, την οποία καθόλου — δεν "γιορτάζουν".

Το ακούω και το μυρίζομαι: ήρθε η ώρα τους για κυνήγι και περιπολία, όχι η ώρα για ένα άγριο κυνήγι, αλλά για ένα πειθήνιο, χωλό, ανιχνευτικό κυνήγι, ένα κυνήγι για χαμερπείς που βαδίζουν σιγανά και προσεύχονται σιγανά

— για ένα κυνήγι των γεμάτων ψυχή υποκριτών: όλες οι ποντικοπαγίδες της καρδιάς έχουν ξαστατηθεί τώρα! Και παντού όπου σηκώνω ένα παραπέτασμα, πετιέται μια νυχτοπεταλούδα.

Ήταν εκεί χωμένη μαζί με μια άλλη νυχτοπεταλούδα; Γιατί παντού νιώθω τη μυρωδιά μικρών κρυμμένων κοινοτήτων και όπου υπάρχουν καμαράκια, υπάρχουν εκεί μέσα και ευλαβείς αδελφοί και οι αναθυμιάσεις των ευλαβών αδελφών.

Κάθονται μαζί ώρες πολλές, τα βράδια, και μιλούν: "ας γίνουμε πάλι σαν παιδάκια κι ας επικαλεστούμε τον "καλό θεό!" — το στόμα και το στομάχι τους είναι χαλασμένα από τους ζαχαροπλάστες της ευσέβειας.

Ή κοιτούν ώρες πολλές, τα βράδια, μια πανούργα σταυραράχη που παραμονεύει και κηρύττει τη σωφροσύνη σε άλλες αράχνες διδάσκοντας: "είναι καλό να υφαίνεις το δίχτυ σου κάτω από σταυρούς!"

Ή κάθονται όλη τη μέρα με καλαμίδια στα τέλματα και πιστεύουν πως είναι *βαθιοί* όποιος όμως ψαρεύει εκεί που δεν υπάρχουν ψάρια, αυτόν δεν τον ονομάζω ούτε καν επιφανειακό!

Ή πάλι μαθαίνουν, γεμάτοι χαρούμενη ευσέβεια, να παίζουν άρπα από έναν τραγουδοποιό, που ευχαρίστως θα έπαιζε άρπα στην καρδιά των μικρών θηλυκών: γιατί βαρέθηκε τα γέρικα θηλυκά και τους επαίνους τους.

Ή μαθαίνουν να φρίττουν από έναν μισότρελο οραματιστή, που περιμένει σε σκοτεινά δωμάτια να έρθουν κοντά του τα πνεύματα — ενώ το πνεύμα φεύγει από κοντά του ολότελα.

Ή ακούν έναν γέρο παίχτη φλογέρας, που ζητιανεύει και γκρινιάζει, και που έχει μάθει τη θλίψη των τόνων από τους θλιμμένους ανέμους: τώρα παίζει τη φλογέρα του σύμφωνα με τον άνεμο και κηρύττει τη θλίψη με θλιμμένους τόνους.

Και μερικοί απ' αυτούς έχουν γίνει μάλιστα νυχτοφύλακες: ξέρουν τώρα να φυσούν το κόρνο τους, να τριγυρίζουν τη νύχτα και να ξυπνούν παλιά πράγματα, κοιμισμένα πριν από πολύν καιρό.

Πέντε λόγια για τα παλιά πράγματα άκουσα χτες τη νύχτα, κοντά τον τοίχο του κήπου: έρχονταν από τέτοιους γέρους, θλιμμένους και αποστεγνωμένους νυχτοφύλακες.

"Για πατέρας, δεν φροντίζει αρκετά τα παιδιά του: οι πατέρες των ανθρώπων το κάνουν καλύτερα!"

«Είναι πολύ γέρος! Δεν φροντίζει πια καθόλου τα παιδιά του» — έτσι απάντησε ο άλλος νυχτοφύλακας.

"Έχει παιδιά; Αν δεν το αποδείχνει ο ίδιος, κανένας άλλος δεν μπορεί να το αποδείξει στη θέση του! Από πολύ καιρό τώρα, θα ήθελα να το αποδείξει επιτέλους στέρεα."

"Να το αποδείξει; Λες και απέδειξε *αυτός* ποτέ τίποτε! Του είναι δύσκολο να αποδείχνει τον ενδιαφέρει πάρα πολύ να τον *πιστεύουν*."

"Ναι, ναι! Η πίστη τον κάνει μακάριο, η πίστη σ' αυτόν. Έτσι είναι οι γέροι! Το ίδιο συμβαίνει και με μας!"

— Έτσι μιλούσαν μεταξύ τους οι δύο γέροι νυχτοφύλακες και φωτοφοβούμενοι και φυσούσαν λυπητερά τα κόρνα τους: αυτό συνέβη χτες τη νύχτα πλάι στον τοίχο του κήπου.

Η καρδιά μου όμως ξεκαρδίστηκε στα γέλια και ήθελε να σπάσει και

δεν ήξερε πού να πάει και πηδούσε μέσα στο στήθος μου.

Αληθινά, θα πεθάνω μια μέρα πνιγμένος από τα γέλια, καθώς θα βλέπω έναν μεθυσμένο γάιδαρο και θα ακούω νυχτοφύλακες να αμφιβάλλουν για τον θεό.

Δεν έχει περάσει *πολύς καιρός* πια για τέτοιες αμφιβολίες; Ποιος λοιπόν μπορεί ακόμη να ξυπνά τέτοια παλιά κοιμισμένα φωτοφοβούμενα πράγματα!

Πάει πολύς καιρός που τελειώσαμε με τους παλιούς θεούς: και αληθινά, είχαν ένα καλό, χαρούμενο θεικό τέλος!

Δεν πέρασαν από ένα μακρόχρονο "λυκόφως" ώσπου να πεθάνουν — αυτό είναι ψέμα! Αντίθετα: σκότωσαν απλώς τους εαυτούς τους — *γελώντας!*

Αυτό συνέβη όταν η πιο άθεη λέξη βγήκε από το στόμα ενός θεού — η λέξη: "εις θεός εστί. Ουκ έσονται σοι έτεροι θεοί πλην εμού!"

— ένας παλιός θεός, με λυσσασμένη γενειάδα, ένας ζηλόφθονος θεός, ξεχάστηκε έτσι:

κι όλοι οι θεοί γέλασαν τότε και χτυπιόνταν πάνω στα καθίσματά τους και φώναζαν: "θεικότητα δεν σημαίνει ότι υπάρχουν θεοί και όχι ένας θεός;"

Ο έχων ώτα ακούειν, ακουέτω.»

Έτσι μιλούσε ο Ζαρατούστρα στην πόλη που αγαπούσε και που λέγεται "Παρδαλή αγελάδα". Από κει είχε μόνο δύο μέρες δρόμο για να φτάσει στη σπηλιά του και στα ζώα του η ψυχή του όμως ήταν συνεχώς ολόχαρη γιατί η ώρα της επιστροφής ήταν κοντά.

Η επιστροφή

«Ω μοναξιά! Εσύ πατρίδα μου, μοναξιά! Πάρα πολύ καιρό έζησα άγριος σε άγρια ξενιτιά για να μη γυρίσω δίχως δάκρυα σε σένα!

Απείλησέ με με το δάχτυλο, όπως απειλούν οι μάνες, χαμογέλασε μου, όπως χαμογελούν οι μάνες, και πες μου: "ποιος ήταν εκείνος που μια μέρα έφυγε από κοντά μου βιαστικά σαν ανεμοθύελλα;

— εκείνος που φεύγοντας φώναζε: πολύν καιρό κάθισα με την μοναξιά, έτσι που ξέμαθα να σιωπώ! Αυτό— το έχεις μάθει τώρα;

Ω Ζαρατούστρα, τα ξέρω όλα: και το ότι εσύ, εσύ ο ένας, ήσουν ανάμεσα στους πολλούς πιο εγκαταλειμμένος απ' ό,τι ήσουν ποτέ κοντά μου!

Άλλο πράγμα είναι η εγκατάλειψη κι άλλο η μοναξιά: *αα;ό* — το έχεις μάθει τώρα! Και το ότι ανάμεσα στους ανθρώπους θα είσαι πάντα άγριος και ξένος:

— άγριος και ξένος ακόμη κι αν σ' αγαπούν: γιατί αυτό που θέλουν απ' όλα τα πράγματα είναι να τους *περιποιούνται!*

Εδώ όμως είσαι στο σπίτι σου και στην πατρίδα σου εδώ μπορείς να τα πεις όλα και να αδειάζεις την καρδιά σου, εδώ τίποτε δεν ντρέπεται για κρυμμένα, μπλοκαρισμένα αισθήματα.

Εδώ όλα τα πράγματα έρχονται χαδιάρικα στην ομιλία σου και σε καλοπιάνουν: γιατί θέλουν να καβαλήσουν πάνω στη ράχη σου. Εδώ καβαλές πάνω σε κάθε παραβολή για να πας προς κάθε αλήθεια.

Σωστά και ειλικρινά μπορείς να μιλάς εδώ σε όλα τα πράγματα: και αληθινά, σαν έπαινος αντηχεί στ' αφτιά τους το ότι ένας — μιλά στα ίσια με όλα τα πράγματα!

Άλλο πράγμα είναι όμως το να είσαι εγκαταλειμμένος. Γιατί, το θυμάσαι, Ζαρατούστρα; Όταν κάποτε φώναζε το πουλί σου πάνω σου, καθώς στεκόσουν στο δάσος, μη ξέροντας προς τα πού να πας, ακατατόπιστος, κοντά σε ένα πτώμα:

— όταν είπες: ας με οδηγήσουν τα ζώα μου! Πιο επικίνδυνο είναι να βρίσκεσαι ανάμεσα στους ανθρώπους παρά ανάμεσα στα ζώα: *αυτό* ήταν εγκατάλειψη!

Και το θυμάσαι, Ζαρατούστρα; Όταν καθόσουν στο νησί σου, ανάμεσα σε άδειους κουβάδες, εσύ, πηγή κρασιού, δίνοντας και μοιράζοντας, δωρίζοντας και κερνώντας τους διψασμένους:

— ώσπου στο τέλος καθόσουν διψασμένος ανάμεσα σε μεθυσμένους και παραπονιόσουν μες στη νύχτα: το να παίρνεις δεν δίνει περισσότερη ευτυχία από το να δίνεις; Και το να κλέβεις ακόμη περισσότερη από το να παίρνεις;

— Αυτό ήταν εγκατάλειψη!

Και το θυμάσαι, Ζαρατούστρα; Όταν ήρθε η πιο σιωπηλή σου ώρα και σε παρέσυρε μακριά, από τον εαυτό σου, λέγοντάς σου με κακό ψιθύρισμα: Μίλα και άμε στα τσακίδια!

— όταν σε έκανε να πονάς για όλη σου την αναμονή και τη σιωπή και αποθάρρυνε το ταπεινόφρονο θάρρος σου: αυτό ήταν εγκατάλειψη!"

Ω μοναξιά, εσύ πατρίδα μου μοναξιά! Πόσο μακάρια και τρυφερά μού μιλά η φωνή σου!

Δεν ρωτάμε ο ένας τον άλλο, δεν παραπονιόμαστε, περνάμε μαζί ανοιχτόκαρδοι μέσα από ανοιχτές πόρτες.

Γιατί, καθετί είναι ανοιχτό και φωτεινό σε σένα ακόμη και οι ώρες τρέχουν εδώ με ελαφρότερα πόδια. Μεσ στο σκοτάδι, πράγματι, ο χρόνος φαίνεται πιο βαρύς απ' ό,τι μέσα στο φως.

Εδώ ανοίγονται μεμιάς για μένα οι λέξεις και οι σκευοθήκες λέξεων κάθε Είναι: κάθε Είναι θέλει εδώ να γίνει λέξη, κάθε γίγνεσθαι θέλει εδώ από μένα να μάθει να μιλά.

Εκεί κάτω όμως — εκεί κάθε λόγος είναι μάταιος! Εκεί η λήθη και το προσπέρασμα είναι η καλύτερη σοφία: αυτό — το έμαθα τώρα!

Εκείνος που θα ήθελε να τα καταλάβει όλα στους ανθρώπους, θα έπρεπε να τα πιάσει όλα. Εγώ όμως έχω πολύ καθαρά χέρια για κάτι τέτοιο.

Δεν μπορώ ούτε την αναπνοή τους να αναπνεύσω· αχ, γιατί να ζήσω τόσο πολύ καιρό μέσα στη φασαρία τους και στην άσχημη ανάσα τους!

Ω μακάρια σιωπή γύρω μου! Ω καθαρές μυρωδιές γύρω μου! Ω πώς παίρνει καθαρή ανάσα αυτή η σιωπή με ορθάνοιχτο στήθος! Ω πώς ακούει αυτή η μακάρια σιωπή!

Εκεί κάτω όμως — εκεί μιλούν όλα, εκεί δεν ακούγεται τίποτε. Ακόμη κι αν θέλει κανείς να ανακοινώσει με καμπάνες τη σοφία του: οι μικρέμποροι στην αγορά θα τις καλύψουν κουδουνίζοντας τις δεκάρες τους!

Όλα σ' αυτούς μιλούν, κανένας δεν μπορεί πια να καταλάβει. Όλα πέφτουν στο νερό, τίποτε δεν πέφτει πια σε βαθιά πηγάδια.

Όλα σ' αυτούς μιλούν, τίποτε δεν πετυχαίνει πια, ούτε ολοκληρώνεται. Όλα κακαρίζουν, ποιος όμως θέλει να ακόμα να κάθεται ήσυχος στη φωλιά και να κλωσσά αβγά;

Όλα σ' αυτούς μιλούν, όλα κομματιάζονται μιλώντας. Και ό,τι χτες ακόμη ήταν υπερβολικά σκληρό για το χρόνο και για τα δόντια του χρόνου: σήμερα κρέμεται καταφαγωμένο και καταξεσχισμένο από τα σαγόνια των σημερινών ανθρώπων.

Όλα σ' αυτούς μιλούν, όλα προδίδονται. Και ό,τι ονομαζόταν άλλοτε μυστικό και μυστικότητα βαθιών ψυχών, ανήκει σήμερα στις τρομπέτες των σοκακιών και σε άλλες πεταλούδες.

Ω ανθρώπινο ον, ον παράξενο! Εσύ που είσαι φασαρία μέσα σε σκοτεινά σοκάκια! Τώρα να 'σαι πάλι πίσω μου: ο μεγαλύτερος κίνδυνος μου είναι πίσω μου!

Στις περιποιήσεις και στον οίκτο βρισκόταν πάντα ο μεγαλύτερος κίνδυνος μου και κάθε ανθρώπινο ον θέλει να το περιποιούνται και να το λυπούνται.

Με κρατημένες μέσα μου αλήθειες, με τρελό χέρι και ξετρελαμένη καρδιά και πλούσιος από μικρά ψέματα του οίκτου: έτσι έζησα πάντα ανάμεσα στους ανθρώπους.

Μεταμφιεσμένος κάθισα ανάμεσά τους, έτοιμος να παραγνωρίσω τον *εαυτό μου*, ώστε να τους αντέξω, και πρόθυμος να καλοπιάνω τον εαυτό μου "εσύ, τρελέ, δεν γνωρίζεις τους ανθρώπους!"

Ξεμαθαίνει κανείς τους ανθρώπους, όταν ζει ανάμεσά τους: υπάρχει υπερβολικό προσκήνιο σ' όλους τους ανθρώπους — τι χρειάζονται *εκεί μάτια* που βλέπουν μακριά και που επιθυμούν να βλέπουν μακριά!

Και όταν αυτοί με παραγνώριζαν: εγώ, ο τρελός, τους περιποιούμουν γι' αυτό περισσότερο από τον εαυτό μου: συνηθισμένος να είμαι σκληρός προς τον εαυτό μου και εκδικούμενος συχνά τον εαυτό μου γι' αυτήν την περιποίηση.

Τσιμπημένος και καταρουμενημένος από δηλητηριώδεις μύγες, όμοιος με πέτρα σκαμμένη από πολλές σταγόνες κακίας, καθόμουν ανάμεσά τους και έλεγα στον εαυτό μου: "αθώο είναι καθετί μικρό για τη μικρότητά του!"

Ιδιαίτέρως εκείνους που ονομάζονται "καλοί" βρήκα εγώ πως ήταν οι πιο δηλητηριώδεις μύγες: τσιμπούν με πλήρη αθωότητα, ψεύδονται με πλήρη αθωότητα πώς θα *μπορούσαν* να είναι — δίκαιοι μαζί μου!

Όποιος ζει ανάμεσα στους καλούς, μαθαίνει από τον οίκτο να ψεύδεται. Ο οίκτος κάνει πνιγηρό τον αέρα για κάθε ελεύθερη ψυχή. Η βλακεία των καλών είναι, όντως, αβυθομέτρητη.

Να κρύβω τον εαυτό μου και τον πλούτο μου — *αυτό* έμαθα εκεί κάτω: γιατί όλους τους έβρισκα πτωχούς τω πνεύματι. Το ψέμα του οίκτου μου ήταν ότι στον καθένα τους ήξερα

— πως έβλεπα και μύριζα στον καθένα αυτό που ήταν γι' αυτούς αρκετό πνεύμα και αυτό που ήταν γι' αυτούς *υπερβολικό* πνεύμα!

Τους άκαμπτους σοφούς τους: τους ονόμαζα σοφούς, όχι άκαμπτους — έτσι έμαθα να καταπίνω τις λέξεις. Τους νεκροθάφτες τους: τους ονόμαζα ερευνητές και πειραματιστές — έτσι έμαθα να αλλάζω τις λέξεις.

Οι νεκροθάφτες ξεθάβουν αρρώστιες. Κάτω από παλιά χαλάσματα υπάρχουν άσχημες αναθυμιάσεις. Δεν πρέπει να ανακατεύεις τον βούρκο. Πρέπει να ζεις στα βουνά.

Με μακάρια ρουθούνια αναπνέω και πάλι την ελευθερία του βουνού!

Λυτρώθηκε επιτέλους η μύτη μου από τη μυρωδιά των ανθρώπινων όντων!

Γαργαλισμένη από κοφτερούς ανέμους, σαν από αφρώδη κρασιά, *φτερνίζεται* η ψυχή μου — φτερνίζεται και λέει γεμάτη ευθυμία στον εαυτό της: με τις υγείες σου!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για τα τρία κακά

«Στο όνειρο, στο τελευταίο πρωινό μου όνειρο, στεκόμουν σήμερα σε ένα ακρωτήριο — εκείθεν του κόσμου, κρατούσα μια ζυγαριά και ζύγιζα τον κόσμο.

Ω, γιατί ήρθε η αυγή τόσο νωρίς; Με ξύπνησε με την πυρά της, η ζηλόφθονη. Ζηλεύει πάντα τις φλόγες των πρωινών ονείρων μου.

Κάτι που μπορεί να μετρηθεί από εκείνον που έχει χρόνο, κάτι που μπορεί να ζυγιστεί από έναν καλό ζυγιστή, κάτι που μπορούν να το προσεγγίσουν εκείνοι που έχουν δυνατά φτερά, κάτι που μπορούν να το μαντέψουν οι θεϊκοί καρυσθραύστες: έτσι βρήκε τον κόσμο το όνειρο μου.

Το όνειρο μου, ένα τολμηρό ιστιοφόρο, μισό πλοίο, μισό ανεμοθύελλα, σιωπηλό σαν πεταλούδα, ανυπόμονο σαν γεράκι: πώς θα μπορούσε να έχει σήμερα υπομονή και χρόνο για να ζυγίσει τον κόσμο!

Μήπως του μίλησε κρυφά η σοφία μου, η γελαστή και ξυπνητή σοφία μου της μέρας, η οποία κοροϊδεύει όλους τους "άπειρους κόσμους"; Γιατί λέει αυτή: "όπου υπάρχει δύναμη, εκεί ο αριθμός γίνεται αφέντης: έχει περισσότερη δύναμη".

Με πόση σιγουριά κοίταζε το όνειρο μου αυτόν τον πεπερασμένο κόσμο, όχι με περιέργεια, όχι με γεροντική απληστία, όχι με φόβο, όχι με ικεσία:

— σαν να προσφερόταν στο χέρι μου ένα στρογγυλό μήλο, ένα ώριμο χρυσόμηλο, με φρέσκια, δροσερή και γλυκιά, βελουδένια φλούδα: έτσι μου προσφερόταν ο κόσμος:

— σαν να μου έγνεφε ένα δέντρο, με φαρδιά κλαδιά, με δυνατή θέληση, γερμένο για να είναι ακουμπιστήρι και στήριγμα των ποδιών για τον κουρασμένο οδοιπόρο: έτσι ήταν ο κόσμος πάνω στο ακρωτήριο μου:

— σαν να μου έφερναν κομψά χέρια μια κασετίνα — μια κασετίνα ανοιχτή για να γοητεύει μάτια γεμάτα αιδώ και σεβασμό: έτσι προσφερόταν σε μένα σήμερα ο κόσμος:

Ούτε αρκετά αίνιγμα, ώστε να διώξει την αγάπη των ανθρώπων, ούτε αρκετά λύση, ώστε να αποκοιμίζει τη σοφία των ανθρώπων — ένα ανθρώπινο καλό πράγμα ήταν για μένα σήμερα ο κόσμος, για τον οποίο τόσα κακά λένε!

Πόσο ευχαριστώ το πρωινό μου όνειρο, για το ότι ζύγισα σήμερα τόσο νωρίς τον κόσμο! Σαν ένα ανθρώπινο καλό πράγμα ήρθε αυτό σε μένα, αυτό το όνειρο και παρηγορητής της καρδιάς!

Και για να κάνω σαν αυτό τη μέρα και για να μάθω και να μιμηθώ απ' αυτό ό,τι καλύτερο έχει μέσα του: θέλω τώρα να βάλω τα τρία πιο κακά πράγματα πάνω στη ζυγαριά και να τα ζυγίσω καλά με ανθρώπινο τρόπο.

Εκείνος που έμαθε να ευλογεί, έμαθε επίσης να καταριέται: ποια είναι τα τρία πιο καταραμένα πράγματα στον κόσμο; Αυτά θέλω να βάλω πάνω στη ζυγαριά.

Ηδυπάθεια, κυριαρχομανία, φιλαυτία: αυτά τα τρία είναι τα πιο καταραμένα πράγματα μέχρι τώρα και τα πιο κακολογημένα και συκοφαντημένα — αυτά τα τρία θέλω να ζυγίσω καλά με ανθρώπινο τρόπο!

Εμπρός λοιπόν! Εδώ είναι το ακρωτήριο μου και εκεί η θάλασσα: κυλά προς το μέρος μου κατσαρή, χαδιάρρα, η πιστή γριά τερατώδης σκύλα, με τα χίλια κεφάλια, που αγαπώ.

Εμπρός λοιπόν! Εδώ θα κρατήσω την ζυγαριά πάνω από τη θάλασσα που κυλά: και επίσης διαλέγω κι έναν μάρτυρα για να βλέπει — εσένα ερημίτη-δέντρο, που μυρίζεις έντονα, που φτιάχνεις φαρδύ θόλο με τα κλαδιά σου, εσένα δέντρο που αγαπώ!

Πάνω σε ποιο γεφύρι πηγαίνει το Τώρα προς το Κάποτε; Σύμφωνα με ποιον καταναγκασμό αναγκάζεται το υψηλό να κατεβεί προς το χαμηλότερο; Και τι καλεί το υψηλό — να ανεβεί ψηλότερα;

Τώρα στέκεται η ζυγαριά ισόρροπη και ακίνητη: τρεις βαριές ερωτήσεις έβαλα στον ένα δίσκο της, τρεις βαριές απαντήσεις υπάρχουν στον άλλο.

2

Ηδυπάθεια: το αγκάθι και το παλούκι για όλους τους καταφρονητές του σώματος που φορούν μανδύες μετανοούντων, και καταραμένη σαν "κόσμος" από όλους τους λάτρεις του άλλου κόσμου: γιατί χλευάζει και κοροϊδεύει όλους τους δασκάλους της πλάνης και της σύγχυσης.

Ηδυπάθεια: για το σκυλολόι είναι η σιγανή φωτιά πάνω στην οποία θα καεί η θερμάστρα που φλέγεται και αχνίζει, έτοιμη για κάθε σκουληκοφαγωμένο ξύλο και βρομερό κουρέλι.

Ηδυπάθεια: για τις ελεύθερες καρδιές, κάτι αθώο και ελεύθερο, το ευτυχισμένο περιβόλι της γης, η ξέχειλη ευγνωμοσύνη κάθε μέλλοντος προς το τώρα.

Ηδυπάθεια: ένα γλυκό δηλητήριο μόνο για ό,τι είναι μαραμένο, για εκείνους όμως που έχουν λιονταρίσια θέληση το μεγάλο καρδιοτονωτικό, το προσεγμένο με σεβασμό κρασί των κρασιών.

Ηδυπάθεια: η μεγάλη ευτυχία, εικόνα μιας υψηλότερης ευτυχίας και ύψιστης ελπίδας. Για πολλά είναι πράγματι υπόσχεση γάμου και περισσότερο κι από γάμου

— σε πολλά, που είναι περισσότερο ξένα μεταξύ τους απ' όσο είναι ο άντρας με τη γυναίκα: — και ποιος κατάλαβε ποτέ *πόσο* ξένοι είναι μεταξύ τους ο άντρας και η γυναίκα!

Ηδυπάθεια: — ωστόσο, θέλω να βάλω περιφράγματα γύρω από τις σκέψεις μου και γύρω από τις λέξεις μου: ώστε να μην εισβάλλουν στον κήπο μου τα γουρούνια και οι φαντασιοκόποι!

Κυριαρχομανία: το πυρωμένο μαστίγιο των σκληρότερων σκληρόκαρδων το φοβερό μαρτύριο που επιφυλάσσει ο πιο σκληρός στον εαυτό του η πιο σκοτεινή φλόγα των ζωντανών πυρών.

Κυριαρχομανία: το μοχθηρό φρένο, που επιβάλλεται στους πιο ματαιόδοξους λαούς: αυτή που κοροϊδεύει κάθε αβέβαιη αρετή: αυτή που καβαλά κάθε άλογο και κάθε περηφάνια.

Κυριαρχομανία: ο σεισμός που τσακίζει και κομματιάζει καθετί σαθρό και κούφιο· εκείνη που καταστρέφει ασβεστωμένους τάφους βροντώντας, μουγκρίζοντας, τιμωρώντας: το ερωτηματικό που λάμπει δίπλα σε πρόωρες απαντήσεις.

Κυριαρχομανία: μπροστά στο βλέμμα της, ο άνθρωπος σέρνεται και λυγίζει και γίνεται σκλάβος και ταπεινώνεται περισσότερο από το φίδι και το γουρούνι: ώσπου να φωνάξει στο τέλος με το στόμα του η μεγάλη περιφρόνηση.

Κυριαρχομανία: η φοβερή δασκάλα της μεγάλης περιφρόνησης, που κηρύττει σε πόλεις και βασιλεια καταπρόσωπο "φύγε!"— ώσπου να βγει αυτή η φωνή απ' το δικό τους στόμα " *ας φύγω!*"

Κυριαρχομανία: εκείνη που ανεβαίνει, σαγηνευτική, ακόμη και ως τους καθαρούς και στα αυτάρκη ύψη, πυρακτωμένη σαν την αγάπη που ζωγραφίζει πορφυρές ευτυχίες με τρόπο σαγηνευτικό πάνω στον γήινο ουρανό.

Κυριαρχομανία: ποιος ωστόσο θα την ονόμαζε μανία, όταν το ύψος αισθάνεται σφοδρή επιθυμία για τη δύναμη — προς τα κάτω; Αληθινά, τίποτε αρρωστιάτικο και μανιακό δεν υπάρχει σε τέτοιες σφοδρές επιθυμίες και κατεβάσματα!

Ας μην απομονώνεται αιωνίως και ας αρκείται αιωνίως στον εαυτό του το μοναχικό ύψος: ας κατεβεί το βουνό στην πεδιάδα και οι άνεμοι του ύψους στα χαμηλά μέρη:

Ω, ποιος θα έβρισκε το βαπτιστικό όνομα και το όνομα αρετής για μια τέτοια επιθυμία! "Δωρήτρια αρετή" — έτσι ονόμασε κάποτε ο Ζαρατούστρα το μη ονοματισμένο.

Και τότε συνέβη επίσης — και αληθινά, συνέβη για πρώτη φορά — να κάνει ο λόγος του το εγκώμιο της φιλαυτίας, της άγιας, υγιούς φιλαυτίας, που ξεπηδά από μια δυνατή ψυχή:

— από μια δυνατή ψυχή, στην οποία ανήκει το υψηλό σώμα, το ω-

ραίο, το νικηφόρο, το τονωτικό, γύρω από το οποίο κάθε πράγμα γίνεται καθρέφτης:

— το ευλύγιστο και πειστικό σώμα, τον χορευτή, που εικόνα και επιτομή του είναι η ευτυχισμένη με τον εαυτό της ψυχή. Μια τέτοια χαρά με τον εαυτό, είτε είναι χαρά σωμάτων είτε ψυχών, αυτοονομάζεται "αρετή".

Με τις λέξεις της για το καλό και το κακό προστατεύεται αυτή η χαρά-με-τον-εαυτό όπως μέσα σε ένα ιερό άλσος: με τα ονόματα της ευτυχίας της διώχνει από πάνω της καθετί αξιοπεριφρόνητο.

Διώχνει από πάνω της καθετί ανανδρό: λέει: "κακό" — αυτό είναι ανανδρό! Αξιοπεριφρόνητος της φαίνεται πάντα εκείνος που είναι έμφροντις, που παραπονιέται και γογγύζει και που μαζεύει ακόμη και τα πιο μικρά οφέλη.

Περιφρονεί επίσης και κάθε αξιοδάκρυτη σοφία: γιατί, αληθινά, υπάρχει και σοφία που ανθίζει μέσα στο σκοτάδι, μια σοφία νυχτερινής σκιάς: η οποία στενάζει ακατάπαυστα: "όλα είναι μάταια!"

Η δειλή δυσπιστία τής φαίνεται ασήμαντη, όπως κι εκείνος που θέλει όρκους παρά βλέμματα και χέρια: και επίσης κάθε υπερβολικά δύσπιστη σοφία — γιατί αυτή χαρακτηρίζει τις δειλές ψυχές.

Ακόμη πιο ασήμαντος τής φαίνεται εκείνος που σπεύδει να γίνει αρεστός, ο σκύλος που αμέσως ξαπλώνει με τη ράχη, ο εξευτελισμένος και υπάρχει και σοφία που είναι εξευτελισμένη και σκυλίσια και ευσεβής και που σπεύδει να γίνει αρεστή.

Μισητός τής είναι και σιχαμερός όποιος δεν θέλει ποτέ να υπερασπιστεί τον εαυτό του, όποιος καταπίνει δηλητηριώδη σάλια και κακά βλέμματα, ο υπερβολικά υπομονετικός, αυτός που όλα τα ανέχεται και σε όλα αρκείται: αυτό είναι, όντως, χαρακτηριστικό μιας δουλικής φύσης.

Αυτή η μακάρια χαρά με τον εαυτό φτύνει *καθετί* που είναι δουλικό, είτε απέναντι στους θεούς και στις θεϊκές κλοτσιές, είτε απέναντι στους ανθρώπους και στις ηλίθιες ανθρώπινες γνώμες.

Κακό: έτσι ονομάζει αυτή καθετί γονατισμένο και δουλικά γονατιστό, που έχει ανελεύθερα και μισόκλειστα μάτια, καταπιεσμένη καρδιά και εκείνο τον κάλπικο τρόπο να υποχωρεί, ο οποίος φιλά με μεγάλα ανανδρα χείλη.

Και δοκησιοσοφία: έτσι ονομάζει αυτή κάθε ευφυολογία των δούλων, των γέρων και των κουρασμένων και ιδίως ολόκληρη την κακή, παράλογη και πομπώδη τρέλα των παπάδων!

Οι δοκησιοσοφοί όμως, όλοι οι παπάδες, οι κουρασμένοι από τον κόσμο και που η ψυχή τους ανήκει στο είδος των γυναικών και των δούλων — ω, πόσο άσχημα παιχνίδια έπαιζαν πάντα σε βάρος της φιλαυτίας!

Και αυτό ακριβώς έπρεπε να είναι αρετή και να ονομάζεται αρετή: το

να παίζει κανείς άσχημα παιχνίδια σε βάρος της φιλαυτίας! Και "ανιδιοτελείς" — έτσι θα επιθυμούσαν να είναι οι ίδιοι, και δικαιολογημένα, όλοι αυτοί οι κουρασμένοι από τον κόσμο άνανδροι και σταυραράχνες!

Για όλους αυτούς όμως έρχεται τώρα η μέρα, η αλλαγή, το σπαθί του δημίου, *το μεγάλο μεσημέρι*: πολλά θα φανερωθούν τότε!

Και όποιος διακηρύσσει την υγεία και την αγιότητα τού εγώ και αποκαλεί μακάρια τη φιλαυτία, αυτός, αληθινά, λέει ό,τι ξέρει, κι είναι προφήτης: *"ιδού, έρχεται, είναι κοντά, το Μεγάλο Μεσημέρι»*

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για το πνεύμα του βάρους

1

«Η γλώσσα του στόματος μου — είναι του λαού: με υπερβολικά χονδροειδή και εγκάρδιο τρόπο μιλώ για τους δειλούς με τα μεταξωτά φορέματα. Και ακόμη πιο παράξενα αντηχεί ο λόγος μου για τους καλαμαράδες και για τους γραφιάδες.

Το χέρι μου — είναι χέρι τρελού: αλίμονο σ' όλα τα τραπέζια και σ' όλους τους τοίχους και σε καθετί που έχει ακόμη θέση για στολίδια και για ορنيθοσκαλισματα τρελών !

Το πόδι μου — είναι αλογίσιο πόδι μ' αυτό τριποδίζω και καλπάζω πάνω από κορμούς και πέτρες, από δω και από κει, κι έχω τον διάβολο μέσα μου από την ηδονή όταν τρέχω γρήγορα.

Το στομάχι μου — μήπως είναι το στομάχι ενός αετού; Γιατί περισσότερο απ' όλα του αρέσει το αρνίσιο κρέας. Σίγουρα όμως είναι στομάχι πουλιού.

Θρεμμένος από αθώα και λίγα πράγματα, έτοιμος και ανυπόμονος να πετάξω, να πετάξω μακριά — αυτός είναι ο τρόπος μου: πώς να μην έχω λοιπόν κάτι από το πουλί;

Και ακόμη περισσότερο, επειδή είμαι εχθρός του πνεύματος του βάρους, επειδή ανήκω στο γένος των πουλιών: και αληθινά, θανάσιμος εχθρός, κληρονομικός εχθρός, πρωτογενής εχθρός! Ω, και πού δεν πέταξε και δεν περιπλανήθηκε η εχθρότητά μου!

Πάνω σ' αυτό το θέμα θα μπορούσα να τραγουδήσω ένα τραγούδι — και *Θ' ΕΛΩ ΝΑ* το τραγουδήσω: παρόλο που είμαι κατάμονος μέσα σε άδειο σπίτι και πρέπει να τραγουδώ μόνο για τα δικά μου αφτιά.

Υπάρχουν βέβαια κι άλλοι τραγουδιστές, που μόνο ένα γεμάτο σπίτι κάνει μαλακό το λαρύγγι τους, εύγλωττο το χέρι τους, εκφραστικό το μάτι τους, ξυπνητή την καρδιά τους: μα εγώ δεν τους μοιάζω.

2

«Εκείνος που θα μάθει κάποια μέρα στους ανθρώπους να πετούν, εκείνος θα έχει μεταθέσει όλα τα σύνορα — όλα τα σύνορα θα πετάξουν γι' αυτόν στον αέρα — θα ξαναβαφτίσει τη γη — ονομάζοντάς την "Η ελαφριά".

Η στρουθοκάμηλος τρέχει γρηγορότερα κι από το γρηγορότερο άλογο,

αλλά και χώνει βαριά το κεφάλι της μέσα στη βαριά γη: έτσι κάνει και ο άνθρωπος, που δεν ξέρει ακόμα να πετάξει.

Βαριές του φαίνονται η γη και η ζωή και είναι το πνεύμα του βάρους που το *θέλει έτσι!* Όποιος όμως θέλει να γίνει ελαφρός και πουλί, αυτός πρέπει να αγαπά τον εαυτό του: έτσι διδάσκω *εγώ*.

Όχι, βέβαια με την αγάπη των αρρωστιάρηδων και των μανιακών: γιατί σ' αυτούς βρομά ακόμη και η φιλαυτία!

Πρέπει να μάθει κανείς να αγαπά τον εαυτό του — έτσι διδάσκω *εγώ* — με άγια και υγιή αγάπη: για να μπορεί να κρατιέται κοντά στον εαυτό του και να μην περιπλανιέται εδώ κι εκεί.

Μια τέτοια περιπλάνηση βαφτίζει τον εαυτό της "αγάπη προς τον πλησίον": με τη βοήθεια αυτής της λέξης ειπώθηκαν μέχρι σήμερα τα μεγαλύτερα ψέματα και έγιναν οι μεγαλύτερες υποκρισίες, και ιδιαίτερα από εκείνους που βάραιναν περισσότερο από κάθε άλλον όλον τον κόσμο.

Κι αληθινά, το να *μάθει* κανείς να αγαπά τον εαυτό του δεν είναι μια εντολή για σήμερα και για αύριο. Αντίθετα, απ' όλες τις τέχνες, αυτή είναι η πιο λεπτή, η πιο πανούργα, η έσχατη και η πιο υπομονετική.

Για εκείνον που κατέχει κάτι δικό του, αυτό είναι καλά κρυμμένο και απ' όλους τους κρυμμένους θησαυρούς, ο δικός μας είναι εκείνος που ξεθάβεται τελευταίος — έτσι τα έφτιαξε το πνεύμα του βάρους.

Ήδη από την κούνια σχεδόν μας δίνουν βαριές λέξεις και αξίες: "καλό" και "κακό" — έτσι ονομάζεται το δώρο που μάς κάνουν. Και στο όνομα του μας συγχωρούν το ότι ζούμε.

Και γι' αυτό αφήνουν τα παιδάκια να έρθουν κοντά τους, για να τους απαγορέψουν εν ευθέτω χρόνω να αγαπούν τον εαυτό τους: έτσι τα έφτιαξε το πνεύμα του βάρους.

Και εμείς — εμείς κουβαλούμε πιστά ό,τι μας έχουν δωρίσει, πάνω σε σκληρούς ώμους και σε κακοτράχαλα βουνά! Κι αν ιδρώσουμε, μας λένε: "Ναι, η ζωή είναι βαρύ φορτίο!"

Μόνον ο άνθρωπος όμως είναι βαρύ φορτίο για τον εαυτό του! Αυτό οφείλεται στο ότι κουβαλά πολλά ξένα πράγματα στους ώμους του. Σαν την καμήλα γονατίζει και αφήνεται να τον φορτώσουν καλά.

Ιδιαίτερα ο δυνατός, ο κουβαλητής άνθρωπος, μέσα στον οποίο κατοικεί ο σεβασμός: αυτός κουβαλά στους ώμους του πάρα πολλές βαριές λέξεις και αξίες, που του είναι ξένες — και τώρα η ζωή τού φαίνεται έρημος!

Κι αληθινά! Ακόμη και μερικά *δικά* μας είναι βαριά για να τα κουβαλούμε! Και πολύ από το εσωτερικό του ανθρώπου μοιάζει με στρείδι, δηλαδή είναι αηδιαστικό και γλοιώδες και δυσκολόπιαστο

— έτσι που χρειάζεται να παρεμβληθεί ένα ευγενές κοχύλι με ευγενή στολίδια. Κι αυτήν όμως την τέχνη πρέπει να μάθει κανείς: να έχει δηλαδή

κοχύλι και ωραία εμφάνιση και έξυπνη τυφλότητα!

Και πάλι όμως αυτό που απατά στον άνθρωπο σε αρκετά σημεία είναι το ότι αρκετά κοχύλια είναι ασήμαντα και θλιβερά και σε υπερβολικό βαθμό κοχύλια. Πολλή κρυμμένη καλοσύνη και δύναμη δεν μαντεύονται ποτέ τα πιο εξαιρετα φαγητά δεν βρίσκουν τους καλοφαγάδες τους.

Οι γυναίκες το ξέρουν αυτό, οι πιο εξαιρετες: λιγάκι πιο παχιές, λιγάκι πιο αδύνατες — ω, πόση μοίρα είναι κρυμμένη μέσα σε τούτο το λιγάκι!

Ο άνθρωπος είναι δύσκολο να ανακαλύψει και ακόμη δυσκολότερο να ανακαλύψει τον εαυτό του. συχνά ψεύδεται το πνεύμα για την ψυχή. Έτσι τα έφτιαξε το πνεύμα του βάρους.

Έχει ανακαλύψει όμως τον εαυτό του εκείνος που λέει: Αυτό είναι το δικό μου καλό και κακό: μ' αυτό έχει κάνει να σωπάσουν ο τυφλοπόντικας και ο νάνος, που λένε "καλό για όλους, κακό για όλους".

Αληθινά, δεν τους αντέχω ούτε εκείνους που θεωρούν όλα τα πράγματα καλά και τον κόσμο τον καλύτερο απ' όλους. Κάτι τέτοιους τους ονομάζω εγώ ικανοποιημένους με όλα.

Αυτή η ικανοποίηση με όλα, που ξέρει να γεύεται τα πάντα: δεν είναι αυτό το καλύτερο γούστο! Τιμώ τις διστακτικές και επιλεκτικές γλώσσες και στομάχια, που έμαθαν να λένε "εγώ" και "ναι" και "όχι".

Αλλά να τα μασάς και να τα χωνεύεις όλα — αυτό είναι αληθινή συμπεριφορά γουρουνιών! Να λες πάντα Ν-αι — αυτό το έχουν μάθει μόνον οι γάιδαροι και όσοι έχουν τα μυαλά τους!

Το βαθύ κίτρινο και το ζεστό κόκκινο: αυτό θέλει το γούστο μου — που βάζει και αίμα σε όλα τα χρώματα. Όποιος όμως βάφει άσπρο το σπίτι του, αυτός προδίδει μια ασπρισμένη ψυχή.

Οι μεν είναι ερωτευμένοι με μούμιες, οι δε με φαντάσματα και οι μεν και οι δε είναι εξίσου εχθροί της σάρκας και του αίματος — ω, πόσο δεν ταιριάζουν με το γούστο μου όλοι αυτοί! Γιατί εγώ αγαπώ το αίμα.

Και δεν θέλω να κατοικώ και να μένω εκεί που ο καθένας φτύνει και ξερνά: αυτό είναι τώρα του γούστο μου — προτιμώ να ζω ακόμη και ανάμεσα σε κλέφτες και επίορκους. Κανένας δεν έχει χρυσάφι στο στόμα του.

Ακόμη περισσότερο με αηδιάζουν όλοι οι σαλιογλείφτες και το πιο απεχθές ανθρώπινο ζώο που βρήκα, το βάφτισα παράσιτο: αυτό δεν ήθελε να αγαπά, αλλά μολαταύτα να ζει από την αγάπη.

Αποκαλώ επίσης δυστυχισμένους όλους εκείνους που δεν έχουν παρά μια εκλογή: να γίνουν κακά ζώα ή κακοί εξημερωτές ζώων: κοντά σε τέτοιους δεν θα ήθελα να χτίσω την καλύβα μου.

Αποκαλώ επίσης δυστυχισμένους εκείνους που πρέπει πάντα να περιμένουν — κι αυτοί δεν ταιριάζουν με το γούστο μου: όλοι οι τελώνες και οι

μικρέμποροι, όλοι οι βασιλιάδες και οι άλλοι φύλακες χωρών και μαγαζιών.

Αληθινά, έμαθα κι εγώ, και μάλιστα σε βάθος, να περιμένω — μόνον όμως να περιμένω τον *εαυτό μου*. Και προπαντός έμαθα να στέκομαι και να βαδίζω και να τρέχω και να πηδώ και να σκαρφαλώνω και να χορεύω.

Να ποια είναι όμως η διδασκαλία μου: όποιος θέλει να μάθει κάποτε να πετά, πρέπει πρώτα να μάθει να στέκεται και να βαδίζει και να τρέχει και να σκαρφαλώνει και να χορεύει: δεν μπορεί να πετάξει με την πρώτη!

Με σκoiνένια σκάλα έμαθα να σκαρφαλώνω σε κάποιο παράθυρο, με σβέλτες γάμπες σκαρφάλωσα σε ψηλά κατάρτια: το να κάθομαι πάνω σε ψηλά κατάρτια δεν μου φαινόταν καθόλου μικρή ευτυχία,

— να τρεμολάμπω πάνω σε ψηλά κατάρτια σαν μικρή φλόγα: ένα μικρό φωτάκι βέβαια, αλλά μεγάλη παρηγοριά για παραπλανημένους ναυσιπλόους και ναυαγούς!

Από πολλούς δρόμους και με πολλούς τρόπους έφτασα στην αλήθεια μου — δεν έφτασα μόνο από μία σκάλα στο ύψος, απ' όπου το βλέμμα μου βυθίζεται στις εσχατιές μου.

Και απρόθυμα ρωτούσα πάντα για το δρόμο μου — αυτό δεν ταίριαζε ποτέ με το γούστο μου — προτιμούσα να ρωτώ και να δοκιμάζω τους δρόμους ο ίδιος.

Μια δοκιμή και μια ερώτηση ήταν όλη η πορεία μου: και αληθινά, πρέπει επίσης να *μάθει* και να απαντά κανείς σε μια τέτοια ερώτηση! Αυτό όμως — είναι το γούστο μου:

— όχι καλό, όχι άσχημο, αλλά *το δικό μου* γούστο, για το οποίο δεν ντρέπομαι πια ούτε το κρύβω.

"Αυτός — είναι τώρα ο δρόμος *μου*, — πού είναι ο δικός *σας*;" έτσι απαντούσα σ' εκείνους που με ρωτούσαν "για το δρόμο". Για το δρόμο ακριβώς — που δεν υπάρχει!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Για τις παλιές και καινούριες πλάκες

1

«Κάθομαι εδώ και περιμένω, με παλιές σπασμένες πλάκες γύρω μου και με καινούριες μισογραμμένες πλάκες. Πότε θα έρθει η ώρα μου;

— η ώρα της δύσης μου: γιατί για άλλη μια φορά πρέπει να πάω στους ανθρώπους.

Αυτό περιμένω τώρα: γιατί πρώτα πρέπει να μου έρθουν τα σημάδια, πως είναι η ώρα μου — δηλαδή, το λιοντάρι που γελά μαζί με το κοπάδι των περιστερών.

Στο μεταξύ μιλώ σαν ένας που έχει χρόνο στον εαυτό μου. Κανένας δεν μου διηγείται κάτι καινούριο: έτσι διηγούμαι εγώ τον εαυτό μου στον εαυτό μου. »

2

«Όταν πήγα στους ανθρώπους, τους βρήκα να κάθονται πάνω σε μια παλιά ξιπασιά: όλοι νόμιζαν ότι ήξεραν πριν από πολύν καιρό κιόλας τι είναι καλό και κακό για τον άνθρωπο.

Ένα παλιό και κουρασμένο πράγμα θεωρούσαν αυτοί κάθε κουβέντα για την αρετή και όποιος ήθελε να κοιμηθεί καλά, αυτός, πριν πάει για ύπνο, μιλούσε ακόμη για "καλό" και "κακό".

Την υπνηλία αυτήν τάραξα, όταν τους δίδαξα: το τι είναι καλό και κακό, αυτό δεν το ξέρει ακόμα κανένας: εκτός κι αν είναι δημιουργός!

— Αυτός όμως είναι εκείνος που δημιουργεί τον σκοπό του ανθρώπου και δίνει στη γη το νόημά της και το μέλλον της: μόνο δια της δημιουργίας του, είναι ένα πράγμα καλό ή κακό.

Και τους κάλεσα να αναποδογυρίσουν τις παλιές καθηγητικές έδρες τους, όπου είχε καθίσει μόνο εκείνη η παλιά ξιπασιά τους κάλεσα να γελάσουν με τους μεγάλους δασκάλους της αρετής, με τους αγίους, τους ποιητές και τους κοσμοσωτήρες τους.

Τους κάλεσα να γελάσουν με τους κατσούφηδες σοφούς τους και με όλους εκείνους που κούρνιαζαν, σαν μαύρα σκιάχτρα, ξεστομίζοντας προειδοποιήσεις, πάνω στο δέντρο της ζωής.

Κάθισα στο μεγάλο δρόμο τους με τους τάφους, σαν ψοφίμι και γύπας κι εγώ — και γέλασα με όλο το άλλοτε τους και με την εύθρυπτη, ξεπεσμέ-

νη λαμπρότητά του.

Αληθινά, σαν τους κήρυκες της μετάνοιας και τους τρελούς οργιζόμενους και κραύγαζα εναντίον όλων των μεγάλων και μικρών πραγμάτων τους — για το ότι το καλύτερο πράγμα τους ήταν τόσο μικρό! Για το ότι το πιο κακό τους πράγμα ήταν τόσο μικρό! — Ιδού τι με έκανε να γελώ.

Η σοφή μου επιθυμία φώναζε και γελούσε έτσι από μέσα μου, η σοφία που γεννήθηκε στα βουνά, μια άγρια σοφία όντως! — η μεγάλη επιθυμία μου με τα βουερά φτερά.

Και πολλές φορές με σήκωσε και με πήγε πολύ ψηλά, πολύ μακριά και στη μέση του γέλιου: και τότε πετούσα ανατριχιάζοντας, σαν βέλος, μέσα από τη μεθυσμένη έκσταση του ήλιου:

— πέρα σε μακρινά μέλλοντα, που κανένα όνειρο δεν τα είδε ακόμη, σε πιο θερμούς νότους απ' όσους φαντάστηκαν ποτέ ζωγράφοι: προς τα εκεί όπου θεοί που χορεύουν ντρέπονται για κάθε ρούχο:

— για να μιλώ με παραβολές και να κουτσαίνω και να σεβδίζω σαν τους ποιητές: και αληθινά, ντρέπομαι που είμαι αναγκασμένος να είμαι ακόμα ποιητής!

— προς τα εκεί όπου κάθε γίγνεσθαι μού φαίνεται χορός θεών και αυθόρμητη δράση θεών και όπου ο κόσμος μου φαινόταν λυμένος και δίχως χαλινάρι και να φεύγει πίσω στον εαυτό του:

— σαν μια αιώνια φυγή πολλών θεών από τον εαυτό τους και εκ νέου αναζήτηση του εαυτού τους, σαν η μακάρια αυτοαντίφαση πολλών θεών, το ξανάκουσμα του εαυτού τους, η επιστροφή στον εαυτό τους:

— προς τα εκεί όπου όλος ο χρόνος μού φαινόταν ένας μακάριος χλευασμός των στιγμών, όπου η αναγκαιότητα δεν ήταν παρά η ίδια η ελευθερία, που έπαιξε, ευτυχισμένη, με το κεντρί της ελευθερίας:

— όπου ξαναβρήκα και τον παλιό μου διάβολο και άσπονδο εχθρό, δηλαδή το πνεύμα του βάρους, και όλα όσα δημιούργησε: τον καταναγκασμό, τον νόμο, την ανάγκη, τη συνέπεια, τον σκοπό, τη θέληση και το καλό και το κακό:

Γιατί δεν πρέπει να υπάρχει αυτό *πάνω* από το οποίο χορεύει κανείς, αυτό το οποίο δρασκελίζει και ξεπερνά χορεύοντας; Δεν χρειάζεται, για χάρη εκείνων που είναι ελαφριοί, που είναι οι πιο ελαφριοί — να υπάρχουν τυφλοπόντικες και βαριοί νάνοι;»

3

«Εκεί ήταν επίσης που περιμάζεψα τη λέξη "υπεράνθρωπος", κάτω, από το δρόμο, και που έμαθα πως ο άνθρωπος είναι κάτι που πρέπει να ξεπεραστεί,

— πως ο άνθρωπος είναι ένα γεφύρι και καθόλου σκοπός: που μακαρίζει τον εαυτό του για το μεσημέρι του και το βράδυ του, σαν δρόμο προς καινούριες αυγές:

— τη λέξη του Ζαρατούστρα για το μεγάλο μεσημέρι, και ό,τι άλλο κρέμασα πάνω από τον άνθρωπο, σαν δεύτερες πορφυρές αυγές.

Αληθινά, ακόμη και καινούρια αστέρια τους έκανα να δουν, μαζί με καινούριες νύχτες και πάνω από σύννεφα και τη μέρα και τη νύχτα άπλωσα το γέλιο σαν πολύχρωμη τέντα.

Τους δίδαξα όλη την ποίησή μου και όλες τις επιδιώξεις μου: να ενώνουν και να συγκεντρώνουν σε ένα μόνο ποιητικό έργο ό,τι είναι κομμάτι στον άνθρωπο και αίνιγμα και φρικτό τυχαίο,

— ως ποιητής, μάντης αινιγμάτων και λυτρωτής από το τυχαίο, τούς δίδαξα να δημιουργούν, και, δημιουργώντας, να λυτρώνουν καθετί, που ήταν.

Το παρελθόν του ανθρώπου να λυτρώνουν και καθετί "αυτό ήταν" να μεταμορφώνουν, ώσπου να πει η θέληση: "έτσι όμως το ήθελα εγώ! Έτσι το ήθελα να γίνει".

— Τούς είπα ότι αυτό είναι η λύτρωση, τους δίδαξα να ονομάζουν μόνον αυτό λύτρωση.

Τώρα περιμένω τη δική μου λύτρωση — για να πάω, για τελευταία φορά σ' αυτούς.

Γιατί, άλλη μια φορά θέλω να πάω στους ανθρώπους: θέλω να δύσω/χαθώ ανάμεσά τους, πεθαίνοντας θέλω να τους δώσω το πλουσιότερο δώρο μου!

Από τον ήλιο το έμαθα αυτό, όταν δύνει, τον ζάμπλουτο: χρυσάφι σκορπίζει τότε στη θάλασσα από ανεξάντλητα πλούτη

— έτσι που και ο πιο φτωχός ακόμη ψαράς με χρυσό κουπί κωπηλατεί! Ιδού τι είδα μια μέρα και δεν έπαψα να χύνω δάκρυα κοιτάζοντας ολόένα.

Σαν τον ήλιο θέλει να δύσει και ο Ζαρατούστρα: τώρα κάθεται εδώ και περιμένει, με παλιές τσακισμένες πλάκες γύρω του, καθώς και καινούριες πλάκες— μισογραμμένες.»

4

«Δες, εδώ είναι μια καινούρια πλάκα: πού είναι όμως τα αδέρφια μου, που την κουβαλούν μαζί μου στην πεδιάδα και στις σάρκινες καρδιές;

Ιδού τι απαιτεί η μεγάλη μου αγάπη από τους πιο μακρινούς: *μην περιποιείσαι τον πλησίον σου!* Ο άνθρωπος είναι κάτι που πρέπει να ξεπεραστεί.

Υπάρχουν πολλοί δρόμοι και πολλοί τρόποι γι' αυτό το ξεπέρασμα: *εσύ* πρέπει να τους δεις! Μόνον όμως ένας γελωτοποιός σκέφτεται: "ο άνθρωπος μπορεί επίσης να *υπερπηδηθεί*."

Ξεπερνά τον εαυτό σου ακόμη και στον πλησίον σου: και ένα δικαίωμα που μπορείς να το αρπάξεις εσύ ο ίδιος, δεν πρέπει να αφήσεις να σου το δώσουν!

Αυτό που κάνεις, κανένας δεν μπορεί να σου το κάνει πάλι. Για δεσ, δεν υπάρχει ανταμοιβή.

Όποιος δεν μπορεί να διατάζει τον εαυτό του, αυτός πρέπει να υπακούει. Και μερικοί *μπορούν* να διατάζουν τον εαυτό τους, αλλά πολλά τους λείπουν ακόμα για να υπακούουν επίσης.»

5

«Έτσι το θέλει ο τρόπος των ευγενών ψυχών: δεν θέλουν να έχουν τίποτε άδικα, και λιγότερο απ' όλα τη ζωή.

Όποιος ανήκει στην πλέμπα, αυτός θέλει να ζει μάταια: εμείς οι άλλοι όμως, στους οποίους έχει δοθεί η ζωή, — σκεφτόμαστε πάντα *τι* καλύτερο θα μπορούσαμε να δώσουμε σε *αντάλλαγμα*!

Και αληθινά, είναι ευγενής εκείνη η κουβέντα που λέει: "αυτό που η ζωή υπόσχεται σε *μας*, θέλουμε *εμείς*— να το κρατήσουμε στη ζωή!"

Δεν πρέπει να θέλει κανείς να απολαμβάνει εκεί όπου δεν δίνεται τίποτε για απόλαυση. Και — δεν πρέπει να *θέλει* κανείς να απολαμβάνει!

Η απόλαυση και η αθωότητα είναι πράγματι τα πιο ντροπαλά πράγματα: αμφοτέρα δεν θέλουν να τα αναζητούν. Πρέπει να τα *έχει* κανείς — αλλά πρέπει μάλλον να αναζητά την ενοχή και τον πόνο!»

6

«Ω, αδελφοί μου, όποιος είναι πρωτότοκος, αυτός πάντα θυσιάζεται. Τώρα όμως είμαστε εμείς πρωτότοκοι.

Ματώνουμε όλοι πάνω σε μυστικούς βωμούς, καιγόμαστε και ψηνόμαστε όλοι προς τιμήν παλιών ειδώλων.

Το καλύτερο μας είναι ακόμη νεαρό: ερεθίζει τα γέρικα λαρύγγια. Η σάρκα μας είναι τρυφερή, η προβιά μας είναι προβιά αρνιού: πώς να μην ερεθίζουμε τους παλιούς ιερείς των ειδώλων!

Μέσα μας κατοικεί ακόμη ο παλιός ιερέας των ειδώλων, που ψήνει το καλύτερο μας για να ξεφαντώσει. Αχ, αδελφοί μου, πώς να μην είναι θύματα οι πρωτότοκοι!

Έτσι όμως το θέλει το είδος μας κι αγαπώ εκείνους που δεν θέλουν να προφυλαχθούν. Εκείνους που δύνουν τους αγαπώ με όλη μου την αγάπη: γιατί περνούν από την άλλη μεριά.»

7

«Να είναι κανείς αληθινός — αυτό λίγοι *μπορούν* να το κάνουν! Κι όποιος το μπορεί, αυτός δεν το θέλει ακόμα! Λιγότερο απ' όλους πάντως το μπορούν οι καλοί.

Ω, αυτοί οι καλοί! — *Οι καλοί άνθρωποι δεν λένε ποτέ την αλήθεια* το να είσαι καλός μ' αυτόν τον τρόπο είναι, για το πνεύμα, αρρώστια.

Αυτοί οι καλοί υποχωρούν, παραδίδονται, η καρδιά τους αλλάζει γνώμη, το βάθος τους υπακούει: όποιος όμως υπακούει, *δεν ακούει τον εαυτό του!*

Όλα όσα ονομάζουν κακά οι καλοί, πρέπει να συγκεντρωθούν για να γεννηθεί μια αλήθεια — ω αδελφοί μου, είστε κι εσείς αρκετά κακοί γι' *αυτήν* την αλήθεια;

Η ριψοκίνδυνη τόλμη, η μακρόχρονη δυσπιστία, το σκληρό όχι, η αηδία, το κόψιμο που γίνεται μέσα στο ζων — πόσο σπάνια βρίσκονται όλα *αυτά* μαζί! Από έναν τέτοιο σπόρο όμως — γεννιέται η αλήθεια!

Δίπλα στην κακή συνείδηση μεγάλωσε μέχρι τώρα κάθε γνώση! Σπάστε, σπάστε, εσείς οι γιγνώσκοντες, τις παλιές πλάκες.»

«Όταν υπάρχουν δοκάρια μέσα στο νερό, όταν γεφυράκια και κιγκλιδώματα περνούν πάνω από το ποτάμι: τότε, αληθινά, κανένας δεν πιστεύει εκείνον που λέει: "τα πάντα ρει".

Αντίθετα, ακόμη και οι βλάκες τον αντικρούουν. "Πώς; λένε οι βλάκες, όλα ρέουν; Και τα δοκάρια και τα κιγκλιδώματα που είναι *πάνω από το ρέμα;*"

"Πάνω από το ρέμα όλα είναι στέρεα, όλες οι αξίες των πραγμάτων, τα γεφύρια, οι έννοιες, κάθε "καλό" και "κακό": όλα αυτά είναι *στέρεα!*"

Όταν έρχεται ο σκληρός χειμώνας, ο δαμαστής των ποταμών: τότε ακόμη και οι πιο πονηροί μαθαίνουν να δυσπιστούν και αληθινά, δεν είναι μόνο οι βλάκες που λένε τότε: "μήπως δεν είναι τα πάντα — *ακίνητα;*"

"Κατά βάθος, τα πάντα είναι ακίνητα" — ιδού μια σωστή χειμωνιάτικη διδασκαλία, ένα καλό πράγμα για άγονες εποχές, μια καλή παρηγοριά για όσους πέφτουν σε χειμέρια νάρκη και σπιτόγατους.

"Κατά βάθος τα πάντα είναι ακίνητα": *ενάντια* σ' αυτό το πράγμα

όμως κηρύττει ο χλιαρός άνεμος που λιώνει τα χιόνια!

Ο άνεμος που λιώνει τα χιόνια, ένας ταύρος, που δεν είναι καθόλου βόδι που οργώνει — ένας άγριος ταύρος, ένας καταστροφέας, που με θυμωμένα κέρατα σπάξει τον πάγο! Ο πάγος όμως -- *σπάξει γεφύρια!*

Ω, αδελφοί μου, δεν *ρέουν τα πάντα* τώρα; Δεν έχουν πέσει στο νερό όλα τα γεφύρια και τα κιγκλιδώματα; Ποιος θα μπορούσε ακόμα να *κρατηθεί από το "καλό"* και το "κακό";

"Αλίμονό μας! Ζήτω μας! Ο άνεμος που λιώνει τα χιόνια φυσά!" — Έτσι να κηρύσσετε, αδελφοί μου, σ' όλους τους δρόμους!»

9

«Υπάρχει μια παλιά χίμαιρα, που ονομάζεται καλό και κακό. Γύρω από τους μάντεις και τους αστρολόγους γύριζε μέχρι τώρα ο τροχός της χίμαιρας αυτής.

Κάποτε *πίστευαν στους μάντεις και στους αστρολόγους: και γι' αυτό πίστευαν* ότι: "όλα είναι μοίρα: οφείλεις, επειδή είσαι υποχρεωμένος!"

Ύστερα *δυσπιστούσαν* πάλι απέναντι στους μάντεις και στους αστρολόγους: και *γι' αυτό πίστευαν* ότι: "όλα είναι ελευθερία: μπορείς, επειδή θέλεις!"

Ω αδελφοί μου! Για τα άστρα και για το μέλλον κάναμε μέχρι τώρα μόνον υποθέσεις και κανένας δεν έμαθε ακόμη τίποτε: και *γι' αυτό κάναμε* μέχρι τώρα μόνον εικασίες για το καλό και το κακό και δεν ξέρουμε τίποτε γι' αυτά!»

10

«"Ου κλέψεις! Ου φονεύσεις!" — τέτοια λόγια άλλοτε περνούσαν για ιερά μπροστά τους γονάτιζαν, έσκυβαν το κεφάλι και έβγαζαν τα παπούτσια.

Εγώ όμως σας ρωτώ: πού βγήκαν ποτέ στον κόσμο καλύτεροι κλέφτες και δολοφόνοι απ' αυτά τα ιερά λόγια;

Μήπως δεν υπάρχει σ' όλη τη ζωή — κλεψιά και φόνος; Και με το να ονομάζονται ιερά αυτά τα λόγια, δεν δολοφονήθηκε έτσι η ίδια η *αλήθεια*;

Ή μήπως ήταν ένα κήρυγμα του θανάτου το ότι ονόμαζαν ιερό καθετί που εναντιωνόταν και απέρριπτε τη ζωή; — Ω αδελφοί μου, σπάστε, σπάστε για μένα τις παλιές πλάκες!»

11

«Αυτός είναι ο οίκτος μου για ό,τι είναι περασμένο, το βλέπω πράγματι να παραδίνεται

— στο έλεος, στο πνεύμα, στην τρέλα κάθε γενιάς, που έρχεται και που ερμηνεύει καθετί που ήταν σαν γεφύρι που οδηγεί σ' αυτήν!

Θα μπορούσε να έρθει ένας μεγάλος δυνάστης, ένας πονηρός φαύλος, που με την ευμένεια και τη δυσμένειά του θα εξανάγκαζε καθετί περασμένο και θα το υποχρέωνε με το ζόρι: να γίνει γι' αυτόν γέφυρα και προμήνυμα και κήρυκας και κρώξιμο πετεινού.

Αυτό εδώ όμως είναι ο άλλος κίνδυνος και ο άλλος οίκτος μου: οι σκέψεις εκείνου που ανήκει στην πλέμπα ανέρχονται ως τον παππού — με τον παππού όμως σταματά ο χρόνος.

Έτσι παραδίνεται καθετί περασμένο: γιατί θα μπορούσε κάποτε να γίνει αφέντης η πλέμπα και να πνίξει ολόκληρο το χρόνο σε ρηχά νερά.

Γι' αυτό, αδελφοί μου, χρειάζεται μια *νέα τάξη ευγενών*, που να είναι ο αντίπαλος κάθε πλέμπας και κάθε δεσποτισμού και να γράφει σε καινούριες πλάκες, με καινούριο τρόπο, τη λέξη "ευγενής".

Πολλοί ευγενείς χρειάζονται, πράγματι, και πολλών ειδών ευγενείς, για να υπάρξει η ευγένεια! Ή, όπως είπα άλλοτε, υπό μορφήν παραβολής: "θεϊκότητα είναι ακριβώς να υπάρχουν θεοί, και όχι μόνον ένας θεός!"»

12

«Ω αδελφοί μου, καθιερώνω και σας υποδεικνύω μια καινούρια ευγένεια: πρέπει να γίνετε, για μένα, γεννήτορες, καλλιεργητές και σπορείς του μέλλοντος

— αληθινά, όχι μια ευγένεια, την οποία θα μπορούσατε να αγοράσετε σαν τους μικρέμπορους και με το χρυσάφι των μικρέμπορων: γιατί λίγη αξία έχει καθετί που έχει την τιμή του.

Αυτό που θα σας τιμά από δω και πέρα δεν θα είναι το από πού έρχεστε αλλά το πού πηγαίνετε! Η θέλησή σας και το πόδι σας, που θέλουν να πάνε πάνω από σας τους ίδιους — αυτό θα είναι το καινούριο πράγμα που θα σας τιμά!

Αληθινά, δεν θα σας τιμά το ότι υπηρετήσατε έναν ηγεμόνα — τι σημασία έχουν τώρα οι ηγεμόνες! — ή το ότι γίνατε προμαχώνας αυτού που είναι κατεστημένο, ώστε να γίνει πιο στέρεο!

Δεν θα σας τιμά το ότι η γενιά σας έγινε αυλική στην αυλή και το ότι μάθατε, πλουμιστοί, όμοιοι με φοινικόπτερα, να στέκεστε ατέλειωτες ώρες σε ρηχά έλη.

— Γιατί, το να *μπορέσεις* να στέκεσαι όρθιος είναι μια υπηρεσία για τους αυλικούς· και όλοι οι αυλικοί πιστεύουν ότι το *δικαίωμα* να κάθεται ανήκει στη μεταθανάτια ευδαιμονία!

Δεν θα σας τιμά το ότι ένα πνεύμα, το οποίο ονομάζουν άγιο, οδήγησε τους προγόνους σας σε υπεσχημένες χώρες, τις οποίες *εγώ* δεν υπόσχομαι: γιατί εκεί όπου φυτρώνει το χειρότερο από όλα τα δέντρα, ο σταυρός — αυτή η χώρα δεν υπόσχεται τίποτε καλό!

— και αληθινά, όπου κι αν οδήγησε τους ιππότες του αυτό το "άγιο πνεύμα", πάντα έτρεχαν *μπροστά απ'* αυτές τις πομπές — κατσίκες και κουτορνίθια και ξεροκέφαλοι και διεστραμμένα μυαλά!

Ω αδελφοί μου, η ευγένειά σας δεν πρέπει να βλέπει προς τα πίσω, αλλά *εκεί έξω!* Πρέπει να είστε εξόριστοι από όλες τις *χώρες* των πατεράδων και των προγόνων σας!

Την *χώρα των παιδιών σας* πρέπει να αγαπάτε: η αγάπη αυτή ας είναι η καινούρια σας ευγένεια — η χώρα που δεν έχει ανακαλυφθεί ακόμα, στην πιο μακρινή θάλασσα! Αυτήν καλώ να ζητούν και να αναζητούν συνεχώς τα πανιά σας!

Με τα παιδιά σας πρέπει να *ξεπληρώσετε* το ότι είστε παιδιά των πατεράδων σας: *έτσι* θα λυτρώσετε καθετί περασμένο! Αυτήν την καινούρια πλάκα βάζω μπροστά σας!»

13

«Προς τι ζούμε; Τα πάντα είναι μάταια! Ζωή — σημαίνει αέρας κοπανιστός· ζωή — σημαίνει να καίγεται κι όμως να μη ζεσταίνεται.»

Τέτοιες παλιομοδίτικες φλυαρίες θεωρούνται ακόμη και σήμερα "σοφία"· αυτό όμως που είναι παλιό και μυρίζει κλεισούρα, το τιμούν *γι' αυτό το λόγο* περισσότερο. Ακόμη και η μούχλα εξευγενίζει.

Τα παιδιά μπορούν να μιλούν έτσι: *φοβούνται* τη φωτιά, επειδή τα έκαψε! Υπάρχει πολύ παιδιάρισμα στα παλιά βιβλία της σοφίας.

Και όποιος πάντα "κοπανά αέρα", πώς θα μπορούσε να πει κακιά κουβέντα *γι'* αυτό; Ένας τέτοιος τρελός θα χρειαζόταν φίμωμα!

Άνθρωποι τέτοιου είδους κάθονται στο τραπέζι και δεν φέρνουν τίποτε μαζί τους, ούτε καν μια καλή πείνα: — και μόνο βλαστημούν "τα πάντα είναι μάταια!"

Αλλά το να τρώει κανείς και να πίνει καλά, ω αδελφοί μου, δεν είναι καθόλου μάταιη τέχνη! Σπάστε, σπάστε για μένα τις πλάκες των μονίμως δυσαρραστημένων!»

14

«"Για τον καθαρό είναι τα πάντα καθαρά" — έτσι λέει ο λαός. Εγώ όμως σας λέω: για τα γουρούνια τα πάντα είναι γουρούνια!

Γι' αυτό οι φαντασιόκοποι και εκείνοι που κρεμούν το κεφάλι και την καρδιά κηρύττουν: "ο ίδιος ο κόσμος είναι ένα βορβορώδες τέρας".

Γιατί όλοι αυτοί έχουν ακάθατο πνεύμα ιδιαίτερα όμως εκείνοι που δεν έχουν ησυχία ή ανάπαυλα, παρά μόνον όταν βλέπουν τον κόσμο που είναι πίσω από τούτον εδώ — αυτοί οι άνθρωποι του άλλου κόσμου!

Σ' αυτούς λέω καταπρόσωπο, έστω κι αν δεν ηχεί ευχάριστα: ο κόσμος μοιάζει κατά τούτο με τον άνθρωπο: στο ότι έχει κι αυτός πισινό — ως εδώ αυτό είναι αλήθεια!

Στον κόσμο υπάρχει πολύς βόρβορος: ως εδώ αυτό είναι αλήθεια! Αλλά αυτό το γεγονός δεν αρκεί για να κάνει ολόκληρο τον κόσμο ένα βορβορώδες τέρας!

Υπάρχει σοφία στο γεγονός ότι πολλά πράγματα στον κόσμο μυρίζουν άσχημα: η ίδια η αηδία δημιουργεί φτερά και δυνάμεις, που μαντεύουν τις πηγές!

Ακόμη και στο άριστο υπάρχει κάτι αηδιαστικό και το άριστο είναι κι αυτό κάτι που πρέπει να ξεπεραστεί!

Ω αδελφοί μου, υπάρχει πολλή σοφία στο γεγονός ότι υπάρχει πολύς βόρβορος στον κόσμο!»

15

«Ιδού τι αποφθέγματα άκουσα να λένε στη συνείδησή τους οι ευσεβείς κήρυκες του άλλου κόσμου και αληθινά, δίχως πονηρία και ψευτιά — σαν να μην υπήρχε στον κόσμο τίποτε πιο ψεύτικο, τίποτε πιο πονηρό απ' αυτό.

"Άφησε τον κόσμο να είναι κόσμος! Μη σηκώνεις ούτε το δαχτυλάκι σου εναντίον του!"

"Άφησε εκείνον που θέλει να στραγγαλίσει τους ανθρώπους, να τους σουβλίσει, να τους γδάρει και να τους βασανίσει: μη σηκώνεις ούτε το δαχτυλάκι σου εναντίον του! Έτσι θα μάθουν να αποποιούνται τον κόσμο."

"Και το δικό σου λογικό — πρέπει εσύ ο ίδιος να το στραγγαλίσεις και να το σφάξεις γιατί είναι ένα λογικό απ' αυτόν τον κόσμο — έτσι θα μάθεις εσύ ο ίδιος να αποποιείσαι τον κόσμο."

— Σπάστε, σπάστε για μένα, αδελφοί μου, αυτές τις παλιές πλάκες των ευσεβών! Σπάστε τα αποφθέγματα των συκοφαντών του κόσμου!

16

«"Όποιος μαθαίνει πολλά, ξεμαθαίνει κάθε έντονη επιθυμία" — αυτό ψιθυρίζουν σήμερα σε όλα τα σκοτεινά δρομάκια.

"Η σοφία κουράζει, τίποτε — δεν αξίζει τον κόπο· δεν πρέπει να επιθυμείς!" — αυτήν την καινούρια πλάκα βρήκα εγώ να κρέμεται ακόμη και πάνω από ανοιχτές αγορές.

Σπάστε για μένα, ω αδελφοί μου, σπάστε για μένα κι αυτήν την καινούρια πλάκα! Οι κουρασμένοι από τον κόσμο την κρέμασαν και οι κήρυκες του θανάτου, καθώς και οι δεσμοφύλακες: γιατί, βλέπετε, κι αυτή είναι ένα κήρυγμα υπέρ της δουλείας!

Επειδή διδάχτηκαν άσχημα και όχι το καλύτερο, και όλα πολύ νωρίς και όλα βεβιασμένα: επειδή *έφαγαν* άσχημα, γι' αυτό χάλασαν το στομάχι τους

— ένα χαλασμένο στομάχι είναι το πνεύμα τους πράγματι: *αυτό* συριστά το θάνατο! Γιατί, αληθινά, αδελφοί μου, το πνεύμα *είναι* ένα στομάχι!

Η ζωή είναι μια πηγή χαράς: αλλά για το στόμα εκείνου που έχει χαλασμένο στομάχι, τον πατέρα κάθε θλίψης, γι' αυτόν όλες οι πηγές είναι δηλητηριασμένες.

Γιγνώσκουν: αυτή είναι η *χαρά* για εκείνον που έχει λιονταρίσια θέληση! Εκείνος όμως που έχει κουραστεί, αυτός είναι μόνον επιβεβλημένος από κάποια άλλη θέληση, μαζί του παίζουν όλα τα κύματα.

Και ιδού ποιος είναι πάντα ο τρόπος-του-είναι των αδύναμων ανθρώπων: χάνονται στους δρόμους τους. Και στο τέλος ρωτά η κούρασή τους: "προς τι ακολουθήσαμε δρόμους! Όλα είναι ίδια!"

Σ' *αυτών* τα αφτιά ηχεί ευχάριστα το κήρυγμα: "τίποτε δεν αξίζει τον κόπο! Δεν πρέπει να θέλετε!" Αυτό όμως είναι ένα κήρυγμα υπέρ της δουλείας.

Ω αδελφοί μου, ο Ζαρατούστρα έρχεται σαν δροσερό αεράκι για όλους εκείνους που έχουν κουραστεί από το δρόμο πολλές μύτες ακόμα θα κάνει να φτεριστούν!

Ακόμη και μέσα από τους τοίχους φυσά η ελεύθερη πνοή μου, και μέσα σε φυλακές και φυλακισμένα πνεύματα!

Το να θέλεις απελευθερώνει: γιατί η θέληση είναι δημιουργία: έτσι διδάσκω εγώ. Και πρέπει θα διδαχτείτε *μόνο* για να δημιουργήσετε!

Και το να διδάσκετε επίσης πρέπει πρώτα *να το διδαχτείτε* από μένα, το να διδάσκετε καλά! — Ο έχων ώτα ακούειν, ακουέτω!»

17

«Εκεί είναι η βάρκα — ίσως οδηγήει εκεί κάτω, στο μεγάλο μηδέν. — Ποιος όμως θέλει να επιβιβαστεί σ' αυτό το "ίσως";

Κανένας δεν θέλει να επιβιβαστεί στη βάρκα του θανάτου! Γιατί τότε θέλετε να ισχυρίζεστε πως είστε *κουρασμένοι από τον κόσμο!*

Κουρασμένοι από τον κόσμο! Και ακόμη δεν έχετε ξεκολλήσει από τη γη! Σας βλέπω ακόμη φιλήδονα συνδεμένους με τη γη, ερωτευμένους ακόμη με τη γη μέσα στην ίδια σας την κούραση.

Δεν κρέμεται άδικα το χείλι σας: ένας μικρός γήινος πόθος κάθεται ακόμη πάνω του! Και στο μάτι σας — δεν αρμενίζει ακόμη ένα συννεφάκι α-ξέχαστης γήινης χαράς;

Υπάρχουν στη γη πολλές καλές εφευρέσεις, άλλες χρήσιμες, άλλες ευχάριστες: για χάρη τους πρέπει να αγαπάμε τη γη.

Και υπάρχουν πράγματα τόσο καλά επινοημένα που μοιάζουν με το γυναικείο στήθος: είναι χρήσιμα και ταυτόχρονα ευχάριστα.

Εσείς όμως, κουρασμένοι από τον κόσμο! Εσείς οι οκνηροί της γης! Με το ραβδί θα έπρεπε να σας χτυπούν! Με ραβδιές θα έπρεπε να ξανακάνουν ζωηρά τα πόδια σας.

Γιατί: αν δεν είσατε άρρωστοι και εξαντλημένα ανθρωπάρια, τα οποία έχει βαρεθεί η γη, τότε είστε πονηρά τεμπελόσκυλα ή φιλήδονοι και λαίμαργοι γάτοι που κρύβονται. Και αν δεν θέλετε να *τρέξετε* πάλι χαρούμενα— τότε ας σας πάρει ο διάβολος!

Δεν πρέπει να θέλει να είναι κανείς γιατρός των ανιάτων: έτσι διδάσκει ο Ζαρατούστρα: γι' αυτό, αμέτε στο διάβολο!

Χρειάζεται όμως περισσότερο *θάρος* για να δίνεις ένα τέλος παρά για να κάνεις έναν καινούριο στίχο: αυτό το ξέρουν όλοι οι γιατροί και οι ποιητές.»

18

«Ω αδελφοί μου, *υπάρχουν* πλάκες που δημιούργησε η βαθμιαία κούραση και πλάκες που δημιούργησε η τεμπελιά, η σάπια: παρόλο που μιλούν με τον ίδιο τρόπο, θέλουν να τις ακούν αλλιώς.

Δείτε εδώ αυτόν τον πεθαμένο από τη δίψα! Απέχει μια σπιθαμή από τον σκοπό του, αλλά από την κούραση ξάπλωσε εδώ πεισματάρικα μέσα στη σκόνη: αυτός ο γενναίος!

Από κούραση χασμουριέται μπροστά στο δρόμο, τη γη, το σκοπό και τον ίδιο του τον εαυτό: δεν θέλει να κάνει βήμα παραπέρα — αυτός ο γενναίος!

Τώρα ο ήλιος πυρώνει πάνω του και τα σκυλιά γλείφουν τον ιδρώτα του: εκείνος όμως κείται εκεί μέσα στο πείσμα του και προτιμά να πεθάνει από τη δίψα

— να πεθάνει από τη δίψα, μια σπιθαμή μακριά από τον σκοπό του! Αληθινά, πρέπει να τον τραβήξετε από τα μαλλιά για να τον κάνετε να μπει στον ουρανό του — αυτόν τον ήρωα!

Ακόμη καλύτερο είναι να τον αφήσετε να κείται εκεί όπου βρίσκεται, για να του έρθει ο ύπνος, ο παρηγορητής, με το δροσερό θρόισμα της βροχής.

Αφήστε τον να κείται, ώσπου να ξυπνήσει από μόνος του — ώσπου να ανακαλέσει από μόνος του κάθε κούραση και καθετί που δίδασκε η κούραση μέσα απ' αυτόν!

Φροντίστε μόνο, αδελφοί μου, να διώξετε από κοντά του τα σκυλιά, τους τεμπέληδες ύπουλους και όλον το βουερό συρφετό:

— όλον το βουερό συρφετό των "καλλιεργημένων", που το γλεντά με τον ιδρώτα των ηρώων!»

19

«Χαράζω κύκλους γύρω μου και ιερά σύνορα — όλο και λιγότεροι ανεβαίνουν μαζί μου σε όλο και ψηλότερα βουνά — χτίζω ένα βουνό από όλο και πιο ιερά βουνά.

Όπου όμως κι αν θέλετε να σκαρφαλώσετε μαζί μου, αδελφοί μου, προσέξτε μη σκαρφαλώσει μαζί σας ένα *παράσιτο!*

Παράσιτο: είναι ένα σκουλήκι που σέρνεται, που χώνεται παντού, που θέλει να παχαίνει απ' όλες τις άρρωστες και πληγωμένες γωνιές σας.

Και *αυτό* είναι η τέχνη του, να μαντεύει τις ψυχές που αναρριχώνται και τότε κουράζονται: μέσα στη δυσθυμία και την αποθάρρυνσή σας, μέσα στην τρυφερή αιδώ σας χτίζει τη σιχαμερή φωλιά του.

Εκεί που ο ισχυρός είναι ανίσχυρος, εκεί που ο ευγενής είναι υπερβολικά πράος — εκεί μέσα χτίζει τη σιχαμερή φωλιά του: το παράσιτο κατοικεί εκεί όπου ό,τι είναι μεγάλο έχει μικρές, πληγωμένες γωνιές.

Απ' όλα τα όντα, ποιο είναι το πιο υψηλό είδος και ποιο το πιο χαμηλό; Το παράσιτο είναι το πιο χαμηλό — όποιος ανήκει όμως στο πιο υψηλό είδος, αυτός τρέφει τα περισσότερα παράσιτα.

Η ψυχή, συγκεκριμένα, που έχει τη μακρύτερη σκάλα και που κατεβαίνει, συνεπώς, βαθύτερα: πώς να μην καθίσουν πάνω της τα περισσότερα παράσιτα;

— Η πιο ευρύχωρη ψυχή, που μπορεί να τρέξει, να περιπλανηθεί και

να κλωθογυρίσει πιο μακριά μέσα στους κόλπους της· η ψυχή η πιο αναγκαία, που από χαρά ρίχνεται στο τυχαίο:

— η ψυχή που είναι, αυτή που βυθίζεται στο γίγνεσθαι· αυτή που έχει, αυτή που θέλει να μπει στη θέληση και στην απαίτηση:

— η ψυχή που φεύγει από τον εαυτό της, που τον ξαναπιάνει σε πλατύτερους κύκλους· η πιο σοφή ψυχή, την οποία παροτρύνει η τρέλα με τον γλυκύτερο τρόπο:

— η ψυχή που αγαπά τον εαυτό της πάνω απ' όλα, αυτή μέσα στην οποία όλα τα πράγματα έχουν το ρέμα και το αντίρεμά τους, την πλημμυρίδα και την άμπωτή τους: ω, πώς να μην είχε *η πιο υψηλή ψυχή* τα χειρότερα παράσιτα;»

20

«Ω αδελφοί μου, είμαι λοιπόν σκληρός; Λέω όμως: αυτό που πέφτει, πρέπει να το σπρώχνουμε κι από πάνω!

Καθετί που ανήκει στο σήμερα — πέφτει και υποκύπτει: ποιος θα 'θελε να το συγκρατήσει! Εγώ όμως — εγώ *θέλω* να το σπρώξω κι από πάνω!

Γνωρίζετε πόσο ηδονικό είναι να κάνεις πέτρες να κατρακυλούν σε απότομες αβύσσους; — Αυτοί οι άνθρωποι του σήμερα: κοιτάξτε τους πώς κατρακυλούν στα βάθη μου!

Είμαι ένα πρώτο δείγμα παιξίματος καλύτερων παικτών, ω αδελφοί μου! Ένα παράδειγμα! *Κάνετε* κι εσείς κατά το παράδειγμά μου!

Και εκείνον τον οποίο δεν μαθαίνετε να πετά, *μάθετε του* — *να πέφτει γρηγορότερα!* »

21

«Αγαπώ τους γενναίους: δεν αρκεί όμως να είσαι σπαθιστής — πρέπει επίσης να ξέρεις *ποιον* χτυπάς!

Και συχνά είναι περισσότερο γενναίο να συγκρατιέται κανείς και να προσπερνά: *για* να φυλά έτσι τον εαυτό του έτσι για έναν πιο άξιο εχθρό!

Πρέπει να έχετε μόνο αξιομίσητους εχθρούς, όχι όμως αξιοπεριφρόνητους: πρέπει να είστε περήφανοι για τους εχθρούς σας: έτσι σας δίδαξα κιόλας μια φορά.

Πρέπει να φυλάτε τον εαυτό σας, ω φίλοι μου, για τον πιο άξιο εχθρό: γι' αυτό πρέπει να προσπερνάτε πολλούς

— και ιδιαίτερα το πολύ σκυλολόι, που σας παίρνει τ' αφτιά για λαό και λαούς.

Κρατήστε το μάτι σας καθαρό από τα υπέρ και τα κατά τους! Υπάρχει εδώ πολύ δίκιο, πολύ άδικο: όποιος τα βλέπει αυτά, θυμώνει.

Να βλέπεις, να χτυπάς — αυτά είναι εδώ ένα πράγμα: γι' αυτό πηγαίνετε στα δάση και αφήστε το σπαθί σας να κοιμηθεί!

Ακολουθήστε τους δρόμους σας! Και αφήστε λαό και λαούς να ακολουθήσουν τους δικούς τους! — αληθινά, σκοτεινούς δρόμους, πάνω στους οποίους ούτε μια ελπίδα πλέον δεν αστράφτει!

Ας κυριαρχήσει ο μικρέμπορος εκεί όπου καθετί που λάμπει ακόμη — είναι χρυσάφι μικρέμπορου! Πέρασε πια ο καιρός των βασιλιάδων: αυτό που ονομάζεται λαός σήμερα, δεν αξίζει να έχει βασιλιάδες.

Κοιτάξτε λοιπόν πώς σήμερα αυτοί οι λαοί κάνουν τα ίδια με τους μικρέμπορους: μαζεύουν ακόμη και τα μικρότερα οφέλη μέσα απ' τα σκουπίδια!

Κατασκοπεύουν ο ένας τον άλλον, παραμονεύουν ο ένας τον άλλον για κάτι — αυτό το ονομάζουν "καλή γειτονία". Ω ευτυχισμένη μακρινή εποχή, όπου ένας λαός έλεγε στον εαυτό του: "θέλω να γίνω κύριος άλλων λαών!"

Γιατί, αδελφοί μου: πρέπει να κυριαρχήσει το άριστο, το άριστο *θέλει* να κυριαρχήσει! Και όπου η διδασκαλία άλλα λέει, εκεί — *απουσιάζει* το άριστο.»

22

«Αν αυτοί εδώ είχαν τζάμπα το ψωμί — αλίμονο! Για τι θα φώναζαν τότε! Η συζήτησή τους — να για τι πράγμα συζητούν και πρέπει να ζορίζονται.

Αρπακτικά ζώα είναι: στην "εργασία" τους — κι εδώ ακόμη υπάρχει αρπαγή, στο "κέρδος" τους — κι εδώ ακόμη υπάρχει δόλος! Γι' αυτό πρέπει να ζορίζονται!

Πρέπει λοιπόν να γίνουν καλύτερα αρπακτικά θηρία, πιο φίνα, πιο έξυπνα, *πιο όμοια με τους ανθρώπους*: γιατί ο άνθρωπος είναι το καλύτερο αρπακτικό ζώο.

Ο άνθρωπος έχει ήδη αρπάξει από όλα τα ζώα τις αρετές τους: γιατί από όλα τα ζώα ο άνθρωπος είχε την πιο σκληρή ζωή.

Μόνο τα πουλιά είναι ακόμα πάνω απ' αυτόν. Κι αν ο άνθρωπος μάθαινε επίσης και να πετά, αλίμονο! — *πόσο ψηλά* δεν θα πετούσε η όρεξή του για αρπαγή!»

23

«Έτσι θέλω τον άνδρα και τη γυναίκα: ικανό για πόλεμο τον ένα, ικανή για γέννες την άλλη, και τους δύο όμως ικανούς για χορό με κεφάλι και πόδια.

Και χαμένη ας είναι για μας η μέρα, που δεν χορέψαμε μια φορά! Και ψεύτικη ας είναι για μας κάθε αλήθεια που δεν έχει μέσα της τουλάχιστον ένα γέλιο!»

24

«Οι γάμοι που συνάπτετε: προσέξτε να μην είναι μια κακή κατάληξη! Καταλήξατε υπερβολικά γρήγορα: έτσι επακολουθεί— η διάλυση του γάμου!

Και καλύτερα η διάλυση του γάμου παρά το να κάμπτεσαι και το να ψεύδεσαι στο γάμο! — Έτσι μου είπε μια γυναίκα: "διέλυσα βέβαια το γάμο, πρώτα όμως διέλυσε εκείνος — εμένα!"

Πάντα έβρισκα τους κακοζευγαρωμένους ως τους πλέον διψασμένους για εκδίκηση: τα βάζουν με όλον τον κόσμο, επειδή δεν μπορούν πια να τρέξουν ο καθένας μόνος του.

Γι' αυτό θέλω να λένε οι πιστοί ο ένας στον άλλο: "αγαπιόμαστε: ας προσέξουμε να διατηρήσουμε την αγάπη μας! Ή μήπως ήταν παραδρομή η υπόσχεσή μας;

Δώστε μας ένα χρονικό διάστημα κι ένα μικρό γάμο, για να δούμε αν αντέχουμε ένα μεγάλο γάμο! Είναι μεγάλο πράγμα να είμαστε πάντα ζευγάρι!"

Έτσι συμβουλεύω όλους τους πιστούς και τι θα ήταν η αγάπη μου για τον υπεράνθρωπο και για καθετί που πρόκειται να έρθει, αν συμβούλευα και μιλούσα διαφορετικά!

Ας σας βοηθήσει, αδελφοί μου, ο κήπος του γάμου, όχι μόνο να πολλαπλασιάζεστε, αλλά και να υψώνεστε!»

25

«Όποιος μελέτησε παλιές καταγωγές, για δεξ, αυτός θα αναζητήσει τελικά πηγές του μέλλοντος και καινούριες καταγωγές.

Ω αδελφοί μου, δεν είναι μακριά ο καιρός που θα ξεπηδήσουν καινούριοι λαοί και καινούριες πηγές θα κυλήσουν βουερά σε καινούρια βάθη.

Ο σεισμός πράγματι — θάβει πολλά πηγάδια, δημιουργεί μεγάλη δίψα: φέρνει όμως στο φως και εσωτερικές δυνάμεις και μυστικότηταες.

Ο σεισμός φανερώνει καινούριες πηγές. Μέσα από τον σεισμό παλιών λαών ξεπηδούν καινούριες πηγές.

Κι όποιος φωνάζει: "για δεσ εδώ ένα πηγάδι για πολλούς διψασμένους, μια καρδιά για πολλούς που επιθυμούν, μια θέληση για πολλά εργαλεία": — γύρω του μαζεύεται ένας *λαός*, δηλαδή: πολλοί άνθρωποι που δοκιμάζουν.

Ποιος μπορεί να διατάξει, ποιος οφείλει να υπακούει — *αυτό δοκιμάζουν!* Αχ, με πόσες μακρόχρονες αναζητήσεις και εικασίες και μαθητείες και νέες δοκιμές!

Η ανθρώπινη κοινωνία: αυτή είναι μια δοκιμή, έτσι διδάσκω εγώ, — μια μακρόχρονη αναζήτηση: αναζητά όμως εκείνον που διατάζει!

— μια δοκιμή, αδελφοί μου! Και όχι "συμβόλαιο"! Σπάστε, σπάστε για μένα αυτήν τη λέξη εκείνων που έχουν μαλακή καρδιά και είναι μεσοβέζικοι!»

26

«Ω αδελφοί μου! Σε ποιους βρίσκεται λοιπόν ο πιο μεγάλος κίνδυνος για όλο το ανθρώπινο μέλλον; Δεν είναι στους καλούς και τους δίκαιους;

— σ' εκείνους που μιλούν και νιώθουν στην καρδιά: "ξέρουμε ήδη τι είναι καλό και δίκαιο, το έχουμε αλίμονο σ' εκείνους που ψάχνουν ακόμη εδώ!"

Κι όποιες κι αν είναι οι ζημιές που μπορούν να κάνουν οι κακοί: η ζημιά που κάνουν οι καλοί είναι πιο επιζήμια ζημιά!

Κι όποιες κι αν είναι οι ζημιές που μπορούν να κάνουν οι συκοφάντες του κόσμου: η ζημιά που κάνουν οι καλοί είναι η πιο επιζήμια ζημιά.

Ω αδελφοί μου, τους καλούς και τους δίκαιους είδε μια φορά βαθιά στην καρδιά ένας που είπε: "είναι φαρισαίοι". Αλλά δεν τον κατάλαβαν.

Και οι ίδιοι οι καλοί και οι δίκαιοι δεν ήταν δυνατόν να τον καταλάβουν: το πνεύμα του είναι φυλακισμένο μέσα στην καλή τους συνείδηση. Η βλακεία των καλών είναι απροσμέτρητα έξυπνη.

Αυτή όμως είναι η αλήθεια: οι καλοί *οφείλουν* να είναι φαρισαίοι — δεν έχουν άλλη επιλογή!

Οι καλοί *οφείλουν* να σταυρώνουν εκείνον που επινοεί την ίδια του την αρετή! Αυτή *είναι* η αλήθεια!

Ο δεύτερος όμως, που ανακάλυψε τη χώρα τους, τη χώρα, την καρδιά και τη γη των καλών και των δίκαιων: ήταν εκείνος που ρώτησε: "ποιον μισείτε περισσότερο;"

Τον *δημιουργό* μισούν περισσότερο: εκείνον που σπάξει πλάκες και πα-

λιές αξίες, τον συντριφτή — αυτόν ονομάζουν εγκληματία.

Οι καλοί όντως — δεν *μπορούν* να δημιουργήσουν: αυτοί είναι πάντα η αρχή του τέλους:

— σταυρώνουν εκείνον που γράφει πάνω σε καινούριες πλάκες καινούριες αξίες, θυσιάζουν το μέλλον *στον εαυτό τους* — σταυρώνουν κάθε ανθρώπινο μέλλον!

Οι καλοί — αυτοί ήταν πάντα η αρχή του τέλους.»

27

«Ω αδελφοί μου, καταλάβετε τούτον εδώ τον λόγο; Κι εκείνο που σας έλεγα κάποτε για τον "τελευταίο άνθρωπο";

Σε ποιους βρίσκειται ο μεγαλύτερος κίνδυνος κάθε ανθρώπινου μέλλοντος; Δεν είναι στους καλούς και τους δίκαιους;

Τσακιστέ, τσακιστέ για μένα τους καλούς και τους δίκαιους! — Ω αδελφοί μου, καταλάβετε και τούτον εδώ τον λόγο;»

28

«Φεύγετε από κοντά μου; Φοβηθήκατε; Τρέμετε μπροστά σ' αυτόν τον λόγο;

Ω αδελφοί μου, όταν σας κάλεσα να τσακίσετε τους καλούς και τις πλάκες των καλών: τότε μόνο επιβίβασα τον άνθρωπο στο πλοίο για το ανοιχτό του πέλαγος.

Και μόνο τώρα του έρχεται η μεγάλη φρίκη, το μεγάλο κοίταγμα γύρω του, η μεγάλη αρρώστια, η μεγάλη αηδία, η μεγάλη ναυτία.

Ψεύτικες ακτές και ψεύτικες ασφάλειες σάς δίδαξαν οι καλοί μέσα στα ψέματα των καλών γεννηθήκατε και βρήκατε καταφύγιο. Τα πάντα έγιναν ως το βάθος τους ψεύτικα και διαστρεβλωμένα από τους καλούς.

Όποιος όμως ανακάλυψε τη χώρα "άνθρωπος", αυτός ανακάλυψε και τη χώρα "ανθρώπινο μέλλον". Τώρα θέλω να γίνετε θαλασσοπόροι, γενναίοι και υπομονετικοί!

Βαδίζετε ίσια εγκαίρως, αδελφοί μου, μάθετε να βαδίζετε ίσια! Η θάλασσα φουρτουνιάζει: υπάρχουν πολλοί που θέλουν να ισιώσουν χάρη σε σας.

Η θάλασσα φουρτουνιάζει: όλα είναι στη θάλασσα! Εμπρός! Με το καλό! Γέριες καρδιές θαλασσοπόρων!

Ποια πατρίδα! Το πηδάλιο μας θέλει να πάει *προς τα κει* που βρίσκεται η *γη των παιδιών μας!* Κατά κει, πιο φουρτουνιασμένη από τη θάλασσα, ορμά σαν θύελλα η μεγάλη μας επιθυμία.»

29

«Γιατί είσαι τόσο σκληρό; — είπε το διαμάντι στο κάρβουνο οικιακής χρήσης — δεν είμαστε μήπως κοντινοί συγγενείς;»

Γιατί είστε τόσο μαλακοί; Ω αδελφοί μου, έτσι σας ρωτώ *εγώ*: δεν είστε μήπως — αδελφοί μου;

Γιατί είστε τόσο μαλακοί, τόσο ενδοτικοί και υποχωρητικοί; Γιατί υπάρχει τόση πολλή άρνηση, αποποίηση στις καρδιές σας; Τόση λίγη μοίρα στο βλέμμα σας;

Και αν δεν θέλετε να είστε μοιραίοι και ανελέητοι, πώς θα μπορέσετε να νικήσετε μαζί μου;

Κι αν η σκληρότητά σας δεν θέλει να αστράψει και να χωρίσει και να κόψει: πώς θα μπορέσετε να δημιουργήσετε κάποτε — μαζί μου;

Οι δημιουργοί είναι πράγματι σκληροί. Και πρέπει να θεωρείτε ευτυχία το να πατάτε το χέρι σας πάνω σε χιλιετίες σαν να το πατάτε πάνω σε κερύ —

— ευτυχία το να γράφετε πάνω στη θέληση των χιλιετιών σαν να γράφετε πάνω σε χαλκό — σκληρότερα από το χαλκό, ευγενέστερα από το χαλκό. Μόνον η τέλεια σκληρότητα είναι το ευγενέστερο πράγμα.

Κρεμώ από πάνω σας αυτήν την καινούρια πλάκα, ω αδελφοί μου: *γίνετε σκληρού.* »

30

«Ω εσύ, θέλησή μου! Εσύ, τροπή κάθε ανάγκης, εσύ, αναγκαιότητά μου! Προφύλαξέ με από κάθε μικρή νίκη!

Εσύ, αποστολή της ψυχής μου, που σε ονομάζω μοίρα! Εσύ-εντός-μου! Πάνω-μου! Προφύλαγέ με και κράτησε με για μια μεγάλη μοίρα!

Και το έσχατο μεγαλείο σου, θέλησή μου, κράτησέ το για το τέλος σου — για να είσαι ανελέητη στη νίκη σου! Αχ, ποιος δεν υπέκυψε στη νίκη του!

Αχ, ποιου το μάτι δεν σκοτεινίασε μέσα σ' αυτό το μεθυσμένο λυκόφως! Αχ, ποιου το πόδι δεν ταλαντεύτηκε και δεν ξέμαθε, μέσα στη νίκη του — να στέκεται όρθιο!

— Για να είμαι έτοιμος, μια μέρα, και ώριμος, μέσα στο μεγάλο μεσημέρι: έτοιμος και ώριμος σαν τον πυρακτωμένο χαλκό, τα γκαστρωμένα με αστραπές σύννεφα, τα φουσκωμένα από γάλα στήθη:

— έτοιμος για τον ίδιο μου τον εαυτό και για την πιο κρυμμένη θέλησή μου: ένα τόξο που καίγεται για το βέλος του, ένα βέλος που καίγεται για το αστέρι του:

— ένα αστέρι, έτοιμο και ώριμο μέσα στο μεσημέρι του, πυρακτωμένο, διατρυπημένο, ευτυχισμένο κάτω από τις εκμηδενιστικές ακτίνες του ήλιου:

— ένας ήλιος κι εγώ και μια ανελέητη ηλιακή θέληση, έτοιμος να εκμηδενίσω νικώντας!

Ω θέληση, τροπή κάθε ανάγκης, εσύ αναγκαιότητα μου! Κράτησε με για μια μεγάλη νίκη!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Ο αναρρωνύων

1

Ένα πρωί, όχι πολύν καιρό μετά την επιστροφή του στη σπηλιά, ο Ζαρατούστρα σηκώθηκε μ' ένα πήδημα από το στρώμα του, σαν τρελός, φώναξε με φοβερή φωνή και έκανε κάτι χειρονομίες, σαν να ήταν ξαπλωμένος στο στρώμα του άλλος ένας, που δεν ήθελε να σηκωθεί" κι έτσι αντηχούσε η φωνή του Ζαρατούστρα, ώστε τα ζώα του ήρθαν μέσα φοβισμένα, ενώ από όλες τις σπηλιές και τις κρυφές φωλιές, που γειτόνευαν με τη σπηλιά του Ζαρατούστρα, έφυγαν όλα τα ζώα — πετώντας, φτερουγίζοντας, έρποντας, πηδώντας, ανάλογα με το αν τους είχε δοθεί πόδι ή φτερούγα. Ο Ζαρατούστρα όμως είπε αυτά τα λόγια:

«Έξω, αβυσσαλέα σκέψη, από τα βάθη μου! Είμαι ο πετεινός σου και το πρωινό σου φως, σκουλήκι που κοιμάσαι: σήκω! σήκω! Η φωνή μου θα σε ξυπνήσει, σαν το κρώξιμο του πετεινού!

Βγάλε τα δεσμά που φράζουν τα αφτιά σου: άκου! Γιατί θέλω να σ' ακούσω! Σήκω! Σήκω! Εδώ υπάρχουν αρκετοί κεραυνοί ώστε να μάθουν να ακούν ακόμη και οι τάφοι!

Και σκούπισε τον ύπνο και καθετί κουτό και τυφλό από τα μάτια σου! Άκου με και με τα μάτια σου: η φωνή μου είναι γιατρικό ακόμη και για εκγενετής τυφλούς.

Και αν ξυπνήσεις μια φορά, τότε θα μείνεις για πάντα ξυπνητή. Δεν είναι το *είδος μου* να σηκώνω από τον ύπνο προγιαγιάδες, μόνο και μόνο για να τις πω — να συνεχίσουν να κοιμούνται!

Κουνιέσαι, τεντώνεσαι, ξεφυσάς; Σήκω! Σήκω! Όχι να ξεφυσάς — να μου μιλήσεις πρέπει! Ο Ζαρατούστρα σε φωνάζει, ο άθεος!

Εγώ, ο Ζαρατούστρα, ο συνήγορος της ζωής, ο συνήγορος του πόνου, ο συνήγορος του κύκλου — σε φωνάζω, αβυσσαλέα σκέψη μου!

Ζήτω μου! Έρχεσαι — σ' ακούω! Η άβυσσος μου μιλά, έχω ανεβάσει στο φως ακόμη και το έσχατο βάθος μου!

Ζήτω μου! Έλα! Δώσε το χέρι — χα! Άσε! ε, ε! -- αηδία, αηδία, αηδία -- αλίμονο μου!»

2

«Δεν είχε προλάβει να ξεστομίσει αυτά τα λόγια ο Ζαρατούστρα και έπεσε κατάχαμα σαν νεκρός κι έμεινε πολλή ώρα ξαπλωμένος εκεί σαν νεκρός. Όταν ξαναβρήκε όμως τις αισθήσεις του, ήταν ωχρός κι έτρεμε κι έμεινε εκεί ξαπλωμένος και για πολύν καιρό δεν ήθελε να φάει ούτε να πιει. Αυτή η κατάσταση διήρκεσε επτά μέρες: τα ζώα του πάντως ήταν στο πλευρό του μέρα νύχτα, εκτός από τον αετό, που κάπου κάπου έφευγε για να φέρει τροφή. Κι ό,τι κατάφερνε να αρπάξει, το έφερνε και το απόθετε στο στρώμα του Ζαρατούστρα: έτσι που στο τέλος ο Ζαρατούστρα βρέθηκε να ξαπλώνει κάτω από κίτρινες και κόκκινες ρόγες σταφύλια, κοκκινόμηλα, ευωδιαστά χορταρικά και κουκουνάρια. Στα πόδια του όμως βρίσκονταν δυο αρνάκια, που ο αετός με κόπο τα είχε αρπάξει από τους βοσκούς τους.

Στο τέλος, μετά επτά μέρες, ο Ζαρατούστρα άρχισε να σαλεύει πάνω στο στρώμα του, πήρε ένα κοκκινόμηλο στο χέρι, το μύρισε και βρήκε τη μυρωδιά ευχάριστη. Τότε τα ζώα του πίστεψαν πως είχε έρθει η στιγμή να μιλήσουν μαζί του.

«Ω Ζαρατούστρα, είπαν, είσαι ξαπλωμένος επτά μέρες κιόλας, με τα μάτια σου βαριά: δεν θέλεις να ξανασηκωθείς στα πόδια σου;

Βγες έξω απ' τη σπηλιά σου: ο κόσμος σε περιμένει σαν κήπος. Ο άνεμος παίζει με βαριά αρώματα, που θέλουν να 'ρθουν σε σένα κι όλα τα ρυάκια θα ήθελαν να σε ακολουθήσουν.

Όλα τα πράγματα σε λαχταρούν, ενώ εσύ για επτά μέρες μένεις μόνος — βγες έξω από τη σπηλιά σου! Όλα τα πράγματα θέλουν να γίνουν γιατροί σου!

Μήπως σου ήρθε καμιά καινούρια γνώση, μια πικρή και βαριά γνώση; Κείτεσαι εκεί σαν ζυμάρι που φουσκώνει, η ψυχή σου ανεβαίνει και ξεχειλίζει από παντού.»

« Ω ζώα μου, απάντησε ο Ζαρατούστρα, συνεχίστε να φλυαρείτε έτσι και αφήστε με να σας ακούω! Με ζωογονεί το ότι φλυαρείτε έτσι: όπου υπάρχει φλυαρία, εκεί ο κόσμος κείτεται ήδη μπροστά μου σαν κανέναν κήπος.

Πόσο όμορφο πράγμα είναι που υπάρχουν οι λέξεις και οι ήχοι: οι λέξεις και οι ήχοι δεν είναι ουράνια τόξα και φαινομενικά γεφύρια ανάμεσα σ' αυτά που είναι για πάντα χωρισμένα;

Σε κάθε ψυχή ανήκει ένας άλλος κόσμος — για κάθε ψυχή κάθε άλλη ψυχή είναι ένας άλλος κόσμος.

Τα φαινόμενα απατούν με τον ωραιότερο τρόπο στην περίπτωση πραγμάτων ομοίων στον ύψιστο βαθμό, γιατί το πιο μικρό βάραθρο είναι

εκείνο που γεφυρώνεται πιο δύσκολα.

Για μένα — πώς θα υπήρχε ένα έξω από μένα; Δεν υπάρχει έξω! Αυτό όμως το ξεχνούμε από τους ήχους· πόσο όμορφο είναι που ξεχνούμε!

Τα ονόματα και οι ήχοι δεν δόθηκαν στα πράγματα για να ζωογονείται ο άνθρωπος από τα πράγματα; Είναι ωραία τρέλα η ομιλία: μ' αυτήν χορεύει ο άνθρωπος πάνω απ' όλα τα πράγματα.

Πόσο όμορφη είναι κάθε ομιλία και κάθε ψέμα των ήχων! Με ήχους χορεύει η αγάπη μας πάνω σε πολύχρωμα ουράνια τόξα.»

«Ω Ζαρατούστρα, είπαν εκεί πάνω τα ζώα, για εκείνους που σκέφτονται σαν εμάς όλα τα πράγματα χορεύουν από μόνα τους: όλα έρχονται και απλώνουν το χέρι τους και γελούν και φεύγουν — και ξανάρχονται.

Όλα φεύγουν, όλα ξανάρχονται· αιωνίως γυρίζει ο τροχός τού Είμαι. Όλα πεθαίνουν, όλα ξαναθίζονται, αιωνίως τρέχει η χρονιά τού Είμαι.

Όλα σπάνε, όλα συναρμολογούνται εκ νέου· αιωνίως χτίζεται το ίδιο σπίτι τού Είμαι. Όλα χωρίζονται, όλα ξανασυναντιούνται· αιωνίως μένει πιστό στον εαυτό του το δαχτυλίδι τού Είμαι.

Σε κάθε σύντομη στιγμή αρχίζει το Είμαι· γύρω από κάθε εδώ γυρίζει η σφαίρα τού εκεί. Η μέση είναι παντού. Καμπύλο είναι το μονοπάτι της αιωνιότητας.»

— « Ω εσείς γελωτοποιοί και λατέρνες! απάντησε ο Ζαρατούστρα και γέλασε πάλι, πόσο καλά ξέρετε τι έπρεπε να γίνει μέσα σε επτά μέρες:

— και πώς εκείνο το τέρας χώθηκε μέσα στο λαρύγγι μου και με έπνιγε! Εγώ όμως του δάγκωσα το κεφάλι και το έφτυσα μακριά μου.

Κι εσείς — εσείς το κάνατε κιόλας αυτό τραγουδι λύρας; Τώρα όμως κείτομαι εδώ, κουρασμένος ακόμα απ' αυτό το δάγκωμα και φτύσιμο, άρρωστος ακόμα από την ίδια μου τη λύτρωση.

Και εσείς τα είδατε όλα αυτά; Ω ζώα μου, είστε κι εσείς λοιπόν σκληρόρα; Θελήσατε να δείτε τον μεγάλο πόνο μου, όπως κάνουν οι άνθρωποι; Ο άνθρωπος ακριβώς είναι το πιο σκληρό ζώο.

Στις τραγωδίες, τις ταυρομαχίες και τις σταυρώσεις έβρισκε μέχρι τώρα τη μεγαλύτερη χαρά του πάνω στη γη· και όταν επινόησε την κόλαση, για κοίτα, αυτό ήταν ο παράδεισος του πάνω στη γη.

Όταν φωνάζει ο μεγάλος άνθρωπος: τότε ο μικρός τρέχει όσο γρηγορότερα μπορεί κοντά του και από τη σφοδρή επιθυμία κρέμεται η γλώσσα του έξω από το στόμα. Αυτός όμως το ονομάζει αυτό "οίκτο" του.

Ο μικρός άνθρωπος, ιδίως ο ποιητής — με πόση ζέση κατηγορεί τη ζωή με λέξεις! Ακούστε, αλλά μην αφήσετε να σας ξεφύγει η ηδονή που υπάρχει μέσα σε κάθε καταγγελία!

Τέτοιους κατηγορούς της ζωής: η ζωή τούς ξεπερνά ώσπου να ανοιγοκλείσεις το μάτι σου. "Μ' αγαπάς; λέει η αυθάδης· περιμένε με λιγάκι, δεν

έχω ακόμη καιρό για σένα".

Ο άνθρωπος είναι απέναντι στον εαυτό του το πιο σκληρό ζώο και σε σχέση με όλους αυτούς που ονομάζονται "αμαρτωλοί" και "κουβαλητές του σταυρού" και "μετανοούντες": ας μη διαφύγει από τα αφτιά σας η φιληδονία που υπάρχει σ' αυτόν τον οδυρμό και την καταγγελία!

Και εγώ ο ίδιος — μήπως θέλω να γίνω έτσι κατήγορος του ανθρώπου; Αχ, ζώα μου, αυτό μόνο έμαθα μέχρι τώρα, πως ό,τι χειρότερο υπάρχει στον άνθρωπο είναι αναγκαίο για ό,τι καλύτερο υπάρχει σ' αυτόν,

— πως ό,τι χειρότερο υπάρχει σ' αυτόν είναι η καλύτερή του δύναμη και η σκληρότερη πέτρα για τον υψηλότερο δημιουργό και πως ο άνθρωπος πρέπει να γίνει πιο καλός και πιο κακός:

Δεν καρφώθηκα σ' αυτόν τον σταυρό του μαρτυρίου, που είναι το να μάθω πως: ο άνθρωπος είναι κακός — αλλά φωνάζω, όπως κανένας δεν έχει φωνάξει μέχρι τώρα:

"αχ, γιατί πρέπει ό,τι χειρότερο υπάρχει στον άνθρωπο να είναι τόσο ασήμαντο! Αχ, γιατί πρέπει ό,τι καλύτερο υπάρχει στον άνθρωπο να είναι τόσο ασήμαντο!"

Ο μεγάλος κόρος με τον άνθρωπο — αυτός μ' έπνιξε και χώθηκε στο λαρύγγι μου: και αυτό που μάντευε ο μάντης: "όλα είναι όμοια, τίποτε δεν αξίζει τον κόπο, η γνώση πνίγει".

Ένα μακρύ λυκόφως ταλαντευόταν μπροστά μου, μια θανάσιμα κουρασμένη, θανάσιμα μεθυσμένη θλίψη, που χασμουριόταν και συνάμα μιλούσε.

"Αιώνια θα επιστρέφει ο άνθρωπος, από τον οποίο κουράστηκες, ο μικρός άνθρωπος" — έτσι χασμουριόταν η θλίψη μου και έσερνε τα πόδια της και δεν κατάφερνε να κοιμηθεί.

Σε σπηλιά μεταμορφωνόταν η γη των ανθρώπων, το στήθος της βαθούλωνε, κάθε ζων γινόταν ανθρώπινη σαπίλα και κόκαλα και σάπιο παρελθόν.

Ο στεναγμός μου καθόταν πάνω σ' όλους τους ανθρώπινους τάφους και δεν μπορούσε να σηκωθεί από κει ο στεναγμός μου και η ερώτησή μου κόαζαν και στέκονταν στο λαιμό και ροκάνιζαν και οδύρονταν μέρα και νύχτα:

— "αχ, ο άνθρωπος επιστρέφει αιώνια! Ο μικρός άνθρωπος επιστρέφει αιώνια!"

Γυμνούς τους είδα και τους δύο μια φορά, τον πιο μεγάλο και τον πιο μικρό άνθρωπο: ολόιδιους μεταξύ τους — υπερβολικά ανθρώπινο ακόμη και τον πιο μεγάλο!

Υπερβολικά μικρό είδα τον πιο μεγάλο! — Αυτός ήταν ο κόρος μου με τον άνθρωπο! Και αιώνια επιστροφή και του πιο μικρού! — Αυτός ήταν ο κόρος μου με κάθε ενθαδική υπαρξη!

Αχ, αηδία! Αηδία! Αηδία!————» Έτσι μιλούσε ο Ζαρατούστρα και στέναζε και ανατρίχιαζε γιατί θυμόταν την αρρώστια του. Τότε όμως δεν τον άφησαν τα ζώα του να μιλήσει άλλο.

« Μη μιλάς άλλο, εσύ που αναρρώνεις! — έτσι του είπαν τα ζώα του, αλλά βγες έξω, όπου ο κόσμος σε περιμένει σαν κήπος.

Βγες έξω στα τριαντάφυλλα και στις μέλισσες και στα σμήνη των περιστεριών! Ιδίως όμως στα ωδικά πτηνά: για να μάθεις απ' αυτά το *τραγουδά*

Το τραγούδι ακριβώς είναι για εκείνους που αναρρώνουν: ο υγιής μπορεί να μιλά. Κι αν θέλει κι ο υγιής τραγουδία, θέλει άλλα τραγούδια από εκείνον που αναρρώνει.»

— «Ω, εσείς γελωτοποιοί και λατέρνες, πάψτε λοιπόν! — απάντησε ο Ζαρατούστρα και γέλασε με τα ζώα του. Πόσο καλά ξέρετε ποια παρηγοριά επινόησα για τον εαυτό μου αυτές τις επτά μέρες!

Έτσι πρέπει να ξανατραγουδήσω — *αυτήν* την παρηγοριά επινόησα για μένα και *αυτήν* την γιατρεία: θέλετε να ξανακάνετε απ' αυτό ευθύς αμέσως ένα τραγούδι λύρας;»

— «Μη μιλάς άλλο, του απάντησαν πάλι τα ζώα του καλύτερα να ξανακάνεις μια σωστή λύρα για σένα, μια καινούρια λύρα!

Γιατί βλέπεις, ω Ζαρατούστρα! Για τα καινούρια σου τραγούδια χρειάζεται καινούρια λύρα!

Τραγουδά και βούιζε, ω Ζαρατούστρα, γιάτρεψε την ψυχή σου με καινούρια τραγούδια: ώστε να σηκώσεις τη μεγάλη σου μοίρα, που ποτέ ως τώρα δεν ήταν μοίρα κανενός ανθρώπου!

Γιατί τα ζώα σου το ξέρουν καλά, ω Ζαρατούστρα, ποιος είσαι και πρέπει να γίνεις: κοίτα, *είσαι ο δάσκαλος της αιώνιας επιστροφής* — αυτή είναι τώρα η μοίρα σου!

Το ότι εσύ πρέπει να διδάξεις πρώτος αυτή τη διδασκαλία — πώς να μην είναι αυτή η μεγάλη μοίρα και ο πιο μεγάλος κίνδυνος και αρρώστια σου!

Κοίτα, εμείς ξέρουμε τι διδάσκεις: ότι όλα τα πράγματα αιωνίως επιστρέφουν και εμείς μαζί τους, και ότι εμείς ήδη υπήρξαμε αιώνιες φορές και όλα τα πράγματα μαζί μας.

Διδάσκεις ότι υπάρχει μια μεγάλη χρονιά τού γίγνεσθαι, ένα τέρας μεγάλης χρονιάς: όμοια με κλειψύδρα, πρέπει να αναστρέφεται ακατάπανυστα για να χύνεται και να αδειάζει εκ νέου:

— έτσι ώστε όλες αυτές οι χρονιές να είναι όμοιες μεταξύ τους, τόσο στο μεγαλύτερο όσο και στο μικρότερο — έτσι ώστε κι εμείς οι ίδιοι να

είμαστε σε κάθε μεγάλη χρονιά όμοιοι με τους εαυτούς μας, τόσο στο μεγαλύτερο όσο και στο μικρότερο.

Κι αν ήθελες να πεθάνεις τώρα, ω Ζαρατούστρα: κοίτα, ξέρουμε επίσης πώς θα μιλούσες στον εαυτό σου. Τα ζώα σου όμως σε παρακαλούν να μην πεθάνεις ακόμα!

Θα μιλούσες και χωρίς να τρέμεις, αναπνέοντας βαθιά, μάλλον από ευδαιμονία: γιατί ένα μεγάλο βάρος και πνιγηρή πίεση θα είχαν αφαιρεθεί από πάνω σου, ω εσύ πιο υπομονετικέ απ' όλους!

"Τώρα πεθαίνω και χάνομαι, θα έλεγες, και μέσα σε μια στιγμή δεν είμαι πια τίποτε. Οι ψυχές είναι εξίσου θνητές με τα σώματα.

Ο κόμπος όμως των αιτιών όμως, μέσα στον οποίο είμαι μπλεγμένος, επιστρέφει — θα με δημιουργήσει πάλι! Εγώ ο ίδιος ανήκω στις αιτίες της αιώνιας επιστροφής.

Επιστρέφω, μαζί μ' αυτόν τον ήλιο, μαζί μ' αυτή τη γη, μαζί μ' αυτόν τον αετό, μαζί μ' αυτό το φίδι — όχι για μια καινούρια ή καλύτερη ή παρόμοια ζωή:

— επιστρέφω αιωνίως σ' αυτήν την ίδια και την αυτή ζωή, τόσο στο μεγαλύτερο όσο και στο μικρότερο, για να διδάξω πάλι την αιώνια επιστροφή όλων των πραγμάτων,

— για να πω πάλι τη λέξη για το μεγάλο μεσημέρι της γης και του ανθρώπου, για να αναγγείλω πάλι στους ανθρώπους τον υπεράνθρωπο.

Είπα τη λέξη μου, η λέξη μου με τσακίζει: έτσι το θέλει ο αιώνιος κλήρος μου — ως κήρυκας δύω/χάνομαι!

Ήρθε τώρα η ώρα που εκείνος που δύει/χάνεται ευλογεί τον εαυτό του. Έτσι — *τελειώνει* η δύση του Ζαρατούστρα.»

Σαν είπαν αυτά τα λόγια τα ζώα, σώπασαν και περίμεναν να τους πει κάτι ο Ζαρατούστρα: εκείνος όμως δεν άκουσε που σώπασαν. Ήταν ξαπλωμένος σιωπηλός, με κλειστά μάτια, σαν κάποιος που κοιμόταν, αν και δεν κοιμόταν: γιατί μιλούσε με την ψυχή του. Το φίδι όμως κι ο αετός, καθώς τον είδαν τόσο σιωπηλό, σεβάστηκαν τη μεγάλη σιωπή που ήταν γύρω του και αποσύρθηκαν προσεκτικά.

Για τη μεγάλη επιθυμία

«Ω ψυχή μου, σου έμαθα να λες "σήμερα", όπως λένε "άλλοτε" και "κάποτε", και σου έμαθα να χορεύεις το χορό σου πάνω από κάθε εδώ, από κάθε εκεί και από κάθε εκεί πέρα μακριά.

Ω ψυχή μου, σε απάλλαξα από όλες τις γωνιές, σκούπισα από πάνω σου τη σκόνη, τις αράχνες και το ημίφως που σε σκέπαζαν.

Ω ψυχή μου, έπλυνα τη μικρή αιδώ και τη μικρή αρετή της γωνιάς από πάνω σου και σε έπεισα να σταθείς γυμνή μπροστά στα μάτια του ήλιου.

Με την καταγιγίδα που ονομάζεται "πνεύμα", φύσηξα πάνω από τη φουρτουνιασμένη σου θάλασσα έδωξα όλα τα σύννεφα και έπνιξα ακόμη και την πνίχτρα που λέγεται "αμαρτία".

Ω ψυχή μου, σου έδωσα το δικαίωμα να λες όχι, όπως η καταγιγίδα, και να λες ναι, όπως ο ανοιχτός ουρανός: σιωπηλή σαν το φως είσαι τώρα και προχωράς σιωπηλή μέσα από καταγιγίδες που αρνούνται.

Ω ψυχή μου, σου ξανάδωσα την ελευθερία σου σχετικά με το δημιουργημένο και το αδημιούργητο: και ποιος γνωρίζει σαν εσένα την ηδονή του μελλούμενου;

Ω ψυχή μου, σου δίδαξα την περιφρόνηση, που δεν έρχεται σαν σκουληκοφάγωμα, τη μεγάλη, γεμάτη αγάπη περιφρόνηση, εκείνη που αγαπά περισσότερο όταν περιφρονεί περισσότερο.

Ω ψυχή μου, σου δίδαξα να είσαι αρκετά πειστική ώστε να πείθεις και τις ίδιες τις αιτίες και να τις κάνεις να έρχονται ως εσένα: σαν τον ήλιο, που πείθει ακόμη και τη θάλασσα και την κάνει να ανεβεί ως το ύψος του.

Ω ψυχή μου, αφαίρεσα από σένα κάθε υπακοή, γονάτισμα και δουλικό λόγο: σου έδωσα τα ονόματα "τροπή της ανάγκης" και "μοίρα".

Ω ψυχή μου, σου έδωσα καινούρια ονόματα και πολύχρωμα παιχνίδια, σε ονόμασα "μοίρα" και "περίμετρο των περιμέτρων" και "ομφάλιο λώρο του χρόνου" και "γαλάζια καμπάνα".

Ω ψυχή μου, έδωσα στο γήινο βασίλειο σου να πει κάθε σοφία, κάθε καινούριο κρασί και επίσης όλα τα από αμνημονεύτων χρόνων παλιά και δυνατά κρασιά της σοφίας.

Ω ψυχή μου, κάθε ήλιο έχυσα πάνω σου και κάθε νύχτα και κάθε σιγή και κάθε επιθυμία: και τώρα μου μεγάλωσες σαν κλήμα αμπέλου.

Ω ψυχή μου, γεμάτη πλούτο και βαριά στέκει εκεί τώρα, ένα κλήμα αμπέλου με φουσκωμένα στήθη και συμπιεσμένα μελαχρινόχρυσια κρασοστάφυλα:

— σφιγμένη και πιεσμένη από την ευτυχία σου, σε αναμονή μπροστά στην αφθονία σου και ντροπαλή για την αναμονή σου.

Ω ψυχή μου, δεν υπάρχει πουθενά μια ψυχή που να αγαπούσε περισσότερο, που να αγκάλιαζε και να περιείχε περισσότερα πράγματα! Πού αλλού θα βρίσκονταν πιο κοντά μεταξύ τους το μέλλον και το παρελθόν απ' όσο βρίσκονται σε σένα;

Ω ψυχή μου, σου έδωσα τα πάντα, και όλα τα χέρια μου άδειασαν πάνω σου: και τώρα! Τώρα μου λες χαμογελώντας και γεμάτη μελαγχολία: "ποιος από μας πρέπει να πει ευχαριστώ;"

— δεν πρέπει να πει ευχαριστώ εκείνος που δίνει, επειδή παίρνει εκείνος που παίρνει; Το να δωρίζει κανείς δεν είναι επιτακτική ανάγκη; Το να παίρνεις δεν είναι — λυπάσαι;

Ω ψυχή μου, καταλαβαίνω το χαμόγελο της μελαγχολίας σου: ο ίδιος ο πλεονάζων πλούτος σου απλώνει τώρα χέρια που επιθυμούν.

Η αφθονία σου κοιτά τις θάλασσες που παφλάζουν και αναζητά και περιμένει η επιθυμία της υπεραφθονίας κοιτά μέσα από τον χαμογελαστό ουρανό των ματιών σου!

Και αληθινά, ω ψυχή μου! Ποιος θα έβλεπε το χαμόγελο σου και δεν θα ξεσπούσε σε δάκρυα; Οι ίδιοι οι άγγελοι ξεσπούν σε δάκρυα μπροστά στην περίσσια καλοσύνη του χαμόγελού σου.

Η καλοσύνη σου και η περίσσια καλοσύνη σου είναι που δεν θέλουν να παραπονεθούν και να κλάψουν: και ωστόσο, ω ψυχή μου, το χαμόγελο σου επιθυμεί τα δάκρυα και το στόμα σου, που τρέμει, τους λυγμούς.

"Κάθε κλάμα δεν είναι ένα παράπονο; Και κάθε παράπονο μια κατηγορία;" Έτσι μιλάς στον ίδιο σου τον εαυτό και γι' αυτό το λόγο προτιμάς, ω ψυχή μου, να χαμογελάς παρά να αδειάζεις έξω τον πόνο σου

— με ορμητικά δάκρυα να αδειάζεις όλον τον πόνο σου για την αφθονία σου και για όλη την ανυπόμονη ανάγκη που έχει το κλίμα σου για τον αμπελουργό του και για το κλαδευτήρι του αμπελουργού του!

Αν όμως δεν θέλεις να κλάψεις, να αδειάσεις με τα δάκρυά σου την πορφυρή μελαγχολία σου, τότε πρέπει να *τραγουδήσεις*, ω ψυχή μου! — Κοίτα, χαμογελώ και γω ο ίδιος, που σου προλέγω εδώ τέτοια:

— να τραγουδήσεις ένα τραγούδι που παφλάζει, ώσπου να γαληνέψουν όλες οι θάλασσες και να ακούσουν την επιθυμία σου,

— ώσπου πάνω σε γαλήνιες, γεμάτες επιθυμία θάλασσες να αρμενίσει η βάρκα, το χρυσό θαύμα, που γύρω από το χρυσάφι του χοροπηδούν όλα τα καλά, κακά, παράξενα πράγματα:

— και πολλά μεγάλα και μικρά ζώα και καθετί που έχει ελαφριά, παράξενα πόδια, ώστε να μπορεί να τρέχει σε μενεξεδένια μονοπάτια,

— προς το χρυσό θαύμα, την εθελόντρια βάρκα και τον αφέντη του:

αυτός όμως είναι ο αμπελουργός, που με διαμαντένιο κλαδευτήρι περιμένει,

— ο μεγάλος απελευθερωτής σου, ω ψυχή μου, ο ανώνυμος——γι' αυτόν μόνο τα μελλοντικά τραγούδια θα βρουν ονόματα! Και αληθινά, μυρίζει ήδη η ανάσα σου μελλοντικά τραγούδια,

— ήδη πυρακτώνεσαι και ονειρεύεσαι, ήδη πίνεις διψασμένα από όλα τα βαθιά και ηχηρά πηγάδια της παρηγοριάς, ήδη ησυχάζει η μελαγχολία σου μέσα στην ευδαιμονία μελλοντικών τραγουδιών!

Ω ψυχή μου, τώρα σου έδωσα τα πάντα καθώς και το τελευταίο που είχα, και όλα τα χέρια μου έχουν αδειάσει πάνω σου: κοίτα, *το ότι σου είπα να τραγουδήσεις*— αυτό ήταν το τελευταίο μου!

Το ότι σου είπα να τραγουδήσεις, πες τώρα, πες: *ποιος* από μας πρέπει τώρα — να πει ευχαριστώ; — Κι ακόμα καλύτερα: τραγουδά για μένα, τραγουδά, ω ψυχή μου! Και άφησε εμένα να πω ευχαριστώ!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Το άλλο χορευτικό τραγούδι

«Πριν από λίγο σε κοιτούσα στα μάτια, ω ζωή: χρυσάφι είδα να αστράφτει στο νυχτερινό σου μάτι — η καρδιά μου έμεινε ακίνητη απ' αυτήν την ηδονή:

— μια χρυσή βάρκα είδα να αστράφτει πάνω σε νυχτερινά νερά, μια βάρκα, σαν αιώρα, που βούλιαζε, έκανε νερά, έγενεφε πάλι και πάλι!

Στο πόδι μου, το διψασμένο για χορό, έριξες ένα βλέμμα, ένα βλέμμα σαν αιώρα, γεμάτο γέλια, ερώτηση και γλύκα:

δυο φορές χτύπησες το κρόταλο σου με τα μικρά σου χέρια — και ήδη το πόδι μου λικνίστηκε από λαχτάρα για χορό.

Οι φτέρνες μου ανασηκώθηκαν, τα δάκτυλα των ποδιών μου αφουγκράστηκαν για να σε καταλάβουν: μήπως δεν έχει ο χορευτής τα αφτιά του — στα δάχτυλα των ποδιών του!

Πήδησα προς το μέρος σου: κι εσύ έφυγες προς τα πίσω μπροστά στο πήδημά μου και προς εμένα τινάζονταν, σαν γλώσσες, οι μύτες των μαλλιών σου που έφευγαν και πετούσαν!

Μακριά από σένα πήδησα και από τα φίδια σου: τότε στάθηκες, μισογυρισμένη, με το μάτι σου άπληστο.

Με λοξά βλέμματα — λοξούς δρόμους μού μαθαίνεις: πάνω σε λοξούς δρόμους το πόδι μου μαθαίνει — κατεργαριές!

Σε φοβάμαι, κοντά, σε αγαπώ, μακριά: η φυγή σου με έλκει, η αναζητήσή σου με ανακόπτει υποφέρω, αλλά και τι δεν θα υπέφερα πρόθυμα για σένα!

Για σένα, που το κρύο σου ανάβει, που το μίσος σου αποπλανά, που η φυγή σου δένει, που η κοροϊδία σου — συγκινεί:

— ποιος δεν σε μίσησε, εσένα μεγάλη που δένεις, που περιτυλίγεις, που βάζεις σε πειρασμό, που αναζητάς, που βρίσκεις! Ποιος δεν σ' αγάπησε, εσένα την αθώα, την ανυπόμονη, τη βιαστική σαν τον άνεμο, την αμαρτωλή με τα παιδικά μάτια!

Που με τραβάς τώρα, εσύ αφρόκρεμα και ατίθασο παιδί; Και τώρα μου φεύγεις πάλι, τρελοκόριτσο και αγάριστο!

Σ' ακολουθώ χορεύοντας, ακολουθώ ακόμα και τα μικρότερα ίχνη σου. Πού είσαι; Δωσ' μου το χέρι! Ή ένα δάκτυλο μόνο!

Εδώ είναι σπηλιές και λόχμες: θα χάσουμε το δρόμο! — Σταμάτα! Στάσου! Δεν βλέπεις που βουίζουν γύρω μας κουκουβάγιες και νυχτερίδες;

Εσύ, κουκουβάγια! Εσύ, νυχτερίδα! Θέλεις να με πιθηκίσεις; Πού είμαστε; Από τα σκυλιά έμαθες αυτό το ούρλιασμα και το γάβγισμα.

Μου τρίζεις αγαπησιάρικα τα άσπρα σου δοντάκια, τα κακά σου μάτια πηδούν εναντίον μου μέσα από τις βοστρυχωτές μπούκλες σου!

Αυτός είναι χορός πάνω από κούτσουρα και πέτρες: εγώ είμαι ο κυνηγός — θέλεις να είσαι ο σκύλος μου ή ο αίγαγρός μου;

Εμπρός, κοντά μου τώρα! Και σβέλτα, εσύ μοχθηρή, που κάνεις πήδους! Πάνω τώρα! Και αντίπερα! — Αλίμονο! Να που έπεσα εγώ ο ίδιος, καθώς πηδούσα!

Ω, κοίτα με που κείτομαι, εσύ επηρμένη, και που ζητώ έλεος! Θα ήθελα να πάω μαζί σου — σε πιο ευχάριστα μονοπάτια!

— στα μονοπάτια της αγάπης μέσα από γαλήνιες πολύχρωμες λόχμες! Ή εκεί, κατά μήκος της λίμνης: εκεί που κολυμπούν και χορεύουν χρυσόψαρα!

Κουράστηκες τώρα; Υπάρχουν εκεί κάτω πρόβατα και κοκκινωπά δειλινά: δεν είναι ωραίο να κοιμάσαι, ενώ βοσκοί παίζουν τις φλογέρες τους;

Κουράστηκες τόσο πολύ; Θα σε σηκώσω εγώ, άσε τα μπράτσα σου να πέσουν! Και αν διψάς — έχω κάτι, αλλά το στόμα σου δεν θέλει να πιει!

— Ω αυτό το καταραμένο, ευκίνητο, εύστροφο φίδι και μάγισσα που ξεγλιστράει πάντα! Πού είσαι τώρα; Στο πρόσωπο όμως νιώθω από τα χέρια σου δυο μεγάλες βούλες και κόκκινες κηλίδες!

Στ' αλήθεια κουράστηκα να είμαι συνεχώς ο βοσκός των προβάτων σου! Ω μάγισσα, μέχρι τώρα τραγουδούσα εγώ για σένα, τώρα όμως πρέπει εσύ — να φωνάξεις για μένα!

Θα φωνάξει και θα χορέψεις σύμφωνα με το ρυθμό του μαστιγίου μου! Δεν ξέχασα το μαστίγιο μου, έτσι δεν είναι; — Όχι!»

2

«Τότε μου απάντησε η ζωή έτσι, κρατώντας κλεισμένα τα τρυφερά της αφτιά:

"Ω Ζαρατούστρα! Μη χτυπάς τόσο τρομερά το μαστίγιό σου! Το ξέρεις κιόλας: ο θόρυβος σκοτώνει τη σκέψη — και τώρα δα μου έρχονται τόσο τρυφερές σκέψεις.

Είμαστε και οι δυο ακατάλληλοι για οτιδήποτε, ακατάλληλοι και για το καλό και για το κακό. Πέρα από το καλό και το κακό βρήκαμε το νησί μας και το πράσινο λιβάδι μας — μόνον εμείς οι δύο! Γι' αυτό πρέπει να είμαστε καλοί συναμεταξύ μας!

Και αν δεν αγαπιόμαστε βαθιά — πρέπει να είναι κανείς εχθρικός, όταν δεν αγαπά βαθιά;

Και το ότι είμαι καλή μαζί σου και συχνά υπερβολικά καλή, το ξέρεις:

και ο λόγος είναι ότι ζηλεύω τη σοφία σου. Αχ, αυτή η γριά τρελή γελω-
τοποιός σοφία σου!

Αν έφευγε μια μέρα από σένα η σοφία σου, αχ! τότε θα έφευγε γρήγο-
ρα από σένα και η αγάπη μου."

Πάνω εκεί, κοίταξε η ζωή συλλογισμένη πίσω της και είπε χαμηλό-
φωνα: "ω Ζαρατούστρα, δεν μου είσαι αρκετά πιστός!

Απέχεις πολύ από το να με αγαπάς τόσο όσο λες ξέρω, σκέφτεσαι πως
θα με παρατήσεις σε λίγο.

Υπάρχει μια παλιά, βαριά, πολύ βαριά καμπάνα: τη νύχτα, όταν χτυ-
πά, ο ήχος της ανεβαίνει ως τη σπηλιά σου:

— ακούς αυτήν την καμπάνα να χτυπά τις ώρες τα μεσάνυχτα, και α-
νάμεσα στη μία και στις δύο σκέφτεσαι

— σκέφτεσαι, ω Ζαρατούστρα, το ξέρω, πως θα με παρατήσεις σε λί-
γο!"

"Ναι, απάντησα εγώ διστακτικά, αλλά κι εσύ ξέρεις επίσης —" Και
της είπα κάτι στο αφτί, μέσα από τις μπλεγμένες, τρελές και χρυσές μπου-
κλες των μαλλιών της.

"Το ξέρεις κι αυτό, ω Ζαρατούστρα; Αυτό δεν το ξέρει κανένας.—"

Και κοιταχτήκαμε και ρίξαμε τη ματιά μας στο πράσινο λιβάδι, που
πάνω του έτρεχε το δροσερό σούρουπο, και κλάψαμε μαζί. — Τότε όμως η
ζωή μου ήταν πιο αγαπητή απ' όσο όλη η σοφία μου. »

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

3

Ένα!

Ω άνθρωπε! Πρόσεξε!

Δύο!

Τι λένε τα βαθιά μεσάνυχτα;

Τρία!

«Κοιμόμουν, κοιμόμουν,

Τέσσερις!

»έχω ξυπνήσει από βαθύ όνειρο,

Πέντε!

»ο κόσμος είναι βαθύς,

Ἐξι!

»και βαθύτερος απ' ό,τι σκέφτηκε η μέρα.

Επτά!

»ο πόνος του είναι βαθύς,

Οκτώ!

»η χαρά — βαθύτερη ακόμη και από ψυχικό άλγος:

Εννιά!

»ο πόνος λέει: πέρνα και χάσου!

Δέκα!

»Κάθε χαρά θέλει αιωνιότητα

Ἐντεκα!

» — θέλει βαθιά, βαθιά αιωνιότητα!

Δώδεκα!

Οι επτά σφραγίδες
(Ή: το τραγούδι του ναι και του αμήν)

1

«Αν είμαι προφήτης και μεστός από εκείνο το προφητικό πνεύμα, που βαδίζει πάνω σε ψηλές κορυφογραμμές ανάμεσα σε δύο θάλασσες

— ανάμεσα στο περασμένο και το μελλοντικό, όπως βαδίζει το βαρύ σύννεφο — εχθρός όλων των πνιγηρών χαμηλωμάτων, εχθρός όλων όσα είναι κουρασμένα και δεν μπορούν ούτε να πεθάνουν ούτε να ζουν:

έτοιμος για την αστραπή στον σκοτεινό κόλπο και για λυτρωτικές ακτίνες φωτός, φορτωμένος με αστραπές, που λένε ναι!, γελούν ναι!, έτοιμος για προφητικές αστραπές:

— μακάριος όμως εκείνος που είναι έτσι φορτωμένος! Και αληθινά, πολύν καιρό πρέπει να κρέμεται στο βουνό σαν βαριά κακοκαιρία όποιος θα ανάψει μια μέρα το φως του μέλλοντος!

ω, πώς θα μπορούσα να μη βρίσκομαι σε οργασμό για την αιωνιότητα και για το γαμήλιο δαχτυλίδι των δαχτυλιδιών — το δαχτυλίδι της επιστροφής!

Ακόμη δεν βρήκα τη γυναίκα, από την οποία θα ήθελα παιδιά, εκτός από τούτη τη γυναίκα που αγαπώ: γιατί σ' αγαπώ, ω αιωνιότητα!

Γιατί σ' αγαπώ, ω αιωνιότητα!»

2

«Αν η οργή μου τσάκισε ποτέ τάφους, μετακίνησε τις πέτρες που ορίζουν σύνορα και κύλησε σε απότομες αβύσσους σπασμένες παλιές πλάκες:

αν ο σαρκασμός μου διασκόρπισε ποτέ σκουληκοφαγώμενα λόγια κι αν ήρθα σαν σκούπα για τις σταυραράχνες και σαν σαρωτικός αγέρας για παλιούς πνιγηρούς νεκροθαλάμους:

αν κάθισα ποτέ χαρούμενος εκεί όπου κείτονται θαμμένοι παλιοί θεοί, ευλογώντας τον κόσμο, αγαπώντας τον κόσμο, πλάι σε μνημεία παλιών συκοφαντών του κόσμου:

— γιατί ακόμη και τις εκκλησίες και τους τάφους των θεών αγαπώ, όταν επιτέλους ο ουρανός κοιτά με καθαρό μάτι μέσα από τις τσακισμένες στέγες τους· πρόθυμα κάθομαι σαν τη χλόη και την κόκκινη παπαρούνα πάνω σε κατεστραμμένες εκκλησίες —

ω, πώς θα μπορούσα να μη βρίσκομαι σε οργασμό για την αιωνιότητα και για το γαμήλιο δαχτυλίδι των δαχτυλιδιών — το δαχτυλίδι της επιστροφής;

Ακόμη δεν βρήκα τη γυναίκα, από την οποία θα ήθελα παιδιά, εκτός από τούτη τη γυναίκα που αγαπώ: γιατί σ' αγαπώ, ω αιωνιότητα!

Γιατί σ' αγαπώ, ω αιωνιότητα!»

3

«Αν μου ήρθε ποτέ μια πνοή από δημιουργικές πνοές και από εκείνη την ουράνια αναγκαιότητα, που υποχρεώνει ακόμη και τα τυχαία να χορέψουν χορούς αστεριών:

αν γέλασα ποτέ με το γέλιο της δημιουργικής αστραπής, που ακολουθεί γρυλίζοντας, αλλά υπακούοντας, τη μακρόσυρτη βροντή της δράσης:

αν έπαιξα ποτέ στο τραπέζι των θεών που είναι η γη ζάρια με τους θεούς, έτσι που η γη έτρεμε και σχιζόταν και έφτυνε ρέματα φωτιάς:

— γιατί η γη είναι ένα τραπέζι για τους θεούς και τρέμει από τα καινούρια και δημιουργικά λόγια και από τις ζαριές των θεών:

ω, πώς θα μπορούσα να μη βρίσκομαι σε οργασμό για την αιωνιότητα και για το γαμήλιο δαχτυλίδι των δαχτυλιδιών — το δαχτυλίδι της επιστροφής;

Ακόμη δεν βρήκα τη γυναίκα, από την οποία θα ήθελα παιδιά, εκτός από τούτη τη γυναίκα που αγαπώ: γιατί σ' αγαπώ, ω αιωνιότητα!

Γιατί σ' αγαπώ, ω αιωνιότητα!»

4

«Αν ήπια ποτέ γερές γουλιές από εκείνη την αφρίζουσα στάμνα των αρτυμάτων και των μειγμάτων, όπου όλα τα πράγματα είναι καλά ανακατεμένα:

αν το χέρι μου έχυσε ποτέ το πιο μακρινό μέσα στο πιο κοντινό και τη φωτιά μέσα στο πνεύμα και την ηδονή μέσα στον πόνο και το χειρότερο μέσα στο καλύτερο:

αν είμαι εγώ ο ίδιος ένας κόκκος από εκείνο το λυτρωτικό αλάτι, που κάνει ώστε όλα τα πράγματα να ανακατεύονται καλά μέσα στη στάμνα των μειγμάτων:

— γιατί υπάρχει ένα αλάτι, το οποίο δένει το καλό και το κακό και ακόμη και το πιο κακό είναι άξιο για άρτυση και για τελευταίο ξάφρισμα:

ω, πώς θα μπορούσα να μη βρίσκομαι σε οργασμό για την αιωνιότητα

και για το γαμήλιο δαχτυλίδι των δαχτυλιδιών — το δαχτυλίδι της επιστροφής;

Ακόμη δεν βρήκα τη γυναίκα, από την οποία θα ήθελα παιδιά, εκτός από τούτη τη γυναίκα που αγαπώ: γιατί σ' αγαπώ, ω αιωνιότητα!

Γιατί σ' αγαπώ, ω αιωνιότητα!»

5

«Αν διάκειμαι ευνοϊκά προς τη θάλασσα και προς καθετί που είναι σαν τη θάλασσα, και ακόμη περισσότερο όταν θυμωμένα μου αντιστέκεται:

όταν υπάρχει μέσα μου εκείνη η χαρά που ψάχνει, που ανοίγει τα πανιά προς εκείνο που δεν έχει ανακαλυφθεί ακόμα, όταν υπάρχει η χαρά του θαλασσοπόρου μέσα στη χαρά μου:

αν φώναξε ποτέ η ευθυμία μου: "η ακτή εξαφανίστηκε — να που ελευθέρωθηκα από την τελευταία αλυσίδα —

— εκείνο που δεν έχει σύνορα βουίζει γύρω μου, μακριά μπροστά μου λάμπουν ο χώρος και ο χρόνος, εμπρός, με το καλό, γέρινη καρδιά!"

Ω, πώς θα μπορούσα να μη βρίσκομαι σε οργασμό για την αιωνιότητα και για το γαμήλιο δαχτυλίδι των δαχτυλιδιών — το δαχτυλίδι της επιστροφής;

Ακόμη δεν βρήκα τη γυναίκα, από την οποία θα ήθελα παιδιά, εκτός από τούτη τη γυναίκα που αγαπώ: γιατί σ' αγαπώ, ω αιωνιότητα!

Γιατί σ' αγαπώ, ω αιωνιότητα!»

6

«Αν η αρετή μου είναι αρετή ενός χορευτή, και αν πήδησα συχνά και με τα δύο πόδια μέσα σε μια χρυσοσμαράγδινη έκσταση:

Αν η κακία μου είναι μια κακία γελαστή, που αισθάνεται σαν στο σπίτι της κάτω από τις αναρριχόμενες τριανταφυλλιές και τους φράκτες των κρινών:

— στο γέλιο ακριβώς είναι μαζεμένα όλα τα κακά, αλλά εξαγιασμένα και αθωωμένα από την ίδια του τη μακαριότητα:

και αν το Α και το Ω μου είναι ότι καθετί βαρύ θα γίνει ελαφρό, κάθε σώμα θα γίνει χορευτής, κάθε πνεύμα θα γίνει πουλί: κι αληθινά, αυτό είναι το Α και το Ω μου!

Ω, πώς θα μπορούσα να μη βρίσκομαι σε οργασμό για την αιωνιότητα και για το γαμήλιο δαχτυλίδι των δαχτυλιδιών — το δαχτυλίδι της επιστροφής;

Ακόμη δεν βρήκα τη γυναίκα, από την οποία, εκτός από τούτη τη γυναίκα που αγαπώ: γιατί σ' αγαπώ, ω αιωνιότητα!

Γιατί σ' αγαπώ, ω αιωνιότητα!»

7

«Αν τέντωσα ποτέ πάνω μου σιωπηλό ουρανό και με τα δικά μου φτερά πέταξα στο δικό μου ουρανό:

αν κολύμπησα παίζοντας σε βαθιές εσχατιές του φωτός και αν ήρθε το πουλί-σοφία της ελευθερίας μου:

— έτσι όμως μιλά το πουλί-σοφία: "κοίτα, δεν υπάρχει κανένα πάνω, κανένα κάτω! Γύρνα, ρίξου έξω, ξαναγυρνά, εσύ που είσαι ελαφρός! Τραγουδά! Μη μιλάς πια!

— Μήπως δεν έγιναν όλα τα λόγια για τους βαριούς; Μήπως δεν ψεύδονται όλα τα λόγια για όλους τους ελαφρούς! Τραγουδά! Μη μιλάς πια!

Ω, πώς θα μπορούσα να μη βρίσκομαι σε οργασμό για την αιωνιότητα και για το γαμήλιο δαχτυλίδι των δαχτυλιδιών — το δαχτυλίδι της επιστροφής;

Ακόμη δεν βρήκα τη γυναίκα, από την οποία θα ήθελα παιδιά, εκτός από τούτη τη γυναίκα που αγαπώ: γιατί σ' αγαπώ, ω αιωνιότητα!

Γιατί σ' αγαπώ, ω αιωνιότητα!»

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΜΕΡΟΣ

ΕΤΣΙ ΜΙΑΗΣΕ Ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ

Ένα βιβλίο για όλους και για κανέναν

Αχ, πού στον κόσμο έγιναν μεγαλύτερες τρέλες απ' ό,τι στους συμπονετικούς; Και τι στον κόσμο προκάλεσε περισσότερο πόνο από τις τρέλες των συμπονετικών; Αλίμονο σ' όσους αγαπούν και δεν έχουν ακόμη ένα ύψος, που να βρίσκεται πάνω από την συμπόνια τους!

Έτσι μου μίλησε κάποτε ο διάβολος: "και ο θεός έχει την κόλαση του: είναι η αγάπη του για τους ανθρώπους".

Ζαρατούστρα, Δεύτερο μέρος, «Για τους συμπονετικούς»

Η προσφορά του μελιού

— Και πάλι πέρασαν μήνες και χρόνια πάνω από την ψυχή του Ζαρατούστρα κι εκείνος δεν το πρόσεξε· τα μαλλιά του όμως άσπρισαν. Μια μέρα, καθώς καθόταν σε μια πέτρα μπροστά στη σπηλιά του και κοίταζε μακριά σιωπηλός — γιατί από κει έβλεπε τη θάλασσα, μακριά, πάνω από περιπλεγμένες αβύσσους — άρχισαν τα ζώα του να κινούνται γύρω του συλλογισμένα, ώσπου στο τέλος στάθηκαν μπροστά του.

«Ω Ζαρατούστρα, είπαν, την ευτυχία σου ψάχνεις με τα μάτια σου;» — «Τι σημασία έχει η ευτυχία! απάντησε εκείνος, πάει πολύς καιρός που δεν αγωνίζομαι για την ευτυχία, αγωνίζομαι για το έργο μου.» — «Ω Ζαρατούστρα, είπαν ξανά τα ζώα, μιλάς σαν κάποιος που έχει υπεραρκετά αγαθά. Μήπως δεν κείτεσαι σε μια γαλάζια λίμνη ευτυχίας;» — «Εσείς χωρατατζήδες, απάντησε ο Ζαρατούστρα γελώντας, πόσο καλά διαλέξατε την παρομοίωση! Ξέρετε όμως επίσης ότι η ευτυχία μου είναι βαριά και όχι σαν θαλασσινό κύμα: με σπρώχνει και δεν με θέλει και κάνει σαν λιωμένη πίσσα.»

Τότε τα ζώα του άρχισαν πάλι να γυρνούν γύρω του συλλογισμένα κι ύστερα στάθηκαν και πάλι μπροστά του. «Ω Ζαρατούστρα, είπαν, γι' αυτό λοιπόν γίνεσαι ολοένα και πιο κίτρινος και πιο σκοτεινός, μολονότι τα μαλλιά σου θέλουν να φαίνονται άσπρα και σαν το λινάρι; Κοίτα λοιπόν, κάθου πάνω στην πίσσα σου!» — «Τι λέτε εκεί, ζώα μου, είπε ο Ζαρατούστρα και γέλασε πάλι, αληθινά βλασφήμησα όταν μίλησα για πίσσα. Αυτό

που μου συμβαίνει, είναι ό,τι συμβαίνει σε όλους τους καρπούς που ωριμάζουν. *Είναι το μέλι* μέσα στις φλέβες μου, που κάνει το αίμα μου πιο παχύ και την ψυχή μου πιο σιωπηλή.» — «Έτσι πρέπει να είναι, ω Ζαρατούστρα, απάντησαν τα ζώα και στριμώχτηκαν κοντά του· δεν θέλεις όμως να ανεβείς σήμερα σε ένα ψηλό βουνό; Η ατμόσφαιρα είναι καθαρή, και βλέπει κανείς σήμερα περισσότερα πράγματα στον κόσμο απ' όσα οποτεδήποτε άλλοτε.» — «Ναι, ζώα μου, απάντησε εκείνος, με συμβουλευέτε εξαιρετα και σύμφωνα με την καρδιά μου: θέλω σήμερα να ανεβώ σε ένα ψηλό βουνό! Φροντίστε όμως να έχω εκεί μέλι στο χέρι, κίτρινο, λευκό, καλό, δροσερό μέλι από χρυσές κερήθρες. Γιατί, μάθετέ το, θέλω εκεί πάνω να πάω την προσφορά του μελιού.»

Όταν όμως ανέβηκε στην κορυφή ο Ζαρατούστρα, έστειλε πίσω τα ζώα που τον είχαν οδηγήσει, και ανακάλυψε πως τώρα πια ήταν μόνος του: τότε γέλασε με όλη την καρδιά του, κοίταξε γύρω του και μίλησε έτσι:

«Το ότι μίλησα για προσφορές και προσφορές μελιού, δεν ήταν παρά μια πονηριά του λόγου μου και αληθινά μια χρήσιμη τρέλα! Εδώ πάνω έχω δικαίωμα να μιλώ πιο ελεύθερα απ' ό,τι μπροστά σε σπηλιές ερημιτών και κατοικίδια ζώα ερημιτών.

Τι να προσφέρω! Εγώ σπαταλώ ό,τι μου χαρίζουν, εγώ ο σπάταλος με τα χίλια χέρια: πώς θα μπορούσα να το ονομάσω αυτό ακόμη — προσφορά!

Και όταν επιθυμούσα μέλι, επιθυμούσα μόνο δόλωμα και εκείνο το πυκνό και γλυκό υγρό, για τα οποίο γλείφουν τα χείλη τους αρκούδες, που γρυλίζουν και παράξενα, κακά πουλιά, που δεν ευχαριστιούνται με τίποτα:

— το καλύτερο δόλωμα, όπως το χρειάζονται οι κυνηγοί και οι ψαράδες. Γιατί, αν ο κόσμος είναι σαν σκοτεινό δάσος γεμάτο αγρίμια και σαν παράδεισος όλων των άγριων κυνηγών, εμένα μου φαίνεται ακόμη περισσότερο σαν θάλασσα απύθμενη και γεμάτη πλούτη,

— μια θάλασσα γεμάτη πολύχρωμα ψάρια και καβούρια, την οποία θα ορέγονταν ακόμη και θεοί τόσο που θα γίνονταν ψαράδες και θα έριχναν δίχτυα: τόσο πλούσιος είναι ο κόσμος σε πράγματα παράξενα, μεγάλα και μικρά!

Ιδίως ο κόσμος των ανθρώπων, η θάλασσα των ανθρώπων: — *σ' αυτήν* ρίχνω τώρα το χρυσό μου καλαμίδι και λέω: άνοιξε, άβυσσε των ανθρώπων!

Άνοιξε και ρίξε μου τα ψάρια σου και τα γυαλιστερά καβούρια σου — με το καλύτερο μου δόλωμα δολώνω σήμερα τα πιο παράξενα ανθρώπινα ψάρια!

— την ίδια μου την ευτυχία ρίχνω σε όλα τα μήκη και πλάτη, ανάμεσα στην ανατολή, τη μεσημβρία και τη δύση, μήπως και πολλά ανθρω-

πινα ψάρια μάθουν να τραβιούνται και να σπαρταρούν από την ευτυχία μου.

Ώσπου, δαγκώνοντας τα μυτερά και κρυμμένα αγκίστρια μου, να αναγκαστούν να ανεβούν στο ύψος μου, οι πιο πολύχρωμοι κωβιοί του βυθού στον πιο μοχθηρό ψαρά ανθρώπων.

Αυτός ακριβώς είμαι εκ βαθέων και εξ αρχής, ένας που τραβά, έλκει προς το μέρος του, τραβά προς τα πάνω, ένας ελκυστήρας, εκπαιδευτής και σωφρονιστής, ο οποίος δεν είπε κάποτε άδικα στον εαυτό του: "γίνε αυτό που είσαι!"

Ας ανεβούν λοιπόν τώρα οι άνθρωποι εδώ πάνω σ' εμένα: γιατί ακόμα περιμένω τα σημάδια που θα δείξουν πως ήρθε η ώρα της δύσης μου προς το παρόν, δεν κατεβαίνω ακόμα ανάμεσα στους ανθρώπους, όπως είμαι υποχρεωμένος να κάνω.

Γι' αυτό περιμένω εδώ, πανούργος και σαρκαστικός, πάνω σε ψηλά βουνά, καθόλου ανυπόμονος, καθόλου υπομονετικός, μάλλον ένας που ξέμαθε ακόμα και την υπομονή — επειδή δεν "υπομένει" πια.

Η μοίρα μου ακριβώς μου αφήνει χρόνο: μήπως με ξέχασε; Ή μήπως κάθεται πίσω από μια μεγάλη πέτρα, στη σκιά, και πιάνει μύγες;

Και αληθινά, χρωστώ ευγνωμοσύνη στην αιώνια μοίρα μου, που δεν με καταδιώκει και δεν με πιέζει και μου αφήνει χρόνο για φάρσες και κακίες: έτσι που σήμερα ανέβηκα πάνω σε τούτο το ψηλό βουνό για να πιάσω ψάρια.

Έπιασε ποτέ άνθρωπος ψάρια πάνω σε ψηλά βουνά; Και αν ακόμη είναι τρέλα αυτό που κάνω και θέλω να κάνω εδώ πάνω: καλύτερα αυτό παρά να γίνω επίσημος εκεί κάτω, και κίτρινος και πράσινος απ' την αναμονή — ένας που αφρίζει, που είναι γεμάτος οργή απ' την αναμονή, μια άγρια θύελλα που ουρλιάζει απ' τα βουνά, ένας ανυπόμονος, που φωνάζει κάτω στις πεδιάδες: "ακούστε αλλιώς σας μαστιγώνω με τη μαστίγα του θεού!"

Όχι πως τα έχω με τέτοιου είδους οργισμένους: μου είναι αρκετά καλοί για να γελώ! Ανυπόμονοι πρέπει σίγουρα να είναι αυτοί οι θορυβοποιοί, που ή σήμερα θα μιλήσουν ή ποτέ!

Εγώ όμως και η μοίρα μου — δεν μιλούμε στο σήμερα, δεν μιλούμε ούτε στο ποτέ: για να μιλήσουμε, έχουμε και υπομονή και καιρό, άφθονο καιρό. Γιατί πρέπει να έρθει μια μέρα αυτός, δίχως να μπορεί να προσπεράσει.

Ποιος πρέπει να έρθει μια μέρα, δίχως να μπορεί να προσπεράσει; Το μεγάλο μας "Hazar"[κατά την περσική παράδοση: χιλιετία που αναγγέλλεται από έναν προφήτη], δηλαδή, η μεγάλη μας και μακρινή ανθρώπινη αυτοκρατορία, η αυτοκρατορία του Ζαρατούστρα, που θα διαρκέσει χίλια χρόνια.

Πόσο μακρινό μπορεί να είναι αυτό το "μακρινό"; Τι με νοιάζει εμένα! Αυτό δεν σημαίνει πως είναι λιγότερο στέρεο — και με τα δύο πόδια στέκομαι σίγουρα πάνω σ' αυτό το έδαφος

— πάνω σε ένα αιώνιο έδαφος, πάνω σε σκληρές πανάρχαιες πέτρες, πάνω σ' αυτό το πιο ψηλό, το πιο σκληρό πανάρχαιο βουνό, προς το οποίο έρχονται όλοι οι άνεμοι, όπως σε μια διαχωριστική γραμμή, ρωτώντας: πού; Και από πού; Και προς τα πού;

Εδώ γέλα, γέλα, φωτεινή μου, υγιής μου κακία! Από τα ψηλά βουνά ρίξε προς τα κάτω τις αστραποβόλες εκρήξεις γέλιου της κοροϊδίας σου! Δόλωσέ μου με το αστραποβόλημά σου τα ωραιότερα ανθρώπινα ψάρια!

Και ό,τι σε όλες τις θάλασσες ανήκει σε μένα, το σ' εμένα και το για μένα σε όλα τα πράγματα — *αυτό* ψάρεψέ μου, *αυτό* φέρε μου πάνω: αυτό περιμένω, εγώ ο πιο μοχθηρός από όλους τους ψαράδες.

Εκεί έξω, εκεί έξω, αγκίστρι μου! Εκεί μέσα, εκεί πέρα, δόλωμα της ευτυχίας μου! Στάλαξε την πιο γλυκιά δροσιά σου, μέλι της καρδιάς μου! Καρφώσου, αγκίστρι μου, στην κοιλιά κάθε μαύρης θλίψης!

Εκεί έξω, εκεί έξω, μάτι μου! Ω, πόσο πολλές θάλασσες είναι γύρω μου, πόσα ανθρώπινα μέλλοντα χαράζουν! Και πάνω μου — τι κοκκινωπή γαλήνη! Τι ανέφελη σιωπή!»

Η κραυγή της απελπισίας

Την επόμενη μέρα, ήταν πάλι καθισμένος στην πέτρα του μπροστά στη σπηλιά, ενώ τα ζώα τριγύριζαν έξω στον κόσμο, για να φέρουν καινούρια τροφή — και καινούριο μέλι: γιατί ο Ζαρατούστρα είχε ξοδέψει και σπαταλήσει το παλιό μέλι ως την τελευταία σταγόνα. Καθώς λοιπόν καθόταν εκεί, με ένα ραβδί στο χέρι, σχεδιάζοντας πάνω στο χώμα το περίγραμμα της σκιάς του, συλλογιζόμενος, αληθινά! — όχι τον εαυτό του ούτε τη σκιά του — ξαφνικά φοβήθηκε και αναταράχτηκε: γιατί είδε πλάι στη σκιά του και μια άλλη σκιά. Και όπως κοίταξε γρήγορα γύρω του και σηκώθηκε, για δεξ, πλάι του στεκόταν ο μάντης, ο ίδιος εκείνος τον οποίο είχε ταΐσει και ποτίσει κάποτε στο τραπέζι του, ο κήρυκας της μεγάλης κούρασης, που δίδασκε: "όλα είναι ίδια, τίποτε δεν αξίζει τον κόπο, ο κόσμος δεν έχει νόημα, η γνώση πνίγει". Το πρόσωπο του όμως είχε στο μεταξύ αλλάξει και καθώς τον κοίταξε στα μάτια ο Ζαρατούστρα, η καρδιά του τρόμαξε πάλι: τόσο πολλές κακές αναγγελίες και σταχτόγκριζες αστραπές έτρεχαν πάνω σ' εκείνο το πρόσωπο.

Ο μάντης, που είχε αντιληφτεί τι γινόταν στην ψυχή του Ζαρατούστρα, σκούπισε με το χέρι του το πρόσωπο του, σαν να ήθελε να το σβήσει το ίδιο έκανε και ο Ζαρατούστρα. Κι όταν και οι δύο συνήλθαν και ανακουφίστηκαν σιωπηλοί, έδωσαν τα χέρια, για να δείξουν πως ήθελαν να ξαναγνωριστούν.

«Καλωσόρισες, είπε ο Ζαρατούστρα, εσύ μάντη της μεγάλης κούρασης, δεν υπήρξες άδικα κάποτε ομοτράπεζος και φιλοξενούμενος μου. Φάε και πιες και σήμερα μαζί μου και συγχώρεσε έναν γέρο που χαίρεται να κάθεται στο τραπέζι μαζί σου!» — «Έναν χαρούμενο γέρο; απάντησε ο μάντης, κουνώντας το κεφάλι: όποιος όμως είσαι ή θέλεις να είσαι, ω Ζαρατούστρα, εκατοσες πάρα πολύ εδώ πάνω — η βάρκα σου δεν πρόκειται να μείνει πολύν καιρό ακόμα τραβηγμένη στη στεριά!» — «Είμαι λοιπόν τραβηγμένος στη στεριά;» ρώτησε ο Ζαρατούστρα γελώντας. — «Τα κύματα γύρω από το βουνό σου, απάντησε ο μάντης, ανεβαίνουν συνεχώς, τα κύματα της μεγάλης ανάγκης και θλίψης: σε λίγο θα ανασηκώσουν τη βάρκα σου και θα σε πάρουν από δω.» — Ο Ζαρατούστρα έμεινε σιωπηλός και απορημένος. — «Δεν ακούς τίποτε ακόμα; συνέχισε ο μάντης: δεν ακούς ένα βοηθητό κι ένα μούγκρισμα που ανεβαίνει από τα βάθη;» — Ο Ζαρατούστρα σώπασε πάλι κι έστησε αφτί: τότε άκουσε μια μακρόσυρτη, μακρόσυρτη κραυγή, που τα βάραθρα την πετούσαν το ένα στο άλλο αντηχώντας, γιατί κανένα δεν ήθελε να την κρατήσει: τόσο δυσοίωνα ηχούσε.

«Εσύ άγγελε κακών, είπε στο τέλος ο Ζαρατούστρα, αυτή είναι μια κραυγή απελπισίας και η κραυγή ενός ανθρώπου, που μπορεί να έρχεται από μια μαύρη θάλασσα. Τι με νοιάζει όμως εμένα η ανθρώπινη απελπισία! Η τελευταία μου αμαρτία, που φυλάγεται για μένα μέχρι σήμερα — ξέρεις πώς λέγεται;»

— «*Συμπόνια!* απάντησε ο μάντης με την καρδιά να ξεχειλίζει, σηκώνοντας και τα δυο χέρια προς τα πάνω — ω Ζαρατούστρα, έρχομαι για να σε βάλω σε πειρασμό και να σε σπρώξω στην τελευταία σου αμαρτία!»

Και δεν είχαν προλάβει να ειπωθούν αυτά τα λόγια, όταν η κραυγή ήχησε πάλι, και μάλιστα πιο μακρόσυρτη και αγωνιώδης απ' ό,τι πρωτότερα, και επίσης πολύ πιο κοντινή. «Ακούς; Ακούς, Ζαρατούστρα; φώναξε ο μάντης, για σένα είναι η κραυγή, εσένα καλεί: έλα, έλα, έλα, είναι ώρα, είναι η ύψιστη ώρα!»

Ο Ζαρατούστρα σόπασε τότε, μπερδεμένος και ταραγμένος· στο τέλος ρώτησε, σαν ένας που διστάζει με τον εαυτό του: «και ποιος είναι αυτός που με καλεί εκεί;»

«Το ξέρεις όμως κιόλας, απάντησε ο μάντης ορμητικά, τι έχεις να κρύψεις από τον εαυτό σου; *Ο ανώτερος άνθρωπος* είναι αυτός που σε φωνάζει!»

«Ο ανώτερος άνθρωπος; φώναξε ο Ζαρατούστρα με φρίκη: τι θέλει αυτός; Ο ανώτερος άνθρωπος! Τι θέλει αυτός εδώ;» — και το δέρμα του λούστηκε στον ιδρώτα.

Ο μάντης όμως δεν απάντησε στην αγωνία του Ζαρατούστρα, αλλά συνέχιζε να ακούει τα βάθη. Αφού όμως πέρασε πολλή ώρα έτσι σιωπηλά, έστρεψε το βλέμμα του προς τα πίσω και είδε τον Ζαρατούστρα να στέκεται και να τρέμει.

«Ω Ζαρατούστρα, άρχισε αυτός με λυπητερή φωνή, δεν στέκεσαι εκεί όπως ένας που η ευτυχία του τον κάνει να γυρίζει: θα έπρεπε να χορεύεις για να μην πέσεις!»

Ακόμη όμως κι αν ήθελες να χορέψεις μπροστά μου και να κάνεις όλο πλαινά πηδήματα: κανένας δεν θα είχε το δικαίωμα να μου πει: "κοίτα, εδώ χορεύει ο τελευταίος χαρούμενος άνθρωπος!"

Άδικα θα ερχόταν κανείς σ' αυτό εδώ το ύψος για να τον ψάξει: σπηλιές θα έβρισκε και σπηλιές πίσω απ' τις σπηλιές, κρυψώνες για εκείνους που κρύβονται, όχι όμως σήραγγες ευτυχίας και θησαυροφυλάκια και καινούριες χρυσόφλεβες ευτυχίας.

Ευτυχία — πώς θα μπορούσε να τη βρει κανείς σε τέτοιους θαμμένους και ερημίτες! Πρέπει να ψάχνω να βρω την έσχατη ευτυχία στα νησιά των μακάρων και μακριά, ανάμεσα σε ξεχασμένες θάλασσες;

Όλα όμως είναι ίδια, τίποτε δεν αξίζει τον κόπο, καμιά αναζήτηση δεν

βοηθά, δεν υπάρχουν πια ούτε νησιά των μακάρων!»

Έτσι αναστέναξε ο μάντης— στον τελευταίο αναστεναγμό του όμως ο Ζαρατούστρα ξαναβρήκε τη φωτεινότητα και τη σιγουριά του, σαν κάποιος που ανεβαίνει στο φως από μια βαθιά άβυσσο. «Όχι! Όχι! Τρεις φορές ό-χι! φώναξε με δυνατή φωνή και χάιδεψε τη γενειάδα — αυτό το ξέρω εγώ καλύτερα! Υπάρχουν ακόμα νησιά των μακάρων! Μη λες κουβέντα γι' αυτό, εσύ κλαψιάρη ασκέ της θλίψης!

Σταμάτα να τσαλαβουτάς *σ' αυτό το πράγμα*, εσύ γεμάτο βροχή σύννεφο το πρωί! Μήπως δεν στέκομαι κιόλας εδώ βρεγμένος από τη θλίψη σου και μουσκεμένος σαν σκύλος;

Τώρα τινάζομαι και τρέχω μακριά σου, για να στεγνώσω: δεν πρέπει να εκπλήσσεσαι γι' αυτό! Σου φαίνομαι αγενής; Εδώ όμως είναι η δική μου αυλή.

Σχετικά τώρα με τον ανώτερο άνθρωπο σου: εμπρός! Θα τον αναζητήσω αμέσως σε τούτα τα δάση: *από κει* ήρθε η κραυγή του. Ίσως τον έχει στριμώξει εκεί κανένα κακό ζώο.

Είναι στη δική μου επικράτεια: δεν θέλω να του συμβεί κανένα κακό! Και αληθινά, υπάρχουν πολλά κακά ζώα κοντά μου. »

Λέγοντάς τα αυτά, στράφηκε ο Ζαρατούστρα για να φύγει. Τότε είπε ο μάντης: «ω Ζαρατούστρα, είσαι κατεργάρης!

Το ξέρω ήδη: θέλεις να απαλλαχτείς από μένα! Προτιμάς να τρέχεις στα δάση και να κυνηγάς κακά ζώα!

Σε τι σε βοηθά όμως αυτό; Το βράδυ πάλι εμένα θα έχεις: θα κάθομαι στη σπηλιά σου και θα σε περιμένω, υπομονετικός και βαρύς σαν κούτσουρο!»

«Ας είναι! φώναξε ο Ζαρατούστρα προς τα πίσω, καθώς έφευγε: και ό,τι είναι δικό μου μέσα στη σπηλιά μου, ανήκει και σε σένα, τον φιλοξενούμενο μου!

Αν βρεις ακόμη και μέλι εκεί μέσα, πάει καλά! Γλείψε το, αρκούδα που γρυλίζεις, και γλύκανε την ψυχή σου! Το βράδυ πρέπει να έχουμε και οι δυο καλή διάθεση,

— καλή διάθεση και να είμαστε χαρούμενοι που τελείωσε αυτή η μέρα! Και συ ο ίδιος θα είσαι η αρκούδα που θα χορέψει στο ρυθμό των τραγουδιών μου.

Δεν το πιστεύεις; Κουνάς το κεφάλι; Πάει καλά! Εμπρός! Γριά αρκούδα! Κι εγώ όμως — είμαι μάντης.»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Συζήτηση με τους βασιλιάδες

Δεν είχε περάσει καλά καλά μια ώρα που ο Ζαρατούστρα βάδιζε στα βουνά και τα δάση του, όταν είδε ξάφνου μια παράξενη συνοδεία. Ακριβώς στο δρόμο, τον οποίο ανηφόριζε, έρχονταν δύο βασιλιάδες με κορώνες και πορφυρές ζώνες στολισμένοι και πολύχρωμοι όπως το φοινικόπτερο: έσπρωχναν μπροστά τους ένα φορτωμένο γαϊδούρι. «Τι θέλουν αυτοί οι βασιλιάδες στην περιοχή μου; είπε ο Ζαρατούστρα κατάπληκτος βαθιά ως την καρδιά του και κρύφτηκε σβέλτα πίσω από ένα θάμνο. Όταν όμως έφτασαν κοντά του οι βασιλιάδες, είπε με μισή φωνή, σαν κάποιος που μιλά με τον εαυτό του: «Παράξενο! Παράξενο! Αταίριαστο πράγμα είναι. Δυο βασιλιάδες βλέπω — και μόνο έναν γάιδαρο!»

Τότε οι δυο βασιλιάδες σταμάτησαν, χαμογέλασαν, κοίταξαν προς το μέρος από το οποίο ερχόταν η φωνή και ύστερα κοίταξαν ο ένας τον άλλο στα μάτια. «Με τέτοιο τρόπο σκέφτονται και σ' εμάς, είπε ο βασιλιάς από τα δεξιά, μόνο που δεν το λένε.»

Ο βασιλιάς από τα αριστερά ανασήκωσε τους ώμους και απάντησε: «Θα είναι κανένας γιδοβοσκός ή κανένας ερημίτης, που έζησε πάρα πολύν καιρό ανάμεσα στους βράχους και τα δέντρα. Γιατί, το να μην έχεις καμιά παρέα είναι κάτι που καταστρέφει ακόμα και τα χρηστά ήθη.»

«Τα χρηστά ήθη; αντέταξε άθελά του και πικρά ο άλλος βασιλιάς: από ποιον θέλουμε εμείς να ξεφύγουμε; Μήπως όχι από τα "χρηστά ήθη"; Από την "καλή κοινωνία" μας;

Αληθινά, καλύτερα να ζει κανείς ανάμεσα σε ερημίτες και γιδοβοσκούς παρά με τη δική μας χρυσωμένη, κάλπικη και φτιασιδωμένη πλέμπα — έστω κι αν λέγεται "καλή κοινωνία",

— έστω κι αν λέγεται "ευγένεια". Όλα όμως σ' αυτήν είναι ψεύτικα και χαλασμένα, και ιδίως το αίμα, χάρη σε παλιές άσχημες αρρώστιες και σε ακόμη πιο άσχημους θεραπευτές.

Ο καλύτερος κι εκείνος που προτιμώ εγώ περισσότερο απ' όλους σήμερα είναι ο υγιής χωριάτης, χοντροκομμένος, πονηρός, σκληροτράχηλος, ισχυρογνώμων: αυτό είναι σήμερα το ευγενέστερο είδος.

Ο χωριάτης είναι σήμερα ό,τι καλύτερο υπάρχει και το χωριάτικο είδος έπρεπε να ήταν αφέντης! Αλλά εκείνος που βασιλεύει είναι η πλέμπα — δεν ξεγελιέμαι πια. Πλέμπα όμως, σημαίνει: συνονθύλευμα.

Συνονθύλευμα της πλέμπας: όλα είναι εκεί μαζί, ανακατεμένα, ο άγιος και ο αχρείος, ο νεαρός ευπατρίδης και ω Εβραίος και όλων των ειδών τα ζώα από την κιβωτό του Νώε.

Χρηστά ήθη! Όλα είναι σε μας ψεύτικα και χαλασμένα. Κανένας δεν ξέρει πλέον να σέβεται: απ' αυτό ακριβώς θέλουμε να ξεφύγουμε. Είναι γλυκερά και ενοχλητικά σκυλιά, χρυσώνουν φοινικόφυλλα.

Αυτή η αηδία με πνίγει: ότι εμείς οι βασιλιάδες έχουμε γίνει ψεύτικοι, στολισμένοι και μεταμφιεσμένοι με την παλιά, κιτρινωμένη μεγαλοπρέπεια των παππούδων μας, παράσημα για τους πιο ηλίθιους και τους πιο πανούργους και για όλους εκείνους που έχουν αλισβερίσι σήμερα με τη δύναμη!

Δεν είμαστε οι πρώτοι — και όμως πρέπει να κάνουμε πως είμαστε: από την απάτη αυτήν χορτάσαμε και αηδιάσαμε στο τέλος!

Αλλάξαμε δρόμο και αποφύγαμε το σκυλολόι, όλους τους φωνακλάδες και τους γραφιάδες που μοιάζουν με χρυσόμυγες, τη δυσωδία των μικρέμπορων, το σπαρτάρισμα της φιλοδοξίας, την αναπνοή που μυρίζει: πουφ, να ζεις με το σκυλολόι,

— πουφ, να κάνουμε τους πρώτους μέσα στο σκυλολόι! Αχ, αηδία! Αηδία! Αηδία! Τι νόημα έχουμε πια εμείς οι βασιλιάδες!»

«Η παλιά σου αρρώστια σε ξανάπιασε, είπε τότε ο βασιλιάς από τα αριστερά, η αηδία σε κυριέψε, καημένη μου αδελφέ. Το ξέρεις όμως καλά πως είναι εδώ κάποιος που μας ακούει.»

Τότε πετάχτηκε έξω από τον κρυψώνα του ο Ζαρατούστρα, που είχε στηλωμένα τα αφτιά και τα μάτια του σ' ό,τι έλεγαν, πλησίασε τους βασιλιάδες και άρχισε να μιλά έτσι:

«Εκείνος που σας ακούει, εκείνος που σας ακούει με ευχαρίστηση, βασιλιάδες, ονομάζεται Ζαρατούστρα.

Εγώ είμαι ο Ζαρατούστρα, που είπε κάποτε: "τι νόημα έχουν πια οι βασιλιάδες!" Με συγχωρείτε, αλλά μου άρεσε όταν σας άκουσα να λέτε μεταξύ σας: "τι νόημα έχουν πια οι βασιλιάδες!"

Εδώ πάντως είναι το δικό μου βασίλειο και η δική μου κυριαρχία: τι μπορεί να γυρεύετε στο βασίλειο μου; Ίσως όμως να βρήκατε στο δρόμο αυτό που ψάχνω να βρω εγώ: τον ανώτερο άνθρωπο.»

Μόλις το άκουσαν αυτό οι βασιλιάδες, χτύπησαν τα στήθη τους και είπαν με ένα στόμα: «φανερωθήκαμε!

Με τη σπαθιά αυτής της λέξης σχίζεις την πιο πυκνή σκοτεινιά της καρδιάς μας. Ανακάλυψες την απελπισία μας, γιατί, για δεξ! είμαστε στο δρόμο για να βρούμε τον ανώτερο άνθρωπο,

— τον άνθρωπο που είναι ανώτερος από μας: παρόλο που είμαστε βασιλιάδες. Σ' εκείνον πάμε αυτόν τον γάιδαρο. Ο ανώτερος άνθρωπος πρέπει να είναι όντως και ο ανώτερος αφέντης.

Δεν υπάρχει σκληρότερη δυστυχία σε όλη τη μοίρα των ανθρώπων από το να μην είναι οι ισχυρότεροι της γης και οι πρώτοι άνθρωποι. Γι' αυτό γίνονται όλα ψεύτικα και στρεβλά και τερατώδη.

Και όταν μάλιστα οι πιο ισχυροί είναι οι τελευταίοι και πιο πολύ ζώα παρά άνθρωποι: τότε ανεβαίνει και ανεβαίνει η αξία της πλέμπας, και τελικά λέει η αρετή της πλέμπας: "κοίτα, εγώ μόνον είμαι αρετή!"»

«Τι άκουσα τώρα; απάντησε ο Ζαρατούστρα τι σοφία από βασιλιάδες! Είμαι γοητευμένος και, αληθινά, μου ήρθε η όρεξη να σκαρώσω μερικές ρίμες πάνω σ' αυτό:

— μπορεί και να είναι ρίμες, που δεν θα είναι καλές για όλα τα αφτιά. Ξέμαθα εδώ και πολύν καιρό να σκοτίζομαι για τα μεγάλα αφτιά. Εμπρός, εμπρός λοιπόν!»

(Εδώ όμως συνέβη να μιλήσει και ο γάιδαρος: είπε καθαρά και με κακή πρόθεση Ν-αι.)

«Κάποτε — νομίζω το σωτήριο έτος Ένα
Μίλησε η Σίβυλλα, μεθυσμένη δίχως κρασί:
"Αλίμονο, όλα στραβά πάνε!
Παρακμή! Παρακμή! Ποτέ δεν βούλιαξε τόσο
Βαθιά ο κόσμος!
Η Ρώμη έγινε πόρνη και πορνείο,
Ο Καίσαρας της Ρώμης κατάντησε κτήνος, ο ίδιος
Ο θεός — έγινε Εβραίος!»

2

Μ' αυτές τις ρίμες του Ζαρατούστρα χάρηκαν οι βασιλιάδες· ο βασιλιάς από τα δεξιά όμως είπε: « ω Ζαρατούστρα, πόσο καλά κάναμε που ξεκινήσαμε για να σε δούμε!

Γιατί οι εχθροί σου μας έδειξαν την εικόνα σου στον καθρέφτη τους: εκεί κοιτούσες εσύ κάνοντας τη γκριμάτσα ενός διαβόλου και γελώντας σαρκαστικά: έτσι που σε φοβηθήκαμε.

Αλλά και τι έγινε; Με τα ρητά σου δεν έπαυες να κεντρίζεις τα αφτιά και την καρδιά μας. Τότε είπαμε τελικά: τι σημασία έχει, πώς είναι το πρόσωπο του!

Οφείλουμε να *ακούσουμε* αυτόν που διδάσκει: "πρέπει να αγαπάτε την ειρήνη σαν μέσο για καινούριους πολέμους, και τη βραχύχρονη ειρήνη πιο πολύ από τη μακρόχρονη!"

Κανένas δεν είπε ποτέ τόσο πολεμικά λόγια: "τι είναι καλό; Το να είσαι γενναίος είναι καλό. Ο καλός πόλεμος είναι αυτό που καθαγιάζει κάθε υπόθεση".

Ω Ζαρατούστρα, το αίμα των πατέρων μας κινήθηκε χάρη σ' αυτά τα λόγια μέσα στο σώμα μας: ήταν κάτι σαν τα λόγια που λέει η άνοιξη σε

παλιά κρασοβάρελα.

Όταν τα σπαθιά διασταυρώνονταν, σαν φίδια με κόκκινες βούλες, τότε οι πατέρες μας ήταν ευτυχισμένοι που ζούσαν όλος ο ήλιος της ειρήνης τούς φαινόταν χλομός και χλιαρός, η μακρόχρονη ειρήνη τους έκανε να ντρέπονται.

Πώς αναστέναζαν, οι πατέρες μας, όταν έβλεπαν στους τοίχους κρεμασμένα να ξεραίνονται τα αστραποβόλα σπαθιά! Σαν κι εκείνα διψούσαν κι αυτοί για πόλεμο. Γιατί ένα σπαθί θέλει να πιει αίμα και βγάζει σπίθες από επιθυμία.»

— Ενόσω οι βασιλιάδες μιλούσαν και φλυαρούσαν με ζέση για την ευτυχία των πατεράδων τους, ο Ζαρατούστρα κυριεύτηκε από όχι μικρό πόθο να κοροϊδέψει την ζέση τους: γιατί ήταν φανερό πως αυτοί που έβλεπε μπροστά του ήταν πολύ φιλειρηνικοί βασιλιάδες, με λεπτά και γέρικα πρόσωπα. Συγκρατήθηκε όμως. «Καλά! είπε, αυτός ο δρόμος οδηγεί εκεί που βρίσκεται η σπηλιά του Ζαρατούστρα και η μέρα αυτή θα έχει μακρύ δειλινό! Τώρα όμως με καλεί μια κραυγή απελπισίας και θα σας αφήσω.

Θα είναι τιμή για τη σπηλιά μου να θέλουν να κάτσουν βασιλιάδες σ' αυτήν και να περιμένουν: ασφαλώς, όμως, θα χρειαστεί να περιμένετε πολύ!

Τι πειράζει όμως! Πού μαθαίνει κανείς σήμερα να περιμένει καλύτερα απ' όσο στις αυλές των βασιλιάδων; Κι όλη η αρετή των βασιλιάδων, που τους έχει απομείνει — δεν ονομάζεται σήμερα: *μπορώ να περιμένω;*»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Η βδέλλα

Και ο Ζαρατούστρα προχώρησε σκεπτικός παραπέρα και βαθύτερα, μέσα σε δάση και ελώδη μέρη όπως όμως συμβαίνει στον καθένα που σκέφτεται σοβαρά πράγματα, έπεσε ξαφνικά πάνω σ' έναν άνθρωπο. Και, για κοίτα, μεμιάς τον χτύπησαν κατά πρόσωπο μια κραυγή πόνου και δυο κατάρες και είκοσι βαριές προσβολές: έτσι που σήκωσε το ραβδί του, μέσα στο φόβο του, και χτύπησε τον άνθρωπο, πάνω στον οποίο είχε πέσει. Ευθύς αμέσως όμως ξαναήρθε στα συγκαλά του και η καρδιά του γέλασε με την τρέλα που μόλις είχε κάνει.

«Συγγνώμη, είπε στον άνθρωπο, που είχε πέσει πάνω του και που είχε σηκωθεί οργισμένος κι είχε καθίσει, συγχώρεσέ με και άκουσε πρώτα μια παραβολή.

Όπως ένας ταξιδιώτης, που ονειρεύεται μακρινά πράγματα, απρόσεκτα σκοντάφτει, σ' έναν έρημο δρόμο, πάνω σε έναν κοιμισμένο σκύλο, έναν σκύλο ξαπλωμένο στον ήλιο:

— όπως και οι δυο τότε αναπηδούν, πηδούν ο ένας εναντίον του άλλου, σαν θανάσιμοι εχθροί, αυτά τα δύο φοβισμένα μέχρι θανάτου πλάσματα: το ίδιο συνέβη και μ' εμάς.

Κι όμως! Κι όμως! Πόσο λίγο έλειψε για να χαϊδέψουν ο ένας τον άλλο, αυτός ο σκύλος κι αυτός ο ερημίτης! Σάμπως δεν είναι και οι δυο — ερημίτες!»

— «Όποιος κι αν είσαι, είπε θυμωμένος ακόμη εκείνος πάνω στον οποίο είχε πέσει ο Ζαρατούστρα, με χτυπάς και με την παραβολή σου, κι όχι μόνο με το πόδι σου!

Για δες, είμαι λοιπόν σκύλος;» — και ευθύς σηκώθηκε βγάζοντας το γυμνό μπράτσο του από το βούρκο. Γιατί στην αρχή ήταν ξαπλωμένος ολόκληρος καταγής, κρυμμένος και αγνώριστος, σαν εκείνους που παραμονεύουν κάποιο θήραμα σε μια κρυψώνα του βάλτου.

«Μα τι κάνεις εκεί! φώναξε ο Ζαρατούστρα τρομαγμένος, γιατί είδε να τρέχει πολύ αίμα πάνω στο γυμνό μπράτσο — τι σου συνέβη; Μήπως σε δάγκωσε, δύστυχε, κανένα κακό ζώο;»

Ο ματωμένος γέλασε, ακόμη οργισμένος. «Τι σε νοιάζει εσένα! είπε και θέλησε να συνεχίσει το δρόμο του. Εδώ είμαι εγώ στο σπίτι μου και στην επικράτειά μου. Ας με ρωτήσει όποιος θέλει: σ' έναν αγροίκο όμως δεν θα απαντήσω καθόλου.»

«Γελίεσαι, είπε ο Ζαρατούστρα με συμπόνια και τον κράτησε γερά, γελίεσαι: εδώ δεν είσαι στο σπίτι σου, αλλά στη δική μου επικράτεια, και

κανέννας δεν θέλω να πάθει εδώ το παραμικρό κακό.

Ονόμασε με όπως θέλεις — είμαι αυτός που πρέπει να είμαι. Εγώ ο ίδιος ονομάζω τον εαυτό μου Ζαρατούστρα.

Εμπρός! Εκεί κάτω πάει ο δρόμος προς τη σπηλιά του Ζαρατούστρα: δεν είναι μακριά — δεν θέλεις να περιποιηθείς εκεί, σε μένα, τις πληγές σου;

Άσχημα σου ήρθαν τα πράγματα, δυστυχισμένε, σε τούτη τη ζωή: πρώτα σε δάγκωσε το ζώο κι ύστερα — έπεσε πάνω σου ο άνθρωπος!»

Μόλις άκουσε όμως ο άλλος το όνομα Ζαρατούστρα, άλλαξε εντελώς στάση. «Τι μου συμβαίνει, λοιπόν; φώναξε, ποιος νοιάζεται ακόμη για μένα σε τούτη τη ζωή, εκτός απ' αυτόν τον άνθρωπο, τον Ζαρατούστρα, κι εκείνο το ζώο, που ζει με αίμα, τη βδέλλα;

Εξαίτιας της βδέλλας ήμουν ξαπλωμένος εδώ μέσα σ' αυτόν το βούρκο, σαν κανέννας ψαράς, και το τεντωμένο μου μπράτσο είχε δαγκωθεί ήδη δέκα φορές όταν ήρθε ένας πιο όμορφος σκαντζόχοιρος, ο Ζαρατούστρα αυτοπροσώπως, για να με δαγκώσει και να ρουφήξει το αίμα μου!

Ω ευτυχία! Ω θαύμα! Ευλογημένη ας είναι τούτη η μέρα, που με παρέσυρε σ' αυτόν το βούρκο! Ευλογημένη ας είναι αυτή η βεντούζα, η πιο καλή απ' όλες, η πιο ζωντανή που ζει σήμερα, ευλογημένη ας είναι η μεγάλη βδέλλα της συνείδησης, ο Ζαρατούστρα!»

Έτσι μίλησε ο πατημένος και ο Ζαρατούστρα καταχάρηκε με τα λόγια του και με το λεπτό και γεμάτο σεβασμό χαρακτήρα τους. «Ποιος είσαι; τον ρώτησε και του έδωσε το χέρι, υπάρχουν πολλά πράγματα ακόμη μεταξύ μας για να φωτιστούν και να διαλευκανθούν: μου φαίνεται όμως ήδη πως αυτή θα 'ναι διαυγής και φωτεινή μέρα.»

«Είμαι ο ευσυνείδητος του πνεύματος, απάντησε ο ρωτημένος, και στα πράγματα του πνεύματος δεν μπορεί να βρεθεί εύκολα άλλος που να τα παίρνει πιο σοβαρά, πιο αυστηρά, πιο σκληρά από μένα, εκτός από εκείνο θα 'ναι που υπήρξε δάσκαλος μου — τον Ζαρατούστρα τον ίδιο.

Καλύτερα να μην ξέρει κανείς τίποτε, παρά να μισοξέρει πολλά! Καλύτερα να είσαι τρελός με το σπαθί σου, παρά σοφός επειδή το θέλησαν άλλοι! Εγώ — πηγαίνω στο βάθος των πραγμάτων:

— τι σημασία έχει αν αυτό το βάθος είναι μεγάλο ή μικρό; Αν ονομάζεται βούρκος ή ουρανός; Μια παλάμη βάθος μου είναι αρκετή: αν είναι πραγματικά βάθος και έδαφος!

— μια παλάμη έδαφος: πάνω του μπορεί κανείς να σταθεί. Στην αληθινή συνείδηση της γνώσης δεν υπάρχει τίποτε μικρό και τίποτε μεγάλο.»

«Μήπως είσαι λοιπόν έτσι εκείνος που προσπαθεί να γνωρίσει τη βδέλλα; ρώτησε ο Ζαρατούστρα και ακολουθώντας τη βδέλλα ως το έσχατο βάθος, εσύ ευσυνείδητε;»

«Ω Ζαρατούστρα, απάντησε ο πατημένος, αυτό θα ήταν κάτι τερατώδεις, πώς θα μπορούσα να το αποτολμήσω!

Σ' αυτό όμως που είμαι δάσκαλος και γνώστης, είναι ο εγκέφαλος της βδέλλας: αυτός είναι ο κόσμος μου!

Και είναι όντως κόσμος! Συγχωρά με όμως που δείχνω εδώ την περηφάνια μου, γιατί, πράγματι, δεν έχω εδώ τον όμοιο μου. Γι' αυτό είπα "εδώ είμαι στο σπίτι μου".

Πόσο καρό καταδιώκω αυτό το ένα πράγμα, τον εγκέφαλο της βδέλλας, προκειμένου να μη μου ξεφύγει πια εδώ η γλιστερή αλήθεια! Εδώ είναι το βασίλειό μου!

— γι' αυτό πέταξα όλα τα άλλα, γι' αυτό όλα τα άλλα έγιναν αδιάφορα για μένα: και πολύ κοντά στη γνώση μου βρίσκεται η μαύρη μου μη γνώση.

Η συνείδησή μου του πνεύματος θέλει να ξέρω ένα πράγμα και κανένα άλλο: με αηδιάζουν όλοι οι μισσοσοφοί, οι νεφελώδεις, οι αναποφάσιστοι, οι φαντασιοκόποι.

Εκεί που σταματά η εντιμότητά μου, είμαι τυφλός και θέλω επίσης να είμαι τυφλός. Εκεί όμως που θέλω να ξέρω, θέλω να είμαι πιστός, δηλαδή σκληρός, αυστηρός, προσεκτικός, ωμός, ανελέητος.

Αυτό που είπες κάποτε εσύ, ω Ζαρατούστρα: "πνεύμα είναι η ζωή, που κόβεται η ίδια σε ζωή", με γοήτευσε και με τράβηξε στη διδασκαλία σου. Και, αληθινά, με το ίδιο μου το αίμα μεγάλωσα την ίδια μου τη γνώση!»

— «Όπως διδάσκουν τα φαινόμενα», τον διέκοψε ο Ζαρατούστρα γιατί ασταμάτητα έτρεχε το αίμα από το γυμνό μπράτσο του ευσυνείδητου. Δέκα βδέλλες τον είχαν δαγκώσει πράγματι στο μέρος εκείνο.

« Ω εσύ, παράξενη σύντροφε, πόσα πολλά δεν μου διδάσκει τούτο το φαινόμενο, συγκεκριμένα εσύ ο ίδιος! Και ίσως δεν έπρεπε να τα χύσω όλα αυτά στα αυστηρά σου αφτιά!

Εμπρός! Ας χωριστούμε εδώ! Ωστόσο πολύ θα ήθελα να σε ξανασυναντήσω. Ο δρόμος εκεί κάτω οδηγεί στη σπηλιά μου: τη σημερινή νύχτα θα είσαι εκεί ο πιο αγαπητός μουσαφίρης μου!

Ευχαρίστως επίσης θα ήθελα να γιατρέψω το σώμα σου από τη ζημιά που του έκανε ο Ζαρατούστρα με τα πόδια του: αυτό έχω κατά νουν. Τώρα όμως με κάλεσε εσπευσμένα να σε αφήσω μια κραυγή απελπισίας.»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Ο μάγος

Καθώς έκανε όμως ο Ζαρατούστρα το γύρο ενός βράχου, είδε, όχι μακριά του, στον ίδιο δρόμο, έναν άνθρωπο που κουνούσε τα μέλη του σαν δαιμονισμένος και που στο τέλος σωριάστηκε καταγής μπρούμυτα. «Σταμάτα! είπε τότε ο Ζαρατούστρα στην καρδιά του. Αυτός εδώ πρέπει να είναι Ό ανώτερος άνθρωπος, απ' αυτόν ήρθε εκείνη η τρομερή κραυγή απελπισίας — θέλω να δω αν χρειάζεται βοήθεια.» Όταν όμως έτρεξε στο μέρος που ήταν ξαπλωμένος ο άνθρωπος, βρήκε έναν γέρο που έτρεμε κι είχε τα μάτια στηλωμένα όσο κι αν κουράστηκε ο Ζαρατούστρα να τον σηκώσει και να τον κάνει να σταθεί στα πόδια του, οι προσπάθειές του πήγαν χαμένες. Ο δύστυχος εκείνος δεν έδειχνε επίσης να έχει αντιληφθεί πως βρισκόταν κάποιος δίπλα του. Αντίθετα, συνέχιζε να κοιτά γύρω του κάνοντας συγκινητικές χειρονομίες, σαν ένας παρατημένος από όλον τον κόσμο και καταδικασμένος στη μοναξιά. Στο τέλος όμως, έπειτα από πολλά τρεμουλιάσματα, τινάγματα και κουλουριάσματα, άρχισε να ολοφύρεται έτσι:

«Ποιος με ζεσταίνει και μ' αγαπά ακόμα;
 Δώστε μου ζεστά χέρια!
 Δώστε μου μαγκάλι καρδιάς!
 Ξαπλωμένος, ανατριχιάζοντας,
 Σαν μισοπεθαμένος, του οποίου τα πόδια άλλοι ζεσταίνουν —
 Τρέμοντας από άγνωστους πυρετούς,
 Ριγώντας από μυτερά, παγερά βέλη παγωνιάς,
 Κυνηγημένος από σένα, σκέψη!
 Ακατονόμαστη! Κρυμμένη! Φρικώδης!
 Εσύ κυνηγέ πίσω από τα σύννεφα!
 Κεραυνοβολημένος από σένα,
 Κοροϊδευτικό μάτι, που με κοιτάς απ' το σκοτάδι:
 — έτσι κείτομαι,
 Συστρέφομαι, συσπώμαι, βασανισμένος,
 Από όλα τα αιώνια μαρτύρια,
 Χτυπημένος,
 Από σένα, ωμότατε κυνηγέ,
 Εσένα άγνωστε — θεέ!

Χτύπα πιο βαθιά,
 Χτύπα άλλη μια φορά!

Τρύπησε, κομμάτιασε την καρδιά αυτήν
 Προς τι αυτά τα μαρτύρια
 Με βέλη με σπασμένες μύτες;
 Τι βλέπεις πάλι,
 Ακούραστε από το βάσανο των ανθρώπων,
 Με θεϊκά μάτια που αστράφτουν,
 Χαιρέκακα;
 Δεν θέλεις να σκοτώνεις,
 Μόνο να βασανίζεις, να βασανίζεις;
 Γιατί — να με βασανίζεις,
 Χαιρέκακε, άγνωστε θεέ;

Αχά! Έρχεσαι έρποντας;
 Αυτό το μεσονύχτι
 Τι θέλεις; Μίλα!
 Με σπρώχνεις, με πιέζεις —
 Χα! Ήδη από πολύ κοντά!
 Φύγε! Φύγε!
 Μ' ακούς να αναπνέω,
 Αφουγκράζεσαι την καρδιά μου.
 Εσύ ζηλόφθονε —
 Τι όμως ζηλεύεις;
 Φύγε! Φύγε! Γιατί αυτή η σκάλα;
 θέλεις να μπεις μέσα
 Στην καρδιά,
 Να ανεβείς, να μπεις στις πιο μύχιες
 Σκέψεις μου;
 Ξεδιάντροπε! Άγνωστε — κλέφτη!
 Τι θέλεις να κλέψεις;
 Τι θέλεις να ακούσεις;
 Τι θέλεις να αποσπάσεις με το βασανιστήριο,
 Εσύ βασανιστή!
 Εσύ θεέ-δήμιε!
 Ή πρέπει εγώ, σαν σκύλος,
 Να κυλιστώ μπροστά σου;
 Παραδομένος, ενθουσιασμένος, εκτός εαυτού,
 Πρέπει να κουνώ την ουρά μου
 Για να σου δείξω την αγάπη μου;

Μάταια! Κέντρισε με κι άλλο,

Σκληρό κεντρί! Όχι,
 Σκυλί, όχι — το θήραμα σου είμαι μόνο,
 Σκληρότατε κυνηγέ!
 Ο πιο περήφανος αιχμάλωτός σου,
 Εσύ ληστή πίσω απ' τα σύννεφα!
 Μίλα επιτέλους,
 Τι θέλεις, ληστή που στήνεις ενέδρες, από μένα;
 Εσύ που κρύβεις αστραπές! Άγνωστε! Μίλα,
 Τι θέλεις, άγνωστε θεέ;

Πώς; λύτρα;
 Τι θέλεις για λύτρα;
 Ζήτα πολλά — αυτό συνιστά η περηφάνια μου!
 Και λίγα λόγια — αυτό συνιστά η άλλη μου περηφάνια!

Αχά!
 Και με βασανίζεις, σαν τρελός που είσαι!
 Την περηφάνια μου βασανίζεις;
 Δώσε μου *αγάπη* — ποιος με ζεσταίνει ακόμα;
 Ποιος μ' αγαπά ακόμα; — δώσε ζεστά χέρια
 Δώσε το μαγκάλι της καρδιάς
 Δώσε σ' εμένα, τον πιο μοναχικό,
 Που πάγος, *αχ!* εφτάμορφος πάγος
 Ακόμη κι εχθρούς,
 Ακόμη κι εχθρούς να αραθυμεί τον μαθαίνει
 Δώσε μου, ναι, παράδωσέ μου
 Ωμότατε εχθρέ,
 Τον -- *εαυτό σου!*

Έφυγε!
 Να 'τον που πέταξε,
 Ο τελευταίος μοναδικός σύντροφος μου,
 Ο μεγάλος εχθρός μου,
 Ο άγνωστός μου,
 Ο δήμιος-θεός μου!

Όχι! Έλα πίσω!
 Μ' όλα σου τα μαρτύρια!
 Στον τελευταίο ερημίτη

Ω, έλα πίσω!
 Όλα τα ρυάκια των δακρύων μου τρέχουν
 Προς εσένα!
 Και η τελευταία φλόγα της καρδιάς μου
 Για σένα καίει και λάμπει!
 Ω έλα πίσω,
 Άγνωστέ μου θεέ! Πόνε μου!
 Τελευταία μου — ευτυχία!»

2

— Σ' αυτό το σημείο όμως ο Ζαρατούστρα δεν μπόρεσε να συγκρατηθεί άλλο, πήρε το μπαστούνι του και χτύπησε με όλη τη δύναμή του τον ολοφυρόμενο. «Σταμάτα! του φώναξε με εξοργισμένο γέλιο, σταμάτα, θεατρίνε! Παραχαράκτη! Εκ βαθέων ψεύτη! Σε ξέρω καλά!

Θα σου ζεστάνω εγώ τα πόδια, μάγε της συμφοράς, ξέρω πολύ καλά πώς να καίω τους ομοίους σου!»

— «Εντάξει, είπε ο γέρος και σηκώθηκε από το έδαφος μ' ένα πήδημα, μη χτυπάς άλλο, Ζαρατούστρα! Όλα αυτά δεν ήταν παρά ένα παιχνίδι!

Τέτοια πράγματα ανήκουν στην τέχνη μου· εσένα ήθελα να δοκιμάσω, κάνοντας αυτή τη δοκιμή! Και, αληθινά, μια χαρά με ανακάλυψες!

Κι εσύ όμως — δεν με δοκίμασες και λίγο: είσαι σκληρός, εσύ σοφέ Ζαρατούστρα! Σκληρά χτυπάς με τις "αλήθειες" σου, το ρόπαλο σου με αναγκάζει να πω — *αυτήν* την αλήθεια!»

«Άσε τις κολακειές, απάντησε ο Ζαρατούστρα, εξακολουθώντας να είναι ερεθισμένος και κοιτάζοντάς τον σκυθρωπά, εσύ εκ βαθέων θεατρίνε! Είσαι ψεύτικος: τι είναι αυτά που λες — για αλήθεια!

Εσύ παγώνι των παγωνιών, εσύ θάλασσα της ματαιοδοξίας, τι έπαιζες μπροστά μου, μάγε της συμφοράς, *σε ποιον* έπρεπε να πιστέψω, όταν εσύ ολοφυρόσουν έτσι;»

«*Τον μετανοούντα του πνεύματος*, είπε ο γέρος, *αυτόν* — έπαιζα: εσύ ο ίδιος βρήκες κάποτε αυτή τη λέξη —

τον ποιητή και τον μάγο, που στρέφει στο τέλος το πνεύμα του εναντίον του ίδιου του εαυτού του, τον μεταμορφωμένο που ξεπαγιάζει από την κακή του γνώση και συνείδηση.

Και ομολόγησε το λοιπόν: σου χρειάστηκε πολλή ώρα, ω Ζαρατούστρα, ώσπου να ανακαλύψεις την τέχνη μου και τα ψέματα μου! Πίστεψες στην απελπισία μου, όταν μου κράτησες το κεφάλι με τα δυο σου χέρια,

— σ' άκουσα να θρηνηλογείς: "ελάχιστα τον αγάπησαν, ελάχιστα τον

αγάπησαν!" Το ότι σε ξεγέλασα ως αυτό το σημείο, ήταν κάτι που έκανε την κακία μου να γεμίζει από χαρά.»

«Πρέπει να ξεγέλασες πιο πονηρούς από μένα, είπε σκληρά ο Ζαρατούστρα. Δεν φυλάγομαι από τους απατεώνες, *πρέπει να μην προφυλάγομαι*: έτσι το θέλει ο κλήρος μου.

Εσύ όμως — *πρέπει να εξαπατάς*: τόσο καλά σε ξέρω! Πρέπει να είσαι πάντα δισήμαντος και τρισήμαντος και τετρασήμαντος και πεντασήμαντος! Κι αυτό που μόλις τώρα ομολόγησες, για μένα για πολλή ώρα δεν ήταν ούτε αρκετά αληθινό ούτε αρκετά ψεύτικα.

Εσύ, παραχαράκτη της συμφοράς, πώς θα μπορούσες να κάνεις αλλιώς! Ακόμη και την αρρώστια σου θα φτιασίδωνες, αν ήταν να παρουσιαστείς γυμνός στον γιατρό σου.

Έτσι φτιασίδωσες μπροστά μου και το ψέμα σου, όταν είπες: "τα έκανα όλα αυτά *μόνο* για παιχνίδι!" Υπήρχε *κάποια σοβαρότητα* σ' αυτό, *έχεις κάτι από έναν μετανοούντα του πνεύματος!*

Σε μάντεψα καλά: γίνεσαι ο σαγηνευτής των πάντων, αλλά απέναντι στον εαυτό σου δεν σου έχει μείνει πια κανένα ψέμα και δόλος — εσύ ο ίδιος έχεις ξεμαγευτεί από τον εαυτό σου!

Θέρισες την αηδία, σαν τη μοναδική σου αλήθεια. Δεν υπάρχει πια ούτε λέξη αυθεντική σε σένα, αλλά το στόμα σου είναι: συγκεκριμένα, η αηδία που κολλάει στο στόμα σου. »

— «Ποιος είσαι λοιπόν; φώναξε τότε ο γερο-μάγος με φωνή γεμάτη ισχυρογνωμοσύνη, ποιος έχει το δικαίωμα να *μου* μιλάει έτσι, εμένα τον μεγαλύτερο από όλους όσους ζουν σήμερα;» — και μια πράσινη αστραπή πετάχτηκε από τα μάτια του κατά τον Ζαρατούστρα. Αμέσως όμως μεταμορφώθηκε πάλι και είπε λυπητερά:

«Ω Ζαρατούστρα, *κουράστηκα* μ' όλα αυτά, με αηδιάζει η τέχνη μου, δεν είμαι *μεγάλος*, *γιατί* να προσποιούμαι! Το ξέρεις όμως καλά —όπως επιδίωξα το μεγαλείο!

Έναν μεγάλο άνθρωπο θέλησα να παραστήσω και έπεισα πολλούς: αυτό το ψέμα όμως ξεπέρασε τις δυνάμεις μου. Πάνω του σπάω τα μούτρα μου.

Ω Ζαρατούστρα, όλα είναι ψέματα σε μένα το ότι όμως συντρίφτηκα — η συντριβή μου είναι *αυθεντική!*»

«Αυτό σε τιμά, είπε ο Ζαρατούστρα, με ύφος σκοτεινό και κοιτώντας πλάγια προς το χώμα, σε τιμά το ότι αναζήτησες το μεγαλείο, αλλά και σε πρόδωσε! Δεν είσαι *μεγάλος*.

Εσύ γερο-μάγε της συμφοράς, *αυτό* είναι το καλύτερο και το εντιμότερό σου, που εγώ σέβομαι σε σένα, το ότι βαρέθηκες τον εαυτό σου και ομολόγησες: "δεν είμαι *μεγάλος*".

Σ' αυτό σε τιμώ ως μετανοούντα του πνεύματος: κι αν αυτό διήρκεσε όσο διαρκεί το να ανοιγοκλείσει κανείς το μάτι του, αυτήν τη μία στιγμή ήσουν — αυθεντικός.

Πες μου όμως, τι γυρεύεις εδώ στα δάση και τους βράχους μου; Και ό-
ταν ξάπλωσες για μένα στο δρόμο, σε τι δοκιμασία ήθελες να με υποβάλεις;
— σε τι ήθελες να με δοκιμάσεις;»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα, και τα μάτια του σπίθιζαν. Ο γερο-μά-
γος σόπασε μια στιγμή και μετά είπε: «να σε δοκιμάσω; Εγώ — μόνο ψά-
χνω.

Ω Ζαρατούστρα, ψάχνω έναν αυθεντικό, δίκαιο, απλό, μονοσήμαντο,
έναν άνθρωπο όλο εντιμότητα, ένα σκεύος σοφίας, έναν άγιο της γνώσης,
έναν μεγάλο άνθρωπο!

Δεν το ξέρεις λοιπόν, ω Ζαρατούστρα; *Ψάχνω τον Ζαρατούστρα.* »

— Και στο σημείο αυτό έπεσε μακρά σιωπή ανάμεσά τους: ο Ζαρα-
τούστρα όμως βυθίστηκε βαθιά στον εαυτό του, έτσι που έκλεισε τα μάτια.
Έπειτα όμως στράφηκε πάλι στον συνομιλητή του, έπιασε το χέρι του μά-
γου και μίλησε, γεμάτος ευγένεια και πονηριά:

«Πάει καλά! κει κάτω που πάει ο δρόμος, βρίσκεται η σπηλιά του Ζα-
ρατούστρα. Σ' αυτήν μπορείς να ψάξεις εκείνον που θέλεις να βρεις.

Και ζήτα τη συμβουλή των ζώων μου, του αετού και του φιδιού μου:
θα σε βοηθήσουν να ψάξεις. Η σπηλιά μου όμως είναι μεγάλη.

Κι εγώ αλήθεια — δεν είδα ακόμη κανέναν μεγάλο άνθρωπο. Σή-
μερα, ακόμη και το μάτι των πιο λεπταίσθητων είναι χοντροφτιαγμένο για
να αντιληφθεί αυτό που είναι μεγάλο. Σήμερα, βασιλεύει η πλέμπα.

Συνάντησα αρκετούς ήδη που τεντώνονταν και φούσκωναν, και ο λαός
φώναζε: "για κοίτα, ένας μεγάλος άνθρωπος!" Τον βοηθούν όμως όλα τα
φυσήματα των φυσερών! Στο τέλος ξεφουσκώνουν.

Στο τέλος, σκάει ο βάτραχος, που έχει φουσκώσει για πολύν καιρό: τότε
βγαίνει ο αέρας από μέσα του. Το να τρυπάς την κοιλιά ενός παραφουσκωμέ-
νου, το ονομάζω ευγενική μικρή διασκέδαση. Ακούστε το αυτό, παιδιά!

Αυτό το σήμερα είναι της πλέμπας: ποιος ξέρει ακόμα τι είναι μεγάλο,
τι μικρό! Ποιος έψαξε εκεί με επιτυχία το μεγαλείο! Ένας τρελός μόνο: ο
τρελός τα καταφέρνει.

Ψάχνεις να βρεις μεγάλους ανθρώπους, εσύ παράξενο τρελέ; Ποιος
σου το *δίδαξε* αυτό; Είναι η κατάλληλη στιγμή για κάτι τέτοιο σήμερα; Ω
εσύ αναζητητή της συμφοράς, σε τι — με δοκιμάζεις;

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα, με την καρδιά παρηγορημένη, και ξανα-
πήρε το δρόμο του γελώντας.

Εκτός υπηρεσίας

Δεν πέρασε όμως πολλή ώρα από τότε που απαλλάχτηκε από τον μάγο, όταν είδε ο Ζαρατούστρα πάλι κάποιον να κάθεται στο δρόμο του, έναν άνδρα μαυροφορεμένο και μεγαλόσωμο, με ωχρό λιπόσαρκο πρόσωπο: ο Ζαρατούστρα δυσφόρησε πολύ σαν τον είδε. «Αλίμονο, είπε στην καρδιά του, εδώ κάθεται μεταμφιεσμένη η ίδια η θλίψη μου φαίνεται πως πρέπει να 'ναι από τη ράτσα των παπάδων: τι θέλουν αυτοί στο βασίλειο μου;

Αλίμονο! Μόλις γλίτωσα από κείνον τον μάγο, και πρέπει να βρω στο δρόμο μου κι άλλον νεκρομάντη,

— έναν κάποιον αρχιμάγο, που εφαρμόζει την τέχνη της επιθέσεως των χειρών, έναν σκοτεινό θαυματουργό θεού χάριτι, έναν χρισμένο συκοφάντη του κόσμου, που να τον πάρει ο διάβολος!

Ο διάβολος όμως δεν είναι ποτέ εκεί όπου θα έπρεπε να ήταν: πάντα έρχεται πολύ αργά, αυτός ο αναθεματισμένος νάνος και κουτσοπόδαρος!»

Έτσι έβριζε ανυπόμονα ο Ζαρατούστρα μέσα του και σκεφτόταν πώς θα κατάφερνε να ξεγλιστρήσει από τον μαυροφορεμένο άνδρα, κάνοντας πως έβλεπε αλλού: δεσ όμως που τα πράγματα ήρθαν διαφορετικά. Την ίδια στιγμή ακριβώς τον είχε δει και ο καθισμένος και μοιάζοντας αρκετά με κάποιον που του έρχεται μια ευτυχία που δεν την περιμένει, αναπήδησε και πήγε προς τον Ζαρατούστρα.

«Όποιος κι αν είσαι, ταξιδιώτη, είπε, βοήθησε έναν άνθρωπο που έχει χάσει το δρόμο, έναν που αναζητά, έναν γέρο άνθρωπο, που εύκολα θα μπορούσε εδώ να τον βρει καμιά συμφορά!

Αυτός εδώ ο κόσμος μου είναι ξένος και μακρινός, κι άκουσα άγρια θηρία να ουρλιάζουν κι εκείνος, που θα μπορούσε να μου προσφέρει την προστασία του, δεν υπάρχει πια.

Αναζητούσα τον τελευταίο ευσεβή άνθρωπο, έναν άγιο και ερημίτη, που μόνο αυτός, μέσα στο δάσος του, δεν έχει ακούσει τίποτε απ' όσα σήμερα όλος ο κόσμος ξέρει.»

«Τι ξέρει όλος ο κόσμος σήμερα; ρώτησε ο Ζαρατούστρα. Μήπως ότι δεν ζει πια ο παλιός θεός, στον οποίο όλος ο κόσμος πίστευε κάποτε;»

«Το είπες, αποκρίθηκε θλιμμένα ο γέρος. Και εγώ υπηρετούσα αυτόν τον παλιό θεό ως την τελευταία του ώρα.

Τώρα όμως είμαι εκτός υπηρεσίας, δίχως αφέντη, κι ωστόσο όχι ελεύθερος, κι ούτε μια ώρα πια χαρούμενος, παρά μόνο στις αναμνήσεις μου.

Γι' αυτό ανέβηκα σε τούτο το βουνό, για να προσφέρω και πάλι μια γιορτή στον εαυτό μου, όπως ταιριάζει σε έναν γέρο Πάπα και πατέρα της

Εκκλησίας: γιατί μάθε το, εγώ είμαι ο τελευταίος Πάπας! — μια γιορτή γεμάτη ευσεβείς αναμνήσεις και θεικές λατρείες.

Τώρα όμως έχει πεθάνει κι αυτός, ο ευσεβέστερος των ανθρώπων, εκείνος ο άγιος των δασών, που υμνούσε διαρκώς τον θεό του με ύμνους και γογγυσμούς.

Τον ίδιο δεν τον βρήκα πια, όταν βρήκα την καλύβα του — βρήκα όμως δυ λύκους μέσα, που ουρλιάζανε για το θάνατό του — γιατί όλα τα ζώα τον αγαπούσαν. Τότε έφυγα από κει.

Ήρθα λοιπόν άδικα σ' αυτά τα δάση και τα βουνά; Τότε η καρδιά μου αποφάσισε να αναζητήσει κάποιον άλλο, τον ευσεβέστερο από όλους εκείνους που δεν πιστεύουν στο θεό — να αναζητήσω τον Ζαρατούστρα!»

Έτσι μίλησε ο γέρος και κοίταξε με κοφτερή ματιά εκείνον που βρισκόταν μπροστά του. Ο Ζαρατούστρα όμως έπιασε το χέρι του γέρου Πάπα και τον περιεργάστηκε πολλή ώρα με θαυμασμό.

«Για δεξ, ω σεβάσμιε, είπε ύστερα, τι όμορφο και μακρύ χέρι! Αυτό είναι το χέρι κάποιου που πάντα μοίραζε ευλογίες. Τώρα όμως κρατά εκείνον τον οποίο ψάχνεις να βρεις, εμένα, τον Ζαρατούστρα.

Εγώ είμαι ο άθεος Ζαρατούστρα, που λέει: ποιος είναι πιο άθεος από μένα, ώστε να χαρώ τη διδασκαλία του;»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα και διαπέρασε με το βλέμμα του τις σκέψεις και τις σκέψεις πίσω απ' τις σκέψεις του γέρου Πάπα. Στο τέλος, άρχισε να λέει ο δεύτερος:

«Όποιος τον αγαπούσε και τον κατείχε περισσότερο, εκείνος τον έχασε και περισσότερο:

— για κοίτα, εγώ ο ίδιος δεν είμαι τώρα ο πιο άθεος από τους δυ μας; Ποιος θα μπορούσε όμως να χαρεί με κάτι τέτοιο!»

— «Τον υπηρέτησες μέχρι τέλους, ρώτησε ο Ζαρατούστρα σκεπτικός, ύστερα από βαθιά σιωπή, ξέρεις πώς πέθανε; Είναι αλήθεια αυτό που λένε ότι τον έπνιξε ο οίκτος,

— ότι είδε πώς κρεμόταν ο άνθρωπος στο σταυρό και δεν το άντεξε, ότι η αγάπη του για τον άνθρωπο έγινε η κόλασή του και στο τέλος ο θάνατος του;»

Ο γέρος Πάπας όμως δεν απάντησε, αλλά κοίταξε στο πλάι με πονεμένη και σκοτεινή έκφραση.

«Αφησέ τον, μην ασχολείσαι πια μαζί του, είπε ο Ζαρατούστρα, αφού σκέφτηκε αρκετή ώρα, δίχως να πάψει να κοιτάζει τον γέρο κατάματα.

Αφησέ τον, τελείωσε με δαύτον. Κι αν σε τιμά να λες μόνο καλά γι' αυτόν τον πεθαμένο, ξέρεις εξίσου καλά μ' εμένα ποιος ήταν και πως ακολουθούσε παράξενους δρόμους.»

«Για να τα πούμε μπροστά σε τρία μάτια, είπε ανακουφισμένος ο

γερο-Πάπας (γιατί ήταν τυφλός από το ένα μάτι), στα πράγματα του θεού είμαι πιο φωτισμένος από τον Ζαρατούστρα τον ίδιο — και έχω το δικαίωμα να είμαι.

Η αγάπη μου τον υπηρέτησε πολλά χρόνια, η θέληση μου ακολουθούσε σε όλα τη θέλησή του. Ένας καλός υπηρέτης όμως ξέρει τα πάντα, καθώς και αρκετά από εκείνα που ο αφέντης του κρύβει από τον ίδιο του τον εαυτό.

Ήταν κρυφός θεός, γεμάτος μυστικότητα. Αληθινά, ακόμη και τον ίδιο του τον γιο τον απέκτησε από κρυφά μονοπάτια. Στη πύλη της πίστης του στέκεται η μοιχεία.

Εκείνος που τον υμνεί ως θεό της αγάπης, δεν έχει και πολύ μεγάλη ιδέα για την ίδια την αγάπη. Μήπως δεν ήθελε αυτός ο θεός να είναι και δικαστής; Εκείνος όμως που αγαπά, αγαπά πέρα από την αμοιβή και την ανταπόδοση.

Όταν ήταν νέος, αυτός ο θεός της Ανατολής, ήταν σκληρός και εκδικητικός και έφτιαξε μια κόλαση για να τέρπονται οι ευνοούμενοι του.

Στο τέλος όμως γέρασε και έγινε μαλθακός και οικτίρμων, όμοιος με παππού περισσότερο παρά με πατέρα, και ακόμη πιο όμοιος με γριά γιαγιά που τρέμει και παραπατάει.

Ήταν εκεί καθισμένος, στη γωνιά του τζακιού, θλιμμένος για τα αδύναμά του πόδια, κουρασμένος από τον κόσμο, κουρασμένος από τη θέληση, ώσπου μια μέρα πνίγηκε από τον υπερβολικό του οίκτο.»

«Εσύ γερο-Πάπα, είπε τότε ο Ζαρατούστρα διακόπτοντας, το είδες αυτό με τα μάτια σου; Σίγουρα, είναι δυνατόν να έγινε αυτό έτσι — έτσι, και, επίσης, αλλιώς, Όταν πεθαίνουν οι θεοί, πεθαίνουν πάντα με πολλά είδη θανάτου.

Ας είναι όμως! Έτσι ή αλλιώς, έτσι και αλλιώς — αυτός δεν υπάρχει πια! Δεν ταίριαζε με το γούστο των αφτιών και των ματιών μου, για να μην πω χειρότερα γι' αυτόν.

Αγαπώ καθετί που έχει φωτεινά μάτια και μιλά τίμια. Αυτός όμως — το ξέρεις βέβαια, γερο-ιερέα, είχε κάτι από το είδος σας πάνω του, από το είδος των παπάδων — ήταν διαφορούμενος.

Ήταν όμως και ασαφής. Πόσες φορές δεν εξοργίστηκε μαζί μας, αυτός ο μανιασμένος, επειδή δεν τον κατανοούσαμε καλά! Γιατί όμως δεν μιλούσε πιο καθαρά;

Κι αν αυτό οφειλόταν στα αφτιά μας, γιατί μας έδωσε αφτιά που δεν τον άκουγαν καλά; Υπήρχε λάσπη μέσα στα αφτιά μας, έστω! Ποιος όμως την έβαλε εκεί;

Πάρα πολλά πράγματα απέτυχε να τα κάνει καλά αυτός ο αγγειοπλάστης, που δεν είχε μάθει καλά την τέχνη του! Το ότι όμως εκδικήθηκε τα

αγγεία και τα πλάσματα του, επειδή δεν τα πέτυχε καλά — αυτό ήταν ένα αμάρτημα κατά του *καλού γούστου*.

Ακόμη και στην ευσέβεια υπάρχει καλό γούστο: *αυτό* είπε στο τέλος· ας πάει στα κομμάτια ένας *τέτοιος* θεός! Καλύτερα να μην έχουμε κανένα θεό, καλύτερα να φτιάχνουμε τη μοίρα μας με τη γροθιά μας, καλύτερα να είμαστε τρελοί, καλύτερα να είμαστε θεοί εμείς οι ίδιοι!»

— «Τι ακούω! είπε τότε ο γερο-Πάπας, με τεντωμένα αφτιά· ω Ζαρατούστρα, είσαι πιο ευσεβής απ' ό,τι πιστεύεις, με τέτοια απιστία! Κάποιος θεός μέσα σου σε προσηλύτισε σ' αυτήν την αθεΐα.

Μήπως είναι η ίδια σου η ευσέβεια αυτή που δεν σ' αφήνει πια να πιστέψεις σε έναν θεό; Και η υπερβολική σου εντιμότητα θα σε οδηγήσει στο τέλος πέρα από το καλό και το κακό!

Κοίτα λοιπόν, τι φυλάχτηκε για σένα; Έχει μάτια και χέρι και στόμα, που είναι προορισμένα προ αιώνων να δίνουν τη ευλογία. Δεν ευλογεί κανείς μόνο με το χέρι.

Κοντά σου, αν και θέλεις να είσαι ο πιο άθεος, μυρίζομαι εγώ ένα μυστικό λιβάνι και ευωδία από μακρές ευλογίες: μ' αρέσει και με θλίβει συνάμα.

Άφησέ με να είμαι φιλοξενούμενος σου, ω Ζαρατούστρα, για μια νύχτα μόνο! Πουθενά στη γη δεν θα νιώσω τώρα καλύτερα απ' όσο κοντά σ' εσένα!»

«Αμήν! Ας γίνει έτσι! είπε ο Ζαρατούστρα με μεγάλη έκπληξη, αυτός εκεί είναι ο δρόμος που οδηγεί στη σπηλιά του Ζαρατούστρα.

Ευχαρίστως, είναι αλήθεια, θα σε πήγαινα εγώ ο ίδιος εκεί, σεβάσμιε, γιατί αγαπώ όλους τους ευσεβείς ανθρώπους. Τώρα όμως με καλεί μια κραυγή απελπισίας μακριά σου.

Στην επικράτειά μου δεν πρέπει να πάθει κανένας κακό, η σπηλιά μου είναι καλό λιμάνι. Κι αυτό που θα μου άρεσε περισσότερο, θα ήταν να κάνω κάθε λυπημένο να ξανασταθεί σε στέρεη γη και σε στέρεα πόδια.

Ποιος όμως θα έπαιρνε τη μελαγχολία σου από τους ώμους σου; Γι' αυτό το πράγμα είμαι πολύ αδύναμος. Πολύν καιρό, αληθινά, θα περιμέναμε ώσπου να αφυπνίσει κανένας τον θεό σου.

Γιατί ο παλιός αυτός θεός δεν ζει πια: είναι για τα καλά πεθαμένος.»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Ο ειδεχθέστερος των ανθρώπων

— Και πάλι έτρεξαν τα πόδια του Ζαρατούστρα μέσα από βουνά και δάση, και τα μάτια του αναζητούσαν συνεχώς, πουθενά όμως δεν έβλεπαν εκείνον τον οποίο ήθελαν να δουν, τον μεγάλο αναγκεμένο, εκείνον που έβγαζε την κραυγή απελπισίας. Σ' όλο το δρόμο όμως ο Ζαρατούστρα είχε την καρδιά ολόχαρη και γεμάτη ευγνωμοσύνη. «Τι καλά πράγματα, είπε, μου χάρισε αυτή η μέρα, για να με αποζημιώσει που τόσο άσχημα άρχισε! Τι παράξενους συνομιλητές βρήκα!

Θέλω να μασήσω για πολύν καιρό τα λόγια τους σαν να ήταν καλοί σπόροι. Τα δόντια μου θα τα αλέσουν και θα τα λιώσουν, ώσπου να κυλήσουν στην ψυχή μου σαν το γάλα ! »

Καθώς όμως ο δρόμος έστριβε γύρω από έναν βράχο, το τοπίο άλλαξε απότομα και ο Ζαρατούστρα μπήκε στο βασίλειο του θανάτου. Εδώ ορθώνονταν μαύροι και κόκκινοι σκόπελοι: καθόλου γρασίδι, κανένα δέντρο, καμιά φωνή πουλιού. Ήταν πράγματι μια κοιλάδα, που την απέφευγαν όλα τα ζώα, ακόμα και τα αρπακτικά μόνο κάτι άσχημα, χοντρά, πράσινα φίδια έρχονταν εδώ, όταν γερνούσαν, για να πεθάνουν. Γι' αυτό ονόμαζαν οι βοσκοί εκείνη την κοιλάδα: «Θάνατο των φιδιών».

Ο Ζαρατούστρα όμως βυθίστηκε σε μια μαύρη ανάμνηση, γιατί είχε την εντύπωση ότι είχε έρθει άλλη μια φορά σ' εκείνη την κοιλάδα. Και πολλά βαριά πράγματα πλάκωναν το νου του: έτσι που πήγαινε αργά και ολοένα και πιο αργά, ώσπου στο τέλος σταμάτησε. Εκεί όμως είδε, ξανανοίγοντας τα μάτια, κάτι που καθόταν στο δρόμο, κάτι που είχε τη μορφή ανθρώπου αλλά δεν ήταν ακριβώς άνθρωπος, κάτι ακατονόμαστο. Κι αμέσως κυριέψε τον Ζαρατούστρα η μεγάλη ντροπή που είχε δει ένα τέτοιο πράγμα με τα ίδια του τα μάτια: κοκκινίζοντας ως τις ρίζες των άσπρων μαλλιών του, απέστρεψε το βλέμμα του και ανασήκωσε το πόδι του, για να φύγει από κείνο το άσχημο μέρος. Τότε όμως η νεκρή έρημος ζωντάνεψε: από το χώμα κάτι ανάβρυξε γαργαρίζοντας και ρογχάζοντας, έτσι όπως γαργαρίζει και ρογχάζει τη νύχτα το νερό μέσα από βουλωμένη υδρορροή και στο τέλος αυτό έγινε ανθρώπινη φωνή και ανθρώπινη ομιλία: και έτσι μίλησε:

«Ζαρατούστρα! Ζαρατούστρα! Λύσε το αίνιγμά μου! Μίλα! Μίλα! Ποια είναι η εκδίκαση εναντίον του μάρτυρα;

Σε τραβώ προς τα πίσω, εδώ υπάρχει γλιστερός πάγος! Πρόσεξε, πρόσεξε, μήπως η περηφάνια σου τσακίσει εδώ τα πόδια της!

Νομίζεις πως είσαι σοφός, περήφανε Ζαρατούστρα! Λύσε τότε το αίνιγμα, εσύ καρυοθραύστη — το αίνιγμα που είμαι εγώ! Πες λοιπόν: ποιος είμαι εγώ!»

— Μόλις όμως άκουσε τα λόγια αυτά ο Ζαρατούστρα — τι νομίζετε πως έγινε μέσα στη ψυχή του; *Τον κατέκλυσε ο οίκτος* και κατέρρευσε μεμιάς σαν βαλανιδιά, που αντιστάθηκε πολύ στις τσεκουριές των ξυλοκόπων — και πέφτει βαριά, ξαφνικά, φοβίζοντας ακόμη κι εκείνους που ήθελαν να την ρίξουν καταγής. Σύντομα όμως ξανασηκώθηκε στα πόδια του, και το πρόσωπο του είχε γίνει σκληρό.

«Σε αναγνωρίζω, είπε με μπρούντζινη φωνή: *είσαι ο φονιάς του θεού!* Άσε με να φύγω.

Δεν *ανεχόσουν* αυτόν που σε έβλεπε — αυτόν που πάντα σε διαπερνούσε με τη ματιά του, εσένα, τον πιο άσχημο άνθρωπο! Εκδικήθηκες αυτόν τον μάρτυρα!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα και θέλησε να φύγει· όμως ο ακατονόμαστος τον άρπαξε από μια άκρη του ρούχου του και άρχισε πάλι να γαργαρίζει και να ψάχνει τα λόγια του. «Μείνε! του είπε στο τέλος

— μείνε! Μην προσπερνάς! Μάντεψα ποιο τσεκούρι σε σώριασε καταγής: Χαίρε, ω Ζαρατούστρα, που είσαι όρθιος πάλι!

Μάντεψες, το ξέρω καλά, τι μπορεί να συμβαίνει στην ψυχή εκείνου που τον σκότωσε — του φονιά του θεού. Μείνε! Κάθισε εδώ κοντά μου, αξίζει τον κόπο.

Σε ποιον να πάω, αν όχι σε σένα; Μείνε, κάθισε!

Μη με κοιτάξεις όμως! Σεβάσου έτσι — την ασχήμια μου!

Με καταδιώκουν: τώρα *εσύ είσαι* το τελευταίο μου καταφύγιο. Δεν με καταδιώκουν με το μίσος τους, δεν με καταδιώκουν με τους χωροφύλακές τους: ω, τέτοια καταδίωξη θα την ειρωνευόμουν και θα ήμουν περήφανος και χαρούμενος!

Κάθε επιτυχία μέχρι τώρα δεν βρισκόταν από τη μεριά εκείνων τους οποίους καταδίωκαν; Κι όποιος καταδιώκει καλά, εύκολα μαθαίνει να *ακολουθεί*: υπό την προϋπόθεση ότι είναι μια φορά — πίσω! Είναι όμως ο *οίκτος* τους

— είναι ο οίκτος τους, από τον οποίο φεύγω και ψάχνω να βρω καταφύγιο σε σένα. Ω Ζαρατούστρα, προστάτεψέ με, εσύ τελευταίο μου καταφύγιο, εσύ μοναδικέ που με μάντεψες:

— μάντεψες τι γίνεται μέσα στην ψυχή εκείνου που τον σκότωσε. Μείνε! Και αν θέλεις να φύγεις, εσύ ανυπόμονε: μην πάρεις το δρόμο απ' όπου ήρθα. Αυτός ο δρόμος είναι άσχημος.

Θυμώνεις μαζί μου, που τόση ώρα μιλώ ασυνάρτητα και λέω συνεχώς τα ίδια; Που σου δίνω και συμβουλές; Να ξέρεις όμως πως εγώ είμαι ο πιο ειδεχθής άνθρωπος,

— που έχει και τα πιο βαριά πόδια. Από όπου πέρασα εγώ, ο δρόμος είναι άσχημος. Νεκρώνω και ασχημίζω όλους τους δρόμους.

Στο ότι όμως με προσπέρασες, σιωπώντας· στο ότι κοκκίνισες, όπως είδα καλά: σ' αυτό αναγνώρισα πως είσαι ο Ζαρατούστρα.

Οποιοσδήποτε άλλος θα μου πετούσε την ελεημοσύνη του, τον οίκτο του, με βλέμματα και με λόγια. Μα για κάτι τέτοιο — δεν είμαι αρκετά ζητιάνος, το μάντεψες

— για κάτι τέτοιο είμαι πολύ *πλούσιος*, πλούσιος σε μεγάλο, σε φοβερό, σε ασχημότατο, σε ακατονόμαστο! Η ντροπή σου, ω Ζαρατούστρα, με *τίμησε!*

Με πολύ κόπο ξεγλίστρησα από το στρίμωγμα των οικτιριμώνων — για να βρω τον μοναδικό, που διδάσκει σήμερα "ο οίκτος είναι ενοχλητικός" — εσένα, ω Ζαρατούστρα!

— είτε είναι ο οίκτος ενός θεού είτε ο οίκτος του ανθρώπου: ο οίκτος είναι αντίθετος προς την αιδώ. Και το να μη θέλει κανείς να βοηθήσει μπορεί να είναι ευγενέστερο πράγμα από εκείνη την αρετή που ορμά να βοηθήσει.

Αυτό όμως ονομάζεται σήμερα αρετή ακόμη και σ' όλους τους μικρούς ανθρώπους, ο οίκτος: — αυτοί δεν έχουν κανένα σεβασμό για μια μεγάλη δυστυχία, για μια μεγάλη ασχήμια, για μια μεγάλη αποτυχία.

Πάνω απ' όλους αυτούς κοιτώ εγώ μακριά, όπως ένας σκύλος πάνω από τις ράχες πυκνών κοπαδιών προβάτων. Είναι μικροί γκριζοί άνθρωποι, με καλό μαλλί και αγαθή προαίρεση.

Σαν ένας ερωδιός που κοιτά περιφρονητικά πέρα από τα ρηχά έλη, με το κεφάλι γερμένο προς τα πίσω: έτσι κοιτώ κι εγώ πάνω από τη συρροή των γκριζών μικρών κυμάτων και θελήσεων και ψυχών.

Πάρα πολύν καιρό έδιναν δίκιο σ' αυτούς τους μικρούς ανθρώπους: *έτσι* τους έδωσαν στο τέλος και τη δύναμη — τώρα διδάσκουν αυτοί: "καλό είναι μόνον ό,τι ονομάζουν καλό οι μικροί άνθρωποι".

Και "αλήθεια" ονομάζεται σήμερα αυτό που είπε ο κήρυκας, ο οποίος βγήκε μέσα απ' αυτούς, εκείνος ο παράξενος άγιος και συνήγορος των μικρών ανθρώπων, που επισήμαινε για τον εαυτό του "εγώ — είμαι η αλήθεια".

Αυτός ο θρασύς είναι από καιρό η αιτία που σήκωσαν ψηλά τη μύτη τους οι μικροί άνθρωποι — αυτός που δεν διδασκε και μικρή πλάνη, όταν διδασκε "εγώ — είμαι η αλήθεια".

Απάντησαν ποτέ πιο ευγενικά σε έναν τέτοιο θρασύ; — Εσύ όμως, Ζαρατούστρα, τον προσπέρασες και είπες: "όχι! Όχι! Τρεις φορές όχι!"

Προειδοποίησες για την πλάνη του, προειδοποίησες πρώτος για τον οίκτο — όχι όλους, όχι κανέναν, αλλά τον εαυτό σου και αυτούς που είναι σαν κι εσένα.

Ντρέπεσαι για τη ντροπή των μεγάλων υποφερόντων και αληθινά, όταν λες "από τον οίκτο έρχεται ένα μεγάλο σύννεφο, προσέξτε, εσείς άνθρωποι!"

— όταν διδάσκεις "όλοι οι δημιουργοί είναι σκληροί, κάθε μεγάλη αγάπη είναι πάνω από τον οίκτο τους": ω Ζαρατούστρα, πόσο καλά νομίζω πως ξέρεις τα σημάδια του καιρού!

Εσύ ο ίδιος όμως — προφυλάξου κι εσύ από τον δικό σου οίκτο! Γιατί πολλοί έχουν πάρει το δρόμο για να 'ρθουν κοντά σου, πολλοί που υποφέρουν, που αμφιβάλλουν, που είναι απελπισμένοι, που πνίγονται, που κρυώνουν.

Σε προειδοποιώ ακόμη και για μένα. Μάντεψες το καλύτερο και το χειρότερο μου αίνιγμα, εμένα τον ίδιο και αυτό που έκανα. Γνωρίζω το τσεκούρι που σε ρίχνει καταγής.

Αυτός όμως — *έπρεπε να πεθάνει*: έβλεπε με μάτια που έβλεπαν τα πάντα — έβλεπε τα βάθη και τους πυθμένες των ανθρώπων, όλα τα κρυμμένα αίσχη τους και τις ασχήμιες τους.

Ο οίκτος του δεν γνώριζε ντροπή: χωνόταν έρποντας ακόμη και στις πιο βρόμικες γωνιές μου. Αυτός ο πιο περιέργος απ' όλους, ο υπερβολικά ενοχλητικός, ο υπερβολικά οικτίρμων έπρεπε να πεθάνει.

Με έβλεπε πάντα: ήθελα να εκδικηθώ έναν τέτοιο μάρτυρα — ή να μη

Ο θεός, που έβλεπε τα πάντα, *ακόμη και τον άνθρωπο: αυτός ο θεός έπρεπε να πεθάνει! Ο άνθρωπος δεν το ανέχεται αυτό: να ζει ένας τέτοιος μάρτυρας.*»

Έτσι μίλησε ο ειδικότερος άνθρωπος. Ο Ζαρατούστρα όμως σηκώθηκε κι έκανε να φύγει: γιατί κρύωνε ως βαθιά στα σωθικά του.

«Εσύ ακατονόμαστε, είπε, με προειδοποίησες για το δρόμο σου. Για να σ' ευχαριστήσω, παινεύω τον δικό μου. Κοίτα, εκεί πάνω βρίσκεται η σπηλιά του Ζαρατούστρα.

Η σπηλιά μου είναι μεγάλη και βαθιά κι έχει πολλές γωνιές: εκεί βρίσκεται την κρυψώνα του ακόμη και ο πιο κρυμμένος. Και πολύ κοντά της βρίσκονται εκατό κόχες και λημέρια για ζώα που έρπουν, πετούν και πηδούν.

Εσύ απόβλητε, που αποβάλλεις τον ίδιο σου τον εαυτό, δεν θέλεις να μείνεις ανάμεσα στους ανθρώπους και στον οίκτο των ανθρώπων; Πάει καλά, κάνε τότε σαν εμένα! Έτσι θα μάθεις κάτι από μένα: μόνον εκείνος που δρα διδάσκεται.

Και μίλα πρώτα και πριν από καθετί με τα ζώα μου! Το πιο περήφανο ζώο και το πιο έξυπνο ζώο — θα μπορούσαν να είναι για μας οι σωστοί συμβουλάτορες!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα και συνέχισε το δρόμο του, πιο σκεπτικός και με πιο βραδύ βήμα από πριν: γιατί αναρωτιόταν για πολλά πράγματα και δεν μπορούσε να απαντήσει εύκολα.

«Πόσο φτωχός είναι αλήθεια ο άνθρωπος! σκεφτόταν μες στην καρδιά του, πόσο άσχημος, με πόσα αγκομαχητά, με πόση κρυμμένη ντροπή!

Μου λένε ότι ο άνθρωπος αγαπά τον εαυτό του: αχ, πόσο μεγάλη πρέπει να είναι αυτή η φιλαυτία! Πόσο πολλή περιφρόνηση έχει εναντίον της!

Ακόμη κι αυτός εκεί αγαπούσε τον εαυτό του, όπως και τον περιφρονούσε — είναι, για μένα, ένας μεγάλος αγαπησιάρης κι ένας μεγάλος περιφρονητής.

Δεν βρήκα κανέναν ακόμα που να περιφρονεί βαθύτερα τον εαυτό του: και *αυτό* επίσης είναι ύψος. Αλίμονο, μήπως ήταν *αυτός* ο ανώτερος άνθρωπος, του οποίου την κραυγή άκουσα;

Αγαπώ τους μεγάλους περιφρονητές. Ο άνθρωπος όμως είναι κάτι που πρέπει να ξεπεραστεί.»

Ο οικειοθελής ζητιάνος

Όταν ο Ζαρατούστρα εγκατέλειψε τον πιο άσχημο άνθρωπο, κρύωσε κι ένιωσε μοναξιά: πολλά κρύα και μοναχικά πράγματα περνούσαν από το μυαλό του, έτσι που ακόμη και τα μέλη του γίνονταν πιο κρύα. Καθώς όμως προχωρούσε ολοένα και μακρύτερα, ανεβαίνοντας, κατεβαίνοντας, περνώντας άλλοτε από πράσινα λιβάδια, άλλοτε από μέρη άγρια και γεμάτα πέτρες όπου κάποτε, σίγουρα, ένα ανυπόμονο ρυάκι είχε την κοίτη του: τότε ξαφνικά ξαναξεστάθηκε και η καρδιά του πήρε απάνω της.

«Τι μου συμβαίνει λοιπόν; αναρωτήθηκε, κάτι ζεστό και ζωντανό με αναζωογονεί, που πρέπει να βρίσκεται κοντά μου.

Ήδη νιώθω λιγότερο μόνος· άγνωστοι σύντροφοι και αδελφοί με περιβάλλουν, η ζεστή ανάσα τους αγγίζει την ψυχή μου.»

Καθώς όμως κοίταξε προσεκτικά γύρω του αναζητώντας τους παρηγορητές της μοναξιάς του: για δεσ, δεν ήταν παρά μόνο αγελάδες που σριμώχονταν η μια κοντά στην άλλη πάνω σε ένα βουναλάκι· το πλησίασμα και η μυρωδιά τους είχαν ζεστάνει την καρδιά του. Οι αγελάδες αυτές όμως έδειχναν να ακούν με προθυμία έναν ομιλητή και δεν έδιναν προσοχή σ' εκείνον που ερχόταν κοντά τους. Όταν όμως τις πλησίασε πολύ ο Ζαρατούστρα, άκουσε καθαρά μια ανθρώπινη φωνή που μιλούσε μέσα από τις αγελάδες· και ήταν ολοφάνερο πως όλες είχαν είχαν στρέψει τα κεφάλια τους κατά το μέρος εκείνου που μιλούσε.

Τότε πήδησε ο Ζαρατούστρα με ορμή απάνω τους και σκόρπισε τα ζώα, επειδή φοβήθηκε πως κάποια συμφορά είχε συμβεί εκεί σε κάποιον, τον οποίο δύσκολα θα μπορούσε να βοηθήσει ο οίκτος των αγελάδων. Σ' αυτό όμως έκανε λάθος· γιατί, για δεσ, εκεί καθόταν ένας άνθρωπος στη γη και φαινόταν πως ήθελε να πείσει τα ζώα να μην έχουν κανένα φόβο γι' αυτόν· ένας φιλειρηνικός άνθρωπος και ιεροκήρυκας του βουνού, που η ίδια η καλοσύνη κήρυττε μέσα από τα μάτια του. «Τι γυρεύεις εδώ;» φώναξε ο Ζαρατούστρα έκπληκτος.

«Τι γυρεύω εδώ; απάντησε εκείνος: το ίδιο που γυρεύεις κι εσύ, ταραξία! Την ευτυχία πάνω στη γη.

Γι' αυτό το πράγμα όμως θα ήθελα να διδαχτώ από τούτες τις αγελάδες. Γιατί, το ξέρεις καλά, το μισό πρωινό ήδη τις μιλούσα και είχε φτάσει η στιγμή που θα μου το έλεγαν. Γιατί λοιπόν τις τάραξες;

Αν δεν αλλάξουμε δρόμο και δεν γίνουμε σαν τις αγελάδες, δεν θα μπούμε στη βασιλεία των ουρανών. Γιατί ένα πράγμα θα έπρεπε να μάθουμε απ' αυτές: το μηρύκασμα.

Και αληθινά, ακόμη κι αν κέρδιζε ο άνθρωπος ολόκληρο τον κόσμο και δεν μάθαινε αυτό το ένα, δηλαδή το μηρύκασμα: τι θα τον βοηθούσε αυτό! Δεν θα απαλασσόταν από τη θλίψη του

— τη μεγάλη θλίψη του: που ονομάζεται όμως σήμερα *αηδία*. Ποιος δεν έχει σήμερα γεμάτα από αηδία την καρδιά, το στόμα και τα μάτια του; Ακόμη κι εσύ! Κι εσύ! Δες όμως αυτές τις αγελάδες!»

Έτσι μίλησε ο ιεροκήρυκας του βουνού και μετά έστρεψε το βλέμμα του προς τον Ζαρατούστρα — γιατί ως τότε κοίταζε με αγάπη τις αγελάδες: ξαφνικά όμως μεταμορφώθηκε. «Ποιος είναι αυτός με τον οποίο μιλώ;» φώναξε τρομαγμένος και μ' ένα πήδημα πετάχτηκε πάνω.

Είναι ο άνθρωπος που δεν νιώθει αηδία, είναι ο Ζαρατούστρα αυτοπροσώπως, ο νικητής της μεγάλης αηδίας, είναι το μάτι, είναι το στόμα, είναι η καρδιά του ίδιου του Ζαρατούστρα.»

Και καθώς μιλούσε αυτός έτσι, φίλησε τα χέρια εκείνου στον οποίο απευθυνόταν, με μάτια βουρκωμένα, και χειρονομούσε σαν κάποιος που του πέφτει απροσδόκητα από τον ουρανό ένα πολύτιμο δώρο και τιμαλφές. αγελάδες όμως τα κοίταζαν όλα αυτά κι απορούσαν.

«Μη μιλάς για μένα, εσύ παράξενε! Αξιαγάπητε! είπε ο Ζαρατούστρα αποφεύγοντας τις τρυφερότητες του άλλου, μίλησέ μου πρώτα για σένα! Μήπως είσαι ο οικειοθελής ζητιάνος, που πέταξε κάποτε έναν μεγάλο πλούτο,

— αυτός που ντρεπόταν για τον πλούτο του και για τους πλούσιους, και κατέφυγε στους πιο φτωχούς για να τους χαρίσει την αφθονία του και την καρδιά του; Εκείνοι όμως δεν τον δέχτηκαν.»

«Εκείνοι όμως δεν με δέχτηκαν, είπε ο οικειοθελής ζητιάνος, το ξέρεις κιόλας. Έτσι στο τέλος πήγα στα ζώα και σ' αυτές εδώ τις αγελάδες.»

«Εκεί έμαθες, τον διέκοψε ο Ζαρατούστρα, πόσο δυσκολότερο είναι το να δίνεις σωστά από το να παίρνεις σωστά, και ότι το να χαρίζεις είναι *τέχνη*, και η έσχατη, η πιο πανούργα και μαστορική τέχνη της καλοσύνης.»

«Ιδιαίτερα την σήμεραν ημέρα, απάντησε ο οικειοθελής ζητιάνος: σήμερα ακριβώς, όπου καθετί που είναι ευτελές εξεγείρεται και γίνεται συνεσταλμένο και αλαζονικό κατά τον τρόπο του: δηλαδή κατά τον τρόπο της πλέμπας.

Γιατί ήρθε η ώρα, το ξέρεις καλά, για τη μεγάλη, φρικτή, μακρόχρονη, αργή εξέγερση της πλέμπας και των σκλάβων: ολοένα και μεγαλώνει!

Τώρα κάθε ευεργεσία και μικρό χάρισμα αγανακτεί εκείνους που είναι χαμηλά και πρέπει να προσέχουν εκείνοι που είναι ζάμπλουτοι!

Όποιος σταλάζει σήμερα σαν τις κοιλαράδικες μποτίλιες που έχουν στενό λαιμό: έναν τέτοιο λαιμό τον σπάζουν σήμερα ευχαρίστως.

Ακόλαστη απληστία, πικρόχολη ζήλια, περίφροντις επιθυμία για εκδίκηση, περηφάνια της πλέμπας: όλα αυτά πήδησαν στο πρόσωπο μου. Δεν είναι πια αλήθεια ότι οι φτωχοί είναι μακάριοι. Η βασιλεία των ουρανών όμως είναι στις αγελάδες.»

«Και γιατί δεν είναι στους πλούσιους;» ρώτησε ο Ζαρατούστρα, για να τον δοκιμάσει, ενώ απομάκρυνε τις αγελάδες που μύριζαν με οικειότητα τον φιλειρηνικό.

«Γιατί με δοκιμάζεις; απάντησε εκείνος. Το ξέρεις κι εσύ καλύτερα από μένα. Τι με έσπρωξε προς τους πιο φτωχούς, ω Ζαρατούστρα; Δεν ήταν η αηδία για τους πιο πλούσιους μας;

— για τους κατάδικους του πλούτου, που βγάζουν κέρδος από κάθε σκουπίδι, με ψυχρά μάτια και ακόλαστες σκέψεις, γι' αυτό το σκυλολόι που βρομά ως τον ουρανό,

— γι' αυτήν την χρυσωμένη, κάλπικη πλέμπα, που οι πατέρες της ήταν μακροδάχτυλοι ή όρνια που έτρωγαν ψοφίμια ή ρακοσυλλέκτες, υποχωρητικοί, ακόλαστοι, επιλήσιμονες σε σχέση με τις γυναίκες: γιατί δεν απέχουν πολύ απ' τις πόρνες.

Πλέμπα πάνω, πλέμπα κάτω! Τι είναι σήμερα "φτωχός" και "πλούσιος"! Την διάκριση αυτήν την ξέμαθα — έφυγα απ' αυτήν μακριά, όλο και πιο μακριά, ώσπου έφτασα σε τούτες τις αγελάδες»

Έτσι μίλησε ο φιλειρηνικός και ξεφυσούσε και ιδρωνε ο ίδιος με τα λόγια του: έτσι που οι αγελάδες παραξενεύτηκαν πάλι. Ο Ζαρατούστρα όμως τον κοίταζε συνεχώς χαμογελώντας καταπρόσωπο, ενόσω εκείνος μιλούσε έτσι σκληρά, και κουνούσε σιωπηλός το κεφάλι του.

«Ασκείς βία στον εαυτό σου, ιεροκήρυκα των βουνών, όταν χρησιμοποιείς τόσο σκληρές λέξεις. Το στόμα σου και τα μάτια σου δεν είναι φτιαγμένα για τέτοια σκληρότητα.

Ούτε και το στομάχι σου, όπως μου φαίνεται: *αυτό* εναντιώνεται σε κάθε τέτοια οργή και μίσος και λύσσα. Το στομάχι σου θέλει πιο μαλακά πράγματα: δεν είσαι χασάπης.

Πιο πολύ μου φαίνεσαι άνθρωπος που τρέφεται με φυτά και ρίζες. Ίσως μασάς σπόρους. Σίγουρα όμως απέχεις από τις χαρές της κρεοφαγίας και αγαπάς το μέλι. »

«Με μάντεψες σωστά, απάντησε ο οικειοθελής ζητιάνος, με ελαφρωμένη καρδιά. Αγαπώ το μέλι, μασώ και σπόρους, γιατί ψάχνω να βρω ό,τι έχει καλή γεύση και καθαρίζει την ανάσα:

— ακόμα και ό,τι χρειάζεται πολύ καιρό, ό,τι απασχολεί για μέρες τα σαγόνια των ήπιων αργόσχολων και χασομέρηδων.

Σίγουρα, αυτές εδώ οι αγελάδες τα κατάφεραν πολύ καλύτερα: επινόησαν το μηρύκασμα και το άραγμα στον ήλιο. Επίσης αποφεύγουν κάθε

βαριά σκέψη, που πρήζει την καρδιά.»

— «Καλά! είπε ο Ζαρατούστρα: θα έπρεπε να δεις και τα *δικά μου* ζώα, τον αετό μου και το φίδι μου — όμοιοι τους δεν υπάρχουν σήμερα πάνω στη γη.

Για δεξ, εκεί είναι ο δρόμος που οδηγεί στη σπηλιά μου: γίνε αυτό το βράδυ φιλοξενούμενός της. Και μίλα με τα ζώα μου για την ευτυχία των ζώων

— ώσπου να επιστρέψω κι εγώ. Γιατί τώρα με καλεί εσπευσμένα μια κραυγή απελπισίας μακριά από σένα. Θα βρεις και φρέσκο μέλι στη σπηλιά μου, δροσερό σαν τον πάγο, από χρυσές κερήθρες: φα' το!

Τώρα όμως αποχαιρέτησε γρήγορα τις αγελάδες σου, εσύ παράξενε! Αξιαγάπητε! Έστω κι αν είναι σκληρό αυτό. Γιατί αυτές είναι οι πιο θερμοί σου φίλοι και δάσκαλοι!»

«Εκτός από έναν, που τον αγαπώ ακόμη περισσότερο, απάντησε ο οικιοθελής ζητιάνος. Εσύ ο ίδιος είσαι καλός και καλύτερος ακόμη κι από αγελάδα, ω Ζαρατούστρα!»

«Φύγε! Φύγε! Κακοήθη κόλακα! φώναξε ο Ζαρατούστρα με οργή, γιατί με χαλάς με τέτοια εγκώμια και μέλι της κολακείας;»

«Μακριά, μακριά από μένα!» φώναξε αυτός άλλη μια φορά και σήκωσε το ραβδί του ενάντια στον τρυφερό ζητιάνο: εκείνος όμως το είχε βάλει κιόλας στα πόδια.

Ο ίσκιος

Πολύ λίγο όμως αφότου έφυγε ο οικειοθελής ζητιάνος και ο Ζαρατούστρα είχε μείνει πάλι μόνος του, άκουσε ξάφνου πίσω του μια καινούρια φωνή: αυτή φώναξε «σταμάτα, Ζαρατούστρα! Περίμενε λοιπόν! Εγώ είμαι, Ζαρατούστρα, ο ίσκιος σου!» Ο Ζαρατούστρα όμως δεν περίμενε, γιατί είχε σκάσει από το κακό του με όλο εκείνο το πλήθος και τον σωστισμό πάνω στα βουνά του. «Πού πήγε η μοναξιά μου; είπε.

Αλήθεια, το πράγμα παράγινε: τα βουνά αυτά βρίθουν, το βασίλειο μου δεν είναι πια *αυτού* του κόσμου, χρειάζομαι καινούρια βουνά.

Ο ίσκιος μου με φωνάζει; Τι να τον κάνω τον ίσκιο μου! Δεν πάει να με κυνηγάει από πίσω — εγώ φεύγω μακριά.»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα στην καρδιά του κι έφυγε από κει. Εκείνος όμως που βρισκόταν πίσω του, τον ακολουθούσε: έτσι ώστε υπήρχαν τώρα τρεις που έτρεχαν ο ένας πίσω από τον άλλο, δηλαδή ο οικειοθελής ζητιάνος, μετά ο Ζαρατούστρα και τέλος ο ίσκιος του. Δεν έτρεξαν πάντως πολλή ώρα έτσι, γιατί ο Ζαρατούστρα συνειδητοποίησε την τρέλα του και τίναξε μεμιάς όλην την έξαψη και την αηδία από πάνω του.

«Πώς! είπε, σάμπως δεν συνέβαιναν ανέκαθεν τα πιο γελοία πράγματα σε εμάς τους ερημίτες και αγίους;

Αληθινά, η τρέλα μου ψήλωσε στα βουνά! Τώρα ακούω έξι γέρικα πόδια τρελών να κροτούν το ένα πίσω από το άλλο.

Έχει όμως το δικαίωμα ο Ζαρατούστρα να φοβάται έναν ίσκιο; Στο τέλος έφτασα να πιστεύω πως έχει μακρύτερα πόδια από μένα.»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα, γελώντας με τα μάτια και τα σωθικά του, και στάθηκε εκεί γυρνώντας γρήγορα προς τα πίσω — και για δες, σχεδόν έριξε καταγής εκείνον που τον ακολουθούσε, τον ίσκιο του: τόσο κοντά στις φτέρνες του ήταν ο άλλος και τόσο αδύναμος ήταν. Όταν μάλιστα τον εξέτασε με τα μάτια, φοβήθηκε, σαν να έβλεπε ξαφνικά κανένα φάντασμα: τόσο αδύνατος, μαυριδερός, κούφιος και αποκαμωμένος ήταν.

«Ποιος είσαι; ρώτησε ο Ζαρατούστρα έντονα, τι κάνεις εδώ; Και γιατί λες πως είσαι ο ίσκιος μου; Δεν μου αρέσεις.»

«Συγχώρεσέ με γι' αυτό, απάντησε ο ίσκιος: κι αν δεν σου αρέσω, εντάξει, Ζαρατούστρα! Σε συγχαίρω και σένα και το καλό σου γούστο.

Ένας ταξιδιώτης είμαι εγώ, που έχει περπατήσει ήδη πολύ πίσω από τις φτέρνες σου: πάντα στο δρόμο, δίχως όμως σκοπό και κατοικία: έτσι που, αλήθεια, κάτι λίγο μου λείπει για να είμαι σαν τον αιώνιο περιπλανώμενο Ιουδαίο, αν και δεν είμαι ούτε αιώνιος ούτε Ιουδαίος.

Πώς; Πρέπει να βρίσκομαι πάντα στο δρόμο; Να με παρασέρνει στη δίνη του, να μη με αφήνει ήσυχο, να με σπρώχνει κάθε αέρας; Ω γη, πάρα πολύ στρογγυλή έγινες για μένα!

Πάνω σε κάθε επιφάνεια κάθισα ήδη, σαν την κουρασμένη σκόνη κοιμήθηκα πάνω σε καθρέφτες και τζάμια: όλα παίρνουν από μένα, τίποτε δεν δίνει, γίνομαι ισχνός — μοιάζω σχεδόν με ίσκιο.

Εσένα όμως, ω Ζαρατούστρα, ακολούθησα τον πιο πολύ καιρό, και αν κρύφτηκα από σένα, δεν έπαψα να είμαι ο καλύτερος ίσκιος σου: όπου κάθισες, κάθισα κι εγώ.

Μαζί σου πέρασα από τους πιο μακρινούς, τους πιο κρύους κόσμους, σαν φάντασμα που θεληματικά τρέχει πάνω στις χειμωνιάτικες στέγες και στα χιόνια.

Μαζί σου επιδίωξα καθετί απαγορευμένο, το πιο άσχημο, το πιο μακρινό: κι αν υπάρχει σε μένα κάτι από αρετή, είναι πως δεν φοβήθηκα ποτέ καμιά απαγόρευση.

Μαζί σου τσάκισα ό,τι σεβόταν η καρδιά μου, αναποδογύρισα όλους τους λίθους που σημαίνουν σύνορα και όλες τις εικόνες, έτρεξα πίσω από τους πιο επικίνδυνους πόθους — αληθινά, κάποτε έτρεξα πάνω από κάθε είδους έγκλημα.

Μαζί σου ξέμαθα την πίστη σε λόγια και αξίες και μεγάλα ονόματα. Όταν ο διάβολος αλλάζει δέρμα, δεν αλλάζει και όνομα; Γιατί κι αυτό είναι δέρμα. Ίσως κι ο ίδιος ο διάβολος να είναι — δέρμα.

"Τίποτε δεν είναι αληθινό, όλα επιτρέπονται": έτσι μιλούσα στον εαυτό μου. Και ρίχτηκα στα πιο κρύα νερά, με κεφάλι και καρδιά. Αχ, πόσες φορές δεν βγήκα από κει γυμνός, σαν κόκκινο καβούρι!

Αχ, πού πήγε λοιπόν όλη η καλοσύνη και όλη η αιδώς και όλη η πίστη στους καλούς! Αχ, πού πήγε εκείνη η ψευδολόγος αθωότητα που είχα άλλοτε, η αθωότητα των καλών και των ευγενών ψεμάτων τους!

Πολλές φορές, όντως, ακολούθησα την αλήθεια κατά πόδας: τότε με χτυπούσε στο κεφάλι. Μερικές φορές πίστευα πως έλεγα ψέματα και, για δεσ, τότε έβρισκα — την αλήθεια.

Πάρα πολλά πράγματα διαλευκάνθηκαν για μένα: τώρα δεν με νοιάζει τίποτε. Τίποτε απ' ό,τι αγαπώ δεν ζει πια — πώς θα μπορούσα να αγαπώ τον εαυτό μου;

"Να ζω όπως ποθώ να ζω ή να μη ζω καν": έτσι το θέλω, έτσι το θέλει και ο πιο άγιος. Αλίμονο όμως! Πώς να έχω εγώ ακόμα — πόθο;

Έχω — ακόμα έναν σκοπό; Έχω ένα λιμάνι, προς το οποίο να φουσκώνουν τα πανιά μου;

Έναν ούριο άνεμο; Αχ, μόνον εκείνος που ξέρει προς τα πού πάει, ξέρει επίσης ποιος άνεμος είναι καλός και ούριος.

Τι μου έχει απομείνει; Μια κουρασμένη και θρασεία καρδιά· μια άστατη θέληση· φτερά που φτερουγίζουν μια σπασμένη ραχοκοκαλιά.

Αυτή η αναζήτηση του σπιτιού μου: ω Ζαρατούστρα, το ξέρεις πως αυτή η αναζήτηση ήταν η μάστιγά μου, με κατατρώνει.

"Πού είναι — το σπίτι μου;" Γι' αυτό ρωτώ και ψάχνω και έψαξα, αυτό δεν βρήκα. Ω αιώνιο παντού, ω αιώνιο πουθενά, ω αιώνιο — μάταια!»

Έτσι μίλησε ο ίσκιος και το πρόσωπο του Ζαρατούστρα μάκρυνε ακούγοντας τα λόγια αυτά. «Είσαι ο ίσκιος μου! είπε στο τέλος, με λύπη.

Ο κίνδυνος σου δεν είναι μικρός, εσύ ελεύθερο πνεύμα και ταξιδιώτη! Είχες άσχημη μέρα σήμερα: μόνο πρόσεξε μη σου έρθει και κανένα χειρότερο βράδυ!

Σε άστατους ανθρώπους σαν κι εσένα, ακόμη και μια φυλακή μπορεί στο τέλος να φαντάζει ευτυχισμένο μέρος. Είδες ποτέ πώς κοιμούνται οι φυλακισμένοι εγκληματίες; Κοιμούνται ήσυχια, απολαμβάνουν την καινούρια τους ασφάλεια.

Πρόσεξε μήπως στο τέλος σε συλλάβει καμιά στενή πίστη, καμιά σκληρή και αυστηρή πλάνη! Γιατί από δω και πέρα θα σε σαγηνεύει καθετί στενό και στέρεο.

Έχεις χάσει τον σκοπό: αλίμονο, πώς θα πάψεις να υποφέρεις για την απώλεια τούτη; Μαζί μ' αυτόν — έχεις χάσει και το δρόμο σου!

Εσύ φτωχέ περιφερόμενε, περιπλανώμενε, εσύ κουρασμένη πεταλούδα! Θέλεις να βρεις ανάπαυση και μια εστία απόψε; Πήγαινε τότε πάνω στη σπηλιά μου!

Προς τα κει πάει ο δρόμος στη σπηλιά μου. Τώρα όμως εγώ πρέπει να φύγω γρήγορα από κοντά σου. Νιώθω κιόλας σαν να με βαραίνει ένας ίσκιος.

Θέλω να τρέξω μόνος μου, για να ξαναγίνουν όλα φωτεινά γύρω μου. Γι' αυτό πρέπει να μείνω για πολύ όρθιος στα πόδια μου, κεφάτος. Το βράδυ όμως στο σπίτι μου — θα χορέψουμε!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Μεσημέρι

Κι ο Ζαρατούστρα έτρεξε και έτρεξε και δεν αντάμωσε κανέναν πια και ήταν μόνος κι έβρισκε συνεχώς τον εαυτό του και απολάμβανε και ανάσαινε την μοναξιά του και σκεφτόταν καλά πράγματα — ώρες ολόκληρες. Την ώρα του μεσημεριού όμως, όταν ο ήλιος βρισκόταν ακριβώς πάνω από το κεφάλι του Ζαρατούστρα, έφτασε μπροστά σε ένα γέρικο, κουφαλισμένο και καμπούρικο δέντρο, που ήταν ολόκληρο τυλιγμένο από την πλούσια αγάπη μιας κληματαριάς και έτσι κρυμμένο από τον εαυτό του: από πάνω του κρέμονταν για τον ταξιδιώτη πλήθος χρυσά τσαμπιά. Τότε του ήρθε η όρεξη να σβήσει μια μικρή δίψα και να κόψει ένα τσαμπί καθώς όμως άπλωνε προς τα κει το χέρι του, τον τράβηξε κάτι άλλο ακόμη περισσότερο: δηλαδή, να ξαπλώσει πλάι στο δέντρο, εκείνη την ώρα του καταμεσήμερου, για να κοιμηθεί.

Αυτό έκανε ο Ζαρατούστρα και μόλις βρέθηκε στο έδαφος, μέσα στην ησυχία και τη μυστικότητα της πολύχρωμης χλόης, είχε ήδη ξεχάσει τη μικρή του δίψα και αποκοιμήθηκε. Γιατί, όπως λέει το ρητό του Ζαρατούστρα: το ένα είναι πιο απαραίτητο από το άλλο. Μόνο που τα μάτια του έμειναν ανοιχτά: γιατί δεν χόρταιναν να βλέπουν και να υμνούν το δέντρο και την αγάπη της κληματαριάς. Μέσα στον ύπνο του όμως ο Ζαρατούστρα μίλησε έτσι στην καρδιά του:

«Σιωπή! Σιωπή! Ο κόσμος δεν έχει γίνει τέλειος; Τι μου συμβαίνει λοιπόν;

Όπως ένας ντελικάτος, αθέατος άνεμος χορεύει ελαφρός, σαν φτερό, πάνω σε μια σανιδωμένη θάλασσα: έτσι — χορεύει ο ύπνος πάνω μου.

Δεν μου κλείνει τα μάτια, αφήνει την ψυχή μου ξυπνητή. Ελαφρός είσαι, αλήθεια! ελαφρός σαν φτερό.

Με πείθει, δεν ξέρω πώς; Με αγγίζει ελαφρά μέσα μου με χαϊδευτικό χέρι, με αναγκάζει. Ναι με αναγκάζει, για να απλωθεί η ψυχή μου:

— πώς γίνεται αυτή μακριά και κουρασμένη, η παράξενη ψυχή μου! Το βράδυ μιας έβδομης μέρας μήπως της ήρθε ακριβώς την ώρα του μεσημεριού; Μήπως βάδισε πάρα πολύν καιρό, ευτυχισμένη, ανάμεσα σε καλά και ώριμα πράγματα;

Μακραίνει, μακραίνει, μακραίνει κι άλλο! έχει ξαπλώσει σιωπηλή, η παράξενη ψυχή μου. Πάρα πολλά καλά έχει γευτεί ήδη, αυτή η χρυσωμένη λύπη την πιέζει, της στραβώνει το στόμα.

— Όπως ένα πλοίο που έχει μπει στον πιο ήσυχο όρμο του: τώρα ακουμπά στη στεριά, κουρασμένο από το μακρύ ταξίδι και από τις αβέβαιες θάλασσες. Η στεριά δεν είναι πιο πιστή;

Όταν ένα πλοίο στηρίζεται στη στεριά, την ακουμπά — αρκεί μια αράχνη να υφάνει τον ιστό της από τη στεριά. Δεν χρειάζονται πιο γερά σκοινιά.

Όπως ένα τέτοιο κουρασμένο πλοίο στον πιο ήσυχο όρμο: έτσι ξεκουράζομαι τώρα πια κι εγώ πάνω στη γη, πιστός, γεμάτος εμπιστοσύνη και αναμονή, δεμένος μ' αυτήν με τα πιο αραχνοϋφαντα νήματα.

Ω ευτυχία! Ω ευτυχία! Θέλεις να τραγουδήσεις, ψυχή μου; Είσαι ξαπλωμένη στη χλόη. Αλλά αυτή είναι η μυστική, επίσημη ώρα, όπου κανένας βοσκός δεν παίζει τη φλογέρα του.

Πρόσεξε! Το ζεστό μεσημέρι κοιμάται στα λιβάδια. Μην τραγουδάς! Ησυχία! Ο κόσμος έχει τελειωθεί.

Μην τραγουδάς, εσύ πουλί της χλόης, ω ψυχή μου! Ούτε να ψιθυρίσεις! Δες λοιπόν — ησυχία! Το γέριχο μεσημέρι κοιμάται, σαλεύει το στόμα του: δεν πάει να πιει μια σταγόνα ευτυχίας

— μια παλιά, μελαχροινή σταγόνα χρυσής ευτυχίας, χρυσού κρασιού; Κάτι περνά από πάνω του, η ευτυχία του γελά. Έτσι — γελά ένας θεός. Ησυχία!

"Για την ευτυχία, πόσο λίγα πράγματα χρειάζονται για την ευτυχία!" Έτσι είπα κάποτε και νόμιζα πως ήμουν έξυπνος. Αλλά ήταν μια βλαστήνια: αυτό έμαθα τώρα. Οι σοφοί τρελοί τα λένε καλύτερα.

Το πιο λίγο ακριβώς, το πιο σιγανό, το πιο ελαφρό, το θρόισμα μιας σαύρας, μια πνοή, ένα γλίστρημα, μια ματιά — λίγο αποτελεί την ουσία της καλύτερης ευτυχίας. Ησυχία!

Τι μου συνέβη; άκου! Είναι ο χρόνος που έφυγε έτσι; Μήπως πέφτω; Δεν πέφτω — άκου! στο πηγάδι της αιωνιότητας;

Τι μου συμβαίνει; Ησυχία! Κάτι με τσιμπά — αλίμονο — στην καρδιά; Στην καρδιά! Ω, σπάσε, σπάσε, καρδιά, μετά από μια τέτοια ευτυχία, μετά από ένα τέτοιο τσίμπημα!

Πώς; Δεν έχει τελειωθεί ο κόσμος; Στρογγυλός και ώριμος; Ω, το χρυσό στρογγυλό στεφάνι — προς τα πού πετά; Τρέχω πίσω του! Γρήγορα!

Ησυχία — — » (κι εδώ τεντώθηκε ο Ζαρατούστρα και ένιωσε πως τον έπαιρνε ο ύπνος.)

«Όρθιος! είπε στον εαυτό του, υπναρά! Μεσημεριάτικε υπναρά! Εμπρός, όρθια, γέρικα πόδια! Είναι ώρα κι έχει περάσει η ώρα, και σας μένει ακόμη μπόλικος δρόμος να κάνετε.

Τώρα κοιμηθήκατε αρκετά, πόσο άραγε; Μισή αιωνιότητα! Εμπρός,

εμπρός, γέρικη μου καρδιά! Πόσον καιρό θέλεις μετά από έναν τέτοιον ύπνο — για να ξυπνήσεις;»

(Τότε όμως ξανακοιμήθηκε και η ψυχή του μιλούσε εναντίον του και αντιστεκόταν και ξαναξάπλωνε.) «Άσε με λοιπόν! Ησυχία! Ο κόσμος δεν έφτασε τώρα στην τελειώσή του; Ω, η χρυσή στρογγυλή σφαίρα!»

«Σήκω, είπε ο Ζαρατούστρα, μικρή κλέφτρα, αργόσχολη! Πώς; Ακόμα να τεντώνεσαι, να χασμουριέσαι, να αναστενάζεις και να πέφτεις σε βαθιά πηγάδια;

Ποια είσαι λοιπόν! Ω ψυχή μου!» (Κι εδώ τρόμαξε, γιατί μια ηλιαχτίδα από τον ουρανό έπεσε στο πρόσωπο του.)

«Ω ουρανό πάνω μου, είπε στενάζοντας και ανασηκώθηκε, με κοιτάς; Ακούς την παράξενη ψυχή μου;

Πότε θα πεις αυτή τη σταγόνα της δροσιάς, που έπεσε πάνω σε όλα τα γήινα πράγματα — πότε θα πεις αυτήν την παράξενη ψυχή

— πότε, πηγάδι της αιωνιότητας! Ιλαρή και τρομακτική άβυσσε του μεσημεριού! Πότε θα ξαναπιείς την ψυχή μου;»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα και σηκώθηκε από το στρώμα του πλάι στο δέντρο σαν να έβγαινε από μια άγνωστη μέθη: και, για κοίτα, ο ήλιος βρισκόταν ακόμα ακριβώς πάνω από το κεφάλι του. Απ' αυτό θα μπορούσε να συμπεράνει κανείς δικαιολογημένα ότι ο Ζαρατούστρα δεν είχε κοιμηθεί πολλή ώρα.

Ο χαιρετισμός

Το απομεσήμερο ήταν στο τέλος του όταν ο Ζαρατούστρα, ύστερα από πολλές μάταιες αναζητήσεις και γύρους, επέστρεψε στη σπηλιά του. Όταν όμως βρέθηκε μπροστά στο στόμιο της, όχι πάνω από είκοσι βήματα απόσταση, τότε συνέβη εκείνο που περίμενε λιγότερο από καθετί: ξανάκουσε τη μεγάλη *κραυγή της απελπισίας*. Και, πράγμα εκπληκτικό! Αυτή τη φορά ερχόταν μέσα από τη σπηλιά του την ίδια. Ήταν όμως μια μακρόσυρτη, πολύμορφη, μοναδική κραυγή, και ο Ζαρατούστρα διέκρινε καθαρά ότι την αποτελούσαν πολλές φωνές μαζί: αν την άκουγε κανείς από μακριά, ηχούσε στα αφτιά του σαν να έβγαινε από ένα μόνο στόμα.

Τότε όρμησε ο Ζαρατούστρα μέσα στη σπηλιά του, και, για κοίτα! Τι θέαμα τον περίμενε ύστερα από κείνη τη συναυλία! Γιατί εκεί μέσα κάθονταν κοντά ο ένας στον άλλο όλοι εκείνοι τους οποίους είχε συναντήσει την ίδια μέρα: ο βασιλιάς από τα δεξιά και ο βασιλιάς από τα αριστερά, ο γέρος μάγος, ο Πάπας, ο οικειοθελής ζητιάνος, ο ίσκιος, ο ευσυνείδητος του πνεύματος, ο λυπημένος μάντης και ο γάιδαρος· ο ειδικθέστερος άνθρωπος είχε βάλει όμως ένα στέμμα στο κεφάλι του και δυο πορφυρές ζώνες στη μέση του — γιατί του άρεσε, όπως σ' όλους τους άσχημους, να μεταμφιέζεται και να γίνεται όμορφος. Στη μέση όμως αυτής της θλιβερής παρέας στεκόταν ο αετός του Ζαρατούστρα, με τα πούπουλά του σηκωμένα και ανήσυχος, γιατί έπρεπε να απαντήσει σε πολλά πράγματα, για τα οποία η περηφάνια του δεν είχε καμιά απάντηση το έξυπνο/σώφρον φίδι όμως κρεμόταν γύρω στο λαιμό του.

Ο Ζαρατούστρα τα είδε όλα αυτά κατάπληκτος· ύστερα εξέτασε καθέναν από τους φιλοξενουμένους του με καταδεκτική περιέργεια, διάβασε τις ψυχές τους κι απόρεσε πάλι. Στο μεταξύ, οι συγκεντρωμένοι εκεί μέσα σηκώθηκαν από τις θέσεις τους και περίμεναν με σεβασμό να μιλήσει ο Ζαρατούστρα. Ο Ζαρατούστρα όμως μίλησε έτσι:

«Εσείς που είστε απελπισμένοι! Εσείς παράξενοι! Άκουσα λοιπόν τη δική σας κραυγή απελπισίας; Και τώρα ξέρω επίσης πού πρέπει να ψάξω αυτόν, που άδικα έψαχνα: τον ανώτερο άνθρωπο:

— στην ίδια μου τη σπηλιά κάθεται αυτός, ο ανώτερος άνθρωπος! Αλλά γιατί να απορώ! Δεν τον προσήλκυσα εγώ να έρθει με την προσφορά του μελιού και τις πονηρές επικλήσεις της ευτυχίας μου;

Ωστόσο μου φαίνεται πως είστε αταίριαστη παρέα, πως σκληραίνετε αμοιβαία την καρδιά σας, εσείς που κραυγάζετε απελπισμένοι, από τη στιγμή που μαζευτήκατε εδώ μέσα. Πρέπει να έρθει πρώτα ένας

— ένας που θα σας κάνει να γελάσετε πάλι, ένας χαρούμενος καλός παλιάτσος, ένας χορευτής και αέρας και τρελόπαιδο, κάποιος γέρος τρελός: τι λέτε γι' αυτό;

Συγχωρέστε με, εσείς απελπισμένοι, που λέω μπροστά σας τόσο μικρά λόγια, ανάξια πράγματι τέτοιων καλεσμένων! Αλλά δεν μαντεύετε *τι* κάνει την καρδιά μου χαρούμενη:

— εσείς οι ίδιοι και η θέα σας την κάνουν χαρούμενη, συγγνώμη που το λέω! Πράγματι, καθένας που βλέπει κάποιον άλλον σε απόγνωση παίρνει θάρρος. Το να πεις ωραία λόγια σε κάποιον που βρίσκεται σε απόγνωση — γι' αυτό το πράγμα όλοι θεωρούν τους εαυτούς τους αρκετά δυνατούς.

Εσείς οι ίδιοι μου δώσατε αυτή τη δύναμη — ένα καλό δώρο, υψηλοί μου φιλοξενούμενοι! Ένα αληθινό ξένιο δώρο! Καλά, μη θυμώνετε μαζί μου αν σας προσφέρω κι εγώ απ' ό,τι έχω.

Αυτό εδώ είναι το βασιλείο μου και η κυριαρχία μου: ό,τι όμως είναι δικό μου, θα είναι και δικό σας γι' αυτό το βράδυ και γι' αυτή τη νύχτα. Τα ζώα μου θα σας υπηρετούν: η σπηλιά μου ας γίνει το αναπαυτήριό σας!

Στον τόπο μου και στο σπίτι μου κανένας δεν πρέπει να απελπίζεται, στην περιοχή μου προστατεύω τους πάντες από τα άγρια ζώα. Και αυτό είναι το πρώτο που σας προσφέρω: ασφάλεια!

Το δεύτερο όμως είναι: το μικρό μου δάχτυλο. Και αν έχετε αυτό, τότε πάρτε όλο το χέρι, έστω! και την καρδιά μου μαζί! Καλωσορίσατε, καλωσορίσατε, φιλοξενούμενοι μου!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα και γέλασε από αγάπη και κακία. Έπειτα απ' αυτόν τον χαιρετισμό, οι φιλοξενούμενοι του υποκλίθηκαν άλλη μια φορά και έμειναν σιωπηλοί από σεβασμό: ο βασιλιάς από τα δεξιά όμως απάντησε για λογαριασμό όλων.

«Από τον τρόπο που μας πρόσφερες, Ζαρατούστρα, χέρι και χαιρετισμό, καταλάβαμε πως είσαι ο Ζαρατούστρα. Ταπεινώθηκαν μπροστά μας σχεδόν πλήγωσες τον σεβασμό μας:

— ποιος άλλος όμως θα μπορούσε σαν εσένα να ταπεινωθεί με τέτοια περηφάνια; Αυτό μας ανορθώνει κι εμάς, μια ανακούφιση είναι για τα μάτια μας και την καρδιά μας.

Μόνο και μόνο για να το δούμε αυτό, θα ανεβαίναμε πρόθυμα σε βουνά πιο ψηλά από τούτο το βουνό. Ήρθαμε πράγματι άπληστοι για να δούμε, θέλαμε να δούμε ό,τι κάνει καθαρά τα θαμπά μάτια.

Και, για δεσ, τελείωσαν πια όλες οι κραυγές απελπισίας μας. Ήδη τα μυαλά μας και οι καρδιές μας είναι ανοιχτές και γοητευμένες. Κάτι λίγο λείπει: για να γίνει τόλμη το θάρρος μας.

Τίποτε, ω Ζαρατούστρα, πιο ευχάριστο δεν φυτρώνει στη γη από μια υψηλή δυνατή θέληση: αυτή είναι το ομορφότερο της φυτό. Ένα ολόκληρο

τοπίο αναζωογονείται από ένα τέτοιο δέντρο.

Με πεύκο παρομοιάζω, ω Ζαρατούστρα, όποιον μεγαλώνει σαν εσένα: με πεύκο μακρύ, σιωπηλό, σκληρό, μοναχικό, από το πιο καλό ξύλο, το πιο λυγερό, εξαίσιο,

— αλλά στο τέλος να απλώνει τα δυνατά του πράσινα κλαδιά προς την κυριαρχία του, θέτοντας δυνατά ερωτήματα στους ανέμους και στις καταιγίδες και σε καθετί που σπίτι του είναι τα ύψη,

— απαντώντας πιο δυνατά, ένας που δίνει διαταγές, ένας νικητής: ω, ποιος δεν θα ανέβαινε σε ψηλό βουνό για να δει ένα τέτοιο φυτό;

Με το δέντρο σου εδώ, ω Ζαρατούστρα, αναζωογονείται ακόμη κι εκείνος που είναι σκυθρωπός, κακοφτιαγμένος, στο θέαμά του ακόμη και ο ασταθής καθησυχάζεται και γιατρεύει την καρδιά του.

Και αληθινά, στο βουνό σου και στο δέντρο σου κατευθύνονται σήμερα πολλά μάτια· μια μεγάλη επιθυμία φανερώθηκε και αρκετοί έμαθαν να ρωτούν: ποιος είναι ο Ζαρατούστρα;

Και όλοι εκείνοι στων οποίων το αφτί στάλαξε μια μέρα το τραγούδι σου και το μέλι σου: όλοι οι κρυμμένοι, όλοι οι ερημίτες που ζουν μόνοι ή ανά δύο, είπαν ευθύς στην καρδιά τους:

"Ζει ακόμη ο Ζαρατούστρα; Δεν αξίζει πια να ζούμε, όλα είναι ίδια, όλα είναι μάταια: ή — πρέπει να ζήσουμε με τον Ζαρατούστρα!"

"Γιατί δεν έρχεται εκείνος, που τόσο πολύν καιρό αναγγελλόταν; έτσι ρωτούν πολλοί· τον καταβρόχθισε η μοναξιά; Ή μήπως πρέπει να πάμε εμείς σε εκείνον;"

Να που έγινε όμως και η ίδια η μοναξιά παραωρίμασε και σκάει, σαν τάφος που ανοίγει και δεν μπορεί πια να κρατήσει τους νεκρούς του. Παντού βλέπει κανείς αναστημένους.

Τώρα ανεβαίνουν ασταμάτητα τα κύματα στο βουνό σου, ω Ζαρατούστρα. Κι όσο ψηλό κι αν είναι το ύψος σου, πολλοί πρέπει να ανεβούν ως εσένα· η βάρκα σου δεν θα μείνει για πολύν καιρό αραγμένη σε μέρος ξερό.

Και το ότι εμείς οι απελπισμένοι ήρθαμε σήμερα στη σπηλιά σου και έχουμε πάψει κιόλας να είμαστε απελπισμένοι: αυτό είναι μόνο ένα σημάδι κι ένας οιωνός πως καλύτεροι έχουν πάρει το δρόμο προς εσένα,

— γιατί το δρόμο προς εσένα έχει πάρει ακόμη και το στερνό απομεινάρι του ανάμεσα στους ανθρώπους, δηλαδή: όλοι οι άνθρωποι της μεγάλης επιθυμίας, της μεγάλης αηδίας, του μεγάλου κορεσμού,

— όλοι εκείνοι που δεν θέλουν να ζουν, αν δεν μάθουν πάλι να ελπίζουν — αν δεν μάθουν από σένα, ω Ζαρατούστρα, τη μεγάλη ελπίδα!»

Έτσι μίλησε ο εκ δεξιών βασιλιάς και έπιασε το χέρι του Ζαρατούστρα για να το φιλήσει· ο Ζαρατούστρα απέφυγε την εκδήλωση σεβασμού του και οπισθοχώρησε φοβισμένος, σιωπηλός και σαν να είχε φύγει ξαφνικά σε

μακρινές εσχατιές. Ύστερα από λίγο όμως βρισκόταν πάλι ανάμεσα στους φιλοξενούμενους του· τους κοίταξε με φωτεινά, εξεταστικά μάτια και είπε:

«Φιλοξενούμενοι μου, ανώτεροι άνθρωποι, θέλω να μιλήσω μαζί σας γερμανικά και με σαφήνεια. Δεν σας περίμενα εδώ σ' αυτά τα βουνά.»

(«Γερμανικά και με σαφήνεια; θεός φυλάξοι! είπε στο σημείο αυτό ο εξ αριστερών βασιλιάς παράμερα είναι φανερό ότι αυτός ο σοφός που ήρθε από την Ανατολή δεν ξέρει καλά τους αγαπητούς Γερμανούς!

Εννοεί όμως "γερμανικά και άκομψα" — έστω! Αυτό δεν είναι σήμερα το χειρότερο γούστο!»)

«Μπορεί αληθινά να είστε όλοι ανώτεροι άνθρωποι, συνέχισε ο Ζα-ρατούστρα: για μένα όμως — δεν είστε αρκετά μεγάλοι και δυνατοί.

Για μένα, μ' άλλα λόγια: για το ανελέητο που σιωπά μέσα μου, αλλά που δεν θα σιωπά πάντα. Κι αν ανήκετε σε μένα, δεν είστε ωστόσο το δεξί μου χέρι.

Γιατί όποιος στέκεται πάνω σε άρρωστα και ντελικάτα πόδια, σαν ε-σάς, θέλει προπάντων, είτε το ξέρει είτε το αποκρύπτει: να τον *περιποι-ούνται*.

Εγώ όμως δεν περιποιούμαι τα χέρια μου και τα πόδια μου, *δεν περιποιούμαι τους πολεμιστές μου: πώς* θα μπορούσατε εσείς να είστε κα-τάλληλοι για τον πόλεμο *μου*;

Με σας θα χαλούσα ακόμη και κάθε νίκη μου. Και μερικοί από σας θα έπεφταν ανάσκελα, ακούγοντας μόνο τα ταμπούρα μου.

Ούτε μου φαίνεστε αρκετά όμορφοι και καλογεννημένοι. Χρειάζομαι καθαρούς, λείους καθρέφτες για τη διδασκαλία μου· πάνω στην επιφάνειά σας θα παραμορφωνόταν και η ίδια μου η εικόνα.

Αρκετά βάρη, αρκετές αναμνήσεις βαραίνουν τους ώμους σας· αρκετοί μοχθηροί νάνοι είναι χωμένοι στις γωνιές σας. Υπάρχει και μέσα σ' εσάς κρυμμένη πλέμπα.

Κι αν είστε υψηλοί κι από ανώτερο είδος: πολλά επάνω σας είναι κα-μπούρικα και κακοσχηματισμένα. Δεν υπάρχει στον κόσμο σιδεράς που θα μπορούσε να σας ανορθώσει και να σας ισιώσει.

Είστε απλώς γεφύρια: ας σας διασχίσουν ανώτεροι από σας! Το νόημά σας είναι να είστε σκαλοπάτια: γι' αυτό μην οργίζετε μ' εκείνον που πατά πάνω σας για να ανεβεί στο ύψος *του*!

Από το σπέρμα σας μπορεί να γεννηθεί για μένα κάποτε ένας αληθινός γιος, ένας τέλειος κληρονόμος: αυτό όμως θα αργήσει πολύ. Εσείς όμως δεν είστε εκείνοι που δικαιούνται να πάρουν την κληρονομιά μου και το όνομά μου.

Δεν περιμένω εσάς πάνω σε τούτα τα βουνά, δεν είστε εσείς εκείνοι με τους οποίους μπορώ να κατεβώ κάτω για τελευταία φορά. Μόνον ως

προμηνύματα μού ήρθατε, ότι ήδη ανώτεροι έχουν πάρει το δρόμο που οδηγεί σ' εμένα,

— *όχι* οι άνθρωποι της μεγάλης επιθυμίας, της μεγάλης αηδίας, του μεγάλου κορεσμού, και αυτό που εσείς ονομάσατε απομεινάρι του θεού.

— *Όχι! Όχι!* Τρεις φορές *όχι!* Άλλους περιμένω εγώ σε τούτα τα βουνά και δεν θα σαλέψω το πόδι μου αν δεν έρθουν,

— περιμένω ανώτερους, πιο δυνατούς, πιο νικηφόρους, πιο εύθυμους, ανθρώπους ορθογωνισμένους στο σώμα και στην ψυχή: *γελαστά λιοντάρια* πρέπει να έρθουν!

Ω, φιλοξενούμενοι μου, ω παράξενοι — δεν ακούσατε ακόμα τίποτε για τα παιδιά μου; Και ότι έχουν πάρει το δρόμο προς εμένα;

Μιλήστε μου λοιπόν για τους κήπους μου, για τα νησιά των μακάρων μου, για το καινούριο και όμορφο είδος μου — γιατί δεν μου μιλάτε;

Αυτό το ξένιο δώρο ζητώ από την αγάπη σας, να μου μιλήσετε για τα παιδιά μου. Γι' αυτό είμαι πλούσιος, γι' αυτό έγινα φτωχός: και τι δεν έδωσα,

— και τι δεν θα έδινα για να έχω ένα πράγμα: αυτά τα παιδιά, *αυτήν* τη ζωντανή φυτεία, αυτά τα δέντρα της ζωής τής θέλησής μου και της ύψιστης ελπίδας μου!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα και άφησε ξαφνικά στη μέση αυτά που έλεγε: γιατί τον κυρίεψε η επιθυμία του, και έκλεισε μάτια και στόμα μπροστά στην κίνηση της καρδιάς του. Κι όλοι οι φιλοξενούμενοι του σιωπούσαν και έμεναν ακίνητοι και σαστισμένοι: με εξαίρεση τον γερο-μάντη, που με χέρια και χειρονομίες έδινε σημάδια.

Το δείπνο

Εκείνη τη στιγμή ακριβώς, ο μάντης διέκοψε τον χαιρετισμό του Ζαρατούστρα και των φιλοξενουμένων του πετάχτηκε μπροστά, σαν κάποιος που δεν έχει χρόνο για χάσιμο, έπιασε το χέρι του Ζαρατούστρα και φώναξε: «Αλλά Ζαρατούστρα!

Το ένα πράγμα είναι πιο απαραίτητο από το άλλο, έτσι είπες εσύ ο ίδιος: έστω λοιπόν, ένα πράγμα είναι για μένα τώρα πιο απαραίτητο από κάθε άλλο.

Μια λέξη την κατάλληλη στιγμή: δεν με κάλεσες για δείπνο; Κι εδώ είναι πολλοί που έκαναν πολύ δρόμο. Δεν θέλεις βέβαια να μας ταΐσεις με λόγια;

Κατά τη γνώμη μου, σκεφτήκατε όλοι υπερβολικά το πάγωμα από το κρύο, τον πνιγμό στο νερό ή στη στεριά και άλλες σωματικές καταστάσεις ανάγκης: κανένας όμως δεν σκέφτηκε τη δική μου κατάσταση ανάγκης, δηλαδή την πείνα.»

(Έτσι μίλησε ο μάντης όταν άκουσαν αυτά τα λόγια τα ζώα του Ζαρατούστρα, έφυγαν από κει φοβισμένα. Γιατί είδαν πως όλα εκείνα που είχαν κουβαλήσει τη μέρα δεν έφταναν για να χορτάσουν ούτε τον μάντη μόνο του.)

«Δίχως να μιλήσουμε για τη δίψα, συνέχισε ο μάντης. Κι αν ήδη ακούω εδώ νερό να κελαρύζει, όμοιο με λόγους σοφίας, δηλαδή άφθονο και ακούραστο: εγώ — θέλω κρασί!

Δεν είναι όλοι εκ γενετής νεροπότες σαν τον Ζαρατούστρα. Το νερό δεν είναι καλό για τους κουρασμένους και τους μαραμένους: σε μας πάει το κρασί — αυτό μας θεραπεύει αμέσως και μας χαρίζει ρωμαλέα υγεία!»

Με την ευκαιρία αυτή, με τον μάντη δηλαδή να ζητά κρασί, πήρε μια φορά το λόγο και ο εξ ευωνύμων βασιλιάς, ο σιωπηλός: «για κρασί, είπε, μεριμνήσαμε εμείς, εγώ κι ο αδελφός μου, ο εκ δεξιών βασιλιάς: έχουμε αρκετό κρασί — έναν ολόκληρο γάιδαρο φορτωμένο. Έτσι, δεν λείπει παρά το ψωμί.»

«Ψωμί; έκανε ο Ζαρατούστρα και γέλασε. Ψωμί είναι που δεν έχουν οι ερημίτες. Ο άνθρωπος όμως δεν ζει μόνο από το ψωμί, αλλά και από τα κρέατα καλών αρνιών, κι έχω δυο τέτοια:

— αυτά ας σφάξουμε γρήγορα κι ας τα ετοιμάσουμε, αρωματισμένα με φασκομηλιά: έτσι μ' αρέσει εμένα. Επίσης, δεν θα μας λείψουν οι ρίζες και οι καρποί, που είναι αρκετά καλοί για τους λαίμαργους και τους καλοφαγάδες: ούτε τα καρύδια και τα άλλα αινίγματα για σπάσιμο.

Έτσι, θα ετοιμάσουμε γρήγορα ένα καλό δείπνο. Όποιος όμως θέλει να συμμετάσχει σ' αυτό, πρέπει να πάρει μέρος και στην ετοιμασία του, ακόμα και οι βασιλιάδες. Γιατί στο σπίτι του Ζαρατούστρα, ακόμη κι ένας βασιλιάς μπορεί να γίνει μάγειρας.»

Η πρόταση αυτή άρεσε σε όλους: μόνον ο οικειοθελής ζητιάνος ήταν αντίθετος στο κρέας, στο κρασί και στις ρίζες.

«Ακούστε τον, αυτόν τον καλοφαγά τον Ζαρατούστρα! είπε χωρατεύοντας: ποιος πηγαίνει στις σπηλιές και στα ψηλά βουνά για να κάνει τέτοια γεύματα;

Τώρα μόνο καταλαβαίνω αυτό που μας δίδαξε παλιότερα: "ευλογημένη να είναι η μικρή φτώχεια!" Και γιατί θέλει να εξαλείψει τους ζητιάνους.»

«Να 'σαι καλός, του απάντησε ο Ζαρατούστρα, όπως είμαι εγώ. Κράτα τις συνήθειές σου, εξαιρέτε άνθρωπε, μάσα τους σπόρους σου, πίνε το νερό σου, παίνευε την κουζίνα σου: αν αυτό σε κάνει χαρούμενο!

Εγώ είμαι νόμος μόνο για τους δικούς μου, δεν είμαι νόμος για όλους. Όποιος όμως ανήκει σε μένα, αυτός πρέπει αν έχει γερά κόκαλα και πόδια ελαφριά, —

— χαρούμενα έτοιμος για πολέμους και γιορτές, ούτε κατσούφης ούτε ονειροπαρμένος, έτοιμος για τα πιο δύσκολα όπως και για τη γιορτή του, υγιής και γερός.

Το καλύτερο ανήκει στους δικούς μου και σ' εμένα κι αν δεν μας το δίνουν, το παίρνουμε: την πιο καλή τροφή, τον πιο καθαρό ουρανό, τις πιο δυνατές σκέψεις, την πιο ωραία γυναίκα!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα· ο εκ δεξιών βασιλιάς όμως είπε: «παράξενο! Άκουσε ποτέ κανείς τόσο έξυπνα λόγια από το στόμα ενός σοφού;

Και αληθινά, το πιο παράξενο πράγμα σε έναν σοφό είναι αν είναι, εκτός των άλλων, έξυπνος και καθόλου γάιδαρος.»

Έτσι μίλησε ο εκ δεξιών βασιλιάς έκπληκτος· ο γάιδαρος όμως απάντησε στα λόγια του με ένα κακοθέλητο Ν-αι. Αυτή όμως ήταν η αρχή εκείνου του δείπνου, που ονομάζεται «Ο δείπνος» στα βιβλία ιστορίας. Στη διάρκειά του δεν συζητήθηκε τίποτε άλλο παρά *οι ανώτεροι άνθρωποι*.

Για τον ανώτερο άνθρωπο

1

«Όταν έφτασα για πρώτη φορά ανάμεσα στους ανθρώπους, διέπραξα την τρέλα του ερημίτη, τη μεγάλη τρέλα: πήγα και στάθηκα στην μέση της αγοράς.

Και καθώς μίλησα σε όλους, δεν μίλησα σε κανέναν. Το βράδυ όμως, σχοινοβάτες και πτώματα ήταν οι σύντροφοι μου και εγώ ήμουν πτώμα σχεδόν.

Με το καινούριο πρωί όμως, μού ήρθε μια καινούρια αλήθεια: έμαθα να λέω: "τι με νοιάζουν εμένα η αγορά και η πλέμπα και η φασαρία της πλέμπας και τα μακριά αφτιά της πλέμπας!"

Ω ανώτεροι άνθρωποι, μάθετε αυτό από μένα: στην αγορά κανένας δεν πιστεύει σε ανώτερους ανθρώπους. Κι αν θέλετε να μιλήσετε εκεί, πάει καλά! Η πλέμπα όμως κλείνει το μάτι λέγοντας: "είμαστε όλοι ίδιοι και ίσοι".

"Ω ανώτεροι άνθρωποι — έτσι λέει κλείνοντας το μάτι η πλέμπα — δεν υπάρχουν ανώτεροι άνθρωποι, είμαστε όλοι ίσα κι όμοια, ο άνθρωπος είναι άνθρωπος ενώπιον του θεού — είμαστε όλοι ίσα κι όμοια!"

Ενώπιον του θεού! — Τώρα όμως πέθανε αυτός ο θεός. Ενώπιον της πλέμπας όμως δεν θέλουμε να είμαστε ίσοι κι όμοιοι. Ω ανώτεροι άνθρωποι, φύγετε μακριά από την αγορά»

2

«Ενώπιον του θεού! — Τώρα όμως πέθανε αυτός ο θεός! Ω ανώτεροι άνθρωποι, αυτός ο θεός ήταν ο μεγαλύτερος κίνδυνος σας.

Αναστηθήκατε μόνο από τη στιγμή που μπήκε στον τάφο. Τώρα μόνο έρχεται το μεγάλο μεσημέρι, τώρα μόνο θα γίνει ο ανώτερος άνθρωπος — αφέντης!

Καταλάβετε τη λέξη μου αυτή, αδελφοί μου; Φοβηθήκατε: έπαθε ίλιγγο η καρδιά σας; Χάσκει για σας εδώ η άβυσσος; Σας γαβγίζει εδώ το σκυλί της Κόλασης;

Εμπρός! Εμπρός! Εσείς ανώτεροι άνθρωποι! Τώρα μόνο κοιλοπονά το βουνό του μέλλοντος των ανθρώπων. Ο θεός πέθανε: τώρα *εμείς* θέλουμε — να ζήσει ο υπεράνθρωπος.»

3

«Εκείνοι που έχουν την περισσότερη έγνοια ρωτούν σήμερα: "πώς θα γίνει να διατηρηθεί ο άνθρωπος;" Ο Ζαρατούστρα όμως ρωτά, ως ο μοναδικός και ο πρώτος: "πώς θα ξεπεραστεί ο άνθρωπος;"

Ο υπεράνθρωπος βρίσκεται μέσα στην καρδιά μου, *αυτός* είναι ο πρώτος κι ο μοναδικός μου — και *όχι* ο άνθρωπος: όχι ο πλησίον, όχι ο πιο φτωχός, όχι εκείνος που υποφέρει περισσότερο, όχι ο καλύτερος. —

Ω αδελφοί μου, αυτό που μπορώ να αγαπώ στον άνθρωπο είναι το ότι είναι ένα πέρασμα και μια δόση. Και σ' εσάς επίσης υπάρχουν πολλά που με κάνουν να αγαπώ και να ελπίζω.

Το ότι περιφρονήσατε, εσείς ανώτεροι άνθρωποι, με κάνει να ελπίζω. Οι μεγάλοι περιφρονητές ακριβώς είναι εκείνοι που δείχνουν και μεγάλο σεβασμό.

Το ότι απελπιστήκατε, είναι κάτι πολύ αξιοσέβαστο σ' εσάς. Γιατί δεν μάθατε να παραδίδεστε, δεν μάθατε τις μικρές εξυπνάδες.

Σήμερα ακριβώς έγιναν οι μικροί άνθρωποι αφέντες: κηρύττουν όλοι την υποταγή και την παραίτηση και την εξυπνάδα/σωφροσύνη και τη φιλοπονία και την εκτίμηση και το μακρό και ούτω καθεξής των μικρών αρετών.

Ό,τι είναι γυναικείο, ό,τι έχει βγει από τη δουλικότητα και ιδίως από το σύμφυρμα της πλέμπας: *αυτό* θέλει τώρα να γίνει αφέντης πάνω σε όλη την ανθρώπινη μοίρα — ω αηδία! αηδία! αηδία!

Αυτό ρωτά και ξαναρωτά και δεν κουράζεται: "πώς να διατηρηθεί ο άνθρωπος όσο το δυνατόν περισσότερο, καλύτερα, πιο ευχάριστα;" Χάρη σ' αυτό είναι οι αφέντες της σήμερα.

Αυτούς τους αφέντες της σήμερα ξεπεράστε, ω αδελφοί μου — αυτούς τους μικρούς ανθρώπους: *αυτοί* είναι ο μεγαλύτερος κίνδυνος για τον υπεράνθρωπο!

Ξεπεράστε, εσείς ανώτεροι άνθρωποι, τις μικρές αρετές, τις μικρές εξυπνάδες, την εκτίμηση για τους κόκκους άμμου, το μυρμηγκιασμα των μυρμηγκιών, την αξιολύπητη καλοπέραση, την "ευτυχία της πλειοψηφίας"!

Και καλύτερα να απελίξεστε παρά να υποτάσσετε. Και, αληθινά, σας αγαπώ για το ότι δεν ξέρετε να ζήσετε σήμερα, εσείς ανώτεροι άνθρωποι! Γιατί έτσι ζείτε εσείς— καλύτερα!»

4

«Έχετε θάρρος, ω αδελφοί μου; Έχετε καρδιά; Όχι θάρρος μπροστά σε μάρτυρες, αλλά θάρρος ερημιτών και αετών, που ούτε θεός δεν τους βλέπει πια;

Οι κρύες ψυχές, τα μουλάρια, οι τυφλοί, οι μεθυσμένοι δεν λέγονται για μένα άνθρωποι με καρδιά. Καρδιά έχει εκείνος που γνωρίζει το φόβο, αλλά που *αναγκάζει* τον φόβο· καρδιά έχει εκείνος που βλέπει την άβυσσο, αλλά με *περηφάνια*.

Όποιος βλέπει την άβυσσο, αλλά με μάτια αετού, όποιος *αδράχνει* την άβυσσο με νύχια αετού: αυτός έχει θάρρος.»

5

«Ο άνθρωπος είναι κακός" — έτσι μου έλεγαν για να με παρηγορήσουν οι πιο σοφοί. Αχ, αν αυτό ήταν αλήθεια και σήμερα! Γιατί το κακό είναι η καλύτερη δύναμη του ανθρώπου.

"Ο άνθρωπος πρέπει να γίνει πιο καλός και πιο κακός" — αυτό διδάσκω *εγώ*. Το πιο κακό είναι απαραίτητο για το πιο καλό του υπεράνθρώπου.

Μπορεί να ήταν καλό για εκείνον τον κήρυκα των μικρών ανθρώπων το ότι υπέφερε και κουβάλησε τις αμαρτίες των ανθρώπων. Εγώ όμως απολαμβάνω τη μεγάλη αμαρτία ως μεγάλη μου *παρηγοριά*.

Αυτό όμως δεν ειπώθηκε για μακριά αψιτιά. Κάθε λέξη δεν ταιριάζει σε κάθε στόμα. Αυτά είναι λεπτά και μακρινά πράγματα: δεν ταιριάζει να τα πιάνουν τα νύχια των προβάτων!»

6

«Εσείς ανώτεροι άνθρωποι, πιστεύετε πως είμαι εδώ για να κάνω καλά ό,τι κάνατε εσείς κακά;

Ή επειδή θέλησα να έχετε στο εξής καλύτερο στρώμα εσείς που υποφέρετε; Ή για να σας δείξω, εσάς τους ασταθείς, τους παραπλανημένους, τους χαμένους μέσα στο βουνό, καινούρια και πιο εύκολα μονοπάτια;

Όχι! Όχι! Τρεις φορές όχι! Όλο και περισσότεροι, όλο και καλύτεροι πρέπει να χάνονται από το είδος σας — γιατί για σας τα πράγματα πρέπει να γίνονται όλο και πιο άσχημα, όλο και πιο σκληρά. Έτσι μόνο —

— έτσι μόνο ανεβαίνει ψηλά ο άνθρωπος, εκεί όπου ο κεραυνός τον χτυπά και τον τσακίζει: αρκετά ψηλά για τον κεραυνό!

Στο λίγο, στο μακρύ, στο απόμακρο πηγαίνουν ο νους μου και η επιθυμία μου: τι με νοιάζει εμένα η μικρή, η πολυάριθμη, η σύντομη αθλιότητά σας!

Δεν υποφέρετε ακόμη αρκετά, νομίζω! Γιατί υποφέρετε για τον εαυτό σας, δεν υποφέρατε ακόμη *για τον άνθρωπο*. Θα λέγατε ψέματα, αν το λέγατε αλλιώς! Όλοι εσείς δεν υποφέρατε γι' αυτό που υπέφερα *εγώ*.»

7

«Δεν μου είναι αρκετό το να μην κάνει πια κακό ο κεραυνός. Δεν θέλω να τον γειώσω: πρέπει να μάθει να δουλεύει — για μένα.

Η σοφία μου μαζεύεται εδώ και πολύν καιρό σαν σύννεφο, γίνεται πιο σιωπηλή και σκοτεινή. Έτσι κάνει κάθε σοφία που θέλει μια μέρα να γεννήσει κεραυνούς.

Γι' αυτούς τους ανθρώπους της σήμερα δεν θέλω να είμαι *φως*, ούτε να λέγομαι *φως*. Αυτούς— θέλω να τυφλώσω: Κεραυνέ της σοφίας μου! Βγαλ' τους τα μάτια!»

8

«Προσπαθείστε να μη θέλετε τίποτε πέρα από τις δυνατότητές σας: υπάρχει μια άσχημη κιβδηλία σ' εκείνους που θέλουν παραπάνω από τις δυνατότητές τους.

Ιδιαίτερα όταν θέλουν μεγάλα πράγματα! Γιατί ξυπνούν τη δυσπιστία απέναντι στα μεγάλα πράγματα, αυτοί οι φίνοι κιβδηλοποιοί και θεατρίνοι:

— ώσπου στο τέλος να γίνουν κίβδηλοι και για τα ίδια τους τα μάτια, αλλήθωροι, πολλές φορές βαμμένα σκουληκοφαγωμένα ξύλα, τυλιγμένοι με δυνατά λόγια, με αρετές για επίδειξη, με λαμπρά και κάλπικα έργα.

Έχετε το νου σας εδώ, ω ανώτεροι άνθρωποι! Γιατί τίποτε δεν μου φαίνεται σήμερα πιο πολύτιμο και πιο σπάνιο από την εντιμότητα.

Αυτό εδώ το σήμερα δεν είναι της πλέμπας; Η πλέμπα όμως δεν ξέρει τι είναι μεγάλο, τι μικρό, τι ορθό και τι έντιμο: η πλέμπα είναι γεμάτη κούφια αθωότητα, λέει πάντα ψέματα.»

9

«Να έχετε σήμερα μια καλή δυσπιστία, εσείς ανώτεροι άνθρωποι, εσείς που έχετε θάρρος και ανοιχτή καρδιά! Και να κρατάτε μυστικούς τους λόγους σας! Γιατί αυτό το σήμερα είναι της πλέμπας.

Αυτό που έμαθε κάποτε να πιστεύει δίχως λόγο η πλέμπα, ποιος θα μπορούσε να της το ανατρέψει — με λόγους;

Και στην αγορά πείθει κανείς με χειρονομίες. Αλλά οι λόγοι κάνουν την πλέμπα δύσπιστη.

Κι αν συμβεί να νικήσει καμιά φορά η αλήθεια, τότε ρωτάτε με καλή δυσπιστία: "ποια δυνατή πλάνη αγωνίστηκε λοιπόν γι' αυτήν;"

Προφυλαχτείτε ακόμη και από τους λόγιους! Αυτοί σας μισούν: γιατί είναι άκαρποι! Έχουν κρύα, αποστεγνωμένα μάτια, μπροστά τους κάθε

πουλί χάνει τα φτερά και τα πούπουλά του.

Καυχιούνται για το ότι δεν λένε ψέματα: αλλά η ανικανότητα για ψέμα απέχει πολύ από το να είναι αγάπη για την αλήθεια. Προφυλαχτείτε απ' αυτούς!

Η απουσία πυρετού απέχει πολύ από το να είναι γνώση! Δεν πιστεύω σε κρυωμένα πνεύματα. Όποιος δεν μπορεί να πει ψέματα, δεν ξέρει τι είναι αλήθεια.»

10

«Αν θέλετε να ανεβείτε πολύ ψηλά, χρησιμοποιείτε τα δικά σας πόδια! Μην αφήνετε να σας *συμπαρασέρουν*, μην κάθεστε πάνω σε ξένες πλάτες και κεφάλια!

Εσύ όμως ανέβηκες σε άλογο; Καλπάζεις τώρα γρήγορα, πάνω, προς τον σκοπό σου; Εντάξει, φίλε μου! Το κουτσό σου όμως πόδι κάθεται μαζί σου πάνω στο άλογο!

Όταν θα φτάσεις στο σκοπό σου, όταν πηδήσεις κάτω απ' τ' άλογο σου: ακριβώς στο *ύψος σου*, εσύ ανώτερη άνθρωπε — θα σκοντάψεις!»

11

«Εσείς δημιουργοί, εσείς ανώτεροι άνθρωποι! Δεν φέρει κανείς μέσα του παρά το δικό του παιδί.

Μην αφήνεστε να παρασύρεστε, να ξεγελιέστε! Ποιος είναι, αλήθεια, ο πλησίον *σας*; Κι αν ακόμη ενεργείτε "για τον πλησίον" — ωστόσο, δεν δημιουργείτε γι' αυτόν!

Ξεμάθετε λοιπόν αυτό το "για", εσείς δημιουργοί: η αρετή *σας* ακριβώς θέλει να μην κάνετε τίποτε με το "για" και με το "προκειμένου" και με το "επειδή". Απέναντι σε τέτοιες κάλπικες μικρές λέξεις πρέπει να βουλώσετε τα αφτιά *σας*.

Το "για τον πλησίον" είναι η αρετή για τους μικρούς ανθρώπους: λένε "όμοιος ομοίω" και "το ένα χέρι νίβει τ' άλλο" — δεν έχουν ούτε δικαίωμα ούτε δύναμη για τον εγωισμό *σας*!

Στον εγωισμό *σας*, δημιουργοί, υπάρχει κάτι από τη σύνεση και την πρόβλεψη της εγκύου! Αυτό που κανένας δεν είδε ακόμη με τα μάτια του: τον καρπό: ολόκληρη η αγάπη *σας* τον τρέφει, τον προστατεύει και τον περριποιείται.

Όπου υπάρχει όλη η αγάπη *σας*, στο παιδί *σας*, εκεί υπάρχει και όλη η αρετή *σας*! Το έργο *σας*, η θέλησή *σας* είναι ο "πλησίον" *σας*: μην αφήνεστε

να ξεγελιέστε από κάλπικες αξίες!»

12

«Εσείς δημιουργοί, εσείς ανώτεροι άνθρωποι! Όποιος πρέπει να γεννήσει, είναι άρρωστος· όποιος όμως γέννησε είναι ακάθαρτος.

Ρωτήστε τις γυναίκες: δεν γεννούν επειδή αυτό τους προκαλεί χαρά. Ο πόνος κάνει τις κότες και τους ποιητές να καθαρίζουν.

Εσείς δημιουργοί, σε σας πολλά είναι ακάθαρτα. Γι' αυτό θα έπρεπε να ήσασταν μητέρες.

Ένα νεογέννητο: ω, πόση καινούρια βρομιά έρχεται μαζί του στον κόσμο! Απομακρυνθείτε! Και όποιος έχει γεννήσει, πρέπει να πλύνει την ψυχή του!»

13

«Μην είστε ενάρετοι παραπάνω από τις δυνάμεις σας! Και να μη θέλετε τίποτε από τον εαυτό σας που να είναι αντίθετο προς την αληθοφάνεια!

Βαδίζετε πάνω στα ίχνη που βάδιζε ήδη η αρετή των πατέρων σας! Πώς θέλετε να ανεβείτε ψηλά, αν δεν ανεβαίνει μαζί σας και η θέληση των πατέρων σας;

Εκείνος όμως που θέλει να είναι πρώτος, προσέξτε να μη γίνει και τελευταίος! Κι όπου υπάρχουν τα ελαττώματα των πατέρων σας, δεν πρέπει να ισχυρίζεστε ότι είστε άγιοι!

Πώς να ζητήσει κανείς αγνότητα από εκείνον που οι πατέρες του ήταν στραμμένοι στις γυναίκες και στα δυνατά κρασιά και στα αγριογούρουνα;

Θα ήταν τρέλα κάτι τέτοιο! Στ' αλήθεια, μού φαίνεται πολύ για έναν τέτοιο άνθρωπο, όταν είναι άνδρας μίας ή δύο ή τριών γυναικών.

Κι αν ίδρνε ένα μοναστήρι κι έγραφε πάνω στην πύλη: "η οδός προς την αγιότητα" — θα έλεγα: προς τι! άλλη τρέλα πάλι!

Κι αν ίδρνε για τον εαυτό του ένα σωφρονιστήριο και άσυλο: μεγάλο καλό θα του 'κανε! Εγώ δεν το πιστεύω όμως.

Στη μοναξιά μεγαλώνει ό,τι φέρει κανείς μέσα του, ακόμη και το εσωτερικό ζώο. Κατ' αυτόν τον τρόπο, σε πολλούς δεν συνιστάται η μοναξιά.

Υπήρξε μέχρι τώρα πάνω στη γη τίποτε πιο βρόμικο από τους αγίους της ερήμου; *Γύρω τους* δεν λυσσούσε μόνον ο διάβολος — αλλά και το γουρούνι.»

14

«Δειλούς, γεμάτους ντροπή, αδέξιους, σαν την τίγρη που απέτυχε στο πήδημά της: έτσι σας είδα, ω ανώτεροι άνθρωποι, κι εσάς πολλές φορές, να φεύγετε κλεφτά. Αποτύχατε σε μια βολή.

Αλλά, ω παίχτες των ζαριών, τι σημασία έχει αυτό; Δεν μάθατε να παίζετε και να κοροϊδεύετε, όπως πρέπει κανείς να παίζει και να κοροϊδεύει! Μήπως δεν καθόμαστε πάντα σε ένα μεγάλο τραπέζι για παιχνίδι και κοροϊδία;

Κι αν αποτύχατε στα μεγάλα πράγματα, είστε κι εσείς γι' αυτό — αποτυχημένοι; Κι αν είστε εσείς οι ίδιοι αποτυχημένοι, απέτυχε γι' αυτό και — ο άνθρωπος; Μα αν απέτυχε κι ο άνθρωπος: καλά λοιπόν, εμπρός!»

15

«Όσο ανώτερο είναι ένα πράγμα στο είδος του, τόσο σπανιότερα πετυχαίνει. Εσείς, ανώτεροι άνθρωποι, δεν είστε όλοι — αποτυχημένοι;

Έχετε θάρρος, τι σημασία έχει; Πόσα και πόσα πράγματα δεν υπάρχουν που μπορούν ακόμα να γίνουν! Μάθετε να γελάτε και για τον εαυτό σας, όπως πρέπει κανείς να γελά!

Αν είστε αποτυχημένοι ή μισοαποτυχημένοι, τι το παράξενο σ' αυτό, ω μισοτσακισμένοι! Δεν πιέζεται και δεν σπρώχνει μέσα σας — το μέλλον του ανθρώπου;

Το πιο μακρινό του ανθρώπου, το πιο βαθύ, ό,τι πιο ψηλό έχει, ψηλό ως τα άστρα, η τεράστια δύναμή του: όλα αυτά δεν αφρίζουν και δεν χοχλακίζουν το ένα δίπλα στο άλλο μέσα στο τσουκάλι σας;

Τι το παράξενο αν σπάζουν αρκετά τσουκάλια! Μάθετε να γελάτε και για σας, όπως πρέπει κανείς να γελά! Εσείς, ανώτεροι άνθρωποι, ω πόσα και πόσα πράγματα δεν υπάρχουν που μπορούν ακόμη να γίνουν!

Κι αληθινά, πόσα και πόσα δεν πέτυχαν μέχρι τώρα! Πόσο πλούσια είναι αυτή η γη σε μικρά, καλά, τέλεια πράγματα, σε επιτυχίες!

Περιβάλλεστε από μικρά, καλά, τέλεια πράγματα, ω ανώτεροι άνθρωποι! Η χρυσομένη ωριμότητά τους γιαιτρεύει την καρδιά. Το τέλειο μας διδάσκει να ελπίζουμε.»

16

«Ποιο ήταν μέχρι τώρα το μεγαλύτερο αμάρτημα επί γης; Δεν ήταν τα λόγια εκείνου που έλεγε: "αλίμονο σ' εκείνους που γελούν εδώ!"

Δεν βρήκε λόγους για γέλιο πάνω στη γη; Τότε, δεν έψαξε καλά. Ένα

παιδί βρίσκει εδώ λόγους για γέλιο.

Εκείνος — δεν αγαπούσε αρκετά: ειδαλλιώς, θα είχε αγαπήσει κι εμάς, τους γελαστούς! Αλλά μας μισούσε και μας κορόιδευε, μας υποσχόταν θρήνους και τριξίματα δοντιών.

Πρέπει λοιπόν να ρίχνει κανείς κατάρες εκεί που δεν αγαπά; Αυτό — νομίζω πως δείχνει πολύ άσχημο γούστο. Έτσι όμως έκανε εκείνος, εκείνος ο ανένδοτος. Καταγόταν από την πλέμπα.

Και ο ίδιος δεν αγαπούσε αρκετά: ειδαλλιώς θα θύμωνε λιγότερο που δεν τον αγαπούσαν. Κάθε μεγάλη αγάπη δεν θέλει αγάπη: θέλει περισσότερα.

Βγείτε από το δρόμο όλων αυτών των ανένδοτων! Είναι ένα είδος φτωχών, άρρωστων ανθρώπων, ένα είδος πλέμπας: κοιτούν άσχημα αυτήν τη ζωή, έχουν κακό μάτι γι' αυτήν τη γη.

Βγείτε από το δρόμο όλων αυτών των ανένδοτων! Έχουν βαριά πόδια και πνιγηρές καρδιές: δεν ξέρουν να χορεύουν. Πώς θα μπορούσε να φαίνεται ελαφριά η γη σε τέτοιους ανθρώπους!»

17

«Λοξά έρχονται όλα τα καλά πράγματα κοντά στο σκοπό τους. Σαν γάτες κυρτώνουν τη ράχη τους, ρουθουνίζουν μέσα τους απέναντι στην προσεχή ευτυχία τους — όλα τα καλά πράγματα γελούν.

Το περπάτημα προδίδει αν ένας περπατά ήδη στο δικό του δρόμο: κοιτάζτε πώς περπατώ! Όποιος όμως πλησιάζει στο σκοπό του, χορεύει.

Και, αληθινά, δεν κατάντησα άγαλμα, ούτε και στέκομαι εδώ ακούνητος, άτονος, από πέτρα, μια σπήλη· εμένα μου αρέσει το γρήγορο τρέξιμο.

Κι ακόμη κι αν υπάρχουν στη γη έλη και πυκνή θλίψη: όποιος έχει ελαφριά πόδια, τρέχει ακόμα και πάνω στη λάσπη και χορεύει όπως σε στέρεο και λείο πάγο.

Υψώστε τις καρδιές σας, αδελφοί μου, ψηλά! ψηλότερα! Και μην ξεχνάτε και τα πόδια σας! Υψώστε και τα πόδια σας, καλοί χορευτές, και ακόμη καλύτερα: στηριχτείτε πάνω στο κεφάλι σας!»

18

«Αυτό το στεφάνι εκείνου που γελά, αυτό το στεφάνι από τριαντάφυλλα: εγώ ο ίδιος έβαλα αυτό το στεφάνι, εγώ ο ίδιος καθαγίασα το γέλιο μου. Κανέναν άλλο δεν βρήκα σήμερα αρκετά δυνατό για κάτι τέτοιο.

Ο Ζαρατούστρα ο χορευτής, ο Ζαρατούστρα, ο ελαφρύς, που γνέφει

με τα φτερά του, έτοιμος για πτήση, γνέφοντας σ' όλα τα πουλιά, έτοιμος και επιδέξιος, γεμάτος μακαριότητα και ελαφράδα:

Ο Ζαρατούστρα που λέει την αλήθεια, που γελάει αληθινά, καθόλου ανυπόμονος, καθόλου ανένδοτος, ένας που αγαπά τα πηδήματα και τα λοξοπηδήματα εγώ ο ίδιος έβαλα αυτό το στεφάνι!»

19

«Υψώστε τις καρδιές σας, αδελφοί μου, ψηλά! ψηλότερα! Και μην ξεχνάτε και τα πόδια! Υψώστε και τα πόδια σας, καλοί χορευτές, και ακόμα καλύτερα: στηριχτείτε επάνω στο κεφάλι σας!

Ακόμη και στην ευτυχία υπάρχουν βαριά ζώα, μολυβδοπόδαροι ήδη από την αρχή. Παράξενα προσπαθούν, σαν τον ελέφαντα, που προσπαθεί στηριχτεί στο κεφάλι του.

Καλύτερα όμως να είσαι τρελός από ευτυχία παρά τρελός από δυστυχία, καλύτερα να χορεύεις σαν μολύβι παρά να βαδίζεις κουτσαίνοντας. Μάθετε λοιπόν αυτό που διδάσκει η σοφία μου: ακόμη και το χειρότερο πράγμα έχει δυο καλές πλευρές,

— ακόμη και το χειρότερο πράγμα έχει καλά πόδια για χορό: μάθετε λοιπόν κι εσείς, ανώτεροι άνθρωποι, να στέκεστε καλά στα πόδια σας!

Ξεμάθετε λοιπόν να αναπνέετε τη θλίψη και κάθε στεναχώρια της πλέμπας! Ω, πόσο θλιβεροί μου φαίνονται σήμερα ακόμη οι γελωτοποιοί της πλέμπας! Αυτό το σήμερα όμως είναι της πλέμπας.»

20

«Κάνετε σαν τον άνεμο, όταν ξεχύνεται από τις σπηλιές των βουνών: σύμφωνα με το δικό του σφύριγμα θέλει να χορεύει, οι θάλασσες ανατριχιάζουν και αναπηδούν κάτω από τις πατούσες του.

Ευλογημένο να είναι αυτό που δίνει φτερά στους γαιδάρους, που αρμέγει τις λέαινες· ευλογημένο να είναι αυτό το καλό και ατίθασο πνεύμα, που έρχεται σαν ανεμοθύελλα για κάθε σήμερα και για κάθε πλέμπα, —

— που εχθρεύεται τα κεφάλια των γαιδουράγκαθων και τα κεφάλια των στρεψόδικων και όλα τα μαραμένα φύλλα και τα ζιζάνια: ευλογημένο να είναι αυτό το άγριο, καλό, ελεύθερο θυελλώδες πνεύμα, που χορεύει πάνω σε έλη και θλίψεις όπως πάνω σε λιβάδια!

Αυτό που μισεί τα φθισικά σκυλιά της πλέμπας και κάθε αποτυχημένη και σκυθρωπή γενιά: ευλογημένο να είναι αυτό το πνεύμα όλων των ελευθερών πνευμάτων, η γελαστή καταιγίδα, που ρίχνει σκόνη στα μάτια όλων

εκείνων που τα βλέπουν όλα μαύρα, όλων εκείνων που είναι γεμάτοι πύον!

Ω ανώτεροι άνθρωποι, το χειρότερό σας είναι: δεν μαθαίνετε όλοι να χορεύετε, όπως πρέπει να χορεύει κανείς — να χορεύετε πάνω από τον εαυτό σας! Τι σημασία έχει το ότι αποτυχαίνετε!

Πόσα και πόσα δεν υπάρχουν που μπορούν ακόμα να γίνουν! Γι' αυτό μάθετε να γελάτε πάνω από τον εαυτό σας! Υψώστε τις καρδιές σας, εσείς καλοί χορευτές, ψηλά! ψηλότερα! Και μην ξεχνάτε και το καλό γέλιο!

Αυτό το στεφάνι του γελαστού, αυτό το στεφάνι από τριαντάφυλλα: σε σας, ω αδελφοί μου, πετώ αυτό το στεφάνι! Καθαγίασα το γέλιο· εσείς ανώτεροι άνθρωποι, μάθετε λοιπόν — να γελάτε!

Το τραγούδι της μελαγχολίας

1

Όταν ο Ζαρατούστρα είπε αυτά τα λόγια, στεκόταν κοντά στην είσοδο της σπηλιάς του με τις τελευταίες λέξεις όμως ξέφυγε από τους φιλοξενούμενούς του και έφυγε για λίγες στιγμές στον ανοιχτό αέρα.

«Ω καθαρές ευωδιές γύρω μου, φώναξε, ω μακάρια γαλήνη γύρω μου! Πού είναι όμως τα ζώα μου; Εδώ, εδώ, αετέ μου και φίδι μου!

Πείτε λοιπόν, ζώα μου: αυτοί οι ανώτεροι άνθρωποι όλοι μαζί — δεν *μυρίζουν* κάπως άσχημα; Ω καθαρές ευωδιές γύρω μου! Τώρα μόνο ξέρω και νιώθω πόσο σας αγαπώ, ζώα μου.»

— Κι ο Ζαρατούστρα είπε και πάλι: «σας αγαπώ, ζώα μου!» Ο αετός όμως και το φίδι τον πλησίασαν κολλητά καθώς είπε αυτά τα λόγια και σήκωσαν τα μάτια για να τον δουν. Έτσι στέκονταν εκεί και οι τρεις τους σιωπηλοί κι ανάσαιναν και ρουφούσαν τον καλό αέρα. Γιατί εδώ έξω ο αέρας ήταν καλύτερος απ' όσο κοντά στους ανώτερους ανθρώπους.

2

Δεν είχε προλάβει να αφήσει τη σπηλιά του ο Ζαρατούστρα όμως, ό-ταν ο γερο-μάγος σηκώθηκε, κοίταξε γύρω του πονηρά και είπε: «είναι έξω!

Και ήδη, ανώτεροι άνθρωποι — θα σας γαργαλίσω, όπως έκανε κι εκ-κείνος, μ' αυτό το επαινετικό και θωπευτικό όνομα — ήδη με κατα-λαμβάνει το φρικτό, παραπλανητικό και μαγικό πνεύμα μου, ο μελαγχολικός διάβολός μου,

— που εκ βαθέων είναι αντίπαλος αυτού του Ζαρατούστρα: συγχω-ρέστε τον γι' αυτό! Τώρα θέλει να κάνει τα μάγια του μπροστά σας, είναι ακριβώς η ώρα του άδικα παλεύω ενάντια σ' αυτό το κακό πνεύμα.

Προς όλους εσάς, όποιοι κι αν είναι οι τίτλοι τιμών που δίνετε στους εαυτούς σας, είτε αυτοονομάζεστε "ελεύθερα πνεύματα" είτε "φιλαλήθεις" είτε "μετανοούντες του πνεύματος" είτε "μαινόμενοι" είτε "μεγάλοι επιθυ-μούντες"—

προς όλους εσάς, που υποφέρετε από τη *μεγάλη αηδία* σαν εμένα, που ο παλιός θεός σας πέθανε και που δεν υπάρχει ακόμη κανένας καινούριος θεός στην κούνια και στα σπάργανα — προς όλους εσάς διάκειται ευνοϊκά

το κακό μου πνεύμα και ο μάγος διάβολος μου.

Σας γνωρίζω, ανώτεροι άνθρωποι, γνωρίζω κι αυτόν — γνωρίζω κι αυτό το πονηρό πνεύμα, που αγαπώ άθελά μου, αυτόν τον Ζαρατούστρα: μου φαίνεται συχνά όμοιος με προσωπίδα αγίου,

— σαν μια καινούρια παράξενη μεταμφίεση, που αρέσει στο κακό μου πνεύμα, τον μελαγχολικό διάβολο: — αγαπώ τον Ζαρατούστρα, έτσι νομίζω συχνά, για χάρη του κακού μου πνεύματος.

Ήδη όμως με καταλαμβάνει και με αναγκάζει αυτό το πνεύμα της μελαγχολίας, αυτός ο διάβολος του λυκόφωτος: και, αληθινά, ανώτεροι άνθρωποι, έχει τη διάθεση —

— ανοίξτε τα μάτια σας! — έχει τη διάθεση να έρθει *γυμνός*, είτε σαν άντρας είτε σαν γυναίκα, δεν το ξέρω ακόμα: έρχεται όμως, με ζορίζει, αλίμονο! ανοίξτε τις αισθήσεις σας!

Η μέρα σβήνει, για όλα τα πράγματα τώρα έρχεται το βράδυ, ακόμη και για τα καλύτερα: ακούστε τώρα και δείτε, ανώτεροι άνθρωποι, ποιος διάβολος, άντρας ή γυναίκα, είναι αυτό το πνεύμα της βραδινής μελαγχολίας!»

Έτσι μίλησε ο γερο-μάγος, κοίταξε γύρω του πονηρά και μετά άδραξε την άρπα του.

3

«Στον αέρα που το φως σβήνει
 Όταν ήδη η παρηγοριά της δροσιάς
 Κατεβαίνει προς τη γη
 Αόρατη, δίχως να ακούγεται
 Γιατί φορά μαλακά σαντάλια
 Η παρήγορη δροσιά όπως
 Όλοι οι πράοι παρηγορητές
 Θυμάσαι, θυμάσαι, θερμή καρδιά
 Πόσο διψούσες κάποτε
 Για ουράνια δάκρυα και σταγόνες δροσιάς
 Καμένη και κερασμένη διψούσες
 Καθώς πάνω σε κίτρινα δρομάκια χλόης
 Σκληρά βλέμματα του ήλιου του βραδιού
 Μέσα από μαύρα δέντρα, έτρεχαν γύρω σου
 Εκτυφλωτικά πύρινα βλέμματα του ήλιου
 Χαιρέκακα.

«Της αλήθειας μνηστήρας; Εσύ; — έτσι κορόιδευαν
 Όχι! Ένας ποιητής μόνο!
 Ζώο πονηρό, αρπακτικό, που έρπει
 Που πρέπει να ψεύδεται
 Που συνειδητά, εθελούσια πρέπει να ψεύδεται
 Ποθώντας λείες
 Πολύχρωμα μασκαρεμένο
 Μάσκα το ίδιο
 Λεία του εαυτού του
 Αυτό — ο μνηστήρας της αλήθειας;
 Όχι! Μόνο τρελός! Μόνο ποιητής!
 Μόνο μιλώντας παρδαλά
 Φωνάζοντας μέσα από τις μάσκες τρελού
 Σκαρφαλώνοντας σε ψευδολόγα γεφύρια λέξεων
 Πάνω σε πολύχρωμα ουράνια τόξα
 Ανάμεσα σε ψεύτικους ουρανούς
 Και ψεύτικες στεριές
 Πετώντας, περιπλανώμενος εδώ κι εκεί
 Μόνο τρελός! Μόνο ποιητής!

Αυτό— ο μνηστήρας της αλήθειας;
 Όχι σιωπηλός, άκαμπτος, λείος, ψυχρός
 Που έγινε εικόνα
 Όχι άγαλμα θεού
 Στημένο μπροστά σε ναούς
 Φρουρός θεϊκών θυρών:
 Όχι! Αλλά εχθρός τέτοιων αγαλμάτων της αλήθειας
 Με κάθε ερημιά πιο οικείος παρά με ναούς
 Γεμάτος ιδιοτροπίες σαν τη γάτα
 Πηδώντας μέσα απ' όλα τα παράθυρα
 Γρήγορα! μέσα σε κάθε τύχη
 Εξερευνώντας με τη μύτη κάθε παρθένο δάσος
 Εξερευνώντας γεμάτος επιθυμία, γεμάτος λαχτάρα
 Όστε, μες στα παρθένα δάση
 Να τρέξεις, αμαρτωλός-υγιής πολύχρωμος κι ωραίος
 Με λάγνα χείλια
 Μακάριος-χλευαστικός, μακάριος-σατανικός, μακάριος-αιμοδιψής
 Να τρέξεις αρπακτικά, γλιστρώντας, ψευδόμενος:

Ή, σαν τον αετό, που ώρα πολλή
 Ώρα πολλή κοιτά κάτω στο βάραθρο
 Στο δικό του βάραθρο:
 Ω, πώς κάνουν γύρους
 Κατεβαίνουν, βυθίζονται
 Ολοένα πιο κάτω
 Σε ολοένα πιο βαθιά βάθη!
 Ύστερα
 Ξαφνικά, χιμώντας ευθεία
 Με φτερά μαζεμένα
 Ορμώντας πάνω στα αρνιά
 Μανιακά πεινασμένος
 Αρνιά λαχταρώντας
 Θυμωμένος ενάντια σ' όλες τις αρνίσιες ψυχές
 Γεμάτος οργή για καθετί
 Που κοιτάζει σαν τα πρόβατα
 Με τα μάτια των προβάτων
 Σγουρόμαλλο και γκριζο
 Με την αγαθότητα των αρνιών-προβάτων!

Έτσι
 Σαν τον αετό, σαν τον πάνθηρα
 Είναι οι επιθυμίες του ποιητή
 Είναι οι επιθυμίες κάτω από χίλιες μάσκες
 Εσύ τρελέ! Εσύ Ποιητή!

Εσύ που κοίταξες τον άνθρωπο
 Τόσο σαν θεό όσο και σαν πρόβατο:
 Να ξεσχίζεις τον θεό μέσα στον άνθρωπο
 Όπως και το πρόβατο μέσα στον άνθρωπο
 Να γελάς ξεσχίζοντας

Αυτό, αυτό είναι η ευτυχία σου!
 Η ευτυχία ενός πάνθηρα και αετού!
 Η ευτυχία ενός ποιητή και τρελού!

Στον σκοτεινιασμένο αέρα
 Όταν πια το δρεπάνι του φεγγαριού
 Πράσινο μέσα στις πορφυρές κοκκινίλες
 Γλιστρά δειλό:

— Της ημέρας εχθρός
Με κάθε βήμα, κρυφά
Κοντά στις αιώρες των ρόδων
Δρεπανίζοντας ώσπου να βουλιάξουν
Να βουλιάξουν χλομές, μέσα στη νύχτα:

Έτσι κι εγώ κάποτε έπεσα
Ψηλά από την πλάνη της αλήθειας μου
Από τους πόθους της μέρας μου
Κουρασμένος από τη μέρα, άρρωστος από το φως
— Βούλιαξα μέσα στο βράδυ και τους ίσκιους
Καμένος και διψασμένος από μια αλήθεια:
Θυμάσαι, θυμάσαι, θερμή καρδιά
Πόσο διψούσες τότε;
Τότε ας εξοριστώ
Από *κάθε* αλήθεια
Μόνο τρελός!
Μόνο ποιητής!

Για την επιστήμη

Έτσι τραγούδησε ο μάγος και όλοι που ήταν συγκεντρωμένοι εκεί, πιάνονταν, σαν τα πουλιά, στο δίχτυ της πονηρής και μελαγχολικής ηδυπάθειάς του. Μόνον ο ευσυνείδητος του πνεύματος δεν πιάστηκε: άρπαξε σβέλλα την άρπα από τα χέρια του μάγου και φώναξε: «αέρα! αφήστε να μπει καθαρός αέρας δώ μέσα! Ας έρθει κι ο Ζαρατούστρα! Κάνεις πνιγηρή και δηλητηριώδη τούτη τη σπηλιά, ολέθριε γερο-μάγε!

Παρασέρνεις και οδηγείς, εσύ κάλπικε, εσύ επιτήδειε, σε άγνωστες ορέξεις και ερημιές. Κι αλίμονο αν τέτοιοι σαν κι εσένα βγάξουν λόγους για την *αλήθεια* και την επικαλούνται!

Αλίμονο σ' όλα τα ελεύθερα πνεύματα που δεν φυλάγονται από *τέτοιους* μάγους. Έτσι χάνεται όλη η ελευθερία τους: διδάσκεις και τους ξανατραβάς πίσω στις φυλακές, —

— εσύ γέρικε μελαγχολικό διάβολε, μέσα από το παράπονο σου ηχεί μια σφυρίχτρα-κράχτης, είσαι σαν εκείνους που με το εγκώμιο που πλέκουν στην αγνότητα καλούν μυστικά στις ηδονές!»

Έτσι μίλησε ο ευσυνείδητος: ο γερο-μάγος όμως κοίταζε γύρω του, απολάμβανε τη νίκη του κι έτσι κατάφερε να καταπιεί την έξαψη που του προκαλούσε ο ευσυνείδητος. «Σώπα! είπε με μαλακή φωνή, τα καλά τραγούδια θέλουν και καλή ηχώ ύστερα από καλά τραγούδια πρέπει να μένει κανείς σιωπηλός για πολλήν ώρα.

Έτσι κάνουν όλοι αυτοί, οι ανώτεροι άνθρωποι. Εσύ όμως δεν πρέπει να κατάλαβες και πολλά από το τραγούδι μου. Μέσα σου δεν υπάρχουν και πολλά στοιχεία από το πνεύμα του μάγου.»

«Με παινεύεις, έκανε ο ευσυνείδητος, όταν με ξεχωρίζεις από σένα, πολύ καλά! Εσείς οι άλλοι όμως, τι βλέπω; Κάθεστε όλοι με άπληστα μάτια:

— εσείς, ελεύθερες ψυχές, πού πήγε η ελευθερία σας; Μου φαίνεστε σχεδόν σαν εκείνους που έχουν δει για πολλή ώρα άσεμνα κορίτσια γυμνά να χορεύουν: οι ίδιες οι ψυχές σας χορεύουν!

Μέσα σας, ω ανώτεροι άνθρωποι, πρέπει να υπάρχει πολύ από εκείνο το οποίο ονομάζει ο μάγος κακό του πνεύμα της μαγείας και της απάτης: — εμείς οφείλουμε να είμαστε διαφορετικοί.

Και αληθινά, μιλήσαμε και σκεφτήκαμε αρκετά μαζί, προτού γυρίσει ο Ζαρατούστρα ξανά πίσω στη σπηλιά του, κι έμαθα ό,τι δεν ήξερα: *είμαστε* διαφορετικοί

Ψάχνουμε το διαφορετικό κι εδώ πάνω, εσείς κι εγώ. Εγώ ακριβώς έψαχνα να βρω *περισσότερη* σιγουριά, γι' αυτό ήρθα εδώ στον Ζαρατού-

στρα. Γιατί αυτός είναι ακόμη το πιο στέρεο κάστρο και θέληση —

— σήμερα, όπου όλα κλονίζονται, όπου όλη η γη τρέμει. Εσείς όμως, όταν βλέπω τα μάτια σας, την έκφρασή τους, σχεδόν νομίζω πως ψάχνετε *περισσότερη αβεβαιότητα*,

— περισσότερη ανατριχίλα, περισσότερο κίνδυνο, περισσότερο σεισμό. Εσείς, ανώτεροι άνθρωποι, ποθείτε, όπως μου φαίνεται σχεδόν, και συγχωρέστε με για την έπαρσή μου —

— εσείς ποθείτε την χειρότερη, την πιο επικίνδυνη ζωή, αυτή που *μου* προκαλεί τον περισσότερο φόβο, τη ζωή των άγριων ζώων, τα δάση, τις σπηλιές, τα απόκρημνα βουνά και τους δαιδάλους των γκρεμών.

Και δεν σας αρέσουν περισσότερο οι οδηγοί που σας απομακρύνουν από τον κίνδυνο, αλλά εκείνοι που σας απομακρύνουν από όλους τους δρόμους, οι αποπλανητές. Ακόμη όμως κι αν είναι σε εσάς *πραγματικός ένας* τέτοιος πόθος, εμένα μου φαίνεται, μολαταύτα, *αδύνατος*.

Γιατί ο φόβος — είναι το θεμελιώδες και κληρονομικό συναίσθημα του ανθρώπου με τον φόβο εξηγούνται τα πάντα, το προπατορικό αμάρτημα και η προπατορική αρετή. Από τον φόβο έχει προκύψει και *η δική μου* αρετή, που λέγεται: *επιστήμη*.

Ακριβώς ο φόβος μπροστά στα άγρια ζώα — αυτός φυτεύτηκε για πιο πολύν καιρό στον άνθρωπο, συμπεριλαμβανόμενου και του ζώου που *αυτός* φέρει μέσα του και φοβάται: ο Ζαρατούστρα το αποκαλεί αυτό "το ζώο εντός μας".

Αυτός ο μακρόχρονος παμπάλαιος φόβος, που στο τέλος έγινε εκλεπτυσμένος, πνευματικός, διανοητικός — μού φαίνεται πως σήμερα ονομάζεται: *επιστήμη*».

Έτσι μίλησε ο ευσυνείδητος ο Ζαρατούστρα όμως, που είχε ξαναμπίει εκείνη τη στιγμή στη σπηλιά του και είχε ακούσει και μαντέψει τα τελευταία λόγια, πέταξε μια φούχτα τριαντάφυλλα στον ευσυνείδητο και γέλασε με τις «αλήθειες» του. «Πώς! φώναξε, τι άκουσα τώρα δα; Αληθινά, νομίζω πως ή εσύ είσαι τρελός ή εγώ: και την "αλήθεια" σου τη βάζω με τα πόδια πάνω και το κεφάλι κάτω ώσπου να ανοιγοκλείσεις το μάτι σου.

Γιατί ο *φόβος*— είναι η εξαίρεσή μας. Το θάρρος όμως και η περιπέτεια και η χαρά για το άγνωστο, για το ανεπιχείρητο — το *θάρρος νομίζω* πως είναι ολόκληρη η προϊστορία του ανθρώπου.

Ζήληψε και άρπαξε από τα πιο άγρια και θαρραλέα ζώα όλες τις αρετές τους: έτσι κατάφερε να γίνει αυτός — άνθρωπος.

Αυτό το θάρρος, που στο τέλος έγινε εκλεπτυσμένο, πνευματικό, διανοητικό, αυτό το ανθρώπινο θάρρος με τα φτερά του αετού και την εξυπνάδα/σωφροσύνη του φιδιού: *αυτό*, νομίζω, ονομάζεται σήμερα — »

«*Ζαρατούστρα!*» φώναξαν όλοι, που κάθονταν μαζί, σαν από ένα στόμα

αφήνοντας συνάμα κι ένα δυνατό γέλιο· αυτό όμως ανέβηκε από μέσα τους σαν βαρύ σύννεφο. Ακόμη και ο μάγος γέλασε και είπε με πονηριά: «Πάει καλά! Έφυγε τώρα το κακό μου πνεύμα!

Και δεν επέστησα την προσοχή σας κι εγώ γι' αυτό, όταν σας είπα ότι είναι ένας απατεώνας, ένα πνεύμα ψευτιάς και παραπλάνησης;

Και ιδίως, βέβαια, όταν παρουσιάζεται γυμνό. Τι μπορώ να κάνω όμως *εγώ* για τα δολερά τεχνάσματά του; Μήπως το δημιούργησα *εγώ* αυτό και τον κόσμο;

Εμπρός! Ας γίνουμε πάλι καλοί και καλοδιάθετοι! Και μολονότι ο Ζαρατούστρα ρίχνει άσχημες ματιές — δείτε τον λοιπόν! είναι θυμωμένος μαζί μου —:

— πριν έρθει η νύχτα, θα ξαναμάθει να με αγαπά και να με παινεύει, δεν μπορεί να ζήσει πολύ δίχως να κάνει τέτοιες τρέλες.

Αυτός— αγαπά τους εχθρούς του: αυτήν την τέχνη την καταλαβαίνει καλύτερα απ' όλους όσους έχω δει. Αλλά παίρνει εκδίκηση γι' αυτό — από τους φίλους του!»

Έτσι μίλησε ο γερο-μάγος και οι ανώτεροι άνθρωποι τον χειροκρότησαν: έτσι που ο Ζαρατούστρα έκανε το γύρο της παρέας και βάλθηκε να κουνάει τα χέρια των φίλων του με αγάπη και κακία — σαν ένας που κάτι ήθελε να διορθώσει και για κάτι να ζητήσει συγγνώμη από όλους. Όταν όμως έφτασε κοντά στην πόρτα της σπηλιάς του, για δεξ, πεθύμησε να βγει πάλι έξω στον καθαρό αέρα και κοντά στα ζώα του — και θέλησε να γλιστρήσει έξω.

Ανάμεσα στις θυγατέρες της ερήμου

1

«Μη φεύγεις! είπε τότε ο ταξιδιώτης, που ονομαζόταν ίσκιος του Ζαρατούστρα, μείνε κοντά μας, γιατί μπορεί να μας κυριέψει πάλι η παλιά υπόκωφη θλίψη.

Εκείνος ο γερο-μάγος μάς έδωσε ήδη πλουσιοπάροχα ό,τι χειρότερο είχε, και για κοίτα, ο καλός ευσεβής Πάπας έχει τώρα δάκρυα στα μάτια και έχει σαλπάρει πάλι στη θάλασσα της μελαγχολίας.

Οι βασιλιάδες αυτοί μπορούν ακόμη να έχουν καλό ύφος μπροστά μας: απ' όλους εμάς, αυτοί έμαθαν να το κάνουν αυτό καλύτερα σήμερα! Αν όμως δεν είχαν απέναντι τους κανένα μάρτυρα, βάζω στοίχημα ότι θα άρχιζε σ' αυτούς το ελεεινό παιχνίδι πάλι, —

— το ελεεινό παιχνίδι των διαβατάρικων σύννεφων, της υγρής μελαγχολίας, του κατσουφιασμένου ουρανού, του κλεμμένου ήλιου, του φθινοπωρινού αγέρα που ουρλιάζει,

— το ελεεινό παιχνίδι του ουρλιαχτού μας και της απελπισμένης κραυγής μας: μείνε κοντά μας, Ζαρατούστρα! Εδώ υπάρχει πολλή κρυμμένη αθλιότητα, δηλαδή πολύ βράδυ, πολλά σύννεφα, πολύς πνιγηρός αέρας!

Μας έθρεψες με ισχυρή αντρίκια τροφή και δυνατά ρητά: μην αφήνεις τώρα, στο επιδόρπιο, να μας κυριέψουν πάλι τα γυναικεία, μαλθακά πνεύματα.

Μόνον εσύ κάνεις τον αέρα γύρω σου ρωμαλέο και καθαρό! Βρήκα ποτέ στη γη τόσο καλό αέρα όσο κοντά σου, στη σπηλιά σου;

Κι όμως έχω δει πολλές χώρες, η μύτη μου έμαθε να δοκιμάζει και να εκτιμά τον αέρα με πολλούς τρόπους: κοντά σου όμως τα ρουθούνια μου γεύτηκαν την πιο μεγάλη χαρά τους!

Εκτός από, — εκτός από — ω, συγχώρεσέ με για μια παλιά ανάμνηση! Συγχώρεσέ με για ένα παλιό τραγούδι της τάβλας, που τραγούδησα κάποτε ανάμεσα στις θυγατέρες της ερήμου:

— γιατί κοντά τους υπήρχε εξίσου καλός, καθαρός, ανατολίτικος αέρας εκεί ήμουν όσο μακριά γινόταν από τη συννεφιασμένη, υγρή, μελαγχολική, γέρινη Ευρώπη!

Εκείνη την εποχή αγαπούσα αυτά τα κορίτσια της Ανατολής κι άλλα ουράνια βασίλεια, από τα οποία δεν κρέμονται ούτε σύννεφα ούτε σκέψεις.

Δεν θα το πίστευες πόσο φρόνιμα κάθονταν όταν δεν χόρευαν, βαθιές

αλλά δίχως σκέψεις, σαν μικρά μυστικά, σαν δεμένα με κορδέλες αινίγματα, σαν καρύδια για επιδόρπιο —

Πολύχρωμες και παράξενες, είναι αλήθεια! αλλά δίχως σύννεφα: αινίγματα, που αφήνονταν να λυθούν: για την αγάπη αυτών των κοριτσιών σκέφτηκα τότε έναν ψαλμό για επιδόρπιο.»

Έτσι μίλησε ο ταξιδιδώτης και ίσκιος και πριν προλάβει να του απαντήσει κανείς, είχε ήδη πιάσει την άρπα του γερο-μάγου, κάθισε σταυροπόδι και κοίταξε ατάραχα και φρόνιμα γύρω του: — με τα ρουθούνια όμως ρουφούσε αργά και ερευνητικά τον αέρα, σαν κάποιος που μυρίζει καινούριον, ξένο αέρα σε καινούριες χώρες. Κατόπιν άρχισε να τραγουδά κι η φωνή του ήταν σαν μυκηθμός.

2

«Η έρημος μεγαλώνει: αλίμονό σ' εκείνον που κρύβει ερήμους!»

— Αχ! Επίσημα!
 Πράγματι επίσημα!
 Μια αξιοπρεπής αρχή!
 Αφρικάνικα επίσημη!
 Λιονταριού άξια.
 Ένός ηθικολόγου πίθηκου που ουρλιάζει —
 Αλλά αυτό δεν είναι τίποτε για σας
 Πολυαγαπημένες φίλες
 Που στα πόδια σας
 Για πρώτη φορά,
 Ένας Ευρωπαίος, κάτω από φοίνικες
 Έχει την άδεια να κάτσει. Σελά.

Θαυμάσιο, αλήθεια!
 Να που κάθομαι τώρα,
 Κοντά στην έρημο, κι όμως
 Πάλι τόσο μακριά απ' την έρημο
 Και σε τίποτε αφανισμένος ακόμη:
 Γιατί καταβροχθισμένος
 Απ' αυτήν την μικρότατη όαση:
 — Άνοιγε, καθώς χασμουριόταν
 Το λατρευτό της στόμα
 Το πιο αρωματικό απ' όλα τα στόματα:
 Τότε έπεσα μέσα

Μέσα, διαμέσου — ανάμεσα σας,
Πολυαγαπημένες φίλες! Σελά.

Ζήτω, ζήτω σ' αυτήν τη φάλαινα
Που φρόντισε τόσο για την καλοπέραση
Του φιλοξενούμενου της — Καταλαβαίνετε
Τον σοφό μου υπαινιγμό;
Ζήτω στην κοιλιά της
Αν ήταν τόσο αξιαγάπητη
Ώαση-κοιλιά
Σαν αυτήν: γι' αυτό όμως αμφιβάλλω,
— Γιατί έρχομαι απ' την Ευρώπη
Που είναι η πιο αμφιβάλλουσα
Απ' όλες τις άλλες γριές
Συζύγους γυναικούλες.
Μακάρι ο θεός να την βελτιώσει!
Αμήν!

Να που κάθομαι τώρα
Σ' αυτήν τη μικρότατη άαση
Όμοιος με χουρμά
Μελαχρινός, ζαχαρωμένος,
Χρυσωμένος, άπληστος
Για ένα στρογγυλό στόμα κοριτσιού
Κι ακόμη περισσότερο για κοφτερά δόντια
Παγωμένα, άσπρα σαν το χιόνι,
Δόντια κοριτσιού.
Τέτοια λαχταρά η καρδιά
Όλων των ζεστών χουρμάδων. Σελά.

Όμοιος μ' αυτούς τους καρπούς του Νότου
Όμοιος, πολύ όμοιος
Κείτομαι εδώ,
Περικυκλωμένος από φτερωτά σκαθάρια
Που χορεύουν γύρω μου και παίζουν
Και πολιορκημένος επίσης
Από πόθους κι ιδέες
Πιο μικρές, πιο τρελές ακόμη
Πολιορκημένος από σας
Κορίτσια-γάτες

Βουβές και συλλογισμένες
 Ντουντού και Ζουλέικα
 — Περισφιγγωμένος, ώστε σε μια λέξη
 Πολύ συναίσθημα να βάλω:
 (Συγχωρά με θεέ μου
 Γι' αυτό το γλωσσικό αμάρτημα!)
 — Κάθομαι εδώ αναπνέοντας τον πιο καλό αέρα
 Αέρα παραδείσου αληθινά,
 Ελαφρό, φωτεινό αέρα, χρυσωμένο
 Τον καλύτερο αέρα
 Που έπεσε ποτέ απ' το φεγγάρι —
 Ήταν κατά τύχη
 Ή από υπεροψία,
 Όπως λένε οι παλιοί ποιητές;
 Γι' αυτό όμως αμφιβάλλω,
 — Γιατί έρχομαι απ' την Ευρώπη
 Που είναι η πιο γεμάτη αμφιβολία
 Απ' όλες τις άλλες γριές
 Συζύγους γυναικούλες.
 Μακάρι ο θεός να την βελτιώσει!
 Αμήν!

Αναπνέοντας τον όμορφο αυτόν αέρα
 Με ρουθούνια φουσκωμένα σαν κούπες
 Δίχως μέλλον, δίχως αναμνήσεις
 Έτσι κάθομαι εδώ
 Πολυαγαπημένες φίλες
 Και βλέπω τον φοίνικα
 Που, με χορεύτρια όμοιος,
 Λυγίζεται, γέρνει, με ευλύγιστα λαγόνια
 —Κάνει κανείς το ίδιο όταν πολλή ώρα κοιτά
 Χορεύτριας όμοιος που, όπως θέλει να νομίσω
 Πάρα πολλή ώρα, επικίνδυνα πολλή
 Στέκεται πάντα στο ένα πόδι;
 — Να ξέχασε άραγε, όπως θέλει να νομίσω,
 Το άλλο πόδι;
 Μάτια, τουλάχιστον
 Έψαξα να βρω το πολύτιμο
 Δίδυμο στολίδι
 — Δηλαδή το άλλο πόδι—

Στην άγια γειτνίαση
 Του χαριτωμένου και λεπτού φουστανιού της,
 Που έτρεμε, που πετούσε
 Σαν το φτερό, σαν τη βεντάλια.
 Ναι, όμορφές μου φίλες,
 Αν θέλετε να με πιστέψετε πέρα για πέρα:
 Το έχει χάσει!
 Το έχασε για πάντα!
 Το άλλο πόδι!
 Ω, τι κρίμα για το άλλο ωραίο πόδι!
 Πού μπορεί αλήθεια να είναι
 Και να θλίβεται μόνο του
 Αυτό το πόδι;
 Φοβισμένο ίσως
 Μπρος σε ένα ξανθόσγουρο
 Μανιασμένο λιοντάρι-τέρας;
 Ή ήδη φαγωμένο, ξεκοκαλισμένο
 θλιβερά, αχ! ξεκοκαλισμένο! Σελά.

Ω, μην κλαίτε,
 Τρυφερές καρδιές!
 Μην κλαίτε
 Καρδιές χουρμάδων!
 Γαλακτερά στήθη!
 Μικρές καρδιές
 Γλυκόριζας!
 Μην κλαις άλλο
 Χλομή Ντουντού!
 Να 'σαι άντρας, Ζουλέικα!
 Θάρρος! Θάρρος!
 — Ή θα χρειαζόταν ίσως
 Ένα τονωτικό, ένα καρδιοτονωτικό;
 Ένα ρητό γεμάτο άρωμα;
 Μια επίσημη ενθάρρυνση;

Αχ! Ορθώσου, αξιοπρέπειά μου,
 Ενάρετη αξιοπρέπεια,
 Ευρωπαϊά αξιοπρέπεια!
 Φύσηξε, ξαναφύσηξε,
 Φυσερό της αρετής!

Α!
Να μουγκρίσεις άλλη μια φορά
Ηθικολογικά να μουγκρίσεις!
Σαν ηθικολόγο λιοντάρι
Να μουγκρίσεις μπροστά
Στις θυγατέρες της ερήμου!
— Γιατί, το ουρλιαχτό της αρετής
Χαριτωμένα κορίτσια
Είναι μεγαλύτερο απ' όλη
Τη φλόγα του Ευρωπαίου
Τη βουλιμία του Ευρωπαίου!
Κι αφού είμαι κιόλας
Ευρωπαίος
Δεν μπορώ να κάνω τίποτε άλλο
Ο θεός να με βοηθήσει!
Αμήν!

Η έρημος μεγαλώνει: αλίμονο σ' εκείνον που κρύβει έρημους!

Το ξύπνημα

1

Μετά το τραγούδι του ταξιδιώτη και ίσκιου, η σπηλιά γέμισε μεμιάς γέλια και φασαρία και επειδή οι συγκεντρωμένοι φιλοξενούμενοι μιλούσαν όλοι μαζί, μαζί και ο γάιδαρος, που δεν μπορούσε να μείνει βουβός μπροστά σε τέτοια ενθάρρυνση, τον Ζαρατούστρα τον κυρίεψε μια μικρή απέχθεια και διάθεση να κοροϊδέψει τους επισκέπτες του: αν και χαιρόταν με την ευθυμία τους. Γιατί αυτή του φαινόταν σημάδι γιατρείας. Έτσι γλίστρησε έξω και μίλησε στα ζώα του.

«Πού πήγε τώρα η απελπισία τους; μίλησε και ανάσαινε ανακουφισμένος από τη μικρή αηδία του — νομίζω πως κοντά μου ξέμαθαν την κραυγή της απελπισίας!

— αν και δεν ξέμαθαν, δυστυχώς, τις σκέτες κραυγές!» Και ο Ζαρατούστρα βούλωσε τα αφτιά του, γιατί τότε ακριβώς το Ν-αι του γαϊδάρου αναμειγνυόταν περίεργα με τα ουρλιαχτά χαράς εκείνων των ανώτερων ανθρώπων.

«Είναι χαρούμενοι, άρχισε ξανά, και ποιος ξέρει; ίσως προς ζημίαν του φιλοξενητή τους κι αν έμαθαν από μένα να γελούν, δεν έμαθαν ωστόσο το δικό μου γέλιο.

Αλλά τι σημασία έχει αυτό; Είναι γέροι άνθρωποι: γιατρεύονται με το δικό τους τρόπο, γελούν με το δικό τους τρόπο τα αφτιά μου έχουν ανεχτεί πολύ χειρότερα και δεν ενοχλήθηκαν καθόλου.

Η μέρα αυτή είναι μια νίκη: υποχωρεί ήδη, φεύγει, *το πνεύμα του βάρους*, ο παλιός μου άσπονδος εχθρός! Πόσο καλά θα τελειώσει αυτή η μέρα, που τόσο δύσκολα και άσχημα άρχισε!

Και θέλει να τελειώσει. Ήδη έρχεται το βράδυ: ο καλός καβαλάρης περνάει πάνω από τη θάλασσα! Πώς ταλαντεύεται πάνω στην πορφυρή του σέλα αυτός ο μακάριος, που επιστρέφει σπίτι του!

Ο ουρανός τον κοιτάει, φωτεινός, ο κόσμος ξαπλώνει βαθιά: ω όλοι εσείς παράξενοι, που ήρθατε κοντά μου, αξίζει τον κόπο να ζει κανείς κοντά μου!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα. Και πάλι έφτασαν εκεί οι φωνές και τα γέλια των ανώτερων ανθρώπων μέσα από τη σπηλιά: τότε άρχισε εκείνος πάλι:

«Τσιμπούν, το αγκίστρι μου λειτουργεί, υποχωρεί και ο δικός τους εχθρός, το πνεύμα του βάρους. Ήδη έμαθαν να γελούν και με τον ίδιο τον εαυτό τους: ακούω καλά;

Η αντρίκια τροφή μου λειτουργεί, τα χυμώδη και δυνατά ρητά μου: και αληθινά, δεν τους τάισα με λαχανικά που φέρνουν φούσκωμα, αλλά με μια τροφή για πολεμιστές και κατακτητές: ξύπνησα καινούριες επιθυμίες.

Υπάρχουν καινούριες ελπίδες στα χέρια και στα πόδια τους, η καρδιά τους γίνεται πιο πλατιά. Βρίσκουν καινούριες λέξεις, γρήγορα το πνεύμα τους θα ανασαίνει την τόλμη.

Τέτοια τροφή δεν μπορεί να είναι βέβαια για παιδιά ή για γεμάτες λαχτάρα γριές και νέες γυναικούλες. Αλλιώς πείθει κανείς τα δικά τους σωθικά ο γιατρός τους και ο δάσκαλος τους δεν είμαι εγώ.

Η *αηδία* υποχωρεί σ' αυτούς τους ανώτερους ανθρώπους: πάει καλά! αυτή είναι η νίκη μου. Στο βασίλειο μου θα γίνουν πιο σίγουροι, κάθε ηλίθια ντροπή θα τους εγκαταλείψει, ξανοίγονται.

Ανοίγουν την καρδιά τους, οι καλές ώρες ξαναγυρίζουν κοντά τους, αναπαύονται και αναχαράζουν πάλι — γίνονται *ευγνώμονες*.

Αυτό θεωρώ εγώ το καλύτερο σημάδι: γίνονται ευγνώμονες. Σε λίγο καιρό, θα σκαρώνουν γιορτές και θα στήνουν αναμνηστικές πλάκες για τους παλιούς τους φίλους.

Είναι άνθρωποι που *αναρρώνουν!*» Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα, χαρούμενος βαθιά μες στην καρδιά του, και κοίταξε μακριά τα ζώα του όμως στριμώχονταν κοντά του σεβόμενα την ευτυχία του και τη σιωπή του.

2

Ξάφνου όμως φοβήθηκε το αφτί του Ζαρατούστρα: γιατί η σπηλιά, που ήταν μέχρι τότε γεμάτη φασαρία και γέλια, έγινε μεμιάς νεκρικά σιωπηλή η μύτη του όμως μύρισε ένα ευωδιαστό άρωμα, ένα λιβανωτό, σαν από καμένα κυπαρισσόμηλα.

«Τι συμβαίνει; Τι κάνουν αυτοί; αναρωτήθηκε και γλίστρησε προς το έμπα της σπηλιάς, για να μπορέσει να δει απαρατήρητος τι έκαναν εκεί μέσα οι φιλοξενούμενοί του. Αλλά, ω θαύμα των θαυμάτων! Τι του έμελλε να δει εκεί με τα ίδια του τα μάτια!

«Ξανάγιναν όλοι *ευσεβείς, προσεύχονται, τρελάθηκαν!*— είπε απορώντας υπέρμετρα. Και, πράγματι, όλοι εκείνοι οι ανώτεροι άνθρωποι, οι δύο βασιλιάδες, ο εκτός υπηρεσίας Πάπας, ο άσχημος μάγος, ο οικειοθελής ζητιάνος, ο ταξιδιώτης και ίσκιος, ο γερο-μάντης, ο ευσυνείδητος του πνεύματος και ο ειdechθέστερος των ανθρώπων: ήταν όλοι γονατιστοί, σαν παιδιά

και θρησκοόληπτες γριούλες και προσκυνούσαν τον γάιδαρο. Και τότε άρχισε ο ειδεχθέστερος των ανθρώπων να γαργαρίζει και να ξεφυσά, σαν να 'θελε να βγει από μέσα του κάτι ανέκφραστο' όταν όμως κατάφερε να το βγάλει έξω με λόγια, για κοίτα, δεν ήταν παρά μια ευσεβής και παράξενη λιτανεία προς αίνον του γαιδάρου, τον οποίο λιβάνιζαν και προσκυνούσαν. Αυτή η λιτανεία όμως ήχησε έτσι:

Αμήν! Και δόξα και τιμή και σοφία και ευγνωμοσύνη κι εγκώμια και δύναμη στον θεό μας, εις τους αιώνας των αιώνων!

— Ο γάιδαρος όμως απάντησε τότε Ν-αι.

Κουβαλάει το φορτίο μας, παίρνει μορφή υπηρετή, είναι υπομονετικός από καρδιάς και δεν λέει ποτέ όχι' και όποιος αγαπά τον θεό του, τον παιδεύει.

— Ο γάιδαρος όμως απάντησε τότε Ν-αι.

Δεν μιλάει: παρά μόνο για να λέει πάντα ναι στον κόσμο τον οποίο δημιούργησε: έτσι εξυμνεί τον κόσμο του. Η πονηριά του είναι το ότι δεν μιλάει: έτσι, σπάνια έχει άδικο.

— Ο γάιδαρος όμως απάντησε τότε Ν-αι.

Αθέατος περνά μέσα απ' τον κόσμο. Γκριζο είναι το χρώμα του σώματος, μέσα στο οποίο τυλίγει την αρετή του. Αν έχει πνεύμα, το κρύβει' όλοι όμως πιστεύουν στα μακριά του αφτιά.

— Ο γάιδαρος όμως απάντησε τότε Ν-αι.

Τι μυστική σοφία είναι το ότι έχει μακριά αφτιά και λέει πάντα ναι και ποτέ όχι! Μήπως δεν δημιούργησε τον κόσμο κατ' εικόνα του, δηλαδή όσο το δυνατόν πιο κούτο;

— Ο γάιδαρος όμως απάντησε τότε Ν-αι.

Ακολουθείς ίσιους και πλάγιους δρόμους' λίγο σε ενδιαφέρει τι θεωρούμε εμείς οι άνθρωποι ίσιο ή πλάγιο. Πέρα από το καλό και το κακό είναι το βασίλειό σου. Η αθωότητά σου είναι να μην ξέρεις τι είναι αθωότητα.

— Ο γάιδαρος όμως απάντησε τότε Ν-αι.

Βλέπεις πως κανένας δεν διώχνει μακριά σου ούτε ζητιάνους ούτε βασιλιάδες. Τα παιδιά τα αφήνεις να έρχονται κοντά σου, κι όταν σε γοητεύουν τα χαμίνια, με τον απλούστερο τρόπο λες Ν-αι.

— Ο γάιδαρος όμως απάντησε τότε Ν-αι.

Αγαπάς τις γαιδάρες και τα φρέσκα σύκα, δεν περιφρονείς τις τροφές. Ένα γαιδουράγκαθο σου γαργαλάει την καρδιά, όταν πεινάς. Σ' αυτό έγκειται η σοφία ενός θεού.

— Ο γάιδαρος όμως απάντησε τότε Ν-αι.

Η γιορτή του γαϊδάρου

1

Σ' αυτό το σημείο της λιτανείας όμως, ο Ζαρατούστρα δεν μπόρεσε να συγκρατήσει άλλο τον εαυτό του, φώναξε και ο ίδιος Ν-αι, δυνατώτερα από τον γάιδαρο και πήδησε στη μέση των κυριευμένων από τρέλα φιλοξενούμενών του. «Μα τι κάνετε εκεί, άνθρωποι μου; φώναξε, σηκώνοντας από κάτω εκείνους που προσκυνούσαν. Αλίμονο αν σας έβλεπε και κανένas άλλος εκτός από τον Ζαρατούστρα:

ο καθένας θα έκρινε πως με την καινούρια πίστη σας γίνατε οι χειρότεροι βλάσφημοι ή οι πιο τρελές απ' όλες τις γριούλες!

Και συ ο ίδιος, γερο-Πάπα, πώς ταιριάζει αυτό με τον εαυτό σου, το να προσκυνάς δηλαδή εδώ έναν γάιδαρο σαν να είναι θεός;»

«Ω Ζαρατούστρα, απάντησε ο Πάπας, συγγνώμη, αλλά στα πράγματα του θεού είμαι πιο αρμόδιος από σένα. Κι έτσι είναι σωστό.

Καλύτερα να λατρεύεις το θεό έστω και κάτω απ' αυτή τη μορφή, παρά κάτω από καμιά! Σκέψου αυτό το ρητό, υψηλέ μου φίλε: γρήγορα θα καταλάβεις πόση σοφία κρύβει μέσα του.

Εκείνος που είπε πως "ο θεός είναι ένα πνεύμα" — έκανε μέχρι τώρα πάνω στη γη το πιο μεγάλο βήμα και πήδημα προς την απιστία: δεν είναι εύκολο να διορθωθεί ένας τέτοιος λόγος πάνω στη γη!

Η γέρική μου καρδιά αναπηδά και σκιρτά στη σκέψη ότι υπάρχει ακόμη κάτι να λατρεύεις πάνω σ' αυτή τη γη. Συγχώρεσέ το αυτό, ω Ζαρατούστρα, σε μια γέρικη ευσεβή παπική καρδιά!»

«Κι εσύ, είπε ο Ζαρατούστρα, στον ταξιδιώτη και ίσκιο, αυτοαποκαλείσαι ελεύθερο πνεύμα και καυχίεσαι γι' αυτό; Κι έχεις επιδοθεί εδώ σ' αυτές τις ειδωλολατρικές και παπαδίστικες τελετές;

Αληθινά, χειρότερα πράγματα κάνεις εδώ από κείνα που έκανες με τα άσεμνα μαυριδερά κορίτσια σου, εσύ άσχημε νεόκοπε πιστέ!»

«Αρκετά άσχημα, απάντησε ο ταξιδιώτης και ίσκιος, έχεις δίκιο: αλλά τι μπορώ να κάνω γι' αυτό! Ο παλιός θεός ξαναζεί, ω Ζαρατούστρα, κι εσύ λέγε ό,τι θέλεις.

Ο ειδεχθέστερος των ανθρώπων είναι ένοχος για όλα: αυτός τον ξαναξύπνησε. Κι ακόμη κι αν λέει πως κάποτε τον σκότωσε: ο θάνατος δεν είναι ποτέ στους θεούς παρά μια προκατάληψη.»

«Κι εσύ, μίλησε ο Ζαρατούστρα, εσύ άσχημε γερο-μάγε, τι έκανες! Ποιος θα πιστέψει σε σένα, αυτούς τους ελεύθερους καιρούς, αν εσύ

πιστεύεις σε τέτοιες γαϊδουροποιήσεις του θεού;

Ήταν βλακεία αυτό που έκανες· πώς μπόρεσες, εσύ ο έξυπνος, να κάνεις τέτοια βλακεία!»

«Ω Ζαρατούστρα, απάντησε ο πανούργος μάγος, έχεις δίκιο, ήταν βλακεία — κι αυτό μου βγήκε σε κακό.»

«Και συ, επίσης, είπε ο Ζαρατούστρα στον ευσυνείδητο του πνεύματος, αποτίμησέ το καλά και ακούμπησε το δάχτυλο στη μύτη σου! Τίποτε εδώ δεν πάει κόντρα στη συνείδησή σου; «Το πνεύμα σου δεν είναι πολύ καθαρό γι' αυτές τις προσευχές και τους ατμούς αυτών των ψευτοευσεβών;»

«Υπάρχει κάτι εδώ, απάντησε ο ευσυνείδητος του πνεύματος και ακούμπησε το δάχτυλο στη μύτη. Υπάρχει κάτι σ' αυτό το θέαμα που κάνει καλό στη συνείδησή μου.

Ίσως δεν έχω το δικαίωμα να πιστεύω στο θεό: το σίγουρο είναι όμως ότι υπ' αυτήν τη μορφή ο θεός μού φαίνεται ο πιο αξιόπιστος.

Ο θεός πρέπει να είναι αιώνιος, σύμφωνα με τη μαρτυρία των πιο ευσεβών: όποιος έχει τόσο πολύ χρόνο μπροστά του, δίνει χρόνο στον εαυτό του. Όσο πιο αργά και πιο κουτά γίνεται: *μ' αυτόν τον τρόπο* μπορεί αληθινά να πάει πολύ μακριά.

Κι όποιος έχει υπερβολικό πνεύμα, αυτός μπορεί να προσκολληθεί με πάθος στη βλακεία και στην τρέλα. Συλλογίσου το αυτό και για τον εαυτό σου, ω Ζαρατούστρα!

Εσύ ο ίδιος — αληθινά! θα μπορούσες από περίσσεια και σοφία να γίνεις γάιδαρος.

Ένας ολοκληρωμένος σοφός δεν παίρνει ευχαρίστως τους πιο πλάγιους δρόμους; Οι ενδείξεις μάς το διδάσκουν αυτό, ω Ζαρατούστρα — *οι δικές σου ενδείξεις!*»

«Και συ, τέλος, είπε ο Ζαρατούστρα και στράφηκε προς τον ειδεχθέστερο άνθρωπο, που εξακολουθούσε να βρίσκεται στο έδαφος, υψώνοντας το χέρι του προς τον γάιδαρο (γιατί του έδινε να πιει κρασί), μίλα, ακατονόμαστε, τι έχεις κάνει εδώ!

Μου φαίνεσαι αλλαγμένος, τα μάτια σου λάμπουν, ο μανδύας του υπέροχου τυλίγει την ασχήμια σου : τι έκανες;

Είναι λοιπόν αλήθεια, αυτό που λένε κάποιοι, ότι τον αφύπνισες πάλι; Και προς τι; Δεν είχε σκοτωθεί και εξαλειφθεί μια για πάντα;

Κι εσύ ο ίδιος μου φαίνεσαι αφυπνισμένος: τι έκανες; Τι μετέτρεψες; Γιατί μεταστράφηκες; Μίλα, ακατονόμαστε!»

«Ω Ζαρατούστρα, απάντησε ο ειδεχθέστερος των ανθρώπων, είσαι κατεργάρης!

Αν αυτός ζει ακόμη ή ζει ξανά ή είναι νεκρός για τα καλά — ποιος από μας τους δύο το ξέρει καλύτερα; Σε ρωτώ.

Εγώ ένα ξέρω όμως — το έμαθα κάποτε από σένα τον ίδιο, ω Ζαρατούστρα: όποιος θέλει να σκοτώσει πιο ριζικά, αυτός γελάει.

"Όχι με την οργή, αλλά με το γέλιο σκοτώνει κανείς" — έτσι είπες κάποτε. Ω Ζαρατούστρα, εσύ κρυμμένη, εσύ εκμηδενιστή δίχως οργή, εσύ πιο επικίνδυne άγιε — είσαι κατεργάρης!»

2

Τότε όμως συνέβη να μείνει κατάπληκτος ο Ζαρατούστρα από τόσες απαντήσεις κατεργάρηδων και γι' αυτό πήδησε ξανά προς την πόρτα της σπηλιάς του και φώναξε στραμμένος προς όλους μαζί τους φιλοξενούμενούς του με δυνατή φωνή:

«Ω εσείς χωρατατζήδες και παλιάτσοι όλοι σας! Τι έχετε να καλύψετε και να αποκρύψετε από τα μάτια μου;

Η καρδιά του καθένα σας σίρτησε από χαρά και κακία επειδή ξαναγίνατε επιτέλους σαν παιδάκια, δηλαδή ευσεβείς,—

— επειδή επιτέλους ξανακάνατε αυτό που κάνουν τα παιδάκια, δηλαδή προσευχηθήκατε, ενώσατε τις παλάμες των χεριών σας και είπατε "θεέ μου αγαπημένε"!

Τώρα όμως αδειάστε μου *αυτό* το παιδικό δωμάτιο, την σπηλιά μου δηλαδή, που την έχει κάνει σήμερα σπίτι του κάθε λογής παιδιάρισμα. Δροσίστε εδώ έξω τη θερμή σας παιδική τόλμη και τη φασαρία της καρδιάς σας!

Ασφαλώς: αν δεν γίνετε σαν τα παιδάκια, δεν πρόκειται να εισέλθετε στη βασιλεία των ουρανών. (Και ο Ζαρατούστρα έδειξε με το δάχτυλο προς τα πάνω.)

Εμείς όμως δεν θέλουμε τη βασιλεία των ουρανών: έχουμε γίνει άνδρες — κι έτσι θέλουμε τη βασιλεία της γης.»

Και μια φορά ακόμη άρχισε να μιλά ο Ζαρατούστρα. «Ω καινούριοι φίλοι μου, είπε — εσείς παράξενοι, εσείς ανώτεροι άνθρωποι, πόσο πολύ μου αρέσει τώρα —

— από τότε που ξαναγίνατε χαρούμενοι! Αληθινά, είναι σαν να ανθίσατε όλοι σας: κι εγώ νομίζω πως για τέτοια λουλούδια σαν εσάς χρειάζονται καινούριες γιορτές,

— μια μικρή ανδρεία τρέλα, κάποια θεϊκή υπηρεσία και γιορτή του γαιδάρου, ένας οποιοσδήποτε γέρος και ευσεβής παλιάτσος σαν τον Ζαρα-

τούστρα, ένας θορυβώδης άνεμος, που να καθαρίζει τις ψυχές σας.

Μην ξεχάσετε αυτήν τη νύχτα και τη γιορτή του γαϊδάρου, εσείς ανώτεροι άνθρωποι! Το επινοήσατε αυτό στο δικό μου σπίτι, κι αυτό το θεωρώ καλό σημάδι — τέτοια πράγματα τα επινοούν μόνον άνθρωποι που αναρρώνουν!

Και αν την ξαναγιορτάσετε αυτήν τη γιορτή του γαϊδάρου, κάντε το από αγάπη για τον εαυτό σας, κάντε το και από αγάπη για μένα! Και για να με θυμάστε!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα.

Το τραγούδι της μέθης

1

Στο μεταξύ όμως όλοι είχαν βγει, ο ένας μετά τον άλλο, έξω από τη σπηλιά και στη δροσερή και σκεφτική νύχτα ο Ζαρατούστρα όμως οδήγησε έξω ο ίδιος τον ειδεχθέστερο άνθρωπο κρατώντας τον από το χέρι, για να του δείξει τον νυχτερινό του κόσμο και το μεγάλο στρογγυλό φεγγάρι και τους ασημένιους καταρράκτες, που βρίσκονταν κοντά στη σπηλιά του. Εκεί στέκονταν στο τέλος σιωπηλοί όλοι εκείνοι οι γέροι άνθρωποι, με την καρδιά όμως γενναία και παρηγορημένη, και απορούσαν που τόσο ωραία τους φαίνονταν όλα πάνω στη γη· η μυστικότητα της νύχτας όμως πλησίαζε ολόένα και περισσότερο στην καρδιά τους. Και ξανά ο Ζαρατούστρα σκέφτηκε μόνος του: «ω, πόσο πολύ μου αρέσουν τώρα αυτοί οι ανώτεροι άνθρωποι!» — αλλά δεν το είπε δυνατά, γιατί σεβάστηκε την ευτυχία και τη σιωπή τους.

Τότε όμως συνέβη εκείνο που εκείνη τη μακρόσυρτη εκπληκτική μέρα ήταν το πιο εκπληκτικό: ο ειδεχθέστερος άνθρωπος άρχισε πάλι και για τελευταία φορά να γαργαρίζει και να ξεφυσά, και μόλις κατάφερε τέλος να βρει τις λέξεις, για κοίτα, από το στόμα του ξεπήδησε καθαρό και στρογγυλό ένα ερώτημα, ένα καλό, βαθύ και σαφές ερώτημα, που τράνταξε την καρδιά όλων εκείνων που τον άκουγαν.

«Φίλοι μου, είπε ο ειδεχθέστερος άνθρωπος, πώς σας φαίνεται αυτό; Επειδή το θέλησε αυτή η μέρα — είμαι εγώ για πρώτη φορά ικανοποιημένος που έζησα ολόκληρη ζωή.

Και δεν μου αρκεί που μαρτυρώ αυτό το πράγμα. Αξίζει τον κόπο να ζει κανείς πάνω στη γη: μια μέρα, μια γιορτή με τον Ζαρατούστρα μού δίδαξε να αγαπώ τη γη.

"Ήταν *αυτό* — η ζωή;" θα πω στο θάνατο. "Ωραία! Άλλη μια φορά!"

Φίλοι μου, πώς σας φαίνεται; Δεν θέλετε σαν εμένα να πείτε στο θάνατο: Ήταν *αυτό* — η ζωή; Εν ονόματι του Ζαρατούστρα, ωραία! Άλλη μια φορά!»

Έτσι μίλησε ο ειδεχθέστερος άνθρωπος· τα μεσάνυχτα όμως ήταν κοντά. Και τι νομίζετε πως συνέβη τότε; Μόλις άκουσαν το ερώτημά του οι ανώτεροι άνθρωποι, συνειδητοποίησαν δια μιας την αλλαγή τους και τη θεραπεία τους, και σε ποιον το όφειλαν αυτό: τότε πήδησαν πάνω στον

Ζαρατούστρα με ευγνωμοσύνη, σεβασμό και αγάπη και του φιλούσαν τα χέρια, ο καθένας με τον τρόπο του: έτσι, άλλοι γελούσαν και άλλοι έκλαιγαν. Ο γερο-μάντης όμως χόρευε από χαρά και ακόμη κι αν ήταν, όπως πιστεύουν μερικοί χρονογράφοι, γεμάτος από κρασί, ήταν ακόμη περισσότερο γεμάτος από τη γλύκα της ζωής και είχε απαρνηθεί κάθε κούραση. Υπάρχουν μάλιστα και κάποιοι που διηγούνται πως ακόμη κι ο γάιδαρος είχε χορέψει τότε: γιατί δεν του είχε δώσει άδικα να πει κρασί πιο πριν ο ειδεχθέστερος των ανθρώπων. Μπορεί να έγινε έτσι ή αλλιώς: και αν στην πραγματικότητα δεν χόρεψε εκείνο το βράδυ ο γάιδαρος, συνέβησαν εντούτοις πράγματα πολύ πιο μεγάλα και παράξενα απ' ό,τι θα μπορούσε ποτέ να είναι ο χορός ενός γαιϊδάρου. Κοντολογίς, όπως λέει η παροιμιώδης φράση του Ζαρατούστρα, «τι σημασία έχει;»

2

Ο Ζαρατούστρα όμως, όταν συνέβη αυτό με τον ειδεχθέστερο των ανθρώπων, στεκόταν εκεί σαν μεθυσμένος: η ματιά του έσβηνε, η γλώσσα του τραύλιζε, τα πόδια του τρεμούλιαζαν. Και ποιος θα μπορούσε να μαντέψει ποιες σκέψεις περνούσαν από την ψυχή του Ζαρατούστρα; Ήταν φανερό όμως ότι το πνεύμα του πήγαινε προς τα πίσω και πετούσε προς τα μπρος και βρισκόταν πάρα πολύ μακριά και «σαν σε ψηλό αυχένα βουνού, όπως είναι γραμμένο, ανάμεσα σε δύο θάλασσες,

— ανάμεσα στο περασμένο και το μελλοντικό, ταξιδεύοντας σαν βαρύ σύννεφο». Λίγο λίγο όμως, κι ενώ οι ανώτεροι άνθρωποι τον κρατούσαν από τα χέρια, ξαναήρθε κάπως στα σύγκαλά του και απωθούσε με τα χέρια του εκείνους που τον πίεζαν, που τον τιμούσαν και που νοιάζονταν γι' αυτόν αλλά δεν μιλούσε. Ξαφνικά όμως, γύρισε γρήγορα το κεφάλι, γιατί του φάνηκε πως άκουσε κάτι: ύστερα έβαλε το δάχτυλο στα χείλη και είπε: «ελάτε!»

Και αμέσως τα πάντα γύρω του έγιναν σιωπηλά και μυστηριώδη από τα βάθη όμως ανέβαινε αργά ο ήχος μιας καμπάνας. Ο Ζαρατούστρα αφουγκράστηκε προσεκτικά, όπως και οι ανώτεροι άνθρωποι ύστερα έβαλε πάλι το δάχτυλο στα χείλη και είπε: «ελάτε! Ελάτε! Πλησιάζουν μεσάνυχτα!» — και η φωνή του είχε αλλάξει. Δεν κουνιόταν όμως ακόμα από τη θέση του: η σιωπή έγινε ακόμη πιο βαθιά και η ατμόσφαιρα ακόμη πιο μυστική, και οι πάντες αφουγκράζονταν, ακόμη και ο γάιδαρος, ακόμη και τα ζώα του Ζαρατούστρα, ο αετός και το φίδι, και η σπηλιά του Ζαρατούστρα και το μεγάλο, κρύο φεγγάρι και η ίδια η νύχτα. Ο Ζαρατούστρα όμως έβαλε για τρίτη φορά το δάχτυλο στα χείλη και είπε:

«ελάτε! Ελάτε! Ελάτε! *Ας πάμε τώρα, ας προχωρήσουμε! Είναι ώρα: ας προχωρήσουμε μέσα στη νύχτα!*»

3

«Ω ανώτεροι άνθρωποι, πλησιάζουν μεσάνυχτα: θέλω να σας πω κάτι στ' αφτί, που μου λέει στ' αφτί αυτή η παλιά καμπάνα, —

— τόσο μυστικά, τόσο τρομακτικά, τόσο εγκάρδια όσο το λέει σε μένα αυτή η καμπάνα του μεσονυχτίου, η οποία έζησε περισσότερα πράγματα από έναν άνθρωπο:

— η οποία μέτρησε ήδη τους χτύπους του πόνου της καρδιάς των πατεράδων σας — *αχ! αχ!* πώς αναστενάζει! πώς γελά μέσα στο όνειρο του το παλιό, βαθύ, τόσο βαθύ μεσονύχτι!

Σιωπή! Σιωπή! Τώρα ακούγονται κάποια πράγματα, που δεν έχουν δικαίωμα να ακουστούν τη μέρα τώρα όμως, που ο αέρας είναι δροσερός, και που κάθε θόρυβος της καρδιάς σας καταλάγιασε, —

— τώρα μιλά αυτό, τώρα ακούγεται, τώρα γλιστρά αυτό μέσα στις νυχτερινές άγρυπνες ψυχές: *αχ! αχ!* πώς αναστενάζει! πώς γελάει μέσα στο όνειρο του!

— δεν το ακούς, πόσο μυστικά, τρομακτικά, εγκάρδια μιλάει σε σ'ενα, το παλιό, βαθύ, τόσο βαθύ μεσονύχτι;

Ω άνθρωπε, πρόσεξε!»

4

«Δυστυχία μου! Πού πήγε ο χρόνος; Δεν βούλιαξα σε βαθιά πηγάδια; Ο κόσμος κοιμάται —

Αχ! Αχ! Το σκυλί ουρλιάζει, το φεγγάρι φέγγει. Καλύτερα να πεθάνω, ναι να πεθάνω, παρά να σας πω τι σκέφτεται τώρα η καρδιά μου του μεσονυχτιού.

Είμαι ήδη νεκρός. Τέλειωσε. Αράχνη, τι υφαίνεις γύρω μου; Θέλεις αίμα; *Αχ! Αχ!* Η δροσιά πέφτει, η ώρα έρχεται —

Η ώρα που εγώ τρέμω και κρυώνω, που ρωτά και ρωτά και ρωτά: "ποιος έχει αρκετή καρδιά γι' αυτό;

— ποιος θα γίνει αφέντης της γης; Ποιος θα πει: *έτσι* θα τρέχετε, μικρά και μεγάλα ποτάμια!"

— η ώρα πλησιάζει: ω άνθρωπε, ω ανώτερε άνθρωπε, πρόσεξε! Τα λόγια αυτά είναι για φίνα αφτιά, για τα δικά σου αφτιά — *τι λένε τα βαθιά μεσάνυχτα;*»

5

«Αυτό με σέρνει μαζί του, η ψυχή μου χορεύει. Καθημερινή δουλειά! Καθημερινή δουλειά! Ποιος θα γίνει αφέντης της γης;

Το φεγγάρι είναι κρύο, ο άνεμος σιωπά. Αχ! Αχ! Πετάξατε ήδη αρκετά ψηλά; Χορέψατε: ένα πόδι όμως δεν είναι φτερό.

Εσείς καλοί χορευτές, τώρα πέρασε κάθε χαρά: το κρασί έγινε ξίδι, κάθε κύπελλο έγινε εύθρυπτο, οι τάφοι τραυλίζουν.

Δεν πετάξατε αρκετά ψηλά: τώρα τραυλίζουν οι τάφοι "σώστε λοιπόν τους νεκρούς! Γιατί διαρκεί τόσο πολύ η νύχτα; Δεν μας μεθά το φεγγάρι;"

Εσείς ανώτεροι άνθρωποι, σώστε λοιπόν τους τάφους, ξυπνήστε τα πτώματα! Αχ, τι σκάβει ακόμα το σκουλήκι; Πλησιάζει, πλησιάζει η ώρα,

— μουγκρίζει η καμπάνα, τρίζει ακόμη η καρδιά, σκαλίζει ακόμα το σκουλήκι το ξύλο, την καρδιά. Αχ! Αχ! *Ο κόσμος είναι βαθύς!* »

6

«Γλυκιά λύρα! Γλυκιά λύρα! Αγαπώ τον ήχο σου, τον μεθυσμένο ήχο σου του φρύνου! — από πόσο παλιά, από πόσο μακριά έρχεται ο ήχος σου, από τα έλη της αγάπης!

Εσύ γρια κάμπανα, εσύ γλυκιά λύρα! Κάθε πόνος σου σχίζει την καρδιά, ο πόνος του πατέρα, ο πόνος των πατεράδων, ο πόνος των προγόνων ο λόγος σου ωρίμασε, —

— ωρίμασε σαν χρυσό φθινόπωρο και απομεσήμερο, σαν την καρδιά μου του ερημίτη — τώρα λες: ο ίδιος ο κόσμος ωρίμασε, το σταφύλι μαυρίζει,

— τώρα θέλει να πεθάνει, από ευτυχία να πεθάνει. Δεν το αισθάνεστε, ω ανώτεροι άνθρωποι; Μια ευωδία μυστικά αρχίζει να χύνεται προς τα έξω,

— μια μυρωδιά και ευωδία αιωνιότητας, μια ευωδία τριανταφυλλένια και μακάρια, χρυσομελάχροινη ευωδία κρασιού παλιάς ευτυχίας,

— ευτυχίας μεσονύχτιου θανάτου, που τραγουδά: ο κόσμος είναι βαθύς και βαθύτερος απ' όσο τον σκέφτηκε η μέρα!»

7

«Άφησέ με ! Άφησέ με! Είμαι υπερβολικά καθαρός για σένα. Μη μ' αγγίζεις! Ο κόσμος μου δεν έχει γίνει τώρα τέλειος;

Το δέρμα μου είναι υπερβολικά καθαρό για τα χέρια σου. Άφησέ με,

ανόητη, αδέξια και πνιγηρή μέρα! Δεν είναι πιο φωτεινό το μεσονύχτι;

Οι πιο καθαροί θα γίνουν αφέντες της γης, οι πιο άγνωστοι, οι πιο δυνατοί, οι ψυχές του μεσονυχτιού, που είναι φωτεινότερες και βαθύτερες από οποιαδήποτε μέρα.

Ω μέρα, βαδίζεις ψηλαφητά προς εμένα; Βαδίζεις ψηλαφητά προς την ευτυχία μου; Είμαι πλούσιος για σένα, μοναχικός, ένας θησαυρός, ένα δωμάτιο γεμάτο χρυσάφι;

Ω κόσμε, με θέλεις; Είμαι κοσμικός για σένα; Είμαι πνευματικός για σένα; Είμαι θεϊκός για σένα; Αλλά, ημέρα και κόσμε, είστε πολύ μολυβένιοι, —

— να έχετε πιο έξυπνα χέρια, να τα απλώνετε προς μια βαθύτερη ευτυχία, προς μια βαθύτερη δυστυχία, προς κάποιον θεό, όχι προς εμένα:

— η δυστυχία μου, η ευτυχία μου είναι βαθιές, ω παράξενη μέρα, αλλά όμως δεν είμαι θεός, δεν είμαι κόλαση θεού: *βαθιά είναι η οδύνη του.* »

8

«Η οδύνη του θεού είναι βαθύτερη, ω παράξενη κόσμε! Να απλώνεις τα χέρια προς την οδύνη του θεού, όχι προς εμένα! Τι είμαι εγώ! Μια μεθυσμένη γλυκιά λύρα,

— μια λύρα του μεσονυχτιού, ένας φρύνος-καμπάνα, την οποία κανένας δεν καταλαβαίνει, αλλά η οποία *πρέπει* να μιλά, να μιλά μπροστά σε κουφούς, ω ανώτεροι άνθρωποι! Γιατί δεν με καταλαβαίνετε!

Τελείωσε! Τελείωσε! Ω νεότητα! Ω μεσημέρι! Ω απομεσήμερο! Τώρα ήρθε το βράδυ και η νύχτα και τα μεσάνυχτα — ο σκύλος ουρλιάζει, ο άνεμος:

— δεν είναι ο άνεμος σκύλος; κλαυθμηρίζει, γαβγίζει, ουρλιάζει. Αχ! Αχ! πώς αναστενάζει! Πώς γελά, πώς ρογχάζει και ασθμαίνει η νύχτα του μεσονυχτιού!

Πόσο νηφάλια μιλάει αυτή η μεθυσμένη ποιήτρια! Ξεμέθυσε από την ίδια της τη μέθη; Ξαγρύπνησε; Μηρυκάζει πάλι;

— την οδύνη της μηρυκάζει πάλι, στο όνειρο της, η γριά βαθιά νύχτα του μεσονυχτιού, κι ακόμη περισσότερο τη χαρά της. Τη χαρά ακριβώς, όταν η οδύνη είναι *ήδη βαθιά: Η χαρά είναι βαθύτερη κι απ' τον πόνο της καρδιάς.*»

9

«Εσύ, κλήμα αμπέλου! Γιατί με παινεύεις; Εγώ σ' έκοψα όμως! Είμαι σκληρός, εσύ ματώνεις: τι θέλει ο έπαινος σου από τη μεθυσμένη μου

σκληρότητα;

"Ό,τι έχει φτάσει στην πληρότητά του, ό,τι είναι ώριμο — θέλει να πεθάνει!" έτσι λες. Ευλογημένο, ευλογημένο να είναι το κλαδευτήρι του αμπελουργού! Καθετί ανώριμο όμως θέλει να ζήσει: αλίμονο!

Η οδύνη λέει: "Πέρασε! Φύγε μακριά, ω πόνε!" Αλλά καθετί που υποφέρει, θέλει να ζήσει, για να γίνει ώριμο και χαρούμενο και γεμάτο επιθυμία,

— γεμάτο επιθυμία για το πιο μακρινό, το πιο υψηλό, το πιο φωτεινό. "Θέλω κληρονόμους, έτσι λένε όλα όσα υποφέρουν, θέλω παιδιά, δεν θέλω τον εαυτό μου," —

η χαρά όμως δεν θέλει κληρονόμους, δεν θέλει παιδιά — η χαρά θέλει τον εαυτό της, θέλει αιωνιότητα, θέλει επιστροφή, θέλει καθετί αιωνίως όμοιο με τον εαυτό του.

Η οδύνη λέει: "σπάσε, μάτωσε, καρδιά! Περπάτησε, πόδι! Πέτα, φτερό! Μακριά! Ψηλά! Πόνε!" Καλά λοιπόν, εμπρός! Ω γέριχη καρδιά μου: η οδύνη λέει: "αφανίσου". »

10

«Εσείς, ανώτεροι άνθρωποι, τι νομίζετε; Είμαι μάντης; Ονειροπόλος; Μεθυσμένος; Ερμηνευτής ονείρων; Καμπάνα του μεσονυχτιού;

Σταγόνα δροσιάς; Ατμός και μυρωδιά αιωνιότητας; Δεν το ακούτε; Δεν το μυρίζεστε; Ο κόσμος μου έχει γίνει πια τέλειος, το μεσονύχτι είναι και μεσημέρι,

— ο πόνος είναι και χαρά, η κατάρα είναι κι ευλογία, η νύχτα είναι και ήλιος — φύγετε μακριά ή μάθετε: ένας σοφός είναι και τρελός.

Είπατε ποτέ ναι σε μια χαρά; Ω, φίλοι μου, τότε είπατε ναι και σ' όλες τις οδύνες. Όλα τα πράγματα είναι δεμένα, μπλεγμένα μεταξύ τους, ερωτευμένα μεταξύ τους, —

— αν θελήσατε ποτέ ένα πράγμα δυο φορές, αν είπατε ποτέ: "μ' αρέσεις, ευτυχία! Γρήγορη κίνηση! Στιγμή!" τότε θελήσατε να τα ξαναβρείτε *όλα!*

— Όλα εκ νέου, όλα αιώνια, όλα δεμένα, μπλεγμένα, ερωτευμένα μεταξύ τους, ω, *έτσι αγαπήσατε* τον κόσμο,

— εσείς αιώνιοι, τον αγαπήσατε αιώνιο και παντοτινό: και στην οδύνη είπατε: *πέρασε, αλλά έλα πάλι! Γιατί κάθε χαρά θέλει — αιωνιότητα.*»

11

«Κάθε χαρά θέλει την αιωνιότητα όλων των πραγμάτων, θέλει μέλι, θέλει ξίδι, θέλει μεθυσμένο μεσονύχτι, θέλει τάφους, θέλει τα παρηγορητικά

δάκρυα των τάφων, θέλει το χρυσωμένο δειλινό —

— και *τι* δεν θέλει η χαρά! Είναι πιο διψασμένη, πιο εγκάρδια, πιο πεινασμένη, πιο τρομερή, πιο μυστική από κάθε πόνο, *θέλει τον εαυτό της*, δαγκώνει τον *εαυτό της*, η θέληση του δαχτυλιδιού παλεύει μέσα της, —

— θέλει αγάπη, θέλει μίσος, είναι ζάμπλουτη, δωρίζει, πετά, ζητιανεύει ώστε να την πάρει κανείς, ευγνωμονεί εκείνον που παίρνει, θα της άρεσε να τη μισούν, —

— τόσο πλούσια είναι η χαρά, που διψά για πόνο, για κόλαση, για μίσος, για ντροπή, για σακάτεμα, για *κόσμο*, — γιατί ο κόσμος αυτός, ω τον γνωρίζετε!

Εσείς ανώτεροι άνθρωποι, εσάς λαχταρά η χαρά, η αδάμαστη, η μακάρια — λαχταρά τον πόνο σας, ω αποτυχημένοι! Τους αποτυχημένους λαχταρά κάθε αιώνια χαρά.

Γιατί *κάθε* χαρά θέλει τον εαυτό της, γι' αυτό θέλει και τον πόνο της καρδιάς! Ω ευτυχία, ω πόνε! Ω σπάσε, καρδιά! Εσείς ανώτεροι άνθρωποι, μάθετε το λοιπόν, η χαρά θέλει αιωνιότητα,

— η χαρά θέλει την αιωνιότητα *όλων* των πραγμάτων, *θέλει βαθιά, βαθιά αιωνιότητα*! »

12

«Μάθατε τώρα το τραγούδι μου; Μαντέψατε τι θέλει; Εμπρός! Εμπρός! Εσείς ανώτεροι άνθρωποι, τραγουδείτε λοιπόν το κυκλικό τραγούδι μου!

Τραγουδείτε τώρα εσείς το τραγούδι που το όνομά του είναι "Άλλη μια φορά", και που το νόημά του είναι "εις τους αιώνες των αιώνων!" — τραγουδείτε το, εσείς ανώτεροι άνθρωποι, το κυκλικό τραγούδι του Ζαρατούστρα!

Ω άνθρωπε ! Πρόσεξε !

Τι λένε τα βαθιά μεσάνυχτα;

"Κοιμόμουν, κοιμόμουν —

Εύπησα από όνειρο βαθύ:

Βαθύς είναι ο κόσμος,

Και βαθύτερος απ' όσο σκέφτηκε η μέρα.

Βαθύς είναι ο πόνος του —

Και η χαρά — βαθύτερη απ' της καρδιάς τον πόνο:

Ο πόνος λέει: αφανίσου!

Ωστόσο κάθε χαρά θέλει αιωνιότητα —

Θέλει βαθιά, βαθιά αιωνιότητα!"

Το σημάδι

Το επόμενο πρωί όμως, ο Ζαρατούστρα πήδησε από το στρώμα του, έβαλε τη ζώνη του, και βγήκε από τη σπηλιά του, λαμπερός και δυνατός, όπως ένας πρωινός ήλιος που έρχεται από σκοτεινά βουνά.

«Εσύ μεγάλο άστρο, είπε, όπως είχε πει και στο παρελθόν, εσύ βαθύ μάτι της ευτυχίας, τι θα ήταν όλη η ευτυχία σου, αν δεν είχες *αυτούς* που φωτίζεις!

Κι αν έμεναν στις κάμαρές τους, ενώ εσύ έχεις ξυπνήσει ήδη και έρχεσαι και δωρίζεις και μοιράζεις: πόσο θα θύμωνε η περήφανη ντροπή σου!

Ε, λοιπόν! κοιμούνται ακόμη, αυτοί οι ανώτεροι άνθρωποι, ενώ εγώ έχω ξυπνήσει: *αυτοί* δεν είναι οι σύντροφοι που μου ταιριάζουν! Δεν είναι αυτοί που περιμένω εδώ στα βουνά μου.

Θέλω να πάω στο έργο μου, στη μέρα μου: αυτοί, όμως, δεν καταλαβαίνουν τι είναι τα σημάδια του πρωινού μου, το βήμα μου — δεν είναι γι' αυτούς εγερτήριο κάλεσμα.

Κοιμούνται ακόμη μέσα στη σπηλιά μου, το όνειρο τους πίνει ακόμη από τα μεθυσμένα μου τραγούδια. Ωστόσο, το αφτί, που ακούει προς *εμένα* — το *υπάκουο* αφτί λείπει από τα μέλη τους.»

— Αυτά είπε ο Ζαρατούστρα στην καρδιά του, όταν ανέτειλε ο ήλιος: τότε κοίταξε ερωτηματικά προς τα πάνω, γιατί άκουσε από κει τη διαπεραστική φωνή του αετού του. «Εμπρός λοιπόν! φώναξε, να τι μου αρέσει και τι μου ταιριάζει. Τα ζώα μου είναι ξυπνητά, γι' αυτό ξύπνησα κι εγώ.

Ο αετός μου είναι ξυπνητός και τιμά σαν κι εμένα τον ήλιο. Με νύχια αετού προσπαθεί να πιάσει το καινούριο φως. Είστε τα ζώα που μου ταιριάζουν σας αγαπώ.

Μου λείπουν όμως ακόμα οι άνθρωποι που μου ταιριάζουν!»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα τότε όμως συνέβη να ακούσει ξαφνικά τα φτερουγίσματα αναρίθμητων πουλιών που πετούσαν γύρω του — αλλά ο συνωστισμός τόσο πολλών φτερών και η πίεση γύρω από το κεφάλι του ήταν τόσο μεγάλη, που έκλεισε τα μάτια. Και αληθινά, σαν ένα σύννεφο είχε πέσει αυτό πάνω του, σαν σύννεφο από βέλη, που εξαπολύονται πάνω σ' έναν καινούριο εχθρό. Για δεξ, όμως, αυτό ήταν ένα σύννεφο της αγάπης, και πάνω από έναν καινούριο φίλο.

«Τι μου συμβαίνει;» σκέφτηκε ο Ζαρατούστρα μέσα στην έκπληκτη καρδιά του κι αφέθηκε να καθίσει σιγανά στη μεγάλη πέτρα, που βρισκόταν

πλάι στο έμπα της σπηλιάς του. Όμως, καθώς κουνούσε τα χέρια του γύρω του και πάνω του και κάτω του και αμυνόταν απέναντι στα τρυφερά πουλιά, για κοίτα, του συνέβη κάτι ακόμη πιο παράξενο: τα χέρια του βυθίστηκαν, απροσδόκητα, μέσα σε μια πυκνή, ζεστή χαίτη ταυτόχρονα όμως υψώθηκε μπροστά του ένας βρυχηθμός — ένα απαλό και μακρόσυρτο μούγκρισμα λιονταριού.

«Το σημάδι έρχεται », είπε ο Ζαρατούστρα και η καρδιά του μεταμορφώθηκε. Και, στ' αλήθεια, όταν φώτισε μπροστά του, ένα τεράστιο κίτρινο ζώο ήταν ξαπλωμένο στα πόδια του κι έτριβε το κεφάλι του στα γόνατά του και δεν ήθελε να τον παρατήσει, επειδή τον αγαπούσε, κι έκανε σαν σκύλος που ξαναβρίσκει τον παλιό αφέντη του. Τα περιστέρια όμως, δεν υστερούσαν σε φλογερή αγάπη από το λιοντάρι και κάθε φορά που ένα περιστέρι πετούσε πάνω από τη μύτη του λιονταριού, εκείνο τίναζε το κεφάλι του, παραξενευόταν και γελούσε.

Σε όλα αυτά είπε ο Ζαρατούστρα μόνο μία λέξη: «τα παιδιά μου είναι κοντά, τα παιδιά μου» — κι ύστερα σώπασε εντελώς. Η καρδιά του όμως ήταν λυτρωμένη και από τα μάτια του έτρεχαν δάκρυα και έπεφταν πάνω στα χέρια του. Και δεν πρόσεχε τίποτε πια και καθόταν εκεί, ασάλευτος, και δίχως να αμύνεται απέναντι στα ζώα. Τότε, τα περιστέρια άρχισαν να πετούν εδώ κι εκεί και να κάθονται στους ώμους του και να χαϊδεύουν τα άσπρα του μαλλιά και δεν κουράζονταν να δείχνουν τρυφερότητα και ευφροσύνη. Το δυνατό λιοντάρι όμως συνέχιζε να γλείφει τα δάκρυα που έπεφταν πάνω στα χέρια του Ζαρατούστρα και βρυχιόταν και μούγκριζε ντροπαλά γι' αυτό. Έτσι έκαναν εκείνα τα ζώα.

Όλα αυτά διήρκεσαν πολλή ώρα, μπορεί όμως και λίγη: γιατί, ορθώς ειπείν, για πράγματα τέτοιου είδους δεν υπάρχει χρόνος πάνω στη γη —. Στο μεταξύ όμως είχαν ξυπνήσει και οι ανώτεροι άνθρωποι μέσα στη σπηλιά του Ζαρατούστρα και έμπαιναν στη σειρά για να πάνε στον Ζαρατούστρα και να του πουν τον πρωινό χαιρετισμό: γιατί, μόλις ξύπνησαν, ανακάλυψαν ότι δεν βρισκόταν ανάμεσά τους. Όταν όμως έφτασαν στην είσοδο της σπηλιάς, και προηγήθηκε ο ήχος των βημάτων τους, το λιοντάρι δίστασε μια στιγμή, ύστερα όμως έφυγε από τον Ζαρατούστρα και όρμησε, μουγκρίζοντας άγρια, προς την είσοδο της σπηλιάς: οι ανώτεροι άνθρωποι όμως, σαν το άκουσαν να μουγκρίζει, φώναξαν όλοι μαζί, σαν από ένα στόμα, και αποτραβήχτηκαν τρέχοντας μέσα και εξαφανίστηκαν στο λεπτό.

Ο ίδιος ο Ζαρατούστρα όμως, παραζαλισμένος και ξένος, σηκώθηκε από κει που καθόταν, κοίταξε γύρω του, στάθηκε αποσβολωμένος εκεί, ρώτησε την καρδιά του, συμμαζέψε τα μυαλά του και ήταν μόνος. «Τι άκουσα λοιπόν; είπε στο τέλος αργά, τι μου συνέβη;»

Και αμέσως του ήρθε η ενθύμηση και κατάλαβε μέσα σε μια στιγμή

όλα όσα είχαν συμβεί ανάμεσα στο χτες και το σήμερα. «Εδώ είναι πράγματι η πέτρα, είπε και χάιδεψε τα γένηια του, *πάνω στην οποία κάθισα χτες το πρωί και εδώ με πλησίασε ο μάντης, και εδώ άκουσα για πρώτη φορά την κραυγή, που τώρα δα άκουσα, τη μεγάλη κραυγή της απελπισίας.*

Ω ανώτεροι άνθρωποι, για τη δική σας απελπισία μου μιλούσε χτες το πρωί εκείνο ο γερο-μάγος,—

— ήθελε να με προσελκύσει στην απελπισία σας και να με δοκιμάσει: ω Ζαρατούστρα, μου είπε, έρχομαι για να σε παρασύρω στο τελευταίο σου αμάρτημα.

Στο τελευταίο μου αμάρτημα; φώναξε ο Ζαρατούστρα και γέλασε θυμωμένος με τα ίδια του τα λόγια: *τι μου έμεινε εκτός από το τελευταίο μου αμάρτημα;*»

— Και για άλλη μια φορά βυθίστηκε στον εαυτό του ο Ζαρατούστρα και κάθισε πάλι στη μεγάλη πέτρα και συλλογίστηκε. Ξαφνικά πετάχτηκε πάνω, —

«ο οίκτος! Ο οίκτος για τον ανώτερο άνθρωπο! φώναξε και το πρόσωπο του μεταμορφώθηκε σε μπρούντζινο. Ε, λοιπόν! Αυτό — είχε το χρόνο του!

Ο πόνος μου και ο οίκτος μου — τι σημασία έχουν! Αγωνίζομαι μήπως για την *ευτυχία*; Αγωνίζομαι για το έργο μου!

Εμπρός λοιπόν! Το λιοντάρι ήρθε, τα παιδιά μου είναι κοντά, ο Ζαρατούστρα ωρίμασε, η ώρα μου ήρθε:

αυτό είναι *το δικό μου πρωί, η δική μου μέρα αρχίζει: έλα τώρα, έλα, μεγάλο μεσημέρι!*»

Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα κι έφυγε από τη σπηλιά του, αχτιδοβόλος και δυνατός, σαν πρωινός ήλιος, που έρχεται από σκοτεινά βουνά.

Ζήσης Σαρίκας:

Επίλογος

Η μετάφραση του *Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα* έγινε από την σχετικά πρόσφατη έκδοση των απάντων του Νίτσε από τους Giorgio Colli καιazzino Montinari. (Βλ. Friedrich Nietzsche, *Kritische Gesamtausgabe*, 4: *Also sprach Zarathustra*, Walter de Gruyter, 1988.)

Ο Νίτσε έγραψε τα δύο πρώτα μέρη του βιβλίου (και τα δημοσίευσε χωριστά) το 1883. Το τρίτο μέρος του Ζαρατούστρα γράφτηκε και εκδόθηκε το 1884, ενώ το τέταρτο και τελευταίο μέρος το 1885 — σε σαράντα μόνον αντίτυπα, που μοιράστηκαν σε φίλους. Προηγήθηκαν τα έργα: *Η γέννηση της τραγωδίας* (1872), οι *Παράκαιροι στοχασμοί* (1873-1876), το *Ανθρώπινο, υπερβολικά ανθρώπινο* (1878-1880), η *Ροδαυγή* (1881) [ελλην. μετ. Αγησίλαος Ντόκας, Εκδ. Λαδιά, 1978] και η *Χαρούμενη γνώση* (1882) [ελλην. μετ. Λίλα Τρουλινού, Εξάντας, 1996]. Ακολούθησαν: το *Πέρα από το καλό και το κακό* (1886), η *Γενεαλογία της ηθικής* (1887) [ελλην. μετ. Ζήσης Σαρίκας - Λίλα Τρουλινού, σχόλια Λ. Τρουλινού, Εκδ. Θεσσαλονίκης], η *Περίπτωση Βάγκνερ* (1888), το *Λυκόφως των ειδώλων* (1888) [ελλην. μετ. Χρήστος Σταμπουλής, Εξάντας, 1998], ο *Αντίχριστος*, το *Ιδού ο άνθρωπος* (1888), και το *Νίτσε εναντίον Βάγκνερ* (1888). (Σημείωση: στην προαναφερθείσα έκδοση των απάντων του επτά τόμοι είναι αφιερωμένοι στα «ανέκδοτα αποσπάσματα» του φιλοσόφου, που γράφτηκαν κατά την εικοσαετία 1869-1889 και που θεωρούνται πλέον απαραίτητα για τη μελέτη του έργου του.)

Αντί να επιχειρήσω να προσθέσω άλλη μια παρουσίαση ή ερμηνεία του Ζαρατούστρα στις πολλές που υπάρχουν, σε ξένες εκδόσεις φυσικά, προτίμησα να παρουσιάσω εν συντομία μίαν απ' αυτές, εκείνην που εκθέτει, προεκτείνοντας με εξαιρετο τρόπο την ερμηνευτική προσέγγιση του γάλλου φιλοσόφου Gilles Deleuze (βλ. *Nietzsche et la philosophie*, P.U.F., 1962 και *Nietzsche*, P.U.F., 1965 — και σε ελληνική μετάφραση από εμένα: Φρίντριχ Νίτσε, *Φιλοσοφικά αποσπάσματα*, Εξάντας, 1993), ο P. Héber-Suffrin, στο βιβλίο του *Le Zarathoustra de Nietzsche*, P.U.F., 1988. (Μόνη μου πρόθεση είναι να προτείνω έναν τρόπο ανάγνωσης και ερμηνείας, τον οποίο θεωρώ ιδιαίτερα γόνιμο και καθόλου απρόσιτο ή γενικόλογό. Πάντως, ο αναγνώστης μπορεί να διαβάσει κι όσα λέει ο ίδιος ο Νίτσε στο «αυτοβιογραφικό» του έργο *Ιδού ο άνθρωπος* [κεφ. 9 «Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα» και κεφ. 14 «Γιατί είμαι μια μοίρα»]. Χρήσιμα σχόλια για τον Ζαρατούστρα υπάρχουν επίσης σε δύο γαλλικές μεταφράσεις του έργου

[από τον Maurice de Gandillac — εκδ. Gallimard, 1971 και τον G.-A. Goldschmidt — εκδ. Le Livre de Poche, 1983] και σε δύο αγγλικές [από τον Walter Kaufmann — εκδ. Penguin, 1976 και τον R. J. Hollingdale — εκδ. Penguin, 1961]. Τέλος, μια διεξοδικότατη, κατά λέξη ανάλυση όλου του *Ζαρατούστρα* είναι το βιβλίο του Laurence Lampert, *Nietzsche's Teaching. An Interpretation of Thus Spoke Zarathoustra*, Yale Univ. Press, 1986.)

Περιεχόμενο του *Ζαρατούστρα*

Το *Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα* ανήκει στα λίγα εκείνα έργα που σφράγισαν, από τη στιγμή που εμφανίστηκαν, τη δυτική σκέψη. Το βιβλίο, πέραν της ποιητικής και ενίοτε απόκρυφης γλώσσας του, έχει αρκετά περίεργη δομή, πράγμα που δυσκολεύει περισσότερο την κατανόησή του. Δια στόματος του «προφήτη» ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ [2], ο Νίτσε ασκεί συντριπτική κριτική σε όλες τις πλευρές του δυτικού πολιτισμού (ηθική, πολιτική, θρησκεία, φιλοσοφία, επιστήμη). Τον παρουσιάζει ως ΜΗΔΕΝΙΣΤΙΚΟ (για όλες τις λέξεις που είναι γραμμένες με κεφαλαία βλ. παρακάτω, *Λεξικό του Ζαρατούστρα*) πολιτισμό, που εκπροσωπείται από τους ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ, τους ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΥΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ και τους ΑΝΩΤΕΡΟΥΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ, και προβάλλει ως επιτακτική ανάγκη τη δημιουργία ενός νέου, ουσιαστικά *διαφορετικού*, καταφατικού προς τη ζωή πολιτισμού, που θα στηρίζεται σε μια ΜΕΤΑΣΤΟΙΧΕΙΩΣΗ των κατεστημένων ΑΙΩΝΩΝ και στη διαμόρφωση ενός νέου τύπου ανθρώπου, του ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟΥ. Το μέσο για τη δημιουργία αυτή, την οποία θα επιτελέσουν οι ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΙ, είναι η ΘΕΛΗΣΗ ΠΑ ΔΥΝΑΜΗ, που δρά στο Είναι και στο Γίγνεσθαι. (Θεμελιώδης αρχή που διέπει τις σχέσεις του Είναι με το Γίγνεσθαι είναι η ΑΙΩΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ).

Το *Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα* περιλαμβάνει, όπως ήδη είπαμε, τέσσερα μέρη. Αναλυτικότερα:

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

Το πρώτο μέρος του *Ζαρατούστρα* αποτελείται από τον *Πρόλογο* και τις *Ομιλίες του Ζαρατούστρα*. Οι δέκα παράγραφοι του *Προλόγου* περιέχουν όλα τα θέματα του βιβλίου.

Πιο συγκεκριμένα, στην *παράγραφο 1* έχουμε μια ριζική κριτική του δυτικού πολιτισμού και την εξαγγελία ενός νέου πολιτισμού. Ο Νίτσε εκφράζει ευθύς την αντίθεσή του προς τα δύο θεμέλια του δυτικού πολιτισμού, τον πλατωνισμό και τον χριστιανισμό. Ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ [2] αποσύρεται σε ηλικία τριάντα χρόνων στη σπηλιά ενός έρημου βουνού, όπου ζει χαρούμε-

νος δέκα χρόνια. Αντίθετα, ο Ιησούς άρχισε στην ίδια ηλικία τη «δημόσια ζωή» του κατεβαίνοντας σε κατοικημένες περιοχές, αφού πέρασε πρώτα σαράντα βασιανιστικές μέρες στην έρημο για να αντιμετωπίσει τον πειρασμό. (Βλ., π.χ., Κατά Ματθαίον, γ 13 κ.ε.). Επίσης, ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ είναι το αντίθετο του πλατωνικού σοφού, που έχει ξεφύγει από το σπήλαιο όπου ζουν οι κοινοί άνθρωποι, οι βυθισμένοι στην άγνοια. (Βλ. Πολιτεία, VI, 508 b κ.ε.).

Τα ζώα του ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ, το ΦΙΔΙ (το ζώο που σέρνεται στη γη, δηλαδή σε τούτον εδώ τον κόσμο) και ο ΑΕΙΟΣ (το ζώο που πετά στον ουρανό, δηλαδή στο «επέκεινα», στον κόσμο των Ιδεών), αντιπροσωπεύουν, μέσω της αρμονικής συνύπαρξής τους, την αναίρεση των αντιθέτων θεωριών του εμπειρισμού και του ρεαλισμού από τη μια μεριά, και του ορθολογισμού και του ιδεαλισμού από την άλλη. Επίσης, μέσω μιας εσκεμμένης συγχώνευσης της χριστιανικής με την αρχαία ελληνική θρησκεία, υποδεικνύουν την αναίρεση των θρησκευτικών αντιθέσεων του διαβόλου (το φίδι της Γένεσης) και του θεού (ο αετός του Δία).

Ο ήλιος, στον οποίο απευθύνεται ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ, είναι το αντίθετο του χριστιανικού θεού, που εξαγοράζει το «προπατορικό αμάρτημα» των ανθρώπων με το μαρτύριο του, με αποτέλεσμα να αυξάνει τις τύψεις και την κακή συνείδησή τους. Επίσης, δεν έχει σχέση με τους αρχαίους θεούς, που, αποτραβηγμένοι, τιμωρούν, γεμάτοι φθόνο, τους ανθρώπους για τις φιλοδοξίες και τα εγχειρήματά τους.

Ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ αποφασίζει να κατεβεί κοντά στους ανθρώπους ως εξαγγελος ενός νέου πολιτισμού.

Παράγραφος 2. Κατεβαίνοντας προς τους ανθρώπους ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ συναντά πρώτα τον ΕΡΗΜΠΗ, ο οποίος πρεσβεύει την αγάπη προς τον θεό και όχι την αγάπη προς τους ανθρώπους. Εκφράζει τον ξεπεσμό της χριστιανικής διδασκαλίας, κατά την οποία προηγείται, ως καθήκον, η αγάπη προς τον θεό και ακολουθεί η αγάπη προς τον πλησίον. Το σημαντικότερο όμως είναι πως ο ΕΡΗΜΠΗΣ αγνοεί το ότι ο θεός είναι νεκρός (ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ [2] και [3]). Αντίθετα, ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ αγαπά μόνο τους ανθρώπους: δεν θέλει να τους «ελεήσει» ούτε να μοιραστεί μαζί τους το βάρος του «επέκεινα».

Παράγραφος 3. Στην πρώτη πόλη που φτάνει ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ διδάσκει στους ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ πως πρέπει να ξεπεράσουν τον ΑΝΘΡΩΠΟ και να δημιουργήσουν τον ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟ. Ο Νίτσε δεν χρησιμοποιεί εδώ τη δαρβινική θεωρία της εξέλιξης (το πέρασμα από τον πίθηκο στον άνθρωπο) για να δηλώσει πως ο ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟΣ μπορεί να είναι αποτέλεσμα της «φυσικής επιλογής». Ο ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟΣ είναι κάτι που θα μπορούσε να είναι ή που μπορεί να γίνει ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ. Ο Νίτσε απορρίπτει τον παραδοσιακό δυϊσμό

ψυχής και σώματος (ο Πασκάλ, π.χ., έλεγε πως ο άνθρωπος είναι κάτι ανάμεσα σε άγγελο και σε κτήνος) και τονίζει πως ο ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΙΟΣ είναι ον της γης, τούτου εδώ του κόσμου. Πρώτο στάδιο για τη δημιουργία του είναι η ανατροπή των παλιών αξιών. Γι' αυτό ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ διδάσκει την περιφρόνηση: α) προς την ευτυχία (ως βόλεμα), β) προς το λογικό (που έχει καταστήσει να αναζητά καθησυχαστικές αλήθειες), γ) προς την αρετή (που μένει προσκολλημένη στη διάκριση καλού και κακού), δ) προς τη δικαιοσύνη (που έχει εκφυλιστεί σε απλουστευτικό εξισωτισμό), ε) προς τον οίκτο, δηλαδή τη χριστιανική ευσπλαχνία.

Παράγραφος 4. Για να φτιάξει τον ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΙΟ, ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ πρέπει να αρνηθεί αυτό που είναι υπέρ αυτού που μπορεί να γίνει. Έτσι θα εκφράσει τη ΘΕΛΗΣΗ ΤΟΥ ΠΑ ΔΥΝΑΜΗ. Σημαντική όμως δεν είναι η καταστροφή αλλά το πέρασμα. «Αγαπώ εκείνους που δεν ξέρουν να ζουν παρά δύνοντας»: η φράση αυτή δείχνει πως ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ δεν εμπνέεται από τον «αγώνα για επιβίωση» του Δαρβίνου. Επομένως, σφάλλουν εκείνες οι ερμηνείες που ταυτίζουν τη ΘΕΛΗΣΗ ΠΑ ΔΥΝΑΜΗ με μια θέληση για κυριαρχία.

Ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ επαγγέλλεται μια καινούρια ηθική καθώς επανορίζει την αρετή (η αρετή γίνεται μία, μοιάζει με πάθος, κινητοποιεί όλες τις δυνάμεις του ανθρώπου — σε αντίθεση προς τις τέσσερις κεφαλαιώδεις αρετές της παραδοσιακής μεταφυσικής, τη σοφία, το θάρρος, τη δικαιοσύνη και τη σωφροσύνη, και προς τις τρεις θεολογικές αρετές, την πίστη, την ελπίδα, την ευσπλαχνία).

Τέλος, ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ επανορίζει τρεις βασικές έννοιες της παραδοσιακής μεταφυσικής, τον θεό, την ψυχή και την ελευθερία. Σ' αντίθεση προς την *Κανή Διαθήκη*, που λέει «ον γαρ αγαπά Κύριος παιδεύει, μαστιγοί δε πάντα υιόν ον παραδέχεται» (βλ. *Προς Εβραίους*, ιβ 6), ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ λέει «αγαπώ εκείνον που τιμωρεί τον θεό του, επειδή αγαπά τον θεό του». Όπως λέει σε άλλα βιβλία του ο Νίτσε, θεός του ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ και των ΔΗΜΙΟΥΡΓΩΝ δεν μπορεί να είναι άλλος από τον ΔΙΟΝΥΣΟ. Σ' αντίθεση προς το «γνώθι σαυτόν» του Σωκράτη και την αποχωρισμένη από το σώμα ψυχή της ιδεαλιστικής φιλοσοφίας, ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ λέει «αγαπώ εκείνον που η ψυχή του ξεχειλίζει μέσα του, έτσι που ξεχνά τον εαυτό του και όλα τα πράγματα είναι μέσα του». Σ' αντίθεση, τέλος, προς τη «διανοητική» ελευθερία που υποστηρίζει ο ορθολογισμός, ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ υποστηρίζει μια ελευθερία που εκπηγάει από την ενότητα του πάθους, του ενθουσιασμού και της σκέψης.

Παράγραφος 5. Οι ΑΝΘΡΩΠΟΙ δεν ακούν το κήρυγμα του ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ. Αυτός καταλαβαίνει πως προτιμούν να στραφούν όχι προς τη δημιουργία του ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΙΟΥ αλλά προς την ενίσχυση της κυριαρχίας του ΤΕ-

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

ΛΕΥΤΑΙΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ και του ΜΗΔΕΝΙΣΜΟΥ [2] που αυτός αντιπροσωπεύει. Γι' αυτό καταγγέλλει — μάταια όμως — αυτόν τον μηδενισμό αναλύοντάς τον στα επιμέρους του (καλοζωία, βόλεμα, καλή συνείδηση, σύγχυση της δικαιοσύνης με την ισότητα, αποποίηση του θάρρους, της σωφροσύνης, της σοφίας, ακόμη και της αγάπης προς τον πλησίον).

Παράγραφος 6. Το επεισόδιο του ΣΧΟΙΝΟΒΑΤΗ δείχνει τη διερώτηση του ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ για το αν υπάρχει ενδιάμεση λύση ανάμεσα στο μηδέν, που εκπροσωπεί ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ, και στην αλλαγή των πάντων, που εκπροσωπεί ο ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟΣ. Η απάντηση είναι όχι και δίνεται από το θάνατο του ΣΧΟΙΝΟΒΑΤΗ (ενός τύπου ΑΝΩΤΕΡΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ).

Παράγραφος 7. Ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ ξαναδηλώνει την απόφασή του να μιλήσει στους ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ για τον ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟ.

Παράγραφος 8. Ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ φεύγει από τη πόλη υπό την προτροπή του παλιάτσου (βλ. ΓΕΛΩΤΟΠΟΙΟΣ) και αντιμετωπίζει την υπεροψία και τον σαρκασμό των ΑΝΘΡΩΠΩΝ, καθώς και την ευσπλαχνία του ΕΡΗΜΙΤΗ, ο οποίος τον ελεεί με το ζόρι σκεπτόμενος μόνο τη δική του καλή συνείδηση. Είναι μια παρωδία του Μυστικού δειπνου.

Παράγραφος 9. Ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ αντιλαμβάνεται πως αιτία της αποτυχίας του ήταν το ότι ήταν μόνος του. Χρειάζεται συντρόφους, τους ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥΣ. Αυτοί θα κινούνται από τη θέληση για προσωπική τελείωση, άρα θα δημιουργήσουν πρώτα τον εαυτό τους. Συνεπώς, είναι το αντίθετο των πειθήνιων οπαδών του Ιησού και της ταπεινοφροσύνης τους. Εχθροί τους θα είναι οι «καλοί και οι δίκαιοι» και οι πιστοί της ορθής πίστης — οι θεματοφύλακες του κατεστημένου δικαίου και της κατεστημένης θρησκείας, δηλαδή οι επιτηρητές των ΑΝΘΡΩΠΩΝ. Οι ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΙ θα γκρεμίσουν για να χτίσουν (ΜΗΔΕΝΙΣΜΟΣ [4]).

Παράγραφος 10. Ο ΑΕΤΟΣ και το ΦΙΔΙ επιβεβαιώνουν με την εμφάνισή τους τη μονιστική διδασκαλία του ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ. Νύξη στην έννοια της ΑΙΩΝΙΑΣ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ: «ένας αετός έκανε μεγάλους κύκλους στον αέρα και πάνω του κρεμόταν ένα φίδι, όχι σαν θήραμα αλλά σαν φίλος: γιατί κρατιόταν τυλιγμένα γύρω στο λαιμό του». Εικόνα που δείχνει την κυκλική κίνηση όλων των πραγμάτων μέσα στον κυκλικό χρόνο.

Στο σημείο αυτό είναι χρήσιμο να παρουσιάσουμε το γενικό σχέδιο του Ζαρατούστρα:

Το θεμελιώδες θέμα του ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟΥ παρουσιάζεται από τον Νίτσε κατά κύριο λόγο στον *Πρόλογο*, § 3.

Η ΜΕΤΑΣΤΟΙΧΕΙΩΣΗ, δηλαδή το πέρασμα από τον ΜΗΔΕΝΙΣΜΟ [1] στον ΜΗΔΕΝΙΣΜΟ [4], επέρχεται στον *Πρόλογο*, §1, 2, 3, 4, 8, 9, και στο *Πρώτο μέρος* του βιβλίου.

Η θέληση για δύναμη αναλύεται στον *Πρόλογο*, §4 και στο *Δεύτερο μέρος* του βιβλίου.

Η αιώνια επιστροφή στον *Πρόλογο*, §10 και στο *Τρίτο μέρος* του βιβλίου.

Ο Μηδενισμός [2] του τελευταίου ανθρώπου και ο Μηδενισμός [3] του ανώτερου ανθρώπου στον *Πρόλογο*, §5,6 και στο *Τέταρτο μέρος* του βιβλίου.

Οι ομιλίες του Ζαρατούστρα

Οι ομιλίες του Ζαρατούστρα αναφέρονται στη μεταστοιχείωση: όλα πρέπει να καταστραφούν και όλα να ξαναφτιαχτούν.

Ο Ζαρατούστρα αρχίζει με μια αλληγορία που δείχνει τα τρία στάδια της μεταστοιχείωσης: οι άνθρωποι, ξεπερνώντας την παθητική υπακοή της καμήλας, που αγόγγυστα δέχεται τα βάρη που της φορτώνουν, πρέπει πρώτα να ανατρέψουν όλο το φορτίο των αξιών, με τη βιαιότητα του λιονταριού, κι ύστερα να αρχίσουν τη δημιουργία καινούριων αξιών, με την αθώα πρωτοτυπία του παιδιού (βλ. «Για τις τρεις μεταμορφώσεις»). Οι ομιλίες που ακολουθούν είναι είτε ομιλίες του λιονταριού είτε ομιλίες του παιδιού.

Οι ομιλίες του λιονταριού εκθέτουν το τι πρέπει να καταστραφεί. Η ποικιλία των ηθών, οι παραλλαγές της ηθικής συνείδησης αποδεικνύουν πως οι ηθικές αξίες είναι ανθρώπινα δημιουργήματα άρα είμαστε υπεύθυνοι γι' αυτές. Απ' αυτήν την ευθύνη απορρέει το καθήκον να δημιουργήσουμε καινούριες αξίες και αυτή νομιμοποιεί το να κρίνονται οι άνθρωποι και οι πολιτισμοί σε σχέση με τις αξίες που δημιούργησαν, σε σχέση με την ηθική που επινόησαν (βλ. «Για τους χίλιους και έναν σκοπούς»).

Ξεκινώντας από την άποψη αυτή, ο Ζαρατούστρα, «λιοντάρι», θα καταγγείλει το δυϊσμό μιας φοβιτσιάρικης ηθικής (βλ. «Για τους κήρυκες του άλλου κόσμου»): επίσης, θα καταφερθεί εναντίον της μέτριας κουλτούρας που τρέφει αυτήν την ηθική και τρέφεται απ' αυτήν (βλ. «Για την ανάγνωση και τη γραφή») και εναντίον των εκπροσώπων της ηθικής αυτής: του κράτους (βλ. «Για το νέο είδωλο») και των «αξιωματούχων» (βλ. «Για τις μύγες της αγοράς»).

Η ηθική αυτή είναι αρρωστιάρικη και όχι θαρραλέα, όχι εγχειρηματική: οι δημιουργοί της δεν έχουν άλλη φιλοδοξία από μια υπναλέα καλή συνείδηση (βλ. «Για τις έδρες της αρετής» και «Για τον φίλο»). Η ουσία της ηθικής δεν έγκειται γι' αυτούς στις πράξεις αλλά στα συναισθήματα, εκείνα που ακολουθούν τις πράξεις, όπως είναι οι ενοχές και οι τύψεις — που τόσο πολύ τα εκτιμά η χριστιανική ηθική — ή εκείνα που προηγούνται των πράξεων — όπως είναι η πρόθεση, στην οποία ο Καντ βλέπει όλη την ηθική αξία (βλ. «Για τον ωχρό εγκληματία»). Η αρετή τους της δικαιοσύνης —

μια θεμελιώδης ιδέα στους φιλοσόφους του 18ου αιώνα και στους κοινωνικούς στοχαστές του 19ου —δεν είναι παρά αξιοθρήνητη αδυναμία και όχι απαιτητικός σεβασμός του άλλου (βλ. «Για το δάγκωμα της οχιάς»). Η αγάπη τους προς τον πλησίον — η χριστιανική αρετή της ευσπλαχνίας — δεν είναι παρά ανοχή της αδυναμίας του άλλου, ένας εύκολος τρόπος για να αποκτήσουν οι ίδιοι καλή συνείδηση (βλ. «Για την αγάπη προς τον πλησίον»).

Η ηθική αυτή είναι απενσαρκωμένη και ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ καταγγέλλει την υποκριτική σεμνοτυφία που — υπό το κάλυμμα της αγνότητας — κρύβει έναν φόβο για το σώμα. Έτσι, θα καταφερθεί εναντίον εκείνων που προτιμούν από το σώμα τους ένα δήθεν βαθύτερο «εγώ» (βλ. «Για τους περιφρονητές του σώματος») και που φτάνουν στο σημείο να κηρύττουν την προτεραιότητα του θανάτου έναντι της ζωής (βλ. «Για τους κήρυκες του θανάτου») · πεθαίνει κανείς πολύ νωρίς αν δεν έχει ολοκληρώσει το δημιουργικό του έργο και πολύ αργά αν απλώς διατηρεί μια στείρα ζωή (βλ. «Για τον εθελούσιο θάνατο»). Όσο για την άποισή τους για τον σαρκικό έρωτα, είναι εξίσου περιφρονητέα και σ' εκείνους που τον αποφεύγουν και σ' εκείνους που επιδίδονται στην ακολασία (βλ. «Για την αγνότητα»): η γυναίκα είναι γι' αυτούς ένας πειρασμός αδυναμίας και όχι η μητέρα του ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟΥ (βλ. «Για τη γριά και τη νέα γυναικούλα») · ο γάμος τους είναι μια θλιβερή «αποκατάσταση» και όχι ένα στάδιο της μεγάλης περιπέτειας που πρέπει να γεννήσει τον ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟ (βλ. «Για το παιδί και τον γάμο»). Στο υποτιθέμενο «καλό» της ηθικής, που θέλει να αρνηθεί τα ένστικτα, ο Νίτσε αντιπαραθέτει το «ευγενές», που δεν σκοτώνει τα ένστικτα αλλά τα χρησιμοποιεί δαμάζοντάς τα (βλ. «Για το δέντρο πάνω στο βουνό»).

Οι ομιλίες του παιδιού εκθέτουν τι πρέπει να φτιαχτεί. Ο Ζαρατούστρα υμνεί πάλι τον ΔΗΜΙΟΥΡΓΟ του ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟΥ (βλ. «Για το δρόμο του δημιουργού») · υμνεί το πολεμικό θάρρος, εικόνα του αγώνα για την αυτοκυριαρχία (βλ. «Για τον πόλεμο και τους πολεμιστές») · μιλά για την ύπαρξη μια ενιαίας αρετής, που δεν αντιτίθεται στα πάθη αλλά εμπλουτίζεται απ' αυτά (βλ. «Για τις χαρές και τα πάθη») · και το πρώτο μέρος ολοκληρώνεται με ένα εγκώμιο της γενναιοδωρίας της αληθινής αρετής (βλ. «Για τη δωρήτρια αρετή»).

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Το δεύτερο μέρος του *Ζαρατούστρα ασχολείται* με τη ΘΕΛΗΣΗ ΠΑ ΔΥΝΑΜΗ και το χρόνο.

Έπειτα από χρόνια μοναξιάς ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ, όμοιος και πάλι με ξέχειλο κύπελλο, εμψυχωμένος και πάλι από τη «δωρήτρια αρετή», επανα-

λαμβάνει το εγχείρημά του· η σοφία δεν μπορεί να είναι εγωιστική ούτε ο σοφός να μένει απομονωμένος (βλ. «Το παιδί με τον καθρέφτη»).

α) Η θέληση για δύναμη, κλειδί ερμηνείας και αξιολόγησης

Το μήνυμα παραμένει το ίδιο: ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ μάς θέτει το καθήκον να δημιουργήσουμε τον ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΙΟ (βλ. «Στα νησιά των μακάρων»). Ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ επαναλαμβάνει τις πολεμικές του, εξηγώντας όμως αυτήν τη φορά καθαρά την αρχή με βάση την οποία ερμηνεύει και αξιολογεί το πραγματικό: τη ΘΕΛΗΣΗ ΠΑ ΔΥΝΑΜΗ. Καταλαβαίνω ένα πράγμα σημαίνει διακρίνω σ' αυτό μια ΘΕΛΗΣΗ ΠΑ ΔΥΝΑΜΗ και το πράγμα αυτό έχει ή δεν έχει αξία ανάλογα με τη ΘΕΛΗΣΗ ΠΑ ΔΥΝΑΜΗ που εκφράζεται σ' αυτό.

Πρέπει να καταλάβουμε ότι το πραγματικό, το Είναι, είναι ΘΕΛΗΣΗ ΠΑ ΔΥΝΑΜΗ, όχι υπό την έννοια ότι κάθε πράγμα θέλει τη δύναμη, αλλά υπό την έννοια ότι κάθε πράγμα είναι μια δύναμη που θέλει (βλ. «Για την αυτοϋπερνίκηση»).

β) Η αρνητική θέληση και το έργο της

Υπό το φως των ανωτέρω μπορούμε να καταλάβουμε τις πολεμικές που ασκεί ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ: σε οτιδήποτε υποβάλλει σε κριτική φανερώνει έναν ιδιαίτερο τύπο καταστροφικής και αρνητικής θέλησης.

Στη θρησκεία πρώτα πρώτα, στην πίστη στον κόσμο του ιερού, εντοπίζει ο Νίτσε το έργο της αρνητικής αυτής θέλησης: η θρησκεία αυτή, κινούμενη από τη μηδενιστική θέληση για εκδίκηση, καταβεβλημένη από το βάρος των θεϊκών αξιών, προσπαθεί να καταβάλει μ' αυτές και τους άλλους (βλ. «Για τους ιερείς»). Ο Νίτσε επιτίθεται εναντίον εκείνων που θέλουν να καταβάλλουν με την ευσπλαχνία τους και με τον οίκτο τους τον ΑΝΘΡΩΠΙΟ, που είναι ήδη συντριμμένος από τη ντροπή και τις τύψεις (βλ. «Για τους συμπονετικούς»).

Η δεύτερη περιοχή όπου θριαμβεύει η αρνητική θέληση είναι εκείνη της ηθικής και της πολιτικής. Ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ επιτίθεται εναντίον εκείνων που προσπαθούν να παρηγορηθούν για τις αδυναμίες τους ονομάζοντάς τες αρετές και που εκδικούνται εμβάλλοντάς τες στους άλλους εν ονόματι μιας ψευδοηθικής (βλ. «Για τους ενάρετους»). Την ίδια θέληση για εκδίκηση ανακαλύπτει σε όλους τους κήρυκες της νηφαλιότητας και της συγκράτησης (βλ. «Για το σκυλολόι») ή στους κήρυκες της ισότητας, που εκδικούνται για τη μετριότητά τους προσπαθώντας να παρασύρουν σ' αυτήν και εκείνους που τους ξεπερνούν (βλ. «Για τις ταραντούλες»).

Αρνητική θέληση υπάρχει, τέλος, και στο χώρο της γνώσης. Ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ καταγγέλλει τους ΣΟΦΟΥΣ, οι οποίοι, ακόμη και όταν επικαλούνται μian ρασιοναλιστική αυστηρότητα, ακόμη και αθεΐα, δεν κάνουν τίποτε άλλο από το να διατηρούν, υπό άλλη μορφή, αυτήν την κουλτούρα, που μας

καταβάλλει με το βάρος των υπερβατικών αξιών (βλ. «Για τους φημισμένους σοφούς»). Αν η γνώση μας καυχιέται τόσο πολύ ότι είναι αμερόληπτη, είναι επειδή είναι μια άρρωστη περιέργεια αδύναμων (βλ. «Για την άωμη γνώση»). Όσο για εκείνους τους απατεώνες που ισχυρίζονται πως έχουν προνομιακές ενοράσεις και βαθιές, σχεδόν μυστικές, εμπειρίες (βλ. «Για τους ποιητές»), δεν είναι παρά αναμασητές έτοιμων ιδεών (βλ. «Για τους σοφούς»).

Κριτικάροντας όμως όλους αυτούς τους μηδενιστές στοχαστές ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ μάς επιτρέπει να μαντέψουμε τι θα μπορούσε να είναι η ενθουσιώδης γνώση ενός παιδιού που θα ανακάλυπτε αθώα τον κόσμο (βλ. «Για τους μεγαλειώδεις ανθρώπους»).

Συνολικά τα βάζει με όλη την κουλτούρα, την οποία θεωρεί συμπίλημα, δίχως άλλη συνοχή εκτός από εκείνη που επιβάλλει ο ΜΗΔΕΝΙΣΜΟΣ (βλ. «Για τη χώρα της πνευματικής καλλιέργειας»). Απέναντι σ' αυτήν την κουλτούρα, σ' αυτό το κράτος και σ' αυτή τη θρησκεία των ανθρώπων, ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ διακηρύσσει ότι η ζωή, το Είναι, η γη δεν είναι κακά (βλ. «Για τα μεγάλα γεγονότα»).

γ) Ο διπλός πειρασμός του Ζαρατούστρα

Στη μέση του δεύτερου αυτού μέρους ο Νίτσε παρεμβάλλει τρία τραγούδια του Ζαρατούστρα. Το πρώτο (βλ. «Το νυχτερινό τραγούδι») είναι το ερωτικό τραγούδι του στοχαστή που είναι απελπισμένος, επειδή δεν μπορεί πια να αγαπήσει. Ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ δείχνει πως δεν αντλεί καμιά ευχαρίστηση από την ενασχόλησή του με την καταγγελία του ΜΗΔΕΝΙΣΜΟΥ. Ξέρει όμως πως υπάρχει μια άλλη ευχαρίστηση, εκείνη του παιδιού, του δημιουργού καινούριων αξιών. Αυτήν εξυμνεί στο δεύτερο τραγούδι (βλ. «Το τραγούδι του χορού»). Κατόπιν ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ γνωρίζει κι έναν δεύτερο πειρασμό, εκείνον της απόγνωσης μπροστά στο χρόνο που περνά και στη νεότητα που χάνεται. Η θέλησή του θριαμβεύει όμως και πάνω σ' αυτόν τον πόνο (βλ. «Το τραγούδι του τάφου»).

δ) Η ελευθερία του υπεράνθρωπου και ο χρόνος

Το θέμα του χρόνου ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ το έχει αναφέρει και πιο πάνω. Επιμένοντας πως για να γεννηθεί ο ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟΣ είναι απαραίτητος ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ, η κατάργηση δηλαδή κάθε αμετακίνητης δύναμης, ειςίγαγε ένα καινούριο επιχείρημα: η ελευθερία του ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟΥ δεν μπορεί να είναι πραγματική παρά αν ασκείται μέσα στο χρόνο, στο γίνεσθαι, φτιάχνοντας ένα μέλλον και ξεκινώντας από το παρελθόν. Επομένως, θα ήταν απατηλή, και ο ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟΣ θα ήταν ανέφικτος, αν ο χρόνος ήταν απλώς μια αυταπάτη απέναντι στη θεϊκή ακινησία, μια συγκεχυμένη αντανάκλαση της αχρονικότητας των Ιδεών (βλ. «Στα νησιά των μακάρων»).

Ωστόσο, παραμένει ακόμα μια σημαντική δυσκολία, γιατί, αν από τη μια μεριά η ελευθερία εμπλέκει αναγκαστικά το χρόνο, από μια άλλη μεριά, και ταυτόχρονα, η ελευθερία μοιάζει αδύνατη μέσα σ' αυτόν τον πραγματικό χρόνο: δεν μπορεί να είναι κανείς ελεύθερος μέσα στην πορεία του χρόνου, με ένα πεπερασμένο μέλλον και ένα πεθαμένο παρελθόν. Εδώ βρίσκεται η κυριότερη πηγή τού τόσο σπουδαίου για την κουλτούρα μας πνεύματος της εκδίκησης: ο άνθρωπος παίρνει εκδίκηση λόγω του περιορισμού του από το χρόνο και λόγω της αδυνατότητας να διορθώσει αυτήν την κατάσταση (βλ. «Για τη λύτρωση»).

Ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ μαντεύει τη λύση: το μεγαλύτερο γεγονός δεν είναι ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ (βλ. «Για τα μεγάλα γεγονότα»), αλλά το ότι η ουσία του χρόνου είναι η ΑΙΩΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ.

Ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ όμως δεν είναι ακόμη ώριμος για να δώσει το σπουδαιότερο μήνυμά του και, για μια ακόμη φορά, επιστρέφει στη μοναξιά. Το λιοντάρι δεν έχει γίνει ακόμη παιδί (βλ. «Η σιωπηλότερη ώρα»).

ε) Η εναλλακτική λύση

Η επιλογή είναι απλή: ή όλα ή τίποτε. Την ίδια στιγμή ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ καταγγέλλει και πάλι την αθλιότητα του ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ, ο οποίος δεν πιστεύει σε τίποτε και δεν θέλει τίποτε (βλ. «Ο μάντης»).

Η κατάσταση όμως δεν είναι ακόμη απελπιστική και ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ διατηρεί τις ελπίδες του (βλ. «Για την ανθρώπινη εξυπνάδα/σωφροσύνη»)

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

Το τρίτο μέρος του Ζαρατούστρα ασχολείται με την ΑΙΩΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ.

α) Ένα πιο δύσκολο κήρυγμα

Ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ έχει όλο και λιγότερους ακροατές: μια ελίτ από συντρόφους έχει ήδη αντικαταστήσει το πλήθος του *Προλόγου*. Στο εξής θα περιοριστεί σε συζητήσεις με πρόσωπα που συναντά. Ο ίδιος θλίβεται, διότι έλπιζε να οδηγήσει ένα ενθουσιώδες πλήθος στο δρόμο προς τον ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟ. Ταυτόχρονα όμως ειρωνεύεται την παλιά του ελπίδα και φτάνει στην πιο δύσκολη σκέψη του, την οποία κανένας δεν μπορεί ακόμη να συλλάβει μέσα σε έναν κόσμο όπου κυριαρχούν οι ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ (βλ. «Ο ταξιδιώτης»).

Ο Νίτσε μιλά αρχικά για την ΑΙΩΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ μεταφορικά: ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ μας διηγείται πως είδε ένα βοσκό να τον πνίγει ένα ΦΙΔΙ (το ζώο που σκοτώνει: ο χρόνος· επίσης όμως, και το ζώο που τυλίγεται...). Ο βοσκός απαλλάσσεται από το ζώο, που είχε γλιστρήσει μέσα στο στόμα του, κόβοντας με τα δόντια του το κεφάλι του. Αμέσως το θέμα αυτό συνδέεται μ' εκείνο του ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟΥ: το γέλιο του βοσκού, που έχει νικήσει το φί-

δι, το χρόνο, το θάνατο, είναι υπεράνθρωπο... (βλ. «Για το όραμα και το αίνιγμα»).

Ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ θα διστάσει πολύ ώσπου να διατυπώσει την πιο υψηλή σκέψη του. Πρώτα γιατί φοβάται μήπως δεν γίνει κατανοητός (βλ. «Η επιστροφή»): κάποιιοι από τους συντρόφους του, πάλι, τον έχουν ήδη εγκαταλείψει (βλ. «Για τους αποστάτες»). Παρόλο που αμφιβάλλει κάπως κι ο ίδιος, λέει πως είναι έτοιμος να υποστεί όλες τις συμφορές που θα συνεπιφέρει η σκέψη του αυτή (βλ. «Για τη αθέλητη μακαριότητα» και «Στο όρος των Ελαιών»).

β) Η αιώνια επιστροφή, η ηθική και η μεταφυσική

Για να μας προετοιμάσει για την αναγγελία της ΑΙΩΝΙΑΣ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ, ο Νίτσε ξαναπιάνει θέματα που ήδη γνωρίζουμε. Επανέρχεται στην καταστροφή των παλιών αξιών (βλ. «Για την αρετή που σε κάνει μικρό» και «Για τις παλιές και τις καινούριες πλάκες») τονίζοντας ότι κινείται όχι από ένα αρνητικό αίσθημα αλλά από τη θέληση για δημιουργία (βλ. «Προσπερνώντας»). Ταυτόχρονα, υμνεί τις καινούριες αξίες που δημιουργήθηκαν (βλ. «Για τα τρία κακά» και «Για τις παλιές και τις καινούριες πλάκες»).

Εδώ εισάγεται σταδιακά η έννοια της ΑΙΩΝΙΑΣ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ και συνδέεται με ένα άλλο θέμα: τη ΘΕΛΗΣΗ ΓΙΑ ΔΥΝΑΜΗ του ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟΥ, που ήταν αντικείμενο του δεύτερου μέρους του βιβλίου.

Ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ επανέρχεται και στο ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΘΕΟΥ: υμνεί τη χαρά που νιώθει να κινείται κάτω από έναν άδειο ουρανό (βλ. «Πριν από την ανατολή του ήλιου»), χαρά την οποία αντιθέτει στη χαρά του «πνεύματος του βάρους», του βάρους των κατεστημένων αξιών (βλ. «Για το πνεύμα του βάρους»).

Εδώ γίνεται και πάλι σύνδεση με την έννοια της ΑΙΩΝΙΑΣ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ: ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ υποδεικνύει πως είναι ανώφελο να καταφεύγει κανείς, όπως ο Πλάτων, στην ακινησία των Ιδεών για να αμυνθεί απέναντι στην ηρακλείτεια κινητικότητα (βλ. «Για τις παλιές και τις καινούριες πλάκες»).

γ) Ένα ενθουσιώδες κήρυγμα

Τέλος, μέσα σε ένα παραλήρημα ενθουσιασμού, αναγγέλλεται καθαρά η ΑΙΩΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ (βλ. «Ο αναρρωνύων»).

Ευθύς αμέσως ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ πέφτει άρρωστος. Κι αυτό οφείλεται — όπως και οι φόβοι και οι δισταγμοί του πιο πριν — στη δυνατότητα επιστροφής του μικρού, του αντιδραστικού, του άρρωστου. Γιατί, αν ισχυρίζεσαι πως όλα επιστρέφουν, ισχυρίζεσαι πως επιστρέφουν, πάντα, και τα πιο χυδαία πράγματα.

Ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ όμως παρηγοριέται. Ίσως πρέπει να συμφωνήσουμε με τον Ντελέζ σχετικά με τον επιλεκτικό χαρακτήρα της ΑΙΩΝΙΑΣ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ, χάρη στον οποίο το χυδαίο δεν επιστρέφει. «Το δίδαγμα της αιώνιας

επιστροφής είναι ότι δεν υπάρχει επιστροφή του αρνητικού. Η αιώνια επιστροφή σημαίνει πως το "Είναι" είναι επιλογή. Επιστρέφει μόνον ό,τι καταφάσκει, επιβεβαιώνει ή επιβεβαιώνεται, (...) η αναπαραγωγή τού γίνεσθαι είναι επίσης η παραγωγή ενός ενεργού γίνεσθαι (βλ. Gilles Deleuze, *Nietzsche et la philosophie*, P.U.F., 1962)]. Ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ όμως δεν το λέει αυτό καθαρά λέει απλώς ότι απορρίπτει κάθε παράπονο, κάθε παρηγοριά, κάθε αντιδραστική ή αρνητική στάση, ότι αρνείται κάθε κατηγορία εναντίον τού Είναι και ότι παρηγοριά του είναι να τραγουδήσει πάλι (βλ. «Ο αναρρωνύων»).

Αυτό το τραγούδι τραγουδά λοιπόν ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ: την υπέροχη ελευθερία, την τεράστια δυνατότητα δράσης που έχει εκείνος που γνωρίζει την ΑΙΩΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ (βλ. «Για τη μεγάλη επιθυμία»)· τραγουδά την ελεύθερη, αρμονική, δημιουργική δράση του ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟΥ (βλ. «Το άλλο χορευτικό τραγούδι»).

Κατόπιν, (βλ. «Οι επτά σφραγίδες»), τραγουδά τον έρωτα για την αιωνιότητα σε σύγκριση με τον έρωτα για μια γυναίκα. Και πάλι συγκεντρώνει γύρω από την ιδέα της ΑΙΩΝΙΑΣ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ όλα τα θέματα του βιβλίου: μιλά για τη πυκνότητα της αιώνιας στιγμής κατά την οποία ασκείται η ΘΕΛΗΣΗ ΠΙΑ ΔΥΝΑΜΗ (§1), για το ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΘΕΟΥ (§2), για τη δραστηριότητα του ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥ (§3), για την επιβεβαίωση του Είναι σε όλη την πολλαπλότητά του (§4), για τον απέραντο χώρο δράσης που έχει ο ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟΣ (§5), για τη χαρούμενη ύπαρξη κάτω από τον άδειο ουρανό (§6) και λέει ΝΑΙ (§7).

Με την ιδέα της ΑΙΩΝΙΑΣ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ, ιδέα καταφατική με την οποία είχε τελειώσει και ο *Πρόλογος*, το έργο, επτά φορές σφραγισμένο, μοιάζει πως θα μπορούσε να έχει ολοκληρωθεί. Ωστόσο ο Νίτσε θα γράψει ακόμη ένα μέρος.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΜΕΡΟΣ

Στο τέταρτο μέρος γίνεται λόγος για τον ΑΝΩΤΕΡΟ ΑΝΘΡΩΠΟ και τον ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟ.

α) *Το κάλεσμα τον ανώτερου ανθρώπου*

Μετά πολλά χρόνια στη μοναξιά, ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ αισθάνεται πως έφτασε η γενναιόδωρη ώρα για το καινούριο του κήρυγμα (βλ. «Η προσφορά του μελιού»).

Επισκέπτεται τον ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ ο ΜΑΝΤΗΣ που ήδη γνωρίζουμε (βλ. Δεύτερο μέρος, «Ο μάντης»), ο προφήτης του μελλοντικού ΜΗΔΕΝΙΣΜΟΥ [2], ο εξάγγελος του ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ (βλ. «Η κραυγή της απελπισίας»). Αυτόν τον ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΑΝΘΡΩΠΟ, που σκότωσε το θεό για να ξεφορτωθεί έναν πολύ απαιτητικό αφέντη, ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ δεν θα αργήσει να τον

συναντήσει αυτοπροσώπως (βλ. «Ο ειδεχθέστερος των ανθρώπων»).

Η κραυγή της απελπισίας όμως που βγάζει τον ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ από τη σπηλιά του και τον παρακινεί να ξαναπάει στους ανθρώπους — ο Νίτσε εξηγεί εδώ το νόημα του τέταρτου μέρους του βιβλίου — είναι κραυγή των κουρασμένων, ακινητοποιημένων από το θάνατο του θεού ΑΝΩΤΕΡΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ. Πριν από τον ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΑΝΘΡΩΠΟ ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ

θα συναντήσει διαδοχικά διάφορες μορφές του ΑΝΩΤΕΡΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ, συγκαιρινού του

Νίτσε. Ο συγγραφέας ξαναπιάνει την πένα γιατί κατάλαβε πως, παρόλο που απευθύνθηκε στους ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ, προσήλκυσε μόνο τους ΑΝΩΤΕΡΟΥΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ.

β) Οι μορφές του ανώτερου ανθρώπου

Ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ συναντά διαδοχικά δύο ΒΑΣΙΛΙΑΔΕΣ με τον ΓΑΪΔΑΡΟ τους, έναν ΣΟΦΟ, έναν ΜΑΓΟ, τον ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΠΑΠΑ, έναν

ΟΙΚΕΙΟΘΕΛΗ

ΖΗ-

ΤΙΑΝΟ και τέλος την ίδια του τη ΣΚΙΑ.

Οι δύο ΒΑΣΙΛΙΑΔΕΣ, ο «εκ δεξιών» και ο «εξ ευωνύμων», ταξιδεύουν μαζί. Ο Νίτσε τοποθετείται πέρα από τη φανερή τους πολιτική αντίθεση, καθώς διαπιστώνει ότι οι αξίες που υπερασπίζονται αυτοί είναι ίδιες: σε ένα γάιδαρο έχουν φορτώσει τα ίδια ιδανικά. Και οι δύο είναι κουρασμένοι από την εξουσία, από τα «χρηστά ήθη» της σύγχρονης κοινωνίας (βλ. «Συζήτηση με τους βασιλιάδες»).

Ο ΣΟΦΟΣ, θετικό πνεύμα, είναι φυλακισμένος, λόγω των διανοητικών ενδοιασμών του, σε μια γελοιωδώς στενή ειδίκευση (βλ. «Η βδέλλα»).

Ο ΜΑΓΟΣ, ένας καλλιτέχνης (ο Νίτσε είχε μάλλον στο νου του τον Βάγκνερ), έχει χάσει κάθε πίστη, κάθε αυθεντικότητα (βλ. «Ο μάγος»).

Όσο για τον ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΠΑΠΑ, λυπάται για το ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΘΕΟΥ, αλλά συνεχίζει να δρα μηχανικά, σαν να ζούσε ακόμη ο θεός (βλ. «Εκτός υπηρεσίας»).

Έτσι, η πολιτική εξουσία, η επιστήμη, η τέχνη, η θρησκεία, όλες οι όψεις της κουλτούρας, για τις οποίες τόσο υπερηφανεύονται οι άνθρωποι γενικά και οι άνθρωποι του 19ου αιώνα ιδιαίτερα, έχουν γίνει αδιάφορες, δίχως συνοχή, δίχως ψυχή, δίχως αξία από τότε που πέθανε ο θεός. Και όμως οι άνθρωποι συνεχίζουν να τις ασκούν. Ο θεός δεν υπάρχει πια, υπάρχει μόνο το ζώο που κουβαλάει, ο ΓΑΪΔΑΡΟΣ, ο οποίος έχει αντικαταστήσει σ' αυτόν τον ρόλο την καμήλα (βλ. Πρώτο μέρος, «Για τις τρεις μεταμορφώσεις»).

γ) Ψεύτικες και αληθινές ευτυχίες

Μετά το ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΘΕΟΥ οι ΑΝΩΤΕΡΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ψάχνουν μάταια

να βρουν πάνω στη γη την ευτυχία, την οποία γνωρίζουν πως δεν μπορούν να βρουν σε έναν άλλο κόσμο (βλ. «Ο οικειοθελής ζητιάνος»). Το αποτέλεσμα είναι να μηρυκάζουν το παρελθόν σαν αγελάδες.

Δίχως σκοπό, δίχως λόγο δράσης, μέσα σε έναν παράλογο κόσμο, ο

άνθρωπος δεν είναι ευτυχισμένος (βλ. «Ο Ίσκιος»).

Ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ γνωρίζει όμως την ευτυχία, ευτυχία αυτού του κόσμου, ευτυχία του επιτευγμένου σκοπού· το μεσημέρι — και είναι πάντα μεσημέρι αν ο χρόνος είναι κυκλικός — η σκιά του εξαφανίζεται (βλ. «Μεσημέρι»). Αυτήν την ευτυχία δοκιμάζει να γνωστοποιήσει στους ΑΝΩΤΕΡΟΥΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ, που έχουν μαζευτεί στη σπηλιά του (βλ. «Ο χαιρετισμός» και «Το δείπνο»). Καθ' όλη τη διάρκεια του δείπνου που παραθέτει για χάρη τους, τους τραγουδά τον ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟ, ελπίζοντας πως μπορεί ακόμη να δημιουργηθεί αυτός (βλ. «Για τον ανώτερο άνθρωπο»).

Οι ΑΝΩΤΕΡΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ όμως δεν τον καταλαβαίνουν και, μόλις φύγει ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ, προτείνουν άλλες συνταγές: ο ΜΑΓΙΟΣ ομολογεί τη λύπη του για τις παρηγοριές που ήξερε να δίνει ο νεκρός θεός (βλ. «Το τραγούδι της μελαγχολίας»)· ο ΕΥΣΥΝΕΙΔΗΤΟΣ ΤΟΥ ΠΙΝΕΥΜΑΤΟΣ εκθειάζει την επιστήμη, τις βεβαιότητές της, τις λύσεις της, που διαλύουν τις ανθρώπινες αγωνίες (βλ. «Για την επιστήμη»)· ένας τρίτος — ο πιο κοντινός στον ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ, ο ΊΣΚΙΟΣ του — υμνεί τις ηδονές των αισθήσεων (βλ. «Ανάμεσα στις θυγατέρες της ερήμου»). Ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ τους ακούει να γελούν και χαίρεται, νομίζοντας πως έχουν βρει το δρόμο της γιατρειάς (βλ. «Το ξύπνημα», §1).

Σύντομα όμως ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ αντιλαμβάνεται το λάθος του. Οι ΑΝΩΤΕΡΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ, ανίκανοι να ζήσουν δίχως θεό, επινόησαν μια νέα λατρεία, εκείνην του ΓΑΪΔΑΡΟΥ, του γαιδάρου που δέχεται τα βάρη αγόγγυστα, που λέει Ναι σε ό,τι του επιβάλλουν (βλ. «Το ξύπνημα», §2). Ο Ζαρατούστρα διακόπτει την τελετή τους και τους λέει πως το «ναι» που διδάσκει αυτός δεν είναι εκείνο του ΓΑΪΔΑΡΟΥ, που κουβαλά, αλλά του ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟΥ, που δημιουργεί. Οι ανώτεροι άνθρωποι παίρνουν θάρρος (βλ. «Η γιορτή του γαιδάρου»)

δ) Τραγούδια χαράς — Ο υπεράνθρωπος είναι κοντά

Τότε ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ παρασέρνει τούς ΑΝΩΤΕΡΟΥΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ σε ένα τραγούδι χαράς: τραγουδά την αγάπη της γης, την αιωνιότητα της στιγμής, την αιωνιότητα που προσφέρεται στον άνθρωπο (βλ. «Το τραγούδι της μέθης»).

Το άλλο πρωί ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ βγαίνει μόνος απέναντι στον ήλιο που ανατέλλει. Χάρη σε ένα, διπλό σημάδι, καταλαβαίνει, και γεμίζει αγαλλίαση γι' αυτό, πως έχει έρθει η ώρα του ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟΥ. Από τη μια μεριά, πρώτο σημάδι, το λιοντάρι, που αντικατέστησε την καμήλα, έχει τελειώσει το καταστροφικό έργο του και, ξαπλωμένο στα πόδια του ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ, μουγκρίζει εναντίον των ΑΝΩΤΕΡΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ. Από τη άλλη, δεύτερο σημάδι, το παιδί, που θα αντικαταστήσει το λιοντάρι, έχει γεννηθεί: ένα πλήθος από περιστέρια το αναγγέλλει αυτό. Έχει έρθει η ώρα της δημιου-

γίας του ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟΥ, τον οποίο είχε αναγγείλει ο *Πρόλογος*.

Λεξικό του Ζαρατούστρα

ΑΕΙΟΣ ΚΑΙ ΦΙΔΙ: Το ζώο που πετά αντιπροσωπεύει ό,τι τοποθετεί στον «άλλο κόσμο» η παραδοσιακή, ρασιοναλιστική και εξ ορισμού δυσιστική μεταφυσική: τον θεό, το καλό και τις Ιδέες. Το ζώο που σέρνεται αντιπροσωπεύει τον εμπειρισμό, το «νόημα της γης», και, γενικότερα, ό,τι τοποθετεί εδώ κάτω η ίδια αυτή μεταφυσική: το διάβολο (το φίδι της *Γένεσης*) και καθετί αξιοπεριφρόνητο.

Και τα δύο είναι αγαπητά στον Ζαρατούστρα, που αρνείται τις παραπάνω αντιθέσεις, και αυτά αναγγέλλουν την ΑΙΩΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ, χάρη στην οποία θα καταφέρει να τα συμφιλιώσει η νιτσεϊκή μεταφυσική.

Το φίδι, όμως, που το δάγκωμά του σκοτώνει, είναι επίσης, αλλού, ο χρόνος (Δεύτερο μέρος, «Για το όραμα και το αίνιγμα»).

ΑΙΩΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ: « Η διδασκαλία της "αιώνιας επιστροφής", δηλαδή, της απόλυτης και ατελεύτητα επαναλαμβανόμενης κυκλικής πορείας όλων των πραγμάτων — τούτη η διδασκαλία του Ζαρατούστρα μπορεί τελικά να είχε διδαχτεί ήδη από τον Ηράκλειτο. Κάποια σημάδια της παρουσιάζουν οι στωικοί, που κληρονόμησαν όλες σχεδόν τις βασικές ιδέες τους από τον Ηράκλειτο.» (Βλ. F. Nietzsche, *Ecce Homo*, έκδ. Karl Schlechte, Carl Hanser Verlag, 1966, σ. 1111.)

Ο Νίτσε, «ανανεωτής» της θεωρίας της αιώνιας επιστροφής, της έδινε διπλό νόημα: μεταφυσικό (το γίνεσθαι ΕΙΝΑΙ, επειδή είναι αιώνιο) και ηθικό (είμαι υπεύθυνος για την αιωνιότητα από τη στιγμή που είμαι υπεύθυνος για ένα δευτερόλεπτο). [Η θεωρία της ΑΙΩΝΙΑΣ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ, πάντως, παρουσιάζει ιδιαίτερες δυσκολίες — ιδίως στη σχέση της με την ιδέα του «υπεράνθρωπου». Ο ίδιος ο Νίτσε ήταν, εκτός από ενθουσιώδης, και πολύ διστακτικός στη διατύπωσή της. Πράγματι, αν δεχτούμε την αιώνια επιστροφή όλων των πραγμάτων, δεχόμαστε ότι ακόμη και το πιο ευτελές πράγμα είναι αιώνιο. Επ' αυτού, ο Ντελέξ πρότεινε την εξίσου συζητήσιμη ιδέα του «επιλεκτικού χαρακτήρα» της αιώνιας επιστροφής.]

ΑΝΘΡΩΠΟΣ: «Ανθρώπινος, υπερβολικά ανθρώπινος», σε σύγκριση με τον ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟ. Υπόκειται στις παλιές αξίες και είναι το υποχείριο της παραδοσιακής κουλτούρας. Είναι ο ΜΗΔΕΝΙΣΤΗΣ [1], που σύμβολο του είναι η καμήλα και ιδεώδες του ο ΕΡΗΜΠΗΣ.

ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΜΕ ΤΗ ΒΔΕΛΛΑ: Είδος ΑΝΩΤΕΡΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ. Λέγεται και «ευσυνείδητος του πνεύματος» και εκπροσωπεί την επιστήμη. Είναι ο σοφός, το θετικό πνεύμα, το φυλακισμένο μέσα στα στενά όρια μιας «ειδίκευσης».

ΑΝΩΤΕΡΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ: Είναι ο ΜΗΔΕΝΙΣΤΗΣ [3], Είναι πληροφορημένος για τον ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΘΕΟΥ [4], δεν καταφέρνει όμως να πείσει πλήρως τον εαυτό του και συνεχίζει να δρα σαν να υπήρχε ο θεός. Αντικαθιστά το θεϊκό θεμέλιο των αξιών με ένα ανθρώπινο θεμέλιο, η μεταστοιχείωση όμως δεν γίνεται και συναντάμε πάλι τις ίδιες αξίες. Τύποι ανώτερου ανθρώπου είναι Ο ΣΧΟΙΝΟΒΑΤΗΣ, ΟΙ ΔΥΟ ΒΑΣΙΛΙΑΔΕΣ, Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΜΕ ΤΗ ΒΔΕΛΛΑ, Ο ΜΑΓΟΣ, Ο ΕΡΗΜΙΤΗΣ και Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΠΑΠΑΣ.

ΓΑΪΔΑΡΟΣ: Το ζώο του ΑΝΩΤΕΡΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ, που κουβαλά μοιρολατρικά την πραγματικότητα και τις αξίες, καταφάσκοντας σ' αυτές. Λέει πάντα Ν-αι (ο Νίτσε γράφει «I-a», που παραπέμπει στο «Iah» — έτσι γράφεται στα γερμανικά το γκάρισμα του γαιδάρου) κινητοποιώντας όμως μόνον ΑΝΤΕΝΕΡΓΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ.

ΓΕΛΩΤΟΠΟΙΟΣ: (ή τρελός, πίθηκος, νάνος, δαίμονας): Είναι η καρικατούρα του ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ. Ισχυρίζεται πως ξεπερνά, πως υπερβαίνει, αλλά αυτό σημαίνει γι' αυτόν: ή βάζω να με κουβαλήσουν (ανεβαίνω στους ώμους του ΑΝΘΡΩΠΟΥ και του ίδιου του ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ) ή πηδώ από πάνω. Είναι οι δύο πιθανές παρερμηνείες πάνω στο νόημα του ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟΥ. (Βλ. Ντελέζ, ό.π., σ.46).

ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ: Σύντροφος (οι) τον οποίο αναζητά ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ, δημιουργός του εαυτού του και καινούριων αξιών, είναι ο πρόδρομος του ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟΥ, ο άνθρωπος του καταφατικού ΜΗΔΕΝΙΣΜΟΥ [4], που καταστρέφει δημιουργώντας.

ΔΙΟΝΥΣΟΣ: Ο θεός του κρασιού, του χορού και του μυστικιστικού παραληρήματος: καταφάσκει χαρούμενα στη ζωή, σε αντίθεση με τον χριστιανικό θεό, που πεθαίνει πάνω στο σταυρό για να ξεπλύνει την ανθρώπινη ενοχή απέναντί του και που, μ αυτόν τον τρόπο, απλώς αυξάνει και την ενοχή των ανθρώπων και την κακή συνείδηση που απορρέει απ' αυτήν.

ΔΡΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ: Κάθε πραγματικότητα είναι ΔΥΝΑΜΗ, σχέση δυνάμεων σε κάθε πραγματικότητα βρίσκουμε ΕΝΕΡΓΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ, αυτές που αντλούν από μέσα τους την ενέργεια της κίνησής τους και επιδιώκουν να εφαρμοστούν, να αναπτυχθούν, και αντενεργές (ΑΝΤΙΔΡΑΣΤΙΚΕΣ) ΔΥΝΑ-

ΜΕΙΣ, αυτές που εναντιώνονται στην ανάπτυξη των προηγούμενων.

Γενικότερα, το ενεργό είναι το ελεύθερο, το δημιουργικό, το ρωμαλέο· το ΑΝΤΕΝΕΡΓΟ (ΑΝΤΙΔΡΑΣΤΙΚΟ) είναι, αντίθετα, το αναγκασμένο, το αρρωσιάρικο...

ΔΥΝΑΜΗ:

[1]. Η πιο βαθιά πραγματικότητα των όντων (υλικών όντων, ζωντανών όντων, ιστορικών γεγονότων, ανθρώπινων συμπεριφορών, σκέψεων κλπ.), τα οποία πρέπει να θεωρούνται σύνολα δυνάμεων που τείνουν προς ορισμένα αποτελέσματα.

[2]. Εξουσία, αυθεντία, κυριαρχία.

ΔΥΟ ΒΑΣΙΛΙΑΔΕΣ: τύποι ΑΝΩΤΕΡΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ. Η διαφορά τους είναι μόνον επιφανειακή, καθώς είναι εξίσου κουρασμένοι από την εξουσία και τα «χρηστά ήθη» και έχουν φορτώσει τις ίδιες παλιές αξίες πάνω στον ίδιο ΓΑΙ-ΔΑΡΟ. Είναι οι εκπρόσωποι της πολιτικής.

ΕΙΔΕΧΘΕΣΤΕΡΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ: Είναι ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ.

ΕΡΗΜΙΤΗΣ: Τύπος ανθρώπου καταβεβλημένου από το βάρος της παραδοσιακής μεταφυσικής και ηθικής. Δεν είναι πληροφορημένος για το ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΘΕΟΥ [2] · έτσι, η αγάπη του για το θεό τον αποτρέπει από την αγάπη για τους ανθρώπους, και εφαρμόζει μια γελοία ηθική ρουτίνας. Εκπροσωπεί τον ξεπεσμό της ίδιας της χριστιανικής ηθικής.

ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ:

[1]. Ή Ζωροάστρης (περί το 600-580 π. Χ.). Του αποδίδουν τη σύνθεση του Ζενδ-Αβέστα, ιερού βιβλίου του μαζδαισμού, του οποίου βασικό δόγμα είναι ο δυϊσμός δύο θεών που παλεύουν μεταξύ τους: του θεού του φωτός και του θεού του σκότους.

[2]. Ήρωας του Νίτσε, που έρχεται να φέρει στον κόσμο ένα μήνυμα, όχι διστακτικό όμως, άρα αντίθετο από το μήνυμα του ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ [1]. Ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ, όπως και ο ανθρώπινος τύπος την έλευση του οποίου προτείνει (ο ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟΣ), είναι το αντίθετο του δυτικού πολιτισμού, σε όλες τις εκφάνσεις του (θρησκεία, φιλοσοφία, επιστήμη, ηθική, υλικός πολιτισμός, κράτος, πολιτική). Ο Ζαρατούστρα είναι η αναίρεση του Ιησού και των προφητών του.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ:

[1]. Για τον **ΑΝΘΡΩΠΙΟ (ΜΗΔΕΝΙΣΜΟΣ [1])**, ο θάνατος του Ιησού, που ξεπλένει πάνω στο σταυρό τις ανθρώπινες αμαρτίες.

[2]. Το «γεγονός» της εξαφάνισης του θεού στην κουλτούρα μας. (Έπειτα από τον αιώνα των φιλοσόφων που υποστήριζαν τον διαφωτισμό και την ανοχή απορρίπτοντας τον σκοταδισμό και τον φανατισμό, έπειτα από την Γαλλική επανάσταση, που αφαίρεσε την εξουσία από τον «θείο δικαιώματι» απόλυτο μονάρχη, ο θεός δέχεται, όπως εκτιμά ο Νίτσε, αλλά και άλλοι μεγάλοι στοχαστές, τον 19ο αιώνα, τον αιώνα της βιομηχανικής αποτελεσματικότητας και των πολιτικών επαναστάσεων, τη χαριστική βολή.)

[3]. Για τον **ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΑΝΘΡΩΠΙΟ (ΜΗΔΕΝΙΣΜΟΣ [2])**, η κατάργηση ενός υπερβολικά απαιτητικού αφέντη.

[4]. Για τον **ΑΝΩΤΕΡΟ ΑΝΘΡΩΠΙΟ (ΜΗΔΕΝΙΣΜΟΣ [3])**, μια εξαφάνιση την οποία αρνείται να λάβει υπόψη του.

[5]. Για τον **ΔΗΜΙΟΥΡΓΟ (ΜΗΔΕΝΙΣΜΟΣ [4])**, ένα στάδιο στη δημιουργία του **ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΙΟΥ**, στάδιο καταστροφικό, αναγκαίο, για το οποίο χαίρεται και του οποίου την υλοποίηση επιταχύνει είναι όμως απλώς ένα στάδιο, το οποίο πρέπει να το ακολουθήσει ένα στάδιο οικοδόμησης.

ΘΕΛΗΣΗ ΓΙΑ ΔΥΝΑΜΗ

[1]. Προσανατολισμός, βαθιά πρόθεση ενός όντος, μιας **ΔΥΝΑΜΗΣ [1]** · αυτό το οποίο θέλει.

[2]. Αυτοϋπέρβαση, θέληση για υπέρβαση, **ΘΕΛΗΣΗ ΤΗΣ ΔΥΝΑΜΗΣ [1]**, η οποία θέλει περισσότερη **ΔΥΝΑΜΗ [2]**. Πάντως, η **ΘΕΛΗΣΗ ΓΙΑ ΔΥΝΑΜΗ** δεν ανήκει στην περιοχή του «έχειν», αλλά στην περιοχή του «είναι». Επομένως, μόνον έμμεσα μπορεί να συνδεθεί με την «κατοχή» και την «κυριαρχία».

ΚΑΤΑΦΑΣΗ ΚΑΙ ΑΡΝΗΣΗ: Το «**ΝΑΙ**» και το «**ΟΧΙ**» είναι οι πόλοι των καινούριων πλακών αξιών.

Η κατάφαση στην αξία της ζωής, το «**ΝΑΙ**» στο είναι υπό όλες τις απόψεις του, είναι, για τον Νίτσε, θεμελιώδες αξίωμα. Αντίθετα, όλη η ιουδαϊκο-ελληνική κουλτούρα είναι κατάφωρα αρνητική: ο δυϊσμός της επινοεί έναν «άλλο κόσμο» για να αρνηθεί «αυτόν εδώ» τον κόσμο, η θρησκεία της επινοεί έναν θεό, του οποίου τον θάνατο προκαλεί ο «κακός» άνθρωπος (**ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ [1]**). Η **ΜΕΤΑΣΤΟΙΧΕΙΩΣΗ** θα είναι η αντικατάσταση του «**ΟΧΙ**» από το «**ΝΑΙ**» .

Παρατήρηση: το καταφατικό όμως δεν αποκτά την καθαυτό αξία του παρά μόνον αν προκαλεί μια κυριαρχία των ενεργών δυνάμεων. Το αντε-

νεργό (αντιδραστικό) καταφατικό, ο ΓΑΪΔΑΡΟΣ, που «δέχεται», «φορτώνεται» το πραγματικό, δεν είναι ο ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟΣ.

ΜΑΓΟΣ: Τύπος ΑΝΩΤΕΡΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ. Είναι ο εκπρόσωπος της τέχνης, που συνεχίζει να την ασκεί μηχανικά, δίχως καμιά αυθεντικότητα και πίστη.

ΜΑΝΤΗΣ: Είναι ο προφήτης του ΜΗΔΕΝΙΣΜΟΥ [2], αυτός που αναγγέλλει τον ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΑΝΘΡΩΠΟ, είναι ακριβώς το αντίθετο του ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ, του προφήτη του ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟΥ.

ΜΕΤΑΣΤΟΙΧΕΙΩΣΗ: Αλλαγή — την οποία επιχειρούσαν οι αλχημιστές ελπίζοντας να κατασκευάσουν χρυσάφι από ευτελέστερες ουσίες — της θεμελιώδους φύσης μιας ουσίας.

Στον Νίτσε, είναι η αλλαγή του κόσμου των αξιών (καταστροφή των παλιών και δημιουργία καινούριων), η οποία προκύπτει από την αλλαγή της ΘΕΛΗΣΗΣ ΓΙΑ ΔΥΝΑΜΗ [1]: η καταφατική θέληση παίρνει τη θέση της αρνητικής θέλησης.

ΜΗΔΕΝΙΣΜΟΣ:

[1]. Υποτίμηση του κόσμου εν ονόματι ενός άλλου κόσμου.

[2]. Υποτίμηση και του εδώ κόσμου και του άλλου κόσμου.

[3]. Απόπειρα δράσης, δίχως πίστη σε μια έσχατη δικαίωση της δράσης σε έναν άλλο κόσμο, και με αντικατάσταση του θεϊκού θεμέλιου των αξιών με ένα ανθρώπινο θεμέλιο· δίχως όμως καμιά αλλαγή στις ίδιες τις αξίες.

[4]. Θέληση φθοράς, εξέγερσης, καταστροφής των παλιών πλακών αξιών, εγγενής στη θέληση για κατασκευή καινούριων πλακών αξιών.

ΟΙΚΕΙΟΘΕΛΗΣ ΖΗΤΙΑΝΟΣ: Διαπιστώνει τη δυστυχία, το αδιέξοδο στο οποίο βρίσκονται οι ΑΝΩΤΕΡΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ.

ΣΚΙΑ (ΙΣΚΙΟΣ του ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ): Κάνει ό,τι και ο ΖΗΤΙΑΝΟΣ.

ΣΧΟΙΝΟΒΑΤΗΣ: Ο πρώτος σύντροφος του ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ [2]· όχι ακόμη ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ, αλλά μια μορφή του ΑΝΩΤΕΡΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ.

Σύμβολο της εξέγερσης των ενεργών δυνάμεων ενάντια στην κυριαρχία των αντενεργών (αντιδραστικών) δυνάμεων, μπαίνει στο δρόμο που οδηγεί στον ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟ. Αλλά, καθώς κυριαρχείται από τον ΜΗΔΕΝΙΣΜΟ [3], θέλει να αγνοήσει τον ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΘΕΟΥ [4], κι έτσι η απόπειρά του είναι

καταδικασμένη στην αποτυχία και στη θανάσιμη πτώση του.

ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ: Ο πιο αξιοπεριφρόνητος των ανθρώπων, ο ΕΙΔΕΧΘΕΣΤΕΡΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ, που δεν έχει τα απαραίτητα κριτήρια ούτε καν για να περιφρονήσει τον εαυτό του. Άνθρωπος του ΜΗΔΕΝΙΣΜΟΥ [2], έχει αναγνωρίσει την απόλυτη απουσία θεμελίου των παλιών αξιών αντίθετα από τον ΕΡΗΜΙΤΗ (βλ. ΜΗΔΕΝΙΣΜΟΣ [1]), αυτός ξέρει: ο θεός είναι νεκρός (ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ [2]). Υπερβολικά ικανοποιημένος όμως από το ότι έχουν εκλείψει κάθε καταναγκασμός και κάθε υποχρέωση, δεν δοκιμάζει, όπως ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ, να δημιουργήσει καινούριες αξίες, ούτε, έστω, όπως ο ΑΝΩΤΕΡΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ, να δράσει από μόνος του. Βουτηγμένος στη μικρότητα, ενδιαφέρεται μόνο για την καλοζωία και την καλή συνείδηση.

ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΠΑΠΑΣ: Τύπος ΑΝΩΤΕΡΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ, ο εκπρόσωπος της θρησκείας. Λυπάται για τον θάνατο του θεού, εξακολουθεί όμως να φέρεται σαν να είναι ζωντανός ο θεός.

ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟΣ: Ο άνθρωπος μιας καινούριας κουλτούρας, του οποίου πρόδρομος είναι ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ και προφήτης ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ [2]. Ο ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟΣ δεν μπορεί να είναι κάποιο καινούριο είδος, που θα προέκυπτε από τη δαρβινική διαδικασία της «φυσικής επιλογής». Επίσης, δεν μπορεί να ανήκει σε κάποια ιδιαίτερη «φυλή».

Είναι, συνεπώς, ο άνθρωπος μιας καινούριας ηθικής, που εμψυχώνεται από μια δημιουργική, καταφατική ΘΕΛΗΣΗ ΓΙΑ ΔΥΝΑΜΗ [2]. Η θέληση του ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟΥ αρνείται την ύπαρξη οποιουδήποτε «άλλου κόσμου» ή «επέκεινα»: οι αξίες του στρέφονται εναντίον κάθε δυϊσμού και δεν προέρχονται από καμιά υπερβατικότητα. Η θέλησή του είναι θέληση *εμμέλειας*, έχει την πηγή της και τον σκοπό της «εδώ κάτω». Συγχρόνως, ο ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟΣ είναι ο άνθρωπος μιας καινούριας μεταφυσικής, εκείνης της ΑΙΩΝΙΑΣ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ.

Ζήσης Σαρίκας
Θεσσαλονίκη, Αύγουστος 1998

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΦΡΙΝΤΡΙΧ ΝΙΤΣΕ «ΕΤΣΙ
ΜΙΛΗΣΕ Ο ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ», ΣΕΛΙΔΟ-
ΠΟΙΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΗ ΦΑΝΗ ΔΕΔΟΥΣΗ. Η
ΕΚΤΥΠΩΣΗ ΕΓΙΝΕ ΑΠΟ ΤΟΝ ΓΙΩΡΓΟ
ΤΟΛΙΔΗ ΚΑΙ Η ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ ΑΠΟ ΤΟΝ
ΓΙΩΡΓΟ ΔΕΛΗΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΤΗ ΘΕΣ-
ΣΑΛΟΝΙΚΗ ΤΟΝ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟ ΤΟΥ
1998 ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΝΗΣΙΔΕΣ. ΤΟ ΕΞΩΦΥΛΛΟ ΣΧΕΔΙΑΣΕ Ο
ΣΠΥΡΟΣ ΤΣΙΑΛΙΓΚΙΡΙΔΗΣ. Η ΖΩΓΡΑΦΙΑ
ΤΟΥ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ ΕΙΝΑΙ ΤΟΥ ΠΑΟΥΛ
ΚΛΕΕ.

